

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Милица Љ. Стојановић

ПОЛИПРЕФИКСИРАНИ ГЛАГОЛИ У
СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Докторска дисертација

Београд, 2016

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF PHILOLOGY

Milica Lj. Stojanović

MULTIPLE PREFIXED VERBS IN
SERBIAN LANGUAGE

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2016

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ И ЧЛАНОВИМА КОМИСИЈЕ:

Др Рајна Драгићевић, редовни професор Филолошког факултета
Универзитета у Београду, ментор

Др Весна Ломпар, ванредни професор Филолошког факултета
Универзитета у Београду, члан Комисије

Др Марина Спасојевић, научни сарадник Института за српски језик САНУ,
члан Комисије

Датум одбране:

Глаголска полипрефиксација, творба глагола са два или више префикса, није чест предмет истраживања у србистици. Сматрамо да ова тема, која је у неким словенским језицима већ подробно проучена, заслужује да буде истражена и у српском језику, да је актуелна и вредна пажње и да ће се њеним осветљавањем одговорити и на нека питања у вези са глаголском префиксацијом уопште. Колико је овај рад успео у тој намери, процениће други, а овом приликом изражавам захвалност професорки др Рајни Драгићевић, која је прихватила да буде мој ментор и предложила тему, коју сам са задовољством радила и из тог рада пуно научила. Захвалност дугујем и колегиницама др Марини Спасојевић, др Наташи Вуловић и мастеру Наташи Миланов, које су с много пажње читале делове доктората у различитим фазама израде и давале ми корисне сугестије. Захвална сам родитељима, сестри и супругу на помоћи, подршци и разумевању. На крају бих се извинила свом сину што за време израде докторске тезе повремено нисам била расположена за играње, нисам ишла на све излете и понекад нисам имала стрпљења за безазлене дечје нешташлуке.

ПОЛИПРЕФИКСИРАНИ ГЛАГОЛИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

РЕЗИМЕ

Предмет овог истраживања јесу полипрефиксирани глаголи у савременом српском језику, њихове творбене и семантичке особине, семантика и могућности комбиновања префикса, као и утицај друге и треће префиксације на категорије глаголског вида и рода.

Циљ рада је да се на основу анализираниог корпуса полипрефиксираних глагола са творбеног, семантичког и прагматичког аспекта истраже механизми грађења, семантичка структура, као и употреба ових глагола у комуникацији.

Истраживање је споведено на корпусу глагола ексцерпираних из објављених 19 томова *Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, а корпус је допуњен необјављеном грађом из картотеке за израду овог речника, као и грађом из шестотомног *Речника српскохрватског књижевног језика* Матице српске. Примери су преузимани из поменутих речника, као и из публицистике и са интернета.

У раду су најпре изнета мишљења око важних питања у вези са префиксима, префиксацијом и полипрефиксацијом – дефиниције префикса, инвентар, ставови о њиховом пореклу, развоју значења код префикса, њихових функција. Представљена је основна литература и главни токови у проучавању ових појава.

Посебна пажња посвећена је творбеним специфичностима ових глагола, као и разграничавању полипрефиксираних глагола насталих постепеним додавањем префикса, од глагола који садрже комплекс префикса. Разматрањем конкретних примера уочени су примери двоструке мотивације који се могу посматрати и као полипрефиксирани глаголи и као монопрефиксирани. Утврђени су најпродуктивнији префикси и најфреквентније комбинације префикса, као и могућ број префикса у глаголу.

Поређењем значења префикса који учествују приликом прве, друге и треће префиксације изведени су закључци о њиховој продуктивности, броју значења префикса и глагола на сваком нивоу префиксације. По својој важности у анализи издвојили су се парадигматски односи префикса – синонимија, антонимија, затим, префиксална апсорпција, поновљена употреба префикса (контактна и дистантна редупликација), префиксални обрт. Посебна пажња посвећена је мишљењу о плеонастичкој употреби префикса.

С обзиром на чињеницу да други префикси најчешће имају акционална значења, посебно поглавље је посвећено категорији акционалности и акционалним класама глагола у којима се јављају префикси у положају другог додатог префикса.

У вези са утицајем полипрефиксације на вид глагола издвојени су одговарајући модели како се добијају свршени, а како несвршени глаголи. Уочена је одређена правилност у појављивању префикса у положају спољног префикса.

Разматран је утицај друге префиксације на аргументску структуру глагола, затим њихове стилске особености, као и могућности њиховог лексикографског представљања.

На крају рада даје се регистар ексцерпираних глагола који су послужили као основа истраживања.

Кључне речи: *префикс, префиксирани глагол, полипрефиксирани глагол, други додати префикс, семантика префикса, вид глагола, перфективизација, имперфективизација.*

Научна област: *лингвистика*

Ужа научна област: *србистика*

MULTIPLE PREFIXED VERBS IN SERBIAN LANGUAGE

Summary

The subject of this paper is multiple prefixed verbs in contemporary Serbian language, their morphological and semantic characteristics, semantics and the possibilities of combining prefixes, as well as the influence of the second and third prefixation on the categories of verb aspect and gender.

The aim of the paper is to study, based on the analyzed corpus of multiple prefixed verbs, the mechanisms of formation, semantic structure and use of these verbs in communication from the aspects of morphology, semantics and pragmatics.

The study was done on a corpus of verbs excerpted from the 19 published volumes of the Dictionary of Serbo-Croatian Literary and Vernacular Language of the Serbian Academy of Science and Arts. The corpus was expanded to include unpublished materials from the files used in creating this dictionary, and materials from the six-volume Dictionary of Serbo-Croatian Literary Language published by “Matica srpska”. Examples were taken from the mentioned dictionaries as well as from periodicals and internet.

In the paper, important views on major issues related to prefixes, prefixation and multiple prefixation are presented first: definitions of prefixes, inventory, ideas about their origin, development of meaning in prefixes, their functions etc. The basic literature and main currents in the research of these phenomena are outlined.

Special attention was given to the morphological specificities of these verbs and to creating a distinction between multiple prefixed verbs made by gradually adding prefixes and verbs that contain a complex of prefixes. By analyzing concrete examples of double motivation were observed which may be seen both as multiple prefixed and monoprefixed verbs. The most productive prefixes and the most frequent combinations of prefixes were determined, as well as the possible number of prefixes in a verb.

By comparing meanings of the prefixes involved in the first, second and third prefixation, conclusions were drawn about their productivity and the number of meanings of prefixes and verbs at each level of prefixation. Due to their importance in the analysis, the paradigmatic relations of prefixes stood out: synonymy and antonymy, prefixal absorption, repeated use of prefixes (contact and distant reduplication), the prefixal turn. Special focus was placed on theories about the pleonastic use of prefixes.

Considering the fact that the second added prefixes most often have actionsart meanings, a special chapter was devoted to the category of actionality and the actionsart classes of verbs.

In relation to the influence of multiple prefixation on verb aspect, appropriate models of how perfective i.e. imperfective verbs are made were established. Certain regularity was observed regarding the occurrence of prefixes in the position of the outside prefix.

The influence of the second prefixation on the argument structure of verbs was discussed, together with their stylistic peculiarities and possibilities for their lexicographic representation.

The paper ends with a registry of the excerpted verbs that have served as the basis for the research.

Key words: prefix, prefixed verb, multiple prefixed verb, second added prefix, semantics of prefixes, verb aspect, perfectivization, imperfectivization

Scientific field: Linguistics

Scientific field of special interest: Serbian Studies

САДРЖАЈ

I	УВОД.....	1
1.1.	Основни дериватолошки појмови	1
1.2.	Предмет истраживања	6
1.3.	Полазна хипотеза	8
1.4.	Корпус	8
1.5.	Методологија рада	11
1.6.	Циљ истраживања	13
1.7.	Актуелност теме	13
1.8.	Научна новина	14
1.9.	Структура дисертације	14
II	ОПШТЕ НАПОМЕНЕ О ПРЕФИКСАЦИЈИ И ПОЛИПРЕФИКСАЦИЈИ ГЛАГОЛА	17
1.1.	Префиксација.....	17
1.2.	Дефиниције префикса.....	19
1.3.	Инвентар префикса у српском језику	24
1.4.	Порекло префикса и однос према предлозима.....	27
1.5.	Приступ проучавању префикса	28
1.6.	Функција глаголских префикса – функција првог префикса.....	32
1.7.	Класификација префикса.....	35
1.8.	Лудвигова подела префикса.....	41
1.9.	Празни префикси или улога чисте перфективизације.....	43
1.10.	Значења префикса	45
1.11.	Хомонимија и полисемија префикса.....	50
2.	Полипрефиксирани глаголи као предмет истраживања	53
2.1.	Проучавање глагола са више префикса у словенским језицима	53

2.2.	Проучавање полипрефиксираних глагола у српском језику.	58
2.3.	Одређење полипрефиксираних глагола.....	64
2.4.	Статус префикса у (поли)префиксираним глаголима	68
2.5.	Функције другог префикса у полипрефиксираним глаголима	74
2.6.	Фактори који утичу на спојивост префикса	77
2.7.	Спојивост префикса и основе	80
2.8.	Број префикса у саставу полипрефиксираних глагола.....	83
3.	Закључци.....	84
III	ТВОРБА ПОЛИПРЕФИКСИРАНИХ ГЛАГОЛА	87
1.	Творбене специфичности полипрефиксираних глагола са формалне тачке гледишта.....	87
1.1.	Најчешћи префикси у полипрефиксираним глаголима.....	87
2.	Мотивација полипрефиксираних глагола.....	94
2.1.	Мотивација двопрефиксираних глагола	94
2.2.	Мотивација тропрефиксираних глагола	101
3.	Творбени процеси код полипрефиксираних глагола с ономасиолошке тачке гледишта.....	101
4.	Полипрефиксирани глаголи – комплекс префикса	102
5.	Закључци.....	110
IV	СЕМАНТИЧКЕ ОСОБЕНОСТИ ПОЛИПРЕФИКСИРАНИХ ГЛАГОЛА	113
1.	Уводне напомене.....	113
2.	Значења префикса	116
2.1.	Префикс <i>до-</i>	116
2.2.	Префикс <i>за-</i>	122
2.3.	Префикс <i>из-</i>	126
2.4.	Префикс <i>на-</i>	133

2.5. Префикс <i>над-</i>	136
2.6. Префикс <i>о-</i>	138
2.7. Префикс <i>об-</i>	139
2.8. Префикс <i>од-</i>	140
2.9. Префикс <i>па-</i>	142
2.10. Префикс <i>по-</i>	142
2.11. Префикс <i>под-</i>	149
2.12. Префикс <i>пре-</i>	153
2.13. Префикс <i>пред-</i>	160
2.14. Префикс <i>при-</i>	161
2.15. Префикс <i>про-</i>	164
2.16. Префикс <i>раз-</i>	165
2.17. Префикс <i>с-</i>	168
2.18. Префикс <i>у-</i>	169
2.19. Префикс <i>уз-</i>	169
3. Општа запажања о семантици префикса и глагола при полипрефиксацији	170
V ОДНОСИ ИЗМЕЂУ ПРЕФИКСА У ПОЛИПРЕФИКСИРАНИМ ГЛАГОЛИМА	
1. Синонимија префикса	173
2. Антонимија и „префиксална апсорпција”	182
3. Редупликација префикса	190
4. Дистантна редупликација	202
5. Префиксални обрт	204
6. Семантичка комбинаторика	208
7. Полипрефиксирани глаголи који садрже лексички префикс као први додати префикс	212

8.	Плеонастичка употреба префикса.....	213
9.	Закључци.....	218
VI	ОДНОС ПОЛИПРЕФИКСАЦИЈЕ И АКЦИОНАЛНОСТИ.....	223
1.	Фазне модификације.....	227
1.1.	Почетна фаза.....	228
1.2.	Завршна фаза	236
1.3.	Финитивно значење	240
2.	Детерминативне модификације.....	241
2.1.	Делимитативи.....	242
2.2.	Пердуративи	256
3.	Акционалне плуралне модификације: мултипликативност и семелфактивност.....	258
3.1.	Дистрибутивност.....	259
3.2.	Кумулативност	279
4.	Акционалне градуелне модификације	282
4.1.	Селективно степеновање обележја процесуалне ситуације.....	284
4.2.	Нормативно степеновање обележја процесуалне ситуације.....	287
4.3.	Модификације модалне нормe – ексцесивност.....	302
5.	Закључци.....	310
VII	УТИЦАЈ ПОЛИПРЕФИКСАЦИЈЕ НА ВИД ГЛАГОЛА.....	316
1.1.	Опште напомене о виду.....	316
1.2.	Могућности исказивања и одређивања глаголског вида	319
1.3.	Перфективизација и имперфективизација. Видски парњаци. ..	321
2.	Утицај полипрефиксације на вид глагола	323
2.1.	Утицај полипрефиксације на вид – досадашња истраживања..	323
2.2.	Анализа – модели	325

3.	Вид тропрефигираних глагола.....	334
4.	Анализа – префикси.....	334
5.	Закључци.....	339
VIII	УТИЦАЈ ПОЛИПРЕФИКСАЦИЈЕ НА СИНТАКСИЧКЕ ОДЛИКЕ ГЛАГОЛА	342
IX	СТИЛСКА И ТЕРИТОРИЈАЛНА ОБЕЛЕЖЕНОСТ ПОЛИПРЕФИКСИРАНИХ ГЛАГОЛА	345
X	ЛЕКСИКОГРАФСКА ОБРАДА ПОЛИПРЕФИКСИРАНИХ ГЛАГОЛА	353
XI	ЗАКЉУЧАК	360
XII	ТАБЕЛА 1 КОМБИНАЦИЈЕ ПРЕФИКСА.....	375
XIII	ЛИТЕРАТУРА	376
XIV	РЕГИСТАР АНАЛИЗИРАНИХ ПОЛИПРЕФИКСИРАНИХ ГЛАГОЛА	405

I УВОД

Полипрефиксирани глаголи представљају класу глагола која се може проучавати са различитих аспеката, те дисертација представља комплексно истраживање ове лексичко-творбене категорије. Будући да се ови глаголи везују за различите нивое језичке структуре и функције, могу се проучавати у овире различитих дисциплина науке о језику, па наше истраживање има хетерогени карактер и обухвата скоро све језичке сегменте осим фонетско-фонолошког.

С обзиром на специфичну морфемску и творбену структуру ових глагола, они се могу проучавати најпре с морфолошког и творбеног аспекта. Наведени глаголи могу се анализирати из угла лексикологије, која проучава лексички фонд у целини, и семантике – значења која префикси уносе у полипрефиксирани глаголе, као и значења самих полипрефиксираних глагола, парадигматске и синтагматске односе између префикса и могућности њихове комбинаторике; затим, са становишта аспектологије, ако овај термин узмемо у ширем смислу, може се испитивати акционалност ових глагола и, у ужем смислу, утицај друге префиксације на вид глагола. Намећу се и друга питања – лексикографска обрада ових глагола, њихова територијална и функционална распрострањеност, утицај друге префиксације на валентност глагола итд. То значи да полипрефиксирани глаголи као мотивисане речи нису објекат проучавања само творбе речи. Они имају широку намену и функцију и одређену улогу у комуникацији чију дескрипцију и анализу постављамо као основни задатак овог рада. У првом делу рада обратићемо пажњу на формалну, а у другом делу на семантичку страну полипрефиксираних глагола.

1.1. Основни дериватолошки појмови

У истраживању смо поред класичних и устаљених граматичких термина користили и терминологички апарат модерне дериватологије и семантике. Термине које сматрамо устаљеним и познатим, нећемо посебно објашњавати, док ћемо у

овом поглављу објаснити остале термине и термине у чијим дефиницијама постоје размимоилажења.

Основне категорије и појмови у систему синхронијске творбе су: морфема, основа, творбени формант, творбени начин, творбени тип, творбено значење, творбени модел, продуктивност, творбена мотивисаност.

Творбена морфема је најмања творбена значењска јединица. Она се јавља и као јединица морфолошког нивоа језика и као јединица творбеног нивоа језика. Морфолошка морфема и творбена морфема могу да се подударају, али и не морају¹. Морфеме у језику постоје као готове и целовите јединице и имају везани карактер, јер постоје само у саставу речи и своје значење испољавају само у споју с другим морфемама творећи реч (Казак 2012: 5).

За реч која својим изразом и садржајем учествује у обликовању нове лексичке јединице користи се термин *основинска реч* и *мотивна реч*. Онај део основинске речи који остаје у саставу деривата назива се *основа* или прецизније *творбена основа* (в. Ћорић 2008: 15).²

Термин творбени формант (творбени елемен/а/т) одавно је прихваћен у чешкој и руској литератури, док се у нашој ранијој литератури односио искључиво на суфиксе. Данас је тај термин уобичајен у значењу „најмања јединица творбене структуре речи којим се формално и семантички творбена реч разликује од речи према којој је мотивисана” (Радовић-Тешић 2002: 15). Дакле, овај термин обухвата префиксе и суфиксе.

Основни творбени начини³ у оквиру морфемске творбе, с обзиром на творбене форманте, јесу *деривација (извођење)*, *композиција (слагање)* и

¹ Нужно је у синхроној анализи одвојити творбени ниво анализе од морфолошког или етимолошког. Док морфологија придаје значај парадигми мотивисане речи и њеној флексији, дотле се у творбеној анализи облик речи појављује као јединствена целина, а не као мноштво форми. То је битно истаћи. Међутим, свакако је тесна веза између творбе и морфологије (в. Радовић-Тешић 2002:13).

² У употреби су и термини *корен* и *општи део* (в. Ћорић 2008: 15).

³ У науци се говори и о још неким начинима неморфолошког грађења или творбе речи: синтаксичка творба, транспозиција или конверзија и прозодијска или акценатска творба. Као посебан вид творбе спомиње се и семантичка творба, по ком нова лексичка јединица настаје раздвајањем двају значења полисемне речи (в. Маројевић 2005: 686). Такви случајеви семантичке померености значења или развоја новог значења у лексикографији се посматрају као полисемија и наводе у оквиру исте одреднице (Јовановић 2010: 15). Матијашевић (1987) говори о семантичкој деривацији и њеној нераскидивој повезаности са морфолошким деривацијом, тј. да

комбинована творба, тј. комбинација деривације и композиције. Деривација обухвата префиксацију, суфиксацију и комбинацију префиксације и суфиксације (Ђорић 2008: 16; Јовановић 2010: 15). Производ деривације или извођења је дериват, односно изведеница или изведена реч. Ђорић (2008: 18) наводи да је термин дериват двозначан: у ширем значењу односи се на сваку јединицу насталу било којим творбеним начином, а у ужем значењу тиче се само продукта суфиксације и префиксације. Може се, ипак, уочити тенденција да се појмови *дериват*, *изведеница* (*изведена реч*) вежу само за производе афиксалног типа.

Творбени тип се сматра основном јединицом творбеног система. Творбени тип, осим што је основна јединица творбе речи, припада и лексичкој страни творбе, јер доприноси сталном попуњавању речничког фонда (Радовић-Тешић 2002: 14). Творбени тип чине лексичке јединице које карактерише јединство творбеног форманта, јединство категоријалне припадности основинске речи и јединство творбеног значења. У систему глагола са више префикса препознаћемо и представити више творбених типова и подтипова, а њихова класификација се заснива на класификацији творбених форманата код којих се могу уочити и њихови међусобни односи.

Творенице, поред свог лексичког и граматичког значења, поседују и творбено значење⁴ које се може извести из елемената од којих је твореница састављена. Лексичко значење је индивидуално значење, за сваку реч посебно, а творбено је општије, нпр. за реч *играч* творбено значење је 'онај који игра', а лексичко 1. 'онај који игра', 2. 'спортиста', 3. 'онај који се добро прилагођава у политици' (в. Драгићевић 2007: 190). Граматичко значење припада целој класи речи, нпр. класа именица, придева, глагола итд. (Казак 2012: 51). Творба речи

„семантичку деривацију не треба одвајати од морфолошке и приписивати лексикологији, већ је узети напредо са морфолошком као саставни део творбе речи” (109–110). Д. Гортан-Премк (1997: 136) уводи у српску лексикологију термин семантичко варирање. Под овим термином подразумевају се полисемија и деривација као процеси у оквиру којих важе исте семантичке законитости.

⁴ У раду Ђорић (1994) анализирани су дефиниције основних значења деривата у домаћим речницима и примећено је да се просте речи дефинишу описним дефиницијама, док се деривати дефинишу дефиницијама у којима се повезују са основинском речју. Дистинкција између лексичког и творбеног значења се обично прави на нивоу деривата, па Д. Кликовац (1998) разликује лексичко и творбено значење морфеме на примеру префикса *раз-*. Она је у својој анализи приметила да овај префикс има разна лексичка значења која поседује ван творбеног контекста и творбена која проистичу из његовог споја са основом.

проучава творбено значење као значење са већим степеном апстракције. Дакле, творбено значење је „уопштено категоријално значење које занемарује конкретна лексичка значења појединих речи и искључиво изражава оно што је исказано у њиховој структури, тј. што је везано за значење творбене основе и форманта” (Копривица 2008: 18). Изведенице са истим творбеним значењем чине творбено-семантичке категорије. Творбена категорија је творбена јединица хијерархијски вишег ранга у односу на творбени тип. У творбеној категорији основинске речи могу припадати различитим врстама речи, конкретна материјална вредност форманта бива апстрахована (укључује изведенице са различитим формантима). Критеријум за убрајање неке изведенице одређеној категорији је њено значење, које чини њену ономасиолошку базу (в. Ћорић 2008: 20).

Творбено значење засновано је на семантичком односу основне и изведене речи које се јавља обично у виду разлике између њихових лексичких значења. Носилац творбеног значења је творбени формант. Творбено значење поседује како посебна изведена реч, тако и скупови изведених речи с једнаком или сличном творбеном структуром (Казак 2012: 51). Тако се творбено значење одређује као опште значење једног реда изведеница. Друга специфичност творбеног значења је да се оно у целој серији мотивисаних речи јавља с једним истим формантом. Творбено значење некад може бити блиско лексичком, а некад граматичком значењу (нав. дело: 52).

У дериватологији је прихваћена класификација творбених значења коју је представио чешки дериватолог М. Докулил (Докулил 1963: 263). Он разликује три појмовне категорије: мутациону, модификациону и транспозициону.

Под мутационом категоријом подразумевају се творенице код којих се творбено значење појма мотивне речи потпуно мења. Под модификационом појмовном категоријом подразумевају се творенице код којих се садржај полазног појма суштински не мења, него се само у њега уноси неко додатно обележје (нпр. деминутиви, аугментативи, моциони парови, збирне именице итд.). Транспозиционој појмовној категорији припадају творенице код којих је дошло до пребацивања садржаја једне појмовне категорије у другу, тј. из једне врсте речи у другу без суштинске измене њеног лексичког значења (глаголске именице).

Творбени модел (образац) хијерархијски је ужи појам од творбеног типа. Творбени модел представља схему по којој се образују друге речи, а подразумева и граматичка правила избора одређеног творбеног форманта и правила варирања тог форманта (Радовић-Тешић 2002: 14). М. Радовић-Тешић (1991: 356) творбени модел схвата „као јединствену структурну схему коју карактерише јединство лексичко-граматичких особина основе и творбеног форманта (нпр.: *под-* +Им или *под-* + ИМО суф.)”⁵. Докулил сматра да творбени тип, односно подтип, својом продуктивношћу постаје модел за образовање нових речи (Докулил 1963: 204).

У директној вези са питањем творбеног модела (обрасца) намеће се питање продуктивности творбеног типа. Под продуктивношћу се у руској граматици (РГ 1980: § 200) подразумева способност творбеног типа да „служи као образац за творбу нових речи”. Творбени тип по коме се у савременом књижевном језику стварају нове речи је продуктиван, а онај по коме се не образују је непродуктиван. По речима М. Радовић-Тешић (2002: 23), продуктивност неког творбеног средства одређује се фактичким бројем нових речи творених са њим, али и проценом његове даље потенцијалне активности, тј. степеном његове раширености, односно фреквенцијом употребе у новим речима које прелазе у класу општеупотребних. Сматра се да творбени образац постаје продуктиван и деловањем принципа аналогичности. Ауторка (в. Радовић-Тешић 1991: 354–5) тврди да постоје и они модели на основу којих је настао невелик број речи, али које су чврсто ушле у активни фонд језика. Продуктивни афикси су они који се користе за грађење нових речи и облика речи (Казак 2012: 20). Могу се утврдити различити степени продуктивности творбених типова: *непродуктивни*, *слабо продуктивни*, *средње продуктивни* и *веома продуктивни*.

Белић (1958: 22) говори о мотивисаним и немотивисаним речима⁶ и наводи да су мотивисаност и продуктивност две напоредне особине и да зато свако губљење мотивисаности повлачи за собом и стварно губљење продуктивности. Он сматра да су све изведене речи мотивисане и продуктивне докле док чувају,

⁵ М. Радовић-Тешић (1991: 356), која се бави творбом именица, наводи да „број творбених модела код творбе искључиво префиксацијом раван је броју различитих префикса који суделују у творби, а код префиксално-суфиксалног начина, где имамо префиксално слагање и различито морфолошко суфиксално уобличавање, тај број се још увећава за број различитих суфиксалних форманата које се комбинују са одређеним префиксом”.

⁶ За немотивисане речи се још користи и термин *просте речи*.

обележавањем условно мотивисане реализације... везе са значењем оних несамосталних речи од којих су изведене (нав. дело: 25). Мотивисане су оне речи које се и формом и значењем могу довести у везу с другом речју. Уколико се појави само један од ових елемената, форма или семантика, а не и други, не можемо говорити о творбеној мотивисаности. Функцију мотиватора могу имати две или више основинских речи (вишеструка мотивација). Постоје и случајеви паралелне (двосмерне, узајамне) мотивације, када речи са истом основом једна другу мотивишу (*рад – радити*), и случајеви универбалне мотивације, када функцију мотиватора врши синтаксичка конструкција (*саобраћајна несрећа – саобраћајка*), што спада у разговорну сферу употребе (в. Ћорић 2008: 27–31). Код префиксалних глагола мотивисаност је углавном очигледна, али постоји и одређени фонд глагола код којих је веза са мотивном речју избледела, тешко уочљива и мора се одредити у историјској перспективи. Наш корпус ће чинити искључиво глаголи чија је мотивисаност јасно уочљива из синхронијске перспективе⁷.

У нашем раду користимо још и следеће термине: полипрефиксирани глагол, полипрефиксација, први префикс, други префикс, комплекс префикса, контактна позиција, дистантна позиција и друге термине (из области семантике, акционалности, вида и сл.), који ће бити дефинисани и објашњени на одговарајућем месту.

1.2. Предмет истраживања

Предмет истраживања у овом раду јесу полипрефиксирани глаголи у савременом српском језику. У раду ћемо анализирати глаголе са два или више префикса који се на плану деривације, значења и употребе у комуникацији издвајају као посебна творбена категорија. Конкретно наш предмет су творбене и

⁷ За синхронијско посматрање појава мора постојати и етимолошка веза „у осећању оних који говоре” (Белић 1958: 25). Белић још напомиње: „Несумњиво је потребно да се језичко осећање, нарочито у синхроничном разматрању језичком, строго дели од тумачења порекла каквог облика, што представља дијахроничну страну језичку” (нав. дело: 67).

Клајн (2002: 10) синхронијски приказ схвата „не као статичну, замрзнуту слику тренутног стања, него као онај исечак дијахроничног приказа до кога можемо доћи на основу језичког осећања, без прибегавања историјској фонетици, без позивања на раније језичке фазе или на мртве и хипотетичке језике”.

семантичке особине глагола са два или више префикса, њихова мотивисаност, семантика и могућности комбиновања префикса, утицај друге и треће префиксације на категорије глаголског вида и рода. Интересоваће нас продуктивност префикса, даћемо њихову семантичку класификацију, а анализираћемо и однос префикса и већ префиксираног глагола, потом глаголи којих семантичких поља дозвољавају даљу префиксацију. Бавићемо се питањима семантичке структуре полипрефиксираног глагола, да ли је деривирани глагол моносемичан или полисемичан и, ако је полисемичан, да ли полисемију наслеђује од основе или се појављује као резултат полисемије префикса.

Посматраћемо оне значењске функције префикса које се реализују у оквиру творбених типова, али ћемо споменути и оне усамљене примере који се не могу уклопити у дате оквире. Нису сви творбени модели са наведеним префиксима појединачно продуктивни нити пак у савременом језику показују једнаку активност у творби нових јединица. Неки су сведени на ограничен број примера и значења, али сви они су међусобно повезани и представљају део целине коју проучавамо.

Одређивање семантике префикса није нимало лак задатак. Префикс може имати више значења, а такође исто значење се може изразити помоћу више префикса, што је узрок постојања синонимских односа међу префиксима, а што ће такође бити предмет нашег рада.

Синтаксичке одлике глагола представићемо преко њихових валенцијских карактеристика. Питање глаголске валенције веома је заступљено у научним радовима, а као основни проблем поставља се испитивање који елементи представљају неопходну допуну глаголу, а који су слободни речнички додаци. Ми ћемо се у раду посветити питањима отварања нових валенцијских места, њиховог облигаторног/необлигаторног попуњавања, распореда валенцијских места и њихове морфолошке реализације.

Посебно место у анализи заузима испитивање глаголског вида у процесу префиксације са више префикса и утицај другог префикса на вид глагола.

Наведени проблеми у вези са полипрефиксираним глаголима указују на комплексност ове категорије глагола и могућност приказивања њиховог функционисања са различитих аспеката, пре свега са становишта морфологије,

синтаксе, семантике и посебно проучавања вида (које је на размеђи претходне три наведене категорије). Опсежним описом полипрефиксираних глагола у српском језику може се допринети потпунијем сагледавању и разумевању не само ове категорије глагола, већ префиксираних глагола уопште, као и појаве полипрефиксације и префиксације као и функционисању префикса.

1.3. Полазна хипотеза

Иако вишеструка префиксација у стандардном српском језику није продуктиван творбени модел, претпостављамо да ови глаголи чине специфичан систем, тј. творбене типове у погледу комбиновања префикса, промене акционалности и глаголског вида, као и да имају специфичне стилске вредности, те их стога треба системски представити и истражити.

1.4. Корпус

Истраживање ће бити засновано на корпусу глагола ексцерпираних из *Речника српскохрватског књижевног и народног језика* Српске академије наука и уметности (РСАНУ), онолико колико је у том речнику урађено, до речи *петогласник*. Грађа од *петогласник* до слова *Ш* ексцерпирана је из шестотомног *Речника српскохрватског књижевног језика* Матице српске (РМС). Значајну допуну грађи чине речи из картотеке РСАНУ. Примери употребе, односно контекстуалне реализације, биће преузимани из наведених речника, као и подаци о изворима, чије се скраћенице користе у РСАНУ, а које су наведене у XVII тому.

Дакле, речници се јављају као основни извор који садржи систематизован лексички материјал. Грађа из речника допуњена је и примерима из публицистике и са интернета, најчешће са форума који се баве различитим темама⁸.

Посебан проблем приликом прикупљања грађе је природа ових глагола и чињеница да се они спонтано појављују у говору у тренутку кад се осети потреба за њима и постоје без забелешке о томе у било којем од речника. А. Терзић (1997: 310–312) констатује да постојећи дескриптивни и двојезични речници у

⁸ Док речнике можемо посматрати као затворен и ограничен корпус, интернет представља отворени корпус, а примери са форума илуструју савремено стање разговорног језика, тако да смо сматрали да је најбоље комбиновати оба извора грађе јер се они допуњују стварајући на тај начин комплетну слику стања у језику погодну за проучавање.

недовољној мери бележе вишепрефиксалне глаголе који се активно употребљавају у говору и пита се да ли је то мањкавост речника или се такви глаголи не генеришу у писаном језику, или се пак ради о латентним могућностима језичког потенцијала. Сигурни смо да још много полипрефиксираних глагола постоји у говору и да њихова употреба није искључена без обзира на то што их лексикографија није нотирала, јер се они због своје природе не усвајају и не чувају у готовом виду, већ се граде из доступног морфолошког материјала по одређеним правилима (в. Татевосов 2013: 5). Зато смо примере, осим из речника, узимали и из новина и са интернет форума⁹.

Припадност лексеме нестандартној лексици у речницима обележава се квалификаторима који указују на територијалну, временску или стилску ограниченост њихове употребе: *дијал.* (дијалекатски), *покр.* (покрајински), *нар.* (народни), *шатр.* (шатровачки), *арх.* (архаично), *заст.* (застарело), *некњ.* (некњижевно) и др. У грађу смо укључили глаголе који задовољавају морфолошки прецизиране услове без обзира на квалификаторе. Ексерцирање и стандардне и нестандартне лексике омогућава откривање развијених парадигматских односа који постоје међу овим глаголима, што омогућава детаљнију морфолошку и семантичку анализу.

Дефиниције смо преузимали из речника, или по потреби кориговали, и наводили их само када нам се чинило да је то важно за разумевање, односно кад нам се чинило да глагол није довољно познат или да је његова семантика замагљена.

Гомилање префикса, осим што има одређену семантичку функцију, такође ове деривате маркира на функционалностилском и прагматичком плану, те ћемо стога у анализу укључити и контекст употребе¹⁰. Примере употребе наводићемо

⁹ О неким недостацима речника, односно грађе за речник говори И. Грицкат (1966–1967: 197) – сакупљачи су често склони да забележе само пример са свршеним глаголом, сматрајући га носиоцем значења, а не бележе пример са несвршеним, поготово кад су у питању префиксиране творевине, даље, дефиниције несвршеног глагола су сажетије у односу на дефиниције свршеног, јер се сматра да свршени глагол представља носиоца семантичких вредности, док се дефинисање секундарно изведеног несвршеног разуме као нужни технички чин, чак се у неким речницима несвршени глаголи обрађују уз свршене.

¹⁰ Контекст има функцију универзалног регулатора функционалностилске и лексичко-семантичке особености сваке речи (Ћорић 2008: 179). Код Прћића (1997: 14) налазимо мишљење

ситнијим фонтом, са податком о извору и географском пореклу ако је пример из збирки речи. Извор наводимо и уколико пример није из речника.

Анализирани глаголи нису акцентовани у тексту, јер акценат није условљен творбеним разлозима и зависи од акцената различитих лексичких основа. Навођење акцената би оптерећивало текст јер многи од ових глагола имају системски више акцената.

Грађи ћемо приступити из синхронијске перспективе, што значи да ће грађа бити из савременог српског језика. Основни глагол мора да постоји на синхронном нивоу, а у морфолошкој структури се јасно могу уочити два или више префикса. Такође, предмет анализе биће и везане основе, као и глаголи деноминалне мотивације. Тако ће се показати који се творбени типови глагола са два префикса јављају у српском језику и какви су њихови међусобни односи.

На крају рада приложен је инвентар ексцерпираних глагола на којима је спроведено истраживање. Овај списак садржи 2323 глагола. Као посебне јединице издвајали смо видске парњаке, док су повратне форме, у складу са лексикографском праксом, даване уз неповратни облик и нису бројане као посебан глагол. Облици типа *допотегнути* и *допотећи*, који су и у речничком чланку изједначени, бројани су као једна лексичка јединица, док су варијанте типа *доприносити* и *допринашати*, где је други облик упућен на први и у регистру дат у угластим заградама, бројане као два глагола. У регистру су глаголи дати и у екавском и ијекавском облику, уколико је било могуће замена јата је бележена у загради нпр. *донал(иј)евати*, а, ако то није било графички изводљиво, облици су давани посебно *доприсејати*=*доприсијати*. Наравно, ови облици су бројани као један глагол.

Наш списак не може се сматрати коначним и потпуним. Узрок томе може бити превид приликом тражења грађе због великог обима извора из ког је грађа примарно ексцеприрана (РСАНУ, РМС, грађа за РСАНУ, интернет). Ипак, првенствено разлог за непотпуност грађе лежи у њеној природи, као што смо већ навели, у могућности сталног настанка нових глагола који не морају бити забележени у речницима и писаним изворима.

„да би свако занемаривање димензије језичког и ванјезичког контекста у анализи језика било равно испитивању живота у безваздушном простору”.

На овај начин створили смо одређени корпус полипрефиксираних глагола у коме су јасно одређене границе шта припада том корпусу, а чине га примери који су забележени и који се према наведеним изворима могу проверити. С обзиром на ексцерпираних изворе (РСАНУ, РМС, интернет, часописи) наш корпус садржи грађу која временски захвата период од формирања модерног књижевног језика, дакле, почетак 19. века, до савременог тренутка, територијално покрива све дијалекте српског језика, а стилски обухвата и немаркирану лексику, као и лексику обележену неким функционалним маркером, квалификатором употребне или стилске вредности. Тако формиран корпус омогућава добар увид у стање полипрефиксираних глагола и у промене које настају у овој категорији с обзиром на територију и време употребе.

1.5. Методологија рада

Први корак у изради рада био је ексцерпција примера из речника и, у току рада, са интернета. Примери су ексцерпирани према јасно и прецизно формулисаним критеријумима шта подразумевамо под полипрефиксираним глаголом.

За основу нашег описа узели смо творбени формант, префикс који се јавља као први у линеарном реду префикса код ексцерпираних глагола. Тако издвојене глаголе поделили смо према начину творбе, а у тим оквирима даље према творбеним значењима и одредили формалну и семантичку функцију префикса. На крају смо описали лексичко-граматичке особине појединих глагола.

У другом, синтетичком делу рада, дајемо преглед значења префикса и указујемо на међусобне односе појединих творбених модела.

Дакле, у раду је примењен описно-аналитички метод. Рад има семантичку оријентацију, при чему захвата и граматички и прагматички ниво. Наше истраживање креће се од граматичке ка семантичкој анализи, односно од анализе творбе полипрефиксираних глагола ка анализи њиховог значења и функције у комуникацији. За овако усмерено истраживање неопходна је анализа и од садржаја ка форми и од форме ка садржају. Семантички план је представљао основу за истраживање, а анализа која полази од плана израза омогућила је да се

одреде тананије нијансе значења и особености функционисања другог префикса у језику. При разматрању анализирали смо формални склоп твореница, лексичка својства глагола, аспектуална својства, пажњу смо обратили и на бројност посведочених примера и особености њихове стилске употребе.

Истраживање смо усмерили ка објашњавању неких општих лингвистичких проблема у вези са полипрефиксираним глаголима и у том смислу оно представља надградњу традиционалног приступа, јер полази од традиционалног описа и фундаменталних радова из области творбе, семантике и граматике, али уз уважавање и примену достигнућа модерних теорија, како оних са англосаксонског подручја, тако и оних које су се развијале на словенском терену. Дакле, у истраживању се нећемо придржавати методологије и терминологије одређене теорије, већ комбиновати теоријско-методолошка достигнућа и терминолошки апарат појединих лингвистичких праваца и теорија.

У раду смо пошли од српских граматика и приручника из области творбе (Белић, Стевановић, Клајн итд.), као и аутора који су незаобилазни у сваком проучавању глагола (Грицкат, М. Ивић итд.). Користили смо се и страном литературом, највише руском традиционалном (Маслов, Исаченко итд.), али и савременим ауторима са руског (Татевосов, Зализњак, Улуханов итд.) и англосаксонског подручја (Лудвиг, Свенониус, Филип итд.). Сматрамо да је синтеза разних традиција и одређених метода могућа и неопходна, јер је проблематика којом се бавимо комплексна и заснива се на различитим типовима информација којима је могуће прићи са становишта различитих теорија.

Користимо се методама компонентне анализе (откривање значења јединица разлагањем лексичке семантике до минималних саставних делова), методама творбене анализе (проучавање семантичких односа између творбене основе и форманата, одређивање творбеног значења изведеног глагола), методама морфемске анализе (однос морфемских елемената галагола и његових семантичких компоненти, установљавање морфемске мотивисаности и идиоматичности глаголске семантике).

1.6. Циљ истраживања

Циљ истраживања је да се на основу анализаног корпуса полипрефиксираних глагола са творбеног, семантичког и прагматичког аспекта истраже механизми грађења, семантичка структура, као и употреба ових глагола у комуникацији, као и да се опише и проучи један формални тип глагола који у српском језику није довољно проучен. Постизање овог циља омогућено је обављањем следећих задатака:

- прављењем регистра полипрефиксираних глагола у српском језику;
- одређивањем система префикса и односа међу њима;
- описом формалних и ономасиолошких карактеристика полипрефиксираних глагола;
- одређивањем места полипрефиксације у систему творбе глагола;
- утврђивањем мотивисаности и продуктивности ових глагола;
- семантичком класификацијом префиксних значења;
- систематизацијом комбинаторике префиксних значења;
- објашњавањем семантичког статуса структурних компоненти полипрефиксираних глагола, односа међу њима и могућности њихове спојивости, синтагматских и парадигматских односа међу њима;
- утврђивањем утицаја другог префикса на глаголски вид и род;
- установљавањем фреквенције и стилске обојености полипрефиксираних глагола;
- анализом лексикографске обраде полипрефиксираних глагола.

1.7. Актуелност теме

У српској лингвистици испитивање полипрефиксираних глагола заузима врло скромно место. Нема обимнијих радова у којима би ови глаголи били исцрпно објашњени са различитих аспеката. Наша анализа се ослања и на невелик број радова који се баве првом префиксацијом у српском језику. Резултати оваквог истраживања могу се применити и у испитивању значења и функција првог префикса, као и приликом превода и учења српског као страног. Закључци

ове анализе могу наћи своју примену и у даљем проучавању творбе речи, затим лексикологији и лексикографији.

1.8. Научна новина

Научну новину овог рада чини разматрање проблема полипрефиксираних глагола, као посебне деривационе појаве у творбеном систему српског језика. На основу богате грађе спроводи се комплексна анализа полипрефиксираних глагола, који се посматрају као целина и систем, што у претходним истраживањима није био случај.

Теоријски значај рада састоји се у продубљивању проблема глаголске префиксације и нарочито полипрефиксације, затим у чињеници да се постављају јасни критеријуми шта треба сматрати полипрефиксираним глаголима у српском језику и на тај начин прави увод за даља истраживања полипрефиксације, семантике и спојивости префикса, као и синтаксичких и других особина полипрефиксираних глагола.

Практични значај истраживања је у томе што се дати материјал може искористити у даљим анализама глагола са различитих аспеката.

1.9. Структура дисертације

Осим увода, дисертација има осам поглавља, списак литературе и регистар глагола. У првом поглављу дефинишу се префикси, даје њихов инвентар, описује се порекло префикса и њихов однос према предлозима, одређују њихове функције и представља процес префиксације. Кратко се наводе приступи проучавању префикса и њихова класификација на лексичке, суперлексичке и посебно се издвајају мишљења о томе да ли празни префикси постоје или не постоје, као и представљање ставова из литературе о томе да ли се може говорити о значењу префикса. Сажето се набрајају радови који се баве префиксима у српском језику, а затим се даје преглед радова чији су предмет истраживања полипрефиксирани глаголи у српском језику, као и представљање литературе о овом проблему у другим словенским језицима. На основу различитих мишљења из литературе даје се јасно и прецизно одређење шта ћемо сматрати полипрефиксираним глаголима у раду, даје се списак префикса који улазе у састав полипрефиксираних глагола,

одређује се функција другог префикса у полипрефиксираним глаголу, као и фактори који утичу на спојивост префикса и број префикса који се могу наћи у саставу глагола.

Друго поглавље посвећено је творби полипрефиксираних глагола, одређују се најчешћи префикси у испитиваним глаголима, даје њихова подела према броју глагола у чијој творби учествују. Одређује се мотивација полипрефиксираних глагола. Посматрају се творбени процеси с ономасиолошке тачке гледишта. Даје се осврт на глаголе који садрже комплекс префикса.

Семантичке особености полипрефиксираних глагола описане су у трећем поглављу. Кратко се представља значење префикса у саставу монопрефиксираних глагола, према досадашњој литератури, а затим се прелази на значење префикса у саставу двопрефиксираних и тропрефиксираних глагола.

У четвртом поглављу се представљају односи префикса – синонимија, антонимија, „префиксална апсорпција”, поновљена употреба истог префикса у структури глагола (случајеви контактне и дистантне редупликације префикса), префиксални преокрет. Представљају се могуће комбинације префикса и даје мишљење о плеонастичкој употреби префикса.

Пето поглавље се, такође, на неки начин бави семантиком префикса, тј. утицајем другог префикса на акционалност глагола. Према класификацији коју је предложила М. Ивановић (2012), издвојена су четири акционална комплекса: комплекс фазних значења, комплекс детерминативних значења, комплекс плуралних и комплекс градуелних значења.

Шесто поглавље доноси анализу утицаја друге префиксације на вид. Осим што су дате опште напомене о виду, тестовима за утврђивање глаголског вида, видским парњацима, детаљније су представљени различити модели утицаја другог префикса на вид глагола, приказани су случајеви формалне двовидности која је заправо лексичка појава, хомонимија, и случајеви двовидности полипрефиксираних глагола као граматичке појаве, покушали смо и да успоставимо везу између семантике префикса и његовог утицаја на вид.

У посебним поглављима, седмом, осмом и деветом су обрађени утицај полипрефиксације на род глагола, њихова стилска и територијална раслојеност и начини лексикографске обраде.

Закључно поглавље представља најважније изводе из нашег излагања.

Рад садржи и списак ексцерпираних и анализираних глагола који обухвата 2323 глагола.

На самом крају рада налази се списак коришћене литературе у коме је наведено око 280 јединица.

II ОПШТЕ НАПОМЕНЕ О ПРЕФИКСАЦИЈИ И ПОЛИПРЕФИКСАЦИЈИ ГЛАГОЛА

Приликом проучавања вишеструке глаголске префиксације најпре треба одговорити на питање шта се све може сматрати префиксом, колики је број префикса у српском језику и која је њихова функција. Захваљујући префиксима, речнички фонд именица, придева, а нарочито глагола, непрекидно се богати и обнавља¹¹. У центру наше пажње је могућност префикса да се дода на већ префиксирану глаголску основу.

1.1. Префиксација

Префиксација, под којом се подразумева процес образовања нових речи помоћу префикса, јавља се као један од најпродуктивнијих начина творбе глагола у савременом српском језику¹². У науци о творби речи, творба именица суфиксацијом дуго времена је била у центру пажње, док је глаголска творба, пре свега творба префиксацијом, незаслужено била по страни. Број радова посвећених деривацији глагола неупоредиво је мањи од броја радова који се баве истраживањем творбе именица. Временом се тај однос мења и творба глагола добија значајније место у науци. При описивању префиксираних глагола важно је испитивати њихове структурне, али и семантичке компоненте. Те семантичке компоненте манифестују се, пре свега, кроз потенцијал самих префикса (в. Радовић-Тешић 2002).

Неусаглашена су мишљења око творбеног поступка у којем глаголски префикси учествују.

¹¹ Меје (2001: 235) наводи да „изучавати словенски глагол, а не узети у обзир облике с префиксима – то значи бавити се апстрактним размишљањима и удаљавати се од реалних језичких чињеница”.

¹² Уопштено посматрано, суфиксација је најзаступљенији поступак у творби речи.

Наша класична граматичка литература (Маретић, Белић, Лескин, Стевановић, Бабић С.¹³) префиксацију убраја у слагање, а префиксалне глаголе третира као сложенице (сложенице с предлозима), док се по новијим творбеним теоријама, посебно у другим словенским језицима, префиксација посматра као посебна врста творбе ближа извођењу него слагању¹⁴. Ми ћемо се приклонити новијим мишљењима у српској дериватологији (Клајн, Ћорић итд.) и глаголе настале префиксацијом сматрати изведеницама¹⁵ (в. Ћорић 2002б: 198; Ћорић 2008: 10–11; 16), али ћемо их називати и префиксираним глаголима као прецизнијим термином¹⁶.

Објашњавајући зашто неки аутори сврставају префиксалне творенице у изведенице, а други се опредељују да их посматрају као сложенице, Д. Василијевић наводи следеће запажање: „Аутори који префиксацију посматрају одвојено у односу на афиксацију наводе следећа неподударана у односу на суфиксацију: 1. префикси модификују значење речи, али не и врсту, док суфикси имају способност промене и једног и другог. 2. суфикси нису слободне морфеме, док префикси могу бити и слободне морфеме или имати облик истоветан облику слободне морфеме (обличко подударана с предлозима). 3. суфикси се могу низати једни на друге, док код префикса ретко долази до гомилања, а у ситуацијама када до истог долази, сваки префикс задржава своје првобитно значење. 4. фонетске алтернације настале на спојевима више суфикса су бројније и разноврсније од алтернација насталих на спојевима префикса” (Василијевић 2012: 16).

¹³ С. Бабић (1986: 33) префиксалну творбу сматра слагањем, али уочава њену посебност.

¹⁴ Преглед приступа префиксацији у словенској науци дат је у Драгићевић 2015. Између постојећих теоријских полазишта по којима се префиксација посматра као композиције, афиксације, деривације или посебан творбени начина, ауторка се опредељује за последње решење и даје аргументе којима поткрепљује своју тврдњу.

¹⁵ Данас се и префиксација убраја у деривацију, а префикс посматра као афикс – као најмања јединица творбене структуре речи којом се формално и семантички изведена реч разликује од речи која ју је мотивисала (в. Јовановић 2010: 12).

¹⁶ У чешком језику глаголска префиксација се у већини литературе сматра извођењем. Свакако, префиксација се не сматра потпуно истим поступком као суфиксација и то наглашава нпр. М. Докулил дајући овом поступку „прелазни карактер” (в. Митрићевић-Штепанек 2015: 14). М. Радовић-Тешић каже да „ново граматичко мишљење (како у српском тако и у другим словенским језицима) префиксацију дефинише као аутентични самосвојни творбени начин помоћу чијих механизма настају нове речи, начин – значи – који није ни слагање ни извођење ... него нешто између тог двога” (2004: 220).

Увидом у литературу можемо извести следеће закључке – на формалном плану префиксација је додавање префикса спреда не на основу, већ на целу, граматички већ формирану реч, тако да речи добијене префиксалном творбом увек остају у оквиру исте врсте речи као и основа. Са семантичке стране, код ове творбе долази до семантичке модификованости лексичке основе коју дати префикс спецификује у одређеном правцу (в. Радовић-Тешић 2004: 220) или глагол добија потпуно ново значење, а каткад се мења само његов вид. Овако настале речи називају се префиксалним твореницама или префиксалима¹⁷.

1.2. Дефиниције префикса

Префиксирани глаголи заузимају у савременом српском језику значајно место како по броју, тако и по значају у деривационом систему и у језику уопште. Изучавање граматичких и лексичких функција глаголских префикса у српској лингвистици нема значајну историју. Вероватно је узрок томе њихова семантичка сложеност и чињеница да се дуго времена глаголски префикс није посматрао као посебна морфолошка јединица, већ је разматран као предлог. Префикси уопште, а нарочито глаголски префикси, јесу језичке јединице специфичне природе, па због тога не постоји јединствена свеобухватна дефиниција префикса. Такође, неусаглашени су ставови о творбеном процесу у којем они учествују, па чак има неслагања и око њихових главних функција.

Према речима М. Радовић-Тешић (2004: 219), термин *префикс* је у наше класично граматичко учење ушао помало неприметно, такорећи успут, прво код Белића¹⁸, потом код Стевановића, али више као алтернативан назив за термин „предметак”. Предметком се, у ствари, именовано предлог који се „слагао”, тј. спајао са различитим основама: глаголским (*дохватити, посипати*), придевским (*безосећајан, накрив, мален*), именичким (*довратак, потколеница, Подриње*)¹⁹.

¹⁷ Речник Р. Симеона (1969) још садржи и одреднице *префигирати* „снабдјети (ријеч) предметком, префиксом” и *префигиран* „који садржава префикс или предметак, који има обиљежје префикса”.

¹⁸ И Клајн (2002: 173) сматра да се сам појам префикса и префиксације релативно касно појавио у српскохрватској науци о творби речи.

¹⁹ Ауторка истиче чињеницу да се у нашим класичним граматикама (Белић, Стевановић) *префиксом* сматрао само *предлог* као први сложенички део. Из тога следи да префиксима нису

Међутим, тај начин творбе речи именован се као слагање, одн. композиција (тј. слагање предлога и глагола, придева или именица) па је улазио у групу сложеница (попут *среброљубац*, *тамнокос*, *глувонем*, *краткодневица*, *злопатити се* итд.) (Радовић-Тешић 2004: 219).

Код Маретића (1931) не налазимо термин префикс већ само „приједлог” и он говори о слагању. Белић наводи могућност да се глаголу може додавати један „предметак”, два или три. О њиховом значењу наводи да се могу највише употребити уз глаголе кретања или налажења на извесном месту, али да се у вези са глаголима развијају и друга значења, па се могу употребити и уз глаголе других значења, из чега изводи закључак да су „предмети у оваквим везама продуктивни”.

М. Стевановић префикс одређује као „предлог, који је тек срастањем с другим делом сложенице постао префиксом” (1964: 443). Он у сложене глаголе убраја оне настале „поглагољавањем” појединих синтагми и израза и целих реченица (нав. дело: 452). За такве глаголе каже да нису продуктивни, јер је сваки од њих посебан случај, прдуктивни су само сложени глаголи настали од простих, слагањем са појединим префиксима. Глаголи постали слагањем простих глагола с префиксима по међусобном синтаксичком односу саставних делова су одредбене сложенице јер префикс увек собом уноси и извесну измену значења глагола с којим сраста у сложеницу.

Б. Николић (1972: 275) у делу рада о сложеним речима употребљава термин *префикс* само када говори о глаголима. Према његовој дефиницији, „сложени су они глаголи који су састављени од глагола и још какве речи” и препознаје две категорије сложених глагола: у прву иду они који су сложени од именице и глагола (*дангубити*) и прилога и глагола (*злопатити*). У другу, бројнију категорију иду они који су сложени од префикса или предметка и глагола (*запитати*). Према Николићу, „префикс (предметак) јесте ... предлошки део сложенога глагола који се додаје испред глагола и са њим чини једну реч, сложени глагол” (1972: 275–276). У својој студији помиње и могућност вишеструког слагања глагола и с тим у вези издваја да се као други префикс не

сматрани префикси непредлошког порекла (нпр. *пра-*, *про-*, *раз-*, *надри-*, *назови-*) итд. (в. Радовић-Тешић 2004: 219).

употребљавају се *до-* и *над-*. Као трећи префикс употребљавају се једино *из-*, *над-* и *по-*.

У Граматици Станојчић–Поповић (2011) налазимо следећу дефиницију префикса: „Префикси (предмеци) су по свом пореклу најчешће предлози (неки од њих и прилози), али су у вези са глаголом при творби везане морфеме, које најчешће мењају значење глагола са којим срастају у сложеницу, уносећи у значење глагола оно значење које би имали као предлози”. У Граматици је као посебан одељак обрађена „Префиксална творба глагола” (2011: 161–162).

У Граматици Барић и др. (1997: 295) изражено је следеће мишљење о префиксима: „Он [префикс] модифицира само лексичко значење основне ријечи, али не потиरे њезину морфолошку нарав... Префикси су подријетлом већином садашњи и некадашњи приједлози, односно честице *не* и *ни*”.

Дакле, у граматикама не налазимо исцрпну, експлицитну дефиницију префикса, па Клајн (2002: 179) изражава свој утисак да граматичари, можда услед претеране заокупљености суфиксацијом нису никада озбиљно размислили о природи префикса и префиксације.

У речнику Р. Симеона постоје одреднице *предметак* и *префикс*. За *предметак* наводи да се у значењу 'префикс' употребљава од новијега доба²⁰. У истом чланку се дефинише и *двоструки предметак* (р. двойная приставка – е. double prefix) као „спој двају предметака који се схваћа као један предметак; нпр. р. *повыкидать, понабраться*.”

Код одреднице *префикс*, којој наводи следеће синониме *предметак*, *предрјечје*, *представак*, *представек*, *преставје*, *предсувак*, *предтворка*, *придставак*, а код глагола и *преверб* и *превербио*, налазимо следеће дефиниције: „врст афикса који се стављају испред коријена или основе, врст наставка; слог, скупина слогова или ријеч прикључена почетку друге ријечи или спојена с њом да би настала нова ријеч... то је ријечца која се ставља пред неку ријеч да би настало ново значење, нпр. *суграђанин*, *прочитати*; афикс који се ставља пред основу ријечи или који стоји испред морфема или скупине морфема о којима је фонетски

²⁰ Симеон напомиње да руски назив 'приставка' употребљавају руски турколози за постфикс, јер 'додавати' (р. приставлять) се може и спреда и страга. Стога се у руском неко време употребљавао у неких писаца термин 'представка' (калк : префикс) који је тачнији али захтева упоредни термин 'послеставка', који се не може прихватити.

и граматички овисан; сприједа, или испред коријена или основе, стављени морфем или елемент творбе ('творка') који треба да служи као одредбеница у сложеници те се супротставља суфиксу и инфиксу, форматив који се састоји од једног слова, слога или више слогова стављених пред ријеч и с њоме стопљених, тако да с њоме чине цијелину и мијењају јој значење" (Симеон 1969, под префикс).

Даље се наводи да су префикси „већином засебне ријечи (приједлози) и зато су ријечи, које имају префиксе, сложене (од двије) по-глед, по-гледати. Но неки префикси не осјећају се више као приједлози нпр. *пре-*, *про-*, *раз-*, *па-*... Ипак су ријечи и с тим префиксима сложенице”.

У *Рјечнику* Р. Симеона (1969) спомињу се једноставни или прости префикси (простой префикс, поростая приставка, по-, над-) и сложени ²¹ (сложенный префикс пре-по-, по-из-пре- итд.). Двојни су префикси (двойные префикси) доста чести, а има и тројних (*по-ис-пре-ламати*). Разликује и пуне префиксе, тј. оне који мењају лексичко значење другог дела сложенице од празних или видских који мењају само вид.

Енциклопедијски лексикон – Мозаик знања под одредницом префикс даје синоним 'предметак' и следећу дефиницију: „језички творбени елемент, афиксална морфема, афикс који се ставља испред речи, тј. испред корена речи и стапа се с њим у јединствену целину двајући речи ново значење”. Наводи се да префикси могу бити прости, нпр. *од-*, *из-*, *пре-* и др., и сложени, нпр. *препо-*, *запо-* и др.

Руски Енциклопедијски речник лингвистичких термина (Енц. сл.: 580) префиксе одређује као помоћне морфеме које се налазе испред корена и изражавају творбено и (или) граматичко значење. Префикс се може наћи непосредно испред корена или пред другим префиксом (префиксима), али се не додаје основи, као суфикс, већ целој речи. Додавање префикса никад не мења врсту речи. Имају већу самосталност него суфикси. Једна од особина префикса је и њихова семантичка самосталност у структури речи. Њихово значење је одређено и стандардно. Они не изражавају нови тип радње, већ исту радњу као и

²¹ У раду ћемо показати да се не слажемо са оваквом поделом и да ово нису сложени префикси уколико се постепено додају један за другим.

основни глагол, само је конкретизују, појашњавају у просторном, временском и количинским смислу.

Исаченко (1960: 148) глаголске префиксе описује као морфеме које поседују самостално значење, лако се издвајају приликом семантичке анализе глагола и одређују индивидуално значење простих (недеривираних) глагола.

Кронгауз (1998: 101–105) захтева да морфема испуни следеће услове како бисмо је уврстили у систем глаголских префикса:

1. мора да има способност да формира глаголе – овај услов се односи на елементе као што је *без-*, које треба посматрати као именичке префиксе;
2. мора да се комбинује са глаголима – према овом услову сегмент *обез-* у примеру као *обезвредити*, треба посматрати као *о-безвред-ити*, као у *о-црн-ити*;
3. мора да перфектизује глагол – ово се односи на стране префиксе, као што су *де-*, *дис-*, *ре-* и сл.;
4. мора бити продуктиван – овај услов се односи на елементе из старословенског, који данас нису продуктивни;
5. не сме бити сложен: тако су елементи *произ-* у *произаћи* искључени из система, али *про-* и *из-* припадају систему.

Дакле, ми ћемо под префиксом подразумевати семантички испуњен творбени елемент који долази испред творбене основе и модификује њено значење.

У српској литератури не постоји много радова који се на теоријски начин баве префиксима. У том смислу издвојили бисмо радове И. Грицкат (1955–1956; 1957–1958; 1966–1967; 1967; 2000 итд.) и М. Ивић (1982). Остали радови, укључујући и граматике углавном се баве семантиком префикса са различитих полазишта (традиционални, когнитивни приступ итд.). На овом месту навешћемо само неке радове који се са различитих аспеката баве префиксима у српском језику²²: Московљевић (1933), Стевановић (1952), Рогић (1961/62), Матијашевић (1984), Ковачевић (1987), Грицкат (2000б), Ивић (2006), Марић (2003; 2005; 2010; 2011), Вујовић (2012а; 2012б), Спасојевић (2014), Миљковић (2015а; 2015б) итд.

²² Овде наводимо радове које нисмо цитирали на неком другом месту, а за које сматрамо да их треба споменути када је реч о српској глаголској префиксацији. Стране радове о појединачним префиксима нећемо наводити на овом месту, већ ћемо их по потреби цитирати у току анализе. Радове о полипрефиксираним глаголима в. у П.2. 1. и П. 2. 2..

Не може се рећи да је тема глаголске префиксације исцрпно проучена и описана, а њена сложеност потиче од великог броја глаголских префикса, великог броја њихових значења, а такође је и у вези са синтаксичким и лексичким законима који одређују могућност њиховог спајања.

1.3. Инвентар префикса у српском језику

Т. Маретић први у српскохрватској науци спомиње префиксе, али он користи термин „приједлог” и наводи да „с глаголима се вежу у сложенице овијех 16 приједлога: *до, из, на, над, о(б), од, по, под, пре, при, по, раз, с(а), у, уз, за*” (Маретић 1931: 382). Други се предлози врло ретко или никад „не слажу” у овакве сложенице. Наводи примере и за *мимо* (*мимоићи, мимоилазити*), а сматра да су примери *представити* и *предвидјети*, који су наведени у Ивековићевом речнику, „књижевничке ријечи”, а не из „простонародног језика”. За примере типа *безумити, обезобразити, обезочити, обестрвити* наглашава да су начињени према „сложеним” придевима безуман, безобразан, безочан. Истиче да се поједини „приједлози” никад не налазе у самосталној употреби (*пре, про, раз*), али да се и поједини глаголи никад „не говоре сами, већ само с приједлозима сложени” нпр. *почети, почињати, спремити, спремати, суочити, суочавати, поткожити се, удомити, упропастити, усрећити, усмртити*.

И у осталим граматицама и студијама о творби српско(хрватско)г језика, које према својој оријентацији носе атрибут традиционалне – Белић (1949), Стевановић (1964) и Николић (1972) – наводи се истих 16 префикса као и код Маретића.

У монографском опису творбе речи у српскохрватском језику С. Бабића (1986: 477), који наводи да је префиксална творба најчешћи творбени начин глагола, знатно је проширен Маретићев списак префикса и укључени су и страни префикси. Такође, раздвојио је префиксе *о-* и *об-* и узео у обзир и слабо продуктивне и непродуктивне префиксе, па његов списак садржи следеће префиксе: *де-, дис-, до-, из-, мимо-, на-, над-, нај-, о-, об-, од-, па-, по-, под-, пре-, пред-, при-, про-, проту-, раз-, ре-, с-, су-, супрот-, у-, уз-, за-*. Према продуктивности класификује их на слабо плодне: *де-, дис-, пред-, ре-* и *су-*, неплодне *мимо-, нај-, па-, проту-, супрот-*, и веома плодне (сви остали). Основа

префиксираних глагола може бити глагол који се самостално употребљава (*запјевати, проплакати, оправдати* итд.), што је и најчешће, али се у неким случајевима основа не може употребити самостално, као у примерима с везаним основама: *до-чети, на-чети, за-чети, до-нијети, из-нијети, на-нијети, од-нијети, на-стријети, пода-стријети, про-стријети, до-вести, из-вести, од-вести, исколачити, рас-колачити, до-премити, о-премити, при-премити, на-слонити, о-слонити, при-слонити, из-валити, на-валити, од-валити, из-вијестити, на-вијестити, оба-вијестити* итд.

У Барић и др. (1997: 379) за творбу глагола наводи се деветнаест префикса, а *о-* и *об-* се узима као један префикс: *до-*, *из-* (с алтернатима *ис-/иш-/иза-/и-*), *мимо-*, *на-*, *над-* (с алтернатима *нат-/нада-*), *о-*, односно *об-* (с алтернатима *оп-/оба-*), *од-* (с алтернатима *от-*, *ода-*), *по-*, *под-* (с алтернатима *пот-/пода-*), *пре-*, *пред-* (с алтернатом *прет-*), *при-*, *про-*, *раз-* (с алтернатима *рас-/раш-/раж-/раза-/ра-*), *с-* (с алтернатима *з-/и-/са-*), *су-*, *у-*, *уз-* (с алтернатима *ус-/уш-/уза-*) и *за-*.

Клајн (2002) анализира следеће префиксе који се користе у творби глагола: *до-*, *за-*, *из-*, *мимо-*, *на-*, *над-*, *нај-*, *о-*, *об-*, *од-*, *па-*, *по-*, *под-*, *пре-*, *пред-*, *при-*, *про-*, *против-*, *раз-*, *с(а)-*, *су-*, *супрот-*, *у-*, *уз-*. Он посебно посматра стране префиксе *де-*, *дис-*, *ко-*, *ре-* и *пре-*.

Дакле, списак домаћих префикса који је установио Маретић није се много мењао до данашњих дана²³, једино у чему има неслагања је статус префикса *о-* и *об-*, који се у литератури различито третирају. Мишљење да је то један префикс налазимо код Маретића (1963: 411), Белића (1949: 302), Стевановића (1964: 458) и Барић и др. (1997: 379). Дакле, ако посматрамо граматике, једино су као два одвојена префикса представљени код С. Бабића (1986: 477). Грицкат (1957–58: 113), такође, ова два префикса посматра као један. И етимолошка лексикографска анализа код Скока (1972) префикс *об-* представља као варијанту префикса *о-*, који је иначе носилац речничке одреднице²⁴. Ни у дескриптивним речницима савременог језика ситуација није јединствена. Речници који представљају новију

²³ Слика је много сложенија када је реч о именичким префиксима, где до појаве књига М. Радовић-Тешић (2002) и И. Клајна (2002) није било озбиљнијих покушаја да се евидентирају сви префикси који учествују у именичкој творби. Такође, нису успостављена ни мерила према којима би се префикс без тешкоћа разграничио од префиксоида (в. Радовић-Тешић 2002: 18, 22).

²⁴ За разлику од Скока, Маретић, Белић и Стевановић сматрају да је *об-* старије, тј. да је префикс *о-* настао од префикса *об-* и да је његов аломорф.

лингвистичку мисао и лексикографску праксу, РСАНУ²⁵ и РСЈ, обрађују их одвојено, док РМС упућује *об-* на *о-*. Кантор (1984)²⁶ сматра да су то два различита префикса, што образлаже навођењем минималних парова (нпр. *осећи*, *опсећи*) на основу којих утврђује да префикси *о-* и *об-* уносе потпуно различита значења у мотивни глагол, те да су они историјски можда функционисали само као позиционе варијанте, али да то више није случај, већ да они функционишу као засебне морфеме. Клајн (2002) ове префиксе наводи као два префикса и то правда чињеницом да се они „формално разликују, а по значењу се само делимично поклапају, па у синхронијској анализи немамо разлога да их сматрамо за облике једног истог префикса” (2002: 260). Дакле, са савременог становишта, *о-* и *об-* су два префикса и као такве ћемо их и ми посматрати.

Треба споменути да на граници префикса и основинске морфеме, или у нашем случају на граници два префикса, може доћи до фонетских промена, односно гласовних алтернација: једначење сугласника по звучности, једначење сугласника по месту творбе, губљење сугласника, или се могу образовати аломорфи с непостојаним *а*, нпр. *раз-* и *раза-*, *с-* и *са-*, *из-* и *иза-*.

Узевши у обзир све горенаведено, посматраћемо следећих двадесет префикса који се у нашем корпусу јављају као први или као други додати префикс: *до-*, *за-*, *из-*, *мимо-*, *на-*, *над-*, *о-*, *об-*, *од-*, *па-*, *по-*, *под-*, *пре-*, *пред-*, *при-*, *про-*, *раз-*, *с-*, *у-*, *уз-*.

²⁵ Сматрамо да РСАНУ у овом случају илуструје савремено стање, јер је том у коме су обрађени префикси *о-* и *об-* изашао 2009. године.

²⁶ За потребе нашег рада није неопходно шире бављење овом појавом, већ је довољно само да констатујемо мишљења из литературе. Ако посматрамо стање у словенским језицима, видимо да је о овом проблему доста писано у руском језику, навешћемо нпр. рад Ендруз (1984), где се структуралистичким методом доказује да су то две различите морфеме. Шири списак литературе о овој проблематици може се наћи у докторату А. Ендресен (2014). Ауторка анализира све могуће аломорфе међу префиксима, између осталих и *о-*, *об-* и *обо-*, представља предложене теорије о томе да ли је у руском језику то једна морфема са три аломорфа (*о-*, *об-*, *обо-*) или су две морфеме и износи предности и мане предложених решења. Конкретно само статусом префикса *о-*, *об-* и *обо-* бави се у свом докторату А. Бајдимирова (2010). Према подацима које износи К. Митрићевић-Штепанек за чешки језик, присутна су оба становишта која Докулил мири (в. Митрићевић-Штепанек 2015: 18).

1.4. Порекло префикса и однос према предлозима

Према пореклу, префиксе можемо поделити на префиксе домаћег и страног порекла. Страни префикси могу се додавати и домаћим основама, али се никад не јављају у полипрефиксираним глаголима, тако да у овом истраживању они остају ван фокуса нашег интересовања. Префикси домаћег порекла могу бити префикси који су постали од предлога (*до-*, *за-*, *међу-*, *на-*, *над-*, *по-*, *под-*, *при-*, *пред-*, *са-*, *у-*, *уз-*)²⁷ и префикси непредлошког порекла *раз-* и *про-*.

На генетску везу предлога и префикса указивали су многи научници и то је данас прихваћено као неспорна чињеница²⁸. Префикси по свом пореклу јесу предлози и њихова основна, просторна, значења могу се установити на основу значења одговарајућег (формално идентичног) предлога, док се секундарна значења и предлога и префикса развијају на основу просторних значења²⁹. Просторна значења су прва, основна, а темпорална и квантитативна, друга, изведена. Нова значења префикс добија и под утицајем семантике основа којима се додаје³⁰.

Клајн (2002: 176–177)³¹ закључује да је подударност између префикса и предлога само привидна и дијакхронијска. Префикси јесу постали од предлога и

²⁷ Говорећи о именичким префиксима насталим од предлога, М. Радовић-Тешић (2002: 23) наводи да у неким случајевима долази до лагане лексикализације њиховог творбеног значења и префикс је скоро на путу да изгуби генетску везу са предлогом: *покожица*, *беспуће*, *приземље*, *сукрвица*. Ова тенденција није толико изражена код глаголских префикса у српском језику, али се у неким словенским језицима може приметити, нпр. префикс *по-* губи просторна значења у руском језику.

²⁸ На заједничко, прилошко порекло предлога и префикса указивао је А. Меје. Исто тако и Белић је наглашавао њихов паралелизам и истицао да срастањем предлога са глаголом он, предлог, постаје префикс (1958: 133). Слично мишљење налазимо и код Станојчића да су префикси „предлози са функцијом везане префиксалне морфеме” (2010: 255).

²⁹ Овом приликом нећемо се бавити еволуцијом предлога и префикса, само ћемо рећи да има неких префикса који немају према себи одговарајуће предлоге, као и да има предлога, који су вероватно каснијег постанка, од којих се нису развили префикси. Одвајање проучавања префикса од предлога се везује за В. В. Виноградова који је јасно исказао мишљење да је изучавање глаголске префиксације самостални задатак науке.

³⁰ На овом месту се отвара питање међусобног утицаја значења основе и префикса, што није од пресудне важности за наше истраживање другог префикса, јер он није у непосредној вези са непрефиксираним глаголом.

³¹ Клајн (2002: 176) разматра питање јесу ли префикси у српском језику слободне или везане морфеме. Ако се посматрају као афикси, морају бити везане морфеме. Број префикса који се никад не јављају самостално није тако мали (*пра-*, *про-*, *раз-* итд.). Ипак, знатан број префикса је обликом једнак предлозима, па би се по формалним критеријумима морали сврстати у слободне

задржали њихов облик, али функционално представљају битно другачију језичку јединицу – формант, а не реч. Као доказ, он наводи и стање у другим индоевропским језицима, где су префикси по облику једнаки предлозима или прилозима, али имају посебан статус³².

1.5. Приступу проучавању префикса

Изучавање семантике префикса има дугу традицију у славистици, али је највећи развој доживело у другој половини 20. века. Према речима Кронгауза (1999), савремени приступ опису префиксалне семантике формирао се у оквиру две независне лингвистичке традиције – његови извори били су, с једне стране, аспектологија, а са друге стране, теорија творбе.

Аспектолошка линија проучавања руског језика из прошлог века најбоље је представљена у истраживањима С. О. Карцевског, А. В. Исаченка и Ј. С. Маслова, а такође и каснијим радовима Н. С. Авилове, А. В. Бондарка, Б. Комрија, Е. В. Падучеве, Ц. Форсајта и др. (према Кронгауз 1999).

Други прилаз проблему глаголске префиксације је творбени и он се оформио у радовима русиста као што су В. В. Виноградов, Г. О. Винокур, Шчерба, Земска, Улуханов, Тихонов и др. У области префиксологије³³ посебно су значајни радови Земске, Шељакина, Кронгауза и др.

Ове теорије имају другачије задатке и начине описа префикса, и уопште другачији приступ проблематици префикса. Аспектологија се у првом реду интересује за везу префиксације и перфективизације, семантику акционалних класа, видске парове глагола и тзв. чистовидске префиксе. „Творбени” приступ означава интересовање за формалне особине префикса, појаву мотивације и односе између мотивних и изведених глагола, издвајање творбених типова,

морфеме, али је веза између основе и префикса чврста. Коментаришући Клајнов став, Маројевић (2005: 701) закључује да је префикс „морфема, а не реч, и то морфема са творбеним значењем којим се модификује лексичко значење корена испред којег она стоји. Он је формант само у префиксалној изведеници која је помоћу њега настала; ако се префикс налазио већ у творбеној бази, онда он није формант”.

³² Шире о сличностима између предлога и префикса в. Матушански (2002), а о разликама Грибанова (2009).

³³ Термин „префиксологија” користи Кронгауз у неким својим радовима.

односе између префикса (в. Кронгауз 1998: 41–42). Између ове две области постоје значајне разлике, али се савремена префиксологија заснива на достигнућима и резултатима оба приступа.

Кронгауз (1999) наводи да је последњих деценија нова етапа развоја творбене семантике у вези са појавом нових семантичких и општелингвистичких теорија. Разумевање творбених компоненти у оквиру општих модела постало је самосталан задатак и ка његовом решењу окренули су се представници лингвистичких праваца који раније уопште нису показивали занимање за творбене процесе (А. Вјежбицка, Ц. Лејкоф, И. Мељчук, Л. Јанда и др.).

Изучавање глаголских префикса дотиче се разних нивоа језика и укључује различите аспекте лингвистичке анализе. Глаголски префикси привлаче пажњу истраживача на нивоу творбе, вида, лексичке семантике, синтаксе. Формирају се лингвистичке групе, у неким случајевима и школе обједињене општим циљем и/или коришћењем терминолошког апарата, издају се тематски зборници – нпр. руско-француски пројекат формалног описа глаголских префикса у руском језику 1997. год. резултирао је зборником *Глагољная префиксация в русском языке* (Кронгауз; Добрушна, Пајар, Плунгјан и др.), затим зборник Добрушина и др. (2001), плодна је и норвешка група истраживача окупљена око П. Свенониуса, као и група лингвиста ангажована око пројекта у Америци – Јанда, Флајер и др.

Достигнућа синхронијске дериватологије дозвољавају нов поглед на развој у проучавању префикса и у том смислу може се уочити неколико приступа.

Традиционални приступ налазимо у традиционалним приручницима (речници и граматике³⁴) и у неким радовима. Овај приступ нема развијен свој посебан метајезик. Основна методологија је набрајање префикса и њихових различитих значења, а главни циљ је да се види на колико различитих значења сваки префикс може бити подељен. Нагласак је на мноштву значења префикса, а не на њиховом јединству. Најчешће се полази од конкретних, просторних значења, узимајући у обзир значење одговарајућег предлога. Значење префикса се успоставља на основу одређене групе префиксираних глагола који деле заједничке семантичко-синтаксичке особине. Недостатак овог приступа је у томе

³⁴ Клајн (2002) у својој *Творби*, иако примењује овај принцип, ипак покушава да успостави везе међу значењима и повремено користи достигнућа когнитивне лингвистике (в. Шариф 2010: 343).

што се значења префикса третирају као хомонимна, не доводе се у везу, па такав приступ није погодан за оне који уче језик као страни. Упркос својим манама, овај приступ је почетна тачка свих других приступа.

Други приступ чине структуралистичка проучавања³⁵, која траже јединство значења у било ком датом префиксу и систему префикса. Овај приступ је супротан схватању различитости значења у сваком префиксу, које је представљено у традиционалном приступу и тежи ка јединству у значењима. Структуралисти сваки елемент језика дефинишу кроз бинарне карактеристике (исп. Флајер 1975). Флајер (1975) истиче да постоји интеракција префикса и основе. За разлику од традиционалног приступа, који подразумева да се значење префикса додаје значењу основе и добије се значење новог глагола, Флајер наводи да значење префикса и значење глагола узајамно делују, префикс се понаша као призма која мења смисао основног глагола и на тај начин даје ново значење префиксираном глаголу. Структуралистичком приступу још припадају и Исаченко, Пајар и др. (в. Кронгауз 1998: 60).

Когнитивни приступ је доста заступљен у савременој граматици и представља покушај да се реше разлике између чисто традиционалног и структуралистичког приступа³⁶. Префикси се описују уз помоћ семантичких мрежа, у којима су сви чланови повезани с неким другим чланом или члановима. Основна идеја когнитивне лингвистике је да постоји једно централно, прототипично значење и мрежа повезаних значења изведена из тога. Когнитивисти имају веома развијен метајезик, и за њих је карактеристично да поред вербалног описа значења користе и невербалне описе, слике, схеме. Један од проблема је недостатак договора које значење изабрати као прототипично и одређена слобода у избору тог значења. За неке категорије је лако утврдити прототипе, али за елементе језика као што су префикси, мало је теже. Овај приступ можемо срести у радовима Л. Јанде, а у српској лингвистици Д. Кликовац (1998; 2012), М. Ивић (2006), В. Миљковића (2015а; 2015б).

³⁵ Структурализам је потекао у прашком лингвистичком кругу тридесетих година XX века.

³⁶ Овај приступ развија се из когнитивних студија психологије Е. Рош (1973) о природи људске категоризације и тврдње да је људска когнитивна пракса концентрисана око прототипа са којим сви чланови имају неку везу, било директну или далеку.

Функционално-структуралистички приступ дели префиксе и њихова значења у групе према степену ефекта промене који додати префикс изазива у глаголу. Овај приступ заснива се на структурним разликама, занемарујући сличности у значењу. Дакле, не полази се од семантичке анализе, већ је пажња усмерена ка функционалним ефектима које префикс има на глагол, нпр. да ли глагол подлеже имперфективизацији након што је префиксиран, да ли се мења његова аргументска структура и сл. Радови овог правца деле префиксе у класе према њиховим синтаксичким својствима (лексички, суперлексички и чисто перфективизујући). Посматрају способност глаголског префикса да утиче не само на лексичко-аспекатску структуру, већ и на тематску и синтаксичку. Овим приступом користе се Бабко-Малаја (1999), Свенониус (2004), Романова (2004) и др. И овај прилаз има своје недостатке, нпр. немогућност доследне класификације, па се многи префикси појављују у свим класама. Постоје и извесне критике овог приступа у којима се истиче да, иако постоје извесне заслуге овог приступа, мало је постигнуто. Већина радова из ове области посвећена је откривању механизма који би повезивали површинско значење префикса са варијацијама које леже испод синтаксичке структуре. Ово је значајна потрага, мада омеђена границама формалистичког погледа на синтаксу као свеприсутног генератора језичке структуре. Јасно је да ван формалне методологије проблем остаје нерешен – зашто префикси, очигледно показују двоструку разлику у значењу, и можда још озбиљније, зашто се у језику користе идентичне форме да представе оно за шта се тврди да су основи фундаментално различите класе значења (в. Николајев 2012: 34).

У анализи префикса најбоље је комбиновати достигнућа свих приступа, јер су подједнако значајни и семантика и синтаксичка структура.

Што се тиче даљих истраживања префикса, Кронгауз је, додуше још 1998. године, предвидео да ће се кретати у оквиру парадигматских и синтагматских односа префикса, односно да ће се тицати односа у оквиру једног префикса, односа у оквиру целе префиксалне творбе, семантичког међудејства с глаголском основом и целим контекстом (Кронгауз 1998: 82)³⁷.

³⁷ Аутори који су објавили чланке у зборнику чији је уредник Кронгауз (1997) у семантичком опису префикса примењују модел семантичких мрежа (модель семантической сети).

1.6. Функција глаголских префикса – функција првог префикса

Функција глаголских префикса манифестује се на два плана – граматичком и семантичком. Белић (1949: 118) о томе говори као о глаголском виду и глаголском лику и издваја две врсте промена које у значење „сложеног” глагола уносе предмети: 1. додавање предмета може се свести само на промену вида; то значи да се у тим глаголима изгубило специфично значење предмета којег је морало бити и 2. префикси у везу са глаголом уносе и своје посебно значење. Ова различна значења могла би се назвати различним ликовима видских значења³⁸.

У првом закључку препознајемо граматичку функцију префикса која се огледа у промени вида глагола (нпр. *писати* : *на-писати*, *цртати* : *на-цртати* итд.). То је функција перфективизације и она се испољава само приликом додавања несвршеном или двовидском глаголу који након тога постају свршени. Уколико се префикс додаје свршеном глаголу, глагол остаје свршен.

Други Белићев закључак односи се на семантичку функцију префикса јер префикс, као семантички испуњен елемент, у споју са основом може да модификује њено лексичко значење³⁹. Б. Ћорић (2002а) ближе објашњава

Семантичка мрежа одређује се као „систем који се састоји из посебних конкретних значења, семантичких операција (правила прелаза из једног значења у друго), правила реализације значења у тексту (распоред по семантичким и прагматичким типовима глаголских основа и контекста) и значења високог нивоа апстракције” (Кронгауз 1998: 111). Овакав приступ нуди списак специфичних значења одређеног префикса, изражен одговарајућим префиксираним глаголима, али се усмерава на успостављање системских односа између различитих значења датог префикса и његових посебних примена.

³⁸ Белић (1949) истиче да треба добро разликовати глаголски вид од глаголског лика. Сва остала значења, из везе основе са предметком (префиксом) или наставком уносе разлику, сем глаголски вид, и у стварно значење глагола; а ако унесу разлике у глаголски вид, онда су те модификације, као што је речено, у самом начину остварења глаголског вида, који се по својој основној природи не мења. На пр. *заборавити* тренутносвршени глагол, од њега постаје наставком основе учесталотрајни *заборављати*; од тога глагола предметком *по* постаје завршносвршени: *позаборављати* („редом заборавити”) са дистрибутивним значењем, и најзад, *испозаборављати* значи „докраја једну ствар за другом заборавити” и сл. То значење измене или модификације глаголског вида Белић је назвао глаголским ликом. Белић наводи и Агрелов преглед таквих значења.

³⁹ Према речима М. Стевановића (1964: 453), основно значење простог глагола се чува и у сложеном, а префикс уноси само неку модификацију.

модификацију⁴⁰ и каже да се том приликом садржај основног појма суштински не мења, него му модификациона појмовна категорија само даје некакво додатно обележје, у случају глагола, између осталог, и прилошко значење (нпр. *носити* – *приносити*, *доносити*, *уносити*, *односити*, *проносити*, *преносити*, *сносити*), што уз деминуцију (*дремуцати*) и интензивирање (*мољакати*) спада у лексичку модификацију. Према речима Б. Ђорића (2002а: 4), поред лексичких модификација, код глагола долази и до модификација глаголског вида, било перфективизацијом имперфективне радње (*радити* – *урадити*, *кресати* – *креснути*), и обратно имперфективизацијом перфективне радње (*оточити* – *отакати*, *купити* – *куповати*), било понављањем радње (*бости* – *убадати*) и подељеношћу радње (*поумирати*, *поотварати*, *отплаћивати*).

Префикси који учествују у процесу лексичке модификације уобичајено се називају лексичким или семантички пуним и они се од префикса који имају само граматичку функцију, и који се често називају „празним” префиксима, разликују по томе што глаголи изведени лексичким префиксима граде секундарне имперфективе⁴¹. Мишљења су подељена по питању семантички празних префикса и њиховог утврђивања (о томе видети поглавље I.1.9).

Пошто мера семантичке промене може бити различита – од потпуно новог значења до чистог значења резултативности⁴², неки аутори (Форсајт 1970, према Новак Милић 2011), тврде да префикси имају три основне улоге: 1. могу описивати како се радња основног глагола одвија у одређеним околностима (*aktionsart*); 2. могу утицати само на промену аспекта задржавајући у потпуности значење имперфективног глагола; 3. могу изражавати просторне или друге

⁴⁰ У већини литературе сматра се, дакле, да је у питању модификација значења, али нпр. у граматици *Mluvnice současne češtiny* ова ономасиолошка категорија назива се мутацијом и образлаже да за разлику од грађења видских парова овде префикс мења семантику глагола (нпр. код глагола *plnit* : *doplňit*). Модификацијом се назива само процес грађења два и више префиксираних глагола истим префиксом као нпр. *nanařikat se*, *sesbirat*, *popojiždět* и сл. (*Mluvnice současne češtiny*, према Митрићевеић-Штепанек 2015: 23, у фусноти).

⁴¹ Ово не мора увек бити случај (в. Грицкат 1967: 120).

⁴² Зализњак, Микаељан (2014: 22) наводе да се значење чисте резултативности појављује тамо где је резултат одређен значењем основног глагола несвршеног вида, а префикс не уноси никакву допунску семантичку модификацију, те се значење перфективности поклапа са значењем резултативности. Тако добијен глагол захтева објекат. Код неких префиксираних глагола нема значења достизања резултата *мислити* – *размислити* и сл. нема резултативности, а има промене вида, што указује на то да се резултативно значење не може потпуно изједначити са аспектуалним значењем перфективности.

апстрактне односе и променити изворно значење глагола производећи тако глагол с новим значењем. Укратко, може се рећи да префикси имају улогу изражавања *aktionsarta*, аспекта и лексичку улогу, тј. деривацијску улогу.

Треба још рећи и да, осим што мењају глаголски вид (од простих трајних додавањем префикса добијају се сложени свршени глаголи), префикси понекад мењају и глаголски род – од простих непрелазних додавањем префикса добивају се сложени прелазни глаголи (в. Стевановић 1964: 453)⁴³. Транзитивизација је способност глаголског префикса да утиче на категорију прелазности глагола. Под појмом прелазности подразумева се способност глагола да има други аргумент у акузативу или генитиву – прави објекат: *мислити – измислити*. Ова појава својствена је многим префиксима, али не свима, и обухвата знатно мањи број глагола него перфективизација, и немогуће је подредити је било каквим законима или правилностима⁴⁴.

⁴³ Дијакхронијски Белић то објашњава на следећи начин: када непрелазни глаголи добију предметак (префикс), постају прелазни: нпр. *прећи* пут : *ићи* (*преко пута*), *преспавати* ручак : *спавати* (*преко ручка*); исп. *летјети* : *прелетјети* и сл. Овде је разлика само формална, а није стварна: овим објектом управља предметак (префикс) у некадашњој својој служби предлога. У ствари, нпр. *прелетети* и *летети* имају исто непрелазно значење, само *прелетети* има уза се предлог *прѣ* (старо *per* – које се није сачувало као засебан предлог, али се његово предлошко значење потпуно сачувало у сложеном глаголу *прелетети*). Само у случајевима када префикс потпуно мења значење каквог глагола (као у *наћи* : *ићи*, *насти* : *напасти*) онда, наравно, од тог новог значења може и по суштини зависити објекат (Белић 2000а: 193).

⁴⁴ Постоје различити радови на тему функције префикса. Као илустрацију навешћемо мишљење француског лингвисте Пајара, према коме је улога префикса да одреди тачну природу семантичког односа између основног глагола и објекта и ту хипотезу оправдава анализирајући семантику глаголског префикса *за-*. Пајар (1991: 38) сматра да перфективизација редефинише семантички однос између глагола и објекта (и код Белића налазимо слично мишљење, јер је и он на тај начин, преко објекта, објашњавао развој перфективности код имперфективног глагола *писати*), и то оправдава тиме што за разлику од имперфективних парњака, неки перфективни глаголи захтевају експлицитно присуство објекта. *Он је писао* (*писмо*) : *Он је написао писмо*. Имперфективни вид не захтева обавезан директни објекат, док је његов перфективни парњак неприхватљив без експлицираног директног објекта. Друго, избор префикса зависи од природе објекта *расећи конопац*, *насећи хлеб*, *засећи дрво* и сл. Треће, у неким случајевима процес перфективизације шири могући избор објеката, па објекти који се не могу појавити уз имперфективни глагол, могу уз свршени. Коначно, перфективизација може водити обавезној транзитивизацији. Дакле, Пајар сугерише да је почетна тачка за анализирање значења перфективног глагола лексичке особине његовог директног објекта.

1.7. Класификација префикса

Осим поделе префикса по пореклу, коју смо раније већ поменули, у литератури се срећу и друге могуће класификације префикса, најчешће према степену њиховог утицаја на основни глагол.

А. Исаченко (1960: 222–224), у свом опису руских глаголских префикса, врши њихову поделу на квалификујуће и модификујуће. Разлику прави на основу лексичког утицаја на глаголску основу. Наиме, квалификујући изазивају семантичке промене, а модификујући незнатно утичу на семантику глагола. Особина већине модификатора је и то да глаголи којима се додају немају секундарне имперфективе. Исаченко не предвиђа могућност чисте перфективизације. Овакву поделу на префиксе квалификаторе и префиксе модификаторе прихватила је и И. Грицкат⁴⁵.

О слабијем или јачем утицају префикса на основу, читамо и код других лингвиста, нпр. Меје, Вајан (в. Митриновић 1990: 4). Префикс може само модификовати у различитом погледу значење симплекса, не нарушавајући његову семантику, али његово дејство може бити и јаче и он може, у погледу садржине, подредити себи глагол с којим се спаја.

Француски слависта Корбе (1957: 37, према Митриновић 1990: 4) пише о семантичком дејству префикса (на основу материјала из руског језика). Према Корбеу, ефекат тог дејства може бити тројак: „средњи”, када префикс, не нарушавајући конструкцију основног глагола, само конкретизује његово значење, „јак”, када дубоко задире у значење, а често и конструкцију симплекса и „нулти” када не дира ни у значење ни у конструкцију основног глагола. Према овој подели, Митриновић разликује модификациону, мутациону функцију префикса и функцију чисте перфективизације.

⁴⁵ „Префикси који перфективизују приступају основним глаголима било са различитим локалним и њима сличним значењима (према доста раширеној терминологији – префикси квалификатори), било у временској квантифицирајућој улози – префикси модификатори. Творевине које настају на овај други начин нешто теже подлежу поновној имперфективизацији, јер то онда значи да се у неку путем префикса означену акциону фазу секундарно уноси опет својеврсна фазност: радити – завршити радњу – продужити завршетак радње, или: радити – почети радњу – продужити отпочињање радње, или сл.” (Грицкат 1984–1985: 199).

О модификационој и мутационој функцији говори и македонски лингвиста аспектолог Спасов (2002). У првом случају префикс модификује значење мотивног глагола, нпр. *заболети* 'почети болети', а у другом случају долази до промене десигната, нпр. *залепити* 'лепљењем саставити нешто'. Поред ових префикса, Спасов издваја и групу празних префикса.

Петрухина сматра да је најраспрострањенија трочлана функционална класификација префикса, у оквиру које се разликују: 1) видски префикси (образују видске парове); 2) акционални (= аспектуални, модификациони), образују акционалне класе; 3) лексички (= мутациони) именују нову радњу (Петрухина 2000: 108). Петрухина се у овој подели ослања на одређење чешког лингвисте Докулила (Докулил 1962, према Петрухина 2000: 108), и под модификационом подразумева творбену номинацију при којој садржај полазног појма добија допунско обележје које обогаћује тај појам, при чему се као резултат јавља специфичнији назив тог истог предмета или појаве. Мутација није појашњавање полазног појма, већ стварање новог на бази полазног и то је номинација нове појаве на основу њеног односа са полазним. При томе још и префиксирани глаголи са просторним значењем спадају у мутациони класификациони тип. Ако деривација задире у једро семантичке структуре полазног глагола и мења га и утиче на валентну структуру глагола и као резултат творбеног процеса се јавља номинација нове радње у питању је мутација. Ако се мења само фазна, количинска и сл. граница радње у основни деривације је модификација.

Горенаведене поделе одговарају подели префикса на лексичке и суперлексичке⁴⁶. О. Бабко-Малаја међу првима је описала неколико битних разлика између две класе префикса и поставила хипотезу да се ова разлика темељи на чињеници да префикси заузимају различите структурне позиције (1999: 76)⁴⁷.

⁴⁶ Користе се још и термини сублексички за суперлексичке префиксе (нпр. Лудвиг 1995), као и спољашњи, насупротив унутрашњим, тј. лексичким (нпр. Татевосов 2009).

⁴⁷ Разлика између лексичких и суперлексичких префикса у руском, осим у наведеном раду, шире је представљена и у више радова, споменућемо само Свенониус (2004), Романова (2004).

Лексички префикси најсличнији су својим непрефиксалним, предлошким значењима, то значи да су се развили из предлога и неки од њих чувају своје предлошко, просторно значење које уносе у глагол. За разлику од суперлексичких префикса, чије је значење устале и предвидљиво, лексички префикси уносе идиоматско значење⁴⁸. Таква значења су бројна, није их увек лако открити, стога лексички префикси пружају много примера у којима специфични допринос префикса није јасан или је јединствен за један глагол или малу класу глагола, што није случај са суперлексичким префиксима. У случају да глагол има више префикса, лексички су ближи корену и не могу се гомилати. Они мењају лексичко значење глаголске основе, дакле, стварају нову лексичку јединицу од које је могуће направити секундарни имперфектив. Могу да мењају аргументску структуру глагола, нпр. да уведу директан објекат (в. Свенониус 2004). Примери глагола са лексичким префиксима: *издати*, *изабрати*, *продати*, *напасти*, *наћи* и сл.

Чињеница која није много истицана у литератури је да су лексички префикси у стању да произведу глагол од неглаголне основе, али се не могу додавати страним основама јер не могу да промене њихову денотацију (Маркова 2011: 132)⁴⁹.

Суперлексички префикси имају другачије семантичке и употребне карактеристике у односу на лексичке. Они не мењају основно значење глагола коме се додају, већ пружају додатну информацију, само модификују или квантификују радњу исказану глаголом⁵⁰. Ови префикси не изражавају нови тип радње, већ исту радњу као и основни глагол који конкретизују, појашњавају најчешће у правцу времена, интензитета или начина одвијања радње, па су у том погледу слични прилозима. Углавном немају просторно ни резултативно значење, већ временско (темпорално) или квантификујуће и њихово значење није

⁴⁸ Због такве природе, семантика глагола изведених овим префиксима је ретко предмет истраживања, издвојили бисмо само рад Бискуп (2015).

⁴⁹ Такође, глаголи са страним основама, готово по правилу, спадају у двовидске глаголе, па с њима, не иду лексички префикси, већ само суперлексички (Милићевић 2004).

⁵⁰ Милићевић (2004) наводи да када постоји видски пар глагола типа *бацати* – *бацити* обично се свршена основа јавља са лексичким префиксом *из-бацити* ‘throw out’, и дозвољава секундарну имперфективизацију – *избацити*, док се несвршеној основи додаје суперлексички префикс *из-бацати* ‘throw extensively’ и нема даље имперфективизације. Ово не важи за бугарски језик (Истраткова 2004).

идиоматско, већ је системско, предвидљиво, карактеристично за већи број глагола или класу глагола. Битна одлика је да не утичу на аргументску структуру глагола, али могу да намећу одређена ограничења (нпр. кумулативно *на-* додаје се само прелазним глаголима; дистрибутивни префикси захтевају мноштво или више објеката или субјеката; пердуративно *про-* захтева временску одредбу и сл.) Суперлексички префикси не дозвољавају глаголу секундарну имперфективизацију⁵¹. Ови префикси се могу гомилати, и то и на лексичке префиксе и на друге суперлексичке. Инвентар суперлексичких префикса се мало разликује према ауторима, али углавном обухвата следеће префиксе: *раз-* дистрибутивно, *за-* инцептивно; *из-* финитивно, *по-* делимитативно, *по-* дистрибутивно, *по-* атенуативно, *на-* кумулативно⁵², *пре-* репетитивно, *до-* комплетивно (Истраткова 2004: 312; Милићевић 2004). Неки аутори додају још и финитивно *от-* (Свенониус 2004, Романова 2004), пердуративно *про-* (Бабко-Малаја 1999), сатуративно *на-*, репетитивно *пере-* и интензивно-резултативно *из-* (Свенониус 2004), атенуативно *при-* (Романова 2004), атенуативно *под-*. Није тешко приметити да се списак суперлексичких префикса у многим поклапа са списком акционалних класа наведених у класичној књизи Исаченка (1960) и у каснијој литератури, што није случајно. Табела илуструје исказана мишљења у литератури о томе који руски префикси спадају у суперлексичке/спољашње префиксе:

⁵¹ Ово није увек случај (нпр. у бугарском језику, Свенониус 2004). Постоје системски случајеви у којима се суперлексички префикси појављују са суфиксом за секундарну имперфективизацију: ако је суперлексички префикс додат на основу која већ има лексички префикс, онда основа мора да прође суперлексичку префиксацију — *поизбацити*, *по-* је суперлексички, а *из-* је лексички префикс и у глаголу постоји и суфикс за секундарни имперфектив (Милићевић 2004). Важно је да је глагол свршен, што указује на то да суперлексички префикс додат после суфикса за секундарну имперфективизацију.

⁵² Префикс *на-* се понаша као хибридни између спољашњих и унутрашњих (Жауцер 2009: 22).

префикс	значење	Бабко-Малаја 1999	Свенониус 2004	Рамчанд 2004	Романова 2006	Голскаја 2007	Татевосов 2009
<i>За-</i>	инцептивно	+	+	+	+	+	+
<i>По-</i>	делимитативно	+	+	+	+	+	+
<i>На-</i>	кумулятивно	-	+	+	+	-	+
<i>Пере-</i>	дистрибутивно	-	+	-	+	-	+
<i>От-</i>	финитивно	-	+	-	+	+	-
<i>Про-</i>	пердуративно	+	-	-	-	+	-
<i>Из-</i>	Интензивно-результативно	-	+	-	-	+	-
<i>До-</i>	комплетивно	-	-	+	-	+	+
<i>По-</i>	дистрибутивно	-	-	-	+	-	+
<i>При-</i>	атенуативно	-	-	-	+	-	-
<i>Под-</i>	атенуативно	-	-	-	+	-	+
<i>Пере-</i>	репетитивно	-	-	-	-	+	+

Важно је истаћи да се исти префикс може понашати и као лексички и као суперлексички.⁵³ Такође, ове генерализације у неким случајевима могу бити нарушене и постоје неслагања између језика.

Неки аутори (као Матушански 2002) верују да суперлексички и лексички префикси нису хомофони, већ идентични префикси, и да њихова интерпретација зависи од корена или основе којој се додају и у том случају сви суперлексички префикси имају лексички парњак, или другим речима, скуп суперлексичких префикса је подскуп лексичких (Романова 2004: 255). Критеријум за њихово разликовање изгледа нејасно захваљујући високом степену аломорфизма и хомофоније између њих.

И једни и други префикси утичу на вид глагола, тако што од несвршених могу да начине свршене глаголе.

⁵³ Интерпретација префикса у одређеним случајевима зависи од особина других елемената представљених у аргументској структури, што је неочекивано јер интерпретација префикса треба да зависи од висине њихове интеграције. Нпр. префикс *пере-* се интерпретира као лексички у случају *перелететь*, а суперлексички у случају *перекричать*, или у зависности од броја објеката може имати обе интерпретације у примеру *перечитать* (*књигу* – репетитивно, лексички, *књиге* – дистрибутивно, суперлексички) (Бискуп 2012).

Због извесних слабости⁵⁴ ове бинарне поделе, постоје и другачији покушаји поделе префикса. Модификовану поделу бугарских префикса предлаже Маркова делећи их на лексичке, унутрашње и спољашње (Маркова 2011: 126).

Татевосов (2009: 7) наводи да се дељење префикса на две групе ослања у првом реду на семантичку интуицију: део њих има значење које се регуларно приказује у сваком лексичком контексту и независно од њега, а други поседују склоност ка сливању са значењем основе у нераздвојиву целину. Он предлаже нешто другачију класификацију и залаже се за прецизнију хијерархијску поделу префикса тиме што уводи и тзв. средње („intermediate”) префиксе, којима би у руском припадали комплетивно *до-* и репетитивно *пере-*, будући да се не уклапају у постојећу поделу на лексичке и суперлексичке префиксе, односно, према његовој терминологији, у унутрашње и спољашње, и наводи аргументе који подржавају ову његову поделу (в. Татевосов 2008)⁵⁵.

Татевосов (2013а) сматра да спољашњи⁵⁶ префикси не образују једну јединствену класу са општим својствима, већ да је општа слика нешто сложенија и да се спољашњи префикси деле на три групе, које он назива левопериферни, селективно ограничени и позиционо ограничени (о томе више у поглављу VII. 4).

У нашем раду, прихватићемо бинарну поделу префикса на лексичке префиксе, суперлексичке префиксе или префиксе модификаторе. Префикси са чисто видском функцијом, без функције семантичке модификације, не јављају се у полипрефиксацији и њих ћемо споменути само у уводном делу, ради давања комплетне слике проучавања префикса.

⁵⁴ Нпр. неки суперлексички префикси дозвољавају секундарну имперфективизацију, многи суперлексички префикси показују јак степен семантичке „идиосинкретичности” (идиоматичности) док је и сам тај појам тешко одредити (Свенониус, 2004); у руском језику значење „почетка” разуме се или као лексичко (*по-*) или као суперлексичко (*за-*), зависно од префикса.

⁵⁵ Ови префикси показују особине карактеристичне за друге две групе – слично суперлексичким префиксима значење им је прозирно и резултат спајања с глаголском основом је предвидљив; не мењају тематска својства предиката; када учествују у полипрефиксацији лексички префикси долазе после њих, ако им је значење суперлексичко. Траже обавезно изражавање аргумента, што их приближава лексичким префиксима.

⁵⁶ Ни термин спољашњи није потпуно адекватан, јер у случајевима када један глагол има три префикса, како бисмо звали префикс који се налази у средини (в. Гиро-Вебер 2015).

1.8. Лудвигова подела префикса

Лудвиг (1995: 63–67) нуди поделу глаголских префикса, коју ћемо на овом месту представити јер сматрамо да је значајна као добар први корак ка каснијим поделама, али се на њу нећемо више враћати, јер су новије поделе, какве нпр. нуди Татевосов, а које су сродне Лудвиговој подели, имале већи одјек у науци и чине нам се употребљивијим, аргументованијим и разрађенијим, и самим тим лакшим за поређење са српским језиком.

Лудвиг префиксе дели у категорије према томе колико јаке ефекте додавање префикса има на основно значење глагола и да ли је после додавања префикса могућа имперфективизација. Лексички префикси драстично мењају значење основног глагола. Друга категорија су квазилексички префикси, који када се додају основном глаголу, дозвољавају новопрефиксираном глаголу да учествује у имперфективној деривацији (као лексички префикси), али имају семантичке карактеристике сублексичких префикса. Сублексички префикси су они који не мењају значење глагола, већ само степен остварености радње, слично прилозима, и не учествују у имперфективној деривацији. Четврти тип префикса су видски префикси, који немају нимало утицаја на значење глагола, осим што мењају вид глагола и од имперфективних чине перфективне, дакле, померају акценат са процеса на резултат. Логично, ова категорија не допушта имперфективизацију, јер је основни глагол несвршеног вида видски парњак префиксираног глагола, мада постоје неки изузеци.

Лудвиг покушава да успостави редослед додавања ових префикса (1995: 69). Од четири наведене категорије префикса (лексички, квазилексички, сублексички и видски), видски могу да се појаве само на почетку, одмах поред глагола. Разлог је једноставан. Додавање видског префикса нема других утицаја на глагол, осим што га чини перфективним. Зато што је префиксирани глагол већ перфективан, нема разлога да се додаје видски префикс већ префиксираном глаголу. Додавање видског префикса је генерално тип ћорсокака у префиксацији – ретко се имперфективни глагол деривира на овом ступњу. Дакле, зато што чисто видска префиксација може једино бити први тип префиксације у неком руском глаголу, сместио је видску префиксацију на дно функционално-семантичког редоследа префикса. Иако је он у руском језику нашао само три примера глагола

који имају додати префикс после видског префикса, у бугарском је то честа појава⁵⁷.

Префикси који се могу додавати директно на глаголску основу су лексички и квазилексички. Његова истраживања показују да ако је први додати префикс лексички, могу га пратити лексички, квазилексички или сублексички префикс, а ако је унутрашњи префикс квазилексички, може га пратити други квазилексички префикс или сублексички.

И сублексичка префиксација је, слично видској, тип ћорсокака у творби глагола, јер не дозвољава имперфективизацију, али дозвољава даљу префиксацију, нов префикс се увек може додавати глаголу, али ти накнадно додати префикси могу бити само сублексички. Према томе, сублексички префикси се налазе на врху функционално-семантичког распореда префикса.

Сваки ниво, осим видске префиксације, може се поновити, али кад се једном пређе неки ниво и префиксација стигне до следећег нивоа, нижи ниво префикса се не може поновити.

Дакле, Лудвигов распоред префикса је следећи: уз основни глагол могу доћи видски, лексички и квазилексички префикси. Лексички и квазилексички префикси омогућавају даљу имперфективизацију. На самом врху налазе се сублексички префикси.

Лудвиг не наводи таксативно који би тачно префикси спадали у лексичке, који у сублексичке, а који би се понашали као квазилексички префикси. Уколико бисмо његову поделу поредили са класификацијом какву нуди Татевосов, закључили бисмо да лексички префикси у Лудвиговој подели одговарају унутрашњим, а сублексички спољашњим код Татевосова, док би префикси које Лудвиг назива квазилексичким, а који дозвољавају да глагол прође секундарну имперфективизацију, попут лексичких/унутрашњих, а попут сублексичких/спољашњих дају глаголу предвидљиво значење, код Татевосова се називају средишњим префиксима.

⁵⁷ Видећемо касније да оваквих примера има и у српском језику.

1.9. Празни префикси или улога чисте перфективизације

Говорећи о различитим начинима класификације префикса, треба посебно нагласити да поједини лингвисти – Виноградов, Земска, Тихонов и др., глаголске префиксе деле на семантички пуне и семантички празне (граматичке).⁵⁸ Постојање десемантизованих префикса прихвата и Форсајт (1970: 39–40). Чисто видски префикси не носе никакво значење и при спајању с творбеном основом не утичу на њену семантику. Префикси који са одређеним мотивним глаголима учествују у овом процесу обично се називају граматичким или семантички празним или чисто видским префиксима (*лечити – из-лечити, писати – написати; венути – у-венути*)⁵⁹.

Ознака „празан” показује да додавање овог типа префикса нема семантички ефекат на глагол. Његовим додавањем једноставно се формира перфективни глагол од већ постојећег имперфективног. Зато што ови глаголи већ имају импрефективни пар у глаголу без префикса, веома ретко формирају изведене имперфективне глаголе⁶⁰.

Грицкат (1966–67: 206) сматра да је несумњиво улога префикса да промени значење, али он може изгубити својства исказивања релација карактеристичних за предлог од кога је постао, тј. може се од њега семантички удаљити и испразнити, тако да постаје само маркер перфективности глагола, па се може говорити о префиксима као функционалним јединицама граматичке перфективизације – празним префиксима. И. Грицкат, на пример, тврди да је перфективизација двовидских глагола могућа само празним префиксима, тј. префиксима који су лишени просторног и временског значења, дакле, префиксима најграматикалнијег типа (1957–58: 109). Са чисто граматичком вредношћу средства за промену вида не

⁵⁸ „Неки глаголски префикси преображавају се у чисто видске префиксе и служе као граматичко средство образовања свршеног глаголског вида” (Виноградов 1986: 533). Један исти префикс може се појавити и као семантички пун и као семантички празан и карактер његове семантике се у потпуности реализује само у контексту (Дмитријева 2005).

⁵⁹ И. Грицкат (1966–67) их зове „средства граматичке (чисте) перфективизације”. Више о овој теми може се видети у Шарић (2011; 2014). Среће се и назив „осамостаљени” префикси (*orphans prefixes*) који Дики (2012) користи за префиксе који су изгубили семантичку везу са предлозима од којих воде порекло и функционишу као граматичка обележја перфективности.

⁶⁰ Македонски и бугарски језик имају готово неограничену могућност прављења трећег члана (Грицкат 1966–67: 189).

могу се јавити префикси *до-* и *над-*, који имају конкретна просторна значења, а *до-* и временско, а лексичко значење имају и префикси *под-*, *при-*, *у-* (*вљ-*), *уз-*, док већу семантичку разноликост показују префикси *од-*, *раз-*, *пре-*, *про-* (нав. дело: 202–203). Поред својих конкретних лексичких значења, као функционалне јединице у граматичкој перфективизацији учествују префикси *из-*, *за-*, *на-*, *по-*, *с-*, *о-*, *у-* (*оу-*) (нав. дело: 206).

Дакле, о чистој перфективизацији говори се када префикс у нов глагол уноси само ознаку свршености, односно не уноси никакво ново значење (нпр. *радити* – *у-радити* и сл.)⁶¹. Овај проблем је још увек недовољно истражен и отвара многа питања. Пошто већина префикса у неким комбинацијама може бити семантички празна, зашто се у улози чистог средства перфективизације не би појављивао само један префикс, или ограничени број префикса који су се десемантизовали и добили само једно стабилно чисто граматичко значење које изражава перфективност? Под којим условима неки префикс уноси значење, а када неће имати значење? Због тога постојање чистовидских префикса у граматичком систему није прихваћено од свих истраживача. На пример Маслов, сматра да чисто видских префикса нема, да префикси које неки научници сматрају чисто видским, заправо изражавају резултативно значење (према Маслову – општерезултативно значење), тј. ти префикси се јављају у примерима различитих степена десемантизације глагола или целих група глагола.

Маслов (1956: 177) изражава мишљење да је само у ретким случајевима смисао и сврха додавања префикса творба глагола свршеног вида, већ префикс треба да дода у значење глагола нову лексичку нијансу, да да глагол с новим значењем различитим од претходног, или у случајевима додавања префикса именичкој основи – творба глагола од именица или придева итд. Наиме, у томе се састоји функција глаголских префикса у бугарском, као и у свим словенским језицима. Маслов „перфективизујућу функцију” глаголских префикса, тј. својство да основу несвршеног вида „претвори” у свршени, сматра пратећом појавом,

⁶¹ Бабко-Малаја разликује перфективизујуће префиксе од резултативних (1999: 50). Свенониус (2004) уз лексичке и суперлексичке издваја и перфективизујуће префиксе.

бочном линијом у коришћењу глаголског префикса и нужним „додатком” њиховој основној творбеној функцији.

Често се префикси спајају с таквим глаголима који се и без префикса јављају као глаголи свршеног вида и које, према томе, не „преводе у свршени вид” нпр. *издам, отдам, предам, придам, продам, раздам* од глагола свршеног вида *дам* (Маслов 1956: 177). Префикси се могу додавати и глаголским основама које у свом саставу већ имају префикс. Тако настају глаголи с два префикса, а понекад и с већим бројем префикса. Глаголи с два и више префикса, по Маслову (1956: 183), доказују да додавање префикса глаголу није само да би му се придало значење свршеног вида (у свим наведеним примерима значење свршеног вида постоји већ у творбеној основи), већ за то да унесе нову лексичку нијансу и образује нов глагол.

Попут Маслова, Исаченко (1960) одбија концепт „празног” префикса. Он глаголе типа *написати* или *прочитати* сматра акционалним глаголима, који изражавају резултативност. Противници схватања о постојању чистовидских префикса (Исаченко, Маслов, а у савременој западној славистици Филип) заступају позицију да су префикси пре свега творбене морфеме са сопственим значењем. И код максимално избледелог значења глаголски префикси „уносе или наглашавају значење ограничености” и стога су маркер ограничености глагола, а не средство за перфективизацију (Маслов 1984: 17).

Кронгауз (1998: 66) наводи рад и решење које Веј нуди за чешки језик, значење чистовидског префикса не одсуствује, оно постоји и није равно нули – оно се само поклапа са значењем глагола и отуда нулти ефекат. Са овим мишљењем да се значење префикса поклапа са значењем глагола у толикој мери да се чини као „празно” слажу се и Јанда, Дики (2006: 12), Зализњак–Шмељев (2000: 81–82) и др.

1.10. Значења префикса

Једно од питања која се односе на проблем семантике језичких јединица је и питање може ли се говорити о значењу глаголских префикса. Пошто у српској

лингвистици има мало студија које испитују префиксе на теоријски начин, и у овом поглављу ћемо се, углавном, ослањати на страну литературе⁶².

Пре свега поставља се питање да ли префикс, као везана морфема, добија значење тек када се дода глаголима одређене семантике или се дати префикс додаје глаголу одређеног значења, зато што он, префикс, већ носи своју семантику.

По мишљењу Винокура (1959: 426), афикс може имати значење само тада кад се дода некој основи и оно не постоји само за себе. Са судом да морфеме немају самостално значење и да га реализују тек у речи, у споју са другим морфемама слажу се и неки други научници⁶³.

Постоје и другачије оцене о значењу афикса, тј. да је оно независно од значења мотивне основе (Улуханов, Земска, Кронгауз др.), односно излаже се став о томе да не ствара основа семантику форманта који јој се додаје, већ се сам формант с одређеном семантиком додаје основи.

О томе да се префикси са одређеном семантиком спајају са одређеним глаголима писала је и И. Грицкат (1966–67: 194): „и при 'нечистој' префиксацији ... префикс 'води рачуна' о потенцијалним лексичким оријентацијама у глаголу коме приступа, а и глагол, зависно од свог значења, привлачи себи било просторно било апстраховано значење префикса”.

На питање да ли префикси имају своје значење, по мишљењу савремених руских лингвиста, треба одговорити потврдно, јер префикси поседују сложену семантичку организацију, али је ипак круг њихових значења строго одређен и релативно константан. Та значења образују хијерархијски систем чији се елементи међу собом налазе у одређеним односима. Другим речима, тај систем се одликује својом структурном организацијом (в. Јесановна 2015: 28–29).

Постојање самосталног значења у глаголским префиксима доказују следећи фактори: 1. постојање код глагола с једним префиксом разних значења у

⁶² Д. Кликовац (1998) разликује лексичко и творбено значење морфеме на примеру префикса *раз-*. Она је приметила да овај префикс има разна лексичка значења која поседује ван творбеног контекста и творбена која проистичу из његовог споја са основом.

⁶³ Казак (2012: 5), говорећи о морфемама, наводи да морфеме у језику постоје као готове и целовите јединице и имају везани карактер, јер постоје само у саставу речи и своје значење испољавају само у споју с другим морфемама творећи реч и то илуструје примером префикса *вы-* који у глаголу *вывезти (из дома)* има значење удаљавања, у глаголу *выписать (каждую букву)* има значење потпуног извршења радње, у речи *выиграть (матч)* значење стицања, добијања.

споју са истом творбеном основом *подвести* 'довести до неког места' и *подвести* 'извршити радњу са резултатом штетним за некога'; 2) могућност да се од једне основе образују глаголи с различитим префиксима и различитом семантиком: *делать* – *подделать*, *выделать*, *перделать*, *заделать* итд.; 3) могућност окационалног образовања глагола с префиксом по одређеном, у језику већ постојећем моделу: префикс с одређеним значењем + творбена основа: *подойти*, *подбрести*, *подмаршировать*. Ово се односи и на могућност коришћења префикса у својству елемента текста⁶⁴ (в. Новиков 2012).

Мишљење научника о постојању значења префикса потврђује и чињеница да префикси историјски потичу од пуних самосталних речи, и према томе могу и треба да чувају своје сопствено значење. Будући да су етимолошки повезани са предлозима, префикси су у глаголе најпре уносили иста значења као и одговарајући предлози, просторна, дакле, само су локално прецизирали радњу глагола. Према речима П. Дилпарића (2003: 63), префикси првобитно нису обележавали ново видско значење, него су служили као средство образовања нових глаголских лексичких значења. Касније, префикси, поред просторне ограничености радње, стичу и значење временске границе и развијају значење свршености радње у времену, тј. границе до којих се шири радња. Тако се појављује опште значење глаголских префикса – значење завршености радње, њене коначности, тј. значење које у савременом језику изражавају глаголи свршеног вида. Резултативност и ограниченост, с једне стране утицали су на формирање категорије вида, а с друге стране су се могли преносити на осу времена и односити се на оцену количине радње и формирање модификационих творбених типова. На тај начин су се у словенској категорији вида укрестила два система релација: старији, дистинкције по степену трајања, *Aktionsart*, и млађи, дистинкције по свршености и несвршености, *Aspekt*⁶⁵. У исто време почињу се развијати и мутациони творбени типови.

⁶⁴ У том односу јавља се пример стихова које наводе као илустрацију у неколико својих истраживања Кронгауз (1998), Земска (1990) и др.: *Перешагни, перескачи, / Перелети, пере- что хочешь*.

⁶⁵ О развоју значења код префикса в. Дилпарић (2003) и у руској литератури: Дмитриева (2005), Синицина (2012), Табаченко (2011) итд.

Осим већ постојећих месних значења, која се чувају и у савременом језику, почела су се појављивати удаљена значења, која су настајала по принципу метафоричког преноса, слично томе, како се јављају преносна значења у лексцици. На тај начин појавила су се различита значења код свих префикса, а промена првог значења могла је ићи не једним путем, већ тако сложеним да се с позиција савременог језика практично не може ухватити та нит која повезује ранија значења једног префикса са данашњим.⁶⁶

Кронгауз (1994: 35) поставља питање колико значења један префикс може да има, пошто се граматике и речници често не слажу у вези с тим. У вези са питањем броја значења префикса и критеријума њиховог разликовања, неизбежна су и друга питања. На пример, шта треба сматрати значењем префикса и како се оно односи према значењу одговарајућег префиксираниог глагола. Такође, поставља се и питање метајезика, нпр. да ли значење префикса *за-* одредити као 'почетак радње мотивног глагола' или просто 'почетност' или користити неке семантичке ознаке типа *Inchoativ*. Затим, однос префиксације и перфективизације и посебно, постоје ли празни префикси и према томе, видски парови глагола? Колико су важна синтаксичка својства префикса и колико је важан њихов опис? Решења ових и многих других питања често су међусобно везана, преливају се једно у друго и пун опис префиксалне творбе глагола подразумева њихово комплексно посматрање.

⁶⁶ Чињеница је да су основни свој смисао префикси добили веома рано, у праиндоевропској епохи (Синицина 2012). Табаченко (2011: 75) сматра да када се говори о почетном, првом, значењу од кога су се развила каснија значења не треба га називати просторним, већ генетско-прототипичним значењем. Та прототипична семантика префикса чува се у облику семантичких компоненти у многим префиксираним глаголима који немају просторну семантику. С друге стране, не чувају сва секундарна значења префикса то генетско-прототипично значење које је у вези с просторним. Многи префикси приликом развоја секундарних значења пролазе фазу одређене десемантизације и неутрализације семантике. Поједини лингвисти сматрају да су нека од својих других значења префикси добили на следећи начин: у почетку су прошли етапу десемантизације, неутрализације значења, а значење се почело оцењивати као резултативно. Затим се, механизмом семантичке „инфекције”/„зараживања”, који се сматра основним механизмом у еволуцији префикса, префикс постепено пунио семантиком одређене лексичко-семантичке групе глагола којима се додавао. Ново значење се додељивало префиксу и он га је могао носити „самостално”, упоредо са својим просторним значењем и другим, која су из њега настала. Као резултат овог процеса формирају се нова значења префикса на основу резултативних (в. Табаченко 2011; Синицина 2012: 6). Ипак, према Табаченку, нису сви префикси пролазили етапу десемантизације, па је њихова семантичка еволуција у вези са трансформацијом генетско-прототипичног значења префикса под дејством семантике основе (нпр. префикс *над-*).

Кронгауз (1998: 89) проблем „Шта се сматра значењем префикса?“ поставља у другој форми „Које језичке јединице треба проучавати да би се добиле информације о значењу префикса?“ Тај проблем се може решити на два начина. Један је формулисан у руској граматичи (РГ 1980: 354), а то је уочавање разлика између мотивисаног и мотивног глагола које су условљене постојањем префикса у мотивисаном глаголу⁶⁷. Према томе, све разлике су условљене префиксом. Од значења префиксираниог глагола одбија се значење непрефиксираниог глагола и та разлика, ако се понавља у више глаголских парова, проглашава се значењем префикса. У таквом опису појављује се и нулто значење префикса или се оно поклапа са разликама у виду *писать* – *написать*. Међутим, није увек лако применити овај начин. Други начин решавања проблема састоји се у избору низа префиксираних глагола који семантички, али и по другим могућим особинама личе један на други. Значењем префикса, на тај начин, сматра се опште значење префиксираних глагола једног низа. Треба истаћи да се као члан таквог низа не посматра префиксирани глагол, већ његова употреба и једна иста употреба може бити у саставу неколико низова⁶⁸.

Поставља се и питање многозначности глаголских префикса које такође изазива бројне дискусије⁶⁹.

⁶⁷ „У делу ‘Префиксални глаголи’ описују се све семантичко-творбене, синтаксичке и видске разлике између мотивног и мотивисаног глагола, које су условљене постојањем префикса у мотивисаном глаголу“ (РГ 1980: 354). Дакле, то је описивање творбеног значења. Према том приступу, значење префикса можемо представити као разлику значења префиксираниог глагола, одвојеног од контекста и значења творбене основе.

⁶⁸ Митриновић (1990: 7) као да мири ова два прилаза: „Хомофонско репрезентирање многих, често међусобно удаљених значења, њихов [префикса] је неодвојиви атрибут. Идентификовати та значења, разбити хомофонију префикса, могућно је једино ако се сложени с њим глаголи примере одговарајућим серијама глагола с датим префиксом, стављеним у њима својствен лексичко-синтаксички, а такође и ситуацијски оквир, и ако се упореде са одговарајућим симплексима, исто тако контекстуално окарактерисаним. И тек репликовање разлика између глагола сложених с датим префиксом и одговарајућих симплекса, у погледу њихове синтаксичке конструкције, лексичког окружења и конситуације у којој се јављају омогућиће да се дате формације сврстају у одређене серије и да се уоче оне синтаксичке, лексичке и аспекатске карактеристике, које у изведенице уноси дати префикс“.

⁶⁹ Кронгауз (1998: 100) наводи да сви истраживачи разликују, с једне стране, различита значења префикса, а с друге, њихово јединство. Напротив, у англистичкој традицији, посебно у случају када је реч не само о употреби значења невезаних међу собом, већ и о некој сложеној целини (систему, сету и сл.) они називају значењем (‘meaning’), а његове компоненте или саставне делове називају подзначењем (‘submeaning’). Таква терминологија изгледа логичније, мада на руском тлу још није било покушаја да се она прихвати. Кронгауз (1998: 101) предлаже да се

1.11. Хомонимија и полисемија префикса

Питање хомонимије и полисемије префикса је веома комплексно и, као што је случај са већином питања у вези са префиксима, постоје неслагања у вези са њим.

Ројзензон (1974: 50) сматра да су „префикси по правилу полисемични, а понекад и хомонимни”. Објашњење за многозначност префикса он налази у чињеници да је број префикса ограничен, док је потреба језика за изражавањем допунских значења константна. Он не објашњава у којим случајевима и који префикси могу бити посматрани као хомоними.

У својој монографији Д. Гортан-Премк (1997: 154) дотиче се и питања хомонимије творбених форманата. Она издваја два мишљења и поступка у литератури. Једно заступа О. С. Ахманова (*Словарь омонимов русского языка*, Москва, 1974), која сматра да је свака посебна вредност афикса засебан афикс и у своме речнику хомонима даје 6 хомонимичних префикса *пере-*, по 2 хомонимична префикса *до-* и *за-*. Према другој схватању, хомонимичност лексема пре свега је у хомонимичности основа, уз претпоставку да и афиксне морфеме могу бити полисемантичне и хомонимичне, као и сви самостални и несамостални елементи лексичког система. Слично схватање заступа и Д. Гортан-Премк.

Д. Гортан-Премк (1997: 154) критерије за идентификацију афиксних морфема односно творбених форманата види, с једне стране, у семантичко-категоријалној вредности која им је у основи и, с друге стране, у типу референције добијеном у лексеми у чијој творби учествују. Нпр., творбени формант *-ачо*, спајајући се са глаголском творбеном основом, твори двореференцијалну лексему, без обзира на то да ли се ради о значењу *вршилац радње* или о значењу *инструмент којим се врши радња*; друго је значење метонимијски изведено из првог; и референцијална вредност добијене лексеми и

направи аналогија са терминима „лексема” и „лексичко-семантичка варијанта” и да се на исти начин као што се лексичко-семантичке варијанте односе према једној (случај полисемије) или према различитим лексемама (случај хомонимије) и уведу термини „морфо-семантичка варијанта” или „семантичка варијанта префикса”.

њена значења упућују на то да је ово један полисемантични формант. С друге стране, пример за хомонимију је творбени формант *-ацџ* који у творбеном моделу са глаголском творбеном основом твори двореферентну лексему (*писац*, *поклопац*), а у моделу са именицом твори једнореферентну лексему (*братац*). У првом случају дериват има опште значење *вршилац радње/инструмент којим се радња врши*, а у другој имамо деминутивни дериват, и ово су довољни разлози за тврдњу да су то два хомонимна творбена форманта *-ацџ*.

Према Д. Гортан-Премк (1997: 155), исти критерији се могу применити и за идентификацију префикса. Нпр. у глаголима *дотрчати*, *дотерати*, или у прилозима, придевима и именицама типа *довде*, *дојучерашњи*, *довратак*, или у предлозима *доврх*, *досред* префикс упућује на одређени просторни или временски однос и у комбинацији са творбеном основом свих ових речи ствара двореференцијалну лексему (*дотрчати*: гранични просторни однос + глаголски процес; *дојучерашњи*: гранични временски однос + временска одредба). У глаголима *добрати*, *довршити*, *догорети*, *досолити* префикс *до-* могао би се другачије тумачити, могло би се ту радити о хомонимском префиксу *до-* ако бисмо схватили да он у њима само модификује радњу, само упућује на довршавање преосталог дела процеса или извршавање процеса, и тако твори једнореферентну лексему; међутим, ауторка и у овим глаголима види једну од вредности полисемантичког префикса *до-*: семантичка компонента просторног и временског ограничавања могла се асоцијативно развити у компоненту – завршавања, извршавања као крајње ограничавање процеса, што опет даје двореференцијалну лексему.

Овакво схатање полисемије и хомонимије, какво излаже Д. Гортан-Премк, највећим делом је у складу са праксом у дескриптивној лексикографији, пре свега у изради РСАНУ, где се, уз извесне изузетке, хомонимијски однос успоставља само када се посматрани семантички садржаји не могу довести у семантичку кохезију, без обзира на то да ли се ради о речима исте етимологије или не. У РСАНУ префикси се обрађују као несамосталне полисемантичке јединице. Префиксни деривати са истим префиксом и са истом творбеном основом обрађују се као полисемантичке лексеме.

Да напоменемо само да би префикс *y-* са етимолошког становишта могао бити представљен као два префикса, с обзиром на порекло *y-* и *vy-*. Ту разлику представља Лескин (1914: 479, према Клајну 2002: 283) и наводи их као посебне префиксе, као и Грицкат (1966/67: 203; 216). Ипак, данас нема реалне потребе за тим јер се аблативно значење свело на мали број глагола, пошто су такви глаголи или ишчезли или се више не осећају као аблативни (Клајн 2002: 284).

Драгићевић (2007: 327) проблем хомонимије афикса одређује као врло сложен и сматра да ако се сложимо с тим да постоји афиксна хомонимија, онда морамо јасно разграничити критеријуме за разликовање хомонимије од „не-хомонимије”. Као тешкоће у вези с тим издваја следеће чињенице: суфиксна и префиксна значења прилично су разубјена, али међусобно повезива, па је тешко строго раздвојити она која су хомонимична у односу на остале. Осим тога, како назвати однос између нехомонимичних значења једног афикса? Да ли је то полисемија? Ако је полисемија, којим се механизмима она остварује? Драгићевић (2007: 327) сматра да је за проучавање афиксних значења врло подесна теорија прототипа јер постоје прототипична значења и она која су мање прототипична. Она која су најудаљенија од прототипичних имају најмање везе са централним значењем⁷⁰. Тешко их је, међутим, сврстати у она која су у хомонимском и на она која су у нехомонимском односу.

Кронгауз (1998: 35) сматра да, иако се опис префикса не своди само на опис његових значења, основу тог описа чини семантика. Префикси се разликују од осталих морфема и по томе што улазе самостално у већину речника и описују се као посебне лексеме. Основна разлика у семантичком опису префикса и лексема тиче се хомонимије и полисемије. Значења једне лексеме обједињавају се у оквиру једног речничког чланка само у случају ако међу њима постоји било каква непосредна или посредна веза. У супротном дате језичке јединице се квалификују као хомоними. Према томе, у пуном семантичком опису лексеме морају бити представљена правила прелаза из једног значења у друго (различите врсте преноса типа метафора, метонимија итд.), и правила колокацијске спојивости. На тај начин, различита значења једне лексеме функционишу као елементи система који се употребљавају према одређеним правилима.

⁷⁰ На овај начин је Д. Кликовац (2002; 2012) анализирао значење префикса *раз-* и *уз-*.

Речено се ни у којој мери не односи на префиксе. Традиционално, у оквиру једног речничког чланка о префиксу обједињују се значења која немају никаквих међусобних веза. Строго говорећи, ту бисмо могли да препознамо хомонимију, али то је у супротности са инутицијом говорника и самих лингвиста, који осећају префикс као једну морфему. То је недостатак традиционалног лингвистичког описа префикса у коме се значења префикса не представљају као систем, што она у суштини јесу.

2. Полипрефиксирани глаголи као предмет истраживања

У домаћој литератури нема много теоријских радова из области глаголске префиксације, а нарочито полипрефиксације, па смо се у теоријском смислу најчешће ослањали на литературу из других словенских језика. У овом прегледу истраживања полипрефиксираних глагола осврнули смо се само на студије и радове који се већим делом тичу овог проблема. Остале радове, који се у мањој мери дотичу проблема полипрефиксације, или се тичу само глаголске префиксације навешћемо у току разматрања ове проблематике, и, на крају, у списку коришћене литературе.

2.1. Проучавање глагола са више префикса у словенским језицима

Глаголска полипрефиксација и полипрефиксирани глаголи нису честа тема у славистици, али им је посвећена већа пажња него у србистици⁷¹. Почетак интересовања за полипрефиксираних глагола у словенским језицима везује се за Ројзензона⁷² (1966; 1974).

Ројзензонова монографија (Ројзензон 1974) представља увод у даља проучавања проблематике двопрефиксираних глагола. Прво поглавље посвећено је деривацији полипрефиксираних глагола, обраћа пажњу на комбинаторику

⁷¹ У овом поглављу сажето ћемо представити радове који се баве овом проблематиком, док ћемо се њиховим закључцима бавити на одговарајућим местима у току рада.

⁷² Ројзензон наводи да се пре њега полипрефиксирани глаголи нису шире изучавани и спомиње мали број чланака који се баве овом темом: Чижик-Полејко–Титовска 1957; Дибина 1961; Королкова 1963. Ми до ових радова нисмо успели да дођемо.

префикса и у оквиру тога на појаве редупликације префикса и префиксални обрт („обратимост приставок”). Значајан део прве главе заузима разматрање фактора који утичу на појаву полипрефиксације. У другом поглављу Ројзензон упоређује стање и број полипрефиксираних глагола у савременим словенским језицима у односу на стање из ранијих епоха, као и стање у књижевном језику у односу на народни. Трећа глава посвећена је употреби полипрефиксираних глагола у прозним текстовима уметничке литературе. Ројзензон расправља о полипрефиксираним глаголима у руском језику, али износи и податке из других словенских језика. Истиче нпр. да фонолошки фактори могу бити пресудни у творби полипрефиксираних глагола, да полипрефиксирани глаголи преовлађују у оним основним или једнопрефиксираним глаголима са мање слогова. Даље, запажа да полипрефиксација може зависити од семантичких фактора, нпр. од значења основног глагола и од првог префикса додатог глаголу итд. Његови закључци, иако нису детаљно разрађени, важна су основа за истраживање овог феномена који се може проучавати како у оквирима једног језика тако и у компаративној анализи чињеница из више словенских језика⁷³.

Лудвиг (1995) у својој дисертацији компаративно проучава полипрефиксираних глаголе у руском, пољском и чешком језику. Комбинујући више теорија, успоставља хијерархију префикса у полипрефиксираним глаголима у стандардном руском језику, а затим проверава могућност употребе тог модела у пољском, као западнословенском језику, и украјинском језику, као представнику источнословенских језика, али под јаким пољским утицајем. Посебно посматра полипрефиксацију у колоквијалном руском. Циљ његовог истраживања је да одреди који је приступ погодан за проучавање префиксације и полипрефиксације, да утврди хијерархију префикса у глаголској полипрефиксацији, да ли први префикс утиче и колики је његов утицај на то који ће се префикс додати као други и које ће значење носити. За наставак свог истраживања, он предлаже да се

⁷³ Лудвиг (1995: 3) сматра да Ројзензонов рад представља добар увод у феномен полипрефиксације, али да има још доста посла да се ова тема употпуни, првенствено у компаративној анализи фактора кроз више словенских језика. Он замера Ројзензону што наводи многе чињенице кључне за полипрефиксацију, али их не разрађује у већој мери, не објашњава један фактор кроз све словенске језике како би потврдио да ли он може бити универзално решење. Замера му и што не одваја стандардни језик од колоквијалног и што своје закључке није обликовао кроз неку теорију.

провери да ли модел установљен за руски језик може да се примени и на друге словенске језике, а у идеалном случају чак и на несловенске језике (немачки, мађарски, латински), код којих је глаголска префиксација битан део творбе речи, као и у словенским језицима.

А. Атанасова одбранила је 2011. године докторску дисертацију на тему „Полипрефигирани глаголи в съвременния български книжовен език”. Њено истраживање је у вези са различитим проблемима творбе и семантике полипрефиксираних глагола и утицаја полипрефиксације на глаголски вид и акционалност. Ауторка истиче два начина творбе ових глагола постепеним додавањем другог, трећег итд. префикса и истовременим додавањем два префикса, тј. префиксног комплекса и посебно анализира глаголе према овим начинима творбе.

Полипрефиксација се јавља и као тема у краћим научним радовима⁷⁴.

Циљ Ројзензоновог рада (Ројзензон 1966) јесте кратак опис руских глагола са два префикса, на грађи из четворотомног руског речника. Анализира који се префикси одликују високом продуктивношћу, а који нижом и износи семантичке карактеристике другог префикса у односу на први. Осврће се и на комбинаторику префикса.

У раду Бељаков–Гиро-Вебер (1997) најпре одређују шта треба сматрати двопрефиксираним глаголом, деле префиксе према продуктивности и износе неке опште закључке, нпр. да други префикси не означавају просторне односе, не мењају суштину глагола, већ је њихов утицај на значење глагола ограничен и њихова употреба сигнализира да се говор налази ван граница књижевног језика.

Бељаков (2001) још једном се окреће овој теми и испитује факторе који помажу или онемогућују процес творбе глагола са два префикса. Издваја три групе ограничавајућих фактора: лексичко-системске, формално-граматичке и семантичке.

⁷⁴ Постоји још неколико дисертација које се баве феноменом полипрефиксације, пре свега у руском језику, али до којих нисмо успели да дођемо, јер нису објављене: Казаров 1981; Бељаков 1996; Королева 2003. Ю. В. Королева, 2003.

Питања глагола са више префикса дотичу се и радови М. А. Осипове и З. Рудник-Карват у зборнику *Сопоставительное изучение словообразования славянских языков*, Москва 1987.

М. Гиро-Вебер (2015) обраћа пажњу на инвентар префикса који могу да се појаве као други, а такође и на њихову семантику и тип везе с глаголском основом.

Полипрефиксација у старословенском језику и контрастирање историјског и савременог стања представљени су у раду Ј. Фиљ (2011). Ауторка износи закључак да су, за разлику од савременог језика у којем су међу полипрефиксираним глаголима најбројнији глаголи физичког дејства и глаголи који лако подлежу квантитативној и темпоралној модификацији, у старословенском били најзаступљенији глаголи који се односе на интелектуалне и психичке процесе (*въсприимати, поразумѣти, прѣдѣполагати* и сл.). Такође у старословенском се осећа јак утицај старогрчког језика, па се у вишеструкој префиксацији јављају и префикси са просторним значењем, који у савременом руском језику не постоје.

Ј. Серишева (2012), психолингвистичким истраживањем путем анкете спроведне на изворним говорницима руског језика, потврдила је висок степен информисаности руских говорника о кумулативном значењу префикса *на-* као другог у глаголском префиксалу⁷⁵. Сличан експеримент само са циљем да се испитају префикси са функцијом умањења (*при-, под-* и *по-*) изведен је у раду Серишева–Фиљ (2012) где је утврђено да степен препознавања деминутивног значења варира у зависности од префикса. Испитивање у Серишева–Фиљ (2014) показало је да говорници префиксе *пере-* и *недо-* препознају као специјализоване за изражавање степена остварености глаголске радње, тако *пере-* упућује на понављање и потпуну извршеност, а *недо-* на непотпуност радње. Користећи се резултатима психолингвистичког експеримента Серишева (2014) утврђује да су глаголски префикси *до-, при-, недо-, пере-, под-, на-* итд. продуктивни и учествују у творбеним процесима у руском језику.

А. Желе (2007) проучавајући префиксално-предлошке односе у творбеној структури глагола на примеру словеначког језика дотиче се и префикса „састављених од двеју морфема или од више морфема”. Она наводи да се код оваквих префикса јасно види веза између семантичко-синтаксичке хијерархије

⁷⁵ Серишева (2013) у свом докторату, такође путем психолингвистичких експеримената, испитује карактер и степен препознавања других префикса у полипрефиксираним глаголима као формалних и семантичких делова глагола са више префикса.

околносних и одредбених обележја реченице и синтагме и хијерархије дистрибуције морфема у двочланом или вишечланом префиксу у том смислу што тежиште префиксалног значења долази на крајњу леву префиксалну морфему, нпр. *sprevreči* : *prevreči* итд. која може имати пре свега видско, односно (и) фазно значење. Крајња лева префиксална морфема у саставу двочланих и вишечланих префикса (обично због делимичног значењског подударача с морфемом која следи) значењски доминира и зато у употреби (постепено) укида морфему која се налази ближе корену, нпр. *prepigibati* > *pigibati*, *razpodeliti* > *razdeliti*, и обратно, нпр. *pridodajati* > *dodajati*, *zaukazati* > *ukazati*, а код неких глагола још се чува равноправан семантичко-творбени однос, нпр. *razpodeliti* : *razdeliti* : *podeliti* и сл.

У новије време заступљен је формалистички прилаз, који се удаљава од стриктно семантичких анализа и уместо истраживања значења префикса, окреће се функционалним ефектима које префикс има на глагол. Значење префикса постаје ирелевантно, а кључну улогу има мера у којој префикс мења значење глагола и који су додатни процеси који то прате – имперфективизација, утицај на аргументску структуру глагола и сл. Оваква истраживања срећемо нпр. код групе истраживача окупљене у Норвешкој (Свенониус, Истраткова итд.), а посебно ћемо истаћи и у раду користити закључке до којих је дошао Татевосов. Он је више својих радова посветио проучавању полипрефиксације, у којима заправо прелази границе семантике и истражује формалне законе глаголске деривације (в. Татевосов 2008; 2009; 2013а; 2013б).

У нашем раду највише смо се водили закључцима до којих је дошао Ројзензон (1966; 1974) јер је он поставио темеље у проучавању полипрефиксираних глагола. Значајан путоказ у истраживању представљају нам и радови М. Гиро-Вебер и Бељакова, а често смо своје податке упоређивали са подацима које је за бугарски језик представила А. Атанасова. У анализи утицаја друге префиксације на вид глагола користили смо и мало прилагодили поделу префикса коју предлаже Татевосов (2009; 2013а).

2.2. Проучавање полипрефиксираних глагола у српском језику.

Глаголска полипрефиксација и полипрефиксирани глаголи спомињу се у скоро свим граматикама српског језика, али су до данас ретко били предмет посебних истраживања.

Маретић први у српскохрватској науци спомиње префиксе (тј. „приједлоге”) и примећује и постојање глагола са два префикса и бележи да има доста „глаголских сложеница које имају на почетку по два приједлога, а настале су тако, што су сложенице с другим приједлогом (на пр. помоћи) добиле на почетку први приједлог (на пр. припомоћи)” (Маретић 1963: 419). Што се тиче утицаја два префикса на значење глагола наводи да „и један и други приједлог даје своје значење”. За примере типа *безумити*, *обезобразити*, *обезочити*, *обестрвити* сматра да су начињени према „сложеним” придевима *безуман*, *безобразан*, *безочан*.

Каснији граматичари (Белић, Стевановић, Николић), говорећи о глаголима са два префикса, као основну функцију другог префикса издвајају промену вида већ префиксираног несвршеног глагола. Тако Белић наводи пример глагола *пробости* и учесталог трајног глагола *пробадати*, од кога се префиксом може начинити свршени глагол (почетно- или завршно- свршени) нпр. *испробадати*. „На тај начин нов префикс се управља према значењу глагола са једним префиксом, а не према самоме префиксу” (Белић 1949: 313).

Из прегледа значења које уносе предмети (префикси) у значење „сложеног” глагола Белић (1949: 118) изводи следећа два закључка:

1) додавање тих предмета може се свести само на промену вида; то значи да се у тим глаголима изгубило и специфично значење предмета којег је морало бити;

2) нема ниједног префикса који не би уносио у извесним случајевима у везу са глаголом и своје посебно значење. Ова различна значења могла би се назвати различним ликовима видских значења. Али треба једно добро запамтити: да се глаголски вид, добијајући различне значењске ликове, сам по себи не мења. Зато треба добро разликовати глаголски вид од глаголског лика.

И Стевановић примећује постојање глагола са два или више префикса, од којих „сваки у глагол испред којег се додаје обично уноси и своје посебно

значење”, али запажа и њихов утицај на вид. Префикси у том случају могу чувати своје основно значење, нпр. *на-* у *надометнути*, уносити дистрибутивну нијансу нпр. *по-* у *поизубијати* или нијансу поприлично вршити радњу *по-* у *поодмаћи*, *попримаћи*, *попритенути*, *поизгладнети*, *поожднети*, *поостарити* и сл. (1964: 468).

Николић (1972) као разлог постојања глагола са два префикса наводи потребу за изменом вида и значења.

Бабић С. (1986: 474) спомиње случај префиксације већ префиксираног глагола и уочава у том случају утицај на вид или на значење – најчешће тако настају дистрибутивни глаголи изведени префиксима *из-* или *по-* од имперфективизираних глагола: *изоцијати*, *испоклањати*, *понамјештати*, *позатварати*... Он спомиње и случај када префикс долази на свршени глагол таутолошки, само из формалних разлога: *почети*–*започети*.

У граматици Станојчић-Поповић (2011) овај творбени тип глагола се не спомиње.

Клајн (2002: 286–290) у својој *Творби речи* пружио је више пажње овој теми и он у творби глагола с два префикса разликује неколико случајева. Најчешће је први префикс додат глаголу који и сам садржи префикс. То значи да права творбена граница пролази између њих, а пар префикса је чисто формалан, напр. *исподвлачити*. Такви глаголи се у суштини не разликују од једнопрефиксалних (*поиспадати*, *наразговарати се*, *преоптеретити*, *распродати*). Насупрот томе, према Клајну, прави двопрефиксални глаголи су они у којима се оба префикса равноправно комбинују са основом, дајући значење које ни један ни други сам за себе не би могли имати: *испоставити*, *одустати*, *оповргнути*, *определити*, *предомислити се*, *препоручити*, *претпоставити*, *произвести*, *проповедати*, *располагати*, *распоредити*, *спотакнути*, *успоставити* и сл. Нажалост, ова два типа на дају се доследно разграничити међу собом, јер има много прелазних случајева, као и глагола где је тешко одредити шта и колико први, а колико други префикс доприносе значењу. Клајн спомиње и случајеве у којима префикс не мења битно значење глагола с другим префиксом, што оставља могућност да се цела твореница схвати као плеонастична: *започети*, *заобићи*, *надодати*, *надогрдити*, *надопунити*, *придодати*, *происходити*, *споменути* и сл.

Обрнуто, догађа се да други префикс врло мало утиче на значење, као у *заопуцати, провладати, приупитати, испрекидати, испоручити*. Јављају се и примери у којима се исти префикс јавља двапут узастопце и понављање има само експресивну функцију. У глаголима као *снаћи се, осврнути се, осмотри, поскидати, пресложити, преобући* и сл. тек пажљивија морфолошка анализа открива два префикса. Као најплодније префиксе у стварању глаголских префиксала Клајн истиче *из-* и *по-*, оба у дистрибутивном (мултипликативном) значењу. За разлику од Белића, који сматра да *до-* не може бити први од два префикса, Клајн наводи и двопрефиксалне глаголе са префиксом *до-*. Наводи значења за све префиксе. Клајн (2002: 290) запажа да се у немалом броју глагола после префикса јавља „сегмент” *не-*: *занемоћи, занемоћати, изнемоћи, изненадити, изневерити, онесвестити, пренемагати, пренемоћи, пренебрегнути, пренеразити, проневерити, унередити, унезверити* и још понеком. Ово је занимљива појава с обзиром на чињеницу да *не-* иначе није глаголски префикс, осим у *недостајати* и у немотивисаном *нестати*. Неки од ових облика (*занемоћати, изненадити, онсвестити, унередити*) спадају у префиксалносуфиксалне творенице.

Према Клајновим речима (2002: 290), глаголи са три префикса су изузетно ретка појава. Најчешће настају додавањем дистрибутивног *из-* или *по-* уз двопрефиксалне глаголе, и то такве који већ садрже дистрибутивно *по-* односно *из-* што значи да је први префикс само афективно појачање другог: *испозабораваљати, испозавадити се, испонапијати се, испоразбијати, испоразболевати се; поиспрекршитати, поиспропадати, поизразболевати се*. Дистрибутивно *по-* испред дистрибутивног (или сативног) *на-* имају *понадобити* и *понадовлачити*. Без редунације су *испресавијати, поизостављати*, као и *натприповедати* и *расприповедати се*. Четири узастопна префикса има *поисприповедати* (РМС).

Дакле, у свим утицајним граматицама⁷⁶ и приручницима о творби речи бележи се постојање двопрефиксираних глагола. Оно у чему се сви слажу је да настају додавањем префикса на већ префиксиран глагол и да се префикс управља према значењу већ префиксираног глагола, а не према првом додатом префиксу и

⁷⁶ Осим у граматици Мразовић–Вукадиновић (2009) и Станојчић–Поповић (2011).

да сваки префикс уноси своје посебно значење. Појава двоструке префиксације повезује се и са глаголским видом, јер се на тај начин од несвршеног поново може добити свршени глагол. Бабић С. први помиње „таутолошку” употребу префикса⁷⁷.

Осим у граматикама, интересовање за ову тему налазимо и у неколико радова.

Кантор (1978) испитује утицај полипрефиксације на аспект и лексичку категорију глаголског лика (акционсарт), посебно код глагола образованих по моделу *по+префикс(+префикс)* и *из+префикс(+префикс)*. Он наводи да су, уз занемарљив број изузетака, сви глаголи овако настали перфективни и испитује зашто им недостаје имперфективни парњак. Тако он доводи у питање тезу И. Грицкат да не постоји универзално средство за перфектизацију. Кантор у раду поставља питања: откуд два перфективна глагола са истим значењем *поиздигнути/дићи* и *поиздизати*? како глагол *из+до+лазити* може да означава дистрибутивност, шта уноси ту семантичку компоненту? зашто су глаголи настали по моделу *по+из+префикс* увек дистрибутивни? Он не даје одговоре на ова питања али сматра да треба почети синтаксички проучавати вид, нарочито свршени, и ту наћи одговоре.

А. Терзић (1997) бави се „префиксалном групом” *пона-* у руском и српском језику која је, по његовом мишљењу, стилски ограничена на разговорни језик. Префикс *по-* у структури глаголских основа са префиксом *на-* има аглутинативни карактер. Из речничких дефиниција глагола са префиксалном групом *пона-* јасно се види нијанса коју префикс *по-* уноси, он конкретизује, прецизира компоненту квантитативног и резултативног значења који има творбена основа са префиксом *на-* тако да глаголи са префиксалном групом *пона-* најчешће имају сложено значење постепеног распростирања радње на објекат односно изражавају радњу која се врши у неколико етапа, или пак изражавају различит степен количинске пуноће, количинску или процесуалну резултативност. Терзић (1997: 314) наводи да код неких руских глагола „префиксална компонента *пона-* је сложени префикс,

⁷⁷ Ковачевић (2010) објашњава зашто је бољи термин плеонастичка, него таутолошка употреба префикса, па ћемо и ми у свом раду за ову појаву користити термин плеонастичка употреба. Више о овој појави в. V. 8.

који се као целовит додаје префиксалним прелазним глаголима несвршеног вида са суфиксалним проширењем”, али да у српском језику нема таквих случајева⁷⁸.

Тошовић (2010) у свом раду наводи префиксе који се јављају у „форми редупликације и трипликације”, нашао је 536 таквих глагола и 29 значења, чији је редослед по семантичкој и акционалној учесталости следећи: дистрибутивност, елиминисање, трансформација, простор, интензивност, додавање, наднормативност, деминутивност, инхоативност, сатуративност, кумулативност, аугментативност, ретроспекција, контакт, дисконтинуитет, интеракција, проспекција, раздвајање, финитивност, компензација, блокада, денормативност, итеративност, поређење, одустајање, мајоративност, плеоназам, трансмисија, успутна реализација.

Драгићевић (2013) анализира двопрефиксалне глаголе у српском језику, с освртом на стање у неким другим словенским језицима. Посебна пажња посвећена је глаголима које ауторка назива „нелогичним”, а то су они који имају префиксе у неком смислу супротстављеног значења или они који имају два иста префикса. Ауторка износи важне закључке као што су да префикси најчешће не ступају у директан однос, већ први префикс модификује значење већ префиксираниог глагола, дакле, односи се према глаголу, а не према префиксу и да глагол диктира и то да префикси нису увек употребљени у својим основним, типичним значењима. Анализом је показано да, иако речничке дефиниције неких двопрефиксалних глагола указују на то да се они могу свести на једнопрефиксални облик, ниједан од два префикса није редундантан, чак ни у случајевима када глагол има два иста префикса (а то се у српском језику дешава само у случају префикса *по-*).

Милићевић Н. (2004) своју анализу је усмерила ка префиксу *из-* и чињеници да се он може јавити и као лексички и као суперлексички.

Б. Арсенијевић (2007) анализира спољашње и унутрашње словенске глаголске префиксе, посматрајући их као обележја изражавања иницијалних и резултативних поддогађаја у теличним евентуалностима.

⁷⁸ Семантичком анализом ових глагола бави се и Д. Станић (2015), која издваја четири семантичке групе глагола са двоструким префиксом *пона-*.

Редупликација префикса *по-* представљена је у раду Стојановић (2015), а полипрефиксирани глаголи у тимочким говорима обрађени су у раду Стојановић (2016).

Ковачевић (2010) приступа овој проблематици са друге перспективе и проучава творбено-семантичке услове у којима префикс може бити плеонастичан. На корпусу који чини пет врста речи (глаголи, именице, придеви, прилози и модалне речце) истражује у којим врстама речи префикс може имати плеонастичку улогу, која је улога мотивационе основе за остварење плеонастичности префикса, које су могућности плеонастичког статуса првог и наредних префикса у полипрефиксалним твореницама и који семантички опсег префиксираних лексема може бити захваћен плеоназмом.

У неким лингвистичким радовима посвећеним другим темама, аутори су се дотакли и полипрефиксираних глагола.

Пешикан (1975) анализира да ли су случајеви типа *заносити* свр. вид и *заносити* несвр. вид, хомоними или двовидски глаголи, и у том смислу спомиње и глаголе са два префикса⁷⁹.

Р. Жугић (2007а) говорећи о глаголским деминутивима с префиксом *по-* у призренско-тимочким говорима спомиње и могућност додавања префикса *по-* на већ префиксирани глагол, нпр. *очистим – поочистим*, где *по-* указује да је радња доведена до извесног степена, али да није спроведена до краја, или до оног степена квалитета који у потпуности задовољава и који се може сматрати завршеним. Префикс *по-* је, по речима аутора, овде носилац деминутивности глаголске радње.

Вишеструку префиксацију спомиње и Д. Василијевић (2012) и сматра да вишеструка префиксација код глагола функционише тако што последњи додати префикс само додатно појачава значење већ постојећег префиксалног глагола или се значење формира тако што сваки од префикса уноси неку његову компоненту. Префикс *по-* је најзаступљенији у вишеструкој префиксацији у оба језика [српском и украјинском, М.С.] и као такав је веома чест у двопрефиксалним и практично обавезан у тропрефиксалним глаголима. Овај префикс се у украјинском језику може спајати са скоро свим другим префиксима, а у глаголима

⁷⁹ Више о овој појави в. VII. 2.1.

са више префикса такође је релативно заступљен и префикс *на-*. Спој префикса *пона-* је фреквентан у оба језика, а у српском су фреквентни и *испо-* и *пораз-*. У украјинском језику префикс *по-* има способност редупликације и образовања сложеног префикса *попо-* (попоходити), а теоретски овакав сложени префикс је могућ и у српском језику. У српском језику је, поред префикса *по-*, доста заступљен и префикс *из-*, такође у дистрибутивном значењу. Префикс *из-* је нарочито продуктиван у савременом говорном језику и у сленгу, где се може уочити његова веома широка употреба и на местима где то није семантички оправдано (искуповати уместо покуповати, накуповати). За ову употребу је поред дистрибутивног карактеристично и сативно значење (испреписивати, испребијати)” (Василијевић 2012: 17–18).

2.3. Одређење полипрефиксираних глагола

Полипрефиксирани глаголи чине отворен лексички систем – отворен значи да нема одређен број јединица, већ је подложен сталном богаћењу и промени, а систем значи да можемо прецизно одредити особине на основу којих ћемо тачно знати који глаголи спадају у категорију полипрефиксираних глагола. Приликом утврђивања граница ове лексичко-творбене класе ослањаћемо се највише на ставове из стране литературе, јер код домаћих аутора једино експлицитно објашњење налазимо код Маретића – то глаголске сложенице „које имају на почетку по два приједлога, а настале су тако, што су сложенице с другим приједлогом (на пр. помоћи) добиле на почетку први приједлог (на пр. припомоћи)” (Маретић 1931:357). Остали аутори само бележе постојање ових глагола без навођења дефиниције.

Лудвиг (1995) наводи да је полипрефиксирани глагол глагол са *најмање* два додата префикса. Он уводи и једно ограничење у ову дефиницију – код глагола са два префикса сва три глагола (основни, монопрефиксирани и полипрефиксирани) морају постојати независно, тако је глагол *понастроить* прави полипрефиксирани глагол, јер сва три глагола постоје у самосталној употреби: *строить*, *настроить* и *понастроить*. Исто ограничење важи и за глаголе са три префикса у морфемској структури. Друго ограничење које уводи је

да значење глагола на сваком нивоу мора да се надовезује на значење глагола претходног нивоа. У неким случајевима глаголи нижег нивоа могу да постоје, али немају очекивано значење. Такав је случај са глаголом *произвести* 'направити, произвести', где основни глагол *вести* значи 'водити', а глагол са једним префиксом *известити* 'искористити, утрошити'. Дакле, овде постоји другачији процес префиксације од оног који се подразумева под уобичајним процесом додавања префикса код глагола овог типа. Он сматра да се код глагола типа *произвести* на првом нивоу префиксације појављује комбинација префикса и да се сегмент од два префикса додаје основном глаголу. Овај процес је у супротности са додавањем префикса код глагола типа *понастроити*, код којих се префикси додају појединачно и сукцесивно, један за другим. Иако у структури глагола *произвести* запажамо два префикса, он не представља вишеструку префиксацију, јер префикси нису додавани један за другим на посебним нивоима префиксације, већ су додати на истом нивоу.

Бељаков и Гиро-Вебер (1997: 165–166), такође, постављају критеријуме шта се може сматрати полипрефиксираним глаголом. Они одређују творбени и семантички критеријум и полазе од чињенице да је префикс морфема која има своју форму и значење и представља минималну јединицу лингвистичке анализе. У случају када је у току историје дошло до сливања различитих елемената речи и када се први префикс више не види на синхронијском нивоу као творбена морфема, не може се говорити ни о постојању другог префикса. Они наводе примере руских глагола *высказать* или *выстирать*, код којих се историјски посматрано *с-* јавља као први префикс, па би се *вы-* морало посматрати као други префикс, што у дијахронији и јесте случај, али у савременом језику није. И ови аутори се слажу да се као двопрефиксирани не могу посматрати ни глаголи који су синхронијски нерашчлањиви: *происходить* 'дешавати се', *производить* 'вршити, изводити', *произносить* 'изговарати, говорити', као и глаголи мотивисани именским речима *при-озадачить*, *при-осаниться*, *раз-очаровать* итд.

Аутори истичу да треба разликовати глаголе код којих је први префикс „жив” и не изазива сумњу на синхронијском плану (*на-за-готовить*, *по-вы-летать*, *при-за-вянуть* итд.), од глагола где се граница између првог префикса и корена давно изгубила и где, заправо, имамо немотивисани сложени корен. Исто

тако треба препознати речи где префикс испуњава не семантичко-граматичку, већ чисто деривациону функцију (глаголи образовани од именица, придева итд.), како у број других префикса не би спадали и такви елементи, који у савременом језику више нису продуктивни, што криви реалну слику комбинаторике глаголских префикса.

Идући за претходно изнетим мишљењима, у нашем раду префикс ћемо посматрамо као морфему, тј. као најмању јединицу која има своју форму и значење и у структури полипрефиксираниог глагола уочавамо први и други (или трећи итд.) префикс. Први префикс је онај који се први додаје глаголу и тако настаје префиксирани глагол. Други⁸⁰ (или трећи) префикс је онај који се додаје већ префиксираниом глаголу. На тај начин настају полипрефиксирани глаголи, а тај процес називамо полипрефиксацијом. Дакле, под полипрефиксираним глаголом подразумевамо онај глагол у чијој се структури са синхронијског становишта могу уочити најмање два префикса која су додата постепено један за другим. Даље, под правим двопрефиксираним глаголима сматраћемо оне у којима сва три глагола (основни, монопрефиксирани и полипрефиксирани) постоје и могу се довести у семантичку везу. У обзир ћемо узети глаголе изведене од *ићи* (*донаћи*), као и његовог несвршеног парњака *лазити*⁸¹ (*издолазити*). Супротно ономе што налажу Бељаков и Гиро-Вебер, и глаголе изведене од везане основе (*донасуги*)⁸² као и глаголе мотивисане именским речима (*разочарати*) јер сматрамо да се и у њиховој творби јасно могу уочити два нивоа префиксације. Важно је истаћи да ћемо као полипрефиксирани посматрати и видске парњаке полипрефиксираних глагола, настале секундарном имперфективизацијом мотивног двоструко префиксираниог глагола (*доналити* – *доналевати*, *презадужити* – *презадуживати*).

Глаголи типа *одустати* неће спадати у наш корпус, јер не наилазимо на два нивоа префиксације. Основном глаголу се додаје компонента која се већ

⁸⁰ Овај префикс још називамо и *први префикс у линеарном реду префикса*.

⁸¹ Глагол *лазити* са префиксима губи диференцијално-семантичку компоненту начина кретања и иступа у својству несвршеног парњака свршеним префиксалним глаголима од *ићи* (Матијашевић 1984: 142).

⁸² Овде укључујемо и глаголе типа **тегнути* (*попритегнути*, *поутегнути*) итд., који се у савременом језику не јављају без префикса, чија је улога у очувању или губљењу неких старих глагола, а о чему је писала Р. Драгићевић (2014).

састоји од два префикса, дакле, префикси се не додају појединачно и сукцесивно, већ имамо комбинацију (или комплекс префикса) *оду-* која се додаје основном глаголу *стати* (в. Лудвиг 1995; Атанасова 2011). Иако у структури запажамо два префикса, овај глагол не представља производ вишеструке префиксације, зато неће ући у наше истраживање. Ту спадају још и глаголи: *проистећи, произвести, оповргнути, предомислити се, спотакнути, успоставити* и сл.

Ово схватање је супротно од оног које заступа Клајн (2002: 287). По њему, прави двопрефиксални глаголи су они у којима се оба префикса равноправно комбинују са основом, дајући значење које ни један ни други сам за себе не би могли имати: *испоставити, одустати, оповргнути, одредити, предомислити се, препоручити, претпоставити, произвести, проповедати, располагати, распоредити, спотакнути, успоставити* и сл. Не прихватамо Клајново мишљење и водимо се чињеницом да је полипрефиксација процес додавања више префикса једног за другим, и да је управо та ступњевитост и сукцесивност у њиховој творби оно што их издваја као посебну групу, док је истовремено (симултано) додавање више префикса слично обичној префиксацији.

И Р. Драгићевић истиче да „семантика ових глагола [полипрефиксираних постепеним додавањем префикса – М. С.] указује на то да постоји само једна творбена граница и да се она налази између два префикса”. Дакле, уколико се творбена граница не налази између два префикса, већ између префикса и симплекса, не можемо говорити о полипрефиксацији и полипрефиксираним глаголима.

А. Атанасова (2011) изучавајући полипрефиксирание глаголе у бугарском језику, уочавајући разлике творби и семантици, теоријски разликује глаголе настале постепеним додавањем префикса од оних са комплексом префикса, али анализира и једну и другу групу. У нашем раду ми ћемо се само осврнути на глаголе са комплексом префикса (III.4), али их не узимамо као релевантне у обради полипрефиксираних глагола.

Такође, не сматрамо полипрефиксираним ни глаголе који почињу са *обез-*, а ван нашег интересовања су и глаголи у којима је после префикса сегмент *не-* јер не постоје као монопрефиксирани глаголи и немамо два нивоа префиксације већ само један.

Као што смо већ напоменули, *о-* и *об-* посматрамо као два префикса.

Глаголи типа *наковрнути*, *заковрнути* неће бити узимани у обзир, јер је то специфична творбена категорија непозната науци о синхроној творби речи и са аспекта синхроне творбе – лексеме које их садрже имају непрозирну, нерашчлањиву структуру (в. Бјелетић 2006).

2.4. Статус префикса у (поли)префиксираним глаголима

У нашем раду првенствено ћемо се бавити глаголским префиксима које смо нашли у позицији (другог) додатог префикса већ префиксираном глаголу, док ћемо само споменути префиксе који се јављају као први префикс на који је могуће додавати још префикса. У корпусу смо нашли следеће такве префиксе: *до-*, *за-*, *из-*, *мимо-*, *на-*, *над-*, *о-*, *об-*, *од-*, *па-*, *по-*, *под-*, *пре-*, *при-*, *про-*, *раз-*, *с-*, *са-*, *у-*, *уз-*. Префиксе можемо поделити према граматичком пореклу на оне настале од предлога: *до-*, *за-*, *из-*, *на-*, *над-*, *о-*, *од-*, *по-*, *под-*, *с-*, *у-*, *уз-*. Глаголи који настају уз њихово учешће често траже допуну са тим предлогом. Другу, малобројнију групу чине префикси непредлошког порекла: *па-*, *пре-*, *при-*, *про-*, *раз-*. Бавимо се само префиксима словенског порекла, јер се префикси страног порекла не налазе у нашој грађи, тј. не учествују у полипрефиксацији ни као први ни као други додатни префикс. Маретић и Белић у својој грађи нису имали полипрефиксираних глагола у којима би се префикс *до-* налазио као први у линеарном реду, док у нашој грађи има четрдесетак таквих глагола. Белић (1949: 313–314) изричито каже да у паровима могу доћи „готово сви префикси (сем до)”. Такође, ниједан аутор не спомиње префикс *па-* у полипрефиксираним глаголима, али ми у грађи имамо два глагола у којима се овај префикс јавља као први у линеарном реду (*паначинити*, *паначињати*).

Префикс *мимо-* учествује као први у деривацији само у два глагола која су видски парњаци (*размимоићи*, *размимолазити*), сви остали префикси додају се и као други.

Суперлативни префикс *нај-*, који учествује у деривацији само два глагола – *најволети* и у ретком *најжелети*, не јавља се приликом полипрефиксације⁸³. Префикс *против-* који срећемо само у *противречити*, *противставити* (русизам) и у ретком *противстати* и његов видски парњак *противстајати*, такође не учествује у процесу полипрефиксације. Префикс *су-* налазимо у два глагола као префикс ближи глаголској основи: *посустати*, *пресустати*. Префикс *пред-* ни у једном примеру полипрефиксираних глагола не стоји као префикс ближи глаголској основи.

Префикси се могу додавати префиксираним глаголима чија је основа по пореклу номинална и деноминална (нпр. *испобедрити се*, *позагаздити се* и сл.) као и глаголима са везаним основама. Под везаном основом подразумевамо „коренски део речи са лексичким значењем, који се никада не јавља самостално, већ као творбени елемент у саставу двеју или више речи” (Јовановић 2016: 105). У домаћој литератури, у којој је сам појам везана основа, примарно посматран само у категорији глагола (Драгићевић 2014; Клајн 2002: 242–243; Бабић 1986: 477; Јовановић 2016) забележене су следеће везане основе: *-бав-* (*добавити*, *набављати*), *-вед-/в(и)јед* (*приповедати*, *исповедати*) *-јм-* (*зајмити*, *најмити*), *-пр-* (*допр(иј)ети*, *упирати*), *-вал-* (*завалити*, *навалити*) *-вес¹-* (*довести*, *извести*), *-вес²-* (радња кретања превозним средством, *довести*, *одвести*), *-вик-* (*навикнути*, *одвикнути*), *-влач-* (*-влак-*) (*увлачити*, *довлачити*), *-м(ј)ет-* (*-прим(ј)етити*, *зам(ј)ећивати*), *-мол-* (*промолити*, *помаљати*), *-ч-* (*почети*, *начети*), *-п-* (*разапети*, *одапињати*), *-колач-* (*исколачити*, *расколачити*), *-пој-* (*припојити*, *спојити*), *-прем-* (*допремити*, *отпремити*), *-гну-* (*нагнути*, *сагињати*), *-клоп-* (*заклопити*, *расклапати*), *-скуд-* (*оскуд(ј)ети*, *оскудјевати*), *-слон-* (*наслонити*, *прислонити*), *-стр-* (*прострети*, *застирати*), *-су-* (*досути*, *засути*).

Ројзензон (1966: 87) префиксе *обез-* и *недо-* одређује као сложене префиксе који се истовремено додају основи. Према том аутору, глаголи образовани овим префиксима нису полипрефиксирани глаголи. У монографији Ројзензон само напомиње да постоје и глаголи којима се префикси истовремено додају творбеној основи, и ове истовремено додате префиксе назива композити (Ројзензон 1974: 2), али не објашњава да ли су такви глаголи полипрефиксирани или нису.

⁸³ Глагол *онајбољити* не спада у наш корпус.

Исаченко (1960: 150) за елемент *обез-*, који неки аутори називају сложеним префиксом, каже да се он не додаје непосредно простим глаголима, јер у руском и не постоје глаголи *вредитъ* или *силеть*, већ су глаголи типа *обезвредитъ* или *обессилеть* настали преласком неглаголних појмова у класу глагола. Осим што се у творби ових глагола јавља елемент *обез-*, јављају се и суфикси *-итъ* или *-еть*, па семантичка и творбена анализа ових глагола упућују на префиксално-суфиксалну творбу: *о-безвред-итъ* или *о-бессил-еть*, те се по творби ови глаголи не разликују од глагола типа *о-черн-итъ* или *о-слаб-еть*, где се као глаголски префикс јавља само префикс *о-*.

Говорећи о украјинском језику, Д. Василијевић (2012: 19) наводи да се систем префикса једног језика богати позајмљивањем префикса из страних језика или извођењем сложених префикса. Она каже да у украјинском језику постоје и домаћи сложени префикси и као пример наводи *обез-*, *збез-*, *зне-* сви са значењем „лишавања особине именоване творбеном основом”, који се користе у префиксално-суфиксалној творби.

У српској и хрватској лингвистици постоје два мишљења о овом питању. По једном, примери овог типа спадају у префиксално-суфиксалну творбу и имају један префикс *о-*.

Маретић за примере типа *обезобразити*, *обезочити*, *обестрвити* сматра да су начињени према „сложеним” придевима безуман, безобразан, безочан.

У случајевим као *обезобразити се* Белић види само један прави „предметак” *о*.

Клајн у делу о префиксално-суфиксалној творби глагола наводи следеће (2002: 296): „Много је придева са сложеним основама (*об[ј]елоданити*, *оживотворити*, *озлогласити*, *озловољити*, *ов[ј]еков[ј]ечити* итд.) или с основом која почиње негацијом *не-* (*онемогућити*, *онеспособити*, *онерасположити*, *онесв[иј]естити [се]*). Још је више основа које почињу на *без-*, при чему треба разликовати два случаја. Од придева на *без-* су *обезглавити* (<*безглав*), *обезубити*, *обезб(иј)едити*, *обезвр(иј)едити*, *обесрамити*, *обезобразити (се)*, *обесправити*, вероватно и *обешчастити* и *обесц(иј)енити*. Напротив, од префикса, основе (именичке, ређе придевске) и суфикса настали су глаголи *обештетити* (<*о-+без-+штет(а)+-ити*), *обезоружати*, *обеспокојити*,

обеснажити, обеспаметити, обесхрабрити и можда још покоји.” Са префиксом *из-* од придевске основе издваја примере *избезумити, избезобразити, изнев(ј)ерити* (могло би бити и од именице *нев[ј]ера*), а са префиксом *о-*: *онемогућити, онеспособити, онерасположити, онесв[иј]естити [се]*.

Бавећи се префиксално-суфиксалним деноминативним глаголима Ћихоњска (1987: 78) издваја и ову, по њеним речима, малу групу која је изведена од „предлошких конструкција с формалном структуром” *о-ПК-ити*, нпр: *обезбратити, обездомити, обешчастити* и са парафразом 'х је деловао на у акцијом *а* и узроковао да је у престао да има *z / лишен је z'* (*брата, памети...*). Префикс *о-* у тој групи деривата има трансформативно значење, морфема *-без-* је површински експонент дела парафразе ... *престао да има / лишен је ...* тога што прецизира глаголска основа (аргумент), а суфикс *-ити* је експонент акције *а* (чије особине су редундантне за семантику деривата) и глагола *узроковати*.

С. Бабић их такође посматра као глаголе настале префиксално-суфиксалном творбом од именица или придева.

Друга, мања, група аутора их посматра као глаголе са два префикса.

Барић и др. (1997: 387) анализирајући префиксално-суфиксалну творбу глагола од одричних придева и придева сложених с „предметком” *без-* *обезобразити се, обезглавити, онемогућити, онерасположити, онеспособити* каже да се може сматрати да су ти глаголи сложени с два префикса, док се глаголи *обесхрабрити (се), обезнани се, обезвриједити (се)* наводе као примери твореница од именица и префикса *обез-*.

Тошовић (2010) глаголе типа *избезумити, обезглавити* и сл. посматра као глаголе са два префикса. Исти приступ користи и Драгићевић (2013: 262) и глаголе типа *обезмастити, обезвучити, обесолити* обрађује као двопрефиксалне глаголе.

Одређење „сложени префикс” за *обез-* налазимо у раду (Колаковић–Јеласка 2009: 59): „Предметци или префикси везани су морфеми који се придружују почетку ријечи, испред њезина коријена, односно основе. Већином су једноставни, нпр. *за-, уз-, од-*, али могу бити и сложени, нпр. *обез-*”.

Дакле, у вези са глаголима са почетним сегментом *обез-* у српској лингвистици не постоји јединствено мишљење. Оно што се издваја као проблем у

творби глагола јесте да ли је то један префикс *о-*, два префикса *о-без-* или сложени префикс *обез-*. Такође, различита су схватања шта је у основи ових глагола: именица или придев. Нама се као прихватљиво решење овог проблема чини оно које је за руски језик О. А. Пацјукова представила у неколико својих радова (Пацјукова 2009; 2011; 2012; 2014). Она користи термин проширени афикс/префикс. Пацјукова (2009: 308) наводи да се проширени афикс етимолошки дели на две-три компоненте (две-три просте морфеме) које се у савременом језику појављују као једна морфема која у језику испуњава одређену семантичку и граматичку функцију. Формирање проширеног префикса је дуг процес и пролази кроз неколико фаза, а опис и објашњење тог процеса може се видети у наведеним радовима.

Што се тиче форманта *не-*, Клајн (2002: 290) каже да се он јавља у немалом броју глагола после префикса: *занемоћи, занемоћати, изнемоћи, изненадити, изнев(ј)ерити, онесв(иј)естити, пренемагати се, пренемоћи, пренебрегнути* (русизам), *пренеразити, пронев(ј)ерити, унередити, узнев(ј)ерити* (чешће *унезв[ј]ерити*⁸⁴) и још понеком. Клајн констатује да је ово занимљива појава с обзиром на чињеницу да *не-* иначе није глаголски префикс, осим у *недостајати* и у немотивисаном *нестати* (не рачуна негиране пратиципе типа *невиђен, неумрли*, пошто се они понашају потпуно као придеви). Неки од ових облика (пре свега *занемоћати, изненадити, онесв[иј]естити, унередити*) несумњиво спадају у префиксално-суфиксалну творбу. Друге је тешко разврстати, већ и зато што се начин постанка не зна свима (неке од најважнијих Скок не бележи), али су и набројани примери вероватно довољни за закључак како се у овом случају и *не-* може јавити као други префикс.

Тошовић (2010) глаголе типа *онемоћати, онеспособити* и сл. анализира у свом раду као глаголе са два префикса.

Д. Шипка (1990: 140) говорећи о творбеним средствима која функционишу као антонимизатори издваја префиксе, нпр. *аморалан – моралан*, суфиксе, нпр. *ножица – ножурда* и инфиксе *оне могућити – омогућити*. Дакле, он *не* у глаголу *оне могућити* посматра ко инфикс.

⁸⁴ Клајн (2002: 300 у фусноти) оставља могућност да је облик *унезв(ј)ерити* настао метатезом од *узнев(ј)ерити*.

Драгићевић (2013: 263) један део свог рада посветила је префиксацији одричних глагола бавећи се питањем низања префикса чија значења нису компатибилна. Ауторка наводи доста примера „двопрефиксалних” глагола у којима се као „други префикс” појављује *не-*: *донемоћи*, *заневаљити*, *занедти се*, *занемарити*, *занемоћи*⁸⁵, *занередити*, *занесвестити се*, *занеснажити се*, *занесрећити*, *занечистити*, *изнемарити*, *изнемоћи*, *изненаравити се*, *изнеприличити*, *изнередтити*, *оневеселити*, *оневидети*, *онеимати*, *онејачати*, *онемарити се*, *онемилити*, *онемогућити*, *онепоштенити*, *онеспокојити*, *онеспретити*, *онечовечити*, *одневерити се*, *одневидети*, *однемилети*, *однемоћи*, *понестати*, *понечистити*, *пренемоћи*, *принемоћи*, *проневерити*, *разнеродити*, *узнемирити*, *узнемоћи*, *узнередити*, *узнестрпити се*, *унередити се*, *унесрећити* итд.

Ауторка тражи одговор на питање која је сврха првог префикса ако се другим по реду префиксом негира радња, значи да ње нема. Није ли сваки префикс који претходи одричној форми глагола у одређеном смислу супротстављен префиксу *не-*?

Пошто, по традиционалном погледу на питање негације, не постоје глаголи са префиксом *не-*, јер је одричност синтаксичка, а не лексичка категорија глагола, очекује се да ови глаголи нису настали додавањем неког префикса на глагол који је већ префиксиран префиксом *не-*, већ да су оба префикса истовремено придодата глаголу. Дефиниције ових глагола указују, међутим, на то да су многи од њих настали од одричних придева или именица комбинованом творбом, нпр. *оневеселити* – *учинити невеселим...* Има и оних који су настали додавањем два префикса на глагол: *занедати се*, *понечистити*, *онеимати*. Неки су, као *проневерити*, настали од именице са два префикса *проневера*.

Ови глаголи углавном означавају стања. Најчешће означено стање је стање немоћи. Префикс *не-* указује на чињеницу изостанка неке особине или стања, чиме се означава супротно стање. Први префикс уноси у ове глаголе информацију о томе да је то стање (ауторка га назива минус-стањем) тек отпочело (*однемилети*, *узнемоћи*), да је доведено до крајње тачке (*изнемоћи*), да је појам обухваћен датим

⁸⁵ „*Занемоћи* по облику не би било ПСТ, јер чува цео глагол *моћи*; по смислу, ипак мотивише се именицом *немоћ*, баш као и синоним *занемоћати*” (Клајн 2002: 295).

стањем (*онепоштенити*), да је обухваћен у приличној мери (*понестати*), или у претераној мери (*пренемоћати*).

Из овога ауторка закључује да језик тежи да укине нелогичности у значењу префикса, а самим тим и тзв. нелогичне глаголе и да се у највећем броју случајева први префикс односи на значење целокупног другог дела, тј. глагола са префиксом *не-*, употпуњавајући, прецизирајући информацију о стању исказаном њиме⁸⁶.

Узимајући у обзир домаћу и страну литературу, сва наведена мишљења и критеријуме за одређивање полипрефиксације, ми сматрамо да глаголи у којима се после префикса јавља *без-* или *не* не треба да уђу у наш корпус, јер их не сматрамо глаголским префиксима.

2.5. Функције другог префикса у полипрефиксираном глаголу

О глаголима са два или више префикса први је теоријски у српској лингвистици писао Белић (1949). Он улогу другог префикса везује за перфектизацију имперфективних префиксираних глагола. Наводи да се према свршеном глаголу (нпр. *пробости*) гради учестали трајни (нпр. *пробадати*), па се од њега једним од префикса може начинити свршени глагол, нпр. *испробадати*. Он закључује да се „нов префикс ... управља према значењу глагола са једним префиксом, а не према самоме префиксу” (Белић 1949: 313)⁸⁷.

Драгићевић (2013: 267) примећује оно што налазимо и код других истраживача, и што је врло важно истаћи код анализе другог префикса, а то је да префикс који се додаје већ префиксираном глаголу само модификује његово значење. То значи да он не мења суштински значење основног глагола већ има улогу сличну прилозима (за начин, количину и сл.) (Драгићевић 2013: 265, у фусноти 11).

⁸⁶ Статусом речце *не* Р. Драгићевић се бави и у раду „Запажања о лексичкој негацији глагола” (Драгићевић 2011) и закључује да негација глагола није само граматички показатељ одричности глагола, већ може имати последица и на његово значење, тј. може творити антониме са потврдним глаголима истог корена и довести до новог (антонимичног) значења, па чак и до нове (антонимичне) лексеме.

⁸⁷ Белић није усамљен у мишљењу да се процес образовања полипрефиксираних глагола доводи у везу са формирањем категорије глаголског вида (више о томе в. Фиљ 2011).

Ројзензон (1966: 87) наводи да, када се дода већ префиксираном глаголу, префикс доноси додатну семантичку нијансу, обогаћује његов садржај и самим тим повећава комуникативне могућности његовог коришћења.

Дакле, из наведених мишљења можемо закључити да други префикс, као и први, може имати граматичку и лексичку функцију. Његова граматичка функција огледа се у промени вида већ префиксираног несвршеног глагола. Ипак, оно по чему се употреба префикса као другог у полипрефиксираном глаголу разликује од употребе првог префикса, јесте да се они не могу јавити као чисто видски. Обично се за префиксе који се сматрају чисто видским каже да изражавају резултативно значење (према Маслову – општерезултативно). Како наводи Ројзензон (1966: 92)⁸⁸, вероватно највише изражена карактеристика других (а такође и трећих итд.) префикса је њихова немогућност да учествују у резултативном значењу. Други префикс не може, као први, да се десемантизује, лексички испразни, и према томе, не може да постане само средство за изражавање граматичког значења.

Док први префикс најчешће испуњава видску функцију перфективизације мотивног глагола, други префикс најчешће има лексичку функцију, што значи да најчешће само семантички прецизира већ префиксирани глагол. Лексичка функција другог префикса огледа се у модификацији значења префиксираног глагола. Други префикси се специјализују за изражавање одређених значења (почетак, интензивност, итд.), а као њихова главна семантичка црта наводи се да они не изражавају просторне односе⁸⁹ и да сва њихова значења припадају модификационом типу (Белјаков 2011: 162). Према Ројзензону (1966: 92), семантичке функције другог префикса су ограничене и мање него функције првих префикса. То се огледа у броју значења, који се смањује код другог префикса у односу на први, али и у чињеници да други префикси немају способност да изражавају сувише fine, специјализоване или детаљне семантичке нијансе. Објашњење за то Ројзензон (1966: 92) налази у чињеници да први префикс ступа у семантичке односе са бројним глаголским основама различитог значења, а резултат тога је семантичко богаћење не толико глагола, колико префикса –

⁸⁸ Идући за Масловим, Ројзензон не признаје постојање чисто видских префикса ни приликом прве префиксације (Ројзензон 1966).

⁸⁹ Наша грађа показује да чињеница да не изражавају просторне односе није у потпуности тачна.

појављују се нове нијансе значења. Други префикс је лишен непосредне, директне везе с основом без префикса, што га оставља без могућности да се интензивније семантички богати и прелази у други семантички тип. Ипак, Ројзензон оставља могућност да и између другог префикса и основе постоји нека интеракција, али је таква веза често посредна и тешко уочљива.

Говорећи о функцијама другог префикса, Ројзензон (1966: 92)⁹⁰ говори и о појачавању и његовој стилској функцији. Функција појачавања јавља се у примерима у којима други префикс не доноси глаголу нову семантичку нијансу, него појачава већ постојећу и на тај начин преноси реч из неутралног плана у стилски обојен. Бељаков ове две функције не посматра одвојено, већ сматра да су повезане (Бељаков–Гиро-Вебер 1997: 173; Бељаков 2001: 164). С обзиром на то да је њихова граматичка функција потиснута и не могу се десемантизовати, њихово је одређење искључиво семантичко-прагматичко: с једне стране, они дају додатне семантичке нијансе глаголу, а с друге стране, стилски маркирају реч.

Постоје случајеви у којима је употреба другог префикса потпуно редувантна, плеонастичка. Под плеонастичком употребом префикса Ковачевић (2010) подразумева случајеве у којима један (или више) префикса не уноси у значење творенице ниједну семантичку компоненту несадржану у семантици творбене основе. Највећи број префикса с плеонастичким статусом остварује се у оквиру префиксираних глагола. Плеонастичку улогу префикси могу имати како у оквиру монопрефиксалних, тако и у оквиру полипрефиксалних твореница. Плеонастички статус у највећем броју случајева има први, а ређе други префикс по реду, док се у појединачним случајевима сусреће како факултативни избор једног од двају плеонастичких префикса (*обомотати*), тако и могућност плеонастичког статуса двају префикса с почетка полипрефиксираних твореница (*прерасподела*) (више о томе у V. 8).

Што се тиче синтаксичких промена и утицаја на валентност глагола и његову аргументску структуру, можемо рећи да други префикс најчешће не изазива такве промене. Изузетак су префикс *на-*, који тражи објекат у генитиву, и

⁹⁰ У истраживању руских полипрефиксираних глагола Ројзензон спомиње још једну функцију префикса – квалификујуће-количинска коју уочава код префикса *на-*, *по-*, *при-*, *пере-* и *под-* (Ројзензон 1966: 94).

дистрибутивни префикс *no-*, који тражи субјекат (субјектно дистрибутивни глаголи) или објекат (објектно дистрибутивни глаголи) у множини⁹¹.

Фиљ (2011) преноси мишљење групе научника да појава полипрефиксације, која подразумева спајање једне глаголске јединице са два (ређе три) префикса, потпуно одражава идеју силе језичке економије, по којој језик ретко ствара нове типове знакова, већ активно користи средства која већ функционишу у систему. Поновним коришћењем префикса у творби, сажето се изражава глаголски садржај, који би иначе био изражен с неколико лексичких јединица. Принцип економије језика, који је формулисао Бодуен де Куртен, представља постојану тенденцију у језику која се може применити и на полипрефиксацију. Треба истаћи да принцип језичке економије примењен на испитивани феномен није апсолутан, он не стимулише развој многопрефиксираних глагола, не јавља се као конкретан узрок њихове појаве, творбе и развоја. Тако полипрефиксација има цели низ језичких узрока, од којих се као главни јавља семантичко обогаћивање глагола, појачавање, кориговање његовог значења, творба нових значења на основу почетне јединице.

2.6. Фактори који утичу на спојивост префикса

На комбинаторичке могућности творбених морфема могу утицати различити фактори и то је једно од питања којим су се проучаваоци полипрефиксираних глагола бавили.

Ројзензон (1966: 88) сматра да је број од 683 глагола са два префикса, колико је он нашао у руском књижевном језику, мали. Као разлоге који утичу на творбу ових глагола издваја следеће факторе: 1) број једнопрефиксираних глагола, што значи да ако префикс твори велики број монопрефиксираних глагола, веће су шансе да ће се ти глаголи јавити и као основа за творбу полипрефиксираних глагола; 2) творбена активност префикса: ако је префикс продуктиван као први, то ће својство задржати и као други; 3) семантички фактори: а) значења првог и другог префикса су инкомпатибилна; б)

⁹¹ О овоме више у поглављу бр. VIII.

непроменљивост места у комбинацијама; в) осим неких изузетака, обично се не спајају синонимни префикси; 4) морфонолошки и еуфонијски фактори.

У монографији, Ројзензон (1974) наводи чак 12 фактора који утичу на спојивост префикса. Ови фактори су најчешће формалне природе: 1. спојивост значења префикса; 2. дужина речи и префикса; 3. ритмичка организација речи; 4. број глагола с једним префиксом (што је више глагола с једним префиксом, биће и више глагола с више префикса); 5. деривациона активност првих и непрвих префикса; 6. фреквенција речи и префикса; 7. информациона стабилност компоненти речи (префикс се мора потчинити корену, тј. информација коју носи префикс не може надвладати смисао корена); 8. постојање слободних морфолошких облика. Степен устаљености у језику је потврда актуелности одређене групе речи. Устаљене речи се јављају као последица, а не узрок продуктивности; 9. општеморфемско окружење под којим се подразумева постојање лексема с подударном комбинацијом префикса (*по-до* се може мешати са *подо-*, аломорфом префикса *под-*); 10. еуфонија; 11. творбени узус; 12. синтаксички фактори.

Пернишка (1987:181–182) анализом система почетних и финитних глагола, пронашла је два типа ограничења која утичу на спојивости афикса – формална и семантичка. Под формалним подразумева немогућност дуплирања [истог, М. С.] префикса. Семантичка ограничења дели на граматичко-семантичка, творбено-семантичка и лексичко-семантичка. Граматичко-семантичко ограничење је нпр. могућност да се префикс са почетним значењем може спојити само са глаголима несвршеног вида, тако се префикс *за-* не додаје глаголима свршеног вида и двовидским глаголима; б) творбено-семантички разлози подразумевају да акционално значење префикса мора бити усклађено са акционалним значењем основног глагола и в) лексичко-семантички услови су блиски претходном типу – тако је инхоативно значење неспојиво са значењем глагола који не одређују радњу у времену, типа *бити*, *моћи*, *спавати*, *лежати*.

Према запажањима Бељакова (2001: 161), у руском језику се користи само 30% теоријски могућих префиксних спојева. На образовање двопрефиксираних глагола утиче низ фактора који доприносе том процесу или га на неки начин коче. Бељаков издваја три типа ограничења која утичу на спојивост афикса: лексичко-

системска, формално-граматичка и семантичка. Лексичко-системска нису прохибитивна правила и она заузимају безначајно место у језичком систему⁹². Улога другог префикса се састоји у семантичком прецизирању или конкретизацији једнопрефиксалних образовања, неки једнопрефиксирани глаголи немају потребу за семантичким прецизирањем или је не допуштају.

На малу продуктивност неког творбеног типа утиче нпр. неспојивост семантике првог и другог префикса – због тога су неспојива значења антонимних, као и синонимних префикса. Мимо тих односа, као препрека јавља се и неусклађеност семантике префикса. Ако први префикс изражава темељност, исцрпност, потпуност радње, достизање просторних или временских граница и сл., таква радња не захтева семантичко јачање или појашњавање, нпр. *продумать*. Затим, постоје комбинације које просто нису логички оправдане, нпр. атенуативност и интензивност.

Ипак, Бељаков (2001: 163) примећује да ова ограничења нису апсолутна и да у неким случајевима језик допушта образовање комбинација које, у принципу, не би могле да постоје: нпр. *разукрупнить* и сл. глаголи, где се спајају префикси са супротним значењима; *поднатискатъ* и сл., где је атенуативност другог префикса у супротности са значењем кумулативности првог; код глагола *поперевидеть* оба префикса имају исто, дистрибутивно значење. Он ове примере објашњава тако што, при спајању, рекло би се, неспојивих значења други префикс својим значењем „покрива” семантику првог и постаје на тај начин значајнији са тачке гледишта смисла, тако се *поднакупить* види пре свега као атенуативни, или други префикс престаје да испуњава своју семантичку функцију, не саопштава додатну нијансу, већ само појачава семантику првог префикса и пребацује реч у стилски обојену, приближавајући је разговорној лексици.

У сферу активне двојне префиксације спадају најчешће глаголи који припадају активном речничком фонду. На број двопрефиксираних глагола утичу и количински фактори тако што, ако је више једнопрефиксираних глагола с датим префиксом, већа је вероватноћа јављања и двопрефиксираних глагола. Спојени морфема незгодних за изговор смањују творбену активност модела. Као закључак

⁹² Као пример за то наводи да постоји *кочегар* (жарач), али не постоји *кочегарки* у категорији *nomina agentis*.

Белџаков наводи да би непостојање ових фактора довело до претераног ширења лексичког фонда и јављања, с комуникативне тачке гледишта, огромне количине сувишних језичких јединица.

2.7. Спојивост префикса и основе

Уопште о семантичком односу деривата према творбеној основи писала је Д. Гортан-Премк (1987: 102), која о томе каже: „Изведене речи по правилу су двореферентне, и њихови су референцијални односи мотивисани, с једне стране, речју у творбеној основи и, с друге стране, семантичко-категоријалном вредношћу творбене морфеме.” И даље да: „Значење деривата зависи ... од општег значења творбеног модела, од значења творбене основе и семантичко-категоријалне вредности афиксне морфеме, као и од њиховог међусобног односа” (нав. дело: 106)⁹³.

Када је реч о преношењу семантичког садржаја мотивне речи у дериват, Д. Гортан-Премк (1997: 131–2) разликује три случаја. Први случај је када се цео семантички садржај мотивне речи преноси у дериват. Друга могућност је да се део семантичког садржаја мотивне речи преноси у дериват, а трећа да се само једна сема (или мањи број њих) преноси из мотивне у мотивисану реч (*муњевит*)⁹⁴.

Творбени формант понекад сугерише који се и колики део семантичког садржаја мотивне речи преноси у дериват (нпр. *кљунати* и *кљунаст*, *-аст* обично

⁹³ Д. Гортан-Премк (1997: 127) разликује једнореферентне деривате у које спадају изведенице типа *кућица* или *професорка* (деминутиви, моциони и сл.) и двореферентне деривате, који су бројнији и чија је семантика дводелна, јер обједињава значењски садржај или део значењског садржаја мотивне речи и семантику творбеног форманта (*кожар*, *пливач*, *ноћити*).

М. Докулил подвлачи обавезну двочланост ономасиолошке структуре изведене речи, која се састоји из ономасиолошке основе (ономасиологическй базис) и ономасиолошког знака (ономасиологическй признак). (Докулил 1962: 46, према Петрухина 2000: 110).

⁹⁴ То можемо пратити и код полипрефиксираних глагола. Често се цео семантички садржај монопрефиксираних глагола се преноси у полипрефиксирани. Такви глаголи су у речницима најчешће протумачени дефиницијама које садрже основни глагол и прилошки део који објашњава модификацију коју префикс уноси. Ређе се у глагол преноси само нека сема основног глагола, што илуструје нпр. глагол *заугристи се* 'тешко се омрзнути, закрвити се међусобно'. — Колико се један од другова [вук и пас] не би ни бојао, толико су се један на другога закивили и заугризли (БиХ, Зовко, ЗНЖ 6, 127). У овом случају неко од секундарних значења основног глагола се пренело у полипрефиксирани глагол.

уноси у дериват значење сличности, а *-ат* обиловање својством исказаним оним што значи творбена основа).

Драгићевић (2007: 193) истиче да је за семантичка испитивања од великог значаја који се део семантичког садржаја преноси у дериват и да се семе које се у деривацији преносе из мотивне речи у дериват сматрају продуктивним, активним, доминантним семама унутар семантичког садржаја мотивне речи⁹⁵.

О семантичком односу префикса и основе нема много теоријских истраживања у српској лингвистици.

Префиксација није механичко спајање префикса и основе, већ том приликом долази до њихове међусобне интеракције. За одређивање карактеристика префиксираних глагола важно је одређивање односа саставних делова, тј. утицаја префикса на основу и основе на префикс. Као доказ интеракције префикса и основе наводе се појаве депревербације и депрефиксације.⁹⁶

У науци је позната чињеница да се префикси са одређеном семантиком спајају са одређеним глаголима. О томе је писала и И. Грицкат: „и при 'нечистој' префиксацији ... префикс 'води рачуна' о потенцијалним лексичким оријентацијама у глаголу коме приступа, а и глагол, зависно од свог значења, привлачи себи било просторно било апстраховано значење префикса” (Грицкат 1966–1967: 194)⁹⁷. Дакле, као што тврди Д. Василијевић (2012: 21): „Избор префикса условљен је лексичким значењем и морфо-фонолошким карактеристикама глагола. Због тога неки глаголи могу да се комбинују са већим, а неки са мањим бројем префикса, а такође постоје и фреквентни префикси, који се могу спајати са већим бројем различитих глагола и они мање фреквентни, који су ограничени само на одређене групе глагола”.

⁹⁵ Захваљујући податку о активности сема у процесу деривације, може се разумети хијерархија сема мотивне речи (Драгићевић 2007: 194).

⁹⁶ Ове појаве нису карактеристичне за глаголе из нашег корпуса, јер нема директног контакта другог префикса и непрефиксираних основе, па оне излазе из оквира нашег интересовања и нећемо им придавати већи значај.

⁹⁷ Слично мишљење налазимо и нпр. у раду о значењу глаголских префикса у хрватском језику, Будја (2001: 51–88) – глагол узима само префиксе који су у складу са његовим значењем и не може се сваки глагол спајати са сваким префиксом.

Важна је чињеница коју И. Грицкат (1955–1956: 46) истиче, а то је да „семантичка вредност везе између глаголског општег дела и средства за модификацију не може се унапред одредити, за њу нема калупа”.

Шарић (2010: 341) сматра да се коначна комбинација префикса с глаголом не може сматрати случајном. С једне стране на избор префикса утиче значење основног глагола и семантичка група којој он припада. С друге стране, може се рећи да префикс, на темељу свог идеализираног – схематичног или прототипичног значења „бира” семантичке групе глагола којима ће се додати.

Кронгауз (1998: 10) истиче да префикс и основа заједнички активно делују, и да се понекад префикси додају основама којима није својствен тај семантички знак. Заједничко дејство префикса и основе произилази из различитих разлога. Понекад делује проста аналогија – међусобно дејство је по обрасцу већ постојећег глагола или низа глагола с датим префиксом и основом блиском по значењу (с тим што је сам појам блискости услован). Некада не постоји директна или јединствена аналогија – нови глагол истовремено личи на разне моделе и при том не спада потпуно ни у један од њих. Кронгауз сматра да се семантичко дејство префикса најбоље уочава када се он дода непостојећој или везаној основи, пошто она не може указивати ни на какву аналогију.

Испитујући значење префиксираног глагола, Добрушина и др. (2001: 9–10), важну улогу додељују и контексту и стављају га у исти ред са префиксом и основом. Према овим ауторима значење префиксираног глагола може бити представљено као резултат сложеног узајамног дејства значења префикса, глаголске основе и елемената ближег контекста.

За творбу полипрефиксираних глагола важна је како спојивост посебних префикса (на шта утиче, као што смо видели, пре свега, њихова семантика, али и други фактори, нпр. еуфинијски и сл.), тако и спојивост префикса и мотивне основе.

Што се тиче глагола са више префикса и међусобног односа префикса, као и префикса и основе, А. Терзић (1997: 311) на примеру глагола са префиксима *пона-* изводи закључак да „иако овакве глаголске структуре представљају јединствену радњу, њихови префикси имају знатну семантичку и творбену

самосталност”, што значи да се семантика двопрефиксираних глагола темељи на узајамном дејству префикса и да сваки префикс учествује у формирању глагола.

Драгићевић (2013: 262) наводи да је у семантички однос између префикса^а уплетена семантика мотивног глагола, и то на два начина. Прво: префикси најчешће не ступају у директан однос, већ први префикс модификује значење већ префиксираниог глагола, дакле односи се према глаголу, а не према префиксу. Друго: глагол диктира и то да префикси нису увек употребљени у своји основним, тј. типичним значењима.

Драгићевић (2013: 267) закључује да се двопрефиксални глаголи понашају као дводелне, а не као троделне јединице и да се првим префиксом модификује значење остатка јединице, а то је префиксирани глагол, који представља јединствену семантичку целину. Семантика ових глагола указује на то да постоји само једна творбена граница и да се она налази између два префикса. Тиме се потврђује хипотеза о двочланости твореница без обзира на број јединица из којих се састоје.

Дакле, полипрефиксирани глаголи имају бинарну структуру.

2.8. Број префикса у саставу полипрефиксираних глагола

Полипрефиксирани глаголи најчешће садрже два префикса. Глаголи са три префикса су врло ретка појава. Што се тиче глагола са четири префикса Тошовић (2010) спомиње глагол *поиспрепродавати* ($по^4-ис^3-пре^2-про^1-давати$)⁹⁸. Милићевић (2004: 281) наводи да је могућ глагол *наиспрепознавати се* – *на-по-ис-пре-по-знавао се лица у свом животу* ($на^4-ис^3-пре^2-по^1-знавати се$). У раду Колаковић–Јеласка 2009 спомиње се глагол *преизпоодносити* ($пре^4-из^3-по^2-од^1-носити$) који Сламинг користи у својој песми, а који бисмо могли да окарактеришемо као оказионализам.

На извесном интернет форуму на којем је било постављено питање глагола са максималним бројем префикса наишли смо на глагол са шест префикса *ис⁶-по⁵-на⁴-пре³-рас²-по¹-дељивати*. Ипак, овакви глаголи нису уобичајени и не срећу се у комуникацији, већ само изражавају језички потенцијал.

⁹⁸ Експоненти указују на редни број префикса, тј. на редослед додавања.

Истраткова (2004) изражава мишљење да се на дату основу у бугарском језику може додати и седам префикса *заизпонаразпрепродавам*, *заизпонапрераздавам* и сл., мада Атанасова (2011) у свом корпусу има глаголе са највише четири префикса.

Према подацима које износи Лудвиг (1995), у руском је нашао само два глагола са три префикса. У пољском је забележио примере правих тропрефиксираних глагола, док за украјински каже да су глаголи са три префикса много обичнија појава и да је забележио чак 14 глагола са три префикса и један са четири.

3. Закључци

У уводном поглављу потрудили смо се да дамо одговоре на важна питања која се постављају у вези са префиксацијом и полипрефиксацијом. Навели смо више покушаја дефинисања префикса и видели да им је заједничко навођење да је префикс творбени елемент који долази испред творбене основе, која је увек цела реч, и модификује њено значење. Процес образовања нових речи помоћу префикса назива се префиксацијом и најпродуктивнији је начин творбе глагола у српском језику. Наша класична граматичка литература префиксалне глаголе третира је као сложенице (сложенице с предлозима), док се по новијим творбеним теоријама, префиксација посматра као посебна врста творбе ближа извођењу него слагању. Издвојили смо следећих двадесет префикса који учествују у глаголској префиксацији: *до-*, *за-*, *из-*, *мимо-*, *на-*, *над-*, *о-*, *об-*, *од-*, *па-*, *по-*, *под-*, *пре-*, *пред-*, *при-*, *про-*, *раз-*, *с-*, *у-*, *уз-*. Дакле, префиксе *о-* и *об-* посматрамо као два префикса иако то није био увек случај у нашој науци о језику. Сви префикси се према пореклу могу поделити на домаће и стране, страни префикси не учествују у полипрефиксацији, па њих нећемо ни разматрати. Домаћи префикси могу потицати од предлога (*до-*, *за-*, *међу-*, *на-*, *над-*, *по-*, *под-*, *при-*, *пред-*, *са-*, *у-*, *уз-*), али и не морају имати генетску везу с овом врстом речи (*раз-*, *про-*, *па-*). Основна просторна значења префикса могу се установити на основу одговарајућег предлога, док се остала значења развијају на основу просторних значења, најчешће под утицајем семантике основа којима се додају и могу се јавити још

временска, квалитативна и квантитативна значења. Функција глаголских префикса манифестује се на два плана: граматичком и семантичком. Граматичка функција префикса се испољава само приликом додавања несвршеном или двовидском глаголу који након тога постају свршени. Семантичка функција префикса огледа се у томе да префикс, као семантички испуњен елемент, у споју са основом може да модификује њено лексичко значење. Мера семантичке промене коју префикс уноси може бити различита – од потпуно новог значења до чистог значења резултативности. Префикси понекад мењају и глаголски род глагола коме се додају – од простих непрелазних додавањем префикса добивају се сложени прелазни глаголи. Према степену утицаја префикса на основни глагол префикси се деле на квалификујуће и модификујуће (Исаченко 1960), односно, према другачијој терминологији, на лексичке и суперлексичке. Лексички префикси потпуно мењају значење глагола и допуштају секундарна имперфективизацију. Ови префикси се не могу гомилати. Префикси модификатори или суперлексички префикси не мењају основно значење глагола коме се додају, већ пружају додатну информацију, конкретизују, појашњавају значење основног глагола најчешће у правцу времена, интензитета или начина одвијања радње. Њихово значење је системско и предвидљиво, и не дозвољавају даљу имперфективизацију глагола. Ови префикси се могу додавати и после лексичких и после суперлексичких префикса. Трећа група префикса, чије постојање није прихваћено од свих научника, а то су префикси са чисто видском функцијом, без семантичке функције, не јављају се у полипрефиксацији као други додати префикс. У вези са значењем префикса као везаних морфема постоји мишљење да префикси немају своје самостално значење, већ га реализују тек у споју са другим морфемама, али у савременој лингвистици превлађује мишљење да је префикс формант који се с одређеном семантиком додаје основи.

У уводном поглављу навели смо и литературу која се бави полипрефиксираним глаголима у српском и другим словенским језицима. На основу ставова из литературе, одредили смо шта ћемо сматрати полипрефиксираним глаголом у нашем истраживању – глагол у чијој се морфолошкој структури са синхронијског становишта могу уочити најмање два префикса која су додата постепено један за другим. Под правим

двопрефиксираним глаголима сматраћемо оне у којима сва три глагола (основни, монопрефиксирани и полипрефиксирани) постоје и могу се довести у семантичку везу, с тим што ћемо узети у обзир и глаголе изведене од везане основе и глаголе мотивисане именским речима. Глаголи типа *одустати* неће спадати у наш корпус, иако у морфолошкој структури овог глагола запажамо два префикса, овај глагол не представља производ вишеструке префиксације, префикси нису додати појединачно ни сукцесивно, већ као комплекс префикса. Такође, ни глаголи у чијој се морфолошкој структури налазе морфеме *без-* и *не*, не улазе у наше разматрање, јер ове морфеме немају типичне особине глаголских префикса, према томе, не можемо их тако ни посматрати. Треба истаћи да други додати префикс, као и први, може имати и граматичку и лексичку функцију. Он може мењати вид глагола, ако се дода већ префиксираним несвршеном глаголу, али се не може јавити као чисто видски, не може се десемантизовати и постати само средство за изражавање граматичког значења. Његова лексичка функција огледа се у модификацији значења префиксираним глаголом. Други префикси се специјализирају за изражавање одређених значења, али њихове семантичке функције су ограничене и немају способност да изражавају сувише fine, специјализоване или детаљне семантичке нијансе. То је последица чињенице да је други префикс лишен непосредне, директне везе с основом без префикса што га оставља без могућности да се интензивније семантички богати и прелази у други семантички тип. Важна одлика другог префикса је и његова стилска функција, он преноси глагол из неутралног у стилски обојен регистар. На образовање двопрефиксираних глагола утиче низ фактора који доприносе том процесу или га на неки начин коче – нпр. неспојивост семантике првог и другог префикса, али и фактори формалне природе – дужина речи, број глагола с једним префиксом, фреквенција речи и префикса, еуфонија итд.

Што се тиче броја префикса у оквиру једног глагола, најбројнији су глаголи са два префикса, глаголи са три префикса су врло ретка појава, док глаголи са више префикса нису уобичајени, не срећу се у комуникацији и изражавају само језички потенцијал.

III ТВОРБА ПОЛИПРЕФИКСИРАНИХ ГЛАГОЛА

Како би се дошло до поузданих закључака о природи и карактеристикама полипрефиксираних глагола у српском језику, најпре се морају обрадити питања творбених специфичности и творбене мотивисаности ових глагола. Творбу ћемо посматрати са формалне и ономасиолошке тачке гледишта. Анализом грађе показаћемо који су прави полипрефиксирани глаголи, а који глаголи су настали додавањем комплекса префикса, а, такође, и који се глаголи због вишеструке мотивације могу сматрати и монопрефиксираним и полипрефиксираним.

1. Творбене специфичности полипрефиксираних глагола са формалне тачке гледишта

У савременом српском књижевном језику глаголи се образују првенствено деривацијом од девербалних или десупстантивних основа. Најчешћи поступак у творби глагола је префиксација⁹⁹, али неретко нови глаголи настају и додавањем суфикса (*боцкати*, *бургијати*, *зеленети* итд.) или истовременим додавањем префикса и суфикса (*унесрећити*, *затруднети*, *учаурити се* итд.).

Полипрефиксирани глаголи образују се од других глагола, тачније, додавањем префикса на већ префигиран глагол (*доизрећи*, *надолазити*, *преудати се* итд.). Њихову лексичку основу најчешће представља немотивисани глагол, али у неким случајевима може бити глагол мотивисан именицом (*позагаздити се*, *заокружити*, *заосенити* и сл.) или неком другом врстом речи (*преосвојити* и сл.).

1.1. Најчешћи префикси у полипрефиксираним глаголима

Префикси који учествују у другој и трећој префиксацији, гледано са семантичког и функционалног аспекта, разликују се од префикса који учествују у првој префиксацији, то су тзв. суперлексички префикси или префикси

⁹⁹ Клајн (2002: 239) наводи да су у српском језику глаголи она врста речи у којој префикси налазе најширу и најразноврснију примену.

модификатори. Отворено је питање могућности комбиновања префикса при њиховом постепеном додавању, као и продуктивност додатог другог, трећег и четвртог префикса. Продуктивност користимо у смислу како овај термин користе Бељаков и Гиро-Вебер (1997: 167)¹⁰⁰, дакле продуктивни су други префикси који образују комбинације с различитим првим префиксима и помоћу којих се јавља велики број двопрефиксираних образовања (у нашој класификацији категорија 1). Средњу продуктивност показују префикси који творе ограничен број глагола (категорија 2), малопородуктивни префикси имају незнатан број примера (категорија 3) и непродуктивни¹⁰¹ уопште не учествују у творби полипрефиксираних глагола.

Наша грађа има 2323 глагола¹⁰². Према броју глагола у чијој творби учествују као други додати префикс, све префиксе можемо поделити у 4 нивоа:

¹⁰⁰ Обично се продуктивност неког творбеног средства оцењује фактичким бројем нових речи творених са њим као и проценом његове даље потенцијалне активности (Радовић-Тешић 1991: 354).

¹⁰¹ Говорећи о „борби” наставака, тј. суфикса, Миливој Павловић (1961: 165) каже да се термин непродуктивни наставци односи и на оне примере код којих се више не осећа да је реч изведена, али и на примере где је функционалност суфикса сведена на малу меру, а у неким случајевима скоро ишчезла. То бива обично онде где имамо мали круг изведеница, а у сусрету са другим, семантички истосмерним изразитијим формансима. Исту констатацију можемо применити и за префиксе.

¹⁰² Поређења ради, навешћемо резултате за друге словенске језике. Ројзензон (1966) пронашао је 638 глагола у четворотомном речнику руског књижевног језика. У бугарском језику А. Атанасова (2011) забележила је око 2700 глагола, али је она користила другачији приступ и рачунала и глаголе са комплексом префикса, које смо ми изоставили из корпуса, мада њихов број није велики. Лудвиг (1995: 2.2), ексцерпирајући грађу из руског језика, нашао је само 259 глагола. Он овако мали број глагола не сматра неочекиваним, јер га упоређује са бројем дуплих предлога којих у руском има шест, само су два фреквентна док је статус осталих дискутабилан, а само један *по-за* се јавља као префикс. Он сматра да због повезаности система префикса и предлога очекивано је да су због малог броја овако творених предлога и дупли префикси ретки. Испитујући пољски језик, он бележи 8 дуплих предлога и један троструки, а према томе и више полипрефиксираних глагола 331. За украјински језик износи следеће податке има десет дуплих и три трострука предлога, што чини значајан потенцијал за велики број полипрефиксираних глагола у стандардном украјинском језику и нашао је знатно више глагола у украјинском, него у руском и пољском – 413.

У српском налазимо пет предлога насталих од споја два предлога, који се могу јавити и као префикси *испод*, *испред*, *изнад*, *иза*, и данас ретко *понад* (Клајн 2002: 139). Од ових дуплих предлога *испод* и *иза* се јављају и у комбинацијама као префикси (*исподвлачити*, *изаплитати*).

Чињеница да је број пронађених глагола у српском и бугарском језику знатно већи него у осталим словенским језицима сигурно има свој узрок и у природи речника који су ексцерпирани. Наш извор је тезаурус који територијално обухвата и покрајинску лексику, има широк временски опсег, а укључује и бројне индивидуализме, нераспрострањене и неуобичајне примере. Наша грађа би била неупоредиво оскуднија да смо се ограничили само на РМС или чак РСЈ.

1. префикси са којима је нађено више од 100 глагола;
2. префикси са којима је нађено мање од 100, а више од 10 глагола¹⁰³;
3. префикси који творе мање од 10 глагола и
4. префикси који уопште не учествују у творби полипрефиксираних глагола¹⁰⁴.

1. Префикси са више од 100 нађених глагола су: *по-* (936), *из-* (564), *на-* (214), *за-* (140), *пре-* (108). Можемо рећи да ове префиксе карактерише висока продуктивност¹⁰⁵.
2. Префикси са више од 10, а мање од 100 глагола су: *при-* (58), *под-* (50), *до-* (48), *од-* (34), *раз-* (30), *о-* (29), *про-* (24), *об-* (17), *пред-* (14), *над-* (10). Ове префиксе карактерише средња продуктивност.
3. Слабо продуктивни префикси су префикси који имају мање од 10 глагола: *у-* (9), *уз-* (8), *на-* (2).
4. Непроодуктивни префикси, који уопште не учествују у полипрефиксацији као други додати глаголу су: *мимо-* и *против-*.

Ова подела направљена је произвољно ради лакше анализе и поређења са подацима из других језика. Нисмо узели у обзир да ли је префикс по редоследу додавања други, трећи или четврти, јер је број тропрефиксираних, а нарочито четворопрефиксираних глагола веома мали и то не утиче на коначан резултат.

У нашој анализи најзаступљенији су глаголи прве две групе, јер се слабопродуктивни и малопродуктивни префикси не јављају као средство за

Можда се узрок већем броју полипрефиксираних глагола у јужнословенским језицима крије у чињеници да ти језици боље чувају старије стање у развоју глаголске префиксације у словенским језицима (као што чувају и аорист и имперфекат). Бељаков је приметио да у староруском има више полипрефиксираних глагола него данас.

¹⁰³ Заправо су у овој групи префикси који творе између 60 и 10 глагола.

¹⁰⁴ Због разлике у концепцији речника и ексцерпираних грађе, нисмо префиксе поделили у више група. Ипак, овакав резултат је очекиван и вероватно би са малим изменама био потврђен и на корпусу који би у целини чинила грађа једног речника.

¹⁰⁵ Лудвиг (1995: 42) наводи следећи поредак префикса у руском језику: *по-* (трећина од укупног броја глагола), *пере-*, *при-*; *под-*, *раз-*, *до-*, *за-*, *пре-*, *пред-* остали префикси јављају се у пет или мање примера; у пољском овај поредак је следећи: *ро-* (261 глагол), *на-* (51 глагол), остали префикси се јављају у 6 или мање глагола, или уопште ни не учествују у полипрефиксацији, у украјинском, такође, *по-* гради убедљиво највећи број глагола, следе *на-* и *пере-*, а затим сви остали префикси.

Ројзензон (1966: 91) нуди сличан редослед најпродуктивнијих префикса у руском језику: *по-*, *пере-*, *под-*, *при-*, *на-*.

обнављање и обогаћивање савременог језика, ни књижевног ни народног. Префикси треће и четврте групе нису много заступљени ни приликом прве префиксације, па не чуди ни њихова мала учесталост у другој. Префикс *уз-* је из ове групе глагола најпродуктивнији у првој префиксацији, док остали граде мали број глагола. *Па-* се препознаје као префикс само у глаголу *патворити*¹⁰⁶, односно као други префикс у глаголима *паначинити* и *паначињати* 'кривотворити, фалсификовати'. Префикс *мимо-* јавља се само у глаголу *мимоићи*, односно *мимолазити* и као први префикс у глаголима *размимоићи* и *размимолазити*, док се префикс *против-* користи саму у *противречити*, *противставити* (русизам 'супротставити') и у ретком глаголу *противстати* 'устати против кога, чега, успротивити се' и његовом несвршеном парњаку *противстајати*.

Најфреквентији префикс у творби полипрефиксираних глагола у српском језику је префикс *по-* и глаголи творени овим префиксом чине око 40% укупног броја забележених полипрефиксираних глагола. Клајн (2002: 287) налази да су префикси *из-* и *по-* најпродуктивнији у творби двопрефиксираних глагола, а остали истраживачи се не изјашњавају о продуктивности префикса. Према Тошовићу (2010: 107), најчешће се као први у линеарном реду префикса, први префикс с леве стране, налазе префикси *из-* и *пре-*. Пошто се овај аутор у свом раду бави полипрефиксацијом у свим врстама речи, претпостављамо да се овај податак не односи само на глаголе.

Упоредијујући са стањем у другим словенским језицима за које имамо податке – руским, бугарским, украјинским, пољским, чешким и словачким, видимо да је и у тим језицима префикс *по-* најзаступљенији у творби полипрефиксираних глагола.

Ројзензон (1966: 92), делећи префиксе на непродуктивне, малопродуктивне и продуктивне, истиче префикс *по-* као најактивнији префикс не само у руском већ и у другим словенским језицима. Са тим подацима се слаже и Лудвиг (1995): *по-* се јавља у више од трећине примера из руског. И у пољском и украјинском, по

¹⁰⁶ а. 'правити нешто лажно слично чему другом, кривотворити, фалсификовати'. — Помисли само, патворио је мјеницу на десет тисућа (Том. Е., РМС). б. 'лоше, рђаво опонашати, подражавати, имитирати'. — Треба јој [публици] показати да је то пуна декаденција да би знала тачно да одвоји праве комедиографске вредности г. Нушића од оних патворених (Богд. М., РМС).

подацима овог научника, најчешће се у улози другог префикса јавља префикс *no-* и то није неочекивано јер је, према његовим речима, *no-* сублексички префикс *par excellence*.

Атанасова (2011: 33) наводи мишљења из бугарске литературе по којима је најфреквентнији префикс *no-* с деминутивним значењем који може да се додаје свим глаголима осим помоћном *съм* и неким модалним глаголима, па је то најчешћи и најпродуктивнији префикс (Пашов, Куртева). Према другим ауторима (Пенчев, Лакова), у бугарском најпродуктивнији префикс у творби полипрефиксираних глагола је префикс *пре-*. Атанасова наводи да се префикс *no-* као први у линеарном реду морфема јавља у 77,57% испитаних глагола, што чини око 4/5 њеног корпуса. Сви остали глаголи чине 1/5 анализираних глагола. Према овим подацима, она изводи закључак да је једино префикс *no-* продуктиван префикс, док су остали слабо продуктивни (Атанасова 2011: 61).

Податке за чешки језик нашли смо у раду К. Митрићевић-Штепанек (2015: 56), а она их је преузела од В. Шмилауера, који наводи да се гомилање префикса у чешком језику испољава ретко и да се већином јавља код глагола који имају префикс који заправо тако и не осећамо (*prodat – odprodat, potoci – vupotoci*), као и да је много чешће у дијалектима. Ауторка наводи и закључке Ф. Ухера да су најчешћи двоструки префикси, ређе се појављују троструки, а сасвим ретко четвороструки, јер је трострука и четворострука префиксација семантички ограничена пошто преоптерећеност префиксалног дела са становишта форме није погодна.

А. Марић је анализирао комбинације префикса у словачком и српском језику и утврдила да је у иницијалној позицији у словачком језику најфреквентнији префикс *no-*, а најчешће је у дистрибутивном значењу као и у значењу велике и мале количине (Марић 2008, према Митриновић-Штепанек 2015).

Велику продуктивност префикса *no-* у склопу полипрефиксалних глагола Терзић (1997: 309) објашњава његовом вишезначношћу и чињеницом да се он више од других префикса подвргава процесу делокализације и детемпорализације и специјализује за изражавање значења која прецизирају карактер протицања

радње у погледу њене ограничености, трајања, резултативности, понављања, доступности и сл.

Према нашој грађи, префикс *по-* може се додати на глаголе који већ садрже неки префикс, осим префикса *уз-*, *под-* (који и иначе не дозвољавају даљу префиксацију) и непродуктивних префикса *мимо-* и *на-*. Најчешће су комбинације са глаголима који већ садрже префикс *из-* (281, нпр. *поизносити*, *поиздогађати се*, *поизређати* итд.), затим *за-* (127, нпр. *позавлачити*, *позатварати*, *позаливати* итд.), *на-* (120, *понамештати*, *понасећи*, *понабадати* итд.), *раз-* (*поразболевати се*, *поразбацати*, *поразбудити* итд., укупно 109)¹⁰⁷.

Осим високом продуктивношћу, префикс *по-* од осталих префикса у српском језику разликује се и могућношћу редупликације, тј. поновљене употребе у оквиру истог глагола – *поподићи*, *попоседети*, *попогледати* и сл.

Овај префикс учествује и у творби тропрефиксираних глагола и то у комбинацији са префиксима са којима се и иначе најчешће комбинује:

за-: *позаостајати*, *позаостати*, *позапознати*, *позауставити (се)* итд.;

из-: *поиззадуживати се*, *поизостати*, *поисприповедати* итд.;

на-: *поназадевати*, *понаизлепљивати*, *понаизмишљати* итд.;

при-: *поприсклонити се*, *попристегнути*, *поприутвердити* итд.;

раз-: *пораспродати*.

Јавља се и у глаголима са четири префикса: *поиспонапијати (се)*, *поиспрепродавати*.

Осим што је најчешћи префикс у спољној позицији, битна карактеристика префикса *по-* је и да има више од једног значења. Као једини префикс у глаголу он може имати, према Клајновој класификацији 7 значења, а, према нашим подацима, он као други префикс има 3 модификациона значења (дистрибутивно, делимитативно и атенуативно). Један од узрока његове велике продуктивности је и велики број значења које овај префикс реализује, као и спојивост са основама из различитих семантичких поља.

Иза префикса *по-*, следећи префикс по учесталости је префикс *из-*. Глаголи изведени овим префиксом, њих 564, чине око 24 % од укупног броја

¹⁰⁷ Бељаков (1997: 164) даје податак да је у руском језику префикс *по-* деривационо најактивнији у комбинацији са префиксима *на-* и *раз-*, што објашњава тиме да се смисао ових префикса допуњава, значењски конкретизују један другог.

анализираних глагола. Овај префикс не улази у комбинације са префиксима *над-* и *пред-*, а најчешће се додаје глаголима који већ садрже префиксе *по-* (136, *исподизати*, *испомрети*, *испокршити* и сл.) и *пре-* (143, *испререзати*, *испреламати*, *испрелазити* и сл.). Улази и у састав тропрефиксираних глагола и то оних који почињу следећим префиксима:

на-: *изнадовољити*, *изнадлазити*, *изнаразговарати се* итд.;

по-: *испоизбацити*, *испопрепоручивати*, *испозавезивати* итд.;

пре-: *испреокренути*, *испрепродавати*, *испресавијати* итд.;

при-: *испридолазити* итд.;

про-: *испродометати* итд.

Префиксом *на-* изводе се 214 полипрефиксираних глагола, што чини око 9 % укупног броја ексцерпираних глагола. Скоро половину ових глагола чине глаголи код којих је први префикс *до-* (102), са осталим префиксима се знатно мање комбинује. Не улази у комбинације са глаголима са префиксима *над-*, *под-* и *пред-*. Осим префикса *по-*, који је једини префикс за који се спомиње редупликација, РСАНУ бележи и пример *нанајахати*, тј. контактну редупликацију префикса *на-*.

Тропрефиксирани глаголи гради са префиксима *за-* и *из-*:

за-: *назадвољити (се)*, *назаповедати се*, *назаузимати* итд.;

из-: *наиздовољити се*, *наиспребијати се*, *наиспроводити се* итд.

Префикс *за-* учествује у творби 140 полипрефиксираних глагола, дакле, свега 6% укупног корпуса. Најчешће се комбинује с префиксом *о-*, 49 глагола, нпр. *заобићи*, *заокружити*, *заосенити* и сл. Нема примера за комбинације са следећим префиксима *за-*, *из-*, *над-*, *од-*, *па-*, *под-*, *пред-*, *с-*. Не учествује у творби тропрефиксираних ни четворопрефиксираних глагола.

Последњи у групи високо продуктивних префикса је *пре-* са 108 забележених глагола, тј. 4,6 % од укупног броја¹⁰⁸. Најчешћа комбинација је са префиксом *на-* 26 глагола, не комбинује се са *над-*, *па-*, *под-*, *пред-*. Забележен је само један тропрефиксирани глагол – *презакупити*.

¹⁰⁸ Глаголи са префиксом *пре-* ексцерпирани су из РМС, док су остали глаголи из ове најбројније групе глагола ексцерпирани из РСАНУ. Можемо са сигурношћу тврдити да би број ових глагола био знатно већи да је њихов извор за ексцерпцију био РСАНУ. Ипак и овај корпус, формиран на основу РМС, можемо сматрати валидним и довољним за анализу.

Можемо видети да се ови најфреквентнији префикси јављају у скоро 85% целокупног корпуса, док остали префикси чине само око 15%.

Посматрајући комбинације префикса у српском језику, можемо закључити да префикси који се одликују већом продуктивношћу као једини у глаголу, исто тако образују и већи број комбинација с другим префиксима. Такође, префикси који су непродуктивни у позицији првог префикса и имају мали број значења или само једно значење (*на-*, *мимо-*, *пред-* и сл.) непродуктивни су и у творби полипрефиксираних глагола.

Са закључком који смо навели о вези између продуктивности префикса приликом прве и друге префиксације, тј. да већа фреквентност префикса значи и комбинацију с већим бројем префикса и већи број двопрефиксираних глагола, слажу се закључци које су изнели Ројзензон (1974) и Бељаков (1997: 167) за руски језик. Гиро-Вебер (2015: 33) ову везу одриче, као и Атанасова, која, анализирајући комбинације префикса у бугарском језику закључује да нема непосредне везе између продуктивности првог префикса у линеарном реду и броја префикса с којим се спаја у творби полипрефиксираних глагола (2011: 69).

Табела 1. дата на крају рада илуструје пронађене комбинације префикса.

2. Мотивација полипрефиксираних глагола

2.1. Мотивација двопрефиксираних глагола

Значење твореница може недвосмислено произлазити из значења њених саставних елемената. У таквим случајевима свако ко познаје значење елемената од којих се састоји нека твореница може закључити и шта она значи, чак и уколико се први пут с њом среће. За такве творенице каже се да су мотивисане.

„Мотивисаност и продуктивност – то су две напоредне особине; зато свако губљење мотивисаности повлачи за собом и стварно губљење продуктивности” (Белић 1958: 22). Даље Белић наводи да су све изведене речи мотивисане и продуктивне дотле док чувају везе са значењем оних несамосталних речи од којих су изведене (1958: 25).

Ђорић (2008: 25), позивајући се на Докулила, истиче да мотивисаност укључује и форму и значење, тј. мотивисане су оне речи које се и формом и

значењем могу довести у везу с другом речју. Уколико се појави само један од ових елемената, форма или семантика, а не и други, не можемо говорити о творбеној мотивисаности. Овај творбено-семантички однос обично је прозиран и омогућава једноставно рашчлањивање изведенице на саставне творбене елементе. Обично реч има само једну основинску реч, па је смер мотивације јасан и иде од основинске речи ка деривату. У неким случајевима, иако постоји формално-семантичка веза, не може се утврдити која је основинска реч, а која изведена. Код полипрефиксираних глагола овај формални критеријум је јасан, јер је свака морфемски сложенија јединица дериват.

Код глагола са префиксима мотивисаност је углавном очигледна, али постоји и одређени фонд глагола код којих је веза са мотивном речју избледела, тешко уочљива и мора се одредити у историјској перспективи. Наш корпус смо формирали тако да га чине искључиво глаголи чија је мотивисаност јасно уочљива из синхронијске перспективе и морају се одликовати творбеном и семантичком јасноћом и рашчлањивошћу, где сви творбени елементи морају бити лако уочљиви и распознатљиви, што тим глаголским структурама даје донекле аглутинативни карактер (в. Ројзензон 1974; Терзић 1997: 311). Захваљујући односу мотивисаности, обезбеђује се велики степен разумевања новонасталих глагола, јер су они грађени од већ постојећег материјала, чије је значење већ познато. На тај начин се олакшава и даље генерисање нових јединица према већ постојећем моделу.

Такође, наш корпус чине речи које нису мотивисане немотивисаним речима, већ ту улогу имају већ мотивисане речи, па мотивација иде линијом:

*основни глагол / везана основа > монопрефиксирани глагол > полипрефиксирани глагол*¹⁰⁹.

Дакле, из наведеног се види да је у анализи полипрефиксираних глагола у српском језику битно уочити формалну и семантичку везу са мотивном речју. Формална веза се огледа у степену фонетске подударности основе и мотивисане речи (Копривица 2006: 11) и код полипрефиксираних глагола, изузимајући гласовне промене које могу да настану на споју префикса и основе, основа и

¹⁰⁹ Овакву мотивацију А. Атанасова (2011: 78) назива непосредном, док посредну мотивацију налази код глагола са комплексом префикса које ми у нашем раду не обрађујемо.

префикс у потпуности чувају свој облик. Семантичка блискост се препознаје у чувању значења саставних делова, тј. мотивног префиксираног глагола и другог префикса. Значење глагола са једним префиксом може бити спој значења префикса и основног глагола (у случају суперлексичких префикса), али може се развијати и у правцу потпуне лексикализације и појаве идиоматичног значења (у случају лексичких префикса), нпр. *продати*, *устати*, *препасти* и сл. Да би глаголи са више префикса били прави полипрефиксирани глаголи, семантичка блискост мора бити максимална, док случајеве у којима се семантичка блискост не чува, не сматрамо правим полипрефиксираним глаголима (*произвести*, *одустати* и сл.). Дакле, прави полипрефиксирани глаголи чувају своје творбено значење.

У глаголима које анализирамо није тешко одредити мотивну реч, јер је мотивисана реч увек формално сложенија. Мотивна реч мора бити већ префиксирани глагол да бисмо имали процес полипрефиксације. Мотивни глагол у својој основи може имати глагол, што је најчешћи случај, или именицу (*позагаздити се* од именице *газда*), само у једном примеру заменицу (*преосвојти*)

до- + *налити* → *доналити*

из- + *надувати* → *изнадувати*

по- + *набацати* → *понабацати*

на- + *одбрани се* → *наодбрани се*

о- + *порећи* → *опорећи*

пре- + *напунити* → *пренапунити*

рас- + *продати* → *распродати*

за- + *почети* → *започети*

Мотивација и одређивање мотивне речи помаже нам да утврдимо да ли је заиста реч о двопрефиксираним глаголима. У неким случајевима иако имамо два префикса у структури речи, мотивација нам указује да није реч и полипрефиксираним глаголима, већ да је глагол мотивисан префиксираном именицом или другом врстом речи. Такви су већ помињани случајеви са почетним сегментом *обез-*. Навешћемо неколико таквих примера са другим префиксима¹¹⁰:

¹¹⁰ Такве префиксе Исаченко (1960: 151) назива „лажним префиксима” – они се уочавају као морфеме у морфолошкој структури глагола, али семантичка анализа показује да нпр. глагол

Глагол *надоручковати се* 'најести се за време доручка, обилно доручковати', иако формално садржи два префикса и настао је префиксацијом, не може се сматрати двопрефиксираним глаголом. У основи овог глагола је именица *доручак*, која у свом саставу заправо има префикс *до-* и творба иде на следећи начин:

доручак → *доручковати* → *надоручковати се*

Баш се добро надоручковао, па спава на клупи (Цвет. К. 1, 16).

У случајевима префиксално-суфиксалне творбе, мотивна реч може бити именица (а) или придев (б):

(а)

- *опорезовати* 'одредити, одмерити, разрезати порез', мотивна реч је *порез*.

порез → *о-порез-овати* → *опорезовати*

- *оразумити* и *уразумити* мотивна реч ових глагола је *разум*, реч која се данас осећа као проста (в. Клајн 2002: 191).

разум → *о-/у-разум-ити* → *оразумити/уразумити*

(б)

- *осаврементити* 'учинити савременим', дакле у основи је придев *савремен*.

савремен → *о+савремен+ити*

- *заокружити*: 'учинити нешто округлим, придати округао или округласт, заобљен облик, заоблити'.

округао → *за+округл+ити*.

Дакле, наведени примери у чијој морфолошкој структури распознајемо два префикса, ипак не улазе у наш корпус и не могу се сматрати полипрефиксираним глаголима, јер смер њихове творбе и њихова мотивација јасно указују на то да они

бездействовать не може бити образован од глагола *действовать*, већ од именице *бездействие*, и елемент *без-* се не јавља као глаголски префикс. „Лажне” префиксе срећемо и у другим глаголима изведеним од именица *председательствовать* од именице *председатель*, *пророчествовать* од именица *пророк* или *пророчество* итд.

нису настали постепеним додавањем префикса на глаголску основу, већ извођењем глагола од именице или придева који у свом саставу имају префикс¹¹¹.

Глагол *доизустити* у чијој морфолошкој структури уочавамо два префикса не спада у наш корпус јер не постоји непрефиксирани глагол **устити* или глагол *заоблучити* не узимамо у анализу, због тога што не постоји глагол **облучити*. Из истог разлога глагол *задовољити* не посматрамо као двопрефиксирани, јер је изведен од придева *задовољан*, не од глагола **вољити*, али глагол *изнадовољити* улази у наш корпус, јер је изведен од глагола *довољити*.

Код једног броја глагола може се уочити вишеструка мотивација, тј. могу стајати у релацији према више основинских речи (в. Ћорић 2008: 27)¹¹². С једне стране, могу се третирати као полипрефиксирани глаголи изведени од монопрефиксираниог глагола додавањем префикса, и у том случају реч је о полипрефиксацији, али се могу посматрати и као монопрефиксирани глаголи (а), суфиксалне творенице (б) или глаголи изведени префиксално-суфиксалним начином (в).

а) Мотивацију глагола *испобратимити се* можемо посматрати као глаголску и у том случају препознајемо двоструку префиксацију *ис-по-братимити се*. Мотивни глагол је свршеног вида – настаје префиксалном перфективизацијом несвршене видске вредности двовидског глагола

братимити се → *по-братимити се*¹¹³ → *ис-по-братимити се*

Мотивација може бити и именичка *побратим-ити се* од именице *побратим*, и тада је реч о двовидском глаголу 'узети/узимати неког као брата, тј. као побратима'¹¹⁴. У овом случају глагол *испобратимити се* не би ушао у наш корпус, јер је реч о једноструктој префиксацији.

побратим : *побратимити се* → *ис-побратимити се*

¹¹¹ Придев може бити у основи правог полипрефиксираниог глагола, нпр. *поодјачати*, *поодобрити* и сл.

¹¹² Под вишеструком мотивацијом подразумевамо такву појаву када се „дериват у једном истом значењу може повезати и формално и значењски са различитим основама” (Земска 1973: 67–68).

¹¹³ 'узети неког као брата, тј. као побратима'.

¹¹⁴ Глаголи изведени од именица са значењем сродника су двовидски (в. Спасојевић 2015: 276). Несвршена реализација *побратимити се* може исказивати понављаност: Он *се побратимио* са неким о сваком празнику.

Слична мотивација је и код глагола *отпоздравити* 'одговорити некоме на поздрав, узвратити поздравом'. Глагол припада групи полипрефиксираних уколико је његова основа глаголска и мотивација иде линијом:

*здравити*¹¹⁵ → *по-здравити* → *от-по-здравити*

Уколико за основу узмемо именицу *поздрав*, овај глагол не би улазио у наш корпус:

поздрав: *поздравити* → *от-поздравити*

Исти принцип можемо уочити и код глагола *отпотковати*, *сапотписати/супотписати*, *спомоћи*, *узразговорити се* 'упустити се, утонути, задубити се у разговор':

глаголска основа: *ковати* → *пот-ковати* → *от-пот-ковати*

именичка основа: *потков(а)*: *потковати* → *от-потковати*;

глаголска основа: *писати* → *пот-писати* → *са-/су-пот-писати*

именичка основа: *потпис*: *потписати* → *са-/су-потписати*;

глаголска основа: *моћи* → *по-моћи* → *пот-по-моћи*

именичка основа: *помоћ* : *помоћи* → *пот-помоћи*.

глаголска основа: *говорити* → *раз-говорити се* → *узразговорити*

именичка основа: *разговор* : *разговорити се* → *уз-разговорити се*.

Нераспрострањени глагол *однаредити* 'укинути, променити неку наредбу', такође, припада овом типу. Уколико прихватимо Клајнов предлог (2002: 293) и *-редити* прогласимо за везану основу, можемо говорити о полипрефиксацији:

-редити → *на-редити* → *од-на-редити*.

Уколико је у основи именица *наредба*, овај глагол не спада у наш корпус јер се појављује само један ниво префиксације.

наредба: *наредити* → *од-наредити*

(б) Глаголи *распоредити*, *расподелити*, *спознати*, *споразумети се*, *предуговорити* могу се посматрати као глаголи са глаголском или именичком

¹¹⁵ '2а јављати се некоме при сусрету поздравом, поздрављати некога (уобичајеним речима, знаком, покретом и сл.); упућивати поздрав, поздравне речи, дочекивати, пресретати изражавајући радост, задовољство. б. поздрављати нечијим посредством, слати поздраве, добре жеље' (РСАНУ).

основом. У првом случају они су онда полипрефиксирани у другом су изведени суфиксацијом и не улазе у наш корпус:

глаголска основа: *-редити* → *по-редити* → *рас-по-редити*

именичка основа: *распоред* : *распоред-ити*;

глаголска основа: *делити* → *по-делити* → *рас-по-делити*

именичка основа: *расподела* : *расподел-ити*;

глаголска основа: *знати* → *по-знати* → *с-по-знати*

именичка основа: *спознаја* : *спозн-ати*;

глаголска основа: *разумети се* → *по-разумети се* → *с-по-разумети се*

именичка основа: *споразум* : *споразум-ети се*;

глаголска основа: *говорити* → *у-говорити* → *пред-у-говорити*

именичка основа: *предуговор* : *предуговор-ити*.

(в) Код глагола *испорebritи се* и *испрепречити се* можемо на два начина да интерпретирамо мотивацију и, осим полипрефиксације, препознати и префиксално-суфиксални начин творбе. Они могу бити девербативи, деноминали или деадјективи:

глаголска основа: *ребрити се* → *по-ребрити се* → *ис-по-ребрити се*

прилошка основа: *поребарке* : *ис-поребр-ити се*;

глаголска основа: *пречити* → *препречити* → *испрепречити*

именичка основа: *препрека* : *ис-препрек-ити*.

Дакле, осим глагола са јасном једносмерном мотивацијом, код којих мотивација иде линијом: основни глагол/везана основа → монопрефиксирани глагол → полипрефиксирани глагол, постоје и глаголи чија се мотивација може интерпретирати на два начина. Према једном, они улазе у групу полипрефиксираних глагола, док их други начин на који се може објаснити постанак ових глагола искључује их из нашег корпуса. С обзиром на то да се ипак могу посматрати и као полипрефиксирани глаголи и ови глаголи представљају предмет наше анализе.

2.2. Мотивација тропрефиксираних глагола

Процес мотивације тропрефиксираних глагола може се представити следећом схемом:

двопрефиксирани глагол → *тропрефиксирани глагол*

Дакле, тропрефиксираним глаголима мотивна реч је двопрефиксирани глагол. Тропрефиксирани глаголи чине дводелну структуру: *префикс* + *двопрефиксирани глагол*. Њихова семантика изводи се из семантике двопрефиксираних глагола и додатог префикса, па је и у том смислу испуњен формално-семантички критеријум потребан за утврђивање мотивације:

до- + *надопунити* → *донадопунити*

ис- (*из-*) + *придолазити* → *испридолазити*

на- + *испребијати се* → *наиспребијати се*

Треба споменути и могућност да мотивна реч за следећу префиксацију може бити и глагол који је образован комплексом префикса: *на-препоручивати* / *на-препоручити*, *пре-произвести* 'поново произвести', али се овакве творенице третирају као двопрефиксирани, а не као тропрефиксирани, јер иако у њиховој структури препознајемо три префикса, њихова творба се одвијала у два корака, а не у три.

3. Творбени процеси код полипрефиксираних глагола с ономасиолошке тачке гледишта

Приликом посматрања творбеног аспекта полипрефиксираних глагола користићемо ономасилошку теорију М. Докулила (1962). Он разликује три појмовне (значењске) категорије: мутациону, модификациону и транспозициону. Карактеристика мутационе категорије је да се у творбном процесу полазни појам потпуно мења (*плавуша* – *плава жена*). Модификациона категорија не мења суштину основног појма него му даје само додатно обележје (*травица* – *трава*). Транспозициона појмовна категорија не представља измену појма већ само

његово пребацивање у другу појмовну категорију, тј. прелазак речи из једне врсте у другу без измене њеног лексичког значења (*хитрост* – *хитар*).

Према досадашњим истраживањима, а потврду смо нашли и у нашој грађи, полипрефиксација спада у модификациони ономасиолошки тип, јер се значење мотивног глагола приликом полипрефиксације не мења суштински, већ се само сужава и конкретизује¹¹⁶ у односу на категорије фазности, градуелности, плуралности и детерминативности.

Још један доказ да се ради само о модификационом процесу је и чињеница да не постоје полипрефиксирани глаголи који имају шири семантички опсег у односу на семантику мотивног глагола (испореди и Атанаскова 2011: 86)¹¹⁷.

4. Полипрефиксирани глаголи – комплекс префикса

Иако смо рекли да глаголи са комплексом префикса остају ван фокуса нашег интересовања и нећемо се њима детаљно бавити, на овом месту ћемо их само споменути и набројати¹¹⁸. Терзић (1997: 307) наводи да би се префиксалним средствима изразила сложена и апстрактна значења глагола, развијање глаголске префиксације се кретало како линијом вишезначности старих простих префикса, тако и линијом обједињавања префикса у разноврсне префиксалне групе или пак сложене, нерашчлањиве префиксе. Клајн (2002: 287) сматра да су прави полипрефиксирани глаголи управо глаголи са комплексом префикса у којима се оба префикса равноправно комбинују са основом, дајући значење које ни један ни други сам за себе не би могли имати. Већ смо раније навели мишљење научника (Лудвиг 1995, Бељаков 2001), којем смо се ми приклонили, да ови глаголи, иако у

¹¹⁶ Само лексички префикси имају могућност да потпуно промене значење глагола коме се додају, али се они не могу гомилати, већ се увек јављају као префикси ближи основи. Други префикс само модификује значење већ префиксираног глагола.

¹¹⁷ Изузетак од наведеног правила чине нпр. глаголи *надовезати* (5 значења), *надовезати се* (7 значења), *надодати* (10 значења), који у речницима имају забележен већи број значења у односу на глагол од ког су изведени, што се може тумачити на различите начине, али претпостављамо да су ови глаголи илустровани обимнијом грађом коју је лексикограф верно представио. Овде би спадао и глаголи *подстаћи*, који ће, кад буде био објављен, сигурно имати више од 10 значења, док *стаћи* нема толики број значења.

¹¹⁸ Више о комплексу префикса може се наћи у раду А. Атанасове (2011) која два начина творбе полипрефиксираних глагола посматра равноправно.

својој морфолошкој структури имају два префикса, пролазе само један ниво префиксације и зато не можемо говорити о полипрефиксацији, јер су префикси истовремено додати основи. Оно по чему се глаголи са комплексом префикса разликују од глагола са постепено додаваним префиксима је и место творбене границе које је код глагола прве групе између првог префикса и основе, а код глагола друге групе пролази између префикса.

Клајн с правом примећује да се ова два типа полипрефиксације не могу доследно разграничити међу собом и да има много прелазних случајева, као и глагола код којих је тешко одредити шта и колико први, а колико други префикс доприноси значењу. Такође, можемо рећи и да промена значења полипрефиксираниог глагола према значењу мотивационе основе или основног глагола, може да буде последица друге префиксације, али и семантичког развоја глагола.

Карактеристика ових глагола је да њихова деривација не иде путем *основа* → *монопрефиксирани глагол* → *полипрефиксирани глагол* већ *основа* → *полипрефиксирани глагол* (*комплекс префикса + основа*). Чињеница је да код већине ових глагола постоји и монопрефиксирани глагол са префиксом који је ближи основи, али се његово значење не може довести у везу са полипрефиксираним глаголом, тј. полипрефиксирани глагол није мотивисан монопрефиксираним глаголом. Тако глагол *произвести* не можемо семантички да разложимо на елемент *произ-* и основу *-вести*, јер елемент *произ-* нема самостално значење и не може се посматрати као префикс, мада историјски он потиче од споја два префикса (*про-* и *из-*) (в. Исаченко 1960: 149).

Следећи глаголи се могу карактерисати као глаголи са комплексом префикса: *испоставити*, *одустати*, *оповргнути*, *определити*, *предомислити се*, *препоручити*, *претпоставити*, *произвести*, *проповедати*, *располагати*, *распоредити*, *спотакнути*, *успоставити*.

Овом Клајновом списку ми бисмо додали још и следеће глаголе које бележи РСАНУ, а који су углавном обележени квалификатором *покр.* и вероватно због своје територијалне ограничености и нераспрострањености нису ушли у Клајнов списак:

доповезати се покр. (некога) 'закупити (некога), наврсти се, навалити (на некога)'. — Ушо он у ватриште и опет ме се доповезо (Јуркић 1, 87). По цијеле дане сједећи

горе, доповезао га се један војник, који је говорио хрватски (О—А 2, 41). Доповез’о ме се Тетко да му позајмим вранца један дан (Херц., Радул. Ј. 5);

запопасти 1. а. ’захватити, ухватити’. — Јер чупајућ’ дивљакиње траве | ... Лако би се догодити могло, | да се више цв’јећа питомога | ... Запопане, тргне и погули (Сунд. 1, 251). б. ’задесити, снаћи, обузети (обично о нечем непријатном)’. — Но по том ... нападне на мене љута ногобоља ... и при том ... запопадне ме и окупи некакво сасвим необично проливање (Дос. 12, 135). в. ’заокупити, салетети, спопасти некога (причањем, питањима и сл.)’. — Запопао ме по вражју (Куш. 1, 112). (Вук, Рј.).

2. ’збити се, десити се, стећи се’. — Лђность э велики ... грехъ; а ... грехъ ни на празникъ не валя творити ... наипаче кадъ запопадну по два по три и по четири у одной недели празника (Дос. 1, 205).

запопасти се ’уз. повр. према запопасти (I, 1в)’. — Боме су се њих два по вражију запопала (И—Б 2);

испопружити покр. ’снажно ударити, млатнути, треснути некога (обично прutom, шибом)’. — Мируј ... не скачи, јер ако те овом војом поћерам, живо ћу те испопружити (т.ј. преко леђа њом дернути) да ће ти се и до године модрица знати (Лика, Богдановић Ј., РЈА). (Парч. 1));

надоклатити се покр. 1. ’спопасти, обузети’. — Сједим пред крчмом, немоћан да пресијечем смијех, што ме се надоклатио (Јелић В. 2, 26). 2. ’заокупити, притиснути обавезама’. — С једне стране стисла сиротиња, с другога краја надоклатила га се дјеца (И. 1, 10);

одуставити 1. а. ’оканити се (некога, нечега); оставити, напустити (некога, нешто)’. — Па кад виђе Кара Црног Ђока, | Да га ниђе одуставит’ неће, | Па се Туре добро домислило, | Бјежи право у Тополу равну (НП Шаул. 1, 835). Кад је Јања ријеч разумјела, | Одустави пребијеле овце, | Па полеће уз дугу планину (НП, БВ 1893, 210). Кад се Турци бијаху с Хришћанима онда се и он бијаше за Турке. Један пут само одустави невјернике (Дан. Ђ. 7, 110). Замрзише на њ рођени синци ... | Замрзише и одуставише, | Ни да знаду за бабајка не ће (Новић 5, 158). У случају ако бих ја одуставио Милуна и не бих га по овом уговору ослужити хтео, дужан сам му једну месечну плату накнадити (Глиш. 1, 126). Кандериса ли ти, попе, Бога ти, Рада да одустави колач? (Сам. 2, 29). б. ’занемарити, запоставити’. — Изгинућете од мача, јер одустависте Господа (Дан. Ђ., РЈА). Одуставише завјет господа Бога (И.).

одуставити се ’одустати од какве намере, плана и сл., зауставити се’. — Ми се нећемо одуставити док не скинемо количину напредњачких и либералних глава (Глиг. 2, 230);

произаћи а. ’постати из нечега, водити порекло од некога или нечега’. — Ботаничари држе да је белија ... произишла из обичне пшенице (Панч.) фиг. Такав ... човјек, који је резултат искуства и праксе, треба произаћи из историјског приказа (Ант. 1). б. ’настати, постати као последица претходног узрока’. — Осјетилима ... никад ни један предмет не открива узроке који су га произвели као ни посљедице које ће из њег произаћи (Ант. љ);

сподбити I. 'зграбити, шчепати, дохватити'. — Сподби [Суљага] обје тепсије ... па као вјетар испаде на сокак (Кушан J. 1, РМС). Није их [лопов хиљадарке] ... у журби спазио, иначе би [их] као кобац врапца сподбио (Радић Д., РМС). *сподбити се* 'бацити се, лећи'. — Ушуњао се [Марјан] у собу па ... одмах се сподбио у кревет. (Рем.). Израз сподбити коме ноге 'ударцем по ногама оборити кога'. — Мали сусјед сподбио му ноге и неколико пута опалио га шаком по леђима (Ковачић, РМС).

Битно је истаћи да префикси који граде комплекс префикса могу да функционишу и самостално, тј. да се основи додају појединачно и постепено, и то у истом линеарном поретку као и у комплексу префикса и у том случају имамо типичну полипрефиксацију. Они се у том поретку могу додавати истој основи (а) или различитим основама (б).

(а) Речник бележи хомонимни пар глагола *испостављати*¹ и *испостављати*². *Испостављати*¹ (1. 'издавати, предавати некоме на располагање, на увид (рачун, потврду или неки други писмени докуменат)'. — Подузећу ... пристоји право жалбе једино против платежних налога, које ће подузећу уред као досада испостављати (МПД 1936, 77). Робу ... су обоје набављали, а добит делили онако како је он испостављао рачуне (Живој., КБС, 114). Доста му је било ... тих начелничких жена, које траже боље положаје за мужеве, тих дама, које на концу испостављају рачуне за крзнене огртаче (Симић Н. 6, 297). Удео задруга састојао се у томе што су испостављале фактуре и наплаћивале маржу (НИН 1958, 391/5). 2. в. истицати¹ (I, 2). — Ми знамо, да је сам Шеноа писао на упите ... испостављајући на првом мјесту свагда своја дјела (Ковачић 5, 85)) јесте несвршени глагол изведен имперфективизацијом од глагола *испоставити*, у ком имамо комплекс префикса.

испо + *ставити* → *испоставити*

секундарна имперфективизација → *испостављати* несвр.

Хомонимни глагол *испостављати*² је свршеног вида и у њему префикси не чине комплекс, већ су постепено додавани и имају основно значење 'поставити више лица (на неки положај, у неко звање и сл.)'

ставити → *по-ставити* → *постав-љати* (секундарна имперфективизација) → *ис-постављати* свр.

(б) Сарајлијин индивидуализам *доизгавити* 'изговорити до краја, дорећи' употребљен је у следећем контексту:

Чувши од њега за чим иде и шта говори, недадне му све ни доизгавити, већ му одсјекне (Сар. 12, 252).

У основи овог глагола је именица *глава*. Исту основу налазимо и у глаголима:

главити 1.а. 'преговарањем долазити до споразума (о нечему), уговорати, утаначивати'; 2. заст. 'убеђивати, уверавати'.

доглавити 1. 'тачно одредити, углавити, утврдити, утаначити';

изглавити 1. 'померити из лежишта, избити, извући нешто углављено'.

Претпостављамо да је *доизглавити* Сарајлија извео аналогично према *доизустити*, али у *доизглавити* је *доиз-* комплекс префикса, док је *доизустити* 'изговорити, изустити до краја' типичан двопрефиксирани глагол настао према *изустити* 'саопштити гласом, говором, изговорити, изрећи', где префикс *до-* има комплетивно значење, као и у примерима *доизрећи*, *доиспунити*. *Изглавити* и *доизглавити* се не могу довести у везу, али се *доизглавити* може довести у везу са глаголима *главити* и *доглавити* јер припадају семантичкој групи глагола који се односе на договор.

Дакле, комплекс префикса представља скуп од најмање два префикса који се истовремено додају основи и функционишу као формално морфолошко јединство (в. Атанасова 2011: 70). Атанасова (2011: 76) истиче да комплекс префикса увек садржи два префикса никад три или више. Комплекс префикса треба разликовати од сложеног префикса, што је у неким случајевима *обез-*. Исто тако фреквентне комбинације префикса као што су *изпо-*, *пона-*, *надо-* и сл. не могу се одредити као комплекс префикса иако имају високу учесталост и релативно стабилно значење у саставу полипрефиксираних глагола. Глаголи са овим префиксима припадају типу полипрефиксираних глагола са постепено додаваним префиксима.

У случајевима одсуства монопрефиксираних глагола имамо основа да сматрамо да два префикса чине комплекс префикса и да су истовремено додата основи и то може послужити као доказ за постојање комплекса префикса.

Навешћемо неколико примера:

запопрстати индив. 'почети ситно ударати; лупкати прстима'. — Да се успавам, затворим очи и запопрстам по трбуху трбушну успаванку — а да с лијепим мислима заспим, сјетим се недалеке сочанске fronte (Неим. А. 1, 253);

надоврсти се нераспр. '(некога) спопасти, закупити'. — Тако нас се од неког времена несрећа надоврзла, као да смо по целом свету палили (Милош. Д. 1, 28);

надоигличити покр. 'навезивањем наставити конач у везу'. — Ако се везе вуницом или свилом онда се може надоигличити (Конавље, Бел. 1, 73). (Бел. 2, 52);

надоместити 1. а. 'преузети нечије место, улогу; преузети нечији задатак, одменити некога у послу'. — Ниједна друга не може мени њу да надомјести (Ков. Анд. 2, 39). Стога код нас општинске штедионице не могу надоместити ликвидиране мале банке (Љубибратић Д., Разв. 1938, 146). Најавио је да ће често, осим дуге службе која се тражи од њега сваки дан, морати надомјестити друге дјечаке који су болесни и постављени на друге послове (Грђић Б. 1, 62). б. 'уопште послужити као замена за нешто друго'. — Добит ћемо врло снажно, жућкасто бијело ... влакно, способно да надомјести јуту (Кршњави Б., ГлМП 1930, 32/116). в. употребити уместо некога, нечега другога, заменити киме, чиме другим. — Пошло [је] за руком надомјестити више или мање дрва, то жељезом, то циглом и каменом (Шул. 3, 43). Његов се ум не да надомјестити у државним пословима (Нех. 4, 5). Прогласио је муфтија шеријат као једини закон у земљи ... укинуо порез и беделију и надоместио их уредбама које одговарају шеријату (Чубр. В. 1, 358).

2. 'дати, обезбедити неке противувредност, надокнаду уместо нечега потрошеног, оштећеног и сл., намирити губитак; уопште надокнадити, накнадити'. — Е онда морам да вам то надомјестим чиме (Ђал. 17, 111). Имаш времена два дана, да надомјестиш проневерене новце (Кум. 1, 457). Тврди даље тужена, да је ... овлаштена била изгинуле примјерке на свој трошак надомјестити (МПД 1912, 536). Народ [се] ... помало лаћао посла, да се надомјести губитак (Бен. 5, 239). При постављању циљева спољашње политике настојао је Наполеон III да остане у сагласности са француским традицијама и да тако надомести ону популарност коју би тим циљевима давао пристанак народа (Поп. В. 2, 7). Од земљишта што узидијају, надоместе већим воћњаком или повртњаком на општинској земљи (Сек. 5, 127).

надохвалити се необ. 'исхвалити самог себе, нахвалити се'. — Баба Греса јетка и љутита Турцима хита, | Мудрошћу својом да се тамо надохвали сита (Ђор. 2, 87);

надоџонтати тал. *giunta*, покр. 'надодати, придодати, надоставити; исп. џонтати'. — Чује се и глагол надоџонтат ... надоставит (Дубровник, Зоре 2, 25);

напозрачитити покр. 'осветлити, обасјати пригушеном, слабом светлошћу'. — Ступаш кроз оне мукле и тамне сводове напозрачене уским оканцем с виса (Павлин., РЈА);

поизопучати покр. 'пустрити низ стрмину, сурвати више предмета' — Поизопучали све одавле (Ускоци, Станић Мил. 4).

Можемо приметити да су сва значења у вези са основним, непрефиксираним глаголом.

У неким случајевима речник не бележи монопрефиксирани глагол, али то не значи да он не постоји и лако га можемо конструисати. Тако нпр. глагол *надомилјати* (несвр. нераспр. 'млевењем допуњавати, додавати, домиривати'. — У млину се надомилјало ... у пећи надопјецало и свој браћи надотјецало (Липово Поље, Лика, ЗНЖ 13, 158)),

могао је да настане само као секундарни имперфекат глагола *надомлети*, кога речници не бележе.

Глагол *поиспаличавати* ('испаличити, испрегнути (волове) извлачењем палице из лежиштам јарма' — Брата Мата врати опет сва она кола кући Јанковој, поиспаличава волове, па их нагна у чајир (Глиш. 6, 162)) могао је само да буде изведен перфективизацијом глагола *испаличавати*, који у речнику није забележен.

Речник бележи само повратну форму *изнагињати се*, мада се може претпоставити да постоји и неповратна форма *изнагињати*, с обзиром на то да постоји *поизнагињати*.

Глагол *поизназебати* ('навући назеб, назебсти (о више особа)' — У Београд смо допутовали теретњак. Седели смо на цаковима негашеног креча. Сви смо поизназебали (Даној. М. 3, 241)), могао је бити изведен само од *изназебати* и префикс *по-* носи своје регуларно дистрибутивно значење, па нема разлога *поиз-* у овом случају посматрати као комплекс префикса, иако *изназебати* није нотирано у речнику.

Глагол *поистелефонирати* ('обавити телефонске разговоре, телефонирати више пута.' — Уживао је у телефонирању: Заседне у Гросингерову апотеку, поистелефонира на двадесет места (Лесковац М. 2, 398)) изведен је од глагола *истелефонирати*¹¹⁹, за који, у време израде осмог тома речника, претпостављамо, није било потврда, а данас се на интернету може наћи довољно потврда да тај глагол живи у неформалном говору:

Не буди лењ, опет се 'попнем' на тај интернет, вевеве... и *истелефонирам* све по списку, филијале (Време, 15. јул 2010, број 1019).

Понео сам мобилни и огласе да нешто *истелефонирам* кад сам већ сам са својим мислима (интернет).

Кад боље размислим, јефтиније ми је да одем код приватника, јер док све *истелефонирам*, покупујем лекове и чуда док не стигнем на ред, а онда платим партиципацију на неколико места... исто ме изађе (интернет).

Има случајева када речник бележи монопрефиксиран глагол, али се тај монопрефиксирани глагол не може довести у семантичку везу са полипрефиксираним глаголом, па и тада можемо говорити о комплексу префикса.

¹¹⁹ О експанзивној префиксацији префиксом *из-* в. Станојчић (1996: 124–125), где он ову појаву објашњава као појачано маркирање перфективности двовидских глагола и не одређује је као творбену иновацију (јер се среће и у примерима из XIX века и са почетка XX), већ као иновацију узуса.

Не можемо довести у везу глаголе *оажимати* и *зажимати*, као ни *обисколити* и *исколити*¹ ни *исколити*²; *испобедрити се* и *победрити се*.

оажимати 'стискајући, гњечећи истискивати, ослобађати течност, сок из нечега, цедити, исцеђивати'. — У приземљу ... је био поч за сипање и мливо маслина и машина за оажимање уља (Ћип. 5, 107))

зажимати 'затварати, склапати (очи)' — Пак је оба ока зажимао (НП, Вук, Рј.). Зажима очи своје да не види зла (Дан. Ђ. 12, 540). Марко поче зажимати очима ... док напокон и заспи (Стој. М. 1, 74). б. 'терати на склапање (очи), засењивати, заслепљивати'. — Бијелост сеоских кућа у сунцу зажима очи (Горан 1, 38).

обисколити покр. 'опколити, окружити, сколити, салетети (некога)'. — Благај ... натмурено пркосаше сигавом прамењу густе магле која га облијеташе и око цикуљастог му врха изгледаше као ... права слика скелета каквог претпотопског змаја кад га милијуни летећих мрава обисколи (Нев. 2, 30). Обисколити значи опколити; салетети (И. 1).

*исколити*¹ покр. 'испољити, показати'. — Снагу и мржњу ... треба исколити у задњем часу, у коначном обрачуњу (Божић 3, 51).

*исколити*² покр. 'растурити, уништити'. — Све хајдучке разтиерат бусие, | Све пофатат ваше поглавице, | На вама ће ватра изгорити | И вас царски хершум исколити (Ј—М 1, 5).

И код тропрефиксираних глагола можемо наћи сличне примере. Следећи примери тропрефиксираних глагола немају одговарајуће двопрефиксирани: *сподобити*¹²⁰ ('задобити, освојити'. — Цар опреми војске сто хиљада ... да би Црну Гору сподобило (НП Вук, РМС)); *поиздомамљивати*, *поиспредстављати се*, *поиспривезати*, *наиспонизивати се* (необ. 'понизити се, понети се понизно пред неким више пута, односно преко сваке мере.' — Ето, кукавац, види се да га је сиротиња одњихала, нагладовао се, надрхтао и наиспонизивао (Маш. 4, 18)). У овом случају комплекс префикса чине прва два префикса у линеарном реду и творбена граница пролази између прва два префикса и монопрефиксираних глагола.

За глагол *наиспроводити се* одговарајући двопрефиксирани глагол смо нашли на интернету:

Све нешто, бре, чекаш ту недељу ... све нешто као мислиш — е сад ћемо се испроводити у недељу, само да је дочекамо, кад тамо — чабар! (интернет)

Кога сунце, киша и снег спречавају да негде оде и да се проведе — неће се тај у животу испроводити (интернет).

¹²⁰ Забележени глагол *подобити* 'приличити, доликовати, пристајати; одговарати нечијем положају' изведен је од именице *подобан*.

5. Закључци

У овом поглављу бавили смо се творбеним специфичностима и творбеном мотивисаношћу полипрефиксираних глагола.

Према броју глагола у чијој творби учествују као други додати префикс, све префиксе поделили смо у 4 групе:

1. префикси са којима је нађено више од 100 глагола, високопродуктивни префикси: *по-* (936), *из-* (564), *на-* (214), *за-* (140), *пре-* (108);

2. префикси са којима је нађено мање од 100, а више од 10 глагола, средње продуктивни префикси: *при-* (58), *под-* (50), *до-* (48), *од-* (34), *раз-* (30), *о-* (29), *про-* (24), *об-* (17), *пред-* (14), *над-* (10);

3. префикси који творе мање од 10 глагола, слабо продуктивни *у-* (9), *уз-* (8), *па-* (2);

4. префикси који уопште не учествују у полипрефиксацији, непродуктивни *мимо-* и *против-*.

Најфреквентији префикс у творби полипрефиксираних глагола у српском језику је префикс *по-* и глаголи творени овим префиксом чине око 40% укупног броја забележених полипрефиксираних глагола. Подаци из других словенских језика показују да је и у тим језицима *по-* најзаступљенији префикс у творби полипрефиксираних глагола. Префикс *по-* комбинује се са свим префиксима осим *уз-*, *под-* (на које се иначе не додају префикси), и непродуктивним префиксима *мимо-* и *па-*. Најчешће су комбинације са префиксима *из-*, *за-*, *на-*, *раз-*. Осим високом продуктивношћу, префикс *по-* се од осталих префикса у српском језику разликује и могућношћу редупликације, тј. поновљене употребе у оквиру истог глагола — *поподићи*, *попоседети*, *попогледати* и сл. Овај префикс је најзаступљенији и у творби тропрефиксираних глагола.

Најфреквентнији префикси учествују у деривацији 85% глагола из целокупног корпуса, док је учешће осталих префикса само око 15%. Префикси који се одликују већом продуктивношћу као једини у глаголу, исто тако образују и већи број комбинација с другим префиксима. Такође, префикси који су непродуктивни у позицији првог префикса и имају мали број значења или само

једно значење (*на-*, *мимо-*, *пред-* и сл.) непродуктивни су и у творби полипрефиксираних глагола.

Мотивација правих полипрефиксираних глагола мора ићи линијом:

основни глагол / везана основа > монопрефиксирани глагол > полипрефиксирани глагол.

Полипрефиксирани глаголи настају од већ постојећих јединица у језику – монопрефиксираних глагола којима се додаје још један префикс, а као резултат појављује се нова глаголска јединица са сложенијом морфолошком структуром и модификованом семантиком. Семантика тако добијеног глагола непосредно је условљена семантиком конкретних јединица од којих је настао. Формална и семантичка веза полипрефиксираних глагола са монопрефиксираним глаголом мора бити јасна и лако уочљива. Префикси и основа чувају свој облик, а семантичка блискост се огледа у чувању значења саставних делова, тј. у чувању творбеног значења. Да бисмо препознали процес полипрефиксације, мотивна реч мора бити већ префиксирани глагол, што значи да глагол чак и кад у својој морфемској структури поседује два префикса не мора бити полипрефиксирани (*надоручковати се*, *опорезовати*, *онајбољити* и сл.). Осим случајева јасне, једнострукне мотивације, постоје и случајеви вишеструке мотивације. Мотивација ових глагола може се интерпретирати на два начина, осим полипрефиксације, можемо препознати и друге начине творбе – једнострукну префиксацију (*ис-побратимити се / ис-побратимити се; от-по-здравити / от-поздравити* и сл.), суфиксацију (*рас-по-редити / распоред-ити; рас-по-делити; расподел-ити* и сл.), префиксално-суфиксалну творбу (*ис-по-ребрити се / ис-поробр-ити се* и сл.). Овакви глаголи улазе у наш корпус.

Тропрефиксираним глаголима мотивна реч је двопрефиксирани глагол. Семантика тропрефиксираних глагола изводи се из семантике двопрефиксираних глагола и додатог префикса, па је и у том смислу испуњен формално-семантички критеријум потребан за утврђивање мотивације. Мотивна реч за следећу префиксацију може бити и глагол који је образован комплексом префикса: *на-препоручивати / на-препоручити, пре-произвести* 'поново произвести'.

У оквиру ономасиолошке теорије М. Докулила полипрефиксирани глаголи спадају у модификациони ономасиолошки тип, јер се се значење мотивног

глагола приликом полипрефиксације не мења суштински, већ се само сужава и конкретизује. Додати префикс не мења суштински значење монопрефиксираног глагола, већ му додаје само одређену семантичку нијансу.

Иако су ван граница нашег интересовања, ради целовитијег приказа глагола са више префикса, одредили смо шта сматрамо глаголима са комплексом префикса. То су глаголи којима су оба префикса истовремено додата, дајући значење које ни један ни други сам за себе не би могли имати: *испоставити, одустати, одредити се, произвести, претпоставити* и сл. Иако ови глаголи у својој структури имају два префикса, пролазе само један ниво префиксације и зато не можемо говорити о полипрефиксацији. За разлику од правих полипрефиксираних глагола, чија деривациона линија има два нивоа *основа* → *монопрефиксирани глагол* → *полипрефиксирани глагол*, деривација глагола са комплексом префикса има само један *основа* → *полипрефиксирани глагол* (*комплекс префикса + основа*). Дакле, комплекс префикса представља скуп од најмање два префикса који се истовремено додају основи и функционишу као формално и морфолошко јединство (Атанасова 2011: 70). Комплекс префикса треба разликовати од сложеног префикса, као и од фреквентних комбинација префикса као што су *изпо-*, *пона-*, *надо-* и сл., које имају високу учесталост и релативно стабилно значење у саставу полипрефиксираних глагола. Комплекс префикса препознајемо и у случајевима одсуства монопрефиксираног глагола. Битно је истаћи да префикси који граде комплекс префикса могу да функционишу и самостално, тј. да се основи додају појединачно и постепено и то у истом линеарном поретку као и у комплексу префикса и у том случају имамо типичну полипрефиксацију.

IV СЕМАНТИЧКЕ ОСОБЕНОСТИ ПОЛИПРЕФИКСИРАНИХ ГЛАГОЛА

1. Уводне напомене

Приликом истраживања полипрефиксираних глагола важно је описати њихове семантичке особине, за шта је неопходно пре свега представити значења глаголских префикса уопште, тј. најпре њихово значење у оквиру монопрефиксираних глагола у савременом српском језику. Тако се ствара не само увид у проблем семантичког слагања префикса и слагања префикса са различитим семантичким типовима глагола, већ и могућност да се ти проблеми реше. Српски глаголски префикси се могу окарактерисати као семантички сложене, многозначне јединице деривационог система. Лексички потенцијал префикса дозвољава им да пренесу различита значења. Остали (други, трећи итд.) додати префикси, као што смо већ истакли, специјализирају се за изражавање одређених значења. Семантика префикса заузима централно место у опису полипрефиксираних глагола, пре свега због снажног утицаја који има на њихове формалне, граматичке и творбене карактеристике. Успостављање веза између значења једног префикса не улази у оквире нашег истраживања, јер већина префикса употребљених у позицији другог префикса има само једно доминантно значење, а остала значења се јављају у појединачним глаголима или малим серијама глагола, па је тражење везе између значења префикса значајније у проучавању префикса у монопрефиксираном глаголу, а за нас је битно само која значења префикса опстају приликом друге префиксације.

Говорећи о значењима префикса у српском језику, Грицкат (1957–1958: 115) истиче њихово богатство. У том смислу, у односу на руски језик, наглашава развој просторних значења префикса и њихове сликовите фигуре, али слабију заступљеност префикса који показују количину времена или саме радње, као и таквих префикса који представљају само формално граматичко средство за промену вида, па, по томе, српскохрватски језик сматра архаичнијим. Грицкат (нав. дело: 112) наводи да се из конкретних, просторних префиксних значења, добивених од старих прилошких значења, стварају, на првом месту, фигуративна

значења, када се семантика простора примењује на временски одсек у коме се радња обавља, на радњу као количину обављености и сл. На крају развитка, префикси добивају значење чисте перфектизације.

Маретић први у српскохрватској науци примењује и постојање глагола са два префикса и одређује их као глаголске сложенице „које имају на почетку по два приједлога, а настале су тако, што су сложенице с другим приједлогом (на пр. помоћи) добиле на почетку први приједлог (на пр. припомоћи)” (1963: 357) и даље да „и један и други приједлог даје своје значење”. Наводи примере за следеће комбинације: *испо* (испогибати, исповиједити), *испре* (испребијати, испредавати, испрегризати, испрекрштати, испреламати, испресијецати), *испри* (исприбадати, исприбијати, испришивати), *испро* (испродавати, испросијецати), *издо* (издовољити), *изна* (изналазити, изнаметати), *изо* (изодјести, изопирати, изостати), *изу* (изумријети), *изуз* (изузети); *надо* (надолити, надометнути, нодовезати), *напо* (напоменути, напопасти), *напре* (напреламати, напререзивати), *науз* (наузети се), *наза* (назадијевати); *обу* (обухватити, обујмити, обумријети), *обуз* (обузбити, обузети), *оду* (одујмити, одуминути, одустати), *одуз* (одузети), *опо* (опоменути, оповидјети), *ос* (осврнути се), *отпо* (отпочети, отпочинути, отпоручити), *подна* (поднапити се), *поду* (подухватити, подупријети, подустати), *подуз* (подузети), *поиз* (поиздерати), *пона* (понаквасити, понамјестити, понатицати), *поод* (поодјутрити се, поодмаћи), *попри* (попритегнути), *попро* (попроћи), *пос* (постварати, позбацати), *потпо* (потпомоћи), *поу* (поудавати, поутјецати, поужељети се), *поуз* (поузимати), *поза* (позабораваљати, позадријемати, позавезивати), *предо* (предомислити се), *прена* (пренаредити), *прео*, *прео(б)* (преодјести, преокренути, преобладати, преобути), *преод* (*преот*) (преотети), *препо* (препочети, препознати, препоручити) *препро* (препродати), *прес* (пресвући), *преу* (преудати се), *преуз* (преузети), *придо* (придобити, придоћи, придодати), *прина* (принаћи, приналазити), *прио* (приодјести, приокупити), *припо* (припомоћи, приповиједати, припознати), *приу* (приуговорити, приупитати), *прона* (пронаћи, проналазити), *припо* (приповиједати); *распо* (распомамити се, распознати), *распро* (распродати, распросути), *разу* (разуздати се, разумријети се), *сна* (снаћи се, снаходити), *спо* (споменути, спотакнути се, спознати), *спод* (сподбити), *суз* (сузбити), *упо* (упоредити, упознати), *успро* (успропадати се), *задо*

(задобити), *зао* (заодјести, заокренути, заостати), *запо* (заподјести се, запопасти, заповједити), *зау* (зауставити), *зауз* (заустегнути, заузети).

Према Белићу (1949), сви префикси, осим *до-*, могу се јавити као део „двојних префикса” и обично значе перфективизацију, али могу имати и своје основно значење или једно од обичнијих својих значења. У главним цртама наводи значења префикса који се јављају као први у линеарном реду. Сличну класификацију значења другог префикса предлаже и Б. Николић (1972). И Стевановић (1964: 468) примећује постојање глагола са два или више префикса од којих „сваки у глагол испред којег се додаје обично уноси и своје посебно значење”. Префикси у том случају могу чувати своје основно значење, нпр. *на-* у *надометнути*, уносити дистрибутивну нијансу нпр. *по-* у *поизубијати* или нијансу поприлично вршити радњу *по-* у *поомаћи*, *попримаћи*, *попритегнути*, *поизгладнети*, *поожеднети*, *поостарити* и сл. Клајн у својој *Творби* даје мало шири семантички опис другог префикса (2002: 286–290). Представићемо закључке и ставове ових научника и додати наша запажања. Приликом прегледа значења, највише ћемо се ослањати на Клајнову *Творбу*, где су систематизована досадашња представљања значења префикса, као и на семантичку класификацију коју је, користећи се методом когнитивне анализе, концептуализацијом префиксалних значења као спацијалних, кроз одговарајуће димензије, узимајући у обзир критеријум границе – лимитативности, спровела Љ. Поповић (2008).

Глаголе са три префикса спомињу Маретић (1963), Белић (1949), Николић (1972) и Клајн (2002). Белић (1949) наводи да са три „предлога” има мало примера и сматра да је то случај додавања префикса испред глагола који већ има два „предлога”. Што се заступљености тиче, Белић и Николић налазе само примере са префиксима *из-*, *над-* и *по-* и за њихова значења наводе следеће: *из-* појачава потпуност глаголске радње *испоразболијевати се*, *над-* има слично значење само у смислу суперлативном (победе или надјачавања) *натприповиједати се*, *по-* у значењу дистрибутивног извршења радње, редом и до краја: *поиспрекритати*, *поиспреламати*, *поиспреваљивати*, *поизостављати*, *поиздоносити*, *поизодгризати*, *поизразболијевати се* и сл. О глаголима са три префикса Клајн (2002: 290) бележи да је то изузетно ретка појава и да најчешће настају додавањем дистрибутивног *из-* или *по-* уз двопрефиксалне глаголе, и то такве који већ садрже

дистрибутивно *по-* односно *из-*, што значи да је први префикс само афективно појачање другог: *испозаборававати, испозавадити се, испонапијати се, испоразбијати, испоразболевати се; поиспрекритати, поиспропадати, поизразболевати се*. Дистрибутивно *по-* испред дистрибутивног (или сативног) *на-* имају *понадобити* и *понадовлачити* (Терзић А. 1997: 316). Без редунације су *испресавијати, поизостављати*, као и *натприповедати* и *расприповедати се*. Четири узастопна префикса, према Клајну, има *поисприповедати* (РМС).

Наша грађа показује да нешто више префикса учествује у трострукој префиксацији. Глаголима са два префикса могу се додати следећи префикси: *до-*, *из-*, *на-*, *над-*, *по-*, *пре-*, *при-*, *про-*. Не одликују се сви истом продуктивношћу и, као што је очекивано, најпродуктивнији су *из-* и *по-*.

2. Значења префикса

2.1. Префикс *до-*

2.1.1. Префикс *до-* у монопрефиксираним глаголима

Издавају се следећа значења префикса *до-* у монопрефиксираним глаголима: 1. просторно значење вршења радње до одређеног места – аткурзивност (*допливати, долетети*); 2. временско значење трајања радње до неког тренутка (*дочекати, дорастати*); 3. значење успостављања везе, контакта са циљем радње (*дохватити, дотурити*); 4. комплетивно значење, извршење радње до краја (*докувати, доплатити*). Грицкат (1957–1958: 112–113) наводи да је код овог префикса нагласак на томе да је обављен неки крајњи, преостали део радње (*дотући, доклати*).

Детаљније се семантиком префикса *до-* као првог (и јединог) у глаголском префиксалу бавила Б. Бабић (2008). Ауторка, такође, издваја четири наведена значења ових префиксала. Један од њених закључака је да се основно значење префикса – усмереност у простору, и то приближавање локализатору и досезање циља – може препознати и у осталим његовим значењима, притом се конкретни, просторни односи преносе на план апстрактних односа. Такође, ауторка сматра да у сваком значењу постоје елементи оних других значења јер свака радња може

бити доведена до краја, баш као што досезање циља у простору подразумева и свршетак радње и контакт с њеним циљем, или као што успостављање контакта с циљем радње није могуће без усмерености и приближавања, укључујући притом и извршење радње до краја.

2.1.2. Префикс *до-* у двопрефиксираним глаголима

Белић је навео да овај префикс не учествује у полипрефиксацији, док га Клајн само демантује, али не наводи која значења реализује.

Спацијално адлативно значење налазимо уз глаголе кретања: *допозети се* 'с муком доћи, довући се' и *допримакнути се* 'сасвим се примаћи, приближити се'. Ови глаголи тичу се кретања одређеном путањом, при чему префикс *до-* носи податак о усмерености, о приближавању локализатору и досезању циља. Адлативност је исказана и локализатором који указује на одредиште кретања и који је исказан предлошко-падежном конструкцијом *до* + генитив, беспредлошком дативом или предлошко-падежном конструкцијом *к* + датив. Локализатор не мора увек бити изражен:

И *допозетасмо се* тремо, између многошарних кућица и разасутијех ступова, до Сорговога дворца (Војн. Л. 2, 67).

Трећем сам *се* к кругу *допримако* (Тице 1, 56).

Кад *се* брод крају *допримакне*, видиш горе и доље просуту множ лијепијех кућа (Љуб. 1, 2).

Морила куга сусједе Арбанасе цијеле године а јесени *се допримакла* к нашој граници (Љуб. 2, 75).

Допозетали су га на силу (Дубровник, Будим., РЈА).

фиг. Гледај Феба, ка је ухитио | на крилатим својим коњма | и пламеносипној колесници, | да нам ново љето *допозете* (Њег. 8, 111).

Из основног – спацијално адлативног значења префикса *до-* развило се значење успостављања контакта са циљем радње. У овом случају префикс показује приближавање локализатору, односно циљу радње, и досезање тог циља, док основни глагол прецизира начин успостављања везе. Контакт може означавати само приближавање субјекта и објекта (*допогледати* 'дочекати изгледајући, сагледати'):

На далек ми ти пут од [умревши], | С'ког те нећу *допогледат* (НП Арк. 2, 363).

Апстрактна веза са циљем радње може се успоставити менталним, сазнајним путем, али је и овде присутна сема комплетивности: *донагатати* 'допунити гатајући, нагађајући, претпостављајући', *донаметати*, *доузнати* 'узнати до краја, до танчина сазнати':

И душмани наши којешта наплету и *донагатају*, што се не би чоекү, ни у сну снило (Сар. 12, 3).

Дуго је требало, док је погађајући, *донамећући* сама сазнала стотину ситница из свагдашњег мужевог живота (Цар Ем. 3, 51).

Милоша много забрину, што није могао чисто *доузнати* на који су начин и уговор пуштени Турци (Сар. 12, 420).

Успостављање контакта са циљем радње може се препознати и код глагола *доповезати се* 'закупити (некога), наврсти се, навалити (на некога)':

Доповез'о ме се Ћетко да му позајим вранца један дан (Херц., Радул. Ј. 5).

Значење адлативности и успостављања контакта са циљем у глаголима са префиксом *до-* може бити десемантизовано (*допринети/доприносити*), а последица тога је да такви глаголи функционишу као метафоре:

Мој дјед је највише *допринео*, да се сагради та црква (Цес., ХК 8, 301).

Обојица [Вук и Гај] ... *доприносили* (су) изграђивању јединства нашег књижевног језика (Белић, НЈ 1, 4).

Када је префикс *до-* додат глаголу *принети/приносити* примарна функција такве префиксације било је истицање адлативног аспекта радње, док је допунска сема комплетивности истицала да је радња доведена до коначне, крајње фазе:

Ако [слушалац] не *допринесе* потврду о уплаћеној такси мора ју поново платити (Зб. зак, 25, 131).

Темпорално значење глаголског префикса *до-*, које је, према мишљењу Б. Бабић (2008: 288), проистекло из његовог основног спацијалног адлативног значења, најмање је заступљено приликом прве префиксације, што се понавља и приликом друге префиксације, ово значење самостално се остварује само у једном глаголу забележеном у нашем корпусу – *донарастити*. Локализатор је у овом случају тачка у времену ка којој радња тече и коју треба да достигне.

Док *донарасту* дјеца, бави се с њими ... мати (Богиш. 3, 288).

Наша грађа показује да у двопрефиксираним глаголима префикс *до-* најчешће развија комплетивно значење – *дозапети* 'запети, притегнути до краја',

дозаспивати 'потпуно се предавати сну', *доизгавити* 'изговорити до краја, дорећи', *доизрећи*, *доиспунити*, *донабити*, *донадојити*; *донасладити се*, *доначинити*, *дообријати*, *допримакнути (се) = допримаћи (се)*, *доразгневити*, *доубити*, *доумрети*, *донасути*, *допоменути*, *допомињати*, *допомоћи*, *допомагати*, *допотегнути = допотећи (1)*, *донаплатити*, односно, значење извршења радње до извесне, потребне, задовољавајуће мере – *донаслађати се*, *донахвалити*, *донадопунити*, *донапунити*, *донасипати*, *доналевати*, *донавезати* 'довезати на нешто, надовезати', *донапуњавати*, *донастављати*, *допотегнути* 'јаче притегнути, причврстити, попритегнути', *доприсејати*, *доукрасити*.

Има примера у којима додавање овог префикса на већ префиксирани глагол не утиче на промену његовог значења (*допријавити*, *донагађати*, *допреградити*), што са семантичке стране представља плеонастичку употребу префикса *до-* (в. Ковачевић 2010). Функција гомилања префикса у овом случају је прагматична – јаче истицање потпуности извршења радње, али и стилска – експресивна у циљу постизања веће изражајности, сликовитости и интензитета израза:

Осим тога му је ... дао и са стране и к'о испод руке *допријавити*, да је и Бенингзен ... са четердест хиљада ... војске, а на самој његовој останио се граници (Сар. 12, 395);

Надали се и *донагађали*, да ће онај то једва дочекати (Сар. 12, 337).

Префикс *до-*, према О. Каган (2012: 211), одређује крајњу тачку коју је учесник догађаја достигао на скали са стандардном компарацијом. Овај префикс се може употребити на скалама са различитим типовима димензија, укључујући скалу пута, временску скалу, скалу мере и сл. Која врста скале ће бити употребљена, зависи од особина предиката коме је префикс додат, а контекст упућује на стандард са којим се пореди¹²¹.

Приликом анализе префикса не треба заобићи формалистичку поделу префикса, према којој префикс *до-* није једногласно сврстан ни у суперлексичке префиксе ни у лексичке префиксе, јер има особине и једне и друге групе. Попут суперлексичких префикса има устаљено значење, не утиче на аргументску

¹²¹ Тако у нашем примеру 'Трећем сам се кругу допримакао', *трећи круг* не означава крајњу тачку, целину, већ само достигнуту тачку, на тај начин контекст одређује шта се рачуна као стандард за поређење.

структуру глагола, то значи да не додаје нови аргумент глаголу, не чини објекат обавезним, може да се додаје испред лексичких префикса и сл. Ипак, префикс *до-*, за разлику од суперлексичких префикса, а слично лексичким префиксима, дозвољава секундарну имперфективизацију *доналити – доналивати; допринети – доприносити (допринашати); допримаћи – допримицати, донасладити се – донаслађати се, допомоћи – допомагати*. Према Татевосову (2008), комплетивно *до-* у руском језику спада у посебну групу 'средњих' префикса (*intermediate*), која се разликује и од суперлексичких и од лексичких префикса.

За истраживање семантике двопрефиксираних глагола изведених префиксом *до-* важно је истаћи чињеницу да је велики број ових глагола у речнику маркиран неким од квалификатора који упућује на њихову употребну вредност. То значи да они не припадају општелексичком фонду стандарног језика, већ је њихова употреба на неки начин обележена. На припадност одређеном регистру и њихов разговорни карактер, указује и велики број ових глагола забележен на интернет форумима. Највећи број глагола (11) означен је квалификатором *необ(ично)*. Према класификацији С. Бабића (1981), *необично* је нормативни квалификатор који даје нормативна одређења о речима и упућује на њихову стилску вредност. Н. Марковић (2011), која се бавила употребом нормативних квалификатора у РМС, за овај квалификатор наводи следеће запажање: „Квалификатор *необ.* није типичан нормативни квалификатор. Речи означене овим квалификатором не одступају од граматичке норме, али им је употреба сужена, обележена на неки начин. Док се квалификаторима *некњиж.(евно)* и *непр.(авилно)* указује на ненормативност на граматичком плану којом се руше правила система, квалификатор *необ.(ично)* указује само на ограниченост употребе неке речи, па је таква реч блиска оказионализму. Овим квалификатором обухватају се речи које се налазе обично на периферији лексичког система.” Квалификатор *необ.* у нашој грађи са префиксом *до-* често стоји уз речи које се срећу код једног аутора или са малим бројем потврда и њиме су обележени следећи глаголи: *дозапети, доизрећи, донасладити се, доразгневити, доубити, доумрети, донаслађати се, донахвалити*.

Према С. Бабићу (1981: 88), квалификатор *необ.* треба разграничити са *индив.(идуално)* иако су „означенице с *индив.* добрим дијелом и необичне, а оне

са необ. већином су индивидуалне по употреби”. Индивидуализми су резултат активног пищевог односа према језичкој творби. Квалификатором индив(идуализам)¹²² означено је осам глагола, а углавном су из језика С. М. Сарајлије¹²³: *доиспунити, донагађати; донагатати, донадојити, допреградити, доузнати, доукрамити, дозаспивати*.

Сарајлија је стварао нове рече по већ постојећем моделу, али је са становишта семантике спој префикса и основе необичан у односу на стандардни језик. Истргнути из контекста и посматрани самостално ови глаголи имају додатну, комплетивну, семантичку компоненту, али ако их посматрамо у поетском окружењу, видимо да за додавање префикса *до-* нема оправдања у прављењу семантичке разлике, већ може бити само резултат потребе за допуњавањем стиха. Реч је само о промени формалне структуре глагола и постизању одређеног стилског ефекта. Ове речи можда јесу само једном употребљене, али оне показују реалне језичке могућности које су у складу са принципима творбе нашег језика.

Као нераспр(острањено) обележен је глагол *допримакнути (се)*.

Територијална ограниченост употребе глагола у речнику наглашава се квалификатором покр(ајинско) и посведочено 5 глагола у овој групи са префиксом *до-* на другом месту: *доначинити, дообријати, доповезати се, допотегнути (допотећи), допотезати (се)*. Квалификатор маркираности

¹²² Индивидуализми или хапакси су речи које су настале као творевине појединих књижевника и уношене су у речник с ознаком индив. ако имају одређено стилско значење типично за време, подручје или писца који је такву реч употребио. Према РМС, хапакс је реч „коју је неко измислио или само једном употребио”. У предговору РСАНУ (1 књ, XXIX) хапакс се тумачи као реч употребљена само једном или више пута, али само код једног аутора, а ништа се не говори о измишљености речи, већ се каже „оне су стављене у Речник ако су писац или сакупљач поуздани у свом послу или ако се речи по значењу или облику своје лако укључују у нашу језичку систему; иначе нису увођене у Речник”.

¹²³ Говорећи о језику С. М. Сарајлије, М. Радовић-Тешић (2009: 151) каже да његов језик има „лексику старе књижевности са изразито много успешних и потпуно неуспешних, тј. натегнутих кованица и околионализама ... која је у доброј мери, посебно у неким књигама, оптеретила Речник САНУ. После рецензентских напомена П. Ивића датих уз 16. књ. Речника, Сарајлијина лексика је у наредним књигама делимично редукована. За њега се може рећи да је прекорачивао лексичко-творбене могућности језика и сам трагао за натегнутим творбеним формама сматрајући да се за све замишљено може направити одговарајућа реч. Стога није ни чудо што је добар део његове лексике околионално индивидуалан, остао на маргини српског лексичког фонда”.

временске употребе лексеме заст(арело) користи се уз два глагола *допомагати*, *допомоћи*. Комбинацију ова два квалификатора налазимо уз један глагол: *донаћи*.

2.1.3. Префикс *до-* у тропрефиксираним глаголима

Префикс *до-* образује само један покрајински тропрефиксирани глагол *донадопунити* 'надопунити, још напунити'. У обе позиције *до-* се користи као комплетивни префикс¹²⁴, али трећи додати префикс има само стилску функцију, јер је његова улога једино да појача већ присутно значење у глаголу.

Значења префикса у монопрефиксираним, двопрефиксираним и тропрефиксираним глаголима представимо табелом. Италиком су у табели обележена модификациона значења, а звездица означава да има врло мало глагола нађених са одговарајућим значењем, тј. пет или мање од пет, док је најзаступљеније значење обележено болдом.

значење	Монопрефиксирани глагол	Двопрефиксирани глагол	Тропрефиксирани глагол
адлативност	<i>допливати</i>	<i>допозезати се*</i>	/
<i>темпоралност</i>	<i>дочекати</i>	<i>донарастити*</i>	/
успостављање контакта са циљем радње	<i>дохватити</i>	<i>допогледати*</i>	/
<i>комплетивност</i>	<i>докувати</i>	<i>донасипати</i>	<i>*донадопунити</i>

2.2. Префикс *за-*

2.2.1. Префикс *за-* у монопрефиксираним глаголима

И. Клајн сматра да је префикс *за-* „један од семантички најсложенијих и најнеодређенијих, без иједног 'прототипског' значења, а са много нијанси које се могу различито тумачити и које граматичари различито класификују” (2002:

¹²⁴ О дистантној редупликацији в. V. 4.

252)¹²⁵. Према Клајну (2002: 252–254), просторно значење предлога *за* 'иза' је прво: *заћи*, и њему сродно значење уметања, увлачења (*зарити*) и повезивања, додира, причвршћивања (*закачити*). Друго је значење ограђивања, обухватања неког предмета (*заградити*) и њему блиског затварања (*заклопити*), заустављања и ометаног кретања (*задржати*). Издваја се и значење залажења у страну, у непожељном правцу (*залутати*) и временско значење трајања радње дуже него што је пожељно (*засести*). Препознаје се и фактитивно значење (*засладити*) и каузативно (*засмејати*). Клајн не издваја значење које налазимо код Маретића (1963: 389) и Белића (1949: 201) 'радња само у малом делу извршена' (*загорети*) или значење које издваја Стевановић (1964: 454) 'обухватање само с горње, или тачније речено, са спољне стране' (*закорити*). И. Клајн наводи још и почетно значење (*заиграти*) и функцију перфективизације трајних глагола (*закаснити*) (2002: 252–254). И. Грицкат (1957–1958: 113) разликује значење завршетка у *закопати* и чисто перфективно значење у *забележити*, *закалати*, *зарђати*, *запитати*, што су, према њеним речима, традиционална образовања и префикс у тој служби више није жив. Љ. Поповић (2008: 243–244) издваја 12 акционалних значења префикса *за-* у српском: почетно – ингресивно (*заговорити*), инцептивно (*запевати*), инхоативно (*заволетити*) и почетно-резултативно (*завладати*; *зачути*), резултативно (*замазати*) и специјално-резултативна значења – тотално-објекатско (*затровати*), интензивно-резултативно (*закартати*; *заносити*), финално-интензивно (*заседети се*), атенуативно (*загорети*), пердуративно (*заноћити*), једнократно (*зажмирити*), мултиакционално (*задиркивати*) и значење накнадне радње (*замезетити*).

2.2.2. Префикс *за-* у полипрефиксираним глаголима

О префиксу *за-* као другом у глаголу Белић (1949) каже да нема једноставног значења и да је семантички неодређен у примерима као што су

¹²⁵ Слично запажање о руском префиксу *за-*, да су значења овог префикса изузетно разграната и да се тешко могу представити на ограниченом простору, износи И. Толска (2007: 351).

*задобити*¹²⁶, *заузети*, *запопасти*. Основно значење кружног кретања које има предлог *за*, Белић препознаје у *заокренути*, *заостати*, а такође га одређује и као средство за перфективизацију које појачава значење глагола с једним префиксом: *запосјести*, *зауставити*, *заодјести*.

Наша грађа упућује на закључак да овај префикс реализује просторно значење само у споју са префиксима *о-* и *об-* и то може бити значење (а) 'залажења, пролажења иза објекта': *заобиколити*, *заобилазити*, *заобићи*, *заовити*, *заокренути*, *заокретати*, *заокружити*, *заоминути*, *заошијати* или значење (б) 'ограђивања, обухватања': *заобрадити*, *заовијати*, *заоградити*, *заогрлити*, *заогрнути*, *заогртати*, *заокупити* 'окружити, опколити, притиснути са свих страна', *заопколити*; и у неколико примера значење (в) 'покривања, прекривања': *заовити*, *заогртати* итд.

(а)

Непријатељска дивизија ... нас је већ *заобиколила* (Вин. 2, 214).

Није сматрао за потребно да *заобилази* локве, којих је било свуда по друму (Радов. Ђ. 1, 312).

Он се осврну опрезно на све стране ... па *заобиђе* иза куће (Весел. 6, 194).

Незнајући ко, *заовијем* малко мимо њих, ну добро сам чуо разговор (Драг. 1, 293).

Таман је стигао да *заокрене* за угао куће, кад ... бесно залајаше два пса (Радов. К. 1, 115).

У тијем разговорима *заоминуше* једно брдо (Мат. 4, 221).

Десном руком *заошијавао* је око главе оне крајеве канапа са крпом (Кал. 1, 66).

Њен [Дринин] ток у овоме делу највише је *заошијао* на исток (Илић М., Отаџб. 2, 366).

(б)

Ти све видиш шта се ради, | За то, боже, молим ти се | Праведнога *заогради* (Нен. Љ. 11, 12).

Он ће отца својег *заогрлит*, како је право (Марет. 2, 159).

¹²⁶ Овде можемо додати још и застареле глаголе *задобавити* 'прибавити, набавити, стећи, зарадити', *Осам недил' што се о њих [семењу] бави, | Липе новце себи задобави* (Петр. Е. 4, 14); *задобавити се* (нечега) 'добити, навући (болест и сл.); запасти у неко неповољно стање', Његова стара костобоља, које се је задобавио у млетачким тамницама, приковала га на постељу (Том. Е. 1, 86). Нахладио се у лову и задобавио се упале плућа (И. 4, 31). Изнио ... дијете, што се те ноћи од страха и зиме задобавило болести и преминуло (Новак Вј. 3, 81); *задобављати* 'прибављати, набављати, стицати', Нек један ред задобавља круха, | Други моли, да га Бог сачува (Релк. 1, 83); *задобивати* и *задобијати* Разна [су] средства којима Русија посердно задобива превласт у Србији (Миј. Ч., Сп СКА 17, 89).

Наши војници ... са својих су леђа скидали хаљине да *заогрну* и утопле смрзнуте (Поп. Ср. 1, 345).

Нова чохана колија, ма да је топло *заогртавала* и грејала је ... стезала је (Станк. Б. 3, 145).

(в)

Зимски дан, већ се почиње природа да преоблачи, и *заовија* белим огртачем (Вукићевић М., Дело 4, 97).

Не треба Фаусту, да се *заогрњује* у средовјечну учењачку кабаницу (Ђал. 18, 5).

У глаголу *запоставити* могли бисмо препознати просторно значење стављања објекта иза нечега и из њега настало метафорично значење занемаривања или стављања у подређен положај.

Та деца из првог брака увек су *запостављена* (Ђорђ. М. 1, 179).

Пробудио [је] извесно интересовање за наше заборављене и *запостављене* крајеве (Скерл. 5, 48).

Што се тиче акционалности глагола, префикс *за-* реализује почетно значење (*започети*, *запоштовати*, *заприличити*, *запродавати* итд.) и учествује у творби фактитива (*заокружити*, *заошиљити*).

Значење префикса	Монопрефиксирани глаголи	Полипрефиксирани глаголи	Тропрефиксирани глаголи
просторно 'иза'	<i>заћи</i>	<i>заобићи</i>	/
ограђивање	<i>заградити</i>	<i>заогрнути</i>	/
залажење у непожељном правцу	<i>залутати</i>	/	/
трајање радње дуже него што би требало	<i>засести</i>	/	/
<i>фактитивно</i>	<i>засладити</i>	<i>заошиљити*</i>	/
<i>каузативно</i>	<i>засмејати</i>		/
почетно	<i>заиграти</i>	<i>започети</i>	/
<i>перфективно</i>	<i>заклати</i>	/	/

2.3. Префикс *из-*

2.3.1. Префикс *из-* у монопрефигираним глаголима

У српском језику префикс *из-* осим основног, просторног значења које одговара предлогу *из-* 'извадити из унутрашњости нечега' (*ископати*), метафорично може означавати кретање ИЗ уста, груди (*издахнути*), ИЗ главе, ума, мозга (*изнаћи*); ИЗ једне тачке у дужину или висину (*издићи се*). Може означавати издвајање из већег скупа бића или предмета (*изузети*) или давање чему особине означене придевом у основи (*изоштри*). Осим просторног значења, овај префикс има и неколико других значења. И. Клајн издваја следећа: 1) постизање неког циља дугим и упорним вршењем радње (*измолити*) – акционална класа позитивно-интензивних глагола; 2. сативно значење у оквиру којег разликује а) значење извршења радње до задовољења потребе или до смирења емоције коју је изазвала (*испавати се*) и б) значење извршења радње у потпуности, до краја, колико год је могуће (*исписати*) (тотално-објектни глаголи); 3) дистрибутивно значење (*изгинути*) и 4) чисто видско значење (*излечити*) (Клајн 2002: 255–256). Грицкат (1957–1958: 113) наводи да значење чисте перфективизације (*испричати*, *изгорети*, *излечити*) често има призивак потпуности, обилности, већег улагања снаге, јачег резултата (*искварити*, *испунити*, *измучити*) и само је ова друга нијанса значења жива. Анализирајући српски префикс *из-*, Љ. Поповић издваја нешто више акционалних значења: почетно – ингресивно (*излетети*), једнократно (*искочити*), мултиакционално (*изговарати*), резултативно (*избрисати*), дистрибутивно (само *испревртати*), тотално-објекатско (*избистрити*), интензивно-резултативно (*измолити*), финално-интензивно (*изнемоћи*) и сатуративно (*изборити се*) (Поповић 2008: 236–242).

Детаљном анализом префикса *из-* и раздвајањем семантичких типова глагола с овим префиксом у стандардном српском језику бавила се Р. Жугић (2007б). Она издваја три семантичке групе и укупно девет семантичких реализација глагола с префиксом *из-*. Прву семантичку групу чине глаголи који означавају кретање, покретање субјекта или објекта радње из унутрашњости или неког ограниченог простора, или кретање, простирање, релацију неке друге врсте,

на основу чега је семантички издиференцирана у четири семантичка типа. Другу групу чине глаголи којима се означава степен или мера извршења радње основног глагола, а у оквиру ње се издвајају два семантичка типа. Глаголи треће семантичке групе, са три семантичка типа, означавају да радњу основног глагола извршава већи број субјеката, или да је радњом обухваћен већи број објеката (или један објекат на више места), односно да се радња одвија на једном објекту у више праваца или у свим правцима. Ауторка (2007б: 98) запажа да глаголи ове групе често „представљају секундарна образовања, будући да се у њима префикс ИЗ- везује за претходно префиксирани глаголи префиксима НА-, ПО-, ПРО-, ПРЕ- и РАЗ-.” Већ смо споменули и рад Н. Милићевић (2004) који се бави лексичком и суперлексичком употребом овог префикса.

2.3.2. Префикс *из-* у двопрефиксираним глаголима

У двопрефиксираним глаголима префикс *из-* реализује просторно значење предлога *из* 'простор из чије се унутрашњости нешто одваја, удаљава', односно 'издвајање из већег скупа'. Семантичка реализација која произилази из основног просторног значења префикса *из-* код глагола *изоставити* (а) 'отићи из неког места, напустити, оставити' је застарела и у РСАНУ дато као последње, четврто значење, док су у савременом српском језику данас актуелна секундарна значења (б) 'одвајање/удаљавање из неке целине, средине, ситуације, околности', и даље (в) 'нечињење нечега, пропуштање прилике и сл.'

(а)

Онда Старо Хопово сасвимъ *изоставе*, а у Ново се премѣсте (Радич И. 1, 14).

(б)

У Исповести, написао је он овај карактеристичан стих, који је после *изоставио* (Скерл. 4, 40).

Камо среће ... да га је *изоставио* из акције (Перов. М. 1, 105).

(в)

Он је доста *изоставио*, што је дужан био да уради (Павлин. 3, 20).

Издавање се уочава и код фреквентних полисемних глагола *изостајати* и *изостати*:

Шкоранца је врло често *изостајао* због болести (Мат. 4, 83).

Не изостај! У друштву се лакше иде (Јок. 2, 118).

Постепено Пеко је сасвим *изостао* из куће (Сек., Књиж. 2, 179).

Обуку га [покојника] лепо ... обућа не сме такође *изостати* (Трој., СКГл НС 3, 135).

Просторно значење 'извадити из унутрашњости нечега' остварује се у глаголима *исповитлити* 'зграбивши, шчепавши, извукавши нешто завитлати, хитнути'; *исповртети* 'изнети на видело, извући, извадити, потегнути' и фигуративно 'изрећи, изговорити, избацити (најчешће неочекивано, изненада), извалити', *испотегнути* 'извући, потегнути', *испотезати*:

Исповитли камен па њега поврх цика [темена] (Ужице, Јав.).

Касапин одмах шчепа [јелена] и нож *исповрти* да га прекоље (Трој. 5, 99).

До душе је чича поспор на језику, али често *исповрти* по коју мудру (Шапч. 6, 152).

Она крочи пут Радише, *испотеже* прешљицу испод хаљине, замахну – и Радишу обли крв! (Вул. С., БК 1904, 590).

Мјесто гдје се лађе извлаче, зову влака. Извућ лађу зову *испотезат* на крај, потећ на крај (Зоре 1, 329).

Просторно значење промене положаја уочава се код глагола *изокренути*, *изокретати*, *испревратити*, *изувити се*, *изувратити се*. Ови глаголи могу значити исто што и мотивни глагол (нпр. *изокренути* = *окренути*), али у неким случајевима имају умерено значење у 'мењати, преиначавати у лошем смислу, извртати, искривљавати' и не могу се баш у свим контекстима заменити мотивним глаголом (или се могу заменити, нпр. у трећој реченици, али ће се много чешће у датом контексту користити полипрефиксирани глагол – *изокретати речи* ум. *окретати речи*):

Но виђају се доњи самљевачи, којима су краци не само са свим спојени, него *изокренути* (= *окренути*) и кукасто завршени (Медов. 1, 213).

А одмах у 13 броју исти Боројевић ... *изокреће* (≠ *окреће*) наведени ... први стих (Нуш., СКГл 26, 260).

Кад би било допуштено да се *изокрећу* (* *окрећу*) речи у датоме им смислу ... онда би врло лако могли усвојити квалификацију прима, секунда итд. (Гавр. С. 1, 31).

Овај префикс развија значење дистрибутивности (објекатско код прелазних глагола и субјекатско код непрелазних и повратних): *изаграђивати*, *изадевати*, *изамашћивати*, *изасађивати*, *изачепљати*, *издоносити*, *издохватати*, *изнабадати*, *изнабијати*, *изнавезивати*, *изнадизати*, *изнадодавати*, *изнадувати*, *изналазити*, *изнаметати*, *изнамирити*, *изнамицати*, *изнаправити*, *изнатезати*,

изограђивати, изодгризати, изокивати, изокрајати, изокрпити, изомакати, изопирати, изоплетати, изоправљати, изопраштати (се), изотварати, изотирати, изоткивати, изотпуштати, изотресати, изразбуђивати, изразваљивати, изразгледати, израздавати, израстајати се, изувлачити, изуједати, изуметати, изумивати (се), изупредати, изупрскати, изутезати, исакривати, испобадати, испобијати, исповешати, исповијати, исповраћати, испограђивати, исподавати, исподвлачити, исподењивати (се), исподешавати се, исподизати, исподмазивати, исподметати, исподогађати се, исподупирати, испозавадити, испозајмљивати, испозатварати, испоздрављати (се), испоказњавати, испоклапати, испокрајати, испокривати, испокрити, испокупити, испокуповати, исполагати, исполивати, испребирати, испребрајати, испрегледати, испредавати (се), испрекађивати, испрекрајати, испрекрижати, испреливати, испремазивати, испремеравати, испрепињати, испрепродавати, испресађивати, испритискати, испробадати, испробијати, испробуђивати, испробуразити, испробушивати, испроваљивати, испровлачити, испродавати, испролазити, испроналазити, испрорезивати, испросецати, испростирати ИТД. Грађа, односно извори, показују да је ово значење заступљено и у савременом стандардном језику, али се среће и у раним фазама стандарног језика, као и код аутора из различитих крајева.

Посебним творбеним моделом префикс *из-* изражава семантику сатуративности. Поред глагола који изражавају засићеност субјекта ситуацијом уз позитивну оцену задовољења: *издовољавати (се), издовољити, изнадовољити (се), изнаборити се, изнапијати се, изнапровађати (се), изнаразговарати се, изнаужити се, изопијати се, изопити се, исподсмевати се, испрејести се, испроживети, изразговарати се* и сл., има и оних чија семантика мотивног глагола упућује на негативну оцену, негативан доживљај, осећање и носе негативну оцену доживљеног феномена: *изадуживати се, изнагрдити се, испосвађати (се), испребијати се, испревијати се, испрезнојити се, испрекидати се, испреморити се, испрепадати (се), испреплашивати (се), испретргати се, изумарати се, изуздисати се*. Природа оцене потиче од мотивног глагола и најчешће се може проценити тек у контексту.

Као што смо споменули више пута у раду, полипрефиксирани глаголи се користе као средство експресивизације у говору и одлика су разговорног језика, а њихов потенцијал користи се и у сленгу. Тако глагол *издобијати*, који у стандардном језику припада акционалној класи дистрибутивних глагола (Вратићемо се у клупе и *издобијати* тестове; Ноле ће свакако *издобијати* награде за најбољег тенисера (интернет)), у сленгу има рефлексивну форму и користи се као сатуративни глагол¹²⁷

Пази још ако те добије нека риба њеним понашањем, па се заједно добијете неким алкохолем и на крају *се* људски *издобијате* неком цицом, милина (интернет).
Ми кажемо: добио се кад узмеш баш колико ти треба, пипнеш се – кад узмеш мало, а *издобијаш се* – кад уђеш баш у серију и упаднеш у срање (интернет).

Говорећи о разговорном језику, треба споменути и глагол *издоговарати* (*се*), који би представљао својеврсни неологизам који речници не бележе, а који је фреквентан у разговорном језику. Он је по својој семантици близак глаголима чије значење Клајн (2002: 212) дефинише као 'постизање неког циља дугим и упорним вршењем радње исказане основним глаголом', а које Ивановић (2012: 395) одређује као позитивно-интензивне глаголе образоване од терминативних глагола који означавају ситуације усмерене на постизање одређеног резултата, те представљају резултативе у аспектуалном смислу (*измолити*, *изборити* (*се*), *издејствовати*, *испословати* и сл.). Поповић (2008: 216) овакве глаголе наизва интензивно-резултативним:

Бићете врло поносни на себе и гледајте да што више ствари *издоговарате* ове недеље, биће успешне (интернет).

Поштована госпођо, мораћете да *се издоговарате* са самом собом шта ћете и како ћете даље (интернет).

Сад ви треба мало да седнете и да *се издоговарате* за ову наредну годину, мада овај буџет неће много значити ... очекујемо брзо ребаланс (интернет).

Белић је приметио да овај префикс може мењати вид глагола када се дода на секундарно имперфективизован глагол – *испогибати*, *испребијати*, *изналазити* и сл.

¹²⁷ Потврду за ово значење забележили смо на сајту Вукајлија (<http://vukajlija.com/izdobijati-se/228639>, стање 10. 11. 2015), али су примери стари по неколико година, па је могуће да је и у сленгу ово значење мање фреквентно или чак и нестало.

2.3.3. Префикс *из-* у тропрефиксираним глаголима

Префикс *из-* у тропрефиксираним глаголима, као и у двопрефиксираним, у највећем броју има дистрибутивно значење, и то објекатско код прелазних глагола (а) *изнадодавати, испоизбацивати, испозавезивати, испозадобивати, испозатварати, испоодвајати, испоопијати, испоопити, испоотварати, испоотворити, испоодузимати, испопродавати, испоразбијати, испораздавати, испосакривати, испосахрањивати, испреокренути, испрепродавати, испресавијати*; као и субјекатско дистрибутивно код непрелазних и повратних глагола (б): *исподлазити, испонапијати се, испоодвајати се испоопијати се, испоопити се, испоотварати се, испоотворити се, испоразболевати се, испораздељивати се, испосакривати се, испоумирати, испридолазити.*

(а)

Да је било за паре или за нешто друго, никад ја не бих научио све оне изувијане и *изнадодаване* ријечи сличне једна другој (Лал. 1, 230).

Имала сам неке пријатеље на ФБ који су ми слали поруке ... међутим све сам их *испоизбацивала* те који се убацују нешто (интернет).

Све то [новац] сасу у засебне зобнице, које, помоћу пандура, тако вешто *испозавезива*, да се новци утолегоше једни у друге као заливени (Шапч. 6, 112).

Прелазакъ нѣговогъ [народа] исподъ османскогъ ярма у благословену ову земљу, — *испозадобивене* за своју слободу народну царске повластице ... тужбе ... противу неправде ... све то показуе, да народъ нашъ ніе никада быо безъ свѣсти (Груј. Н. 7, 19).

Српске школе у Старој Србији и Македонији ... Турци су *испозатварали* за време српско-турскога рата 1876–1877 године (Белић 3, 46).

Онај њен [Шумадије] таласасти изглед ... и долази од брда ... са главичастим врховима, или од самосталних главица *испоодвајаних* јаругама (Цвиј. 1, ПГл 1887, 905).

Испоопијао је госте (Врање, Влај. 1).

Испоотварали су врата (Врање, Влај. 1).

Ал' од чежње да – сагори. | Да! од чежње за кћерима | Што уза њу несу, | Кнез у злобном бесу | Што их *испоодузима* (Вуч. 2, 75).

Робље је било *испопродавано* (Вук, РЈА).

По домовима завесе су очупане ... огледала *испоразбијана*, библиотеке ... попаљене (Јанк. Р. 1, 98).

Они су много тога *испосакривали* и потрошили на којекакве баханалије (интернет).

Гробље није далеко ... Кажу да *се* четрнаест колена људи ту *испосахрањивало* (Станк. Б. 5, 83).

Робље [*је*] *било испрепродавано* и разведено по свему Царству Турскоме (Вук 8, 259).

Скиде пешкирић са оне Даничине [погаче], *испресавија* га, и остави под јастучић на свом кревету (Шапч. 7, 137).

(б)

Јесу до душе први победиоци *исподлазили* за ... кратко време (МН 1892, 272/2).

У Енглеској када су већи дербији у питању па се помери [сатница] на рано поподне да навијачи не би стигли да *се* колективно *испонатијају* (интернет).

За веће гранитске површине карактеристичне су и гомиле њихових стећака (монолита), који су се *испоодвајали* нарочито дуж равница ... у паралелопипедне банке (Жуј. 5, 184).

Сва су се врата *испоотварала* од ветра (Врање, Влај. 1).

И војници се сви побољели ... Који су се путем *испоразболијевали* (т.ј. редом разболијели), оне су на коњима носили (Куш. 1, 208).

Од како се куће по селу *испораздељивале*, све се село напунило спљачких кућа (Берт. 1, 104).

Мораћемо лепо да нађемо неку пећину да *се* сви *испосакривамо* и притајимо месец-два (интернет).

Сва су му деца за време рата *испоумирала* (Ил. Драг.).

Имао сам велика очекивања, она су се *испреокренула* да би на крају постала још и боља (интернет).

Сативно значење забележено је у само два глагола: *изнадовољити* (*се*), *изнаразговарати се*.

Но тај ће сад срце своје до дна да *изнадовољи* „свјаческим” кркањем (Маш. 3, 166).

Но кад *би се* порезник Павко сит *изнадовољио* игре, пјесме и теревенке, падао би у неку врст покајања (Маш. 4, 199).

Да им је само одобрено говорити, могли *би се* до миле воље *изнаразговарати* (Дач. Ж. 3, 47).

Значење префикса	Монопрефиксирани глаголи	Двопрефиксирани глаголи	Тропрефиксирани глаголи
просторно значење <i>из</i>	<i>ископати</i>	<i>испотегнути*</i>	/
издвајање	<i>изузети</i>	<i>изоставити*</i>	/
промена положаја	<i>изврнути</i>	<i>изокренути*</i>	/
<i>фактитивно</i>	<i>изоитрити</i>	/	/
<i>позитивно-интензивни глаголи</i>	<i>измолити</i>	/	/
<i>сативно</i>	<i>испавати се</i>	/	<i>изнаразговарати се*</i>
<i>тотално-објекатско</i>	<i>исписати</i>	/	/
<i>дистрибутивно</i>	<i>изгинути</i>	<i>издоносити</i>	<i>изнадодавати</i>
чисто видско	<i>излечити</i>	<i>испогибати*</i>	/

2.4. Префикс *на-*

2.4.1. Префикс *на-* у монопрефиксираним глаголима

Просторно значење префикса *на-* одговара значењу предлога *на* 'место завршетка или циљ каквог кретања, померања, а то место је високо или горња површина или сл.' (*навући*). Просторна су још и значења глагола који значе случајан контакт с препреком на путу (*наићи*), радњу која се врши на некој површини (*написати*), нагло кретање већег броја живих бића (*наврети*). Такође, префикс *на-* има и значење започете или само мањим делом остварене радње (*начети*), радње остварене у приличној мери, кумулативно значење (*набрати*)¹²⁸ и сативно значење 'до миле воље', 'до крајњих граница' (*наспавати се*). Наравно, има и функцију перфективизације (*нахранити*).

2.4.2. Префикс *на-* у двопрефиксираним глаголима

Према Белићу (1949), две су основне значењске групе двопрефиксираних глагола са префиксом *на-* – основно значење предлога *на* ('ставити (и сл.) на што'): *надолити*, *надометнути*, *надовезати* и значење извршења радње у великом степену: *надобијати*, *надоносити*, *наодмарати се*, *наразговарати се*. Неотређеног је значења у *надоћи* (Белић 1949, Николић 1972, Клајн 2002).

Међу модификационим значењима, која су у литератури наведена као једно, треба разликовати кумулативно¹²⁹: *надобити*, *надобивати*, *надовлачити*, *надовозити*, *надогонити*, *надојамити*, *надолазити*, *надоносити*, *надоћи*,

¹²⁸ Белић користи термине почетносвршена и завршносвршена радња. Из првог значења, према значењу глаголске основе може се добити и значење вршења глаголске радње у малој мери (*начети*), а из другог значење потпуности или обилности радње (*набрати*).

Пажњу истраживача најчешће привлачи кумулативно значење овог префикса, в. Филип (2005), Соучкова (2004а); Митриновић-Штепанек (2015) итд.

¹²⁹ Кумулативно *на-* може се посматрати и као лексички (Бабко-Малаја, Бискуп) и као суперлексички префикс (Татевосов). Мишљења су неусаглашена и око статуса сатуративног *на-*, који неки аутори посматрају као спољашњи префикс јер не дозвољава секундарну имперфективизацију, има устаљено значење и може да се дода већ префиксираним глаголу (Милићевић 2004: 295), док Жауцер (2010) овакву употребу у словеначком језику одређује као резултативну.

назабијати, назадавати, назадевати, наизбирати, наобијати, напабирчити, наприбављати, наприбадати, наприбоцкати, наприкачивати, наприправити, наприправљати, наразвијати, насаградити, насаливати, насашивати, назбијати, наубијати, наувијати, наувлачити, наудевати, наузимати; и сатуративно (сативно) значење: надобивати (се), надобијати (се), надобити, надовлачити, надовозити, надогонити, надодавати (се)², надојамити, надолазити (несвр.), надолазити (свр), надоносити, надоручковати се, надотегнути, надотезати, надохватити, надовољивати, надовољити, надохвалити се, надописивати се, надоспати, назадовољити (се), назапиткивати, наизлазити (се), наизваљати се, наизводити се, наизговорити се, наиздовољити се, наизмишљати (се), наисказивати се, наиспакати се, наисповедати се, наиспребијати се, наиспроводити се, наоговарати се, наокретати се, наопомињати, науједати се, наумакати се, науздисати се.

Глаголи са префиксом *на-* могу имати и значење 'делимично извршити радњу мотивног глагола'. Овај творбени тип можемо сматрати слабо продуктивним или чак непродуктивним, јер се јавља у малом броју покрајинских глагола који су у малој мери потврђени примерима. Гради се од свршених прелазних глагола и означава да је објекат само делимично обухваћен радњом коју означава мотивни глагол. Непотпуна извршеност радње истакнута је још неким творбеним средством, префиксом, који је први додат глаголу, или суфиксом, или и једним и другим – *надочути* покр. 'начути'; *напознавовати* покр. 'помало познавати'; *напозрачити* покр. 'осветлити, обасјати пригушеном, слабом светлошћу'; *наприбоцкати* покр. 'наприбадати помало, у мањој мери' (Лика, Богдановић Ј., РЈА).

Напознавује, по мало познаје (Љуберажда, источна Србија, Белић 1, 499);

Ступаш кроз оне мукле и тамне сводове *напозрачене* уским оканцем с виса (Павлин., РЈА).

Семантика непотпуности може бити присутна и у мотивном глаголу — *напабирчити*. Овај глагол је занимљиве семантике, јер *бирчити* значи 'брати, скупљати'; *пабирчити* 1. 'купити пабирке' и 2. фиг. 'скупљати помало с различитих страна' може бити мотивисано именицом *пабирак* 'плод који заостане после бербе или жетве', што опет не упућује на велику количину, или може бити изведено од глагола *бирчити* непродуктивним префиксом *на-*. *Напабирчити* је у

РСАНУ дефинисано као 'помало скупљајући са разних страна, пабирчећи сакупити, прикупити неку (потребну) количину чега', мада се из примера закључује да је та количина углавном мала.

Косићу и по ноћи ... па *ћу напабирчит' цркавицу* и заситићу и алу и врану (Радић Д. 4, 46).

Смајк је *напабирчио ручак од остатака вечере* (Симић Ж. 4, 240).

Једва је тридесет динара *напабирчила* (Ник. Јов. 1, 129).

Све ово (и што *би се* још дало *напабирчити* [из Менчетићевих песама] ...), није додуше много (Комбол М. 1, 92).

Рефлективна форма овог глагола не упућује на малу количину и деинтензивност, већ напротив на велику количину:

Напабирчио се црквене старине (Матош 5, 73).

2.4.3. Префикс *на-* у тропрефиксираним глаголима

Префикс *на-* у тропрефиксираним глаголима изражава сативност: *назадовољити се*, *назаповедати се*, *наиздовољити се*, *наиспонизивати се*, *наиспребијати се*¹³⁰, *наиспроводити се*.

Турци ... [су се] сваки божји дан Србима у куће наметали, да бадава једу, и варварски своје жеље, у сваком смотрењу *назадовоље* (Бат. 1, 29).

Сиротој гусеници није суђено, да *се назадовољи* њиме [животом] (Цвет. К. 1, 190).

Нису Динићи дуга века па 'итају да се нараде ... да *се назаповедају* (Сек. 5, 218).

Изгубише се у љубавном дрхтању, стискању, уздисању ... Пошто *се* тако сити *наиздовољише* ... он јој ... изјави, да је учитељ (Маш. 4, 100).

Ето, кукавац, види се да га је сиротиња одњихала, нагладовао се, надрхтао и наиспонизивао (Маш. 4, 18).

Силне и богате, Републике заваде ти намъ се, и около сто божји година страшно *се* навоюю и *наиспребијю*, докгодь една ... не изгуби сву властъ на мору (Дос. 9, 127).

Ја сам ти *се* у свом веку *наиспроводио* више но краљ (Вин. 5, 222).

¹³⁰ Овај глагол срећемо код Доситеја у значењу *наратовати се*. М. Радовић-Тешкић (2009: 173–174) објашњава да је овај глагол направљен према постојећем творбеном моделу, али је на семантичком плану данас непримерен појму на које се у Доситејеву језику односи. Код глагола *наиспребијати се* опште значење глагола у основи је пренето у специјално значење, у недостатку одговарајућег термина.

Значење префикса	Монопрефиксирани глаголи	Двопрефиксирани глаголи	Тропрефиксирани глаголи
просторно	<i>навући</i>	<i>надовезати</i>	/
случајан контакт с препреком	<i>наићи</i>	/	/
започета или мањим делом остварена радња	<i>начети</i>	<i>наприбоцкати*</i>	/
кумулятивно	<i>набрати</i>	<i>надовлачити</i>	
сативно	<i>наспавати се</i>	<i>наизлазити се</i>	<i>назадовољити се</i>
перфективизација	<i>нахранити</i>	/	/

2.5. Префикс *над-*

2.5.1. Префикс *над-* у монопрефиксираним глаголима

У литератури је јединствено одређење овог префикса: 1. просторно значење (*наднети*); 2. супериорност, надмоћност, превазилажење – мајоративно значење (*надмашити*).

2.5.2. Префикс *над-* у двопрефиксираним глаголима

У досадашњој литератури аутори не спомињу овај префикс у творби двопрефиксираних глагола. Оба значења забележена код монопрефиксираних глагола он чува и у двопрефиксираним – (а) просторно у: *натпоставити*, *натпостављати*, *натпреполовити* и (б) мајоративно у: *надобилазити* 'превазилазити, надмашивати', *надоживети* 'надживети', *надоживљивати*, *надосвирати*¹³¹ 'надмашити, победити у свирању', *натпреузвисити* 'надмашити висином, надвисити', *натприповедати*, *надузвисити*.

(а)

Ту су први пут танахни ступови и убави коринтски капители употребљени као збиљски носиоци *натпостављеног* им терета (Цар 5, 86).

¹³¹ РСАНУ не садржи *освирати*, али смо на интернету нашли бројне примере за овај глагол, који је очигледно територијално обележен и може се квалификовати као покрајинска лексема.

Друге [зграде] ... припадају Ренесансу ... и истичу према сунцу своја три *натпостављена* реда старинскијех стубова (Цар 1, 16).

Негдје стрма, негдје положена | Завојица сведе нас у крило, | Гдје је стрмен *надпреполовљена* (Тице 1, 234).

(б)

Сада нека суди самъ, дописатель ... Ели ... црква наша, тако убога у књигама религиознима, или може бити гдикою цркву *надобилази* числомъ овихъ књига (Јазић В., Дан. Ђ. 8, 74).

Све се њему од браће, јер их *је* све *надоживио*, у мираз превали (Љубушко, Зовко, ЗНЖ 3, 153).

Надоживити кога, остати у животу послѣје чије смрти, на пр. мене ће моја жена *надоживити* (Павлин., РЈА).

С другом женом [га] *надоживило* мужко чедо (Бот. 1, XX).

Кушање не умире као човјек ... оно *надоживљује* мимоилазеће нараштаје (Павлин., РЈА).

Желяхъ да се мое магаре у Елефанда претвори ... и да му уши као елени рози нарасту, да онъ може съ нима све оне камиле, и оне що на нима седе *надъпреузвисити* (Дос. 3, 131).

Ако ли нас *надосвири* Иве, | нек избере понајљепшу вилу (НП, РЈА).

Треба рећи да ови глаголи не спадају у стандардни језички фонд и да је већина обележена неким квалификатором употребне вредности, тако су *надоживети*, *надоживљивати* и *надокољити* територијално обележени као покрајински, *надобилазити* и *надузвисити* као застарело, *натпреузвисити* као нераспрострањено, док *натприповедати* није обележено квалификатором, али о његовој употреби сведочи чињеница да је забележен само у Вуковом Рјечнику и то без примера, док су остали глаголи потврђени и илустровани старијим примерима.

2.5.3. Префикс *над-* у тропрефиксираним глаголима

Овај префикс као трећи срећемо у нераспрострањеном глаголу *натпреузвисити* 'надмашити висином, надвисити', у коме има значење супериорности, надмоћи, превазилажења, тј. мајоративно значење.

Желяхъ да се мое магаре у Елефанда претвори ... и да му уши као елени рози нарасту, да онъ може съ нима све оне камиле, и оне що на нима седе *надъпреузвисити* (Дос. 3, 131).

Значење префикса	Монопрефиксирани глаголи	Двопрефиксирани глаголи	Тропрефиксирани глаголи
просторно <i>над</i>	<i>наднети</i>	<i>натпоставити*</i>	/
<i>мајоративно</i>	<i>надмашити</i>	<i>натприповедати*</i>	<i>натпреузвисити*</i>

2.6. Префикс *о-*

2.6.1. Префикс *о-* у монопрефиксираним глаголима

Осим просторног значења које одговара предлогу *око*, који указује на просторне односе према неком средишњем појму, нпр. *окожити*, код префикса *о-* препознају се још и значења прекривања површине нечим (*обојити*), уклањање спољног омотача (*ољуштити*), потпуно обухватање (*опрати*) и ослабљена варијанта кружног значења, односно радња која на објекат делује само с једне стране (*опећи*). Глаголи са придевском основом означавају придавање објекту особине исказане придевом, одн. стицање такве особине (*ојачати*), док глаголи са именичком основом значе да се објекат на неки начин „снабдева” оним што значи именица (*осолити*). Од назива младунаца изведени су глаголи који значе њихов долазак на свет (*ојагњити се*). Глагол има и чисто видску функцију (*отровати*).

2.6.2. Префикс *о-* у двопрефиксираним глаголима

Овај префикс бисмо могли сматрати типичним лексичким префиксом, који се врло ретко јавља у двопрефиксираним глаголима, а када се јави има тешко објашњиво значење или је део комплекса префикса (*определити* и сл.). Клајн истиче да *о-* има тешко објашњиво негативно значење у *опозвати* и *оповргнути*, још бисмо додали да то значење ’поништавања радње или њене супротности’ имају и глаголи *опорећи* и *опорицати*, у које то значење уноси још префикс *по-*, а префикс *о-* га само појачава:

Руска винарска комисија у Токају није тада *опозвана*, него је под разним заповедницима остала у том граду (Кост. Мита 1, 17).

„Е, сад је ред на тебе, да *опозовеш* реч!” „Ја је не *опозивљем*” (Рув. К. 1, 293).

Опорећи значи узети ријеч натраг (ЦГ, Поп. П. М.).

Све оно што сам казала а вас је увредило, *опоричем*; да се може ја бих своје речи натраг узела (Јов. Ј. 4, 225).

Значење 'узајамне или узвратне радње' имамо у глаголу *оповрнути*

Не иди! – опомиње га друг ... Жеђ ме мори! – *оповрне* Витомир (Ћип. 8, 165).

Неодређено значење овај префикс има у *опоменути* (Белић у овом примеру види појачавање перфективности), *опонашати*, *осврнути (се)*.

Овај префикс не учествује у трећој префиксацији.

2.7. Префикс *об-*

2.7.1. Префикс *об-* у монопрефиксираним глаголима

Префикс *об-* има значење окружења или обухватања (*опколити*) и фактитивно значење (*обновити*). Белић (1949: 203) истиче и значење извршити радњу у малој мери, које се развило од почетносвршеног (*обавријети*).

2.7.2. Префикс *об-* у двопрефиксираним глаголима

Префикс *об-* чува своје основно просторно значење кружног кретања или обухватања: *обухватити*, *обујмити*, *обумријети*, а може имати значење тоталног обухвата објекта ситуацијом, најчешће је у питању просторни обухват¹³², не само површине или запремине, већ целокупног објекта. То је значење које Клајн дефинише као радњу „која на објекат делује с разних страна или га на неки начин целог обухвата” (2002: 260): *обумерити* (покр.'измерити, утврдити обим нечега'), *обухватати*, *обухватити* (*обухваћати*, *обухитати*, *обухитити*).

¹³² О томе је писала Љ. Поповић (2008: 213–216).

Значење префикса	Монопрефиксирани глаголи	Двопрефиксирани глаголи	Тропрефиксирани глаголи
просторно (окружење, обухватање)	<i>околити</i>	<i>обухватити</i>	/
<i>фактитивно</i>	<i>обновити</i>	/	/

2.8. Префикс *од-*

2.8.1. Префикс *од-* у монопрефиксираним глаголима

Просторно значење префикса *од-* је аблативно, тј. удаљавање или одвајање (*однети*). Остала значења су поништавање радње или супротност у односу на другу радњу, најчешће означену префиксом *за-* (*откопчати*) и узајамна или узвратна радња (*одговорити*). Има и значење чисте перфективизације (*одрадити*). И. Клајн (2002: 265) истиче да глаголи са овим префиксом изражавају „посебну врсту перфективности”, односно „значе радњу у дужем али ипак завршеном периоду”. Тошовић издваја три типа значења која се изражавају овим префиксом: 1. значење прекида или завршетка дуге радње 2. значење прекида или завршетка раније испланиране радње и 3. значење прекида или завршетка мисије или сличне делатности (Тошовић 2009: 65). Ивановић (2012) издваја и мајоративно (*одскочити*) и још препознаје и пердуративно (*одлежати*) и финитивно (*одзвонити*) значење овог префикса. Исто мишљење се среће и код Д. Кликовац (2008: 269–270), али она истиче да овај модел има ограничену творбену базу и да није продуктиван.

2.8.2. Префикс *од-* у двопрефиксираним глаголима

Префикс *од-* обично чува аблативно значење предлога *од*: *одујмити*, *одуминути*, *одустати*, *одузети*, *отпочети* и сл. (Белић 1949), дакле, реализује просторно аблативно значење удаљавања од почетне границе, нпр. *одсклизнути (се)*, *отпозезати* ’потежући одвући’:

Куд сте *отпозезали* ону врећу? (Стон, Милас М, РЈА).

Кризманић се опрости са Драгицом ... па се ухвати с госпођицом Миленом и *одсклизну* даље (Трес. 2, 82).

Све је око њега било тако склиско, да се он увијек *одсклизнуо* натраг у каљаву воду (Мај., ХК 18, 155).

Издваја се и значење 'поништавање радње или супротност у односу на другу радњу'. Љ. Поповић (2008: 224) ово значење назива анулативним и повезује га са ретроспективном фазом одвијања радње. Према њеним речима, ови глаголи анулирају резултат претходне радње или обележавају улазак у ново стање које је супротно у односу на претходно. Претходна радња је исказана мотивним глаголом: *однаредити*, *отповргнути*, *отпомоћи*, *отпотковати*, *отприсегнути*, *одумислити се*, *одуверити*¹³³.

Задатак є соціялиста и комуниста, да овом злу *одпомогну*, и то мирнимъ, природнимъ путемъ (Цук. 1, 102).

Напокон шесторица мукама изморени *отприсегнуше* своју вјеру готово без свијести (Радић С. 2, 84).

„Буди мој помагач – ако те љуби моја кћи, могу се *одумислити*”. На то Људовид: „Не! То би било кукавно, то би била трговина...” (Марк. Ф., Трес. 1, 165).

Префикс *од-* у двопрефиксираним глаголима преноси и значење 'узајамне или узвратне радње'¹³⁴ – *отповратити*, *отпрословити*, *одуздрављати*, *отподенути*:

¹³³ Са интернета смо забележили пример оцазионалне употребе глагола са овим префиксом – *одуверити*. Овај глагол је направљен по већ постојећем творбеном моделу – префикс *од-* додаје се глаголу како би означио поништавање резултата претходне радње. Уобичајено је да се уз глагол *уверити (се)* у тој функцији користи префикс *раз-*. Аутор коментара се у брзини или из неког другог разлога није сетио праве речи, а по употреби наводника и питања „има ли неко бољу реч на Српском”, видимо да је и сам свестан да примењује неуобичајену реч. Ипак, то што је ова реч прихваћена од осталих учесника комуникације и употребљена и у наредним коментарима, па чак је од ње изведена и нова именица *одуверавање*, говори о њеној уклопљености у систем и потенцијалниј припадности лексичком фонду.

Циљ ове теме није више толико физика, већ тангенцијално питање нивоа енергије и једноставности доказа који је потребан да се *crank* (има ли неко бољу реч на Српском) „одувери” од своје хипотезе (интернет).

Реч је о нивоу енергије који је неко спреман да уложи како би се *crank* „одуверио” од своје хипотезе. (Подпитање, или тачније препитање, је да ли је тако нешто уопште могуће, ка о дали наводни *crank* своју хипотезу заступа аутентично или је онај који настоји „одуверавање” да постигне заправо само објекат, а не субјекат једног таквог „експеримента”?).

¹³⁴ Говорећи о семантици прасловенских глагола с префиксом **отъ* С. Толстој (2013) наводи и ову групу глагола, које одређује као „одговор, узвратна радња, надокнада”. Овај тип карактерише семантика повратности и односи се истовремено на две ситуације – полазна радња (у

Добра ти срећа! ... *отповрати* му Госпава испод стида (Нев., Звезда 4, 88).
 Творически му *отпрослови* Вјечни: | „Достојан си свег’ призренія отча” (Сар. 1, 4).
 Стаде Јаблан наздрављати моби: | „Здраво да си, моја силна мобо ...” | Моба њему *одуздравља* лепо: | „И ти с нама, мио господаре!” (НП, Влај. 3, 249).

Значење префикса	Монопрефиксирани глаголи	Двопрефиксирани глаголи	Тропрефиксирани глаголи
просторно, аблативно	<i>однети</i>	<i>одсклизнути се</i>	/
поништавање друге радње	<i>откопчати</i>	<i>отпомоћи</i>	/
узвратна радња	<i>одговорити</i>	<i>отпрословити</i>	/
перфективизација	<i>одрадити</i>	/	/

2.9. Префикс *па-*

Овај данас непродуктивни префикс срећемо само у глаголу *патворити* ’кривотворити, фалсификовати’, можда и *пабирчити* који се ретко употребљавају и у нераспрострањеним двопрефиксираним глаголима *паначинити/паначињати* ’начинити, направити фалсификат, кривотворити, патворити, фалсификовати’ / ’кривотворити, патворити, фалсификовати’, а његова употреба је потврђена само у речницима Поп. Ђ. 4 и РЈА, на које се позива РСАНУ.

2.10. Префикс *по-*

2.10.1. Префикс *по-* у монопрефиксираним глаголима

Према Клајну (2002: 265), префикс *по-* је „један од најплоднијих, ако не и најплоднији префикс” и улази у састав великог броја глагола са великим семантичким потенцијалом. Он наводи следећа значења овог префикса: просторно (*полити*), претварање у оно што означава именица у основи (*посрбити*), фактитивно (*поцрнети*), дистрибутивно (*похватати*), ингресивно (*повући*),

пресупозицији) и друга, која представља одговор, реакцију на прву, при чему субјекат прве ситуације постаје адресат (објекат) друге.

континуативно (делимитативно) (*потрајати*) и чисто перфективно, „тачније финитивно” (*попиту*) (Клајн 2002: 265–267)¹³⁵.

Лебланк у својој докторској дисертацији (2010: 1), у којој на основама когнитивне лингвистике истражује семантичку структуру руског префикса *по-*, наводи да је семантика овог префикса била проблематична за лингвисте откако је он постао предмет научног истраживања. Аутор посебно издваја два питања у вези са овим префиксом. Прво питање је колико значења има префикс *по-*. Први лексикографи и лингвисти нудили су дугачке спискове значења, да би се каснији истраживачи сложили да *по-* има пет значења, плус додатно шесто у пару са суфиксом *-ива-*, и то су следећа значења: атенуативно, делимитативно, дистрибутивно, резултативно, ингресивно и повремено-атенуативно (*intermittent-attenuative*). Свако од ових значења представља сублексичку и/или граматичку модификацију основног глагола коме је *по-* додато. Сублексичко значи да префикс модификује значење основног глагола, али не додаје нов „лексички” садржај и најчешће спречава секундарну имперфективизацију. Други проблем у вези с овим јесте и природа везе ових различитих значења префикса *по-*. Лебланк (2010: 63) тврди да је *по-* у руском готово изгубило просторно значење и да преостала значења имају везе са доменом ВРЕМЕ (и ИНТЕНЗИТЕТ у неким случајевима), јер је оригинално просторно значење префикса *по-* метафорички реконструисано преко метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ПРОСТОР.

Соучкова (2004б), анализирајући префикс *по-* у чешком језику, наводи да се глаголи са префиксом *по-* могу имати следећа значења: ’кратко време’, ’кратка раздаљина’, ’низак степен’, ’слаб интензитет’, али да све те појаве носе представу о малој количини и заправо је то једно значење, тзв. делимитативно *по-*. Дакле, она сматра да свако *по-* које садржи неки појам мале количине у ствари је

¹³⁵ Атомистички представљену семантику овог префикса можемо наћи у раду Н. Миланов (2012). У радовима словенских и западних лингвиста представљени су различити аспекти значења овог префикса у руском језику: Караванов (1999), Соучкова (2004а, 2004б), Мустајоки–Пусињен (2008), Крепски (2011) итд.

варијанта истог префикса, такозваног делимитативног *po-* иако то не изгледа тако на први поглед¹³⁶.

'Кратко време' је најпознатија (и некад једина поменута) класа глагола са префиксом *po-*. Ови глаголи се изводе додавањем *po-* на имперфективне глаголе и они се интерпретирају као 'радити нешто кратко време' и нису компатибилни са темпоралним адвербијалима који значе дуже трајање¹³⁷. У чешком језику чињенице се понекад компликују (често обавезним) присуством датива рефлексивне заменице *si*. Рефлексивна заменица има овде сатисфактивно значење, па се интерпретира као 'радити нешто кратко време, понекад што изазива задовољство или сатисфакцију' (*poplakala si*). Будући да многи *po-* глаголи захтевају *si*, *po-* се понекад погрешно интерпретира као да садржи сатисфактивно значење. Као што видимо из примера без *si*, то није случај.

Глаголи са префиксом *po-* који значе 'кратку раздаљину' су глаголи усмереног кретања или преношења, нпр. *поодскочити*. Они имају јединствено значење 'померити (нешто) на кратку раздаљину'. У овој класи глагола *po-* се додаје и свршеним и несвршеним глаголима. Глаголи који не припадају глаголима директног кретања такође могу имати делимитативно *po-*, али онда имају другачију интерпретацију и припадају првој класи 'кратко време'. У чешком језику овакви глаголи су некомпатибилни са адвербијалима који сугеришу дуже покрете.

Глаголи са префиксом *po-* који значе 'низак степен' нису бројни. Они су или непрелазни или каузативни (подразумевају промену стања директног објекта). Њихово значење је 'променити нешто мало/у малом степену' (нпр. *rohutla* 'мало смршала').

По- глаголе који означавају 'низак интензитет' ауторка спомиње само ради комплетности. Није јасно како се ови глаголи изводе, нису секундарни имперфективи изведени од префиксираних (свршених) глагола, али не изгледа ни да су изведени префиксацијом од имперфектива, највероватније је да су настали

¹³⁶ Ауторка набраја кумулативно *na-*, дистрибутивно *po-*, пердуративно *pro-* и делимитативно *po-* као префиксе који изражавају квантификациона значења и издваја *po-* као најтипичнији пример. Према њеном мишљењу, значење овог префикса је понекад лоше интерпретирано као 'за кратко време'. У ствари, његово значење је 'мало' и различите интерпретације долазе због разлика у ономе шта се мери.

¹³⁷ Показаћемо да за српски језик не важи ова констатација.

истовременом префиксацијом и суфиксацијом. Њихова интерпретација је 'радити нешто мало/ниским интензитетом с времена на време/повремено/са прекидима' (*покашљавати*).

Имамо различите класе глагола са привидно различитим нијансама мале количине – кратко време, кратак простор и низак степен. Закључак ауторке указује на то да је, ипак у свим случајевима префикс исто делимитативно *по-*, а његово право значење је 'мало'.

Закључак Соучкове је да је *по-* префикс за меру и он квантификује догађаје. Треба наћи нешто што карактерише догађај, по чему се такав догађај разликује од других и што може да се мери. То обележје је скала која се налази у догађају, што значи да дати тип догађаја морају имати скаларну структуру. Дакле, *по-* се комбинује једино са предикатима који могу означавати скаларну промену и *по-* мери/ограничава интервал на скали и тако мери/ограничава догађај. Када се користи уз глаголе директног кретања, скала се односи на стазу погодну за мерење. Мерећи стазу, *по-* ограничава догађај. Када се комбинује са глаголима промене стања, скала је степен у ком ће особина бити промењена. Када се комбинује са глаголима који немају ништа у својој семантици што би могло да се мери, увек је доступна временска, темпорална скала.

Разлог због којег, на пример, у случајевима глагола директног кретања *по-* не мери временско трајање (претпоставља се да је темпорална скала увек присутна) јесте то што то није одређена, релевантна скала за догађај усмереног кретања. Соучкова сматра да је у свим класама *по-* глагола, префикс исти и да грубо значи 'мало'. Различите интерпретације следе из чињенице да префикс мери интервале на различитим скалама у сваком случају. Дакле, *по-* ограничава догађај с обзиром на то да ограничава интервал на релевантној скали или мери интервал који је већ ограничен.

2.10.2. Префикс *по-* у двопрефиксираним глаголима

Према Белићу (1949), а потврду смо нашли и у нашој грађи, префикс *по-* у двопрефиксираним глаголима формира две значењске групе глагола – једну са дистрибутивним, основним значењем ('редом све посвршавати'): *понамјестити*,

понатицати, постварати, позбацити, поудавати, поутјецати, поузимати, позаборављати, позадријемати, позавезивати и сл. и према овом и *попосати* ('посисати до краја') и другу са значењем 'мало', 'прилично' или сл. вршити радњу: *поиздерати* ('прилично издерати'), *понаквасити* ('мало наквасити'), *поодјутрити* ('нешто, прилично се разданити'), *поодмаћи*, *попритегнути* ('мало притегнути'), *попроћи* ('мало проћи'), *поужељети се* ('мало се ужељети').

Префикс *по-*, у комбинацији са одређеним маркерима (*с времена на време, не често* и сл.), реализује и значење повременог обављања радње, тј. неогранично трајање радње која се понавља: *поизостати, поодзвркнути, попрегрешити, попридати, поприлагати, поприлагивати, поприћуткивати, поприпажавати, попритропати, позагледати, позатрести се*.

С времена на време, *поизостане* припад, те ће упитати и женска лекара ... да ли се девојка већ довољно развила у снази? (Бадем., НЗ 1900, 17).

Поосвркне нека пуцанка из ситото, али ја ју зберем (Дин. Ј. 1).

Човек кџд вреви он и *попрегреши*, ал да не често (Дин. Ј. 2).

Поприда и баба Мика, али слабо, прсти е одебелили, а и не види бџш најбоље (Дин. Ј. 2).

Попрिल्же, кџд му пригусти (Дин. Ј. 2).

Немај веру у њег, он *попрिल्гуе* (Дин. Ј. 2).

Учитељи поућуташе. Свештеник још их кад што подстрекаваше својим ... пребацивањима, па и он поче *поприћуткивати* (Шапч. 4, 9).

Попритропају поганци на тован, па се смире (Дин. Ј. 2).

Позагледај ти каткад у кошару, да видиш: имају ли она јунад шта јести (Бачка, Радон. Н.).

Настаде тишина, ништа не чује се, / само што се Миклуш каткад *позатресе*. / Отима му с' нешто, не знам шта, из груди (Змај 17, 101).

Активна улога овог префикса у полипрефиксираним глаголима води томе да се његова значења често мешају и ослањају једна на друго. Којој класи ће изведени глагол припасти, зависи од семантике мотивног глагола и ту се могу уочити извесне законитости у семантичко-творбеном процесу. Када глагол има јасну процесуалну семантику, префиксирани глагол ће имати делимитативни карактер, нпр. *позабавити се, поразмислити, поразгледати, пораспитати се, поразговарати се* итд. Када се глаголском основом изражава атрибутивност и везује се за неку особину или промену особина, префиксирани глагол је најчешће атенуативан, нпр. *понаучити, поослабити, позамутити се, понамучити се, позахладити* и сл. Атрибутивност се уочава и на творбеном нивоу, јер су мотивне

речи често именице или придеви. Глагол који означава радњу неподобну за степеновање на скали времена или интензитета не може припадати делимитативној ни атенуативној класи глагола, већ само дистрибутивној, уколико се односи на већи број субјеката или објеката, нпр. *поумирати*, *поразбијати*, *понадоносити* итд.¹³⁸

2.10.3. Префикс *по-* у тропрефиксираним глаголима

По- је најзаступљенији префикс у тропрефиксираним глаголима. Најчешће се налази испред префикса *из-* и у неколико примера *на-*, *при-*, *раз-*. У највећем броју примера има дистрибутивно значење: *поизадуживати се*, *поизналазити*, *поизнаместати*, *поизнапијати се*, *поизнастављати*, *поизобијати*, *поизодбијати*, *поизодгризати*, *поизодносити*, *поизодсецати*, *поизокретати се*, *поизопадати*, *поизопијати (се)*, *поизопирати*, *поизосецати*, *поизопрашити се*, *поизотварати*, *поизоткидати*, *поизотпадати*, *поизразбијати*, *поизраболевати се*, *поизразвијати*, *поизраздвајати*, *поизразделити*, *поизраздељивати*, *поизубијати (се)*, *поизудавати (се)*, *поизумивати*, *поизумирати*, *поисповраћати се*, *поисподавати се*, *поисподвлачити*, *поисподизати*, *поисподогађати се*, *поисполевати*, *поиспосвајати*, *поиспостављати*, *поиспребијати (се)*, *поиспреваљивати (се)*, *поиспревезивати*, *поиспревијати*, *поиспревртати (се)*, *поиспреграђивати*, *поиспредавати се*, *поиспрекидати (се)*, *поиспрекритати (се)*, *поиспрелазити*, *поиспреламати*, *поиспрелепљивати*, *поиспреметати*, *поиспремештати*, *поиспрепињати*, *поиспреплитати*, *поиспререзивати*, *поиспресађивати*, *поиспресецати*, *поиспрескакати*, *поиспретурати*, *поиспрешивати*, *поиспривезати*, *поисприлепљивати*, *поиспробадати*, *поиспробијати*, *поиспробирати*, *поиспроваљивати*, *поиспровлачити*, *поиспродавати*, *поиспропадати*, *поиспродати*, *поиспролевати*, *поиспромашивати*; *понадобијати*, *понадовлачити*, *понадојити*, *понадолазити*,

¹³⁸ О чињеници да свака вредност руског префикса *по-* одговара одређеном семантичком типу мотивног глагола, писала је и М. Гиро-Вебер (1993). Она износи и идеју да се свака од ових вредности префикса *по-* везује за неку карактеристику радње: почетак (почетно *по-*), трајање (делимитативно *по-*), интензитет (атенуативно *по-*) или подела реализоване радње (дистрибутивно *по-*).

поназадевати, понаизлепљивати, понаизмишљати; поприсклонити се, попристегнути; пораспродати:

Многи [су] ... на ове зграде не само своје сермије истрошили, него су се и *поизадуживали* (Ђорђ. Т. 17, 170).

Крајишници ... за друге који су се даље где из Лознице разбегали ништа не знају како су ... док не би опет изнова *поизналазили* гди који стоје да их питају (Ђорђ. Т. 17, 277).

Они су окречили собу и све ствари опет *поизнаместили* (параћински крај, В—С). Пића кад понестаде, они га повратише, па се поново *поизнапијаше* (Пек. Б. 12, 94). И она [песма Видовдану] је сва *поизнастављана* од дугог низа аргумената (Лесковац М. 1, 253).

Све оне пуполке *поизобијао* град (крагујевачки крај, Радој. Вл.).

Хидра ... имала је педесет глава ... које је он [Херкул] својом чворноваком *поизотбијао* (Живк. С. 1, 600).

Јелени [су] *поизодгризали* клипове (Цеп. 1, 130).

Пошто се вечера давно свршила и људи готово *поизодлазили*, механција зовну Љубомира у једну собу (Ранк. С. 3, 31).

То буду najlepша и najveћа дрва *поизодсецана* и *поизобарана* (СН 1838, 271).

Све се девојчице ухвате у коло и окрећу се и певају ... Овако се [игра] продужује и даље, док се не *поизокрећу* све (Миодр. 4, 257).

Но прије него што ће ударити [на Љешницу Мачвани] *поизопијају се* (Вук 9, 73).

Паја [је] био навалио, да остави за ујутру [судове], обећавајући, да ће пре зоре устати и до сванућа све *поизопирати* (Ком. 8, 120).

Кад сам пошао, ја сам сва врата позатварао, али лопови сва врата *поизотварали*, покрали многе ствари, па побегли (Левач, Срећ. Ј.).

Неки бијес *поизразбија* ми све чаше и влаше у подруму (Банија, Ворк.).

Или „разделити” или „поделити”, али никако „расподелити”. Ако хоће да се истакне дистрибутивно значење, може се рећи *поизраздељивати* (Костић Д., НЈ 1, 148).

Прелазео [је Вук] у Србију, куда су се већ сви бегунци били *поисповраћали* (Стој. Љ. 2, 175).

Префикс *по-* јавља се и у следећим тропрефиксираним глаголима, најчешће са делимитативним или деинтензивним значењем: *позаостајати, позаостати, позапознати, позоостати, позауставити се:*

Сви они ... су већ помрли ... само ево ја још који данак *позаостао* иза мога друштва (Буд. 1, 51).

Туј се надпјевавају и наджњијевају, а јао онима, који *позаостану* (Торд. Н. 1, 99).

Ја сам га још прије боја на Косову познавао ... а и он је мене био некако *позапознао*, те кад ме је први пут касније видјео ... одмах се сјетио, ко сам (Новић 7, 62).

Кад су се враћали с потока, мали Гргур *поизоста* мало од својих другоба (Шапч. 7, 20).

Цвијет ...који из кубе виси ... послан на дар цркви ... тако је мајсторски испослован, да сваки поглед примами и *позаустави* (Врч. 5, 65).

У глаголу са четири префикса *поиспонапијати (се)*, *по-* има дистрибутивно значење.

Значење префикса	Монопрефиксирани глаголи	Двопрефиксиран и глаголи	Тропрефиксирани глаголи	Четворопрефиксирани глаголи
просторно	<i>полити</i>	/	/	/
фактитивно	<i>поцрнети</i>	/	/	/
дистрибутивно	<i>похватати</i>	<i>поудавати</i>	<i>поизопијати се</i>	<i>поиспонапијати се*</i>
почетно	<i>поћи</i>	/	/	/
делимитативно	<i>потрајати</i>	<i>поразговаарати</i>	<i>позаостати*</i>	/
деинтензивно		<i>поослабити</i>	/	/
повремено обављање радње		<i>поприћуткивати</i>	/	/
чисто перфективно	<i>попити</i>	/	/	/

2.11. Префикс *под-*

2.11.1. Префикс *под-* у монопрефиксираним глаголима

Клајн (2002) наводи овај префикс као пример за тешкоће које се постављају приликом синхронијског семантичког описа глаголских твореница. Осим оних глагола који чувају првобитно значење предлога *под* 'кретање радње у правцу према доле, наниже, с доње стране чега', скоро сви остали глаголи имају своје специфично значење – учинити нешто испод нормалне мере, стања (*подценити*) и ослабљене, ублажене или не сасвим остварене радње (*подгрејати*). Издвајају се глаголи са додатном емоционалном компонентом, негативном конотацијом и значењем вршења радње кришом (испод нечег видљивог) или чак недопуштене и нечасне радње (*подмитити*). Нема службу чисте перфективизације (Грицкат 1957–1985: 113).

2.11.2. Префикс *под-* у двопрефиксираним глаголима

Префикс *под-* има основно просторно значење предлога *под*: *подупријети*, *подухватити се*, *подузети*, *потпомоћи* (Белић 1949) и деминутивно *поднапити се* и сл. Николић (1972). Клајн (2002) примећује метафоричко значење у *подстакнути*, *потпомоћи*, *подразумевати*, *подухватити се*.

Просторно значење префикса *под-* чврсто је везано са значењем предлога *под* 'испод' односно 'одоздо, са доње стране'. Осим примера које је Белић навео, препознајемо га и у примерима, најчешће прелазних глагола: *подсавити (се)*, *подувити (се)*, *подуврнути*, *подухватати* (основно значење, глагол има и развијену полисемаичну структуру), *подухватити*¹³⁹, *подобријати*:

Послије пола сата ... пројаха калуђер ... на осамареном коњчету са *подсавијеним* ногама које млатарашу подбадајући лијено кљусе (Мил. В. 2, 129).

У папрети скиде шубару, поклони се, сагнувши неравно *подобријану* главу (Моск. 1, 229).

Још би му се крила *подувала* (Мартић Г., РЈА).

За глагол *подупрегнути (се)* карактеристично је да се радња врши 'одозго', онај ко је *подупрегнут* налази се испод јарма, па на тај начин можемо препознати основно значење 'испод' – тачка у простору у којој се нешто врши је смештена ниже од објекта. Исти просторни однос налазимо и у глаголу *подсаврнути* 'савијајући подићи, заврнути навише и пребацити преко нечега'.

Одријеси један од њих [Цигана] два коња, а они *се подупрегну* у кола и стану вући (НПр Вук).

Треба да чучнеш и *потсаврнеш* капут преко главе, па те неће ујести. Чела боде само у кожу (Петр. Б. 1, 142).

Клајн глаголе *подразумевати* и *подразумети*, такође, сврстава у групу глагола са просторним значењем предлога *под*, али оних који су добили апстрактно проширено значење (в. Клајн 2002: 224). Овај глагол може имати допуну у инструменталу с предлогом *под*:

Шта стварно Дучић *подразумева* под појмом хармоније ... само можемо да слутимо (Леов. 1, 95).

¹³⁹ *Подухватити се* Клајн (2002: 226) тумачи као калк од немачког *unternehmen*.

Просторно значење глагола *подстаћи/подстакнути* и *подстицати* је десемантизовано, готово се не препознаје, па се овај глагол, чије је основно значење 'учинити да боље гори, подјарити, царнути (ватру, угарке, дрва и сл.)' (ватра се пали с доње стране, испод), чешће употребљава метафорички у значењу 'изазвати, покренути', а објекат може бити различит – неки физички процес, одређена област људског деловања, борба, рат, побуна, осећање или може развити другу семантичку реализацију 'навести некога (својим поступцима, делањем и сл.) на неку радњу, охрабрити, подстрекнути' и сл.

Он само стеже и развлачи мехове – не зна чиме да *подстакне* пламен (Павл. Жив. 2, 257).

Својим учењем ... [Ниче] ... је *подстакао* и уметност сликарску и музику (Звезда 2, 472).

Говори слободно – *подстакао је* Јеврем придошлицу (Поп. Мирос. 1, 238).

Глаголи *подупрети (се)*, *подупирати (се)*, осим основног просторног значења (а), могу имати и метафоричко значење 'пружати коме помоћ, подршку (материјалну или моралну), подржавати' (б), а глагол *подупрети* је ушао и у фразеологизам *подупирати кућу (одозго, са стране, с крова)* 'наносити штету, упропашћивати' (в):

(а) Кад се гране воћака повијају услед тежине рода ... *подупиру (се)* ракљастим моткама (Тод. Б. 1, 350).

(б) Он ... је сарађивао са њиме у свим пословима, *подупирући* га при том увек и морално и материјално (Скерл. 9, 146).

(в) Кажем ти, Спасенија, Гргур нема појма којим га адутом тучемо и с које стране му *кућу подупиремо*. Будала! (Радић Д. 6, 126).

Потпомагати Клајн (2002: 226) тумачи као 'мало, повремено помагати', али наводи и да се уклапа у серију *подупрети, подржати, поткрепити*, где је првобитно значење просторно. Наша грађа показује да се овај глагол поклапа у својим значењима са глаголима *помоћи, помагати*, али да означава радњу извршену у одређеној мери, степену, најчешће у мањем (а), али то не мора увек бити правило (б):

(а)

Кад буде време јелу, ви *ћете* слабије болеснике *потпомагати* усправљајући их (Ђорђ. Вл. 5, 33).

Милош је у својој спољашњој политици *био* стално *потпомаган* Русијом (Јов. С., Гавр. М. 4, VIII).

Држава *потпомаже* где има доста деце (Макс. Д. 1, 138).

(б)

Пас заурла, а пси из даљине *потпомагаху издашно* својим рапавим гласовима свога друга (Мил. В. 7, 113).

Материално и *изобилно потпомогнут* ... Андре је 1896. год. конструисао ... један балон (Петр. Мих. 2, 116).

Префикс *под-* развија и значење 'вршења радње кришом, некад чак недопуштене и нечасне радње' (в. Стевановић 1964: 461) и то значење имају глаголи: *подсказивати*¹⁴⁰, *подуплатити*:

Тако, између ... лажљивих и претворних другова ... који су поткрадали и *потсказивали* један другога ... живио је Ћипико (Шегота 1, 14).

Из значења 'секундарног, другостепеног, накнадног вршења радње' које имамо у глаголима *подзакупити*, *поднаименовати* развила су се значења накнадне, ситније, финије поделе, поткатегоризације; ограничење обима, умањеност; нижи ранг и сл. од онога што значи мотивациона основа (в. Радовић-Тешић 2002: 88) коју имамо у глаголима који означавају нижи ниво у таксономији, хијерархији – *подразделити*, *подраздељивати*, *подрашчлањивати*:

Подзакупци постају до даљње законске одредбе као закупници у поседу *подзакупљеног* земљишта (Н. Скуп. 4, 281).

Он допушта велики број ђака, који су *подраздељени* на више врста према спреми и ступњу дечину (Мил. М. Ђ. 11, 466).

Сваки од ова два случаја *подраздељује* се на друга два (Неш. 1, 157).

Префикс *под-* карактерише се различитим употребама, углавном лексичким, које се доста разликују једна од друге. О. Каган (2012: 212), примењујући теорију семантичких скала, наводи да руски префикс *под-* одређује да догађај или неки аспект догађаја достиже на извесној скали нижи степен од стандардног. Она то повезује са чињеницом да префикс *под-* води порекло од предлога *под* 'испод' и да се семантика префикса може узети као метафорична – префикс одређује да посматрани догађај достиже степен на скали који је смештен испод другог степена. Ово је потврђено и ставом који заступају многи лингвисти да префикси обично имају просторно значење, према коме се остале употребе префикса односе као метафорична проширења.

Неке лексичке употребе префикса *под-* могу бити повезане са додатним значењским компонентама.

¹⁴⁰ Овај глагол садржи комплекс префикса.

Анализирајући различите лексичке употребе префикса *под-*, О. Каган (2012: 217) закључује да је то исто значење префикса и искључује могућност полисемије. Дакле, не ради се о више значења једног префикса, већ је то једно значење, неодређено у извесном степену, али са прецизном интерпретацијом која је у великој мери предвидљива на основу окружења у ком се префикс појављује. Користећи скаларни приступ на нашој грађи, можемо закључити да *под-* упућује на радњу која се врши на нижем степену од стандардног и која се може формулисати у скаларним терминима – просторно, кришом или накнадно, ослабљено, другостепено.

Значење префикса	Монопрефиксирани глаголи	Двопрефиксирани глаголи	Тропрефиксирани глаголи
просторно <i>испод</i>	<i>подметнути</i>	<i>подухватити се</i>	/
ослабљена радња	<i>подгрејати</i>	<i>поднапити се</i>	/
вршење радње кришом	<i>подмитити</i>	<i>подсказивати</i>	/

2.12. Префикс *пре-*

2.12.1. Префикс *пре-* у монопрефиксираним глаголима

Просторно значење префикса *пре-* изражено је предлогом *преко* (*пребацити*), кретање може бити само у једном смеру (*превртнути*), из значења попречног кретања развило се значење препреке (*преградити*). Маретић, Белић и Стевановић сматрају да префикс *пре-* може означавати и дељење предмета на коме се радња врши (*пресећи*). Радња се може обављати с краја на крај предмета или га целог захватити (*преорати*). Ови глаголи имају пердуративно значење (*преспавати*) и финитивно (*преживети*). Префикс *пре-* има и значење радње поновљене на други начин (*прерадити*), ексцесивно значење (*препунити*), мајоративно (*престићи*) и функцију чисте перфективизације (*пресудити*).

Контрастивну анализу префикса *пре-* у српском и пољском језику представила је Митриновић (1990), док се у Стојановић (2012) користи традиционални, атомистички приступ за семантички опис овог префикса.

2.12.2. Префикс *пре-* у двопрефиксираним глаголима

Белић (1949) издваја једно значење префикса *пре-* у двопрефиксираним глаголима – ’наноно’, ’друкчије’ или сл. учинити: *предомислити се*, *преобути*, *преотети*, *препочети*, *препознати* (’у познавању преварити се’, ’друкчије познати’), *препоручити* (првобитно ’наноно, јако поручити’), *препродати*, *преудати се*. Клајн (2002) наводи још и ексцесивно значење овог префикса у *презадужити се*, *презапослити*, *презаситити*, *преуранити*, *преувеличати*. Наша грађа потврђује оба наведена значења.

Значење поновног вршења радње налазимо у следећим глаголима: *преиздавати*, *преиздати*, *преизути*, *преиспитати*, *преиспитивати*, *преокупати*, *преоправити*, *преодгојити*, *преповијати*, *преповити*, *препознати* (’поново познати’, РМС)¹⁴¹, *препокрити*, *препородити (се)* (фиг.), *препочињати*, *преприсадити*, *препродати*, *препродавати*, *препроизвести*, *препрочитавати*, *пресачињавати*, *пресвући*, *преудати (се)*, *преудесити*, *преуредити (се)*, *преусмерити*. В. Митриновић (1990: 147) и Љ. Поповић (2008: 222–223) ове глаголе сврставају у ретроспективне глаголе. Ти глаголи имају значење накнадне радње, префикс означава однос према некој претходно извршеној акцији, њеном производу или резултату. Тај однос се заснива на преосмишљавању претходне радње, пре свега на понављању, и то саме акције или њеног објекта. Зато се често ови глаголи називају и репетитивним. Ако је делање субјекта усредсређено на понављање саме акције, Митриновић (1990: 147–148) разликује три значењска типа. Та три значењска типа срећемо и код глагола из наше грађе:

1. репетиција се врши на објекту претходне акције без намераваног уношења измена у тај објекат или у резултат акције, таква формација је у правом смислу репетитивна: *преиздавати*, *преиздати*, *преокупати*, *преповити*, *препокрити*, *препокривати*, *преприсадити*, *препродати*, *препродавати*, *препроизвести*, *препрочитавати*.

¹⁴¹ Љ. Поповић (2008: 196) овај глагол одређује као моментатив, тј. глагол који „означава такву ситуацију код које је размак између почетне и завршне границе веома кратак, тако да се оне практично подударују у једној тачки (по чему се подударују са семелфактивима)”.

Већину локала дом је издао по веома ниским ценама разним особама на ивици или са оне стране закона који уопште не раде и не послују у тим локалима већ их *преиздају* другим особама које тим особама плаћају веће кирије, иако је забрањено да се ти локали *преиздају* (интернет).

Кад је требало да изда [Вук] које своје ново дело или да *преизда* старо, сви су се други обзирали пред тим губили код њега (Бел.).

Како су могли да издају и *пре издају* милионе и милијарде књига и филмова који се баве Исусом Христосом, Апостолима, њиховима женама, Магдалена ... тако нека издају и оне које муслиманске 'духовне' вође ставља у улогу обичних смртника као што и јесу били (интернет).

Умочи обје руке у ту воду ... опет *преокупај* њом сина у сунчани заход, већ му зле душе наудит неће (Љуб., РМС).

Ако беба заплаче и није му време за храну, не треба присиљавати већ додати мало чаја, *преповити*, тај плач није знак да је гладно (интернет).

До ње једна друга жена *преповија* своје дете (Нен. Љ., РМС).

Да ли бебу *преповијати* пре или после подоја? (интернет).

Препокривање (скидање и поновно покривање) крова постојећим црепом (интернет).

На крову, који је *препокривен* сад, падоше јој у очи нове ћерамиде (Станк. Б., РМС).

Ако се који присад није примио, ваља га ... поново присадити, *преприсадити* (Год. Б. 1, РМС).

Исприча [му] како је сељак *препродао* рибу Љуби кмету (Доман., РМС).

Миодраг Костић све купује за нула динара, а *препродаје* за милионе (интернет).

Оне [безбојне фотографије] не могу да *препроизведу* шаренило, боју уметничких слика (Поп. Б. 1, РМС).

Наједном, као што човек понекад чини с књигом за чију сваку реч зна да ће прочитати и *препрочитавати*, он је отвори на другом месту и нађе се код треће главе (Ц. Орвел, 1984, Превод Влада Стојиљковић, 149).

2. интенција агенса је да приликом обнављања акције унесе измене у објекат претходне акције или у њен резултат: *преизути*, *преизувати*, *преиспитати*, *преиспитивати*, *преоправити*, *преоправљати*, *преодгојити*¹⁴², *препородити (се)*, *пресвући*, *пресвлагити*, *преудати (се)*, *преудесити*, *преуредити*, *преуређивати*, *преусмерити*, *преусмеравати*¹⁴³.

¹⁴² Овај глагол је карактеристичан за западно подручје, чешћи је у хрватском језику, у српском се ређе среће.

¹⁴³ Палоши (2013: 84–85) ове две класе глагола доводи у везу са итеративним значењем и назива репродуктивним глаголима и њима придаје значење поновног извршења радње без измене првобитног резултата. Ипак, код неких глагола понављање радње може водити квалитативној промени резултата, па се разликују репетитивно-репродуктивни (у нашој подели друга група) и реконструктивно-репродуктивни (у нашој подели прва група).

Кад јој то пође за руком, одриче се она [заједница] тог члана још прије него што је јаднику успјело опанке *преизути* у ципеле (Донч. И., РМС).

Неке маме су заједно плакале с децом [првог дана у вртићу] ... понека је била храбра и гутала кнедле док је *преизувала* своје чедо (интернет).

Повјерила [ми је] часну мисију да ... *преиспитам* и провјерим географске и етнографске податке (Вел., РМС).

Треба детаљно *преиспитати* све гране делатности и форме живота и рада у комунама (Пол. 1958, РМС).

Русија неће *преиспитивати* своју спољну политику (интернет).

Зашто не искористиш кутију од „Корг М1” (*преоправити* горњи дио) да може стати touch screen, матична и остатак компа, онда немораш правити ни носаче за дирке (типке) ни ишта друго (интернет).

Причекај сад ћу ти поново нацртати али са бојама, кад не знам *преоправити* већ постојећу слику (интернет).

То је јако захтевно, и потребно је огромно знање, и јако пуно посла. То су неке марке произвођача решиле боље ... или неки ... добар мајстор, па је тако направио одмах, али то касније *преоправљати* је промашај (интернет).

Ако није добро *преоправљати* мењач што је иначе осмишљено од стране пар људи из нашег села зашто се то прочуло до Бг-а па и тамо људи то раде? (интернет).

Седмодневни план исхране који ће вас *препородити* за лето! (интернет).

Умјетност се *препородила*, отресавши се феудалне укочености (Баб. В. 1, РМС).

Она га [укаљано дете] дигне, па или запере или *пресвуче* (Весел., РМС).

Ја нисам куповала комодицу за пресвлачење ... Бебу *пресвлагим* на кревету (интернет).

После три месеца ... она се *преудала* за једног крчмара (Чол., РМС).

За други чин морала [се] посве *преудесити* позорница (Бен., РМС).

Подаци се налазе у оквиру скрипте коју је могуће *преуређивати*, односно избацивати и додавати сајтове по сопственом нахођењу (интернет).

Ум је могуће *преусмерити* на срећне мисли (интернет).

Како са једне картице која није ни у једном телефону да *преусмерим* позиве и поруке на другу картицу која је у к750 (интернет).

У подавалским насељима вода ће се *преусмеравати* тако да ће од 12 сати 21. јула па до поноћи без воде бити насеље Липар Прњавор (интернет).

3. трансформативне формације карактерише уношење измена у објекат претходне акције што доводи до стварања новог објекта. За означавање новог објекта отвара се у контексту глагола ново валенцијско место¹⁴⁴: *преоправити*, *пресачињавати*, *преуредити*:

Ово [нека алатка] би се лако могло *преоправити* на испирач (интернет).

¹⁴⁴ Термине *реформативна* и *трансформативна* формација Митриновић је преузела од А. Богуславског и Х. Врубела.

То је уствари хаљиница ... ионако бих је требала ископати из ормара и *преоправити* у сукњу (интернет).

2008 *преоправљамо* шталу из веза у пуштену (интернет).

У старој [је] књижевности необичан посао *пресачињавање* драме у епос (Радић А. 1, РМС).

Како *преуредити* гаражу у гарсоњеру? (интернет).

Та зграда је искључиво стамбена ... Дакле, сигурно се неће *преуређивати* у хотел (интернет).

Ливаде *преуредити* у спортске терене (интернет).

Акција префиксалног глагола може бити усмерена на репликовање објекта претходне радње: *препочети* (а. 'израдити (вез) по препочетку, узорку'; б. 'израдити што (нпр. слику) према неком узорку'), *препочињати*¹⁴⁵:

Баш ћу те молити, снашице, да и мени ту шару даш да *препочнем* (Весел., РМС).

С првом [женом] ... имао је још првих година сина Раку ... с кога ће се, ако га бог поживи, моћи *препочети* право лице [Хајдук] Вељково (Вук, РМС).

То је са свим природно да су Срби ... морали од Византије све *препочињати*: и црквене и политичке установе, и државно уређење, и књижевност, једном речи све потребнице више образованости (Карић 1, 264).

Према речима В. Митриновић (1990: 149), а то потврђују и наши примери, граница између репетитивних и реформативних формација је флуидна. Како се глаголи оба типа јављају у истим (најчешће објекатским) синтаксичким склоповима, понекад је тешко одредити да ли дата изведеница означава само понављање акције или и измену њеног резултата. Трансформативне глаголе препознајемо по отварању новог валенцијског места уз глагол.

Изведенице са префиксом *пре-* са ретроспективном функцијом свршеног су вида и дозвољавају секундарну имперфективизацију.

В. Митриновић (1990: 149) репродуктивне, реформативне и трансформативне изведенице сврстава у мутациони¹⁴⁶ тип изведеница. Префикс

¹⁴⁵ За ове глаголе нисмо нашли потврду ни на интернету ни у РСЈ, те их можемо сматрати застарелим.

¹⁴⁶ Сврставање префикса *пре-* у мутациони, а не у модификациони тип не треба да чуди. Руски репетитивни префикс *пере-*, који би био еквивалент репетитивном префиксу *пре-* у српском језику, не убраја се у суперлексичке префиксе, иако има особине ових префикса: устаљено значење, не утиче на аргументску структуру глагола, што значи да не додаје нови аргумент глаголу, не чини објекат обавезним, може да се додаје испред лексичких префикса и сл. Ипак, префикс *пере-*, за разлику од суперлексичких префикса, а слично лексичким префиксима, дозвољава секундарну имперфективизацију. Због тога Татевосов (2008) репетитивно *пере-* и

врши функцију посебног предиката којим се обележава: код репродуктивних формација копирање објекта неке претходно извршене радње, код реформативних уношење измена у објекат у погледу оних његових карактеристика којих се тиче акција основног глагола и код трансформативних – преображавање једног објекта у други помоћу акције исказане основним глаголом.

В. Митриновић истиче да се у репетитивним формацијама не ради о неком случајном понављању акције у односу на акцију претходно извршену, већ о постизању једног посебног квалитативног ефекта. Она се у овој констатацији позива на М. С. Флајера, који је издвојио следеће прагматичке околности које прате репетитивну употребу руског префикса *пере-*, а оне су, по мишљењу В. Митриновић, присутне и при репетитивној реализацији у другим словенским језицима: комплетна извршеност акције исказане основним глаголом; мотивисаност незадовољавајућим резултатом претходне акције и реверзибилност тог резултата; и најзад, циљност делања агенса, усмерена ка постизању резултата који би, са конвенционалног гледишта, био оцењен као позитиван (Флајер 1984: 148).

Ови глаголи се могу јавити у оба вида и несвршени означавају процес или делимично постизање резултата, а глаголи свршеног вида потпуно остварени резултат. Такође, глаголи несвршеног вида могу означавати неограничени број понављања радње.

Исприча [му] како је сељак *препродао* рибу Љуби кмету (Доман., РМС).

Миодраг Костић све купује за нула динара, а *препродаје* за милионе (интернет).

Осим ретроспективног значења, префикс *пре-* може имати и просторно значење предлога *преко* 'положај или кретање с једне стране на другу; кретање поврх чега': *преогрнути се* 'огрнути се преко рамена', *преобити* 'преобићи', *преобићи* 'проћи по целој површини чега, уздуж и попречно', *пресклизнути* 'вештим покретом пребацити што на одређено место', *препокрити*:

Устаде [Софта], *преогрну* се зубом (О–А, РМС).

Ноћ ухватила, мјесец изашао, а он *преобио* по селу и стигао до на гробље (Лал., РМС).

Кад уђу у клијет, Друшко *преобиће* по клијети да се није ко забио (Љуб., РМС).

комплетивно *до-* сврстава у посебну класу средњих префикса (*intermediate*), која се разликује и од суперлексичких и од лексичких префикса.

Пушку *пресклизне* на раме у једном једином потезу (Крл., РМС).
Сакупила сам ... малецки стог од мокрих гранчица, ставила их у празну корпу и *препокрила* старим крпама за прашину (Лагум, Велмар-Јанковић С., 218).

Просторно је и значење 'кретање у једном смеру': *преокренути (се), пресвратити се, пресавити:*

Очи му се *пресвратише* и указа се закрвављена бјелоочњача (Радул.).

Метафорично просторно значење 'прећи одређену границу' препознајемо у глаголима *преовладати, преобладати:*

Симбол добра мора *преовладати* на свету (Ств. 1952, РМС).

С победом демократије *преобладо* је индивидуалистички поглед на живот (Јов. С., РМС).

Префикс *пре-* изражава и суфицитну ексцесивност¹⁴⁷. М. Стевановић (1964: 462) приметио је да је за префикс *пре-* у аугментативној употреби карактеристично „да се с њим често слажу једном већ сложени глаголи“: *презагрејати, презагрејавати, презадужити, презадуживати, презаокупити, презаполити, презаситити, произвући, произмучити се, преиспунити (се), преисцрпити, преисцрпљивати, пренабити, пренавити, пренагласити, пренаглашавати, пренагомилати, пренадражити, пенајести се, пренакрцати, преналити, пренапети, пренапињати се, пренапити се, пренапрегнути, пренапунити, пренаселити (се), пренасељавати (се), пренаситити (се), пренатегнути, пренатоварити, пернатрпавати (се), пренатрпати (се), пренаучити, преначитати (се), преоптеретити (се), преоптерећивати (се), пресустати, преувеличати, преузбудити се, преузнети, преумарати се, преумножавати се, преуранити, преузвисити, преузнети. Осим терминативних глагола конкретне физичке радње: *извући, испунити, населити, натегнути, натоварити, натрпати, научити, начитати* и сл., као мотивни глаголи јављају се и они са значењем еволутивног процеса *загрејати, заситити, уморити се* итд. Ексцесивне изведенице дозвољавају секундарну имперфективизацију. Најчешће су прелазни глаголи који захтевају објекат, али могу бити и непрелазни. Основно обележје ових глагола је да се „радња наставља и после достизања означеног*

¹⁴⁷ Д. Вељковић Станковић (2006) глаголе овог типа сматра амплификативним глаголима „са значењем знатног прекорачења мере у погледу извршења радње мотивног глагола“.

степену, а њено потенцијално кретање према исцрпљености одвија се у истом правцу, тј. ради се о отвореној горњој граници кумулације особине или својства” (Поповић 2008: 212).

2.12.3. Префикс *пре-* у тропрефиксираним глаголима

Речничка дефиниција глагола *прерасподелити* ’унапред расподелити’ (РМС) указује на временску вредност овог префикса, али примери употребе то не потврђују, већ овај глагол сврставају у групу глагола који означавају поновно вршење радње – репетитивне глаголе.

Уместо отказа – реално *прерасподелити* људе по организацијама јавног сектора (интернет).

Познајући нашу државу неће они *прерасподелити* оптерећење већ само додати ново (интернет).

Значење префикса	Монопрефиксирани глаголи	Двопрефиксирани глаголи	Тропрефиксирани глаголи
просторно <i>преко</i>	<i>прелетети</i>	<i>преогрнути*</i>	/
кретање у једном смеру	<i>превртнути</i>	<i>преокренути*</i>	/
препрека	<i>преградити</i>	/	/
дељење предмета	<i>пресећи</i>	/	/
пердуративно	<i>преспавати</i>	/	/
финитивно	<i>преживети</i>	/	/
репетитивно	<i>прерадити</i>	<i>преиспитати</i>	<i>Прерасподелити*</i>
<i>ексцесивно</i>	<i>препунити</i>	<i>преувеличати</i>	/
<i>мајоративно</i>	<i>престићи</i>	/	/
чиста перфективизација	<i>пресудити</i>	/	/

2.13. Префикс *пред-*

2.13.1. Префикс *пред-* у монопрефиксираним глаголима

Префикс *пред-* развија временско значење претходне, раније обављене радње (*предвидети*) и просторно значење ’испред’ (*предводити*).

2.13.2. Префикс *пред-* у двопрефиксираним глаголима

Белић и Николић не помињу овај префикс, док Клајн издваја примере са његовим временским значењем *предодредити*, *предосетити*, *преднапрегнути*. Потврду за Клајново мишљење о временском значењу претходно, раније обављене радње¹⁴⁸ нашли смо и у нашој грађи: *предназначити* (често је у сакралном стилу), *предокусити*, *предохранити*¹⁴⁹, *предуказати*:

Ка-52 'Алигатор' је савремени серијски вишенаменски борбени хеликоптер *предназначен* за бробена дејства у свим временским условима (интернет). Све, јесте сасвим опречно истинском духовном животу, за који је човек *предназначен* (интернет). Тиме *предуказати* на своје васкрсење (интернет).

Значење префикса	Монопрефиксирани глаголи	Двопрефиксирани глаголи	Тропрефиксирани глаголи
просторно	<i>предводи</i>	/	/
временско	<i>предвидети</i>	<i>предосетити</i>	/

2.14. Префикс *при-*

2.14.1. Префикс *при-* у монопрефиксираним глаголима

Основно, просторно значење овог префикса је приближавање (*примаћи*). Остала значења су управљање радње према себи (*приграбити*), трајни спој, контакт (*припојити*), додатак или допуњавање (*приложити*), делимитативно значење (*придржати*), деинтензивно значење (*придићи се*), перфективност (*присилити*).

¹⁴⁸ У глаголу *предусрести* секвенцу *преду-* Клајн (2002: 272) посматра као аломорф префикса *пред-*, као и у *предухитрити* и *предупредити*. *Предуговорити* и *предумишљати* могу настати и префиксално-суфиксалном творбом.

¹⁴⁹ *Предохранити* је русизам (одакле знатно обичнија именица *предохрана*), где не знамо да ли је у питању префикс *пред-* или можда спој префикса *пре-* и *до-*: ово друго свакако важи и за *предомислити се* (Клајн 2002: 272).

2.14.2. Префикс *при-* у двопрефиксираним глаголима

Према Белићу (1949), префикс *при-* има основно локално значење предлога *при-* приближавање или значење узгредне радње: *придодати*, *принаћи* (о снегу), *приналазити* (исто), *приодјесити се* (’нешто се одјесити’), *припомоћи* (’нешто помоћи’), *придонети*, *приупитати*, *припоменути* и сл., или је његово значење избледело и преузима значење глагола којем је додат: *приповједати*, *припознати* (’признати’), *приуговорити*, *приупитати*.

Просторно адлативно значење налазимо у глаголима (а): *придолазити*, *придоћи*, *придонети*, *придоносити*, док значење цислокративности (кретање ка некој централној тачки) препознајемо у глаголима (б): *приокупити*, *приокупљати*, *присабирати*, *присабрати*:

(а)

Не дојим скоро па 4 месеца ал кроз леву дојку с времена на време осећам ... као да *придолази* млеко (интернет).

Већина тог становништва страног порекла ... оде из земље, а поче *придолазити* ново, мање квалификовано ... ал гладно и жељно да се обогати (интернет).

Пред ноћ Турцима *придође* помоћ из Јање (Вук, РМС).

Сад ће ... Нобелова награда *придонети* да његова последња свеска из романа-серије ... нађе бољу прођу (СКГл 1937, РМС).

Недавна студија сугерише како хемикалије које се користе у многим козметичким производима *придоносе* дебљању (интернет).

(б)

Да би [Матица српска и Летопис] подобни били *приокупити* око себе свијет књижевника (Јаг.).

Требало је *приокупљати* и посјечену јасенову и церову шуму, у чему смо брат и ја ... могли помагати (интернет).

За разлику од љубави која нас интегрише, *присабира* и даје стаситост нашој личности, мржња је та која нас ... рашчовечује и ствара пустош и у нама и око нас (интернет).

Никакво *’присабирање’*, одлучност, позитивни разговори са собом, љубав или подршка не могу тада подићи таман вео депресије (интернет).

Благо овом човјеку [покојнику], с Христом је живио читавог живота ... сада се само *присабира* Сабору светих (интернет).

Из просторног значења приближавања развило се и значење ’управљање радње према себи, према свом интересу’ – *придобавити*, *придобити*, *придобитијати*:

Одмах сам *придобило* за њ и друге дјечаке (Павич. 2, РМС).

Америка и Русија почеле су борбу за *придобивање* Србије (интернет).

У комбинацији са префиксима *за-* и *са-* појачава њихово значење 'трајног споја, контакта, причвршћивања' – *призавезати, присајединити, прискупити*:

Она се брзо ухвати за појас, нађе у њему шарену узицу, ухвати је за чвор и *призавеза* (Сиј. Ђ., РМС).

Дантон је предлагао да *се* Белгија просто *присаједини* Француској (Јов. Ј., РМС).

Сва четири краја [хартије] *прискупио*, па међу њих печат ударио (НП Андрић Н., РМС).

Развија делимитативно и деинтензивно значење. Делимитативну семантичку нијансу налазимо код следећих глагола са префиксом *при-*: *приуставити се, припомоћи, припоместити се, припогледати*¹⁵⁰, *приповратити се, призакаснити*.

После неког времена схватиш да превозно средство у ком си стоји. Па не брини, то је емпатични Мајстор од малопре *приуставио* да залије кафу у грло, има и он потребе (Интернет).

Дјеца спавају, па нам је лакше опремити и *приудесити* путне ствари (Ков. А.).

Антица се трже из мисли и *припомјести* (Ћип., РМС).

Дану боље *припогледај*, да се нијеси по срећи повео (Љуб., РМС).

Прође ... поскокне ... па се *приповрати* (Радул. Ј., РМС).

Да нисте ... мало *призакаснили* с тим водоводом? (Пол. 1959, РМС).

Класа деинтензива представљена је тек неколиким примерима: *приоздравити, приокитити се, приоткрити се, приподићи се, припоместити се, припомоћи*.

2.14.3. Префикс *при-* у тропрефиксираним глаголима

Префикс *при-* срећемо само у тропрефиксираном глаголу *принадоћи* 'доћи, стићи' и једино код овог префикса у тропрефиксираном глаголу можемо

¹⁵⁰ Значи и 'боље погледати' тј. појачавање радње у нав. пр.

Требало би мало *припогледати* темеље тих његових грађевинских „предузимачина” (интернет);

али и 'мало, кратко погледати':

Беде Шако напола отвори очи, *припогледа* их, па ће успорено и иза зуба... (интернет).

Ево вратио се са славе па да *припогледам* шта има (интернет).

препознати просторно значење које овај префикс и иначе реализује – адлативно локативно значење:

Жртвовали смо коња *принадошлом* вијеку (Уј. Т., РМС).

Значење префикса	Монопрефиксирани глаголи	Двопрефиксирани глаголи	Тропрефиксирани глаголи
Просторно, приближавање	<i>прићи</i>	<i>придолазити</i>	<i>Принадоћи*</i>
управљање радње према себи	<i>приграбити</i>	<i>придобавити*</i>	/
спој, контакт	<i>припојити</i>	<i>призавезати*</i>	/
додатак	<i>приложити</i>	/	/
<i>делимитативно</i>	<i>придржати</i>	<i>приуставити се</i>	/
<i>деинтензивно</i>	<i>придићи се</i>	<i>приоздравити</i>	/
перфективност	<i>присилити</i>	/	/

2.15. Префикс *про-*

2.15.1. Префикс *про-* у монопрефиксираним глаголима

Просторно значење овог префикса поклапа се са значењем предлога *кроз* (*провући*). Клајн (2002: 275–277) издваја неколико модификационих значења овог префикса: ингресивно (*проговорити*), континуативно или пердуративно (*проживети*), потпуно или исцрпно извршење радње (*проучити*) и резултативно (*пролити*).

2.15.2. Префикс *про-* у двопрефиксираним глаголима

Префикс *про-* даје нова значења: *пронаћи* (‘открити’) или нема нарочитог значења *проповиједати* (Белић 1949). За ове глаголе Клајн (2002) сматра да се данас осећају као једнопрефиксални и да овај префикс нема јасно одређено значење у полипрефиксираним глаголима *произвести*, *произнети*, *происходити*, *проистећи*. По нашем мишљењу, ови глаголи су настали додавањем комплекса *произ-* основи и немају јединствено предвидљиво значење.

2.15.3. Префикс *про-* у тропрефиксираним глаголима

О комбинацији *произ-* већ смо говорили као о комплексу префикса у глаголима *произвести*, *произаћи* и сл., у тропрефиксираним глаголима *произнализити*, *произнаћи* 'изналазити / изнаћи, изумети', ово су сукцесивно додати префикси јер имамо низ *наћи – изнаћи – произнаћи* (– *произнализити*).

Комисија ... сазна који су заправо разлози што бошњаци непохађају школе унутрашњих послова те онда анализом *произнаћи* потезе државе који би отклонили те ... препреке (интернет).

Треба одлучније и упорније *произнализити* одговарајућу организациону форму и начине обезбјеђења средстава за финансирање научно-истраживачког рада (интернет).

2.16. Префикс *раз-*

2.16.1. Префикс *раз-* у монопрефиксираним глаголима

Према Клајновим речима *раз-* спада међу најплодније префиксе у српском језику (2002: 277). Упркос томе што је његово значење у великој мери „централизовано” и увек се на неки начин може довести у везу с „прототипским”, које Д. Кликовац (1998: 154) одређује као „кретање од центра ка периферији”, семантички опис овог префикса није лак јер се то значење грана на много различитих начина, а изузетно му је развијена и метафоричност (Клајн 2002: 277–278). Клајн наводи шест значења овог префикса 1. дељење, развијање неког предмета или растурање неког скупа (*раставити*), кретање у разним правцима (*разаслати*); 2. повећање обима или површине предмета, као последица кретања у две или три димензије (*развити*); 3. промене у чврстини или агрегатном стању (*растопити*); 4. поништавање или супротност радњи које иду у смислу градње, везивања или веће компактности (*разградити*); 5. ингресивно и фактитивно значење (*развеселити*); 6. перфективизација, али Клајн истиче да нема сигурних примера за глаголе где би он био искључиво знак перфективизације.

Љ. Поповић (2008: 236–242) такође налази шест значења овог префикса у српском језику: почетно-интензивно (*разљутити се*), мултиакционално (*распитивати се*), резултативно (*разбити*), дистрибутивно (*распродати*), тотално-објекатско (*размотрити*) и анулативно (*распаковати*).

2.16.2. Префикс *раз-* у двопрефиксираним глаголима

Префикс *раз-* има своја обична значења: *распродати*, *разудати* или *распомамити се*, *распознати* и сл. (Белић 1949). Глаголе *расположити* и *располагати* Клајн (2002) објашњава метафоричким проширењем.

Према увиду у нашу грађу, овај префикс може имати и значење 'поништавања радње коју означава мотивни глагол'. Као што смо већ напоменули код префикса *од-*, Љ. Поповић (2008: 224) ово значење назива анулативним и повезује га са ретроспективном фазом одвијања радње. Према њеним речима, ови глаголи анулирају резултат претходне радње или обележавају улазак у ново стање које је супротно у односу на претходно: *расповезати се*, *расповезивати*, *расповијати*, *расповити*, *разуверити (се)*, *разуверавати*:

Жена [је] *расповезана* приступала молитви (Чипл., РМС).

И оне године јесен је била лепа. Као и ова, – каже и *расповезује* црну мараму стављајући је на колена (интернет).

Заповеди ... да га [дете] *расповије* па онда гледа његове пуне ручице и ... пуначко тело (Весел., РМС).

Немој *расповијати* дете када спава (интернет).

Ништа [га] на свету не би могло *разуверити* (Доман., РМС).

Веровање у Деда Мраза је природан начин на који дете размишља и не треба га на силу *разуверавати* (интернет).

У глаголима *разоткрити* и *разоткривати* имамо дуплирање анулативног значења, које карактерише оба префикса, па њихово гомилање има функцију појачавања и експресивизације текста. Ови глаголи се најчешће односе на неке негативне појмове *разоткрити* – *лопова*, *тајну*, *имитације патика*, *теорију завере*, *стратегију*, *корупцију*, *злочинце*, *злочин*, *лажи* и сл., ређе се срећу у позитивном контексту, нпр. *разоткрити срце*, *душу*

Не дозволите да вас лажу: Ови детаљи ће *разоткрити* окорелог лажова! (интернет).

Викиликс жели *разоткрити* најчуванију тајну (интернет).

На овој страници ћемо *разоткривати* кинеске копије и имитације познатих брендова патика (интернет).

Глагол *разоткрити* чешће се користи у пренесеном значењу 'проникнути, одгонетнути', док се *открити* више користи у буквалном значењу 'склонити омот, покривач са нечега':

Полако *открије* (\neq *разоткрије*) мало колијевку (Шант. 5, 6).

Пуна сам модрица! ... рекла је Мара и подигла сукњу, *откривши* (\neq *разоткривши*) маснице на бутинама (Сав. Мил. 1, 220).

Откри (\neq *разоткри*) лонац да не кипи купус (Љештанско, Тешић М. 1).

Код префикса *раз-* може се препознати и значење 'повећање обима или површине предмета као последица кретања у две или три димензије' – *распрострети* (*се*), *распростирати* (*се*), *распросути*:

Ко ли само *распростире* те гласове? (Мир-Јам, интернет, Непобедиво срце).

Василије и Лазар су, ипак, били изненађени када је пред њих почео да *распростире* велике мапе (интернет).

Мирис угља и риба *распростире се* преко слане морске воде (Рањени орао, Мир-Јам, интернет).

Свака биљка образује велики број плодова и семена којима *се распостире* и тиме обезбеђује опстанак сопствене врсте (интернет).

Распросутих рујних коса ... стајала је на улазу (Крешић С., РМС).

За префикс *раз-* посебно је карактеристично уношење семе силе, интензитета.

Код већ префиксираних глагола којима се као други додаје префикс *раз-* можемо препознати и дистрибутивно значење: *расподелити* (*се*), *распоредити* (*се*), *распослати*, *разудати* (*се*), *распродати*. Дистрибутивно значење се лако може довести у везу са прототипским значењем овог префикса 'кретање од центра ка периферији' и из кога се изводе остала значења (Кликовац 1998).

Сад да *се расподелимо*, рече харамбаша ... ти ћеш стати тамо ... Ти, Сурепа, ту, близу ћуприје (Весел., РМС).

Проматра ... сивољубичасте ... тонове што *су се* у дивно меким преливима *распоредили* по каменитим брежуљцима (Калеб, РМС).

Сестара нема, *разудале се* (Ранк. С., РМС).

[Ратови] се воде за поновну подјелу већ *расподијељених* колонија (Ђур. 2, РМС).

Рубље ... помаде, чешљеве ... Валент је *распоредио* ... савршеном уредношћу (Крл., РМС).

Није му остало ... новаца ни за повратак, морао је распродати ... робу (Павич. 2, РМС).

А да су ми зле зовице, зовице *бих разудала* (РЈА, РМС).

Значење префикса	Монопрефиксирани глаголи	Двопрефиксирани глаголи	Тропрефиксирани глаголи
дељење, раздвајање	<i>раставити</i>	/	/
кретање у разним правцима /дистрибутивно	<i>разаслати</i>	<i>распослати*</i>	/
повећање обима	<i>развити</i>	<i>распрострети*</i>	/
промена агрегатног стања	<i>растопити</i>	/	/
поништавање претходне радње	<i>разградити</i>	<i>расповезати</i>	/
ингресивно	<i>развеселити</i>	/	/

2.17. Префикс *с-*

2.17.1. Префикс *с-* у монопрефиксираним глаголима

Префикс *с-* у монопрефиксираним глаголима има уобичајено социјативно значење предлога *с(а)* (*саставити*), а Грицкат (1966–1967: 213) издваја још и 'стварање нереда, поремећаја, ломљење, сатирање' (*смрвити*), аблативно значење (*скинути*) и употребу овог префикса као знак перфективизације (*саслушати*).

2.17.2. Префикс *с-* у двопрефиксираним глаголима

Префикс *с-* у двопрефиксираним глаголима нема свога обичног значења, већ или даље изведена значења или сасвим избледело значење: *снаћи*, *снаходити*, *споменути*, *спотакнути се*, *сподбити*, *сузбити* и сл. (Белић 1949).

Можемо препознати социјативно значење у глаголима *сапотписати*, *сапотписивати*.

Није више једноставно у својим текстовима бити, како је Дерида казивао, сапотписник другим и писати их као *сапотписивати* (Јовица Аћин, интернет).

2.18. Префикс у-

2.18.1. Префикс у- у монопрефиксираним глаголима

Префикс у- у монопрефиксираним глаголима има значење данашњег предлога у 'налажење унутар нечега' уз глаголе кретања (*увући*), затим, значење потпуног обухватања глаголском радњом (*ублатити*) и фактитивно значење (*увећати*), интензивно значење продужене радње (суфицитна ексцесивност) (*уседети се*), аблативно значење удаљавања, уклањања (*умити*) и значење чисте перфективизације (*урадити*).

2.18.2. Префикс у- у двопрефиксираним глаголима

Слично као префикс с-, и префикс у- има избледело значење у двопрефиксираним глаголима: *узнати* и сл. (Белић 1949).

2.19. Префикс уз-

2.19.1. Префикс уз- у монопрефиксираним глаголима

Клајн (2002: 284–286) издваја пет значења префикса уз- у монопрефиксираним глаголима: просторно значење кретања навише (*успузати се*); кретање уназад (*узмаћи*); почетно значење (*узбунити*); употреба уз модалне глаголе (*устребати*); ознака свршености радње (*узорати*).

2.19.2. Префикс уз- у двопрефиксираним глаголима

И префикс уз- има избледело значење: *успрепадати се* (= устумарати се и сл.) (Белић 1949).

Просторно вертикално кретање препознајемо у глаголу *успропињати се* 'пропети се, пропињати се'.

Нејасно значење имамо у глаголу *узаживети*¹⁵¹

Она *узаживи* још годину дана (Весел., РМС).

Мајку помажи док *узаживи* (Ћор. С., РМС).

Након друге префиксације у глаголима *узнастојати*, *успретакати*, долази до промене вида:

Ипак ћу *узнастојати* да испричам (Вел., РМС).

Ријека ... *успретаче* ... глечер ... у славине и у шаке (Зог., РМС).

Префикс *уз-* узима учешће у творби комплекса префикса: *успоредити се*, *успоставити*.

3. Општа запажања о семантици префикса и глагола при полипрефиксацији

У овом прегледу значења посебно смо обратили пажњу на префиксе са просторним значењима, јер истраживачи као једну од основних одлика другог префикса наводе да данашње словенске језике не карактерише коришћење других префикса у том значењу (нпр. Бељаков–Гиро-Вебер 1997; Бељаков 2001; Гиро-Вебер 2015). Ту семантичку забрану која, по њима, илуструје основну функционалну разлику између првих и других префикса у савременом језику, објашњавају тиме што просторне префиксе карактерише особена спојивост с глаголском основом, особена блискост с њом. Додавање префикса са просторним значењем начелно мења садржај глагола, а не само да га модификује, што је иначе случај с другом префиксацијом. Просторни односи су претрпели еволуционе измене, значења су се развијала од простих ка сложеним и од конкретних ка метафоричним и апстрактнијим.

Фиљ (2011) налази велики број глагола с другим префиксом са просторним значењем у старословенском језику и сматра да су ове јединице изузетак, који се може објаснити утицајем старогрчког модела.

Поређењем значења префикса који учествују приликом прве, друге и треће префиксације, могу се извести неки закључци. Најпре, број префикса се смањује,

¹⁵¹ У глаголима чији мотивни глаголи почињу сугласничком групом (*уазнати*, *узалазити*, *узаткати*, *узаћи*, *узаврети*) сегмет *уза-* може се тумачити и као аломорф префикса *уз-*.

тако у првој префиксацији учествује двадесет, у другој деветнаест, у трећој тек седам префикса (у четвртој само један). Иако је готово исти број префикса укључен у прву и другу префиксацију, приметан је пад њихове продуктивности приликом друге префиксације. Такође, ни свих седам префикса који учествују у трећој префиксацији нису подједнако продуктивни – најпродуктивнији је префикс *по-* јавља се у чак 82 глагола, *из-* у 33, *на-* у 8, *пре-* и *про-* у 2, док префикси *до-*, *при-* и *над-* деривирају по један глагол.

У целини, значење префикса је условљено њиховом позицијом, што значи да је врста информације коју први или други префикс преноси различита. Други префикси се од првих разликују по својој природи која диктира низ специфичности, од којих је једна квантитативна ограниченост значења која се реализују приликом друге префиксације. Број значења префикса са повећањем нивоа префиксације се приметно редукује. Семантичка амплитуда првих префикса веома је широка – од једва ухватљивог смисла или стилске нијансе до потпуне промене значења глагола, док се код префикса који се касније додају глаголу значајно смањује. Осим што се полисемија префикса редукује, у неким случајевима се чак и губи. Значења постају предвидљива, општија, мање семантички разуђена са мање семантичких нијанси, што је последица чињенице да у другој и трећој префиксацији углавном учествују суперлексички префикси, који носе акционална значења. Примећује се редуковање, смањивање локативних значења код другог префикса, а она потпуно изостају код треће префиксације где префикси задржавају само своја акционална значења.

Сва значења других префикса могу се убројати у неколико семантичких типова, и већина је у некој вези с количинским карактеристикама радње, тј. са значењским нијансама које су подложне мерењу, бројању или подели на степене (в. Бељаков–Гиро-Вебер 1997: 169).

Осим што се редукују значења префикса, приметно се редукују и значења мотивног глагола. Полипрефиксирани глаголи ретко имају развијену полисемну структуру. Најчешће имају једно или два значења што значи да мотивни глаголи

не учествују целом својом структуром у полипрефиксацији, већ најчешће само својим основним значењем¹⁵².

Навешћемо неколико примера:

(а) Глагол *набадати* има 10 значења (укључујући и значења обележена словима), док *изнабадати* има само два (а. 'све редом набости' и б. 'убости на више места, испробадати, избушити'). Префикс *из-* који уноси дистрибутивну нијансу значења односи се само на прва два значења.

(б) Глагол *набијати* има чак 21 значење, док његов дериват *изнабијати* има само два значења (1. 'све редом набити, набијајући углавити'; 2. покр. 'изударати, изубијати ударцима'). Остала значења се због семантичких разлика не могу комбиновати са овим префиксом.

(в) Од четири значења глагола *довлачити* у кумулативном глаголу *надовлачити* сачувано је само једно ('доносећи, довозећи у много наврата довући у великој, довољној количини'). Остала значења не могу да се комбинују са овим префиксом, што доводи до редукције полисемије префиксираног глагола.

У овим случајевима полисемија мотивне основе се редукује. Разлог томе је немогућност семантичке комбинаторике на основу које би се остварила полипрефиксација.

Глаголи са три префикса у највећем броју случајева су моносемични, ретко имају два значења. Тропрефиксирани глагол *донадопунити* је моносеман 'надопунити, још напунити', док је мотивни глагол *надопунити* полисеман и има чак осам значења, а монопрефиксирани глагол *допунити* има седам значења.

Глагол *изнадавати* има једно значење, док глагол *надавати* има три, колико има и монопрефиксирани *давати*.

¹⁵² Чињеница да су изведенице и сложенице обично семантички мање разуђене од основних речи није непозната у науци (в. Дешић 1977; 1982).

V ОДНОСИ ИЗМЕЂУ ПРЕФИКСА У ПОЛИПРЕФИКСИРАНИМ ГЛАГОЛИМА

1. Синонимија префикса

У вези са синонимијом¹⁵³ префикса треба одговорити на неколико питања – шта је синонимија префикса, у каквом је односу са синонимијом лексема, како долази до појаве синонимије префикса и какав је значај те појаве на општем деривационом плану.

О синонимима и синонимији постоји обимна домаћа литература. Ипак, српски лингвисти најчешће се баве проучавањем лексичке синонимије, док синонимија у творби речи није детаљно обрађена. У зборнику *Научни састанак слависта у Вукове дане* бр. 12/1, који је цео посвећен питањима синонимије, само неколико радова бави се синонимијом у творби речи.

Лингвисти су више пажње посвећивали синонимији суфикса, него синонимији префикса, али су неки општи закључци применљиви и у испитивању синонимије префикса.

Први се проблемом синонимије суфикса у нашој лингвистици бавио Р. Бошковић и извео важне закључке да синонимија суфикса¹⁵⁴ доводи до њихове конкуренције, а потом и до њихове „функционалне репартиције”. Конкуренција напоредних суфикса са истим значењем, по овом филологу, један је „од основних чинилаца у историјском развоју наставака за грађење речи уопште” (1978: 53–57).

¹⁵³ Ми ћемо прихватити и користити термин синонимија. Осим овог термина, у употреби је и шири термин *конкуренција* (Ђорић 2008: 221–225). Ристић под конкуренцијом лексичких јединица подразумева „системски допуштен, регуларан однос, који се не остварује у исказивању истих садржаја него у варирању истих садржаја на функционалном, стилском, прагматичком, експресивном и нормативном плану. Овакав вишеаспектни динамични однос, који се заснива на синонимији, надилази њене статичне оквире, доводећи и сам појам синонимије у питање. Тако се данас у најновијим истраживањима радије говори о квазисинонимији и квазисинонимима, чији се односи истозначности с обзиром на важност и других истакнутих планова, схватају у најширем смислу као односи еквивалентности. Напоредно функционисање конкурентских лексичких јединица одвија се заправо у оквирима таквих, еквивалентних односа” (Ристић 2006: 65–66).

¹⁵⁴ Бошковић користи термине *функционално идентични* или *напоредни* наставци за грађење речи.

Творбена синонимија покатакд се сматра саставним делом граматичке, али и нарочитим обликом лексичке синонимије. Према Ћорићу (2008: 226), има, међутим, озбиљних разлога да се творбена синонимија разматра засебно, с обзиром на извесне специфичности, чиме се не искључује њена повезаност са лексичком и граматичком синонимијом. Творбена синонимија може се јавити у оквирима разних начина творбе речи, па се у том смислу може, рецимо, говорити о *суфиксалној, префиксалној, префиксално-суфиксалној* и *композицијској* синонимији. У србистици је творбена синонимија недовољно истражена, али се, према Ћорићу, може претпоставити да ће се она најчешће јављати у оном творбеном начину који је карактеристичан за одређени језик, а у српском је то суфиксни начин.

Ћорић даље наводи да се творбена синонимија суфикса везује за категоријално значење које суфикс даје или за увођење изведенице у одређено семантичко поље. Тако су нпр. синонимни суфикси *-ац, -ач, -ар, -аш, -ич, -ник* и *-тељ* јер су по форми различити, а њихови деривати имају заједничко категоријално значење – именице мушког рода које припадају једној творбено-семантичкој скупини – *nomina agentis*. Са тим ставом се слаже и М. Стакић (2001: 393), који суфиксну синонимију описује као појаву „више структурно различитих суфикса у истој деривационо-семантичкој категорији: на пример, код именица са значењем 'вршиоца радње, имаоца занимања' – суфикси *-(а)ц, -лац, -ач, -ар, -тељ...*”. Стакић (нав. дело: 394) скреће пажњу да треба имати у виду да је и овде, као и код лексичке синонимије, само делимично семантичко поклапање јер, да је потпуно, добили бисмо дублете које језик, по правилу, не трпи, и уклања – било да један бива потиснут из употребе, било да се семантички диференцирају (*чистота језика – чистоћа собе*)¹⁵⁵.

¹⁵⁵ Стакић (2001: 394–396) представља неколико начина како долази до синонимне употребе различитих суфикса. Могао је прво суфикс у самом формирању имати више основних значења и у сваком од њих функционално се срести са другим суфиксима којима је, опет, то једино основно значење или једно од могућих. Могао је суфикс првобитно имати само једно значење, али већ у прасловенском развити и неколико других значења. Самим развитком нових значења суфикс се функционално укрштао са другим суфиксима са истим значењима. Могао се суфикс од почетка додавати на различите творбене основе (различите врсте мотивних речи) и тако добити више основних значења у којима би се синонимно употребљавао са другим суфиксима. Могао се одомаћити и неки страни суфикс који би се функционално срео са домаћим суфиксима.

Докулил појам конкуренције разматра у вези са продуктивношћу творбених средстава. Он појам продуктивности посматра, поред осталог, и у светлу учешћа творбеног средства у процесу његове конкуренције са семантички и стилски синонимним средствима, при чему разликује пуну конкуренцију – кад она обухвата сва значења активних творбених средстава, и делимичну конкуренцију – кад обухвата само нека од значења (Докулил 1962: 87–89, према Ћорић 2008: 221–222). Докулил говори и о томе да једно творбено средство потискује свог конкурента (Докулил 1962: 87–89, према Ћорић 2008: 221–222). Тај процес подразумева поступност: у неким случајевима је готово довршен, а у другим влада коегзистенција двају творбених средстава, али неједнаке фреквенције. Конкуренција нема увек као резултат потискивање неког семантички блиског форманта другим, него се понекад ови форманти семантички раздвајају, диференцирају.

Префиксална синонимија углавном се анализира у творби именица: Поменућемо рад Ж. Станојчића (2000), у коме је разматрана синонимија именичких префикса *не-* и *без-*, које, по ауторовим речима, „лексикографија глобално узима ко синониме”, па своју расправу заснива на томе колико се њихова значењска поља поклапају (нав. дело: 155). За однос конкуренције творбених префиксалних средстава у лексичком систему битно је запажање овог аутора да говорничко језичко осећање полази од заједничког морфосинтаксичког значења речи са одређеним префиксима¹⁵⁶, и да у првом нивоу перцепције изједначава семантичка поља различитих префикса на основу заједничког смисла. За префиксе *без-* и *не-* то је смисао ’негације’. У даљем перципирању значења на нивоу модела то исто језичко осећање издиференцираће разлике, па нпр. префикс *без-* значи пре свега одсуство појма именованог основном речју, а *не-* одсуство са потпуним одрицањем датог појма (нав. дело: 157). Уже семантичко поље префикса *без-* реализује се у оквиру ширег семантичког поља префикса *не-*, и на

Аутор оставља могућност да је било и других могућности јављања синонимности код именских суфикса и да је тешко исцрпно их све набројати.

¹⁵⁶ Станојчић истиче да је код сложеница овог типа реч о граматичкој категорији у домену творбе речи, и да се и семантичке категорије морају установљавати на том нивоу, а не на нивоу појединачних лексема, како се то чини у лексикографији и лексикологији (нав. дело: 155), мада је и за системску и типску лексикографску обраду важно установљење граматичко-семантичких категорија.

тим разликама врши се даље диференцирање конкурентних јединица са првог нивоа перцепције, при чему се, осим значења у ужем смислу, узимају у обзир и садржаји прагматичке, стилске и нормативне природе.

Бавећи се сложеном проблематиком која се тиче префиксације именица у српскохрватском језику, М. Радовић-Тешић (1991), између осталог, представила је и сажети преглед могућих творбених модела и основне типове њихових синонимних односа. С обзиром на то да не постоји комплетно истраживање о синонимији глаголских префикса, навешћемо закључке које је ауторка извела о синонимији именичких префикса, а који се могу односити и на глаголске префиксе. Она наводи да као елементи творбе, префикси са својим семантичким и формалним својствима остварују различите творбене везе у систему језика, а једна од тих веза је и синонимија – кад творбене морфеме имају исто или блиско значење а различит звуковни састав. О синонимији код именичких префикса ауторка наводи следеће: истоветност или блискост значења јавља се обично у једном (што је чешће) или у неколико значења (што је ређе). Најчешћа је делимична синонимичност – кад се одређено значење једног префикса поклапа са једним од значења другог префикса (*узбрдица* – *прибрдица*; *бесан* – *несан*) где до синонимичности долази због исте семантичке позиције¹⁵⁷. Полисемантички префикси могу имати синонимичне односе са другим полисемантичким префиксима у два или више значења (*против-* и *контра-*, на пример) (в. Радовић-Тешић 1991: 356 – 357).

Префикси у споју с једном истом мотивационом основом могу имати различите семантичке везе и узајамне односе. По речима М. Радовић-Тешић (1991: 357), те везе су или *парадигматске* (тј. везе у језичком систему међу творбеним јединицама, семантичке и формалне, какве су нпр. делимичне или потпуне синонимне везе), или – *синтагматске* (тј. везе творбених форманата с мотивационом лексичком основом у новообразованој речи).

Активност једне семантичке компоненте одређеног префикса у синонимном пару јавља се у условима недостатка те компоненте код другог

¹⁵⁷ Према речима ауторке, највећа семантичка подударност јавља се у оним творбеним моделима где је један префикс домаћег порекла, а други, њему еквивалентан префикс страног порекла. Међутим, и поред потпуне лексичке синонимичности, и код таквих префикса постоји врло често различита дистрибуција према основама (Радовић-Тешић 1991: 358).

префикса, тј. из потребе да се ефикасно попуни празнина у именовану. Међутим, може се десити да један префикс развије једну семантичку компоненту до те мере да потисне или заустави творбу са истом компонентом која већ постоји код другог префикса. Тако је, на пример, префикс *не-* развио данас нека творбена значења на рачун префикса *без-* (посебно у новинским и публицистичким текстовима) чија употреба уз неке основе данас постаје стилски обележена. Имамо примере да су два префикса блиског или истог основног значења, али се ретко комбинују с истим основама (*а-* и *анти-*), што значи да се ни у таквим случајевима не повећава синонимски фонд речи с истим основама (Радовић-Тешић 1991: 358).

Ауторка закључује да је потпуна истозначност ретка „и стога што сваки префикс као носилац творбеног значења модификује лексичко значење основе на специфичан начин, будући да је то његова суштина, коју он не може једноставно неутрализовати или предати другом префиксу у истој позицији” (Радовић-Тешић 1991: 359).

На наш корпус се може применити и запажање ауторке да оваква префиксална образовања најчешће настају из потребе коју намеће одређени контекст, дакле, условно су стварана, контекстног су карактера и не доспевају у активни фонд лексике па остају индивидуално секундарног значаја, а тиме су често обележене и њихове међусобне синонимне везе (Радовић-Тешић 1991: 359).

Дајући прегледну анализу синонимије у лексици и творби речи српскохрватског језика у 13. и 14. веку Л. Деже (1983: 11) у префиксалној творби речи уочава следеће верзије: (А) исте основе различити префикси, (В) различите основе, исти префикси, (С) различите основе, различити префикси.

Ројзензон (1966: 94–95) бележи, да како први, тако и други додати префикс неретко функционишу као синоними. По њему, синонимни први префикси чешће се додају истој основи и образују синонимне лексеме (*изгнать – выгнать*). За разлику од њих, синонимни други префикси везују се углавном с различитим глаголским основама. Објашњава да, ако у првом случају имамо синонимне лексеме, у другом имамо синонимију типа значења целе класе лексема (нпр. синонимија почетности, дистрибутивности итд.). Ројзензон бележи, да при синонимији другог префикса постоји строго разграничење у сферама употребе чак и када се додају истој основи. Ако се синонимни префикси додају истој

основи, појављују се одређене семантичке разлике: префикси изражавају различито значење, наводи примере *позакладывать* (дистрибутивно), *перезакладывать* (није дистрибутивно). Ово мишљење подржава и Бељаков (1997: 165).

Дакле, из свега наведеног можемо закључити следеће. Између префикса се могу пратити системски (парадигматски) односи, али пошто један префикс може имати више значења, не може се рећи да дати префикс улази у системске односе са другим префиксима, већ се може говорити само о појединачним значењима префикса и о њиховим односима. Једно значење једног префикса може улазити у различите системске односе с различитим значењима других префикса, између осталог, и синонимне. Тако остварена синонимичност је делимична, јер се одређено значење једног префикса поклапа само са неким од значења другог префикса. На тај начин може се говорити о синонимији одређених значења два или више префикса. То значи да синонимни префикси уводе глагол у исти семантички тип. У српском језику је најочљивија синонимија префикса *по-* и *из-* који модификују глагол у правцу дистрибутивности (нпр. *поотварати*, *изопијати*) код друге и код треће префиксације, као и синонимија префикса *из-* и *на-* који уносе семантичку компоненту сативности у глагол (*изразговарати се*, *наизлазити се*).

Синонимни префикси најчешће се додају различитим глаголским основама, мада није реткост да се могу наћи и уз исту основу, али и у таквим случајевима чешћа је употреба једног префикса. С. Ристић (2006: 65) то објашњава на следећи начин –заменљивост синонима, јединица са истим значењем, у једном контексту представља привремено 'неприродно' стање, које се у динамици језичке употребе и језичког развоја разрешава расподелом истозначних јединица у различите слојеве пасивног и активног вокабулара, што даље пружа могућност за функционално нијансирање садржаја.

Издвојили смо неколико група употребе синонимних префикса уз исте основе:

а) префикси који изражавају дистрибутивност (*из-/по-*): *изодвртати* – *поодвртати*, *изодргизати* – *поодргизати*, *изодсецати* – *поодсецати*, *изотварати* – *поотварати*, *изоткивати* – *пооткивати*, *изоткидати* – *пооткидати*,

изотпадати – поотпадати, изотпушитати – поотпушитати, изразбијати – поразбијати, изразболевати се – поразболевати се, изудавати (се) – поудавати (се), поодносити – изодносити, поокивати – изокивати, поокретати се – изокретати се, пообадати – испобадати, попродавати – испродавати, поразболевати се – изразболевати се, поразваљивати – изразваљивати, поразгледати – изразгледати, пораздавати – израздавати, порасецати – израсецати, пораскидати – израскидати, посакривати – исакривати.

На примерима показујемо да су ови парови глагола заменљиви у одговарајућем контексту:

Заповеди, те им се свима *изодсецају* (= *поодсецају*) главе (Мил. М. Ђ. 27, 770).

Да удари двадесет Брђана ... једин бих им *поодсијецо* (= *изодсијецо*) главе (Маж. И. 3, РМС).

Обично се, кад им *изоткидају* (= *пооткидају*) главе, крила и ноге, по по сата у води кувају (Прица Д., Даница 1867, 598).

Преврнуо свеца на олтару ... *пооткидао* (= *изоткидао*) носове (Ковачић, РМС).

Тада *изотпадише* (= *поотпадише*) коњма копита од тјерања јунака њиховијех (Дан. Ђ. 12, 204).

Ноге од ненавиклог дугог хода само што не *поотпадише* (= *изотпадише*) (Коз. Ј., РМС).

Све је посуђе *изразбијано* (= *поразбијано*) у комаде (Глиш. 5, 115).

Неколико хиљада срушило гвоздену ограду ... *поразбијало* (= *изразбијало*) прозоре (Пол. 1959, РМС).

Ако пак има само женску децу, док се сва не *изудају* (= *поудају*) ... нико нема право да тражи део од имања (Тановић С., ГЛЕМ 1935, 52).

Моје се другарице *поудаваше* (= *изудаваше*) све (Весел., РМС).

Посакривали (= *исакривали*) су од њега све ствари (Шов. 1, РМС).

Мудро 'е то, мој јуначе, све од њега *исакривано* (= *посакривано*) (Лика, Богдановић Ј., РЈА).

У неким случајевима као синонимни префикси са значењем дистрибутивности могу се посматрати и *из-* и *раз-*: *испродати – распродати*:

Мал ћемо продават' док не *испродамо* (= *распродамо*) (Јакш. Ђ. 2, 14).

Распродавши (= *испродавши*) свој товар, брод је отпутовао (Петр. Мих., РМС).

б) префикси који изражавају сативност (*из-/на-*): *изуздисати се* – *науздисати се*, *надовољити (се)* – *издовољити (се)*, *назахваљивати* – *изахваљивати*, *изразговарати се* – *наразговарати се*:

Идем коју вече, идем да се изљубимо, измилујемо, *изуздишемо* (= *науздишемо*) (Коз. II. 2, 148).

Кад су се старији гости доста ... *науздисали* (= *изуздисали*) за минулим годинама размилеше се по собичцима (Мусул. 1, 79).

Момци и кавази јахали су споро ... чекајући ... да им се господари заморе и *издовоље* (= *надовоље*), па да се врате кућама (Андрић 5, 285).

Млађарија игра ... док се умори ... Пошто се сити *надовоље* (= *издовоље*), онадер свака својој кући (Јовић. 12, 375).

Женске веома воле ... мобе, јер ту ... се *изразговарају* (= *наразговарају*) и испевају по вољи (Влај. 3, 189).

Оне су унапред уживале у помисли ... да ће се моћи ... несметано и до миле воље *наразговарати* (= *изразговарати*) (Андрић 8, 34).

в) префикси који изражавају фазност: *започети* – *отпочети*, *обуставити* – *зауставити*, *обустављати* – *заустављати*;

Причају, да чим неко *отпочне* (= *започне*) какав рад на томе месту одмах га стигне каква несрећа (Радив. Т. 4, 199).

Али прије него ли *започмемо* (= *отпочмемо*) тај озбиљни рад, имамо се заклети да не ћемо ... издати (Ковачић 1, 33).

Рану треба одмах испрати ... затим крв *зауставити* (= *обуставити*) (Спасић Д. 3, 372).

Крв се није дала *обуставити* (= *зауставити*) (Новак Вј. 2, 182).

Сигурно ће бити противстављене и неприлике ... и остале незгоде што *заустављају* (= *обустављају*) напредак Српства (Марк. Св., Изабрани списи, Бгд. 1937, 139).

Од малих зађевица изађе ... чита ненавист и мржња те жестоко нападање једних на друге, што је силно *обустављало* (= *заустављало*) знанствени напредак (Јаг. 4, 76).

г) префикси којима се анулира претходно извршена радња *од-* и *раз-*: *отповити* – *расповити*, *одудати* – *разудати*.

У таквом случају мати нека га остави да се по вољи исплаче, али је добро да га *одповије* (= *расповије*), да се слободно рукама и ногама креће (Поп. Добр. 1, 513).

Заповеди ... да га [дете] *расповије* (= *отповије*) па онда гледа његове пуне ручице и ... пуначко тело (Весел., РМС).

Лако се удати, ал се мучно *одудати* (= *разудати*) (НПосл, Лика, Арс.).
Удала се и *разудала се* (= *одудала*) (Вел., РМС).

д) Синонимију можемо наћи и код префикса који немају јасно профилисана модификациона значења: *испоредити* – *упоредити* (*испоређивати* – *испоређивати*), *допомагати* (заст.) – *припомагати*:

Са том заслугом његовом не може се ништа друго ни приближно *испоредити* (= *упоредити*) што је ... урадио Копитар за Вука и српску књижевност (Белић 12, 202).

Са тим ... делима ... *упоредите* (= *испоредите*) оде Лукијана Мушицког (Скерл., РМС).

Тобоже обојим рукама тому јединству *допомажете* (= *припомажете*) (Кур. 1, 162).

Фреквенција и заступљеност у говору није једнака за оба члана у пару. Треба истаћи и чињеницу да, иако синонимни ови префикси се не могу везивати са свим основама.

У неким случајевима постоји мала разлика у значењу и сваки од префикса носи додатну информацију због које се не могу сматрати потпуним синонимима: *распознати/ препознати*, *изубијати* – *поубијати*, *спознати* / *упознати*. Синонимски статус се разрешава у контексту:

И на педесет корака могао [би га] *распознат* (= *препознати*) (Мул., РМС).

У мраку ... не могаше скоро ништа *распознати* (= *препознати*) (Ранк. С., РМС)

Он нас је *препознао* (\neq *распознао*) и весело притрчао нашим чезама (Чол., РМС).

Затим *поубијају* (\neq *изубијају*) по Београду још више Турака (Нов., РМС).

Побједници су становништво *поубијали* (\neq *изубијали*) (Пауш П. 1, РМС).

Ја већ не знам где ми је глава! Сви ће се *поубијати* (= *изубијати*) (Трифк. К. 1, РМС).

По наредби Аса Феровића, *изубијају* (\neq *поубијају*) старога попа Радосава, да је једва остао жив (Јовић. 4, 476).

Одведоше собом жене и децу, и *изубијаше* (= *поубијаше*) оне што се тужаху (Миј. Ч., Матица 1866, 640).

Командант ... нас је [у штабу] *упознао* (\neq *спознао*) с планом (Хорв. Ј. 1, РМС).

Мора да је ... *упознала* (= *спознала*) живот у свој његовој прљавштини (Баран., РМС).

Моје је дијете тако младо *спознало* (= *упознало*) сву тежину живота (Фелдман М. 1, РМС).

Никад ништа не прихваћам као истинито а да јасно не *спознам* (\neq *упознам*) да је такво (Ант. 1, РМС).

Из свега наведеног можемо рећи да је семантичко укрштање префикса код полипрефиксираних глагола ретко и да се полипрефиксирани глаголи не одликују богатом синонимијом. Префикси код којих можемо препознати синонимне односе ипак се делимично значењски или стилски диференцирају, па можемо рећи да синонимни односи нису шире заступљени код друге и треће префиксације. Узрок таквом стању је чињеница да приликом касније префиксације долази до уже спецификације значења префикса. Потпуну истозначност два префикса (осим у неким случајевима *из-* и *по-*) не налазимо јер је сваки префикс носилац посебног значења и модификује глаголску основу на одређен начин. Истискивање конкурентских јединица из употребе не мора значити њихово нестајање, већ само премештање у друге сфере употребе или потискивање у пасивни лексички слој (в. Ристић 2006: 66).

2. Антонимија и „префиксална апсорпција”

Марковић (1994) антонимију одређује као релацију у којој се лексеме обавезно међусобно супротстављају својим примарним семантичким реализацијама и наглашава да чланови антонимијског пара имају исту архисему.

Д. Шипка (1990: 139) разликује два начина антонимизације – лексички и творбени. О лексичкој антонимији говоримо када су овом односу две разнокоренске лексеме (*ноћ – дан, црно – бело* и сл.). Творбена антонимизација подразумева коришћење творбених средстава да би се антонимност реализовала унутар две речи са истом основом (*напад – протунапад, антифашистички – профашистички* итд.). Према два основна творбена начина, извођењу и слагању, антонимизација на творбеном нивоу може се поделити на једноначинску и разноначинску. У првом случају антонимизација се врши само слагањем или само извођењем (*добронамеран – злонамеран; привући–одвући*). Други случај је знатно ређи и ту је један члан пара формиран извођењем, а други слагањем (*прекобројан – малобројан*). Једноначинска антонимизација, осим што може бити антонимизација слагањем и извођењем, може бити и симетрична, где се антонимски однос успоставља тако што се супротстављају два творбена елемента

(*поратни – предратни*) и асиметрична антонимизација, где се антонимски однос успоставља тако што се само једном члану пара додаје творбено средство (*иреалан – реалан*). Даље се симетрични тип према томе да ли се ради о творбеним средствима једне исте или две различите врсте дели на једноврсну антонимизацију, где се истовремено у обе лексеме јавља творбено средство једне врсте, нпр. префикс (*извући – увући*) и вишеврсну антонимизацију, где се јавља однос између два различита творбена средства (*безреп – репат*). Творбена средства која функционишу као антонимизатори у типу који се добија извођењем могу бити префикси (*аморалан – моралан*), инфикси (*оне могућити – омогућити*), суфикси (*ножица – ножурда*) или вишеврсни типови. Д. Шипка констатује да су од свих творбених средстава која учествују у извођењу далеко најпродуктивнији префикси и наводи списак асиметрично и симетрично антонимичних префикса (1990: 141). Шипка закључује да се творба (њени начини и средства) јавља као продуктиван фактор антонимизације. Законитости творбене антонимизације разликују се од законитости творбе уопште јер је у случају антонимизације битно који елемент успоставља антонимску релацију у пару, а не како долази до формирања лексичке јединице. Тако су, на пример сложено-суфиксални, сложено-префиксални и префиксално-суфиксални творбени начин (унутар једне лексеме) ирелевантни за антонимизацију пошто само један од тих елемената успоставља однос опонираности међу лексемама пара. Навешћемо само оне глаголске префиксе које је Шипка навео као антонимизаторе: де- 0, *демаскирати – маскирати*; де-ре, *девалвација – ревалвација*; до – од, *довући – одвући*; из – у, *извући – увући*; на – од, *навући – одвући*; на – раз, *наоружати – разоружати*; о – раз, *окужити – раскужити*; об – раз, *оптеретити – растеретити*; од – 0, *одучити – учити*; од – до, *отпутовати – допутовати*; од – на, *одучити – научити*; од – у, *одвезати – увезати*; од – за, *отчепити – зачепити*; при – од, *привући – одвући*; про – о, *процвати – оцвати*; раз – 0, *разувјерити – увјерити*; раз – за, *разпопити – запопити*; раз – о, *раскужити – окужити*; раз – об, *растеретити – оптеретити*; раз – с, *распарити – спарити*; ре – де, *ревалвација – девалвација*; с – раз, *спарити – распарити*; с – на, *свући – навући*; с – об, *свући – обући*; с – уз, *снијети – узнијети*; у – од, *уносити – односити*; у – из, *уносити – износити*; уз – с, *узнијети – снијети*;

за – из, *завући* – *извући*; за – од, *закрити* – *открити*; за – раз, *затворити* – *растворити*.

Грицкат (1989: 3) спомиње да се супротстављена значења уносе у глаголску семантику не само помоћу антонимичних или опозитних прилога него, такође, и помоћу појединих префикса, оних који су се задржали ближе лексемском систему на своме путу ка морфемском: *узлетети* – *слетети*, *склопити* – *расклопити*, *заиграти* – *одиграти*. Овако детерминисана основна глаголска значења стичу измене у области просторне, ређе временске димензије, нека друга супротност још је ређа.

Анализирајући глаголске антониме, Д. Мршевић (1977) даје неке веома важне закључке¹⁵⁸. Праве и неправе антониме одређује на следћи начин (нав. дело: 228): „Ако су два глагола супротног лексичког значења (обележеног коренима или префиксима) независно од контекста у којем су употребљени и ако важе за целу језичку средину, онда су то прави антоними. При њиховој реализацији супротност може бити појачана неким другим елементима, нпр. неким прилозима супротног значења, што битно не утиче на већ успостављени антонимијски однос. Ако су, пак, два глагола супортна, али тако што један од њих није по свом лексичком значењу права супротност другом, онда су то неправи антоними. Њихова супротност је условљена или искуством дате језичке средине или лексичким садржајем окружења у којем су употребљени.” Указујући на однос полисемије и антонимије Мршевић (нав. дело: 228–229) наводи да, уколико је један глагол богатији значењем, утолико ће према себи имати већи број антонимичних парњака (у појединачној реализацији сваког значења њему се као парњак по супротности јавља нови глагол-антоним). Нпр. глагол *рећи* у значењу ’говорити’ (преф.) супротставља се *ћутати*, а у значењу ’обећати’ глагол *одрећи*. Одатле следи да вишезначност глагола није препрека антонимији, већ је могућност за стварање већег броја глагола супротног значења. Проучавајући глаголе супротног значења и типове супротстављања у језику народних пословица, уочава да је у већини примера антонимија заснована на повезивању два глагола које карактерише разносмерност глаголске радње. Веома је мали број

¹⁵⁸ Д. Мршевић (1977: 226) објашњава да је супротстављање по некој карактеристичној особини најјасније, најочљивије и стога најподесније за анализу и доношење закључака, па већина лингвиста појаву антонимије објашњава управо на особинским (придевским) речима.

примера у којима се глаголи не супротстављају по смеру (*доћи – отићи*), већ по неком другом садржају (*девовати – момковати*). Ови типови супротстављања релевантни су само за праве антониме, док је код неправих антонима свако супротстављање условљено, чиме је омогућено супротстављање глагола најразличитијих садржаја и без икаквих заједничких (значањских) црта.

Посматрајући морфолошку структуру, Мршевић (1977: 228) праве антониме дели према томе да ли је носилац супротности у антонимијском пару основа (корен) глагола или префикс. Антонимни глаголи могу бити различитих корена (*рађати се – умирати*), али највећи број супротстављених глагола припада типу у коме су глаголи истих корена, а носиоци супротности су префикси који најчешће означавају различите смерове глаголске радње (*помоћи – одмоћи*). Највећи број глагола је са значењем кретања (*доћи – отићи*). Други тип, заступљен мањим бројем примера, чине непрификсирани глагол и глагол с префиксом који означава смер супротан ономе који се подразумева у глаголском значењу садржаном у корену речи (*везати – развезати*).

Идући за закључцима које је изнела Д. Мршевић, према морфолошкој структури, можемо наћи полипрефиксирани антонимне глаголе различитих корена: *изнарађати – поумирати; исполегати – поустајати, изнамештати – поразбацати* и сл. Други могући случај антонимије код полипрефиксираних глагола је када имају заједничку основу, а носиоци супротности су префикси. То може бити први додати префикс: *позатварати – поотварати; подолазити – поодлазити; подолетати – поодлетати; поодмакнути – попримакнути; поодносити – подоносити* и сл. Ређе је носилац антонимије први префикс у линеарном реду *заповити – отповити / расповити*. Полипрефиксирани глагол може бити у супротности са монопрефиксираним глаголом *повити – расповити, удати се – разудати се* и сл.

Код глаголског пара *наразговарати се – поприћутати*, осим што су основе антонимне, може се пратити и антонимија акционалних класа којима припадају – *наразговарати се* припада класи сативних глагола, што указује на потпуно извршење радње, а *поприћутати* класи делимитативних глагола, који означавају временски ограничену радњу. Антонимија се може уочити и међу фазним глаголима нпр. *започети – позавршавати*.

Улуханов (2012: 389) анализира посебан тип творбе речи који назива „творбом речи заменом морфема” или „трансафиксацијом”. Он истиче да постоје префиксирани лексеми које нису настале додавањем префикса на основну реч, већ од префиксирани лексеми заменом једног префикса другим. Овај поступак је посебно карактеристичан за глаголе са супротстављеним резултатом или супротним смером дејства радње. Глагол *отклеить* ’одлепити’ непосредно је мотивисан не глаголом *клеить* ’лепити’, већ глаголом *приклеить* ’прилепити, залепити’, јер означава радњу која анулира, поништава резултат радње глагола *приклеить*. Префикс *при-* у глаголу *приклеить* одваја се и замењује префиксом *от-*. Доказ за овај начин творбе проналази у семантици наведених глагола. У руском језику највећи број глагола насталих транспрефиксацијом може се пронаћи међу онима са префиксима *раз-* и *од-* (*от-*), ређе *за-*, *с-*, *у-*. Замена префикса често постоји у творби глагола са значењем радње, а резултат је супротан резултату радње мотивног глагола. То су често окازیонализми који настају пред нашим очима. Ако се нађу у тексту, уобичајена реч претходи глаголу са замењеним префиксом.

Улуханов (2012: 390) наводи и случајеве у којима један од глагола са супротстављеним резултатом, уместо да замени префикс префиксом свог парњака, задржава оба. То је један од начина настајања глагола са два префикса и тако су, на пример, настали глаголи *разукрупнить*, *разуверить*. Уместо да глагол *укрупнить* транспрефиксацијом произведе *разкрупнить*, значење раскрупњавања постиже се простим додавањем префикса на већ префиксиран глагол. На тај начин, један поред другог стоје два префикса супротног значења. Овакве глаголе Улуханов назива „нелогичним” глаголима.

Пратећи ове закључке, Драгићевић (2013: 261) налази такве примере у српском језику међу глаголима са супротстављеним или наизглед супротстављеним префиксима у низу. Тако је глагол *одледити* у директном семантичком односу са *заледити*, а не *ледити*. Нешто се мора прво *заледити* да би се могло *одледити*. Слична је ситуација и са глаголима *одлепити* и *залепити*¹⁵⁹.

¹⁵⁹ Нпр. овај однос не препознајемо код глагола *одломити* и сл., који је у семантичкој вези са *ломити*.

Префиксни низ *раз-* и *за-* понекад даје такав, нелогичан спој. Примери су глаголи *разавити* и *разаплести* (*се*). Као резултат радње вијања и плетења добија се нешто што је завијено и заплетено. Отуда глаголи *завити* и *заплести*. Од ових глагола добијени су *разавити* и *разаплести*¹⁶⁰. У ову групу ауторка сврстава и неке од глагола који су настали додавањем префикса *од-* и *у-* (нпр. *одудати*), односно *од-* и *уз-* (нпр. *одузимати*). Глагол *удати* као резултат има давање, док *одудати* као резултат има одузимање. Глагол *одузимати* такође спада у ову групу јер *узимати* и *одузимати* представљају глаголе са супротним смером дејства.

Иако Ројзензон изражава мишљење да се антонимни префикси не спајају (Ројзензон 1966: 88)¹⁶¹, ипак спомиње појаву „префиксалне апсорпције” као способност другог префикса да неутралише семантику већ постојећег префикса (Ројзензон 1974: 54).

Према нашем мишљењу, „префиксална апсорпција” (према Ројзензоновој терминологији) односно појава „нелогичних глагола” (према Улуханову) не може се посматрати као системска појава, већ се јавља само у одређеним спојевима префикса и глагола. Типичан пример били би глаголи *отповијати*, *отповити* и *расповијати*, *расповити*. Значење монопрефиксираних глагола *повити*, *повијати* је ’ставити/стављати повој, пелене (малом детету); увити/увијати у повој, пелене (мало дете)’. Кад се дода префикс *од-* (*от-*) или *раз-*, глагол добија антонимно значење ’скинути, развити повој, ослободити повоја’, што није неочекивано јер ови префикси и имају као једно од значења поништења претходне радње (Бабић 1986) или супротности претходној радњи (Клајн 2002: 264; 278):

Дете ваља почешће *отповијати*, да је слободно, и да се целим телом ... по вољи креће (Здр. 1906, 319).

¹⁶⁰ Глагол *разаплести* не можемо са сигурношћу посматрати као глагол са два префикса јер је могуће да је у питању употрба аломорфа *раза-* који се користи код глагола са сугласничком групом на почетку.

¹⁶¹ Такође и Бељаков (2001: 162) као једно од ограничења у спајању префикса наводи немогућеност комбинације префикса с антонимичним значењима, па као немогуће комбинације наводи *за-* са значењем почетка и *от-* с финитивним значењем: *при-* са значењем ’спајања, сједињавања’ и *от-* са значењем ’раздвајања’; *на-* са значењем ’одвијање радње на површини’ и *с-* ’удаљавање с површине’; *раз-* ’анулирање резултата’ и *за-* и *с-* с резултативним значењем.

У таквом случају мати нека га остави да се по вољи исплаче, али је добро да га *одповије*, да се слободно рукама и ногама креће (Поп. Добр. 1, 513).

Заповеди ... да га [дете] *расповије* па онда гледа његове пуне ручице и ... пуначко тело (Весел., РМС).

Појаву префиксалне апсорпције можемо уочити код следећих глагола са префиксом *од-* – *отпомоћи, отпотковати, отприсегнути, одудати се, одумислити*:

Задатак њ е соціалиста и комуниста, да овом злу *одпомогну*, и то мирнимъ, природнимъ путемъ (Цук. 1, 102).

Незгоде, које се у моралномъ и економномъ призрену изъ распропанѣне фабрикације порађаю, есу ... рѣдке и умѣрене, да имъ се по већој части *отпомоћи* може (Цук. 2, 63).

Напоскон шесторица мукама изморени *отприсегнуше* своју вјеру готово без свијести (Радић С. 2, 84).

Лако је удати се, ал *се* мучно *одудати* (НПосл. Лика, Арс.).

Поред споменутог *расповити*, са префиксом *раз-*, чије је једно од значења, такође, поништавање друге радње (Клајн 2002: 234), налазимо и глаголе *разочарати (се), разудати се, разуверити (се), расповезати*:

Удала се и *разудала се* (Вел., РМС).

Ништа [га] на свету не би могло *разуверити* (Доман., РМС).

Крешимир *се* мало *разочарао* (Кол., РМС).

Жена [је] *расповезана* приступала молитви (Чипл., РМС).

Префиксалну апсорпцију можемо пратити и код глагола код којих префикс *по-* има деинтензивно значење¹⁶². Уколико први додати префикс означава радњу извршену до краја, у потпуности, а префикс *по-* означава само извршеност ове радње, можемо говорити о префиксалној апсорпцији, али нам у том случају на ову појаву указује контекст: *поизнурити се, поизравнати, поисправити, поиспразнити, пообрати, поотворити, поотоплити, поотрезнити* и сл.:

Та и Грци моментус' надајте | Те вам Порта кад' предложи мира, | И тад' мора како с' *поизнури*, | Оли с' како и побочне муке, | Ко' и Србом', неким' безјацама (Сар. 6, 79).

¹⁶² Улуханов (2012: 391) замену префикса примећује и код творбе глагола са значењем умањеног или увећаног интензитета дејства, нпр. *припоздати* 'немного опоздати', *перекачати* 'чрезмерно накачати (об уговорих, инструкцијих)', а могуће је и чување префикса мотивног глагола *припоздати, перенакачати*.

Сва оправка [учионице]: да се зидови овде онде, где се земља оронула по зидовима, олепе ... патос будаком *поизравни* и – све то! (Крст. А., ЦГл 1905, 18/2).
 Годор *поисправи* главу и корак му би чвршћи, оштрији (Књиж. 7, 516).
 Тек *се поспразни* [чутура], неко је наточи (Змај 1, 143).
Пооберем крушку одоздол, оној си друго остане (Дин. Ј. 2).
 Прихвати за кваку, лагашно је расклопи и *поотвори* врата (Драж. 4, 56).
 Док се још мало *поотопли* и пароплови пођу Дунавом мислим вам тамо, да и устмено благодарим (Вук 17, 140).
 Е, овај ме расоница и туршија б'ш *поотрезнила* малко (околина Врања, Влај. 1).

Примери типа *изажалити* 'престати жалити, прежалити', *изажети* 'жањући покупити жито, ижети', *изасмејати се* 'издовољити се смејањем, исмејати се', *изаспати се* 'испавати се, наспавати се' због своје нејасне етимологије могу се тумачити на два начина. Сегмент *иза-* може се посматрати као аломорф префикса *из-*, али се може посматрати и као два префикса *из-* и *за-*. У другом случају бисмо имали типичан пример префиксалне апсорпције, јер *за-* означава почетак радње, а *из-* сативност, односно, извршеност радње до краја:

Жао ми је *изажалит* ' не ћу | Ће остаде кâ пањ изгорјели (Љубиша С., Вила 1868, 245). Њихови претци имали су тако велелепне цркве и не могу да *изажале* натписе, који су однешени или уништени (Цвиј. 9, 96).
 Хаљину сам ти ја ето спремила нову од сукна бијела, што сам *изажела* на срп (Буковица, Ард., ЗНЖ 13, 227).
 Ја би пошâ да ту бруку виђу, | И да виђу те несретне свеце, | Барем да се добро *изасмијем* (НП Вук 9, 399).
 Отац Максим сипље по пуку неке лудорије ... да би се човјек ситан *изасмијао* (Љуб. 1, 255).
 Али ти данас не могу да кажујем, јер се бојим да не прећерам ... но ћу сутра, ако *се изастим*, све редом (Љуб. 1, 145).

У случајевима када се префикс *под-* са атенуативним значењем дода глаголу који има већ префикс *на-* са сатуративним, можемо такође говорити о префиксалној апсорпцији:

Мало сам се *поднајео/поднапио*.

Префиксалну апсорпцију препознајемо и у примеру *изуобичајити*:

Може ... неко да спадне на веома оскудна, *изуобичајена* извођачка средства и оруђа ... и, опет, да му творевине буду пуне, изражајне (Петр. В., Борба 1952, 1/8).

Ова појава може се уочити и код покрајинског глагола *изутнути* 'извадити, извући, изденути', где су у супротности просторна значења префикса *из-* и *у-*:

Изутни учкур из те гаћа (КМ, Ел. Г. 3).

Анализа примера показује да префикси са супротним значењем могу да се нађу у морфемској структури једне глаголске лексеме, али да то није чест случај.

3. Редупликација префикса

Поновљена употреба афикса у структури речи није типична одлика творбеног система српског језика, као ни других словенских језика, али се спорадично, на периферији језичког система могу пронаћи случајеви редупликације. Са формалне тачке гледишта, Ројзензон (1974) говори о два типа редупликације, које бисмо могли назвати *контактна* и *дистантна*. У случају контактне редупликације исти префикс употребљава се двапут у структури полипрефиксираног глагола, а приликом дистантне редупликације налази се још један префикс између двапут употребљеног префикса. У литератури се срећу различити ставови у вези са поновљеном употребом истог префикса у структури полипрефиксираног глагола. Главно питање на које се тражи одговор јесте да ли формална редупликација подразумева и семантичку редупликацију, тј. да ли поновљени префикс функционише с истим значењем.

Речници српског језика бележе оба случаја редупликације префикса, али се домаћи лингвисти у својим радовима дотичу само случаја када се исти префикс јавља у двопрефиксираном глаголу (*поподићи, попоићи, попојести, попоседети, попостати, попочекати* итд.). Маретић (1963: 420) сматра да се исти „приједлог” веома ретко налази двапут на почетку „глаголске сложенице”: *попосати* (све посати, посисати), *попостати* (забележено у Ивековићевом речнику из Прерадовићеве књижевности „и код твога попостаће гроба”). Клајн (2002: 287) глаголе „где се исти префикс *по-* јавља двапут узастопце” спомиње као куриозитет и сматра да понављање нема другу функцију осим експресивне. Ковачевић (2010: 103, у фусноти) глаголе типа *поподићи* сврстава у категорију речи у којој – у одређеном контексту – „први и други префикс имају плеонастичку вриједност, тј. могу се редуковати а да се значење лексеме не примјени” (вероватно штампарска грешка: промјени).

Драгићевић (2013: 266) изражава другачије мишљење. Према њој, *по-* које се налази уз сам глагол има граматичку улогу чисте перфективизације (*подићи, подигнути, поћи, појести, постати*), па се у ове глаголе другим *по-* уноси деминутивност. Искључиво експресивну вредност ова ауторка примећује само у примерима у којима прво *по-* уноси деминутивно значење (*поседети, почекати*), тј. исказује да се радња исказана њима вршила кратко, те друго *по-* још више наглашава краткотрајност радње. Ни у једном од ова два случаја, према речима ауторке, не може се говорити о редунданцији префикса иако се исти префикс понавља.

Испитујући полипрефиксацију у дијалектима (Стојановић 2016), приметили смо да у глагол *попоида* први префикс уноси сему деминутивности 'једе слабо, мало': „*Попоида* помалко, али повише га мрљави”, али и супротно значење 'једе добро, доста': „*Попоида* си елис коматък, кџ дојде ис чколу”. У глагол *попорасте* уноси значење мере 'поодрасте, одрасте до одређених година', а у *попознају се* значење интензитета 'упознају се мало боље'.

Бавећи се контрастивном анализом украјинског и српског језика, Љ. Поповић (2008: 191) укључује и сему интензитета у анализу ових глагола и сврстава их у групу делимитатива. Ауторка наводи да малобројни примери (из корпуса и речника које је користила) са префиксом¹⁶³ *попо-* у српском језику имплицирају смањени интензитет краткотрајне радње (*попоћи* – 'мало поћи', *попочекати* – 'причекати'). Она указује на то да примери из украјинског и српског језика упућују на постојање својеврсне међујезичке антонимије када је у питању префикс *попо-*. У украјинском језику овај префикс указује на појачани интензитет трајне радње а у српском на смањени интензитет краткотрајне радње. Љ. Поповић интензитет (а под њим подразумева тзв. „темпорални интензитет”) сматра сталним обележјем делимитатива, и налази да је у украјинском језику смањен код делимитатива са префиксом *по-*, а појачан код делимитатива са префиксом *попо-*, које и назива интензивно-делимитативним глаголима (Поповић 2008: 190–191).

¹⁶³ Ауторка говори само о префиксу *попо-*, тј. на једном месту каже двоструки префикс *по-*, а затим само као префикс *попо-*, па ћемо и ми користити њену терминологију док представљамо њен став.

М. Ивановић (2012: 224) истиче да су делимитативи са префиксом *по-* специфична црта украјинског језика у односу на све друге словенске језике. Наводи да сема појачаног интензитета чини ове глаголе емотивно обојеним, а тиме и средством експресије текста. Они припадају сфери разговорног језика, а у уметничким текстовима користе се у говору ликова. Позивајући се на РМС, у коме је забележено тек неколико делимитативних глагола са овим „префиксом” и на њихове дефиниције, она као значење ових глагола у српском језику издваја кратко трајање интервала глаголске ситуације. Тумачећи примере из РМС, М. Ивановић износи мишљење да ови глаголи спадају у архаични слој лексике, и то мишљење поткрепљује чињеницом да су наведени примери из књижевности 19. века, а да их РСЈ уопште не бележи.

Ако узмемо у обзир ширу слику и све словенске језике налазимо податке да је понављање префикса *по-* најкарактеристичније за украјински језик (Лудвиг 1995; Поповић 2008; Ивановић 2012). Према подацима из литературе, у украјинском језику је дуплирање префикса *по-* уобичајена појава и за стандардни језик. Ачилова (2011; 2014) и Соколова (2011) глаголе са поновљеним префиксом *по-* сврставају у делимитативно-интензивну акционалну категорију глагола и наводе да је њихова специфичност у томе што, иако су свршеног вида, могу изражавати трајност, интензивност и понављање радње. Субјекат је увек живо биће, првенствено човек, а њихова важна карактеристика је стилска маркираност и употреба искључиво у разговорном језику.

Лудвиг (1995) сматра да оно што удаљава руски и пољски језик јесу дуплирани префикси. У стандардном руском овакви глаголи се не појављују, али их има у колоквијалном језику. У пољском се овај феномен испољава у стандардним глаголима и нашао је три таква глагола¹⁶⁴. Мада је тешко направити везу између дуплирања префикса и већег броја полипрефиксираних глагола у језику у целини, логично је да ако је број полипрефиксираних глагола већи у неком језику, већа је и шанса да ће се наћи и већи број глагола с дуплим префиксима. Према овом аутору, појава дуплирања префикса сасвим је уобичајена појава за украјински језик и нашао је чак 50 глагола са дуплим *по-*.

¹⁶⁴ Андо и Виланд (2012: 5) наводе податак да у пољском постоје случајеви гомилања дистрибутивног и делимитативног *по-*.

Сличне податке износи и Бељаков (1997: 167), који није забележио случај поновне употребе истог префикса у оквиру једног глагола, али наводи да се такве појаве могу срести у ранијем периоду развоја руског језика. Гиро-Вебер (2015: 33) истиче да, по правилу, други префикс не може бити хомонимичан првом, чиме искључује могућност поновљене употребе префикса у руском језику, али не искључује могућност да се такви глаголи појаве у говору, нарочито јер су у историји руског језика они постојали.

У бугарској литератури срећу се различита мишљења која ћемо навести онако како их је представила Атанасова (2011) – од мишљења да је дуплирање истог префикса немогуће и да је то једно од ограничења у спојивости афикса (Пернишка 1987), до мишљења да се може поновити само префикс *по-* и то само у модалном или темпоралном значењу (Куртева). Пенчев (1990, према Атанасова 2011) посматра поновљену употребу истог префикса са семантичке тачке гледишта и сматра да се један исти префикс не може поновити у саставу полипрефиксираног глагола – односно да префикс у том случају има два различита значења, тј. не може постојати глагол у коме се префикс двапут употребљава са истим значењем. Дакле, понављање може бити формално, али не и семантичко. Тако постоје глаголи у којима се префикс *по-* јавља у два различита значења, али не постоји нпр. глаголи типа **разпоразкѝсам* јер би *раз-* било употребљено у истом значењу.

Иако се у домаћој литератури помињу случајеви дуплирања префикса *по-* у полипрефиксираним глаголима¹⁶⁵, РСАНУ бележи и дуплирање префикса *на-* у покрајинском глаголу *нанајахати* 'напасти, навалити, окомити се (на некога)'

Сне'е немају мира, скоче на свекрву, ка кујетине ... Лажу опе' на њу мужовима, кад дођу из поља да све покраде ... Мужови то вјерују, па другча *нанајашу* на стару (Буковица, Ард., ЗНЖ 5, 34).

У грађи за РСАНУ нађено је 59 глагола са почетном секвенцом *попо-*: *попобадати*, *попобити*, *попоболовати*, *поповарити се*, *поповикнути*, *поповрети*, *поповригати*, *поповрнути*, *попогладити (се)*, *попогледати*, *попогледати*, *попогорети*, *поподахнути*, *поподигнути (се)* (*поподићи (се)*), *поподражити*,

¹⁶⁵ У македонском језику се, осим дуплираног префикса *по-* (*попокриве*), јавља и дуплирани префикс *из-* (*изизнауци*) (Конески 1995: 147), док у бугарском језику, поред дуплираног префикса *по-* (*попоглаждам*), постоји и дуплирани префикс *пре-* (*препредавам*) (Атанасова 2011).

поподржати, попоживети, попозамукнути, попознати се, попоинадити се, попоићи, попојести, пополетати, попољуљати, попоместити се, попомештати се, попомислити, попомучати, попоносити, попоњушити, попопрегнути, попоравнити (се), попоравнити се, попорадити, попорастити, попосати, попосвирати, попосвирити, попоседети, попосести, попоскакати, попоскочити, попослушати, попостајавати, попостајати, попостојати, попостајкивати, попостарети, попостати, попосукати, попотражити, попотрчати, попоћи, попоћутати, попохранити, попочекати, попошетати, попоштовати, попошутјети.

У комбинацији са различитим мотивним глаголима иста творбена средства дају као резултат различита значења, јер денотативно значење основе значајно утиче на семантику деривата. Највише има глагола који означавају разне активности (*поповарити, поповригати, поповрети, поподигнути, попотрчати, попоићи, попошетати* итд.), затим глагола стања¹⁶⁶ укључујући и глаголе који означавају одсуство говорне активности (*попозамукнути, попомучати, попоћутати, попошутјети*), глагола перцепције (*попогледати, попослушати, попоњушити*), егзистенцијалних глагола (*попобити, попоживети*) итд. У творбеној бази овог творбеног типа глагола најзаступљенији је глагол *постајати* (*попостајавати, попостајати, попостојати, попостајкивати*). Овај је глагол и најфреквентнији, забележено је 11 примера, док су остали глаголи употребљени једном или два пута. Мали број примера упућује на њихов периферни статус и положај у језику и књижевној норми.

Да би се утврдила функција префикса, даћемо семантичку анализу наведених глагола. Том приликом префикс који је први додат, који се налази уз непрефиксирани глагол, бележићемо као *по-¹*, а префикс који је додат већ префиксираном глаголу бележићемо као *по-²* (индекси 1 и 2 у овом случају означавају само време додавања префикса, а не и хомонимност, како је уобичајено у лексикографској и лексиколошкој пракси).

Издвојили смо, на основу наше грађе, неколико семантичких типова глагола двоструко префиксираних истим префиксом.

¹⁶⁶ Будја (2010: 117) закључује да је у словенским језицима *по-* у „ограниченој” (делимитативној) улози првобитно био ограничен само на глаголе стања. И на нашем списку су ови глаголи доста заступљени.

Први тип је најбројнији и чине га глаголи у којима се први префикс јавља у функцији промене глаголског вида и притом доприноси и семантичкој диференцијацији и нијансирању које се односи на ограниченост трајања глаголске радње¹⁶⁷. Дакле, код ових глагола *по-*¹ мења вид и уноси сему делимитативности, док *по-*² има функцију појачавања те додатне семе. У ову групу спадају следећи глаголи: *попоболовати, поповарити се, поповрети, поповригати, попогорети, поподржати, попоживети, попоинадити се, попоићи*¹⁶⁸, *попољуљати, помомислити, помомучати, попоносити, попорадити, поповирати, поповирити, поповседети, поповслушати, поповстајати, поповтражити, попоћи, поповћутати, поповхранити, поповчекати, поповшетати*.

Код ових глагола *по-*¹ перфективизује трајни глагол на тај начин што ограничава време трајања радње глагола. Овај префикс своди радњу новог глагола на изван, квантитативно ограничени део, док *по-*² појачава, истиче делимитативност. Функција гомилања префикса са делимитативним значењем је наглашавање те семантичке компоненте. Делимитативима се изражава ситуација која се одвија у ограниченем временском интервалу, који се оцењује као кратак (а), неутралан (б), као додатак претходно вршене радње (в) или дуг (г)¹⁶⁹

(а)

Уз јаја вригана изриже се на вете пршута или сланине, то се стави прије јаја, нека се мало поповрига (Пољица, Иван. Ф., ЗНЖ 8, 298).

Узме се жмул (чаша) мало овећи, запали се у њему мало картушине или ступе ... Када је само мало поповорило, узме ту чашу па је добро прилипи насрид пупка (Пољица, Иван. Ф., ЗНЖ 9, 38).

¹⁶⁷ Постанком овог типа глагола у хрватској лингвистици бавио се Будја у свом раду (2010). Према његовом објашњењу, прво *по-* почело се доживљавати као недовољно обележено, „ислужено”, будући да је било једино средство перфективизације, зато се додавао још један префикс *по-* „који би имао подцртати временско ограничење трајања стања или сл. које глагол означава, и то једнозначно као 'мало'” (Будја 2010: 100).

¹⁶⁸ Будја (2010: 103) глаголе *поповћи* и *поповићи* објашњава на два начина. Један начин је да је могуће „претумачити” *по-* из „ограничавање времена чињења” у „ограничавање простора чињења” према једној од језичних универзалија, предоцбенога поистобићивања времена и простора”, али се аутор ограђује да се обично време моделира према простору као конкретнијем делу пара. Друга је могућност да се *поповћи* протумачи као *по+повћи*, где би *повћи* имао „ограничбени” *по-* (делимитативни). Облик *поповићи*, коме је корен *-ићи*, а не *-ћи*, по овом научнику, говори у прилог оваквом разумевању, јер глагол *повћи* у којем *по-* означава почетак кретања никад не долази као *повићи*.

¹⁶⁹ О овим типовима значења шире је писано у оквиру поглавља о делимитативним глаголима.

Тета док искочи из хинтова одмах оде у шуму и *попошиав* мало дође до дивских дворова (НПр Босна, 80).

Још мало *попошиав* заједно, на углу се растану (Јурк. Ј., Р. МС).

Одријеси пијетла! ... Он се, онако одријешен, подигао, посрнуо, *попошиао* мало, и опет посрнуо (Пец. 5, 115).

Пусти га нека још мало *попосвира* (Банија, Ворк.).

Ту мало *попосједе*, те им онда овај показа, у којој се соби налази каса од новаца (Бановина, Боснић, ЗНЖ 20, 287).

Слабићи мало *попостајавали*, а туђин викну за свима туробна ока и гласа: „Жао ми вас је!” (Турић 2, 9).

Дон Марко се спусти на сједалицу, одхукну и *попостаде* мало *часака* (Уј. И. 1, 27).

Делка примив свешчић са два прста и опазив онај *motto* спусти свезак доле и *попоста* часак у мисли, да ћу га ја дићи (Коз. Ј. 4, 14).

Саже се, те ти ту за мало *попостаде* и почину (Лика, Шкар. 1).

Попостанимо малко код задње ове мисли и упорабимо ју (Пилар Ђ., Виенац 1871, 43).

Пао је први мрак, а Јере је довечерао. Мало *је* *попостао*. Осврнуо се неколико пута по кући, па ће да изиђе (Ћип., БК 1899, 1193).

Босим ногама *попостала* би малко на туђем прагу, а онда одскакутала другом диму (Божих 2, 18).

Котурање... Старији знаду мало *попостат* па погледат, да ли иду на правац, а млађи се котурају онако негледуш (Слав., Јурић Б., ЗНЖ 13, 283).

Још мало *попоста*, а онда одлучи (Барк. 1, 92).

Мало се [ћаћа] пропомислија тут и *попотражија*, да је [Јелу] није куд 'итија витар (Пољица, Иван. Ф., ЗНЖ 10, 255).

Он говори, говори, мало *попоћути*, па опет говори (Банија, Ворк.).

Ника, мало *попомислиши*, „Седи ти овде” рекне ми (Дос. 10, 71).

(б)

Часни поп Никола као да ме није право чуо, протирући рупцем знојни врат – вргне на се крст, *попозамукне* па ће у неке надовезати: – А ма ја сам све ово слушао на своје уши (Буд. 2, 90).

Она је замишљено *попоћутала*, па ће ме онда запитати: – Је ли, то је тако, као кад метнем шећер у чашу воде, кад се истопи, па га не видимо? (Вуч. 1, 183).

Попобило неко *вријеме*, и ја се код тетке већ нешто примирио, кад ал' ето Тривуна Дрче (Буд. 2, 9).

Попослуша [ђачина] неколико наш разговор, пак онда окрене реч к мени говорећи: „По твом изговору чини ми се да си ти шизматик” (Дос. 11, 9).

Узми у тавицу воде и мало масла. Саспи оно листје, па нека *поповари се* (Вареш, Босна, Жуљић М., ЗНЖ 11, 228).

Расклопи очи широко, [и] *попољуља* главом к прсима (Буд. 2, 6).

Попосвира, па и за пас задију (Буковица, Ард., ЗНЖ 5, 44).

Волемъ Злато и *попоношено* неголи сребро изнова ковано (НПосл. Мушк., 30).

Није згорег да и ја с тобом у друштву *попорадим*, ка им не треба код куће (Јурић 1, 29).

А госпођица Безименка сидјела својој собици у куту ... *попомислила*, колико срећних домаћица туј на свом огњишту банује (Трнски И., Виенац 1875, 6).

Послије овога *попомисли* двје три минуте, и онда ме упита: „Ђе би ти желио имати квартир?“ (Зел. 3, 136).

(в)

Ако овака зима *поподржи* још који дан, зло ће бити по јадну сиротињу (зенички крај, Поп. Д. С.).

Још мало *попоишав* заједно, на углу се растану (Јурк. Ј., Р. МС)

Алага је још мало *попојео*, па отишао за Мула ефендијом у одају (О–А 2, 63).

Пусти га нека још мало *попосвира* (Банија, Ворк.).

Ђулага сасвим нехотице поправи упрту своје торбе. Онда још *попостоја*, онда погледа уз цесту и низ цесту, као да нешто смишља (Кик. 1, 247).

Још мало *попоста*, а онда одлучи (Барк. 1, 92).

Ја *ћу* моје волове још *попоранити*, па *ћу* и' продати (Банија, Ворк.).

(г)

Е, па има прилично *попоићи* до Бороа, господине – притужи се госпођа Бардел (Креш. С. 4, 186).

Хајде, макар, да вам мало и причам, рече Дедо, *попошутје* позадуго и отпоче (Сарајл. 1, 21).

Кнез допаде ка Жабљаку граду, | Чадор пење Омера погледа, | Три бијела *попочеко* дана, | Ни Омера ни од њега гласа (Мартић Г. 3, 87).

Дакле, за овај најпродуктивнији семантички тип глагола префиксираних поновљеним префиксом битна су два момента. Први је перфективизација основног глагола префиксом *по-*¹, а други је уношење семе делимитативности у значење глагола и њено истицање понављањем префикса.

Други тип глагола са контактном редупликацијом префикса је онај у ком *по-*¹ мења вид основног глагола, а *по-*² уноси сему атенуативности: *попојести*, *попом(ј)естити*, *попомислити*, *попоравнити се*, *попоњушити*:

Кад се рана зора *попознала*, | Пробудио [Секула] лиепу диевојку (НП Ј–М, 409).

Алага је још мало *попојео*, па отишао за Мула ефендијом у одају (О–А 2, 63).

У то и Иво подиже главу, *попомјести се* на столици: – Мени се чини – рече нагло – да они нијесу имали намјеру, да кога оштете (Ћип. 2, 221)

Дојурив [вук] *попоњуши*, погледа гаврана, засквичи и вине репом као пас (Виенац 1869, 56).

Од сад мени ваља сваки дан четири здрава сата ходити ... ако хоћу да ми ноге оздраве и да ми се трбу *попоравни* и опорави (Дос. 12, 69).

Слично претходном типу, код овог типа глагола префикс *по-*¹ утиче на промену вида, али, за разлику од претходног типа, не уноси никакве промене у значење глагола, дакле префикс *по-*¹ врши улогу чисте перфективизације. Радња

тако изведених глагола је извршена у потпуности, доведена до краја. Тек префикс *по*⁻², који се додаје на већ свршени глагол, доводи до семантичког померања и придодаје извесну меру атенуације.

Трећу групу чине само два глагола (*попорастити*, *попостарети*) и за њих је карактеристично да *по*⁻¹ мења вид основног глагола, а *по*⁻² уноси значење мере, тј. извршеност, интензитет, степен извршености радње. Ови параметри нису доведени до пуног степена, што упућује на другачију семантичку димензију овако изведених глагола у односу на претходне групе¹⁷⁰. Ако посматрамо нпр. однос глагола *порастити* и *попорастити*, видећемо да радња монопрефиксираног глагола *порастити* означава свршен процес, док радња двопрефиксираног глагола *попорастити* није завршена, већ доведена само до неке мере, степена који се не може сматрати коначним – ако се за неког каже да је *попорастао*, то значи да ће он и даље да расте, док не *порасте*, а носилац тог значења је управо префикс *по*⁻².

Къд *попорасте* че му купимо точак, па нек се вози (Дин. Ј. 2).

Како виши [официри] *попостаре* – Свуд се млађи мећу (Јов. В. М. 2, 338).

Четврта група глагола су они у којима *по*⁻¹ перфективизује основни глагол, а *по*⁻² уноси или појачава сему итеративности или понављања радње: *попогладити (се)*, *попогледати*, *пополетати*, *попомештати се*, *попоскакати*, *попосукати*, *попопрегнути*. На понављање указује одредба *неколико пута*, али је оно чешће изражено творбеним средством или контекстом:

Ђукан *попоглади* сиједе брке низа сухе усне неколико пута (Буд. 2, 9).

Па излази на прозор од куле, | *Попогледа* у поље зелено, | Док упаци свога господара, | Гдје се враћа с лова из планине (НП Б–Б, 328).

А госпођица Безименка сидјела својој собици у куту, *попогледала* кроз окно према истоку на доњи град под собом (Трнски И., Виенац 1875, 6).

Гања Маниша четнике, да собе пошкропе и брже помету ... а све *пополијеће* к вратима: *благајника* не има те не има (Буд. 1, 85).

У то у собу уније Бепо, старији син шјор Марија. Не поздравивши, очито узрујан, звјера очима, *пополијешта се* по соби, а ништа не говори (Ћип. 5, 421).

Дивљи коњиц ми је душа, | Необуздан, скока жива, | Од милине *попоскаче*, | Кад му с буре игра грива (Шен. А. 11, 93).

Кадшто би стао [доктор Рубинић] у наглom ходу посред улице, подигао главу, нешто помислио, *попосукао* просиједи брк, па би опет брзао (Кум. 3/1, 3).

¹⁷⁰ Разлика у односу на претходне две групе је у семантици глаголске основе. За разлику од прве две групе, у којима је у глаголским основама наглашена процесуална семантика, код глагола треће групе је јаче изражена атрибутивност.

У неким случајевима радња се понавља да би резултат био бољи, што је истакнуто контекстом:

Ја се идем у своју собу пребући и још мало боље узкуштрати, да изађем то рогобатнија. А ти се дакако још боље пооглади, да буде то веће супротице (Трнски И., Виенац 1875, 719).

Деде ти то још боље поопрегни (Банија, Ворк.).

Осим глагола *поогледати*, *пополетати*, *попомештати се*, који су несвршеног вида и самим тим јасно је да припадају класи итератива, остали глаголи су свршеног вида, па, према томе, не би требало да имају итеративну семантику. Једна од специфичности глагола са дуплираним префиксом *по-*, која је карактеристична за украјински језик (Ачилова 2014: 6), а може се приметити и у српском, јесте да свршени глаголи са сегментом *попо-* имају итеративно, продужено или интензивно значење.

Пету групу чине глаголи у којима *по-*¹ модификује семантику основног глагола у правцу дистрибутивности, и то субјекатске (*попоскакати*) или објекатске (*попобадати*). Мотивни, несвршени глаголи поседују одговарајућу семантичку компоненту (умноженост поједначаних чинова) која омогућује развијање дистрибутивног значења код префиксираних глагола:

Све јој [старици] кољена дрхћу, *попоскачу* ноге јој саме (Марет. 2, 318).

Нашли су хин ђе су сви *попобадали* главе у земљу, наћурили се к'о гљиве (СР 1920, 82/3).

Међу глаголима изведеним редупликацијом префикса *по-* јављају се и случајеви плеонастичке употребе префикса. Плеонастички може бити употребљен први префикс, други или оба префикса.

Самостално употребљен *по*¹- може бити редундантан, и тек кад се дода и *по*²- добија се значење делимитативности (*попосести*) или атенуативности (*поподићи*):

Гаро, дођи ми мало, *попосједни* са мном! (Божих 3, 191).

Млада стисну на крилу руке, поче пожешће дисати, *поподигну* главицу, погледа ме чудно (Шен., Виенац 1878, 525).

Жељан да слушам, казах своје пређе | И све испричах како је и што је, | На шта он мало *поподигне* вјеђе (Комбол М., ХК 14, 164).

Отац се на душеку *поподиже*, па сједе (Чок., БК 1902, 836).

Реља се *поподиже* па кад једну [жену] угледа, махну руком (Јуркић 1, 6).

Право иђе [Мркуша], могла би с алашом, ама је не хтједох гонити, нека се *поподигне* (Јуркић 1, 15).

Он се с мјеста *поподигне* (лички крај, Шкар. 1).

Код семелфактивних глагола *поповикнути*, *поподахнути*, *попоскочити* други додати префикс *по-* не уноси нову семантику, али појачава већ постојеће значење моменталности, тренутности извршене радње, њен појачани интензитет и брзину. Тренутна свршеност ових глагола изражена је морфолошки (суфиксом *-ну-*) или семантички (значењем глаголске основе), а дуплирањем префикса *по-* она се наглашава:

Ове потоње [лекције о пристојности], шта више одлучно отклањам једном за увијек, – *поповикнем*, прибијем пету к пети и стругнем на поље, љутит и бијесан (Буд. 2, 192).

Жућкаста незрела свјетлост зажмирка, *поподахне* под стаклом као нека направа, а сјене им свима задрхте на зиду као на води (Божић, АСК 1955, 28).

Још ни не доврши ријеч, кад премили син му на врата | Стане, а свињар одмах *попоскочи* у чуду правом (Марет. 2, 221).

У грађи се налази и један тропрефиксирани глагол: *попозамукнути*. За њега је карактеристично да *по¹*- уноси значење делимитативности, док је друго *по-* семантички редундантно.

Часни поп Никола као даме није право чуо, протирући рупцем знојни врат — вргне на се крст, *попозамукне* па ће у неке надовезати: — А ма ја сам свео ово слушао на своје уши (Буд. 2, 90).

Следећи глаголи не могу се подвести ни под једну од претходно формираних група: *попогледати*, *поподражити*, *попотрчати*, *попостати*, *попоштовати*¹⁷¹.

Ван наведене класификације били би глаголски деминутиви итеративи *попостајкивати* и *попостајавати*. Они изражавају деминутивну радњу која се понавља, дакле, радња се врши кратко уз понављање. За овај тип деминутивних глагола Грицкат наводи (1955–56: 58) да је тешко рећи да ли су првобитно постали деминуирањем трајног глагола или је процес текао обрнутим правцем, тј. да је настајало имперфектизовање деминутивног глагола. Гомилање префикса у овом случају има функцију истицања деминутивности и итеративности.

¹⁷¹ Овај глагол нисмо могли посебно анализирати јер немамо адекватан контекст употребе, пошто се само наводи у једној фусноти: „*Попоштовао*, од Талианскогъ Stimare, цѣнити” (Издатель, Дос. 8, 15).

Анализирајући полипрефиксирани глаголе у којима се јавља контактна редупликација префикса издвојили смо шест група глагола. Најбројнији су глаголи у којима *po*⁻¹ мења вид основног глагола и уноси сему делимитативности, док *po*⁻² има функцију појачавања те додатне семе (*поповригати*, *попоносити* итд.). Функција гомилања префикса са делимитативним значењем је наглашавање те семантичке компоненте. Делимитативима се изражава ситуација која се одвија у ограниченом временском интервалу, који се оцењује као кратак, неутралан или дуг. Најчешће се овај интервал процењује као кратак, на шта указују одговарајући примери.

Други тип глагола је онај у ком *po*⁻¹ врши улогу чисте перфективизације, а *po*⁻² уноси сему атенуативности: *попојести*, *попом(ј)естити* итд.

У трећу групу улазе само два глагола (*попорастити*, *попостарети*) и за њих је карактеристично да *po*⁻¹ мења вид основног глагола, а *po*⁻² уноси значење мере, тј. извршеност интензитета, степен извршености радње.

Четврта група глагола су они у којима *po*⁻¹ перфективизује основни глагол, а *po*⁻² уноси и сему итеративности, понављања радње: *попогладити (се)*, *попогледати*, *пополетати*.

Пета група је она у којој се *po*⁻² додаје на несвршени глагол и има функцију промене вида. У том случају *po*⁻¹ модификује семантику основног глагола у правцу дистрибутивности.

Шесту групу чине глаголи у којима се јављају случајеви у којима префикс *po*- истиче значење тренутне свршености радње.

Дакле, прве три групе глагола су сродне јер *po*⁻¹ има функцију перфективизације, а *po*⁻² уноси сему ограничености радње, било да се ради о трајању, интензитету, количини и сл. Ређи су случајеви када *po*⁻² у глагол може унети семантичку компоненту итеративности или имати функцију перфективизације. Можемо закључити да у највећем броју глагола поновљена употреба префикса има своју функцију, али да се ови глаголи налазе на периферији језичког система и на периферији поља делимитативности, деминутивности и итеративности, као и да припадају сфери разговорног језика, емотивно су обојени што их чини средством експресије текста.

4. Дистантна редупликација

Под дистантном редупликацијом се подразумева ситуација у којој се између два формално иста префикса налази неки други префикс (Ројзензон 1974). Ово није чест случај јер се може јавити само код глагола који имају најмање три префикса. У српском језику ова појава карактеристична је за префикс *по-*, и то најчешће у комбинацији са префиксом *из-* (*позапознати*, *поисподогађати се*, *поисполевати*, *поисповраћати се*, *поисподавати се*, *поисподизати*, *поиспонапјати (се)*, *поиспосвајати*, *поиспостављати*, *пораспосудити*) али је забележен и један пример са префиксом *до-* (*донадопунити*)¹⁷² и *из-* (*испоизбацивати*) (Милићевић 2004: 293; интернет).

Префикс *до-* јавља се у покрајинском глаголу *донадопунити* 'надопунити, још напунити' (БиХ, Грђ. 1). У оба положаја префикс *до-* има комплетивно значење.

Глагол *испоизбацивати* засведочен је у раду Н. Милићевић (2004) и на интернету.

Испоизбацивао је све флаше из кухиње (Милићевић 2004: 293).

Када сам *испоизбацивао* свашта нешто из инсталације XP-а, тај IRQ... је нестао; једино што немам благе везе шта је то што сам избацио а прави такву брљотку (интернет).

Мене да питаш ја *бих* из своје школе *испоизбацивао* 10 предмета и учио бих 5 њих (интернет).

Н. Милићевић префикс *из-* ближи основи интерпретира као лексички префикс, јер се може превести предлогом, има просторно значење, а други додати префикс *из-* као суперлексички са комплетивним значењем и наводи да је он парњак претходног префикса *по-*, који је семантички празан и означава само завршетак догађаја, тј. има видску функцију (*бацити – избацити – избацивати – поизбацивати – испоизбацивати*).

За префикс *по-* који је последњи додат глаголу можемо рећи да има дистрибутивно значење, и то субјекатско код рефлексивних глагола

¹⁷² У бугарском језику, осим префикса *по-* и *пре-* који учествују и у контактної и у дистантној редупликацији, у положају дистантне редупликације може се јавити и префикс *из-* (Атанасова 2011).

(*поисподогађати се, поисповраћати се, поисподавати се, поиспонапијати се*) и објекатско код осталих (*поиспонапијати, поисполевати, пораспосудити*). Тај префикс додаје се глаголу који има дистрибутивно значење и само истиче ту већ постојећу сему. Његова функција је стилска и експресивна.

У глаголу *позапознати* префикс *по-* нема дистрибутивно значење, већ појачава значење мотивног глагола *запознати* 'познати, препознати':

Ја сам га још прије боја на Косову познавао, јер сам уз покојног војводу Топлицу Милана често ишао у Крушевац, и тамо сам га виђао, а и он је мене био некако *позапознао*, те кад ме је први пут касније видјео ... одмах се сјетио, ко сам (Новић 7, 62).

Ко зна ... све што им је суђено да са нама изведу све што има да се *поисподогађа* (Вин. 4, 43).

Прелазео [је Вук] у Србију, куда су се већ сви бегунци били *поисповраћали* (Стој. Љ. 2, 175).

Девојке су се брзо *поисподавале* (Станић Мил. 3).

Имаде у Ческој сваки котар по једну обћу пјенезницу а све те раде са тако добрим успјехом, да се у једној години по четири милијуна форинтих *поразпосуде* (ПП 1868, 151).

Наведени глаголи имају по једну потврду и само једно значење, док глагол *поиспостављати* има више потврда и више значења¹⁷³.

1. 'сместити на одређено место, распоредити, разместити више објеката'. — По друмовима, с једне и с друге стране, у густим шумама, поиспостављали су [Срби] заседе (Бат. 1, 219).

2. а. 'поставити више лица (на неки положај, у неко звање и сл.), испостављати'. — Зато је он [Бећир-паша], и у следству таквог свог начина, мишлења и осећања, све отличније знаменитије и у народу чувеније људе, у кнежевинама вилајетским за кнежеве, поизпостављао, па и бератима царским неке снабдео (Бат. 1, 10). Сва су главна старешинства уништена, раздјелена на кнежине или срезове, и у овима поиспостављане су војводе (И., 867). **б.** 'увести у деловање, поставити, основати, установити (више институција, установа и сл.)'. — Народ, премда су сад судови по свима нахијама поспостављани били, у дела којих војводама је забрањено било мешати се, опет је у својој потреби, у место да иде суду, старешинама на тужбу ишао (Бат. 1, 376).

За разлику од контактне редупликације префикса код које у већини случајева оба префикса имају своју функцију, код глагола са дистантном редупликацијом *по*²- је семантички редундантно, може се изоставити, али је

¹⁷³ Глагол *испостављати* има само једно значење, што је редак случај да глагол са више префикса има развијенију семантичку структуру од мотивног глагола, али се може објаснити недостатком адекватне грађе приликом обраде тог глагола.

његова функција појачавање дистрибутивности и постизање експресивности израза¹⁷⁴.

5. Префиксални обрт

Још једна појава коју Ројзензон спомиње у вези са комбинацијама префикса јесте „префиксална обратимост”, за коју би у српском језику био погоднији термин „префиксални обрт/преокрет”. То је могућност да се два префикса појаве уз исту основу у различитом распореду. Ројзензон закључује да ако се префиксални обрт односи на једну исту лексему, тада се јавља дублетност или синонимија у значењу полипрефиксираниог глагола (Ројзензон 1974: 98).

Полипрефиксирани глаголи код којих два префикса могу да се појаве у различитом редоследу могу бити: а) синоними; б) антоними; в) у зависности од распореда префикса могу се активирати различита значења из полисемичне структуре основног глагола; г) глаголи без међусобних системских односа.

(а) Синонимију налазимо у појединим глаголима с комбинацијом префикса *дона-* и *надо-*: *донавезати* – *надовезати* (‘довезати на нешто’); *донавезивати* – *надовезивати*; *доналевати* – *надолевати*; *доналивати* – *надоливати*; *доналити* – *надолити*; *донаметати* – *надометати*; *донаплатити* – *надоплатити*; *донаплаћивати* – *надоплаћивати*; *донапунити* – *надопунити*; *донапуњавати* – *надопуњавати*; *донасипати* – *надосипати*; *донастављати* – *надостављати*; *донасути* – *надосути*; *донахвалити* – *надохвалити* (*се*). Ово су углавном глаголи конкретне физичке радње која је испуњена у некој мери, а другим префиксом се наглашава додаток, испуњење до краја, комплетивно значење које је карактеристично за префикс *до-*. Једино глаголи *донахвалити* и *надохвалити*, чија је употреба квалификована као необична, имају сативно значење.

¹⁷⁴ Анализа бугарског материјала показује другачије резултате и Атанасова (2011: 153) наводи да поновљена употреба истог префикса у морфемској структури полипрефиксираниог глагола, и код контактне и дистантне редупликације, може бити само формална, али не и семантичка, што значи да сваки префикс уноси ново значење у семантику глагола.

Префиксални обрт налазимо још и код глагола *допринети* – *придонети* и *доприносити* – *придоносити*, чије је основно значење просторно, али се данас усталило њихово пренесено значење 'омогућити да се нешто постигне, уради'.

Највише примера са префиксалним обртом налазимо са комбинацијом префикса *из-* и *по-*, што не чуди, с обзиром на чињеницу да су ова два префикса готово синонимна у дистрибутивном значењу: *испобадати* – *поизбадати*; *исповаљивати се* – *поизваљивати се*; *исповезати* – *поизвезати*; *исповезивати* – *поизвезивати*; *исповешати* – *поизвешати*; *испогибати* – *поизгибати*; *испогинути* – *поизгинути*; *испограђивати* – *поизграђивати*; *исподавати* – *поиздавати*, *исподељивати* – *поиздељивати*; *исподешавати се* – *поиздешавати се*; *исподизати* – *поиздизати*; *исподогађати се* – *поиздогађати се*; *исподолазити* – *поиздолазити*; *испозаборављати* – *поиззаборављати*; *испоједначити* – *поизједначити*; *испокажњавати* – *поискажњавати*; *испоказивати* – *поисказивати* 'саопштити, испричати више ствари'; *испокупити* – *поискупити*; *испокуповати* – *поискуповати*; *испомешати се* – *поизмешати се*; *испонатијати (се)* – *поизнатијати (се)*; *испоницати* – *поизнициати*; *испообарати* – *поизобарати*; *испоодвајати* – *поизодвајати*; *испоопијати* – *поизопијати*; *испоотварати* – *поизотварати*; *испопадати* – *поиспадати*; *испоплаћати* – *поисплаћати*; *испопрекидати (се)* – *поиспрекидати (се)*; *испопримати* – *поиспримати*; *испопродавати* – *поиспродавати*; *испопуњавати* – *поиспуњавати*; *испоразбијати* – *поизразбијати*; *испоразболевати се* – *поизразболевати се*; *испораздељивати* – *поизраздељивати*; *испоређати* – *поизређати*; *испосецати* – *поисецати*; *испоскакати* – *поискакати*; *испоумирати* – *поизумирати*; *испоцепати* – *поисцепати*.

У једном случају место могу заменити сативно *из-* и *на-*: *изнадовољити* – *наиздовољити*. Синонимни су и следећи глаголи *наопити се* – *понапити се*, *напомештати* – *понамештати* 'наместити, намештати, поставити, постављати на више места, наместити, намештати редом једно до другог, једно за другим'; *расподелити* – *поразделити*; *расподељивати* – *пораздељивати*.

(б) Антонимију смо забележили само у једном примеру *испобијати* – *поизбијати*. Узрок антонимије је разлика у природи префикса. У глаголу *испобијати* присутни су суперлексички префикс *из-* у дистрибутивном значењу и

лексички префикс *по-* у просторном значењу наношења предмета, док се у глаголу *поизбијати* јавља суперлексички префикс *по-* у дистрибутивном значењу и лексички префикс *из-* у значењу напуштања неког простора:

У овако ограђеном уљанику *испобијани* су кочићи ... преко побијених кочића помећу се ... брвна (Мићић Б. 1, 344).

Гледаш тмолу осветљена лица светитеља, којима су још Турци *поизбијали* очи (Мил. М. Ђ. 18, 46).

(в) Префиксацијом се сужава значење основног глагола, а које ће се значење активирати, зависи од споја префикса и основе. Забележили смо следеће парове глагола у којима у зависности од распореда префикса зависи значење:

исповлачити а. 'извршити сасвим или већим делом повлачење (бразда, црта и сл.), исцртати све што треба'. **б.** 'подвући мноштво предмета (под нешто, испод нечега), све подвући или извући (Поп. Ђ. 4; Парч. 1)'

поизвлачити 'вукући, потежући изнети (из нечега) више објеката' Нитке (жице) ткања се поизвлаче, стезују, сплићу и расплићу у умјетничке, особито вјештачке производе (Бел. 2, 107);

испоправити 'поправити велики број нечега'

поисправити 1. 'мало исправити, подићи', **2. а.** 'отклонити више грешака', **б.** 'поправити у извесној мери', **в.** 'учинити мало бољим у моралном, духовном смислу', **з.** 'мало побољшати, учинити мало квалитетнијим';

испопречити (се) 'испречити се, стати попреко'

поиспречити (се) 'у некој мери се испречити, стати попреко';

наподизати се 'провести дуго времена подижући, негујући (децу), издовољити се подизања, неговања, нанеговати се'

понадизати се 'повремено, местимично подизати (обрву)';

У наведеним случајевима први додати префикс има лексичко, углавном просторно значење, док други додати префикс има суперлексичко значење.

(г) Значења неких глагола не могу се довести у везу:

исповраћати се 1. 'вратити се у великом броју, у великим групама, једно за другим'

поизвраћати се 'изврнути се, преврнути се (о више бића)';

исповртати 'узимајући, хватајући нешто, потезати, бацати'

поизвртати 'довести више предмета један по један у положај супротан претходном, обрнути, окренути на другу, супротну страну'¹⁷⁵;

¹⁷⁵ Код глагола са развијенијом полисемантичком структуром наводићемо само прво значење.

испомицати 'помаћи, помакнути велики број нечега; сасвим помаћи'
поизмицати 'побећи, утећи (о више особа)';

испопружити 'снажно ударити, млатнути, треснути некога (обично прутом, шибом)'

поиспружити 'испружити се, лећи (о већем броју субјеката)';

испорезати се 'изрезати се, исећи се, посећи се на више места'

поизрезати **1.** 'режући издвојити (о више предмета)', **2.** 'начинити, направити са малим изрезом, мало изрезати';

испотакнути 'покренути, подстакнути'

поистакнути 'подићи, померити увис у извесној мери';

испотезати 'повлачећи извући (напоље, узбрдо и сл.), потегнути'

поистезати 'испружити, истегнути неки део тела (о више лица)';

испописивати 'пописати све до краја' (Има толико добрих ствари ... да би ми требао цео дан да то испописујем, интернет)

поисписивати 'изузети, одстранити из какве школе, организације и сл. (више лица)';

напоправљати 'провести доста времена поправљајући' (Напоправљаћеш се кварова)

понаправљати 'направити у великој мери, у великом броју';

испредавати 'предати више предмета, лица и сл.'

преиздавати 'поново издати' (Довољно је узети било који „кадровски именик” НКВД (издавало се то и преиздавало неколико пута), интернет);

наподарити '(уз реч „ђаво”) нанети, навести, наговорити'

понадарити 'вишеструко надарити';

напотезати (се) 'најести се (обично живог меса) потезући кидатући зубима.'

понатезати 'поприлично натегнути, разапети';

Значења се не могу повезати ни код следећих глагола: *спопадати* – *поспадати*; *спопасти* – *поспасти*; *споредити* – *посредити*; *споређивати* – *посређивати*; *упоредити* – *поуредити*; *упоређивати* – *поуређивати*; *заподевати* – *позадевати*; *запотегнути* – *позатегнути*; *поразвезати* – *расповезати се*; *поодвити* – *отповити*; *попревијати* ('мало пресавити') – *преповијати*; *поразредити* – *распоредити*; *поразређивати* – *распоређивати*; *позаврнути* – *заповрнути*; *изналазити* – *наизлазити се*.

Као и у претходној групи глагола и код ових глагола први додати префикс се може идентификовати као лексички, најчешће са просторним значењем, а други као суперлексички.

Полипрефиксирани глаголи у којима два префикса могу да се појаве у различитом редоследу могу бити: синоними, антоними, глаголи са сродним значењем или глаголи са различитим лексичким значењем које се не може довести у међусобну везу.

Ово нису системски односи где би свако нпр. *испо-* и *поиз-* били синоними ако се додају истој основи, већ појединачни случајеви.

Атанасова (2011: 161) закључује да се могућност или немогућност за префиксални обрт крије како у могућности семантичке комбинаторике међу значењима одређених префикса, тако и у могућности семантичке комбинаторике међу значењима првог префикса и основе којој се додаје. Анализа показује да поредак додавања префикса одређује значење лексеме.

6. Семантичка комбинаторика

Већ смо говорили о факторима који утичу на спојивост префикса (II. 2. 6).

Анализирајући семантичке факторе који утичу на спојивост префикса Бељаков и Гиро-Вебер (1997: 162) истичу да су немогуће комбинације префикса са антонимичним значењима. На пример, немогуће су комбинације *за-* са значењем почетка и *от-* са финитивним значењем; *при-* са значењем спајања и *от-* са значењем дељења; *на-* радња по површини објекта и *с-* удаљавање с површине; *раз-* анулирање резултата и *за-* и *с-* са резултативним значењем; затим, немогуће је спојити префиксе са значењем атенуативности и интензивности. Осим тога, велики део значења другог префикса који означавају непотпуну или радњу ниског интензитета или количине противречи финитивним значењима првог префикса. Ипак, аутори признају да ово ограничење није апсолутно и да се допуштају комбинације које, у принципу, не би требало да постоје, нпр. *разукупнитъ* или *поднатискать* (атенуативност другог префикса је у супротности са значењем интензивности првог префикса). Срећу се и комбинације са синонимним префиксима *по-* и *пере-*, нпр. *поперевидеть* итд.

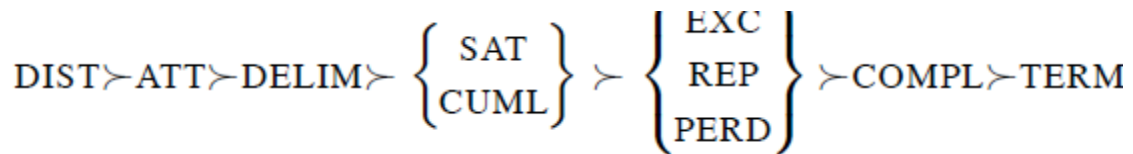
Питања спојивости префикса дотакао се Бељаков и у свом каснијем раду (2001: 164), у ком констатује да нису све префиксалне комбинације продуктивне, нпр. префикс *no-* је деривационо најактивнији у споју са префиксима *na-* и *raz-*. Узрок томе је међусобна допуњивост смисла ових префикса. Тако у префиксном пару *пона-*, *на-* даје значење мноштва, кумулативности, а *no-* служи за додатну конкретизацију првог префикса и прецизира значење једнопрефиксираног глагола, дајући му семантичку нијансу дистрибутивности. Уколико *на-* има значење 'радње извршена по површини', 'достизање резултата' и сл., такви глаголи не захтевају прецизирање и не спајају се са дистрибутивним *no-*. Тај творбени тип је непродуктиван.

У префиксалном пару *пораз-*, *раз-* реализује значење 'упућивање на различите стране', што предвиђа, као и у претходном случају, постојање одређене количине субјеката или објеката. У вези с тим дистрибутивност префикса *no-* логично допуњава значење првог префикса и на тај начин конкретизује семантику целог глагола, који тако добија значење 'усмереност на разне стране неколико субјеката/објеката више пута или постепено'. Тиме се објашњава продуктивност образовања типа: *пораскидати* итд.

Између мноштва могућности комбиновања префикса само су неке добро формиране. Испитујући комбинације могуће у пољском језику Виланд (2012) тврди да за било која два суперлексичка префикса која се могу поређати у редоследу $X > Y$, обрнути редослед $Y > X$ је лоше формиран, без изузетка. Као што смо видели у претходном поглављу, за српски језик ова тврдња не важи у потпуности.

Виланд (2012) наводи да синкретички префикси, тј. префикси са више значења, или означавају прилично различите семантичке концепте (нпр. *prze-*) или показују другачије синтаксичко понашање, као што је случај са префиксом *na-*, где сатуративно *na-* захтева рефлексивну заменицу, док кумулативно *na-* не захтева. Зато се они у ланцу налазе у суседним позицијама, за разлику од синкретичког (вишезначног) *no-*. Виланд (2012) нуди следећи ланац распореда префикса:

[Dist ⁰	[Att ⁰	[Delim ⁰	[Cuml ⁰	[Sat ⁰	[Perd ⁰	[Exc ⁰	[Rep ⁰	[Compl ⁰	[Term ⁰	[...
<i>po</i>	<i>pod</i>	<i>po</i>	<i>na</i>	<i>prze</i>	<i>do</i>	<i>od</i>				

Префикси у заградама су синкретички и не могу се додавати један на други осим синкретичког *по-*. Овакав ланац, какав нуди Виланд (2012), објашњава зашто је вишеструка префиксација ограничена на одређен начин, али и зашто синкретички суперлексички префикси у одређеним позицијама не могу да се гомилају, уз изузетак два синкретичка *по-* која нису у суседним позицијама.

Истраткова (2004) нуди сличну анализу за бугарски језик, мада она наводи да се у бугарском могу наћи чак 7 префикса у глаголу, иако су комбинације са више од четири врло ретке. Редослед префикса који она предлаже за бугарски језик је следећи:

атенуативно по- > за- > до- > из- > дистрибутивно по- > на- > раз- > пре- > суперлексички префикс / семелфактивни суфикс > лексички префикс > глагол.

Оно што можемо приметити за српски језик је да се суперлексички префикси врло ретко гомилају, већ се најчешће додају након видског или лексичког префикса. Претпостављамо да је узрок томе природа суперлексичких префикса, односно чињеница да они само модификују радњу и да радња која је једном модификована нема потребе за даљом модификацијом, док додавањем лексичког префикса добијамо нов глагол са потпуно измењеном семантиком, која је подложна даљој модификацији. Белић (2000б: 268–269) саопштава да глаголски префикси који имају општије значење, савременом терминологијом суперлексички префикси, „могу се употребљавати уз већ сложене глаголе када им треба додати оно специфично значење које префикси у глаголе уносе”, нпр. *напреламати, изналазити, распродати* итд. На сличан начин се може оправдати и њихова честа употреба после чисто видског префикса, чије је значење избледело, или се семантички поклапа са глаголом, што оставља могућност употребе још једног префикса који ће у семантику глагола унети потребну семантичку модификацију.

Примери гомилања суперлексичких префикса које смо ми забележили у српском језику су следећи:

ДИСТРИБУТИВНИ-КУМУЛАТИВНИ¹⁷⁶: *понавешати, понаградити* 'сазидати', *понадирати, понадолазити, понакуповати* итд.

ДИСТРИБУТИВНИ-ЕКСЦЕСИВНИ¹⁷⁷: *ис-пре-бијати*.

ДИСТРИБУТИВНИ-САТУРАТИВНИ: *по-на-пијати се*.

ДИСТРИБУТИВНИ-РЕПЕТИТИВНИ: *по-пре-дрешити* (покр.).

Остале комбинације суперлексичких префикса односе се на модификацију интензитета:

ЕКСЦЕСИВНИ-САТИВНИ: *пре-на-јести се, пре-на-дражити, пре-на-пети, пре-на-читати*.

САТИВНИ-ЕКСЦЕСИВНИ: *на-пре-обедовати се* заст. 'обедовати, јести много, преко мере, преједати се', *на-пре-љубити се* заст. 'заволети се много, преко мере'¹⁷⁸.

ЕКСЦЕСИВНИ-КУМУЛАТИВНИ: *пре-на-крцати, пре-на-трпати, пре-на-товарити*.

ДЕЛИМИТАТИВНИ-ПЕРДУРАТИВНИ: *по-пре-трпети, по-пре-ћутати*.

Можемо закључити да се префикс *по-* у дистрибутивном значењу комбинује са највећим бројем суперлексичких префикса различитих значења, али и да и ту постоје извесна ограничења у комбинацијама и да нема потпуну спојивост са свим префиксима. У поглављу о редупликацији префикса видели смо да дистрибутивно и делимитативно *по-*, као ни дистрибутивно и атенуативно *по-* не могу да се комбинују, такође нема ни комбинација дистрибутивног *из-* и делимитативног или атенуативног *по-*. Нема ни обрнутих комбинација. Остале комбинације суперлексичких префикса односе се на префиксе за интензитет.

Комплетивно *до-* и репетитивно *пре-*, уколико се нађу у комбинацији са лексичким префиксом, понашаће се као суперлексички и биће иза њих. Уколико се појаве са правим суперлексичким префиксима, они ће имати позицију лексичких префикса. Зато их Татевосов (2008) сврстава у посебну класу средњих префикса.

¹⁷⁶ Обрнута комбинација КУМУЛАТИВНИ-ДИСТРИБУТИВНИ је немогућа.

¹⁷⁷ Не постоји комбинација дистрибутивно *по-* и ексцесивно *пре-*.

¹⁷⁸ Оба глагола су забележена само код Доситеја.

Исто важи и за инцептивно *за-*, које никад не срећемо после суперлексичких префикса. Ипак, овакво *за-* дозвољава секундарну имперфективизацију, *започети* – *започињати*, *заокренути* – *заокретати*. Уколико је *за-* први префикс у глаголу, увек је лексички употребљен (*изатварати*, *назадевати*, *подзаћи* итд.), што чини стандардну ситуацију додавања суперлексичког префикса на лексички.

Дакле, најчешћи је типични сценарио у ком се суперлексички префикс додаје на глагол префиксиран лексичким префиксом, док су комбинације суперлексичких префикса веома ретке и своде се на појединачне примере, тако да је успостављање неке хијерархије префикса, као што је то предложено за бугарски или пољски језик, отежано, али и непотребно.

7. Полипрефиксирани глаголи који садрже лексички префикс као први додати префикс

Семантика деривата је дводелна, јер се у њему обједињава значењски садржај или део значењског садржаја мотивне речи и семантика творбеног форманта (в. Драгићевић 2007: 191), али постоје случајеви када семантика изведеног глагола не може да се открије само према семантици морфема које је образују. У науци о језику признато је да једино при првој префиксацији префикс може потпуно да промени значење глагола, то су тзв. лексички префикси, док у другој, трећој итд. префиксацији, учествују суперлексички префикси који само модификују значење већ префиксираног глагола. Лексички префикси имају идиоматска значења и није их увек лако открити, што потврђује много примера у којима специфичан допринос префикса није јасан. Навешћемо неке примере у којима ће лексички префикс бити истакнут болдом: *донагађати*, *задобити* (*понадобити*), *изнапушити*, *изнаставити*¹⁷⁹, *испомоћи*, *испоредити*¹⁸⁰, *испродати* (*испопродавати*, *испрепродавати*, *поиспродавати*, *препродати*,

¹⁷⁹ Стевановић (1964: 457) објашњава да *наставити* значи „ставити један предмет на други, фигуративно продужити”, али је јасно да такво објашењење може важити само у дијахроничким оквирима (Клајн 2002: 259, у фусноти).

¹⁸⁰ Основно значење глагола редити је 'уређивати, дотеривати, сређивати' (РМС).

распродати), *израспасти се*, *израстајати се*¹⁸¹, *изудати*¹⁸² (*преудати (се)*, *разудати*), *понастајати*, *поостати*, *преузбудити се*, *припомоћи (спомоћи)* и сл.

У наведеним примерима први префикс мења значење основе, има улогу лексичког префикса, док други додати префикс само модификује значење већ префиксираног глагола.

8. Плеонастичка употреба префикса

На комуникативно сувишну употребу префикса у полипрефиксираним глаголима, пажњу је скренуо Бабић (1986: 479): „каткад префикс долази на свршени глагол таутолошки, само из формалних разлога: *почети*>*започети*”. Клајн (2002: 287–288) сматра да „понекад први префикс не мења битно значење глагола с другим префиксом, што оставља могућност да се цела твореница схвати као плеонастична: *за-почети*, *за-обићи*, *на-додати*, *на-доградити*, *на-допунити*, *при-додати*, *про-исходити*, *с-поменути* и слично. Обратно, догађа се да други префикс врло мало утиче на значење, као у *за(о)пуцати*, *пре(о)владати*, *при(у)питати*, *ис(пре)кидати*, *испоручити* (уп. *изручити*)”. Као куриозитет Клајн помиње и глаголе где се исти префикс *по-* јавља двапут узастопце: *поподићи*, *попоместити се*, *попомучати*, *попоседети*, *попостајати*, *попостати*, *попочекати* и сматра да ту „понављање нема другу функцију осим експресивне”, што је случај и код споја префикса *пона-* у коме „оба суфикса (вероватно грешка, префикса, М. С.) имају исто значење обилности радње, тако да њихово комбиновање има карактер афективне редунданције”, као нпр. *понакуповати*, *понанизати*, *понарезати*, *понапеглати* и сл. Сличан однос Клајн (2002: 290) уочава и код неких тропрефиксираних глагола који „најчешће настају додавањем дистрибутивног *из-* или *по-* уз двопрефиксалне глаголе, и то такве који већ садрже дистрибутивно *по-* односно *из-*, што значи да је први префикс само афективно појачање другог”, што илуструје примерима: *испозаборављати*, *испозавадити се*,

¹⁸¹ Клајн (2002: 249) сматра да у *растати се* имамо уобичајено значење префикса што се може прихватити као тачно, али и такво значење префикса потпуно мења значење глагола *стати* 'поставити се на ноге, дићи се у стојећи став'.

¹⁸² Аблативно значење префикса *у-* у овом примеру се једва препознаје са синхронијског становишта (в. Клајн 2002: 284).

испонапијати се, испоразбијати, испоразболевати се и сл.; *поиспрекритати, поиспропадати, поизразболевати се, понадобијати* и *понадовлачити*, а овде укључује и један четворопрефиксални глагол *поисприповедати*¹⁸³.

Бавећи се овом појавом, Ковачевић (2010: 98) прво решава термилошки проблем – да ли је реч о таутологији или плеоназму¹⁸⁴. На дериватолошком нивоу, према Ковачевићу (2010: 99), таутологији одговарају сложеничке творенице (*свеукупно*), а плеоназму изведенице, јер значење плеонастичке јединице „представља семантичку компоненту у семичкој структури семантеме” (Ковачевић 2003: 256). Значења плеонастичке и њој надређене јединице нису равноправна, значење надређене јединице је шире, оно укључује значење плеонастичке јединице. „Будући да префикс само модификује значење творбене основе, јасно је да се у префиксацији за разлику од сложеничке творбе не оваплоћује принцип таутологије него принцип плеоназма” (Ковачевић 2010: 99).

Плеонастичким твореницама Ковачевић (2010: 99) сматра све „префиксиране творенице у којима један (или више) префикса не уноси у значење творенице ниједну семантичку компоненту несадржану у семантици творбене основе”. Плеонастичност тих твореница потврђује трансформационим тестом редукције префикса – ако редукција префикса не доводи до промене значења конструкције чији је конституент наведена твореница, сматра да употребљени префикс има плеонастичку улогу.

¹⁸³ У иностраној литератури нисмо нашли помена о овој теми. Ројзензон говорећи о међусобном утицају префикса у полипрефиксираном глаголу представља три могућности: 1. префикси имају сложени смисао, нпр. *повыбегать*, где се основном лексичком значењу глагола *бегать* додаје екскурзивно значење (значење удаљавања) првог префикса *вы* и дистрибутивно значење другог префикса *по-*; 2. деривационо семантичка апсорпција, када други префикс упија значење првог префикса (*провозгласить* – *возгласить* и *провозгласить* значе исто 'разгласити'); 3. јачање интеракција стилског типа (руск. народ. *повыехать в чисто поле*) (Ројзензон 1972: 252, према Пацјукова 2014: 271–272). У другој могућности наслућује се став о плеонастичкој употреби префикса.

¹⁸⁴ Оба појма долазе из реторике и оба су, како Ковачевић (2003: 262–263) наводи, „фигуре семантичког преобиља: већ исказано значење или дио значења редулицира се у новонаведеној језичкој јединици”. Према Ковачевићевим речима, ове фигуре су сродне на значењском плану, али се диференцирају на структурном, јер се „таутологија исказује само координираним (независним) типом синтаксичких конструкција, док се плеоназам исказује једино субординираним (зависним) типом синтаксичких конструкција”. Као пример за таутологију наводи *Они говоре неистину и лажу*, док би пример плеоназма био *То је видео својим очима и чуо својим ушима*.

Према Ковачевићевим речима (2010: 99), плеонастички префикси се најчешће сусрећу у глаголским твореницама и у њима су најразноврснији и најбројнији, али су карактеристика и именица (*за-обилазница, по-тешкоћа, раз-деоба* итд.), придева (*анти-противни, за-обилазни, на-страдали* итд.), прилога (*с-уздржано, под-једнако, на-дуго* итд.), модалних речи (*за-сигурно*). Мимо прилога и придевске лексеме *антипротиван*, који је твореница Бранка Ћопића, готово сви други примери везани су за глаголе као мотивационе речи и закључује да су „мимо девербативних – доста ријетки, да не кажемо, појединачни, случајеви плеонастичких твореница међу префиксираним именицама и придјевима” (Ковачевић 2010: 101).

Ковачевић (2010: 102) сматра да је плеонастичка употреба префикса одлика како полипрефиксалних тако и монопрефиксалних твореница (*до-јавити, за-баталити, из-наћи* итд.). Говорећи о полипрефиксалним твореницама, Ковачевић мисли првенствено на двопрефиксалне, јер код тропрефиксалних и четворопрефиксалних никад сва три или четири префикса не могу бити плеонастична, него највише два, и то увек прва два, па се и те творенице у погледу комбинације префикса понашају као двопрефиксалне. Ковачевић издваја чак четири дистрибуционе могућности реализације плеонастичког префикса, и то: а) плеонастичку вредност има први префикс, префикс којим почиње лексема: *за-обићи, за-окренути, пре-остати* и сл.; б) плеонастичку вредност има други префикс: *за-по-чети, пре-о-влађивати*; в) плеонастичку вредност има произвољно први или други префикс, ту је само један пример *обомотати*, где се произвољно при редукцији може бирати било који од два реализована префикса, а да значење лексеме остане исто; г) плеонастичку вредност имају оба префикса – осим именичке творенице *прерасподела*¹⁸⁵, Ковачевић у ову категорију сврстава и глагол са редупликацијом префикса: *поподићи*.

Анализа дистрибуције плеонастичких префикса упућује да су двопрефиксалне творенице с првим као плеонастичким префиксом врло плодне, оне с другим као плеонастичким слабо плодне, а оне са факултативном

¹⁸⁵ Мислимо да овај пример није баш добро пронађен и да *прерасподела* не може значити исто што и *подела*, префикс *раз-* уноси сему дистрибутивности, а *пре-* сему која упућује да је то нова, другачија, поновна подела – репетитивно значење, и да нпр. „прерасподела власти/новца и сл.” није исто што и „подела власти/новца и сл.”.

плеонастичношћу једног од префикса или са плеонастичношћу оба префикса – неплодне.

У другом делу рада Ковачевић пажњу обраћа на вид глагола и каже да је плеонастичка употреба префикса могућа код свих перфективних и само дела имперфективних глагола. Ова његова тврдња је само делимично тачна, и то уколико посматрамо само граматичку страну ових глагола и функцију префикса сведемо само на перфективизујућу. У том случају можемо прихватити да су префикси плеонастички употребљени кад се додају већ свршеном глаголу. У несвршеним глаголима типа *заобилазити*, *започињати*, *одузимати* и сл. Ковачевић (2010: 104) види плеонастичку улогу префикса, јер префикс није перфективизовао мотивни глагол, али превиђа могућност да је овде творба ишла другим путем и да је суфикс за секундарну имперфективизацију додат после префикса и зато су ови глаголи несвршени, а да додавање префикса несвршеном глаголу обавезно перфективизује тај глагол. С друге стране, Ковачевић сматра да у примерима типа *изразговарати се*, префикс *из-* није плеонастичан јер перфективизује несвршени глагол¹⁸⁶.

Ковачевић наводи да је тешко одредити семантички статус плеонастички употребљених префикса. Приликом описа граматичари их различито одређују. Тако Клајн нпр. каже за глаголе *подићи*, *пострадати*, *помаћи* и сл. да „нема битне разлике у значењу између основног и префиксалног глагола, тако да функција првог префикса није јасна” (Клајн 2002: 267), или да „није јасно какво би се значење могло приписати префиксу у *отпочети ... одумр(и)јети* и још понеком примеру” (Клајн 2002: 265). За глаголе *повратити* и *понизити* Љ. Поповић (2008) наводи да префикси само „дублирају лексичко значење основе”.

Ковачевић (2010: 108) на крају рада уноси извесну ограду у своје тврдње наводећи да плеонастичке префиксалне творенице никада не захватају цео семантички опсег (сва значења) префиксиране лексеме, већ само једно од (под)значења дате лексеме. У глаголу *заобићи* ’проћи иза, поред или око чега,

¹⁸⁶ Ковачевић издваја још један тип плеонастички употребљених префикса а то је уз двовидске глаголе када се они, како аутор сматра, користе само као формални, морфолошки маркер перфективности, која се већ може декодирати из контекста. О томе да то нису само маркери перфективности и да у тој позицији нису увек плеонастички употребљени, већ да у зависности од значења префикса модификују и значење глагола у бројним примерима, в. у Спасојевић (2014).

кога; проћи околичним путем, обићи' префикс *за-* је плеонастичан и полипрефиксирани глагол и мотивациони глагол су синонимни и могу се супституисати. Ако је глагол *заобићи* употребљен у фигуративном значењу 'избећи, изиграти, занемарити', он се не може заменити мотивним глаголом *обићи*, што јасно указује на то да префикс нема плеонастичку вредност.

Ковачевић (2010: 108–109) помиње и случај када је плеонастичност префиксираних твореница контекстуално удвостручена, тј. када је значење префикса изражено и другим језичким јединицама, нпр. хомоморфним и/или синонимним предлогом. Када се значење префикса редулицира предлогом или каквом другом јединицом у реченици, успоставља се редулицирана конгруенција семантичке компоненте изражене истовремено и префиксом и којом другом јединицом у реченици, најчешће предлогом¹⁸⁷, па се остварује двострука плеонастичност префикса: његово значење садржано је не само у творбеној основи него и у реченичном контексту, нпр. Проблем је била *надградња над локалима*.

Проблем плеонастичке употребе префикса у раду М. Ковачевића (2010) оправдано је постављен, исцрпно обрађен и добро аргументован у делу који се односи на семантичку улогу префикса. Питање је зашто би се користио дериват, а не основна форма глагола ако имају исто значење. Објашњење, по нашем мишљењу, лежи у функционално-стилској улози префикса, дакле, префикс даје основном глаголу додатну функционално-стилску нијансу. Оно што наша грађа показује и што бисмо могли да додамо у закључку је да полипрефиксирани глаголи могу функционисати као конкурентске јединице монопрефиксираним глаголима и да плеонастичка употреба префикса постоји као чињеница у језику посматрано искључиво са граматичке стране (када други префикс само појачава перфективност већ перфективног глагола) или семантичке (када други префикс само појачава већ истакнуту припадност одређеној акционалној класи глагола). Са стилске и прагматичке стране ови префикси нису плеонастички јер обогаћују садржај глагола тиме што додатно истичу значење мотивационе основе, стилски маркирају глаголе, одлика су разговорног језика и неформалне комуникације, а

¹⁸⁷ О контекстуалној „конгруенцији” значења префикса из префиксираних глагола кретања и месних предлога в. Ковачевић 1987.

могу имати и експресивну улогу постизања сликовитости и експресивности израза и на тај начин повећавају комуникативне могућности коришћења датог глагола (уп. Гиро-Вебер 2015: 33).

9. Закључци

У овом поглављу говорили смо о парадигматским везама других префикса (синонимија, антонимија) и синтагматским односима између префикса у једном глаголу (префиксална апсорпција).

Приликом прве префиксације синонимни префикси чешће се додају истој основи и образују синонимне лексеме, приликом друге префиксације долази до синонимије у овире одређене акционалне класе јер се префикси додају различитим глаголским основама. Овако остварена синонимичност је делимична, јер не говоримо о односима између префикса, већ између појединачних значења префикса. На тај начин синонимни префикси уводе глагол у одређени семантички тип, нпр. *по-* и *из-*, који модификују глагол у правцу дистрибутивности (*поотварати*, *изопијати* итд.), *из-* и *на-* уносе семантичку компоненту сативности (*изразговарати се*, *наизлазити се* итд.). Полипрефиксирани глаголи не одликују се богатом синонимијом, јер приликом касније префиксације долази до уже спецификације значења префикса, где се један префикс издваја као продуктиван у одређеном значењу и сваки конкретни семантички тип је представљен најчешће једним префиксом или, у случајевима у којима за једно значење има више префикса, један је типично, главно средство за творбу тог значења, а остали су на периферији и творе мали број глагола (уз изузетак префикса *из-* и *по-* у дистрибутивном значењу).

Што се тиче антонимије, издвајају се полипрефиксирани антонимни глаголи различитих корена: *изнарађати* – *поумирати*; *исполегати* – *поустајати*, *изнаместати* – *поразбацати* и сл. и глаголи који имају заједничку основу, а носиоци супротности су префикси. То може бити први додати префикс: *позатварати* – *поотварати*; *поодлазити* – *подолазити*; *поодлетати* – *подолетати*; *поодмакнути* – *попримакнути*; *поодносити* – *подоносити* и сл. Ређе је носилац антонимије први префикс у линеарном реду: *заповити* – *отповити* /

расповити. Полипрефиксирани глагол може бити у супротности са монопрефиксираним глаголом *повити – расповити*, *удати се – разудати се* и сл. Антонимија се може пратити и нивоу акционалних класа глагола: *наразговарти се – поприћутати*, *започети – позавршавати*.

Упркос мишљењу да се антонимни префикси не могу наћи у оквиру структуре једног глагола, уочена је појава „префиксалне апсорпције” као способност другог префикса да неутралише семантику већ постојећег префикса (Ројзензон 1974: 54), односно појава „нелогичних глагола” (Улуханов 2012) у којима глагол садржи два префикса супротног значења. Типичан пример били би глаголи *отповијати*, *отповити* и *расповијати*, *расповити*, у којима двопрефиксирани глагол има антонимно значење у односу на монопрефиксирани.

Поновљена употреба афикса није типична одлика творбеног система српског језика, али се на периферији језичког система могу пронаћи случајеви редупликације, која може бити контактна и дистантна. У случају контактне редупликације један исти префикс употребљава се двапут у структури полипрефиксираних глагола, а приликом дистантне редупликације налази се још један префикс између двапут употребљеног префикса.

Анализирајући полипрефиксираних глагола у којима се јавља контактна редупликација префикса, издвојили смо шест група глагола. Најбројнији су глаголи у којима *по-¹* мења вид основног глагола и уноси сему делимитативности, док *по-²* има функцију појачавања те додатне семе (*поповригати*, *попоносити* итд.). Функција гомилања префикса са делимитативним значењем је наглашавање те семантичке компоненте. Делимитативима се изражава ситуација која се одвија у ограниченом временском интервалу који се оцењује као кратак, неутралан или дуг. Најчешће се овај интервал процењује као кратак, на шта указују одговарајући примери.

Други тип глагола је онај у ком *по-¹* врши улогу чисте перфективизације, а *по-²* уноси сему атенуативности: *попојести*, *попом(ј)естити* итд.

У трећу групу улазе само два глагола (*попорастити*, *попостарети*) и за њих је карактеристично да *по-¹* мења вид основног глагола, а *по-²* уноси значење мере, тј. извршености интензитета, степен извршености радње.

Четврта група глагола су они у којима po^{-1} перфективизује основни глагол, а po^{-2} уноси сему итеративности, понављања радње: *попогладити (се)*, *попогледати*, *пополетати*.

Пета група је она у којој се po^{-2} додаје на несвршени глагол и има функцију промене вида. У том случају po^{-1} модификује семантику основног глагола у правцу дистрибутивности.

Шесту групу чине глаголи у којима се јављају случајеви у којима префикс *по-* истиче значење тренутне свршености радње (*попоскочити*, *поподухнути*).

Дакле, прве три групе глагола су сродне јер po^{-1} има функцију перфективизације, а po^{-2} уноси сему ограничености радње, било да се ради о трајању, интензитету, количини и сл. Ређи су случајеви када po^{-2} у глагол може унети семантичку компоненту итеративности или имати функцију перфективизације. Можемо закључити да у највећем броју глагола поновљена употреба префикса има своју функцију, али да се ови глаголи налазе на периферији језичког система и на периферији поља делимитативности, деминутивности и итеративности, као и да припадају сфери разговорног језика, емотивно су обојени, што их чини средством експресије текста.

Дистантна редупликација, под којом се подразумева ситуација у којој се између два формално иста префикса налази неки други префикс (Ројзензон 1974), није честа појава јер се може јавити само код глагола који имају најмање три префикса. У српском језику ова појава карактеристична је за префикс *по-*, и то најчешће у комбинацији са префиксом *из-* (*позапознати*, *поисподогађати се*, *поисполевати*, *поисповраћати се*, *поисподавати се*, *поисподизати*, *поиспонастијати (се)*, *поиспосвајати*, *поиспостављати*, *пораспосудити*), али је забележен и један пример са префиксом *до-* (*донадопунити*) и *из-* (*испоизбацивати*) (Милићевић 2004: 293; интернет).

За разлику од контактне редупликације префикса код које у већини случајева оба префикса имају своју функцију, код глагола са дистантном редупликацијом po^2 - је семантички редундантно, може се изоставити, али је његова функција појачавање дистрибутивности и постизање експресивности израза.

Међу односима између префикса треба истаћи и појаву префиксалног обрта, тј. случај када се два префикса могу јавити у различитом редоследу. Такви глаголи могу бити а) синоними (*донавезивати – надовезивати; доналевати – надолевати; доналивати – надоливати* итд., *испограђивати – поизграђивати; исподавати – издавати, исподељивати – поиздељивати* итд.); б) антоними (*испобијати – поизбијати*); в) у зависности од распореда префикса могу се активирати различита значења из полисемне структуре основног глагола (*испоправити – поисправити; наподизати се – понадизати се* итд.); г) глаголи без међусобних системских односа (*испомицати – поизмицати, исповртати – поизвртати* итд.).

Између мноштва могућности комбиновања префикса само су неке добро формиране. Оно што можемо приметити за српски језик јесте да се суперлексички префикси врло ретко гомилају, већ се најчешће додају након видског или лексичког префикса. Претпостављамо да је узрок томе природа суперлексичких префикса, односно чињеница да они само модификују радњу и да радња која је једном модификована нема потребе за даљом модификацијом, док додавањем лексичког префикса добијамо нов глагол са потпуно измењеном семантиком која је подложна даљој модификацији. На сличан начин се може оправдати и њихова честа употреба после чисто видског префикса, чије је значење избледело, или се семантички поклапа са глаголом, што оставља могућност употребе још једног префикса који ће у семантику глагола унети потребну семантичку модификацију. Префикс *по-* у дистрибутивном значењу комбинује се са највећим бројем суперлексичких префикса различитих значења, али и ту постоје извесна ограничења у комбинацијама и нема потпуну спојивост са свим префиксима.

Ковачевић (2010) говори о плеонастичким твореницама у којима „један (или више) префикса не уноси у значење творенице ниједну семантичку компоненту несадржану у семантеми творбене основе”. Ковачевић издваја чак четири дистрибуционе могућности реализације плеонастичког префикса, и то: а) плеонастичку вредност има први префикс, префикс којим почиње лексема: *заобићи, заокренути, пре-остати* и сл.; б) плеонастичку вредност има други префикс: *за-по-чети, пре-о-влађивати*; в) плеонастичку вредност има произвољно први или други префикс, ту је само један пример *обомотати*, где се произвољно

при редукцији може бирати било који од два реализована префикса, а да значење лексеме остане исто; г) плеонастичку вредност имају оба префикса – осим именичке творенице *прерасподела*, Ковачевић у ову категорију сврстава и глагол са редупликацијом префикса: *поподићи*. Упркос ваљаној аргументацији и анализи коју Ковачевић излаже, наше мишљење је да полипрефиксирани глаголи могу функционисати као конкурентске јединице монопрефиксираним глаголима и да плеонастичка употреба префикса постоји као чињеница у језику посматрано искључиво са граматичке стране (када други префикс само појачава перфективност већ перфективног глагола) или семантичке (када други префикс само појачава већ истакнуту припадност одређеној акционалној класи глагола). Са стилске и прагматичке стране ови префикси нису плеонастички јер обогаћују његов садржај тиме што додатно истичу значење мотивационе основе, стилски маркирају глаголе, одлика су разговорног језика и неформалне комуникације, а могу имати и експресивну улогу постизања сликовитости и експресивности израза и на тај начин повећавају комуникативне могућности коришћења датог глагола.

VI ОДНОС ПОЛИПРЕФИКСАЦИЈЕ И АКЦИОНАЛНОСТИ

Семантичка својства другог додатог префикса могу се анализирати у вези с аспектуалном карактеризацијом глагола, јер се они најчешће јављају као формални израз одређених акционалних класа глагола, тј. утичу на промену акционалног значења глагола. Категорија коју ћемо ми у нашем раду називати акционалност нема устаљени назив у науци о језику. У српској литератури сусрећу се следећи термини и термилошке синтагме: тип глаголске ситуације (Новаков 2005¹⁸⁸), врста акције (Грубор 1953), евентуалност (Станојевић–Ашић 2008). У србистици је био раширен назив видски лик који је увео Белић (1958)¹⁸⁹, а прихватио га и Стевановић (1974: 536). Белић још користи и назив секундарни вид. Среће се и термин подвид (Станојчић–Поповић 2011), али последње деценије, преко славистичких студија, за ову категорију се шири назив акционалност (Поповић 2008; Мразовић–Вукадиновић 2009; Ивановић 2012; Пипер–Клајн 2013)¹⁹⁰. Осим неуједначеног назива, М. Ивановић (2012: 8)¹⁹¹, истиче да у савременој лингвистици и након нешто више од века проучавања не постоји јединствено мишљење у вези са суштинским питањима: шта ова категорија представља, која значења обухвата и која су средства изражавања тих значења.

Изучавање акционалности тесно је везно са изучавањем вида, јер су то две различите, али повезане језичке категорије, чија је веза још увек недовољно

¹⁸⁸ П. Новаков (2005) анализира „типове глаголске ситуације“ у српском и енглеском језику на основу типологије З. Вендлера, у којој су издвојена четири типа глаголске ситуације – активност (activity), стање (state), остварење (accomplishment) и достигнуће (achievement).

¹⁸⁹ О Белићевом схватању глаголског вида и његовом утицају на развој аспектолошких погледа у србистици в. Спасојевић 2016.

¹⁹⁰ У немачком се ова категорија назива акционсарт (Aktionsarten), а у руском „способы (глагольного) действия“, а, према Падучевој (1996), то је „таксономическая категория глагола“. У литератури на енглеском користе се и термин Aktionsart и lexical aspect.

¹⁹¹ Најобухватнији преглед историје питања и анализу акционалности не само као творбене, већ као семантичке категорије, и то представљено контрастивно у односу на украјински језик, налазимо у докторату М. Ивановић (2012). Поједина питања у вези са акционалношћу могу се наћи и у радовима И. Грицкат (1957–1958; 1955–1956), М. Ивић (1982; 1983; 1985), З. Тополињске (1985), П. Пипера, С. Танасића итд. Од радова са англосаксонског подручја поменули бисмо само рад Х. Филип (2013), у коме даје преглед развоја схватања категорија аспектуалних класа и акционсарта од Аристотела до савремених теорија. Рад одликује обиман списак литературе из ове области.

разјашњена¹⁹². До Агрела (2008) је термин аспект покривао и граматичку и лексичку појаву, од Агрела долази до диференцијације ових термина и аспект означава граматичку (морфолошку), а акционсарт лексичку категорију. Аспект означава две основне категорије словенског глагола: несвршену и свршену радњу. Насупрот њему, акционсарт исказује начин вршења глаголске радње и он изражава стварно трајање глаголске радње, тј. објективна својства глагола (Агрел 1908: 79, према Спасојевић 2015)¹⁹³.

Постоје различите интерпретације и схватања акционалности, а неподударана се тичу саме суштине ове категорије: да ли је то семантичка категорија која обухвата све глаголе (Маслов, Бондарко, Шељакин итд.) или је семантичко-творбена категорија која обухвата само глаголе с формалним показатељем модификације значења мотивног глагола, осим просторног (Исаченко, Авилова, Тихонов, Зализњак, Шмељев, Ставница итд.)¹⁹⁴. Кључна

¹⁹² Напори многих научника усмерени су на разграничавање словенског глаголског вида (Aspekt) и начина радње (Aktionsart). Према речима Бондарка (1967), раздвајање граматичке категорије вида (свршеног и несвршеног) од семантичких категорија глагола, одређених на основу сличности у протицању и распореду у времену глаголске радње (нпр. почетни глаголи, дистрибутивни, општерезултативни итд.), омогућавало је и омогућава дубље познавање словенског глаголског вида. Бондарко истиче да се вид и начин радње обично посматрају као различите компоненте функционално-семантичке категорије аспектуалности.

Шељакин (2008) однос категорије вида одређује на следећи начин: „аспектуалност ... се јавља као универзална језичка категорија, која изражава општу слику манифестовања радње у времену, а категорија вида је једна од варијанти аспектуалности карактеристична само за словенске језике”. У оквиру категорије аспектуалности Шељакин издваја четири нивоа – граматички, лексичко-семантички, контекстуални и ниво карактера и типа радње. Граматичким нивоом он назива категорију вида. Лексичко-семантички ниво аспектуалности образују аспектуални разреди „предельных/непредельных” глагола (термин М.А. Шељакина). Контекстуални ниво аспектуалности представљен је прилошким речима и синтагмама (нпр. *дуго, три пута* итд.), сложеним предикатом (типа *почео певати*), спојем глагола и допуна у одређеном падежу (*јести супу*) и синтаскичким конструкцијама (типа *Чем больше..., тем больше...*). Што се тиче нивоа карактера и типа радње, карактером радње Шељакин назива форму у којој се јавља аспектуални начин радње, а типом радње – семантичку зону обухваћену њиме (Шељакин 2008: 30–40).

¹⁹³ У својој студији Агрел (1908) издваја двадесет две групе глагола са префиксима.

¹⁹⁴ Према речима Храковского (1980: 6), први приступ, у коме није обавезна формална карактеризација акционалних класа и према томе би се сва глаголска лексика било ког језика могла распоредити према овим класама, преводи акционалност из граматичке у лексичку сферу, док се према другој концепцији акционалних класа оне одређују семантичко-граматички и деривационо. Храковски (нав. дело: 7–8) истиче да је нужно да се да универзална концепција која би са јединствене теоријске позиције описивала акционалне класе несродних језика. У том смислу, најпре треба тачно одредити садржај појма ‘способы действия’, затим треба испитивати не само акционална значења изражена синтетички већ и она која се изравају аналитички.

питања и проблеми постављени су у радовима Маслова и Исаченка, и разлике у њиховим приступима, са неким изменама, актуелне су и данас. Маслов (1962) сматра да сваки префикс мења основно значење глагола и води творби различитих врста *aktionsarta*. Маслов је предложио да се сви глаголи у оквиру одређене акционалне категорије назову „карактеризованим” уколико имају одређене морфолошке особености, а они који немају „некарактеризованим”. Он разликује и прелазну групу „делимично карактеризованих” глагола. Исаченко (1960: 210) дефинише *aktionsart* као „извесне семантичке модификације глагола које указују тачно како је радња глагола завршена”. То значи да префикс не само да перфективизује глагол, већ модификује начин на који је радња извршена. Према Исаченку, аспект је граматичка категорија, а *aktionsart* подразумева опште глаголско значење које изражава начин вршења инхерентне радње, а изражен је помоћу формалних обележја. *Aktionsart* је увек представљен једном видском формом, што значи да је *perfektiva tantum* или *imperfektiva tantum*.

С обзиром на многобројна размимоилажења у погледу статуса, обима и граница акционалности, показало се да постоје још многе нејасности и недовршености и да се схватање акционалности још није потпуно кристализовало. У нашем раду акционалност ћемо посматрати као творбено-семантичку категорију и пратићемо глаголе у којима је други префикс формални показатељ модификације значења мотивног глагола. Дакле, акционалност ћемо посматрати као глаголску категорију која се препознаје по морфолошком/деривационом и семантичком критеријуму. У нашем раду, ова категорија се односи на већ префиксирани глаголе у које други додати префикс уноси сублексичке промене које могу бити модификација значења глагола у односу на време и интензитет, али не и у односу на простор.

Неки од проблема у проучавању акционалности су постојање различитих класификација, односно различити принципи поделе глагола, неуједначена терминологија, као и неслагање око тога да ли је то творбена или семантичка категорија, што је у тесној вези с питањем да ли акционалност обухвата све глаголе или ограничен круг глагола. Затим, исто значење се може изразити са више префикса, а граница између неких акционалних значења може бити нејасна, па чак и граница између лексичке и сублексичке префиксације, јер је

(не)могућност извођења секундарно имперфективизованог глагола непоуздан доказ. У случајевима када глаголи могу да се сврставају у више акционалних класа¹⁹⁵, јер су границе између ових класа флуидне и оне се међусобно укрштају (в. Поповић 2008: 155), за одређење којој акционалној класи глагол припада, нужно је навести контекст. Кронгауз (1998: 128) истиче да је, за разлику од категорије вида, која је карактеристика сваког глагола, акционалност селективна, нпр. префикс *за-* изражава ингерсивно (инхоативно) акционално значење, али се не може додати било ком глаголу и остварити то значење.

В. Клајн (2009: 60) све критеријуме за класификацију глагола свео је на то означава ли глагол: „1) квалитативну промену: да ли садржај који је исказан укључује промену стања или не (нестативни : стативни); 2) ограниченост: да ли садржај који је исказан има почетак и крај или, као што се често каже, почетну и завршну границу; 3) трајање: у случају ограниченог трајања, да ли је то кратко или дуго (пунктуелно или непунктуелно); 4) унутрашњу квантификацију: да ли она укључује понављање субдогађаја или субстања (учестали, фреквентни, семелфактивни); 5) фазност: да ли су они усмерени на неку фазу целокупног садржаја, нпр. почетак, средину или крај (инхоативи, терминативи, резултативи)”. Ова класификација је најчешће заснована на морфолошким/афиксалним обележјима, лексичко-синтаксичким средствима (нпр. прилози и сл.) и необјективном критеријуму семантичке интуиције.

С обзиром на то да дисертација М. Ивановић (2012) представља, према нашим сазнањима, најновије, најобухватније и, према нашем мишљењу, системски веома добро дело о акционалним класама, прихватићемо класификацију и начин приказивања акционалних класа глагола примењену у овом истраживању¹⁹⁶. М. Ивановић издваја четири акционална комплекса: комплекс фазних значења (обухвата значења почетности, интратерминалности и

¹⁹⁵ Под акционалном класом глагола подразумеваћемо глаголске лексеме обједињене одређеним акционалним значењем које имају специфичне творбене афиксе као показатеље тог значења или тих значења (Ивановић 2012: 20).

¹⁹⁶ Без обзира на многобројна истраживања акционалности, тачна и јединствена класификација није установљена. Разноликост класификација има свој узрок у семантичкој сложености ове категорије, затим у великој улози коју имају контекст и прагматика, па не постоји одређено и једнозначно решења. Најутицајније класификације, које се више или мање разликују, предложили су Исаченко (1960), Авилова (1976), Форсајт (1970), Пихлак (1980), Бондарко, Шељакин, Зализњак – Шмелев, а код нас Грубор, Тошовић, Љ. Поповић.

завршености са својим подзначањима), комплекс детерминативних значења (обухвата делимитативне и пердуративне модификације, које су, као и фазне, вид локализације ситуације на оси времена, али, док је код фазних значења реч о издвајању одређених етапа у одвијању ситуације, детерминативни глаголи означавају ситуацију у целини, указујући да је њено трајање ограничено), комплекс плуралних (у нашем корпусу односи се само на дистрибутивност и кумулативност) и комплекс градуелних значења (обухвата квантификацију према степену испољености обележја процесуалне ситуације)¹⁹⁷.

1. Фазне модификације

Под фазним модификацијама у лингвистичкој литератури подразумевају се модификације које се односе на неку фазу у протицању радње (почетак, наставак или завршетак). Ставница (2003–2004: 183) фазне модификације назива темпоралним и сматра да се оне односе на време протицања радње, одређивање временских граница и односа према тим границама, а такође и степен продужења временског интервала и временски однос према другим радњама. Време протицања радње у вези је са успостављањем једностраних или двостраних граница радње: радње, ограничене с једне стране односе се на почетне (лева граница) или финалне (десна граница) глаголе.

Највише специјализованих акционалних средстава, према речима М. Ивановић, постоји за изражавање значења почетности. Средња фаза је тесно повезана са значењем незавршености, недостижања границе, и поклапа се са значењем несвршеног вида и не одликује се посебним, специјализованим средствима изражавања. Ситуација се може завршити „природним путем”, достизањем предвиђене границе, односно предвиђеног резултата на који је ситуација усмерена код терминативних ситуација или исцрпљеношћу ситуације

¹⁹⁷ М. Ивановић (2012: 22) тврди да су ови комплекси различити по распону значења која обухватају, сваки од њих има своје семантичке и формалне особености, сваки заузима специфично место у оквиру саме акционалности, али и у оквирима ширих семантичких категорија, како оних које су пре свега глаголске, аспектуалне, као што су дуративност, лимитативност, тако и оних којима су обухваћене (или пре свега) друге врсте речи, као што је квантитативност, те је основно обележје модификационе акционалности хетерогеност, несистемност.

код атерминативних ситуација, било прекидом „природног тока” код обе врсте ситуација (Ивановић 2011: 38).

У својој граматици М. Стевановић фазност спомиње у другом делу граматике посвећеном синтакси анализирајући глаголе свршеног вида. Као засебне „значањске ликове свршеног глаголског вида” временског „карактера” издваја: почетно-свршене глаголе (*завонити, проговорити* и сл.) који означавају свршени почетни тренутак радње означене основним глаголом; ингресивне (*загрести, загледати се, развикати се, узбунити се, заседети се* и сл.) који значе отпочети радњу и мање или више заћи у њено вршење па се према томе називају свршено-продужени или неодређено-свршени; и на крају глаголи завршно-свршеног лика, који чине прилично разнолику групу – од општерезултативних, где је реч о чистовидском значењу, али ту убраја и глаголе које данас називамо комплетивним (*дочитати, довршити*) и сативним (*најести се*) (Стевановић 1974: 536–539).

Љ. Поповић (2008) издваја пет фаза у линеарној категоризацији фазног остваривања радње: проспекцију, почетак радње, трајање радње, крај радње и ретроспекцију. Храковски (1980: 13–22) уочава чак седам фаза у протицању радње и представља средства њиховог изражавања у руском језику: 1. фазу почетка; 2. фазу завршетка; 3. фазу наставка; 4. фазу прекида; 5. фазу поновног почетка; 6. фазу почетка и наставка и 7. фазу наставка и завршетка.

1.1. Почетна фаза

О значењу почетка М. Ивановић (2012: 37) наводи да је то тренутак у коме је ситуација започета, до тог тренутка ситуација се није одвијала, од тог тренутка она се одвија.

У литератури о акционалној класи почетних глагола, најчешће се издвајају два типа почетног значења – инхоативно и ингресивно¹⁹⁸, али је прихваћена и подела на ингресивне, инцептивне и инхоативне глаголе (Зализњак–Шмелев

¹⁹⁸ Поједини истраживачи и у оквиру инхоатива издвајају посебне групе (Зализњак, Шмелев), док има аутора који почетно значење посматрају у целини не разлажући га на посебне групе (Маслов, Храковски, Шељакин).

2000)¹⁹⁹. У науци постоје разлике у употреби ових термина, као и различита тумачења значења једне исте лексичко-семантичке групе глагола. У српској лингвистичкој традицији за означавање почетних глагола углавном је устаљен термин инхоатив (Грубор 1953; Стевановић 1974; Тополињска 1985; Новаков 2005; Клајн 2002).

Према Љ. Поповић (2008:180), карактеристика инцептива је нерашчлањеност почетка и даљег тока радње (*запевати, задрхтати*), ингресиве карактерише моментално наступање и крај почетне фазе која отвара перспективу за даљи ток радње (*поћи, повести*), а инхоативе акумулација одређених обележја или постепена промена ситуације или резултат постепене промене ситуације (*завоleti, оседети*)²⁰⁰. Основну разлику између инхоативних глагола, с једне стране, и ингресивних и инцептивних глагола, с друге стране, Љ. Поповић уочава у перспективи са које се посматра радња или процес (код инцептивних и ингресивних се подудара с просторно-временским правцем њиховог одвијања, код инхоативних може бити супротна току процеса јер се ради о резултату својеврсне претпочетне фазе у којој су се накупили предуслови за иницијацију процеса или стања). Разлика се, према Љ. Поповић, уочава и у степену интензитета који одликује тренутак почетка радње, процеса или стања – ингресивни и инцептивни глаголи подразумевају већи, „оштрији” интензитет у тренутку почетка радње, док код инхоатива интензитет достиже врхунац у оном делу тока ситуације који представља резултат одређене претпочетне фазе. И на крају разлика је и у мери експлицитности тоталне обухваћености субјекта процесом или стањем који је највећи код инхоативних глагола (Поповић 2008:181–184). Поред ова три типа почетног значења, Љ. Поповић издваја и почетно-интензивно значење (*распричати се*) и почетно-резултативно значење (глаголи са овим значењем имају фазну функцију почетка радње и лексичко

¹⁹⁹ У својој монографији која је посвећена питањима аспектуалности у руском, чешком, пољском, словачком и бугарском језику, Петрухина разликује инхоативе, ингресиве и инцесиве (2000: 196–201) и предлаже неколико тестова за утврђивање ком типу почетног значења припада глагол.

²⁰⁰ Зализњак, Шмељев (2000: 107–109) поједина значења у руском језику везују за одређене префиксе, па је формални показатељ инцептивности префикс *за-* (*заболеть*), а *по-* ингресивности (*побежать*). Исту ангажованост префикса у овим значењима запажа и Љ. Поповић (2007: 42) у српском језику, док се инхоативност може изражавати помоћу оба префикса.

значење резултата који је настао услед промене ситуације – *угледати*) (Поповић 2008: 187–190).

М. Ивановић (2012: 44–46) издваја три врсте почетног значења, и то: 1. Значење почетка дуративне ситуације: након свог отпочињања ситуација траје извесно време. Ово значење она ставља у семантички центар, јер је реч о почетности у чистом виду и назива га иницијално-инхоативно значење (*запевати*). 2. Значење почетка ситуације без указивања на њено даље трајање: ситуација се може завршити одмах након свог отпочињања, а може трајати и даље. Ово значење конкурише најчешће са значењем семелфактивности или моменталности и за његово изражавање је неопходна подршка контекста, назива га иницијално-ингресивно или иницијално-контекстуално значење (*зазвонити, зажелети*). 3. Трећи тип такође указује на моменат у коме започиње нова ситуација, али подразумева и прелазну еволутивну фазу, у којој се акумулирају одређена обележја до оног степена који је неопходан да би дата ситуација била идентификована као нова. Ни ово није почетно значење у чистом виду јер му конкурише значење завршености и резултативности – почетак нове ситуације је истовремено завршетак прелазне фазе и њен резултат: *разболети се, помодрети*. Ово значење назива иницијално-резултативним. Ови различити типови почетног значења нису повезани са конкретним формалним показатељима, већ су условљени семантиком мотивног глагола и природом саме ситуације коју изражавају, а која подразумева одређен начин почетка одвијања ситуације.

Творбена средства за изражавање почетности у српском језику су префикси *за-*, *по-*, *раз-*, *про-* и *уз-*²⁰¹. У полипрефиксацији само је префикс *за-* сачувао своје фазно значење, док су га остали префикси изгубили (осим префикса *уз-* који се јавља у неколико изолованих примера). Није необично што је само овај префикс сачувао своје почетно значење у полипрефиксацији, јер се и приликом прве префиксације јавља као најфреквентнији у модификацији значења мотивног глагола у правцу изражавања почетка радње, а код Клајна налазимо констатацију да префикс *за-* као ознаку за почетак радње „има безброј глагола” (2002: 253).

²⁰¹ Указивањем на велики број и разноврсност средстава којима се изражава пре свега почетно, али и завршно значење Храковски истиче „велики прагматички значај” ових фазних значења (Храковски 1980: 22).

Ивановић (2012: 56) наводи да се префикс *за-* одликује ограниченом спојивошћу. Граматичко ограничење односи се на вид глагола, будући да је у питању означавање почетне фазе/тачке ситуације која траје у одређеном времену, могућа је спојивост само са глаголима несвршеног вида. Формално (творбено) ограничење она дефинише на следећи начин – уколико у творбеној структури глагола већ постоји неки префикс, од њега се не може помоћу другог префикса формирати глагол са почетним значењем. Наш корпус пружа одређени број примера који оповргавају запажања о овом ограничењима. Ови глаголи су најчешће свршеног вида, настали додавањем префикса на већ свршени глагол, а има и несвршених глагола насталих секундарном имперфективизацијом (*заподенути – заподевати, запознати – запознавати, започети – започињати, запомоћи – запомагати*). Глаголи који дозвољавају секундарну имперфективизацију или имају везану основу (*започињати* и сл.) или су се лексички удаљили од значења монопрефигираног глагола и не могу се интерпретирати као 'почети + радња монопрефигираног глагола', већ је њихово значење блиско глаголима са комплексом префикса. Глагол *запомоћи* нема очекивано почетно значење 'почети помагати', већ значи 'позвати у помоћ, завапити; заукати, зајаукати', док глагол *запознати* има примарно значење 'открити, учити познатост (некога, нечега), познати, препознати'. На тај начин, семантички се удаљавајући од основног глагола, ови глаголи стичу и извесну морфолошку самосталност и могућност даље секундарне имперфективизације (в. Исаченко 1960: 227–228).

Ови глаголи углавном нису обележени стилским квалификаторима, осим *заповести* – нераспр(острањено), и неколико покрајинских глагола: *занабрајати, запродавати, заутупити, заутубити, заутувити, заучинити*. Један глагол припада поморској терминологији и пореклом је из италијанског језика – *заушијати*. Неки од глагола из нашег корпуса тек некој од својих секундарних семантичких реализација имају акционално значење почетне фазности и могу ући у акционалну класу почетних глагола: *заопуцати, запотегнути, запознати, заошијати*. Највећи број глагола односи се на почетак неке врсте говора: *занабрајати, заокусати, замотавати, заповрсти, заподевати, заподенути, заподирати, запомагати, заутубити, заутувити, заутупити, запомоћи,*

заучинити, запотегнути; или означавају почетак кретања: *запристати, заопуцати, заповести, запреметати се, заушијати*; или се односе на почетак неке радње уопште: *заопуцати, заопучити, заошијати, заповргнути, заповрзати, заповрнути* (2), *започети, започињати, запоштовати, запогађати (се), заприличити, запродавати, запознавати се, запознати*.

Неке ситуације могу трајати извесно време, на шта указују одредбе које упућују на понављање макроситуација:

Бијаше *заобредио*, кад је дошао у село, па од куће до куће (ЦГ, Шоћ).

Посматра табланет, уобичајену утакмицу коју ... свако после подне *заподевају* Теодосије ... и сам газда од „Плуга” (Радић Д. 2, 78).

Скупили се и сусједи, смирују ме, но ја све изнова *запомажем* (Павич. 2, 67).

Значење почетка ситуације које се завршава одмах након свог отпочињања препознајемо у семелфактивном глаголу *запомогнути* ’позвати у помоћ, завапити; закукати, зајаукати’. Семелфактивност је у овом примеру додатно истакнута присуством и других моменталних, семелфактивних глагола *љутнути се, јаукнути*:

Љутнула би се бака на малодушницу, која одједном јаукне, *запомогне* (Горан 1, 95).

Глаголи *занабрајати* ’почети јадиковати, нарицати, закукати’ и *запомагати* у одређеном контексту могу се истицати појачаним интензитетом почетка радње (уп. Поповић 2008: 183)²⁰²:

Кад то зачу мали брат болесников, *занабраја у вас глас* (Андр. 1, 117).

Један слеп ... *запомаже што игда може* да му се удели (Поп. Т., СКГл 2, 171).

Ти *запомажеш* и лелечеш са свију страна ... на тегобе (С. Нез. 1888, 1/3).

Сема појачаног интензитета у неким глаголима може да се трансформише у значење ’упорно, тврдоглаво, истрајно’: *заопуцати, заопучити, заутупити*:

Покојни тата заопуцао па заопуцао са иностранством: те средња школа – Беч; те универзитет – Беч! (Петр. П. 2, 196).

Кад се јесења киша отисне, кад *заопучи* падати, не зна престати (Сомбор, Трб. П.).

²⁰² Појачан интензитет је одлика ингресивних глагола, према терминологији Љ. Поповић (2008). Исто схватање заступају и Зализњак и Шмељев, који истичу да ингресиве одликује експресивност и интензивност радње и да често означавају непредвидљиву, неочекивану или неконтролисану радњу (в. Зализњак–Шмељев 2000).

Једу му се приганице па *заутутио* сво јутро драго приганице па приганице (Тимок, Стеф. Ж.).

Иницијално-резултативно значење препознајемо у глаголу *запоштовати* 'почети поштовати, уважавати', јер подразумева својеврсну претфазу у којој се акумулишу одређени предуслови за започињање нове ситуације:

Хоћу да се удам по души, сама, за оног, кога заволим и *запоштујем* (Петр. В. 2, 104).

Публика би несумњиво таквог критичара *запоштовала* (Богд. М., Стари и нови I, Бгд. 1931, 16).

Лечио ју је млади доктор ... кога госпа Нола није бадава много *запоштовала* и заволела (Сек., Кроника паланачког гробља, Бгд. 1940, 60).

Глаголи *заповрнути* и *заповртати* носе специфичну нијансу почетне фазе, а то је фаза обнављања 'почети/почињати поново говорити о истој, познатој теми, вратити/враћати се на исту ствар'.

Кад ко *заповрне*, т.ј. увијек исто говори, рече се да свеђер исту пјесму поје (Куш. I, 110).

У појединим глаголима префикс *за-* је морфолошки маркер који носи значење почетка и који се може заменити конструкцијом са глаголом *почети*, који је синтаксички маркер с ингресивним значењем: *почети/почињати* + монопрефигирани глагол: *занабрајати* 'почети набрајати', *заокуисати* 'почети окуисати', *запоштовати* 'почети поштовати', *запогађати се* 'почети се погађати', *запродавати* 'почети продавати'. У другим глаголима овај префикс само наглашава већ постојећу семантику почетности исказану префиксом *по-*: *заподевати* : *подевати*; *заподенути*: *поденути*; *започети* : *почети*; *започињати* : *почињати*.

Глаголи *почети* и *почињати* и њихови деривати *започети/започињати* и *отпочети/отпочињати*²⁰³ спадају у почетне глаголе у ужем смислу²⁰⁴. Они су

²⁰³ Нека запажања у вези са употребом девербатива у конструкцијама са фазним глаголима могу се наћи у раду Вићентић 2008, док анализу значења, фреквентности и особености спојивости ових глагола налазимо у Ивановић 2008.

²⁰⁴ Иако дериват глагола *почети*, овде не би спадао и покрајински глаголи *испочети/испочињати* 'урадити узорак, мустру неког ручног рада; узети некога или нешто као узор при раду, у понашању и сл., угледати се на некога или нешто у раду, понашању и сл.' / 'узимати некога или нешто за узор при раду, у понашању и сл., угледати се на некога или нешто у раду, у понашању и сл.' јер има специјализовано значење.

специјализовани искључиво за изражавање почетног значења и карактерише их готово неограничена спојивост са лексичко-семантичким и граматичким класама глагола и висока фреквентност конструкција у којима функционишу као носиоци почетног значења (в. Ивановић 2012: 80).

Ови глаголи могу имати глаголску допуну која је увек у инфинитиву, а никад конструкција да + презент.

Оде доле над пећину и *започме* викати (НПр Босна, 16).

Отпочеше хладно пити вино (НП Петран. Б. 2, 607).

Чешће је допуна именска реч (или синтагма) у облику акузатива без предлога или инструментала с предлогом *са*. У овој употреби могу се јавити само именске речи које немају предметно, већ искључиво процесуално значење или које означавају објекат који је резултат радње чији је глагол изостављен (*започињао /орати/ бразду*).

Али прије него ли *започмемо* тај озбиљни рад, имамо се заклету да не ћемо ... издати (Ковачић 1, 33).

Није знао орати како треба, него је све с једне стране бразду *започињао* (НПр, Вила 1867, 520).

Причају, да чим неко *отпочне* какав рад на томе месту одмах га стигне каква несрећа (Радив. Т. 4, 199).

Свакад [су] пред војском [Арамбаше и Карађорђе] напред ишли, бој *отпочињали*, и прве ударе непријатељске на себе примали (Бат. 1, 24).

Она се жури да стигне зарана, | Да што прије *започне* с продајом (Гадиј. 1, 110).

Могућа је и елипса.

Млого тео, много *започео*, | Час умрли њега је помео! (Радич. 1, 78).

Орни часници појели кајгану и *започели* /пити/ други литар вина (Радић Д. 5, 121).

Лијевали смо и млетачку крв али тко је *започимао*? (Новак Вј. 3, 37).

Глаголима *заповргнути*, *заповрсти*, *заподевати*, *заподирати* почетност је готово једино значење, што их приближава почетним глаголима у ужем смислу,

Дај ти мени злаћену чепенку, | Да м' госпоја свом бегу *испочне*! (НП Андрић Н. 5, 161).

Римљани се нису нимало разумевали у морепловству: једна лађа картагенска наследне код њихових обала; они *испочну* од ње и начине себи једну лађу (Мил. М. Ђ. 7, 31).

Младић ... морао се још из рана спремати за вршење свију племићких врлина, међу којима беше прво уљудно и благородно понашање, *испочињано* на двору (Мил. М. Ђ. 11, 82).

Симић је врло миловао показивати се као неки оцаковић, неки племић. Тога ради је много што шта *испочињао* од влашких бојера, које је познавао малко изближе (И. 27, 640).

али се од њих разликују нижом фреквентношћу и ограниченом спојивошћу, и то најчешће са именицом у акузативу. Најчешће су колокације са именицама *разговор, кавга, препирка, чарка, борба, питање, парница* и сл. Елипса није потврђена ниједним примером.

Заповргли су по обичају разговор (Сарајл. 1, 65).

Сваки ту око чаршије има макар по њивицу, па се гдјекад *заповрзи* препирка и о земљи, о тежаклуку (Мул. 2, 71).

Чарку су *заповдевале* с Турцима оне омање четице (Весел. 6, 345).

Увидо је да је сад најнезгоднији моменат ... да *заподире* свађу (Стој. Љ. 2, 270).

Глагол *заподенути* има мало ширу спојивост, па налазимо и конструкције с глаголима и различитим именицама, али опет углавном из лексичко-семантичке групе говорења (*прекор, разговор, расправа, говор, свађа, песма, шала, игра, збрка; ћеретати, шалити се*). Могућа је и елипса.

Донесе пиће ... и *заподене* ћеретати и шалити се с њима (Пел. 1, 120).

Уграби ријеч и *запоћеде* о времену, љетини (Мат. 15, 229).

Неки од глагола реализују додатно просторно значење кретања, али је временско значење фазности – почетка кретања – ипак доминантно: *заобредити* покр. 'поћи редом, заредати'; *заопуцати, заопучити* 'кренути, поћи (обично не оклевајући, не застајкујући)', *заошијати* 'поћи у промењеном правцу, скренути', *заповести* нераспр. 'повести, повући, нагнати, запристати поћи, кренути, пристати (за неким, уз неког)'

Бијаше *заобредио*, кад је дошао у село, па од куће до куће (ЦГ, Шоћ).

Заопуцају они право друмом (Јак. С. 5, 201).

Овима ... није ништа друго преостајало него да *заопуче* пешке и даље (Ђорђ. Кон. 1, 188).

Крмар мора ... добро отворити очи да брод не *заошија* изван правца вуче (Петр. Мих. 4, 236).

Па га сила *заповеде* охоло | да сакупи и поведе војску (Мартић Г. 1, 9).

Војска окрену ка Ташмајдану, али народ *заприста* за њом (Јов. С. 1, 271).

Остали префикси који у монопрефигираним глаголима могу да означавају почетност (*по-, про-, раз-, уз-*) немају значење почетности као први у линеарном реду префикса. Почетност, осим код префикса *за-*, налазимо још код неких појединачних глагола и не може се узети као системска појава *прозасјати* ('јако

засјати, синути кроз нешто')²⁰⁵ и већ споменуто *отпочети, отпочињати*, затим *понастајати* 'стварати се, постајати', где мотивни глагол *настајати* означава почетак, а префикс *по-* има функцију промене вида²⁰⁶, и *порасквоцати* где префикс *раз-*, који се обично користи да означи почетак уз глаголе звучања, упућује на интензиван, енергичан почетак радње, а префикс *по-* је у том смислу неутралан, мада у конкретном примеру може означавати дистрибутивност.

Код стола чаше баш су сад најслађе, / кад већ у боцама *понастаје* тмица (Марк. Ф. 2, 118).

Кад се кокоши уз прољеће *порасквоцају*, маја ваља да насађује (Буковица, Ард., ЗНЖ 4, 214).

Примере типа *узасјати, узасметати, узавирати, узазлити*, које Тошовић (2010: 115) наводи као примере за комбинацију префикса *у-* и *за-* са почетним значењем, не сматрамо двопрефиксираним глаголима, већ сегмент *уза-* посматрамо као аломорф префикса *уз-* у позицији испред одређених сугласника (в. Клајн 2002: 285). Уколико чак и прихватимо могућност да су то два префикса, сигурно не би били префикси *у-* и *за-*, већ *уз-* и *за-*, са редукцијом сугласника *з*. То поткрепљујемо чињеницом да префикс *у-* нема значење почетка, док префикс *уз-* има, уз додатну сему интензивног, бурног почетка радње, процеса или стања (в. Поповић 2008: 183).

1.2. Завршна фаза

Значење завршне фазе развоја радње које проналазимо међу двопрефиксираним глаголима је значење у коме је пажња фокусирана не на моменат завршетка ситуације већ на целокупну завршну етапу уз истицање њене дефинитивне окончаности, и то је акционално значење комплетивности (в. Ивановић 2012: 139)²⁰⁷. Дакле, глаголи са значењем комплетивности означавају

²⁰⁵ Као и код глагола где је *про-* једини префикс, почетно значење није у чистом виду, већ усложњено додатним семама, нпр. почетак ситуације која се одвија први пут, односно моменат стицања одређене способности (в. Ивановић 2012: 70).

²⁰⁶ У значењу овог глагола још уочавамо и деинтензивност, а могуће је да је двострука префиксација употребљена и због постизања одређеног броја слогова у стиху.

²⁰⁷ По М. Ивановић (2012: 140), комплетивност подразумева комплекс значења обједињених у једну лексему – завршност и резултативност (по чему је блиска тзв. општој

последњу фазу и крај одређене ситуације (Петрухина 2000: 220; Грубор 1953: 12; Поповић 2008: 203). Стевановић (1974: 538–539) не користи посебан термин за комплетивне глаголе са префиксом *до-*, али их спомиње као глаголе „завршно-свршеног лика свршеног глаголског вида“ и додаје да су они „неоспорно свршени, што ће рећи да као главно означавају опет свршени моменат завршетка радње, али не само то, већ и вршење једног дела радње која се казује основним глаголом”. Стевановић закључује да ови глаголи значе „вршење заосталог крајњег дела радње и њено завршавање или и само довршење радње”. Љ. Поповић (2008: 227) наводи да је основна одлика овог типа глагола фокусирање пажње на последњој фази, али и концептуализација обима која подразумева потпуну обухваћеност субјекта или објекта радњом.

Оно што комплетивне глаголе одваја од осталих глагола којима се изражава завршетак ситуације управо је то истицање последње фазе. То се одражава и на њихова граматичка (видска) својства, па се од већине могу образовати секундарно имперфективизовани глаголи који представљају ту фазу „као интервал у коме се ситуација довршава, односно завршава, приводи крају“ (в. Ивановић 2012: 141), али исто тако могу означавати и неограничено понављање радње: *доналити – доналевати, донасладити се – донаслађати се, допомоћи – допомагати, допримакнути (се) – допримицати (се), допринети – доприносити*.

Комплетивно значење, односно ’потпуно, до краја извршење радње исказане основним глаголом’, понекад са семом ’до детаља’, у нашој грађи имају следећи глаголи: *дозапети* ’запети, притегнути до краја’, *дозаспивати* ’потпуно се предавати сну’, *доизглавити* ’изговорити до краја, дорећи’, *доизрећи*, *доиспунити*, *донабити*, *донадојити*, *донасладити се*, *доначинити*, *дообријати*, *допримакнути (се) = допримаћи (се)*, *доразгневити*, *доубити*, *доумрети*.

Приправи коња, стегнувши му колане и зауздавши га. И баш му *дозапео* чељуп, кад Имбро полети к коњу (Словин. 1881, 203).

Тихо мрије гробље старо, *дозаспива* све отако (Крањч. С. 5, 117).

Анђине ријечи ... су јој на срцу, за то не пушта, да их *доизрече*, већ попут дјетета забија главу у материна скута (Словин. 1881, 76).

Ту ... празне синцире [робља] *доиспуни* (Сар. 12, 90).

резултативности), уз актуелизацију последње фазе ситуације (чиме се и разликује од тзв. опште резултативности).

Донабиј ми ову пушку (Лика, Богдановић Ј., РЈА).

Малиш се није могао *донасладити* проматрајући је у полушалковом али њој спутном опонашању момчића (Горан 3, 101).

И старину тиме *доразгнјеве* (Сар. 3, 151).

Уговарају они лажну одбрану и договоре се, да су срну само *доубили* у свом ловишту (Цеп. 1, 40).

Не опростиш ли, не ће ни теби опростити, кад узмеш умирати, а не могнеш *доумријети* (Торд. Н. 1, 114).

Умро је ... у цвиету свога живота ... С њим *доумре* и његова породица (Кук. 2, 100).

Ови глаголи садрже сему адлативне комплетивности (в. Поповић 2008: 204) која се лексички обично изражава помоћу комплетивних глагола *довршити*, *завршити* нпр. *дообријати* 'завршити бријање', *доубити* 'завршити убијање' и сл. Да је префикс *до-* довољно средство изражавања комплетивности и да нема потребе истицати је контекстом, показује и чињеница да је ова сема експлицитно истакнута контекстом само у два примера²⁰⁸:

Чувши од њега за чим иде и шта говори, недадне му све ни *доизглавити*, већ му одсјекне (Сар. 12, 252);

Још нијесам све куће изнутра земљом *донабио* (Лика, Богдановић Ј., РЈА).

Издаја се и група комплетивних глагола који означавају радњу која се може допуњавати или накнадно вршити до извесне границе: *донасути*, *допоменути*, *допомињати*, *допомоћи*, *допомагати*, *допотегнути* = *допотећи* (1), *донаплатити*; односно до извесне, потребне, задовољавајуће мере: *донадојити*, *донаслађати се*, *донахвалити*, *донадопунити*, *донапунити*, *донасипати*, *доналевати*, *доналити*:

Сјеверка те *донадоји* вила | Сваког знања и вјештине млеко (Сар. 13, 55).

Узми 7 жишки, па стуци и метни у једну ђезву па *донасти* воде нека добро увре (БВ 1891, 58).

Видјело се по том, како нису налазили ријечи, да *донахвале* њу и дијете (ХК 8, 92).

Допотегни коњу колан или магарцу самар (ЦГ, Станић Мил.).

Ја мислим да сви морају *донаплатити* још 100-200 000 (интернет).

Тежак (је ормар) 200кг, али да би одговарао стандарду мора укупна тежина бити 400кг, па је потребно и *донапунити* са врећама са пијеском (интернет).

²⁰⁸ Тиме се потврђује теза да се поновним коришћењем префикса у творби сажето изражава глаголски садржај, који би иначе био изражен с неколико лексичких јединица, што одражава идеју језичке економије (в. Фиљ 2011).

У октобру сам мијењао турбину и уље. Прије тога, никад нисам морао *донаситати* (интернет).

Треба поправити све што је оборено [у кафани], и свакоме *доналити* [пиће] (Кик., Прегл. 1928, 47–48/22).

Иако комплетивни глаголи означавају завршну фазу обављања радње, ипак, префиксом *до-* може се означити и допуњавање или продужавање радње до извесне границе која не мора бити и њен завршетак (Клајн 2002: 251). То значење налазимо и у примерима несвршених двопрефигираних глагола, *доналивати*, *донапуњавати*, *донастављати*, код којих је отворена десна страна на временској оси::

Вино им точи Злате диздарева, | *Доналива* га сузом из очију (НП Марј. Л. 3, 16).

ВИП карта је неограничена, можете је *донапуњавати* колико желите (интернет).

Сутра вам *донастављам*, не могу сада! (интернет).

Глаголи са префиксом *до-* могу имати и сему допунске радње, односно представљати ситуацију која се одвија након идентичне ситуације како би се променио и побољшао резултат те претходне ситуације, због чега их Љ. Поповић (2008: 223) посматра и у вези са ретроспективном фазом: *допотегнути* 'јаче притегнути, причврстити, попритегнути', *доприсејати*, *доукрасити*.

Допотегни коњу колан или магарцу самар (ЦГ, Станић Мил.).

Обично се претходно сеје зрени усев, па се њему доцније, пошто већ изникне, доприсеје пићни усев (Тод. Д. 1, 543).

Творбену²⁰⁹ базу за образовање комплетивних глагола најчешће чине глаголи говорења и менталне делатности: *доизглавити*, *доизрећи*, *донахвалити*, *допоменути*, *допронаћи*, *донагатати*, али и терминативни²¹⁰ глаголи који припадају различитим семантичким групама: *доналити*, *донасејати*, *донадојити* итд.

²⁰⁹ Анализирајући ову акционалну класу на корпусу монопрефигираних глагола, М. Ивановић наводи да творбену базу за образовање комплетивних глагола чине терминативни глаголи који најчешће означавају конкретне радње и процесе, а у мањем броју су заступљени глаголи говорења и менталне делатности.

²¹⁰ Терминативни/нетерминативни се користи у смислу у ком ове термине користи Петрухина (2000) и односи се на то да ли глагол у свом лексичком значењу садржи упућивање на границу радње.

1.3. Финитивно значење

Финитивни глаголи указују на завршетак радње која је трајала дуже време. Акционално значење финитивности подразумева завршетак ситуације не због достизања унутрашње границе (јер такве границе нема), већ из различитих разлога, као што су истицање временског интервала предвиђеног, одређеног за дату ситуацију и њему блиско достизање неке задате норме или због исцрпљености унутрашњих ресурса неопходних за остваривање ситуације, услед чега се ситуација не може даље наставити (Петрухина 2000: 217). У синтетичка средства за изражавање овог значења убрајају се префикси *од-* и *пре-*, али они у двопрефиксираним глаголима имају другачија значења, па ово акционално значење не налазимо међу глаголима са више префикса²¹¹. Финитивно значење обележавања краја радње након кога она више не може да се настави препознајемо у појединачним примерима лексема: *исприповедати*, *одумирати*, *одумрети*, *препокрити* ('сасвим, потпуно покрити'):

Тамо ћу то све натенане *исприповедати* (Срем. 11, 306).

Ево лежим овде без покрета ... Чилим и лагано ишчезавам, умирем и *одумирем* (Ненад. Д. 1, 209).

Одумрије пјесма, престадоше ашиклуци и вечерње шетње, изгуби чар пијанчење (Ћоп. 12, 310).

Народна, импровизиована [музика] ... ће временом почети ... да *одумире*, као што су *одумрле* гусле као забавни инструмент (Борба 1958, 304/5).

Успремам вајат. Разбој сам помакла уза зид и *препокрила* га (Сек., РМС).

Треба рећи да се двопрефигирани глаголи *зауставити*, *заустављати*, *посвршавати* и *позавршавати*²¹² јављају као аналитичка средства за изражавање финитивности. У тој функцији још можемо наћи и глаголе *оповршити*, *оповршљати*, *обуставити*, *обустављати* и застарели глагол *надовршити*.

Доћу кад *оповршим* по кући. Ништа још нисам *оповршљала* (Љештанско, Тешић М.).

²¹¹ Иначе, финитивне формације, према речима В. Митриновић (1990: 123), у свим словенским језицима су мање заступљене него инхоативне. Префикси много чешће имају општерезултативне значењске функције, тј. исказују комплексну обављеност радње, не стављајући специјално акценат на само гашење процеса, завршавање његовог тока.

²¹² Глаголи *позавршавати* и *посвршавати* у нашем раду обрађују се у оквиру класе дистрибутивних глагола.

Молимъ те, да, што самъ я поманко, ты *надоверъишишь*, и ову кнѣигу изврѣсну учинишь (Сол. 5, 41).

Према речима М. Ивановић (2012: 167), пар *зауставити/заустављати* је заступљен у значењу каузације прекида ситуације која не означава кретање. Као допуна овог глагола у акционалним конструкцијама функционишу процесуалне именице *дисање, дрхтање, гњечење, кидање, прича, промена, пропадање* итд. у облику акузатива без предлога.

2. Детерминативне модификације

Детерминативне акционалне модификације модификују ситуацију у правцу ограничавања њеног трајања (Петрухина 2000: 141–142; Ивановић 2012: 198). Према речима Петрухине (2000: 142), детерминативне модификације представљају један од начина представљања и локализације у времену хомогених динамичких процеса и радњи ограничених временским границама с обе стране, тј. фиксирањем почетног и завршног момента (по правилу, без нарочитог истицања неког од њих). У групу детерминативних глагола, тј. глагола који означавају ситуацију која је трајала у ограниченом временском периоду, спадају делимитативи и пердуративи. „Код делимитатива временски период не мора бити одређен, а обично се интерпретира као кратак, док је код пердуратива он одређен, у потпуности обухваћен ситуацијом и обично се интерпретира као дуг, уз често уношење прагматичког елемента негативне оцене трајања ситуације и саме ситуације” (Ивановић 2012: 198).

Делимитативи и пердуративи се у науци сврставају у различите акционалне категорије. Исаченко (1960: 243–244) делимитативе разматра у оквиру детерминатива („ограничительная совершаемость”), а пердуративе у оквиру резултатива („результативная совершаемость”) као једну од десет нијанси резултативности јер изражавају „завршетак процеса који је трајао током одређеног интервала времена”. Петрухина (2000: 142) детерминативе посматра у оквиру фазних значења, као вид локализације ситуације на временској оси помоћу њеног ограничавања са обе стране, односно фиксацијом почетног и завршног момента, по правилу, без посебног истицања неког од њих. Љ. Поповић (2008:

190) назива ове глаголе интратерминалним глаголима, које одликује актуелизована лимитативност са границама које могу да се не истичу посебно (делимитативни глаголи) или су наглашене (пердуративни глаголи). Тошовић (2009) делимитативе убраја у модификацију норме, а пердуративе у квантитативне глаголе. По мишљењу М. Ивановић (2012: 200), детерминативне акционалне модификације задиру у сферу и категорије лимитативности, дуративности (и шире квантитативности), као и фазности. Она даље наводи да семантика делимитатива указује на границе ситуације, али су оне, иако експлицитне, спољашње, а не унутрашње. Те спољашње границе одређују њихово трајање, ограничавају интервал у ком се одвија ситуација. М. Ивановић (2012: 201) истиче да су детерминативне модификације, као и фазне, вид локализације ситуације на оси времена, али за разлику од фазних значења, где је реч о издвајању одређених етапа у одвијању ситуације, почетне или завршне тачке, детерминативи не означавају етапу у одвијању ситуације, већ ситуацију у целини.

2.1. Делимитативи

Делимитативни глаголи су чест предмет истраживања у свим словенским језицима. М. Ивановић (2012: 202) због комплексне семантике издваја делимитативе као један од најсложенијих проблема акционалности јер се ставови истраживача често разилазе у тумачењу и њиховог квалитативно-фазног и квантитативно-прагматичког аспекта. Оно што их ставља у центар интересовања лингвиста, пре свега русиста, јесте и чињеница да делимитативи у руском језику постепено шире своју сферу функционисања²¹³.

²¹³ Истраживања показују да у староруским текстовима глаголи са делимитативном семантиком нису бројни и да од XV века делимитативно значење префикса *по-* добија већи значај. Један од разлога за то је промена валентних могућности префикса *по-* у свим његовим основним значењима и могућност овог префикса да улази у деривационе процесе са глаголима из различитих лексичко-семантичких група (Матжанова 2012). Матжанова (2013: 31) наводи да су се делимитативи у староруском језику могли изводити само од глагола неколико лексичко-семантичких група (неусмереног кретања, говорне активности, стања). Савремени материјал из руског језика показује да се делимитативи регуларно образују од егзистенцијалних глагола, глагола кретања, положаја у простору, говорне активности; стања (физичких и емоционалних), говора, мисли, звучања, перцепције, физичке активности.

Обично се истиче да је временски интервал који обухвата радња изражена делимитативом кратак и поједини аутори додају да та радња није ограничена временским границама. Руска граматика (1980: 377) делимитативне глаголе одређује као „радња, именована мотивним глаголим, завршена у току неког времена (често кратког)”. Поповић (2008: 192) сматра да је код делимитатива „претежно истакнута краткотрајност радње која није ограничена стриктно дефинисаним временским границама”, док Зализњак–Шмељев (1997: 94) наводе да делимитативи описују „извесну ’порцију’ радње која се оцењује као кратка и ограничена временом током којег је она вршена”. Петрухина истиче да је временски интервал којим је ограничено трајање ових ситуација кратак или дуг уз случајеве неизражавања квантитативне оцене ситуације у одређеним типовима контекста (Петрухина 2000: 148–150). Стевановић (1974: 537) за значење „свршено-продужног или неодређено-свршеног видског лика”, који илуструје глаголима типа *поседети*, *поразговарати*, *полежати*, каже да се врше „за кратко или нешто дуже време”. На другом месту он за глаголе *попевати*, *поиграти*, *попричати* и сл. наводи да значе „за извесно, краће време вршити радњу простог глагола” (Стевановић 1974: 441). РМС као једно од значења префикса *по-* наводи „радња или стање извршено у малој мери” и то илуструје глаголима *поиграти*, *попећи*, *полежати*, *поспавати*. Клајн сматра да је тачнија дефиниција коју наводи Стевановић, него формулација из Речника МС, „будући да је нагласак на трајању (мада ограниченом), а не на краткоћи радње” (Клајн 2002: 266–267). Он глаголе типа *потрајати*, *поживети*, *почекати* и сл. назива континуативним. Грубор (1953: 12) глаголе се префиксом *по-* убраја у „деминутивне” глаголе код којих је „извршена радња краћа од обичне”. И. Грицкат (1955–1956: 82) говори о префиксу *по-* као најкарактеристичнијем словенском префиксу за деминуцију глагола и са деминутивном нијансом значења наводи глаголе *подремати*, *поиграти*, *полежати* и сл.²¹⁴. Ове глаголе она не сматра чистим деминутивима

²¹⁴ И. Грицкат (1955–1956: 47) истиче да се „у деминутивном глаголу може постићи велики број различитих, и то међусобно доста удаљених значења” и конкретизује та значења – „деминутивни глагол може значити да се радња врши кратко време [то су глаголи који су према нашој терминологији названи делимитативним – М. С.] повремено, а не трајно, учестало а притом са мањим интензитетом или тренутно, иако јој је природа трајна или се радња врши са ситнијим резултатом, ако јој је значење резултативно; или се уопште врши нека неважна радња, несавршена, недовршена или налик на основну радњу”. Можемо видети да аутори деминутивност код глагола

према основним глаголима, пошто се префиксом *по-* уноси и значење свршености. Д. Вељковић Станковић (2011: 98) закључује да се код глагола грађених префиксима *по-* и *при-* деминуција, „у првом реду, односи на временско ограничење, краткоћу радње и семантику непотпуног или недовољног извршења њеног”²¹⁵. Ауторка се у том ставу ослања на Ђ. Грубора, који у свом раду о аспектним значењима наводи да су деминутивни глаголи они код којих је извршена радња краћа од обичне: „Деминутивни глагол... истиче само временску разлику од нормалнога, зато му се величина показује временски: *подиванише мало па одоше*” (Грубор 1953). Анализирајући глаголе призренско-тимочких говора изведене префиксом *по-* у којима овај префикс нема само функцију модификовања глаголског вида, већ показује и неке специфичности семантичке диференцијације и нијансирања у правцу деминуције глагола, Р. Жугић (2007а), такође, глаголе овог типа назива деминутивним и констатује да је реч „о виду перфективизације у коме префиксна морфема *по-* своди радњу новог глагола на известан, квантитативно ограничени део или известан степен интензитета”, па такви глаголи „означавају радњу која је реализована донекле, мало, односно у једном краћем временском интервалу” (Жугић 2007а: 263). Осим глагола код којих префикс *по-* ограничава време трајања радње и који су дефинисани прилошким средствима или изразима за умањивање времена трајања радње или степена интензитета радње или стања, уочава и другу заступљену групу коју чине глаголи који изражавају квалитет радње, а изражене су прилошким средствима којима се упућује више на начин, квалитет обављене радње (*понаучим* ’до извесне мере, не сасвим, непотпуно, како-тако овлаш научим’). Н. Миланов (2012) такође говори о глаголима овог типа као деминутивним глаголима. М. Ивић (1982: 56)

повезују с краћим временом трајања радње и са слабијим интензитетом. Дакле, у односу на неутралну меру означену мотивним глаголом, у семантици деминутива могу се открити две нијансе – квантитативна у вези са темпоралним карактеристикама радње и квалитативна у вези са интензитетом вршења радње. Ради јасније термилошке слике, сматрамо да је боље решење термин деминутивност користити за именице, где је тај појам најчешће у вези са димензијама денотата, док је за глаголску лексику боље користити термине делимитативност када је реч о ограниченом трајању радње, а атенуативност када је реч о интензитету. Оба ова акционална значења маркирана су најчешће префиксом *по-*.

²¹⁵ Она сматра да би префиксално грађене глаголе формантима *по-* и *при-* требало одређивати као *атенуиране*, како би се истакла „неусмњива разлика у врсти и степену деминутивности” у односу на деминуиране девербативе изведене суфиксима (Вељковић Станковић 2011: 98).

каже да је распрострањено уверење да *по-* у словенским језицима детерминише трајање радње у деминутивном смислу, али да свестранија анализа оповргава то мишљење. Лексикографске дефиниције ових глагола адвербијално истичу или краткотрајност радње (*поX* → 'мало X') или неодређено време трајања радње основног глагола (*поX* → 'неко време X').

Исаченко (1960: 234) за делимитативе наводи да у центар пажње стављају „ограничене сегменте радње, представљене као целина, завршени догађај”. Он (1960: 238–239) прави разлику између делимитатива са префиксом *по-* и атенуатива. По њему, „делимитативи не означавају просто 'малу меру радње', већ управо само меру радње ограничене у времену. Глаголи типа *поговорити* изражавају интервал времена неодређеног трајања (који се често схвата као релативно кратак) испуњен процесом говорења”, док је код атенуатива ограниченост другачије усмерена и односи се на интензитет, а не на ограниченост у времену.

Соучкова (2004б), анализирајући префикс *по-* у чешком језику, наводи да се глаголи са префиксом *по-* могу поделити, према значењу, поделити у следеће класе: 'кратко време', 'кратка раздаљина', 'низак степен', 'слаб интензитет', али да све те појаве носе представу о малој количини и заправо је то један једини префикс, тзв. делимитативно *по-*.

Љ. Поповић (2008: 190) сталним обележјем делимитатива сматра интензитет, а под њим подразумева тзв. „темпорални интензитет” и налази да је смањен код делимитатива са префиксом *по-*, а појачан код делимитатива са префиксом *попо-*, које и назива интензивно-делимитативним глаголима (нав. дело: 190–191). Осим смањеног степена интензитета сматра да делимитативе карактерише још и попуњеност временских оквира радњом (нав. дело: 191). Ауторка износи још једно интересантно запажање о делимитативним глаголима а то је да се с тачке гледишта евиденцијалности, ови глаголи увек користе тамо где говорно лице описује ситуацију којој је непосредно присуствовало, тј. они садрже сему посведочености радње (Поповић 2008: 351).

Б. Тошовић (2009: 37) износи констатацију да у делимитативе спадају глаголи који „изражавају радње ограничене временским границама, радње

недоведене до краја”, а затим каже да су ови глаголи „блиски пердуративним и почетним глаголима (при чему почетак и крај нису изражени тако отворено)”.

Падучева (1996: 108) сматра да значење делимитатива обухвата све три фазе – почетну, средњу и завршну, али да је ситуација ограничена у времену са израженим почетком и крајем. Дики–Хачесон (2003: 23) делимитативе одређују као перфективне глаголе који изражавају радњу која се дешавала неко кратко или недређено време. Петрухина (2009: 97) каже да делимитативи означавају радње или процесе ограничене у времену, често оцењене као краткотрајне, са актуализацијом крајње границе и престанком радње, нпр. *Она посидела в парке, подышала свежим воздухом*. Притом није реч о дефинитивном крају, као код терминативних глагола. Према овој ауторки, делимитативни деривати с префиксом *по-* изражавају радњу, ограничену временским оквиром, али не и доведену до резултата.

У корпусу смо нашли следеће делимитативне глаголе: *попоболовати, поповарити се, поповрети, поповригати, попогорети, поподржати, попоживети, попоинадити се, попоићи, попољуљати, попомучати, попоносити, попорадити, попосвирати, попосвирити, попоседети, попослушати, попостајати, попотражити, попоћи, попоћутати, попохранити, попочекати, попошетати, поразговарати (се), поразговорити (се), попромислити (се), попропипати, попроразговарати се, попроразмотрити, попрораспитати се, попрорасудити, понаправљати, понаслонити се, понасмејати се, понасменути се, понасмехати се, понасмехнути се, понашалити се, поодјашиити, пооћутати, поочекати, поочијукати, поочитати, попрекинутити, попрестати, попретрпети, попрећутати, поприлећи, поприсести, попристанути, попристати, попривућутати, поприпазити, попрошалити се, попрошетати се, поразгледати, поразмислити (се), поразмотрити, пораспитати (се), посиграти (се), позабавити (се), позабављати, позавести, позадржати се, позамукнути, позаспати, позастати, позастењати, позауставити (се), попричекати.*

Сви наведени глаголи су изведени од глагола свршеног вида и тај вид задржавају. Типични делимитативи су непрелазни или прелазни глаголи употребљени у непрелазном значењу, али има веома мали број изузетака који траже директни објекат.

Ивановић (2012: 205) истиче да семантика делимитатива, поред значења ограничености трајања, укључује два аспектуална елемента – квалитативно-фазни и квантитативно-прагматички. Категорија фазности обухвата три етапе у одвијању радње: почетну, средњу и завршну. Почетак ситуације означене делимитативом не мора се поклопити са почетком датог временског интервала. „Делимитативи могу означавати неки интервал ситуације који не следи обавезно непосредно након њеног отпочињања” (Ивановић 2012: 207). Контекст, односно употреба прилога *још* указује да је ситуација означена делимитативом „додатна порција ситуације” која је отпочела пре ограниченог интервала на који се односи делимитатив. Трајање те додатне ситуације је краће од трајања основне ситуације и може бити неодређено (а), одређено, деминуирано што је експлицирано контекстом *који дан, мало, малко, неколике године* (б):

(а)

Ђулага сасвим нехотице поправи упрту своје торбе. Онда још попостоја, онда погледа уз цесту и низ цесту, као да нешто смишља (Кик. 1, 247).

Ја ћу моје волове још попоранити, па ћу и’ продати (Банија, Ворк.).

Торњај се, мизеријо! Ми ћемо се још поразговорити! (Јонке 2, 145).

О свему овоме ја ћу се још поразмислити. С одлуком се нећу журити (Вељ. М. 3/1, 153).

(б)

Ако овака зима поподржи још који дан, зло ће бити по јадну сиротињу (зенички крај, Поп. Д. С.).

Још мало попошав заједно, на углу се растану (Јурк. Ј., Р. МС)

Алага је још мало попојео, па отишао за Мула ефендијом у одају (О–А 2, 63).

Пусти га нека још мало поповира (Банија, Ворк.).

Још мало попоста, а онда одлучи (Барк. 1, 92).

Када су се јошгь мало пошалили и понасмгъали, калуђеръ имъ рекне, да е радъ на свой конакъ вратити се (Игњ. Ј. 1, 44).

Сан ми заклапа очне капке, али ја их силом држим отворене да бих још мало поразмислио како даље да радим (Ненад. Д. 1, 180).

Још се малко позауставио с Ђуканом, а кад се мрачак стаде хватати, поздрависмо се (Буд. 2, 16).

Тај калуђер попоживио је неколико године послвије тог оглашеног новца, да му није ништа никад мањкало (Буковица, Ард., ЗНЖ 13, 231).

За семантику делимитатива битно је истаћи да означавају „ситуацију која је отпочела, трајала извесно, ограничено време и окончала се, односно целовиту ситуацију. Уз то елемент завршетка ситуације је обавезан, а тиме и значајнији у семантици делимитатива, за разлику од елемента почетка” (Ивановић 2012: 208).

Ауторка изводи овај закључак позивајући се на тврдњу Ј. В. Петрухине (2000: 146) да „делимитативи пре указују на крај трајања радње, него на њен почетак”.

Суштинска разлика између употребе делимитатива и глагола несвршеног вида са одредбом трајања је то што се делимитативом истиче да је ситуација трајала у ограниченом интервалу и да је по истеку тог интервала завршена²¹⁶.

Значење завршетка експлицира се указивањем на настанак нове ситуације која смењује ситуацију означену делимитативом и са којом се не може истовремено одвијати, јер се међусобно искључују (в. Ивановић 2012: 208).

Боеви кои су зимуске *попрестали* били, почеће, ако нису до садъ већ и почели (Нен. Љ. 4, 34).

Чини ми се да је киша *попрестала* па би се могло изић из куће (Б–Т 1).

Мармонт рекне ка своима, | *Позамукну*, па га опет пита (Сар. 1, 35.)

Позамукне нешто, као да се је свргао у мисли, па узме опет [пјевати] (Буд., БК 1902, 871).

Делимитативима се најчешће припајају одредбе којима се њихов интервал трајања оцењује као кратак. Несумњиво је трајање ситуације одређено као кратко прилошком одредбом *мало, малко, часом, ни за један сат, неколико часака, мало часака, часак*.

Девојка за удају, а ми никад нисмо сели, да тако о томе мало промислимо и *поразговарамо* (Нуш. 2, 11).

Мало постојасмо и *поразговарасмо се* с ловцем шкољака (Дим. Ј., СКГл 22, 570).

Пошто се кметови мало поткерепа и *поразговарају*, намести им се постеле крајем собе да се спусте (Јелић И. 3, 19).

Депутати су овај савет главнокомандујућег одобрили и молили су га, да им допусти мало времена, да могу о свему, што су од њега чули, *попромислити се* (Бат. 1, 508).

Кћери њене, остале цркве и црквице *поочекну* малко, па одједном све узавру, надмећу се која ће бити ревнија (Мат. 6, 80–81).

Погледићева устала да се спреми за честитање, додуше већ покасно, но још увијек рано да би мало, ради освете, *поочијукала* са сином затјеравши и оцу и матери у кости страх (Михаил. С. 2, 307).

²¹⁶ Петрухина (2009: 97) наводи да се семантика делимитатива од значења простих глагола несвршеног вида у контексту који садржи указивање на временске границе радње разликују по томе што глаголи несвршеног вида допуштају и синхрону и ретроспективну тачку одмеравања, а делимитативи – само ретроспективну. Делимитативи обично изражавају једну (јединичну) ситуацију, а непрефигирани глаголи несвршеног вида с истом вероватноћом могу означавати како једнократне, тако и поновљене радње, нпр. *Он је спавао до 8 сати* (тог дана или обично) / *Он је спавао до 8 сати*.

Уз јаја вригана изриже се на вете пршута или сланине, то се стави прије јаја, нека се мало поповрига (Пољица, Иван. Ф., ЗНЖ 8, 298).

Узме се жмул (чаша) мало овећи, запали се у њему мало картушине или ступе ... Када је само мало попогорило, узме ту чашу па је добро прилипи насрид пупка (Пољица, Иван. Ф., ЗНЖ 9, 38).

Још мало попошиав заједно, на углу се растану (Јурк. Ј., Р. МС).

Попомуча неколико часака (Буд. 2, 6).

Пусти га нека још мало поповсвира (Банија, Ворк.).

Ту мало поповсједе, те им онда овај показа, у којој се соби налази каса од новаца (Бановина, Боснић, ЗНЖ 20, 287).

Слабићи мало попостајавали, а туђин викну за свима туробна ока и гласа: „Жао ми вас је!” (Турић 2, 9).

Дон Марко се спусти на сједалицу, одхукну и попостаде мало часака (Уј. И. 1, 27).

Делка примив свешчић са два прста и опазив онај motto спусти свезак доле и попоста часак у мисли, да ћу га ја дићи (Коз. Ј. 4, 14).

Попостанимо малко код задње ове мисли и упорабимо ју (Пилар Ђ., Виенац 1871, 43).

Босим ногама попостала би малко на туђем прагу, а онда одскакутала другом диму (Божич 2, 18).

Још мало попоста, а онда одлучи (Барк. 1, 92).

Он говори, говори, мало попоћути, па опет говори (Банија, Ворк.).

Попрестану [лав и вепар борећи се] мало за оданути (Дос. 1, 29).

Стана попрестаде мало говорити, кад видје да нико с њом не говори (Кондић В., БК 1908, 164).

Киша је мало попрестала, али нам је [од магле] оризонат био затворен (Паш., БК 1903, 182).

Шта ћеш, синко, судбина ти таква; | Шта те снашло попретрпи мало (Шапч. 13, 340).

Изашао је о поноћи | Из кафане млад појета, | Да се мало пролуфтира, | Да се мало попрошета (Змај 1, 578).

Док ти ја мало поразгледати оно кожно сједало ... дотле кочијаш швићну два три пут бичем, а коњи још брже и брже полијетеше (Будисављевић М., БК 1905, 1559).

Е, па, децо, видећемо; има још дана, поразмислићемо мало (Јакш. Ђ. 17, 131).

Једном речи, резонује г-ђа Сиди, сваки се хирург влада сасвим господски, и онда, наравно, вредно је мало и поразмислити, јер прилика није рђава (Срем. 11, 179).

Стари Ђукан потурне капицу к лијевом уху ... позамисли се часом (Буд. 2, 4).

Старац као да се мало позамисли, али опет рече: „ајде, ајде на посао ...” (Груј. 3, 61).

Кадшто би јој реч задрхтала и онда би мало позастала, уздахнула би, па би опет наставила (Вој. сп., 93).

Мало попрочека, отвори очи, али се нико не одазва (Вујач. Мир. 2, 205).

Прилог *мало* може указивати на кратко трајање делимитативне радње, али истовремено и на смањен интензитет:

Дјеца што долазе ... к мору, поринула би лађицу у воду, да се мало позабаве (Кум. 2, 126).

Жени уништаваш живот, доводиш је до лудила и до смрти – зашто? ... Да се мало проведеш, позабавиш (Јанк. Мил. 1, 160).

Она видећи ме смућена, понасмјнусе мало, пакъ ми поче говорити (Дос. 8, 126).

Никако, никако – рече он, али се одмах мало понасмјехну и запита: – А бисте ли ви умјели полако и потихо отићи? (Милак., ЗНЖ 20, 302).

Малко [се] невино понашали с Вриклеом (Крешић С. 1, 73).

У неколико примера трајање делимитативне ситуације је одређено као дуго, али је број таквих примера знатно мањи него број примера са одредбом која упућује на кратко време трајања ситуације означене делимитативом:

Никад нисам имала прилике да с њим дуже поразговарам (Живад. 5, 105).

Онда је [Прозорски] ... склонио се ... позвати их [депутате] у другу до сале собу, и ту се је мало подуже и кротчије попоразговарао (Бат. 1, 506).

Замисли се ... Руђо, и потупивши очима у црну земљу преда се, пооћута добар комад сата (Нев., БВ 1908, 435).

Радознали послужитељ новчаног завода изиђе опет на врата и позабави се дуже напољу (Нуш. 31, 112).

Одредба више може да указује на интервал времена, али и јачи интензитет:

Број бактериолошких станица ... већ је толики, да је могуће потражити и од ових установа, да се више позабаве епидемиолошким испитивањима (Зб. зак. 1, 254).

У неким случајевима трајање радње не мора бити одређено ни као кратко ни као дуго. На неутрални интервал трајања ових глагола указују одредбе: *неко време*, *неколико* или одсуство одредбе. На неутрално трајање интервала указују и одредбе које означавају јединицу времена, као и одредбе које упућују на десну границу делимитативне ситуације (предлошко-падежне конструкције *до*+ генитив и временске реченице с везником *док* које означавају наступање друге ситуације), које се у нашем корпусу углавном употребљавају уз глагол *попричекаати*:

Па га замолише да се неко време позадржи у Бањалуци, да би после ... с Омерпашом отишао у Бихаћ (Шапч. 12, 287).

Кад смо дошли већ до Нишаве и на мосту позастали док не прође војска, рекох капетану (Шапч. 8, 109).

Татини су послови сасвим у реду, па могу да попричекају док Едвард ... поправи порушено здравље (Вин. 9, 405).

Попричекајте ... доклен не прође то возило нумеро шест, јер ће иначе од вас начинити палачинку (Ћос. Бора 1, 249).

Одоше ... да попричекну док се она са сином за пут опреми (Шапч. 12, 288).

Морате да попричекнете до сутра (Вин. 9, 158).

Попобило неко вријеме, и ја се код тетке већ нешто примирио, кад ал' ето Тривуна Дрче (Буд. 2, 9).

Попослуша [ђачина] *неколико* наш разговор, пак онда окрене реч к мени говорећи: „По твом изговору чини ми се да си ти шизматик” (Дос. 11, 9).

Узми у тавицу воде и мало масла. Саспи оно листје, па нека *поповари се* (Вареш, Босна, Жуљић М., ЗНЖ 11, 228).

Расклопи очи широко, [и] *попољуља* главом к прсима (Буд. 2, 6).

Попосвире, па и за пас задију (Буковица, Ард., ЗНЖ 5, 44).

Волема Злато и *попоношено* неголи сребро изнова ковано (НПосл. Мушк., 30).

Није згорег да и ја с тобом у друштву *попорадим*, ка им не треба код куће (Јурић 1, 29).

Крепски (2011: 195) наводи примере којима показује да и у руском језику префикс *по-* уводи временску границу без прецизирања да ли је трајање радње кратко или дуго. Овај став се налази и код других лингвиста (нпр. Авилова 1976) који сматрају да интерпретација делимитативних глагола са префиксом *по-* зависи од контекста и да је немогуће дефинисати његову квантитативну вредност. Дакле, уколико нема одговарајуће прилошке подршке, од процене говорника зависи да ли ће неки интервал бити оцењен као дуг или као каратак, као и од значења основног глагола и ширег контекста. И М. Ивановић (2012: 214) примећује да на оцену трајања делимитативне ситуације може указивати и шири контекст, што је најчешће повезано са емоционалном оценом ситуације. Тако је са емоционалном оценом ситуације повезана и процена трајања интервала времена као „довољно дугог” за постизање циља или задовољење – сатисфактивно значење (в. последњи пример):

Један ... стаде се погађати за плату, па ... отиде у Бугарску; остала двојица *попричекаше*, па постадоше писари (Мат. 11, 204).

Ја мислим да је то питање било велико и да би о томе требало да *се позамислимо* (Весел. 19, 287).

Ето ти милостиве госпојице, па *се позабавите* тамо у стражари, а онда и њу у магацин (12, 161).

Наш Чича не може да стигне да са сваким *поразговара* (Дуд. 1, 74).

С добрим [човеком] је занимљиво *поразговарати* (Ђорђ. Мир. ?, 91).

Г. Родофиникин казао нам је при једном случају: треба и вама самим о себи *попромислити* (Бат. 1, 504).

Старацъ богатъ ... саспе [злато] у еданъ котао, закопага у башчи ... гди мало кои данъ пропушчаше да не дође, надгледатига, *попропитатига* (Дос. 1, 176).

Он је [Младен] наговорио Црнога Ђорђа да сазове на договор све старешине народне и да с њима *попромисли* и *попрорасуди* о будућем стању Србије (Бат. 1, 721).

Само букоч и јејина | Кадшто муклим својим гласом | Ноћни покој *попрекину* (Сунд. 1, 160).

Попрестале су оне несносне крфске кишне (Јанк. Р. 1, 159).

„Оставио си ономе питоме равнице ... Није л’ тако?” Ја *поприћутах* (Шапч. 8, 23).
Опраштајући се, рекао ми је да ће *поразмислити* о мојим ријечима (Чол., Књиж. 3, 365).

Поразмотри, пак се брзо врати (Змај 4).

Патрола ће *пораспитати*, *поразговарати*, па отићи (КБС, 381).

Дошао [сам] да вас *позабавим*, да вам отпјевам коју коледу под прозором (Шов. 1, 143).

Цвијет ... који из кубе виси ... послан на дар цркви ... из Одесе, тако је мајсторски испослован, да сваки поглед примам и *позаустави* (Врч. 5, 65).

Рацко поручио да можемо да идемо у Пејковац да се упознамо и да се *поразговарамо ко људи* (Иванов. И. 1, 186).

Чињеница да се трајање интервала у коме се одвија радња делимитатива оцењује као кратко, огледа се и у речничким дефиницијама, у којима се обично користе прилози 'мало', 'кратко'. Чини нам се да су прецизније дефиниције које не истичу кратко трајање радње, већ само указују на њену ограниченост, јер интервал трајања радње не мора увек бити кратак, може бити неутралан или дуг, пошто делимитатив сам по себи не означава одређену меру трајања, већ само њену ограниченост. Да ли ће се неки временски интервал окарактерисати као дуг или кратак зависи од процене учесника конкретне ситуације. Примери: Ту смо *попобили три дана* (Лика, Шкар. 1) и Добро је њему (покојнику) било: *два три дана попоболовао*, па се смирио, а ја не могу ни да умрем ни да оздравим (Хрв., Арс.) могу се различито тумачити, „(два) три дана” са различитих перспектива могу изгледати као дуг или као кратак период. Томе у прилог говори и појава својствена разним словенским језицима о којој је писала М. Ивић (1982), да приликом глаголске префиксације префиксом *по-* може доћи и до аугментирања. М. Ивић (1982: 56) наглашава да је у науци о словенским језицима распрострањено уверење да префикс *по-* „детерминише трајање радње у деминутивном смислу”, али да се у језицима затиче и другачије стање, односно да овај префикс означава и вршење радње дужи временски период или у већој количини. У примерима које смо анализирали на два места се јављају одредбе које не упућују на кратак период вршења радње:

Е, па има *прилично попоићи* до Бороа, господине – притужи се госпођа Бардел (Креш. С. 4, 186).

Хајде, макар, да вам мало и причам, рече Дедо, *попошутје позадуго* и отпоче (Сарајл. 1, 21).

Делимитативна ситуација може бити укључена у низ других ситуација које следе једна за другом. Посматрајући употребу префикса *по-* за изражавање делимитативности у руском језику, Кронгауз истиче да се код глагола са префиксом *по-* радња која је, по правилу, ограничена другим радњама често оцењује као секундарна, небитна и кратка (Кронгауз 1998: 196):

Он ме љубазно прими, *поразговори се* са мном, па отиде на посао (Мат. 3, 104).

Мој би баба Никола често долазио, видити ме; *поразговорио би се* са мном, и питао би ме, како ми је (Дос. 10, 40).

Он се усправи, подбочи, бира просто шта са мном да уради ... па заборави на мене, па *се* уз брвно *понаслони*, па *позажмури*: „Ој, Мораво, моје село равно!“ (Наст. 1, 78).

Саслушавши причу, игуман *се* као мало *позамисли*, па потом оберучке заглади браду, што је био знак да је нашао решење (околина Београда, НПр, Радовановић-Ерић Б., Раск. 27, 31).

Часни поп Никола као да ме није право чуо, протирући рупцем знојни врат – вргне на се крст, *попозамукне* па ће у неке надовезати: – А ма ја сам све ово слушао на своје уши (Буд. 2, 90).

На раскршћима *попостајали* мало, да се још нашале, и онда би се разилазили и дозивали једно друго кроз смијех и пјесму (Шим. 2, 101).

Она је замишљено *попоћутала*, па ће ме онда запитати: – Је ли, то је тако, као кад метнем шећер у чашу воде, кад се истопи, па га не видимо? (Вуч. 1, 183).

Он говори, говори, мало *попоћути*, па опет говори (Банија, Ворк.).

Хајде, макар, да вам мало и причам, рече Дедо, *попошутје* позадуго и отпоче (Сарајл. 1, 21).

Кадшто би јој реч задрхтала и онда *би* мало *позастала*, уздахнула би, па би опет наставила (Вој. сп., 93).

Путом је знао *позастењати* па *прозморити* рањеник: – Анђо, привежи ми потпашај (Буд, 2, 58).

Ручао си, *поприлегао* си мало ... да проспаваш (Нуш. 28, 104).

Делимитативна радња и нека друга радња могу бити и симултане:

Девојка за удају, а ми никад нисмо сели, да тако о томе мало промислимо и *поразговарамо* (Нуш. 2, 11).

Пођи са мноми ти, сине мој! Почувај ме у путу; *поразговарај* ме у туђини, докле узаживим (Мил. М. Ђ. 26, 44).

Мало постојасмо и *поразговарасмо се* с ловцем шкољака (Дим. Ј., СКГл 22, 570).

Пошто се кметови мало поткереце и *поразговарају*, намести им се постеле крајем собе да се спусте (Јелић И. 3, 19).

Он је [Младен] наговорио Црнога Ђорђа да сазове на договор све старешине народне и да с њима *попромисли* и *попрорасуди* о будућем стању Србије (И., 721). Када су се јошг мало пошалили и *понасмњали*, калуђеръ имъ рекне, да е радъ на свой конак вратити се (Игњ. Ј. 1, 44).

Изашао је о поноћи | Из кафане млад појета, | Да се мало пролуфтира, | Да се мало *попрошета* (Змај 1, 578).

Жени уништаваш живот, доводиш је до лудила и до смрти – зашто? ... Да се мало проведеш, *позабавиш*, да насликаш слику, да створиш себи епизоду (Јанк. Мил. 1, 160).

Дакле, делимитативима у српском језику се изражава „ситуација која се одвија у ограниченом временском интервалу који се оцењује као кратак, неутралан или дуг“ (Ивановић 2012: 220). Најчешће се интервал процењује као кратак, а да би се одредио као дуг, потребна је употреба одговарајућих одредби. У неким примерима у којима недостају одредбе немогуће је одредити дужину трајања радње. Петрухина (2009: 99) сматра да је временска ограниченост делимитатива у вези са количинском и прагматичком оценом, које утичу једна на другу: емоционални однос говорника према радњи утиче на његову перцепцију трајања временског одсечка обухваћеног радњом. Позитивне емоције у нашем сазнању скраћују време, тј. остављају утисак брзог протицања времена; негативна осећања, напротив, чине као да време споро пролази. Дакле, интерпретација дужине трајања делимитатива зависи од природе ситуације.

Клајн о префиксу *по-* у овој функцији каже да је изразито продуктиван, али да такви глаголи имају врло малу фреквенцију и да се највише срећу у преводима с руског (2002: 267). Упоредјујући украјински и српски корпус, Ивановић (2012: 225–226) наводи да су делимитативи доста заступљенији у украјинском језику и да упркос потенцијалној продуктивности која чини теоретски могућим образовање делимитатива од већег броја мотивних основа, употреба делимитатива у савременом српском језику је веома ограничена и своди се практично на десетак глагола. Може се рећи да ови глаголи носе извесну субјективну оцену радње и да ће се јавити углавном у разговорном језику, ретко у формалним ситуацијама.

Најзаступљенији су глаголи говорења²¹⁷: *поиздиванити, поразговарати (се), поразговорити (се), попроразговарати се, попрораспитати се, понашалити се, поочијукати, попрошалити пораспитати (се)*, укључујући и глаголе одсуства говорења *пооћутати, попозамукнути, попомучати, попоћутати, попошутјети, попрећутати, поприћутати, поприћуткивати, позамукнути*, и продукције звука: *позамуцати, позастењати*; затим глаголи мишљења: *попромислити (се), попроразмотрити, попрорасудити, поразмислити (се), поразмотрити*; глаголи различитих активности: *позаклимати понаправљати се, поповарити, поповригати, поповрети, поподигнути, попроиграти се, посиграти се, поочитати, поразгледати, посаслушати се*; глаголи кретања: *попотрчати, попоићи, попошетати*; глаголи који означавају неко заустављање, мировање или кашњење: *позакаснити, позауставити (се), позадржати се, позастати, постајати, попостајавати, попостајати, попостојати, попостајкивати, попрекинутити, попрестати, попристанути, попристати и попричекати*; глаголи положаја у простору: *понаслонити се, поприлећи, поприсести*; глаголи перцепције: *попогледати, попослушати, попоњушити, попропипати*; као и глаголи стања: *позабавити (се), позажмурити, понасмејати се, понасмехнути се, попретрпети*. Најфреквентнији глаголи из ове категорије су *поразговарати* и *позабавити (се)*.

Осим код глагола са префиксом *по-* делимитативну семантичку нијансу налазимо и код глагола са префиксом *при-*: *приуоставити се, припомоћи, припоместити се, припогледати*²¹⁸, *приповратити се, призакаснити*. Ово су

²¹⁷ Према подацима које наводи М. Ивановић (2012: 225), најзаступљенији су глаголи који означавају положај у простору, глаголи говорења као и егзистенцијални глагол *поживети*. Петрухина (2009: 98) наводи да се делимитативи не образују од терминативних глагола који искуључују постизање делимичног резултата, нпр. од деструктивних глагола: *зубити – погубити, тонутити – потонути*; глагола премештања и кретања: *вешати – повешати, ставити – поставити, садити – посадити*; глагола осећања и интелектуалне делатности, говорне активности, тако да се ограничење дужине своди на јединични акт перцепције, говора и сл. Не образују се од глагола стања (Падучева 1996: 146), као ни од глагола који означавају привремено стање (*поболел, *помок, *поприсутствовал). Веза делимитатива са категоријом активности има семантичку основу, јер је неопходна контрола субјекта над протицањем радње, као и контрола њеног почетка и завршетка.

²¹⁸ Значи и боље погледати – тј. појачавање радње у нав. пр. и у примеру:

Требало би мало *припогледати* темеље тих његових грађевинских „предузимаћина” (интернет),

али и ’мало, кратко време погледати’:

глаголи непуног дејства, непотпуне радње, ограниченог степена, смањеног интензитета:

После неког времена схватиш да превозно средство у ком си стоји. Па не брини, то је емпатични Мајстор од малопре *приуставио* да залије кафу у грло, има и он потребе (Интернет).

Дјеца спавају, па нам је лакше опремити и *приудесити* путне ствари (Ков. А., РМС).

Антица се трже из мисли и *припомјести* (Ћип., РМС).

Дану боље *припогледај*, да се нијеси по срећи повео (Љуб., РМС).

Прође ... поскокне ... па се *приповрати* (Радул. Ј., РМС).

Да нисте ... мало *призакаснили* с тим водоводом? (Пол. 1959, РМС).

У РМС су забележена и два делимитативна глагола са префиксом *про-*: *проразговарати се* (заст.), *просклизати се*.

Дошли смо да *се* о оном јучерашњем *проразговарамо* (Игњ.).

Стога ми се хоће прошетати до језера и ондје *се* малко *просклизати* [на леду] (В. 1885).

2.2. Пердуративи

Пердуративи изражавају ситуације које су трајале у одређеном временском интервалу и испуниле тај интервал у потпуности (Поповић 2008: 191–192; Зализњак–Шмељев 1997: 95; Петрухина 2000: 190; Тошовић 2009: 95)²¹⁹. Обухваћеност, целокупног интервала ситуацијом доводи до фокусирања пажње на интервалу, а не на ситуацији за разлику од делимитатива, где је у фокусу сама ситуација (Кронгауз 1998: 126). Зализњак–Шмељев (1997: 95) истичу у пердуративима и присуство прагматичког елемента – негативне оцене ситуације од стране говорника.

Ивановић (2012: 233) као основни елемент семантике пердуратива истиче ограниченост трајања ситуације одређеним временским интервалом који је у потпуности обухваћен њом, од своје почетне до завршне границе. Ове границе интервала могу се подударати са границама саме ситуације и у том смислу у

Ђеде Шако напола отвори очи, *припогледа* их, па ће успорено и иза зуба... (интернет).

Ево вратио се са славе па да *припогледам* шта има (интернет).

²¹⁹ Нису усаглашена мишљења у вези с тим да ли је ситуација оцењена као дуга или радња само обухвата одређени интервал (Поповић 2008: 191, Зализњак–Шмељев 1997: 95). Тошовић (2009: 96) наводи да пердуративни глаголи могу изражавати и дугачку и кратку радњу.

семантичку структуру пердуратива као имплицитни смислови улазе фазни елементи „почетак” (као могућа пресупозиција) и „завршетак” (као могућа импликација).

Пердуративност код монопрефигираних глагола у српском језику изражава се помоћу префикса *про-* (*провести*), *пре-* (*преноћити*), *од-* (*одлежати*) и *за-* (*заноћити*). Међутим, код двопрефигираних глагола, ови префикси не реализују значење пердуративности. Пердуративност можемо препознати само једном у примеру из нашег корпуса, који је обележен као индивидуална твореница. Глагол *проуздисати* означава испољавање одређеног стања, експлициран је временски период који се оцењује као дуг, а присутан је и негативан емоционални став говорника према радњи, тј. њеном трајању:

Еј, Като, не знаш колико сам дана и ноћи за те *проуздисао!* (Новак Вј., РМС).

Према речима М. Ивановић (2012: 252), делимитативност и пердуративност чине акционалну категорију која се налази на пресеку поља лимитативности, дуративности (и, шире, квантитативности) и фазности. У оба случаја означава се радња која се одвија у ограниченом временском интервалу.

Делимитативи означавају радњу која се одвијала у ограниченом временском интервалу, након чијег истека је и сама радња престала. Трајање тог временског интервала најчешће се одређује као кратко, ређе као дуго, а понекад оцена трајања није исказана. Делимитативност се најчешће изражава префиксом *по-*, а забележени су и случајеви редупликације овог префикса. Нешто је ређи префикс *при-*, а забележено је и неколико делимитативних глагола с префиксом *про-*.

Пердуративима се изражава ситуација која је трајала у одређеном временском интервалу и потпуно обухватила, испунила тај интервал. Трајање интервала је лексички конкретизовано²²⁰ и најчешће се оцењује као дуго уз

²²⁰ Говорећи о пердуративима, лингвисти истичу чињеницу да трајање интервала мора бити наглашено и одређено: „границе радње која је изражена пердуративним глаголом морају бити истакнуте, тј. представљају обавезан аргумент у структури одговарајућих предиката” (Поповић 2008: 193), па нпр., предикати са префиксом *од-* без аргумената са временским значењем претварају се у финитивне (*одспавати* неколико сати : *одспавати*). Префикс са значењем пердуративности исказује провођење извесног временског одсечка у акцији обележеној основним глаголом, зато пердуративни глаголи захтевају облигаторну допуну са значењем временске мере (Митриновић 1990: 113). Док код простих глагола временска карактеристика

негативан емоционални став говорника према радњи, тачније њеном трајању. Забележен је само један пердуративни глагол са два префикса: *проуздисати*.

3. Акционалне плуралне модификације: мултипликативност и семелфактивност

М. Ивановић (2012: 258) под акционалним плуралним модификацијама подразумева све модификације повезане са квантификацијом процесуалне ситуације, било да је реч о њеној рашчлањивости на микроситуације, било да је реч о понављању микроситуација. Она у својој анализи прати и делимично модификује семантичку класификацију типова В. С. Храковског (1989)²²¹, која обухвата монотемпоралне: мултипликативност /семелфактивност и дистрибутивност, заједно са кумулативношћу и политемпоралне: репетитивност и итеративност²²². У оквиру плуралних акционалних модификација ми ћемо се бавити само дистрибутивним и кумулативним глаголима²²³, јер само они имају свој морфолошки израз, док мултипликативност не представља акционалну модификацију, већ акционално својство²²⁴ и пре свега је изражена лексички, што значи да је садржана у значењу саме глаголске лексеме, па ће остати изван наше

представља само једну од потенцијалних могућности њиховог окружења, код пердуративних деривата она је саставни део њихове семантичке структуре (нав. дело: 113).

²²¹ Руски лингвиста В. С. Храковски (1989) подробно је описао три типа синтаксичко-семантичког мноштва радњи: дистрибутив, мултипликатив и итератив. Разлика између ових типова мноштва радњи, према Храковском, заснива се на следећа два критеријума: време вршења радње и актанти који учествују у вршењу радње.

²²² За разлику од Храковског, Падучева у плуралне ситуације убраја само категорију „многостепености” (итеративности) и дистрибутивности, које се једна од друге разликују по једнакости/неједнакости субјеката (Падучева 1996: 27).

²²³ Дистрибутиве (*поженити*) и кумулативе (*налагати, накласти*) Љ. Поповић посматра у вези са „реализацијом резултативне функције уз допунске семе”, истичући, међутим, да се они концептуализују мултиакционално, тј. као збир радњи (Поповић 2008: 207–212). Б. Тошовић (2009) их разматра у оквиру различитих група модификација – кумулативе (*накувати*) у оквиру модификација степена, а дистрибутиве (*прекопати*) у оквиру модификација редоследа (заједно са фазним глаголима и комитативима).

²²⁴ Под акционалним својством Ивановић (2012: 457) подразумева иманентна обележја протицања ситуације која нису формално изражена, за разлику од акционалних модификација, које представљају додатна значења (семе) која одређују ситуацију с обзиром на променљива обележја њеног протицања у времену и формално су изражена на нивоу глаголске лексеме или шире.

класификације, која је заснована на формалним, творбеним критеријумима (в. Ивановић 2012: 268). Такође, нећемо посебно издвајати ни семелфактивне глаголе, јер је семелфактивност, такође, акционално својство радње, а његово формално обележје је најчешће суфикс *-ну-*, ређе префикси *за-* и *по-*, којима у нашем корпусу таква функција није забележена. Такође, ван нашег интересовања остају и ситуације које је М. Ивановић означила термином репетитивност, јер нису представљене акционалним класама глагола, и итеративност, јер је најчешће изражена суфиксима и у неколико глагола редупликацијом префикса *по-*, што смо споменули у поглављу V. 3.

3.1. Дистрибутивност

Ситуација означена дистрибутивом рашчлањена је на више микроситуација које се могу одвијати сукцесивно, једна за другом, или истовремено, али су представљене као једна целина. М. Ивановић дистрибутивност дефинише на следећи начин: „дистрибутивност се као акционално обележје одликује унутрашњом рашчлањеношћу процесуалне ситуације, монотемпоралношћу и таквим саставом учесника макроситуације у коме се свака микроситуација разликује по једном актанту или по једном актанту и сирконстанту (на пример, код диверсатива и цислокатива), односно, у коме у свакој микроситуацији постоји бар један актант који је заједнички свим микроситуацијама” (Ивановић 2012: 288).

Храковски (1989: 23–24) дистрибутивни тип карактерише следећим семантичким ознакама 1. мноштво ситуација које се понављају $P_1, P_2 \dots P_n$, а које се извршавају у једном периоду времена 2. у свакој од ситуација које се понављају и чине то мноштво могу учествовати исти и различити актанти. Према карактеру актаната, издваја субјекатски дистрибутив, објекатски дистрибутив, адресатски дистрибутив и субјектни дисперсив.

Дефиниције дистрибутивних глагола у речницима најчешће садрже сегмент метајезика ’једно за другим’. Ипак, око темпоралних карактеристика

дистрибутивних ситуација, мишљења лингвиста се размимоилазе²²⁵. Док неки прихватају да временски параметар има класификујућу улогу и да се у зависности од њега дистрибутиви деле на симултане (истовремене) и сукцесивне (континуиране), други истраживачи сматрају да се дистрибутивне ситуације састоје само из континуираних микроситуација (Исаченко 1960: 287).

Дики издваја три могуће интерпертације одвијања радње дистрибутивних глагола: 1. 'једна за другом', 2. 'истовремено', 3. 'са нерегуларним периодом између понављања'. Интерпертација зависи од контекста, али, ако нема контекстуалних елемената који подржавају неку од интерпертација, по правилу се претпоставља темпорална дистрибутивност ('једна за другом') (в. Дики 2002: 110).

У семантици дистрибутива важно је нагласити да је реч о мноштву ситуација и расподели радње на све учеснике, док је ирелевантна чињеница да ли се микроситуације одвијају сукцесивно или симултано, као и да ли је време које пролази између микроситуација краће или дуже. Исти глагол може указивати и на симултану и на сукцесивну дистрибутивност, па су семе симултаности и сукцесивности неважне за семантику дистрибутива и налазе се на периферији поља дистрибутивности и најчешће је потребан контекст да би се утврдило о ком типу дистрибутивности се ради, а често ни контекст није довољан да би се то са сигурношћу тврдило. То је посебно карактеристично за тзв. субјекатске дистрибутиве, док код објекатских можемо говорити о сукцесивности када је само објекат збирни актант, а субјекат јединичан (уколико један субјекат врши исту радњу на више објеката, онда ће је највероватније вршити сукцесивно, на једном по једном објекту), док у дистрибутивним ситуацијама које обухватају више објеката и субјеката не можемо са сигурношћу тврдити да ли је у питању симултано или сукцесивно одвијање микроситуације (в. Ивановић 2012: 288–289). Иако није правило, може се приметити да се сукцесивни дистрибутив чешће јавља са несвршеним основама, а са свршеним чешће има значење умножености (уп. Ројзензон 1966: 92).

²²⁵ У руском језику, у ком се дистрибутивност исазује префиксима *по-* и *пере-*, постепеност радње маркирана је префиксом *пере-*, док се истовременост исказује префиксом *по-* (Маслов 1965: 76–77).

Више субјеката:

Старије му *се* сестре *изудале*, остала само још једна (Јањетовић Ст., БК 1911, 579).
Око 8 сати увечер сви *издођемо* (Гол. Мих. 2, 79).

Оде Милунка на свадбу. Ама *ће* да ју ноћас *издоваћају* сватови (Параћин, В—С).

Луца узе с ногу Исусових бројанице, те једне даде домаћину. Све петоро *понаврсташе се* пред ликом (Мат. 12, 181).

Остану двојица тројица, сједну на камен, уморни већ од скакања по зидовима, ослоне се у хладовини о пушке и *позаспу* сви (Калеб 4, 134).

Више објеката:

сукцесивно:

Већ је у мислима гледала нове поклоне што јој је прота *подоносио* (Јакп. Ђ. 17, 368).

Раздерат ћу ја сада одјећу, *поразбацати* оружје, трескати главом о ове стијене, и још којешта налик, да ћеш се чудити (Вел. 3, 242).

Предложио сам му да *поразбија* неколико празних флаша (Пек. Б. 4, 286).

Брата Мата врати опет сва она кола кући Јанковој, *поиспалчива* волове, па их нагна у чајир (Глиш. 6, 162).

Јучер сам све књиге лијепо сложила по реду, а данас ми их Милица *поиспревртала* (Лика, Богдановић Ј., РЈА).

тешко одредити:

Улетео [је] у кућу да *поразбуди* чељад (Костић Д., Борба 1951, 103/5).

Кројачи и крзнари *поразвјешали* своју робу (Бен. 4, 104).

И ове је године било ваљда прико четири стотине Оточана затворено. Једва су се *поискупљивали* (Оток, Ловрет., ЗНЖ 4, 81).

Он [Бећир- паша је] ... све отличније знаменитије ... људе, у кнежевинама вилајетским за кнежеве *поизпостављао* (Бат. 1, 10).

Пред вече управитељствено *поизприлепљује* по вароши опомену да се људи не састају (Илић Ј., Груј. 3, 69).

Сукцесивност, тј. издвајање микроситуација и експлицирање њиховог континуираног распореда у времену може бити изражена и лексичким маркерима сукцесивности: *један по један, редом* и сл.

Његови другари што су с њиме становали *издолазише један по један* (Јакш. Ђ. 5, 157).

Тако се сви кнезови *један за другим испредаваше* (Браство 9 и 10, 9).

Прави ваљушке, ређај их *један по један* у шерпењу у млеко, док не *будеш све испоређала* (Поп. К. 1, 182).

Који су се путем *испоразболијевали* (т.ј. редом разбољели), оне су на коњима носили (Куш. 1, 208).

Млада поранила, па наложила ватру, донела воду, *исполивала свекра, свекрву и све редом* (Параћин, В—С).

Кад је заспао у мом кревету, згрчивши се поред зида, уморна *сам* и редом поотварала прозоре (Стев. В. 1, 147, из грађе за Р. САНУ).

И тако, све једно за другим, ево шта *се поиздогађало* (Вин. 4, 306).
Другда *се* [кола] *поизређају* по сто једна за другима, да се не виде од пра (Дос. 11, 70).

Као важну особину дистрибутивног мноштва ситуација Храковски наводи да је број ситуација које улазе у скуп једнак броју појединачних представника збирног актанта (1989: 34–35). Мноштво ситуација је маркирано глаголским префиксом, а множински карактер субјекта или објекта не мора се изразити само граматичким обликом множине именице којом се изражава дати актант, већ може бити изражен и збирном именицом (која може бити граматички или лексички збирна) и која већ у својој семантици садржи сему мноштва:

Браћа *су се изодвојила* (Бак. 1).
Ситна *се трава исповијала* | Дол' по игришту, по девојачком (Вук, Рј.).
У школу ... *су се* већ многа деца исповраћала (Јакш. Ћ. 6, 27).
Народ *се исповраћа* из збегова (К—Ј 2, 198).
Народ *поизлазио* из кућа на улицу, бацају шешире у вис и урнебесни „Живио!“ ори се из небројних грла (Бег. Н. 1, 20).
Свану. Чељад *се изподизаше* (Нев. 2, 141).
Чељад *се испробуђивала, поустајала* (Лаз. Л. 1, 181)
По томе *се свјетина* мало *поразиће* и осташе сами гости (Новић, Даница 1861, 421).
Свјетина *се* помало *поразила* (Крешић С. 4, 64).
Дружина *је сва испогибавала* (НП Бег. Н., XIV, у предговору).

Метонимијским преносом (први пример) или синегдохом (друга два примера) може се објаснити чињеница да и неке именице у једнини могу означавати збирност:

Цела варош (= *сви становници вароши*) *је поустајала*, нека вест се шапуће од ува до ува, ко је чује, застане, запањен (Миланк. 1, 24).
Лук се никада не копа, него се плије; осим ако се трефи, да обритко *поизлази*, окопају га жене два, трипут (Варош, Слав., Лукић Л., ЗНЖ 24, 162).
Кад узре [боранија], отврдне па *се* поцепа и *пораспада* као капут просјачки (Чипл. 4, 27).

За маркирање мноштва актаната често се користи заменица квантификатор *све*, којом се истиче да ситуација обухвата све чланове збирног актанта:

Сви чланови те породице *изнаместали су се* дане може боље бити! (Пујић Р.).
Цела ствар окончала се тиме да *су се сви изопијали*, и ту легли спавати (Бат. 1, 330).
У тој су бици сви јунаци *испогибали* (Куш. 1, 216)
Док им не дође ова најмлађа сна у кућу, све би мирно и лијепо, а од кад им она праг пријеђе, све се изврну, сви се испознадише (Лика, Богдановић Ј., РЈА).

Сви моји кардаши ... су *испомрели* (Гол. Мих. 1, 41).

Ми, нао, реда ради, казали да не морају данас ић кући, а они сви *поостајали* на ноћ (Пеић–Бач.).

Сви су нам ... обручи на [судовима] ... попуцали, па морамо све *изновице изнабијати* (Лика, Богдановић Ј., РЈА).

Заменицом *сваки* индивидуализују се учесници ситуације, а самим тим издвајају и посебне микроситуације.

Сваки од ова два случаја *подраздељује се* на друга два (Неш. 1, 157).

Свака од тих гомила *подраздељује се* према природи мера на четири одељка (Неш. 2, 149).

Наш Чича не може да стигне да са сваким *поразговара* (Дуд. 1, 74).

Пуковници *се поразилазише* сваки своје стегу, да их спреме за поход (Кнеж. Л., 391).

Рекосте једна [кћи] вам је већ у државној служби, то је довољно. Ми не можемо *понамештати* сваког ко се роди (Макс. Д. 1, 145).

Као што смо већ споменули, могу се издвојити субјекатски (а) и објекатски (б) дистрибутив (Храковски 1989: 34). Нема посебних средстава за њихово изражавање, већ зависе од валентних својстава глагола. Субјекатски дистрибутиви најчешће су непрелазни глаголи (*испоумирати*, *поразболевати се*, *поизокретати се* итд.).

(а)

Отада су се *поиздешавале* разне ствари (Станић Мил. 3).

Већ се сватови *поиздизали*, окупили се ... Сунце огрануло (Нев. 2, 240).

У једнокатној вили ... мокри су се људи *посвукли*, поткурили ватру и подметали одјећу, да се суши (Нож., 330).

(б)

Иди *изотварај* све прозоре, те изчисти и испајај ону собу (Морава, В–С).

Напишем ја све што ми је рекао, *испоздрављам* и жену и децу и комшије поименце (Весел. 19, 136).

Све то с главама у облацима треба *испокажњавати* за најмањи пропуст (интернет).

Може се десити да је повратна форма глагола субјекатски дистрибутив, а неповратна објекатски:

Ја сам стражу јако *изопијао* (Ат. Б. 3, 169).

Тада се све девојке *изопијају*, али истински, тако да газда изгуби сваку моћ над њима (Андрић 3, 107).

Сви сељани осташе као приковани на своје месту; нико не смеде оком мрднути, а неки, из превелика усрђа, беху *позавлачили* главе под клупе (Ранк. С. 1, 188).

Узимала би у свој дворац по једну или двије пурице од свога рода ... и одгајала дјецу. Неколико је дјевојака тако *изудала* (Ђал. 6, 117).

Старије му *се* сестре *изудале*, остала само још једна (Јањетовић Ст., БК 1911, 579).

Поједини глаголи захтевају и мноштво објеката и мноштво субјеката:

Дођосмо у „Ћатиновачу”. Ту *посилазимо с коња* те поп свети водицу (Весел. 5, 56).

Семантичко-валентна структура глагола може захтевати и адресата, то су тзв. адресатни дистрибутиви, који су истовремено и објекатски (пораспродати некоме нешто)²²⁶: „Ако се у реченици изражава адресатни дистрибутив, у њој се изражава и објекатски дистрибутив, обрнуто није тачно“ (Храковски 1989: 37).

Ти *ћеш то мало очине сермије самим бирташима и музикантима пораздавати* (Бачка, Радон. Н.).

Своју сладку загрлио мајку, | С њом се млађан сладко наплакао | *Њој је тужан ране поодкриво* (Бот. 1, 152).

Нешто би сељаци свом учитељу подонашали (Јурк. Ј. 2, 126).

Испродавали своје коње и магариће сакацијама (Срем. 9, 9).

Тим шеретски расположеним директорима треба исподавати одказе (Интернет).

Испоклањао је знатне суме удружењима и *испозајмљивао многим новца* да му не врате (Лал. 6, 324).

Испозајмљивао сам жито суседима који нису могли оврћи своје, па сам остао без хљеба (Дубица, Хрваћ.).

Највише својих *кумпијера* Марковић *поиспоклања сиротињи* (Лика, Богдановић Ј., РЈА).

Он [Вук] пише Копитару да узме од таште му ону цедуљу што је оставио и да *поисплаћује коме што треба* (Стој. Љ. 2, 194).

Свима нам је у школи издавао свакаква имена (винковачки крај, Павичић С., РЈА).

Ту се викало само против Вели-паше, и тражило да пусти босански батаљон и *пораздијели народу оружје* (Андрић 10, 417).

Неки од ових глагола, обично деструктивне семантике, имају негативну денотацију:

Видили [смо] њега [Родифиникина] тако здраво расположена и весела, да је и *циганима свирачима сва ћеманета (скрипке, фиолине)* из њихових руку *поизотимао* (Бат. 1, 309).

Ту сам видео *многе Турке* којима су *носеви и усне поизодсецане* (Рад. М. 2, 87).

²²⁶ У неким примерима адресат није експлициран, али се његово постојање подразумева: Председник ... похитао брже боље да ручак откаже и да *јестиво пораспрода* (Јаг. 2, 355). Трећи сталеж ... одузе племству ... баштине ... па *их испродава и пораздели* (Преодн. 1873, 30).

Кад спавамо сваки имамо свој сандук, па се у сандук затворимо, да нам не би [звериње] уши *поизодгризало* (НПр Вук, 53).

Гледаш тмолу осветљена лица светитеља, којима су још Турци *поизбијали очи* (Мил. М. Ђ. 18, 46).

Ударио га „штоглом” у леви образ и све му зубе *поизбијао* и просуо по порти (Срем. 11, 210).

Од тога манастира стоји још четвртаста кула, и неки црквени зидови на којима су се одржали свечи, којима су Турци *поизбадали очи* (Мил. М. Ђ. 23, 26).

Међу двопрефиксираним глаголима највише има дистрибутивних глагола. Дистрибутивну акционалну модификацију у глагол уносе префикси *по-*²²⁷ и *из-* и у неколико глагола префикс *раз-*. Већина глагола са овим префиксом има значење конкретних, физичких радњи: *изаграђивати, изадевати, изамашћивати, изасаћивати, изачепљати, издоносити, издохватати, изнабадати, изнабијати, изнавезивати, изнадизати, изнадодавати, изнадувати, изналазити, изнаметати, изнамирити, изнамицати, изнаправити, изнатезати, изнатркаљати, изнафрљати, изначињати, изначичкати, изобадати, изобијати, изограђивати, изодгризати, изокивати, изокрајати, изокрпити, изомакати, изопирати, изоплетати, изоправљати, изопрашити (се), изотварати, изотирати, изоткивати, изотпушитати, изотресати, изразбуђивати, изразваљивати, изразгледати, израздавати, израстајати се, изувлачити, изуједати, изуметати, изумивати (се), изупредати, изупрскати, изутезати, исакривати, испобадати, испобијати, исповешати, исповијати, исповраћати, испограђивати, исподавати, исподвлачити, исподењивати (се), исподешавати се, исподизати, исподмазивати, исподметати, исподогађати се, исподупирати, испозавадити, испозајмљивати, испозатварати, испоздрављати (се), испокажњавати, испоклапати, испокрајати, испокривати, испокрити, испокупити, испокуповати, исполагати, исполивати, испометати, испоодузимати, испоотварати (се), испописивати, испоплаћати, испоправљати, испопримати, испопродавати, испопрскати, испопуњавати (се), испопушитати, испораздавати, испоредити, испоређати (се), испорубљивати, испосакривати, испотирати, испоткивати,*

²²⁷ Филип и Карлсон (2001), наводе да дистрибутивни префикс *по-* показује све типичне особине 'множинског маркера'. То су морфеме које се обично додају глаголу и изражавају широк опсег 'дистрибутивног' смисла, указују на велики број акција које укључују више учесника, времена или локација). У српском језику такви би били и други дистрибутивни префикси – *из-* и *раз-*.

испоткрпљати, испотписивати, испотплетати, испребирати, испребрајати, испрегледати, испредавати (се), испрекађивати, испрекрајати, испрекрижати, испреливати, испремазивати, испремеравати, испрепињати, испрепродавати, испресађивати, испритискати, испробадати, испробијати, испробуђивати, испробуразити, испробушивати, испроваљивати, испровлачити, испродавати, испролазити, испроналазити, испрорезивати, испросецати, испростирати, подносити, позабадати, позабележити, позабијати, позавлачити (се), позаглављивати, позадевати, позадуживати се, позакивати, позаклапати, позакључавати (се), позакључати, позаконавати, позаконати (се), позакрити, позалагати, позалепљивати (се), позаливати, позамазивати, позаматати, позамрсити, позапаљивати, позапињати, позаписивати, позапрети, позапушавати, позарезивати, позаробљавати, позасадити, позатварати (се), позатискивати, позатицати, позатрпавати, позадуживати се, неизбацивати, неизбележити, неизбијати, неизбудити (се), неизвадити, неизвршавати, неизвршити, неизвући, неиздешавати се, неиздоносити, неизљубити се, неизљубљивати се, неизнабављати, неизналазити, неизопачавати, неизопирати, неизопрашитати се, неизотварати (се), неизотварати, неизотимати, неизређати се, неизручивати, неискажњавати, неискаламити, неискитити, неископавати, неископати, неискупити, неискупљивати, неискуповати, неиспалчивати, неиспеглати, неиспецати, неисписивати (се), неисплатити, неисподвлачити, неисподогађати се, неиспоклањати, неиспреграђивати, неиспредавати, неиспрелепљивати (се), неиспрепињати, неиспресађивати, неиспримати, неиспробадати, неиспробијати, неиспродавати, неиспродати, неиспролевати, неиспуњавати, неиспушитати, поистеривати, поистоварити, поистребити, поистресати, понабадати, понабацати, понабијати, понабирати, понабрајати, понадевати, понадобијати, понадовлачити, понажећи, поназадевати, поназначити, понакуповати, поналазити, понаплаћивати, понасадити, понасађивати, понасећи, поокивати, поопрашитати (се), поослобађати, поослободити, поотварати (се), поотварати, пооткивати, пооткривати, пооткупљивати, поотпетљати, поотплатити, поотплаћати, поотпушитати, поотровати, попроизбрати, поразапињати, поразбацати, поразбудити, поразвезати, поразгодити, пораздавати, поразделити,

пораздељивати, пораспоклањати, пораспосудити, пораспродати, посакривати, посакупити, посакупити, посилазити и сл.

Велики је број глагола који означава промену положаја у простору: *изнагињати се, изнаместити (се), изокретати, изукритати (се), исавијати, исповаљивати се, исповити се, исподизати (се), исполегати, испосувраћати се, испреваљивати, испреврнути, испреврнути (се), испревртати (се), испреврћати, испремештати, испремицати, испреносити, испреокретати, испрепречавати се, испретурати (се), позабацивати, позавлачити, поизваљивати (се), поизвраћати се, поизвртати, поизврћати, поиздизати (се), поизокретати се, поискривити, поисподизати, поиспостављати, поисправљати, поисправити, поисправљивати се, поиспреваљивати се, поиспревртати, поиспредавати (се), поиспредстављати се, поиспрекритати, поиспретурати (се), поиспретурати, поистроваљивати, поистурати, понавешати, понагињати се, понаместити, понаместити, понаслезати, понаслањати се, понахеривати се, поостављати, попревртати, попреметати се, попреметнути, попремештати, попретурати се, поразвалити се, поразвешати, поразврљати, поразместити (се), поразметати, поразмештати, поразредити (се), поразређивати, посвраћати* и сл.

Чести су и глаголи који означавају неко стање: *изнадувати се, изназепсти, изнапијати (се), изопијати (се), изотеснети, изразболевати се, исполевати се, испонапијати (се), испоопијати (се), испоразболевати се, испресушивати, испрозебавати, испрозебати, испромрзати, позадремати, позаспати, поижђикати, поизагњити, поизназебати, поизнапијати се, поизопијати (се), поизразболевати се, поиспонапијати (се), поиспрепадати се, поиспропадати, пооздрављати, поопијати (се), поразболевати се, поразболети се* и сл.

Издавају се и друге семантичке групе глагола:

– креативни глаголи: *изушивати, исашивати, испошивати, поизграђивати, поиздизати, поискрпити, поиспрешивати, понаправити, понастварати, поначинити, посаградити, посазидати, посашивати* и сл.;

– глаголи који означавају смрт и сахрану: *изобјешати, изумирати, изумрети, испогибати, испомрети, испосахрањивати, испосмицати, испоумирати, позадавити, позамицати (се), поизвешати се, поизвешати,*

поизгибавати, поизгибати, поизгинути, поиздисати, поизумирати, поистребљивати, посатирати се, посахранити, посахрањивати и сл.;

– глаголи који означавају одвајање: *изобити, изобрезивати, изодбијати, изодвајати (се), изодсецати, изоткидати, изочењавати, израздвајати се, израздељивати, израскидати, израстрзати, израсцепати, испоодвајати (се), испораздељивати (се), испосецати, испредвајати, испререзивати, испрестризати, испретргати, испрочињати, поизваљивати, поизделити се, поиздељивати (се), поизодбијати, поизодвајати (се), поизодсецати, поизоткидати, поизотпадати, поизраздељивати, поизраздвајати, поизразделити, поизрезати, поискидати, поодбијати, поодбити, поодрезивати, поодрешити, поодсецати, пооткидати (се), поотпадати, поотпасти, порасецати, пораскидати, пораспарати* и сл.;

– глаголи уништавања, деструкције: *изразбијати, изразваљивати, израспадати се, испокришити, испоразбијати, испреламати, поиздерати, поизразбијати, поиспреламати, поисцепати, поразбијати (се), поразбити, поразваљивати, пораздирати, пораспадати се, посатирати* и сл.;

– глаголи који означавају спајање: *исастављати, исприбадати, исприбијати, исприкачивати, исприкивати, исприлепљивати, испришивати, позавезати, позавезивати, позалепљивати, позашивати, поизвезати, поизвезивати, поизлепљивати, поиспревезивати, поиспривезати, поисприлепљивати, понаизлепљивати, попришивати, посакупљати, посаставити, посастављати, посвезати* и сл.;

– глаголи вербалних и менталних активности: *испозавадити (се), испоказивати, испроказивати, подозивати, позаклињати се, поискукати, понаименовати, понаређивати, испозаборављати, поизаборављати, поизмишљати, понаизмишљати* и сл.

Дистрибутивни префикси *из-* и *по-* могу се додавати и свршеним и несвршеним глаголима. Према Исаченку (1960: 292), овако изведени глаголи су синоними, како на граматичком, тако и на семантичком нивоу. Има мишљења да дистрибутивни глаголи изведени од имперфективних глагола јасније изражавају постепеност етапа догађаја, јер имперфективни глаголи не ограничавају догађај, већ дозвољавају да се види његов ток. Насупрот томе свршени глаголи

наглашавају резултативност и ситуација је приказана у целини, па су због тога етапе догађаја мање јасне и приметне (в. Крепски 2001: 223).

Код појединих глагола са префиксом *из-* меша се дистрибутивно и тотално-објекатско значење: *испопуњавати*, *испотписивати*, *изнабадати*, *испограђивати*, *исподвлачити* и сл.²²⁸

Била нека „наградна игра”, он није ни знао. Његове колеге *испопуњавале*, ко зна колико листића, он узео један ... Погодите ко је добио прву награду (Интернет).

Најзад *испотписују* неку изјаву (Поп. Ј., Књиж. 1, 328).

Ми смо се пре 20 година у село Церје населили ... и све што је за сиротињу потребно *испограђивали* јесмо за уживленије наших омладина (аноним из околине Ужица, Ђорђ. Т. 17, 415).

Нашла си тисућу грешака и *исподвлачила!* (Мат. 5, 33).

По бројности се истиче и лексичко-семантичка група глагола кретања: *издолазити*, *изобилазити*, *изопадати*, *изотпадати*, *изутицати*, *исакривати се*, *исповраћати се*, *исподолазити*, *испопадати*, *испосакривати (се)*, *испоскакати*, *испонуцати се*, *испрелазити*, *испремеитати се*, *испрескакати*, *испрестизати*, *испридолазити*, *испровлачити (се)*, *подолазити*, *подолетати*, *подосељавати (се)*, *подоћи*, *подоходити*, *поизвлачити (се)*, *поиздовлачити се*, *поиздолазити*, *поизлазити*, *поизлетати*, *поизодлазити*, *поискакати*, *поискочити*, *поиспадати*, *поиспасти*, *поиспети се*, *поиспловити*, *поисповраћати се*, *поиспрелазити*, *поиспрескакати*, *поистрзати се*, *понадолазити*²²⁹, *понапуштати*, *поодилазити*, *поодлазити*, *поодлетати*, *поразбегавати се*, *поразбегати се*, *поразбежати се*, *пораздвајати се*, *поразилазити се*, *поразити се*, *поразметнути се*, *порасипати се*, *порастркати се*, *порастурити се*, *посабрати се* и сл.

Дистрибутиви са семантиком кретања могу означавати кретање мноштва субјеката, односно покретање мноштва објеката у одређеном правцу. Први додати

²²⁸ Дистрибутивно значење код префикса *из-* је секундарно и изводи се из тотално-објектног, које и само има елементе рашчлањености ситуације, те се често дефинише као квазидистрибутивно (Храковски 1989: 40; Клајн 2002: 256). У словенским језицима дистрибутиви и квазидистрибутиви се често формално подударaju.

²²⁹ Х. Филип (2005: 15), говорећи о информационој структури (или тема-рема структури) и реду речи, износи интересантно запажање за руски језик – могућ је распоред *Na dači po-NA-exalo p'janux gostej*, али није могуће *P'janux gostej po-NA-exalo na dači*. Исто тако прихватљиво је *Na dači po-NA-exali p'janux gosti*, али није *P'janux gosti po-NA-exali na dači*. У српском су могуће следеће комбинације: *На викендицу је понадолазило пијаних гостију*, али не може *Пијаних гостију је понадолазило на викендицу*. Исто тако може *На викендицу су понадолазили пијани гости*, али може и *Пијани гости су понадолазили на викендицу*.

префикс у том случају функционише као дистрибутивни модификатор, а други префикс указује на правац (в. Ивановић 2012: 296): *поулазити, поизлазити, подолазити, поносити, поизносити* итд. Храковски²³⁰ (1989: 38) разликује још диверсативне, цислокативне и амбулативне дистрибутиве, који чине семантичку периферију поља дистрибутивности. Диверсативни субјекатски дистрибутив означава такву макроситуацију у којој се јединични представници збирног актанта – субјекта крећу ка разним тачкама распоређеним у простору из неке централне тачке, а објекатски подразумева каузацију таквог кретања збирног актанта-објекта (Храковски 1989: 38). Ознака ове акционалне модификације је префикс *раз*-²³¹. Префикс *раз*- се може у овој функцији јавити и као први и као други у полипрефиксираном глаголу, када има функцију интензификатора већ изречене дистрибутивности.

Он им је писао измишљене Турске фермане ... те по томе се и они Турци прикупише у Српске логоре ... што су се *поразбјегавали* били од страха дахијскога (Новић, Матица 1866, 27).

На подгоричкој скели дочека нас силан свијет, те се *пораздвајасмо* (Мат. 11, 245).

Деца ће седети за засебним столом, нек се *поразмештају* како хоће (Пек. Б. 8, 76).

Затим се сви *порасипаше* преко равнице, као узбуђен мравињак (Косор 3, 16).

Рече Лиокрит то и брзо скупштину разспе, | Па се у куће сви *поразтрчу*, сваки у своју (Марет. 2, 23).

Он избаци из торбе комад круха, издроби га, накваси ракијом и *поразбаца* комадићке (Вел. 1, 143).

Другде су опет кројачи и крзнари *поразвјешали* своју робу (Бен. 4, 104).

Ово значење има и синтаксичку подршку у одредбама којима се представља усмереност кретања на разне стране.

Правилно их [лекаре] *расподелити по болницама* (Дед. В., РМС).

Команда чете нас је *распоредила у разне водове* (Поп. Ј., РМС).

Поуздано вас је Иван предобијао за своје нове идеје ... рече госпођа Ернестина Душану, кад су се већ око стола *поразместили* (Будисављевић М., БК 1904, 112).

И тежаци и тежакиње *поразвалише се по соби* (Ковачић 2, 82).

Тада Мујо уставно војску, | *Поразреди на четири стране*, | Како ваља од куд ударити (НП Вук 15, 373).

²³⁰ Храковски је ове термине преузео од В. Дреслера.

²³¹ Као основно просторно значење овог префикса у литератури се наводи центрифугално кретање. (Поповић 2008: 261; Клајн 2002: 277–278). 'Кретање од центра ка периферији' Д. Кликовац сматра прототипским значењем из ког изводи остала значења овог префикса (Кликовац 1998: 154). Има мишљења (нпр. Шељакин) да префикс *раз*- не може означавати дистрибутивност јер не садржи сему понављања истих микроградњи, већ изражава интензивну расподелу на делове више предмета или једног предмета без ознаке унутрашње плуралности радње.

Остале таблице [са натписом] *поразмештао [сам] по степеницама и ходницима*, тако да би и слеп човек могао погодити, где ми је канцеларија (С. Н. Т., Дело 10, 93).

Ознака овог типа дистрибутива не мора бити искључиво морфолошка (префикс *раз-*), већ и синтаксичка, препознајемо га по одредбама:

Јеврем саветује Милошу ... да иде у Крсну на конак, јер *су се* сељаци *исповраћали својим кућама* (Гавр. М. 2, 582).

Цислокативни дистрибутив односи се на макроситуације у којима се појединачни представници збирног актанта-субјекта крећу из разних тачака ка некој централној тачки. Код објекатског цислокатива додатно се означава да је кретање резултат каузације коју врши актанта-каузатор, који такође може бити збирни (Храковски 1989: 39). Овде је, дакле, реч о центрипеталном кретању, што приближава цислокативе кумулативима.

Посакупе се богови вјечни у дом мједени (Марет. 2, 107).

Овај тип дистрибутива можемо препознати и по одредбама типа *са свих/разних страна* и сл.

Дотле *су издолазили* сељаци *из најудаљенијих села* (Мул. 1, 169).

Господар Јеврем приликом крштења новорођенчета чинио је велико весеље, на које *су подолазиле* угледне званице *из разних крајева* (Куртовић П., Витез 1899, 20).

Амбулативи означавају да се макроситуација – кретање одвија сукцесивно кроз низ појединачних тачака простора које у збиру састављају збирни локативни актанта (Храковски 1989: 40). Средство за изражавање амбулативности је префикс *об-*:

По повратку у Праг, искористили смо време максимално да *би пообилазили* оно што нисмо до тада стигли (интернет).

Пошто *смо* прве недеље *изобилазили* мужевљевој родбину (тотално неинтересантно за писање) и друге недеље *пообилазили* моје по гробљима (исувише депресивно за писање) овог петка дођосмо у Панчево на Карневал (интернет).

Дистрибутивност диверсатива, цислокатива и амбулатива додатно је истакнута додавањем префикса *по-* и *из-*. Љ. Поповић (2008: 210) истиче да у случајевима двоструке префиксације афикс *по-* „додаје сему резултативне

дистрибутивности префиксалним мотивационим основама процесуално-итеративне природе”.

Што се тиче конкретних комбинација префикса, префикс *до-* у комбинацијама са дистрибутивним *из-* и *по-* има најчешће просторно значење (*издоносити, издохватати, подоносити, издолазити, подолазити, подолетати, подосељавати (се), подоћи, подоходити*), осим у глаголу *издохватати*, у ком има значење контакта са циљем радње (у другом примеру у значењу ’изударати, испребијати’), али и своје основно значење комплетивности у глаголу *издокупљивати*:

Оде Милунка на свадбу. Ама ће да ју ноћас *издоваћају* сватови (Параћин, В–С).
Баба је била јача, те Крањицу право *издоваћа* и искрвави (НПр Корд. 1, 42).
Не мислим о сли-ју већ ћу *издокупљивати* још сто чуда на пролеће (интернет).

Префикс *за-* као други у комбинацији са дистрибутивним *по-* и *из-* најчешће има просторно значење уметања, увлачења: *изадевати, позабадати, позавлачити (се), позаглављивати, позадевати, позабијати*, и повезивања и причвршћивања *позакивати, позалепљивати (се), позалушавати, позаробљавати, позатварати (се), позатискивати*, значење затварања *изачепљати, позаклапати, позакључавати (се), позакључати*. У многим глаголима префикс *за-* перфективизује несвршени глагол, а други префикс има функцију акционалне модификације радње у правцу дистрибутивности *позабележити, позасадити, позадавити, позамрсити*. Многи глаголи у основи имају секундарно имперфективизоване глаголе: *изаграђивати, изамаићивати, изасађивати, позадуживати се, позакопавати, позалагати, позаливати, позамазивати, позаматати, позапаљивати, позапињати, позаписивати, позарезивати, позатицати, позатрпавати, позабацивати, позавлачити, позамицати (се)* и сл.

Једна од најпродуктивнијих комбинација префикса у српском језику јесте *испо-*. Први додати префикс, осим семантичке улоге уношења семе дистрибутивности, има и граматичку, мења вид основног глагола: *испобадати, испобијати, исповешати, исповијати, исповраћати, испограђивати, исподавати, исподешавати се, исподизати, исподогађати се, испозавадити, испозатварати, испоздрављати (се), испокажњавати, испокрајати, испокупити, испокуповати, исполагати, исполивати, испометати, испоодузимати, испоотварати (се),*

испописивати, испоплаћати, испоправљати, испопримати, испопродавати, испопуњавати (се), испопуштати, испораздавати, испорубљивати, испосакривати, испотирати, испоказивати. Префикс *по-* у комбинацији *испо-* може бити употребљен и као лексички префикс (*испозајмљивати*) и са просторним значењем – *испоклапати, испокривати, испокрити, испопрскати* и сл.

Најзаступљенија комбинација префикса у српском језику је *поиз-*. У највећем броју глагола са комбинацијом префикса *поиз-* оба префикса имају дистрибутивно значење: *поизадуживати се, поизбележити, поизбудити (се), поизвадити, поизвући, поиздешавати се, поиздоносити, поизљубити се, поизљубљивати се, поизнабављати, поизопирати, поизопрашати се, поизотварати (се), поизотимати, поизређати се, поискажњавати, поискитити, поискупити ('скупити једно по једно'), поискуповати ('купити у великој количини'), поиспеглати, поиспецати, поисплатити, поисподвлачити, поисподогађати се, поиспоклањати, поиспреггађивати, поиспредавати, поиспрелепљивати (се), поиспрепињати, поиспресађивати, поиспримати, поиспробадати, поиспробијати, поиспродавати, поиспродати, поиспролевати, поизвезати, поизвезивати, поиспрузивати, поиспривезати, поисприлепљивати* и сл.

Уколико је префикс *из-* употребљен у свом просторном значењу или неком другом лексичком значењу, префикс *по-*, осим што уноси дистрибутивност у семантику деривираниог глагола, утиче и на вид: *поизбијати, поизбацивати, поизручивати, поискупљивати се ('откупити се из ропства'), поиспалчивати, поисписивати (се), поископавати, поиспуштати, поистеривати, поистресати, поизвршавати, поизналазити, поизопачавати, поиспуњавати, поизлепљивати.*

Продуктиван тип је и комбинација префикса *из-* и *на-*, где префикс *на-* може имати и лексичко и суперлексичко, кумулативно, значење: *изнабадати, изнабијати, изнавезивати, изнадизати, изнадодавати, изнадувати, изналазити, изнаметати, изнамирити, изнамицати, изнаправити, изнатезати, изнатркаљати, изнафрљати, изначињати, изначичкати, изнагињати се, изнаместати (се), изнадувати се, изназепсти, изнапијати (се)* и сл.

Комбинација префикса *по-* и *на-* веома је продуктивна и привлачи пажњу лингвиста. Исаченко (1960: 250) глаголе изведене префиксом *по-* од кумулативних глагола с префиксом *на-* сврстава у кумулативно-дистрибутивне глаголе. Он каже да се у речницима ови глаголи ређе срећу, док у језику књижевности преовладавају кумулативно-дистрибутивна образовања од простих (неитеративних) глагола несвршеног вида. Ређе су конкурентске форме типа *понабрать* и *понабирать*, при чему обе форме имају значење свршеног вида. У Даљевом речнику, који бележи и народне речи, глаголи с префиксима *пона-* испуњавају 13 стубаца и срећу се обе форме. Префиксиране форме од итеративних основа у језику литературе су веома ретке. У словачком језику, напротив глаголи с комбинацијом префикса *пона-* образују се првенствено од итеративних основа *ponalievat*, *ponapajat*. У чешком језику глаголи с префиксима *пона-* у кумулативно-дистрибутивном значењу, према тврдњама Исаченка, не постоје.

Белјаков–Гиро–Вебер (1997: 164) сматрају да је у руском префикс *по-* деривационо најактивнији у комбинацији са префиксом *на-* и да је један од основних узрока продуктивности датог творбеног типа то што се ови префикси смисаоно допуњују. Тако у пару *пона-*, *на-* даје значење мноштва, гомилања, а *по-* служи као средство допунске конкретизације значења првог префикса, делећи то мноштво на неколико објеката или субјеката. На тај начин префикс *по-* појашњава значење једнопрефигираног деривата, дајући му нијансу дистрибутивности. Спојивост с дистрибутивним префиксом је могућа код глагола који подразумевају одређену количину субјеката или објеката. Истовремено деривати са првим префиксом *на-* са значењем извршавања радње по површини (*налепити*), достизања резултата (*нагреть* – нагрети) или обучавања у нечему (*научити*, *натренировать*) не требају додатно појашњење и не спајају се с дистрибутивним префиксом.²³²

Глаголе са спојем префикса *пона-* Зализњак–Шмељев (1997: 151) називају кумулативно-дистрибутивном акционалном класом. Они су увек свршеног вида и

²³² У српском се неки од ових глагола могу спојити са префиксом *по-*, али он тада нема дистрибутивно значење, већ атенуативно – *понаучити*, *понагрети*.

садрже потцењивачку нијансу, што је, према речима ових аутора, својствено дистрибутивним глаголима.

Анализирајући семантику групе *пона-* у српском и руском језику, А. Терзић долази до сличног закључка као и Бељаков и Гиро-Вебер и констатује да „префикс *по-* конкретизује, прецизира компоненту квантитативног и резултативног значења које има творбена основа са префиксом *на-* тако да глаголи са префиксалном групом *пона-* најчешће имају сложено значење постепеног распрострањања радње на објекат односно изражавају радњу која се врши у неколико етапа, или пак изражавају различит степен количинске пуноће, количинску или процесуалну резултативност” (1997: 313), док „префикс *на-* уноси значење високог степена пуноће, довољности или прекомерности радње, проширене таквим допунским нијансама као што су: а) распрострањање радње на неодређен број предмета (*набацати, накупити* и сл.), б) опсежност (исцрпност, количинску пуноћу), чак прекомерност радње (*нагрејати, напричати* и сл.); в) zasiћеност, пуно задовољење радњом (обично са повратном речцом *се*) (*нарадати се, насркати се* и др.)”. Према Терзићу, глаголи са префиксалном групом *пона-* у руском и српском језику чувају творбено значење префиксалних глагола који их генеришу, на које се творбено значење изведених структура са префиксом *по-* наноси као додатна специфична нијанса, а прожимањем значења ова два префикса, као и основе, настају подтипови ових изведених глагола, као што су дистрибутиви (*понакупити, понадовлачити, понаносити, понатрпати*), код којих творбено значење глагола са префиксом *на-* доминира над творбеним значењем изведених структура са префиксом *по-*. Код ових глагола префикс *по-* уноси семантику потпуности радње. У односу на непрефигирани глагол имају сложено значење постепеног распрострањања радње на неодређен број објеката и захтевају објекат у генитиву или акузативу. Додавањем префикса *по-* могу настати још и глаголи са следећом семантиком: количински резултативни (*понагрнути, понатицати, понаслагати*), резултативни (*понагнути се, понасути*), сативни, који указују на висок степен интензивности и zasiћености радњом (*понагледати се, понаслушати се, понапливати се, понауживатисе, понапити се*) и деминутивни (*понагнути се, понашалити се, понакашљати се, понаучити се, понаквасити се*).

Оцењујући функционалностилски карактер, Терзић (1997: 311) глаголе овог творбеног типа сврстава у разговорну, разговорно-периферну и стилски још сниженију – супстандардну, али не грубу лексику, што значи да се већина ових глагола користи у слободном, неусиљеном, спонтаном разговорном језику, који није спутан строгим нормама. Употребљени у стандардном језику, издвајају се као стилски снижена лексика, а њихова употреба у писаном језику ограничена је на стилове уметничке литературе и публицистике у којима се мање или више одражава структура разговорног језика.

У семантици датих глагола спајају се темпорална сема сукцесивности вршења радње, која је често ирелевантна, с доминантном семом плуралности субјеката или објеката.

Са префиксом *об-* налазимо већ споменуте амбулативе: *изобилазити*, *пообилазити* и глагол близак њима по значењу кружног обухватања: *изобрезивати*.

Префикс *о-*, после ког долазе дистрибутивни префикси *из-* и *по-*, може имати просторно значење: *изограђивати*, *изоплетати*, *изокретати*, *изокивати*, *поокивати*, *изокрајати*; и значење потпуног обухватања: *изобадати*, *изобијати*, *изокрпити*, *изомакати*, *изопирати*, *изоправљати*, *изопијати (се)*, *изочењавати*, *пооздрављати*, *поопијати (се)*, *изотирати* и сл.

Префикс *од-* у комбинацијама са дистрибутивним префиксима може имати своје основно аблативно значење: *изодгризати*, *изодбијати*, *изодвајати (се)*, *изодсецати*, *изоткидати*, *поодбијати*, *поодбити*, *поодрезивати*, *поодрешити*, *поодсецати*, *пооткидати (се)*, *поотпадати*, *поотпасти*, *поодилазити*, *поодлазити*, *поодлетати* или значење поништавања радње основног глагола (или основног глагола префигираног префиксом *за-*): *изоткивати*, *изотварати*, *поотварати*, *пооткивати*, *пооткривати*, *пооткупљивати*, *поотпетљати*, *поотплатити*, *поотплаћати*, *поотпушитати* и сл.

Префикс *под-* се комбинује само са префиксом *из-* и има просторно значење предлога *под*: *исподвлачити*, *исподмазивати*, *исподметати*, *исподупирати*, *испоткивати*, *испоткрпљати*, *испотписивати*, *испотплетати* и сл.

Окретање у једном смеру је значење префикса *пре-* које реализује у двопрефигираним глаголима: *испреваљивати, испревргнути, испреврнути (се), испревртати (се), испреврћати, испремештати, испремицати, испреносити, испреокретати, испретурати (се), попревртати, попреметати се, попреметнути, попремештати, попретурати се* и сл. Обављање радње с краја на крај предмета или захватање целог предмета означава префикс *пре-* у следећим дистрибутивним глаголима: *испребирати, испребрајати, испрегледати, испрекађивати, испрекрижати, испреливати, испремазивати, испремеравати, испресађивати* и сл.; значење одвајања имамо у следећим глаголима (Стевановић 1964: 442; Стојановић 2012): *испредвајати, испререзивати, испрестризати, испретргати, испреламати* и сл.

Префикс *при-* као први у глаголском префиксалу има значење приближавања: *испридолазити*, или значење контакта, споја, причвршћивања: *испритискати, исприбадати, исприбијати, исприкачивати, исприкивати, исприлепљивати, испришивати, попрививати* и сл.

Своје основно значење проласка кроз нешто префикс *про-* чува у глаголу *испролазити, испровлачити*; значење прављење отвора, рупе препознаје се у глаголима *испробадати, испробијати, испробуразити, испробушивати, испроваљивати, испрорезивати*.

Префикс *раз-* често се комбинује са префиксима *из-* и *по-* и може имати значење разбијања неког предмета: *изразваљивати, израскидати, израстрзати, израсцепати*; кретање у разним правцима: *израздвајати се, израздељивати, израстајати се, израздавати, поразгодити, пораздавати, поразделити, пораздељивати, пораспоклањати, пораспосудити, пораспродати, поразбацати, поразвешати, поразврљати, поразместити (се), поразметати, поразмештати, поразредити (се), поразређивати* и сл. Префикс *раз-* у овим глаголима, како тврде Бељаков и Гиро-Вебер (1997: 164), реализује значење 'радње усмерене на разне стране', што подразумева постојање већег броја субјеката или објеката, па је дистрибутивност другог префикса логична допуна значења првог, конкретизује га.

Префикс *с-* има уобичајено социјативно значење предлога *с(а)*: *посабрати, посакупљати, посвезати, посакупити, посаставити, посастављати*; значење

'осмишљено, планско састављање елемената ради прављења одређеног предмета' (Грицкат 1966–1967: 213): *посаградити, isaшивати, посазидати, посашивати*, и аблативно значење: *посилазити*.

Префикс *у-* има просторно значење у следећим глаголима: *изувлачити, изуметати, изупредати*. Аблативно значење се више не осећа код глагола *изумивати (се), изудати (се)*.

Нема комбинација са префиксима *над-*, *пред-* и *уз-*.

Дистрибутивно значење, као распростирање радње у различитим правцима, можемо препознати и код већ префигираних глагола којима се као други додаје префикс *раз-*: *расподелити (се), распоредити (се), распослати, разудати (се), распродати*. Повратна форма указује на субјекатски дистрибутив, а неповратна на објекатски.

Сад да *се расподелимо*, рече харамбаша ... ти ћеш стати тамо ... Ти, Сурепа, ту, близу ћуприје (Весел., РМС).

Проматра ... сивољубичасте ... тонове што *су се* у дивно меким преливима *распоредили* по каменитим брежуљцима (Калџб, РМС).

Сестара нема, *разудале се* (Ранк. С., РМС).

[Ратови] се воде за поновну подјелу већ *расподијељених* колонија (Ђур. 2, РМС).

Рубље ... помаде, чешљеве ... Валент *је распоредио* ... савршеном уредношћу (Крл., РМС). Није му остало ... новаца ни за повратак, морао *је распродати* ... робу (Павич. 2, РМС).

А да су ми зле зовице, зовице *бих разудала* (РЈА, РМС).

У глаголима *распослати* и *расподелити* употребљена су два маркера дистрибутивности како би се ова семантичка нијанса нагласила и јаче истакла, јер глаголи *послати* и *поделити* нису у свом основном значењу дистрибутиви, али могу имати и такву употребу.

Префикс *с-* као творбено средство за изражавање цислокративности, односно центрипеталног кретања више субјеката или каузације центрипеталног кретања више објеката не користи се у двострукој префиксацији глагола.

Амбулативно значење кретања кроз низ тачака изражава се помоћу префикса *об-*, али немамо потврда да се овај префикс користи у том значењу у творби полипрефигираних глагола.

Дакле, најпродуктивнији префикси у творби дистрибутивних глагола у српском језику су *из-* и *по-*. У семантичкој анализи глагола дистрибутивног типа централну позицију заузима сема мноштва, великог броја субјеката или објеката

радње. На периферији семантичке зоне ових глагола налази се темпорална сема истовремености или сукцесивности у оквиру једног недељивог временског одсечка, у току којег се радња врши, а који може бити различите дужине. Ови глаголи су увек свршеног вида, а могу бити мотивисани и свршеним и несвршеним глаголима.

3.2. Кумулативност

„Кумулативност се одликује унутрашњом рашчлањеношћу процесуалне ситуације, монотемпоралношћу и таквим саставом учесника макроситуације у коме се свака микроситуација разликује по једном актанту (најчешће објекту)” (Ивановић 2012: 315).

Кумулативи означавају догађај који је довео до нечега што је акумулисано и зато се може измерити (Исаченко 1960). Дакле, они изражавају количину актаната, обично објеката, а ређе субјеката. Исаченко (1960: 248–250) наводи да кумулативна нијанса резултативне свршености означава да је радња достигла одређену меру. Он разликује кумулативне глаголе који се граде од непрелазних глагола и они се, за разлику од полазних глагола, употребљавају са допунама које изражавају меру објекта који се појављује као резултат (*Такси наездило сто рублеј, Летчит налетал второй миллион километров* и сл.). Другу нијансу кумулативних глагола, који се чешће употребљавају, назива партитивно-кумулятивним. Они се образују од прелазних глагола и њихов објекат је или у партитивном генитиву или с одредбама количине типа *много, мноштво* и сл. (*накупљао много ствари*). У оквиру партитивно-кумулятивних глагола посебно место заузимају повратни глаголи који обично садрже негативну оцену радње: *начитао се разних романа, нагледао се свакаквих чуда* и сл. Ове партитивно-кумулятивне глаголе не треба мешати са сатуративним глаголима који изражавају позитивну оцену радње. Од многих глагола с партитивно-кумулятивном нијансом могу се у руском лако образовати секундарне форме несвршеног вида, али се оне не употребљавају често, док је словачком овај тип изузетно продуктиван. Исаченко још издваја и кумулативно-дистрибутивне глаголе који су изведени префиксом *по-* од кумулативних глагола с префиксом *на-*.

Морфолошки показатељ кумулативности је префикс *на-*, за који Х. Филип (2005: 4) каже да он, директно мерећи количину објекта, индиректно мери догађај. Дакле, на индиректан начин, префикс *на-* функционише као адвербијални модификатор, јер има и темпорално значење и начинско значење 'постепености'. Овај префикс, наиме, сугерише да је велика количина објекта (објеката) постепено акумулирана током процеса.

[Он] ће дотерати до великог положаја, управљати временом и пословима, и *надобивати* чиновна (Глиш. 4, 26).

Ко је овамо *надовлачио* и натрпао све ово? (Глиш., Р. МС–МХ).

У очи св. Ивана наберу дјевојке бијелога цвијећа, па *назадијевају* у сито, или задјену у брвна (Бег. Н. 2, 123).

Посли тога напече она погача, *наразвија* пита (НПр, Краље, Босна, Кларић И., ЗНЖ 22, 292).

Кад је већ доста *наубијао* [дивљачи] и пошао кући, рече му враг (НПр Чајк., 277).

Уочава се велика сличност између кумулатива и дистрибутива, па треба одговорити у чему је разлика²³³. Љ. Поповић разлику између кумулатива и дистрибутива илуструје помоћу метафоре центрипеталног кретања од периферије ка центру код првих и метафоре центрифугалног кретања од центра ка периферији код других (Поповић 2008: 207–212). Ивановић (2012: 315) наводи да се главна разлика тиче „концептуализације макроситуације: код кумулатива је истакнута њена целовитост, концентрација микроситуација у једној равни, док је код дистрибутива истакнута њена рашчлањеност на микроситуације”. Друго обележје које Ивановић истиче као значајно за разликовање кумулатива и дистрибутива је прагматичког карактера: „и код објектних дистрибутива и код кумулатива (који су типично објектни) присутно је значење које се дефинише као 'специјално резултативно', а чија је суштина у постизању већег броја резултата, али је код кумулатива у првом плану велики број резултата, а не вишекратност, и врло често је присутна и оцена 'многo', ређе 'довољно'”. Потврду за то налазимо и у речничким дефиницијама кумулатива, које најчешће садрже одредбе 'у великој количини', 'многo', 'довољно' и сл., али и у примерима употребе који често садрже ове или сличне квантификаторе. Дакле, кумулативи захтевају одредбе за меру, које упућују на велику не тачно одређену количину. То значи да

²³³ Исп. пр.: Ипак је она међувремено све мање живела за своја задовољства; деца су *надолазила једно за другим* (Петр. В. 12, 147). Глагол *надолазити* употребљен је као прави дистрибутив са контекстом карактеристичним за дистрибутиве.

је за исказе са дистрибутивима карактеристичнија ненумеричка апсолутна (*сви*), неодређена (*неки*) или релативна (*много*) квантификација актаната, а за исказе са кумулативима само релативна квантификација²³⁴. Дистрибутивност подразумева велики број одређених јединки и допуне типа – *сваки, један по један*; док кумулација подразумева велики неодређени број или количину:

За ово годину и по дана не могу се све батине ни избројати, колико сам их надобијао (Чипл. 2, 7).

Надовозити значи доста дрва свести кући (БиХ, Грђ. 1).

Надогонити доста дрва кући (БиХ, Грђ. 1).

На ... пољану дођоше људи ... надоносише грдно много камења (Змај 15, 317).

Наобијао и искирунио кукуруза за цело лето (Лов. 1900, 123).

Боме сам ја Вурдељи све нако у шали доста наприбада (Лика, Богдановић Ј., РЈА).

Гомирски калуђери морали су често долазити у Русију, јер су назбијали пуну библиотеку црквенијех књига (Грб. М. 1, 183).

Основни формални показатељ кумулативности је префикс *на-*. У већини случајева се додаје префиксираним прелазним глаголима који означавају конкретну физичку радњу, најчешће гомилањем накупити много предмета: *надовозити, надогонити, надобити, надовлачити, надоносити, назадевати, назаузимати (се), назбијати, назгртати, наобијати (се), напабирчити (се), наприбављати, наприбадати, наприкачивати, наразвијати, насашивати, наубијати, наувијати, наувлачити, наудевати* и сл.

Кумулативно *на-* обично се додаје несвршеним глаголима који су прошли секундарну имперфективизацију и перфективизује те глаголе. Од ових глагола се углавном не деривирају глаголске именице. Уколико су прелазни, траже да објекат буде у множини или да је објекат збирна именица, уколико су непрелазни, субјекат је у множини. Објекат је најчешће у партитивном генитиву, али може бити и у акузативу. Некомпатибилност са именицама у једнини је једна од главних одлика кумулатива (в. Филип 2005: 13). Компатибилни су са додатним одредбама за количину које упућују на неодређено велику количину, и обрнуто, нису компатибилни са квантификаторима који означавају релативно малу количину. Можемо приметити и да је субјекат обично човек.

²³⁴ Код других аутора ова разлика се не експлицира, просто се подразумева. Ова разлика се уочава и потврђује и у самим терминима кумулација је од новолатинског *simulatio* што значи гомилање, нагомилавање, сабирање, а дистрибуција од латинског *distributio* дељење, расподела (Клајн–Шипка 2006).

Блиски кумулативима су и глаголи који означавају центрипетално кретање, кретање из разних тачака ка некој централној тачки (Поповић 2008: 208). У корпусу имамо три таква глагола код којих је субјекат збирна именица или именица са семом плуралности – *надолазити* (несвр.), *назбијати се*, *напабирчити се*:

Сви смо *се назбијали* у једну малу просторију (Ред.).

На пољани испод манастира ... згрнуо се бели свет ... И још све више са свију страна *надлази* (Ад. 1, 76).

По друму још гмиже маса, која једнако *надлази* (Нуш. 15, 277).

Око девет сати у вечер стану *надлазити* гости у шијора Пере (Косор 3, 27).

Од моста *надлазе* цестом кола (Павич. 2, 73).

Чекају да се народ *напабирчи*, па да почне збор (Петк. В. 2, 39).

У неким примерима имамо значење неконтролисаног центрипеталног кретања:

Иста су ми питања *надлазила* и кад сам гледао казалишне комаде (Реп. 1959, 1/22).

Надолазиле су [мисли] из неких углова у које никад није гледао (Давичо 3, 74).

Осим значења гомилања објеката, кумулативи могу да описују стихијске, неконтролисане радње у којима учествује један актант (в. Поповић 2008: 208; Ивановић 2012: 318).

Тога пролећа, вода је била ћудљива и необична, опадајући нагло, и нагло опет *надлазећи* (Андрић 10, 45).

Ваља [породиља] одмах да окуси од онога што јој је донела [бабинара], па ће јој млеко боље *надлазити* (Миодр. 4, 98).

Надолази јој тијело у шеснаестој години као поплава (Божић 3, 21).

4. Акционалне градуелне модификације

М. Ивановић под акционалним градуелним модификацијама подразумева оне модификације које „обухватају различите видове непараметричке квантификације процесуалних обележја ситуације” (2012: 348). Семантика градуелности одлика је пре свега придева и прилога, али се може уочити и код

глагола ²³⁵ . Осим термина градуелне модификације срећу се још и квантитативност, квалитативност, интензивност, степеновање итд.

Категоријом градуелности у српској лингвистици бави се П. Пипер у неколико својих радова. Овај аутор (2002: 59) наводи да је степеновање као ненумеричко квантификовање засновано на поређењу и на примени механизма приближне и врло ограничене скаларности. Градуелна квантификација, за разлику од квантификовања бројем, нема јединствени параметар и обично је мање или више приближна.

Пипер (2002) разликује селективно и нормативно степеновање. Код селективног степеновања, које је мање типично за глаголе, „локализатор је одабран (’висина брата’, ’њен успех’, ’температура воде’ и сл.)” и среће се код мајоративних глагола, нпр. *надиграти*, код којих имамо експлицитно поређење и објекат у односу на који се врши локализација представља обавезну допуну мајоративног глагола. Нормативно степеновање је типичније за глаголе и ту је „локализатор норма испољавања интензитета особине или величине скупа” (Пипер 2002: 63). Дакле, код селективног степеновања се пореде ситуације које врше различити агенси, док се код нормативног степеновања ситуација изражена глаголом пореди са неком уобичајеном реализацијом дате ситуације.

Тошовић (2009: 9–10) у својој монографији разликује модификације квалитета (степен) и модификације норме. У оквиру модификације степена убраја следеће акционалне класе модификације повећања степена: еволутивне, интензивне, прекомерно-интензивне, аугментативне, кумулативне и фактитивне и једну смањења степена: деминутивна. Као модификацију норме издваја делимитативне, сатуративне, наднормативне, денормативне, мајоративне, комплетивне и комплетивно-партитивне акционалне класе глагола.

Љ. Поповић (2008), анализирајући украјински и српски језик, у први план код градуелних модификација истиче не градуелност, већ резултативност и издваја општерезултативне акционалне класе глагола (Поповић 2008: 201–202), и специјално-резултативне у које убраја кумулативне и дистрибутивне глаголе,

²³⁵ Компарација глагола није карактеристика српског језика и осим народских глагола *најволети* и *најжелети* нема других примера.

затим глатоле прекомерне радње, тотално-објектне, интензивно-резултативне, сатуративне и атенуативну.

Због чињенице да у анализи ових глагола лингвисти за основ класификације узимају различите елементе њихове семантике, они се јављају у оквиру неколико аспектуалних категорија (фазност, резултативност, квантитативност). М. Ивановић даје још једну могућу класификацију базирану на издвајању сема градуелности као заједничке и разликовању селективне и нормативне компарације, модалне и немодалне норме, као и с обзиром на ефекат који одступање од норме има на учеснике ситуације (позитивне/негативне последице) или саму ситуацију (мултипликација).

4.1. Селективно степеновање обележја процесуалне ситуације

4.1.1. Мајоративни глаголи

Селективно степеновање може бити изражено и лексички, када сема градуелности улази у семантику самог глагола – реч је о тзв. компаративним глаголима у чијем значењу се указује на већи или мањи степен заступљености обележја код једног објекта у поређењу са другима. Таквих глагола нема много, а најфреквентнији су: *побеђивати*, *победити*, *превазилазити*, *превазићи*, *престижати*, *престићи*, *надмашивати*, *надмашити*, *засењивати*, *засенити* (диферентивност, локализација изнад градуелног локализатора); *губити*, *изгубити*, *подбацивати*, *подбацити* (диферентивност, локализација испод градуелног локализатора) итд. Из корпуса двопрефигираних глагола такви би били застарели глаголи *надобилазити* и *надузвисити* са значењем 'превазилазити, надмашивати', односно 'превазићи, надмашити':

Сада нека суди самъ, дописатель ... Єли ... црква наша, тако убога у књигама религиознима, или може бити гдикою цркву *надобилази* числомъ овихъ књига (Лазих В., Дан. Ђ. 8, 74).

И овде гордостъ свою ролу игра, немогући сносити да ю други у чемлибу превасићу и *надузвисе* (Дос. 4, 90).

Глаголи чије значење указује на то да једно лице врши радњу боље, успешније, дуже и сл. него друго називају се мајоративним глаголима. Ђ. Грубор

мајоративно значење објашњава на следећи начин: „неко је претежнију количину радње извршио него други (или љепше, боље извршио)” (Грубор 1953:12) и сматра да су деминутиви, аугментативи и мајоративи „у неку руку поредбени, компаративни: деминутиви и аугментативи се пореде с нормалнима, а мајоративи с’ другима” (Грубор 1953: 36), а М. Стевановић значење мајоратива одређује као „однети победу над неким” и износи запажање да је префикс *над-* у овом значењу доста продуктиван (Стевановић 1964: 460). И. Клајн одређује ово значење као „апстрактно значење супериорности, надмоћи, превазилажења” (Клајн 2002: 259). Према Б. Тошовићу, мајоративи су „глаголи који изражавају надмоћ, доминацију” и садрже „нијансу надметања” (Тошовић 2009: 47). В. Митриновић (1990: 132) значење префикса са мајоративном функцијом одређује као „постизање преваге у погледу акције коју обележава основни глагол”. Она даље наводи да се тиме имплицира увођење посебног актанта за обележавање „саучесника процеса” према чијим се резултатима акције мери учинак (у овом случају бољи, виши) агенса. Граматички овај актант има форму акузатива у функцији директног објекта, а семантички најчешће припада категорији анимата, јер компарацији у погледу резултата радње углавном подлежу акције живих бића. Субјекат је, такође, најчешће живо биће.

М. Ивановић (2012: 362) објашњава да се у руској и украјинској литератури ови глаголи ретко разматрају или не разматрају уопште, будући да при префиксацији не долази до модификације, већ до мутације њихове семантике. Под мутацијом не подразумева само мутацију која се односи на валентни потенцијал – отвара се место за другу валентност коју попуњава други објекат степеновања и која постаје обавезна, већ и мутације које мењају основну усмереност процесуалне ситуације у односу на базичну ситуацију изражену мотивним глаголом (в. Петрухина 2000: 109–119). Мотивни глагол, нпр. *приповедати*, може означавати активност без одређеног усмерења, док је глагол *натприповедати* усмерен на постизање бољег резултата, јачег ефекта у поређењу са другим градуелним објектом.

Главни носилац мајоративног значења код монопрефиксираних глагола је префикс *над-*, који се једини јавља и у полипрефиксацији, док се префикси *пре-* и

од-²³⁶ јављају у мањем броју монопрефиксираних глагола и нису забележени у примерима мајоративних полипрефиксираних глагола. Префиксом *над-* истиче се локализација изнад градуелног локализатора, што значи да субјекат врши радњу боље, интензивније, дуже и сл. од објекта: *надобилазити* 'превазилазити, надмашивати', *надоживети* 'надживети', *надоживљивати*, *надосвирати*²³⁷ 'надмашити, победити у свирању', *натпреузвисити* 'надмашити висином, надвисити', *натприповедати*, *надузвисити*. Треба рећи да ови глаголи не спадају у стандардни језички фонд и да је већина обележена неким квалификатором употребне вредности, тако су *надоживети* и *надоживљивати* територијално обележени као покрајински, *надобилазити* и *надузвисити* као застарели, *натпреузвисити* као нераспрострањен, док *натприповедати* није обележено квалификатором, али о његовој ограниченој употреби сведочи чињеница да је забележен само у Вуковом Рјечнику и то без примера, док су остали глаголи потврђени и илустровани примерима из старијих периода развоја српског стандардног језика:

Сада нека суди самъ, дописатель ... Єли ... црква наша, тако убога у књигама религиознима, или може бити гдикою цркву *надобилази* числомъ овихъ књига (Лазих В., Дан. Ђ. 8, 74).

Све се њему од браће, јер их је све *надоживио*, у мираз превали (Љубушко, Зовко, ЗНЖ 3, 153).

Надоживити кога, остати у животу послије чије смрти, на пр. мене ће моја жена *надоживити* (Павлин., РЈА). С другом женом [га] *надоживило* мужко чедо (Бот. 1, XX).

Кушање не умире као човјек ... оно *надоживљује* мимоилазеће нараштаје (Павлин., РЈА).

Желяхъ да се мое магаре у Елефанда претвори ... и да му уши као елени рози нарасту, да онъ може съ нима све оне камиле, и оне що на нима седе *надъпреузвисити* (Дос. 3, 131).

Ако ли нас *надосвири* Иве, | нек избере понајљепшу вилу (НП, РЈА).

Ови глаголи су најчешће свршени, али могу проћи и секундарну имперфективизацију и бити несвршени *надобилазити*, *надоживљавати*.

²³⁶ Ђ. Грубор сматра да мајоративну функцију има још и префикс *до-*, нпр. *боду се – дободе му* (Грубор 1953: 35–36).

²³⁷ РСАНУ не садржи *освирати*, али смо на интернету нашли бројне примере за овај глагол, који је очигледно регионално маркиран.

4.1.2. Еволутиви и фактитиви

М. Ивановић (2012: 367–368) у градуелне модификације убраја и тзв. еволутивне глаголе, који означавају раст или опадање степена испољености неког обележја субјекта (*јачати*, *пунити се* и сл.). Семантику степеновања можемо запазити и код тзв. фактитивних глагола, који се могу дефинисати као 'чинити да Y постане X'. Као фактитиве у нашем корпусу можемо издвојити глаголе *заокружити*, *заошиљити* и *заошиљавати*, као и покрајински глагол *озадовољити*²³⁸:

Мала је уста заокружила, као да ће зафићкнути (Шен. М. 1, 106).

Помиње [писац] да је неко имао шиљаст нос ... Читаочева машта ... *заошиљава* нос, увећава уши ... док ... не створи ... слику наказнога човека (Поп. Б., Дело 5, 136).

Оловка је писаљка, коју треба зарезати, *заошиљити* (Куш. 1, 125).

Бркови ... би се имали по мађарској му мустри *заошиљити* (С. Нез. 1888, 25/2).

Пул-паша, мислећи да *ће* га сад *озадовољит*' и обућ' га у свилу и злато ка што су његови ... запита га (Миљ. 2, 185).

Рефлексивизацијом настају еволутиви:

Кожа им [бубама] се на глави збрчка, смежура, те *се* зато глава више мање *заошиљи* (Тод. Б. 2, 31).

Догод бактериолошка техника није толико усавршена ... донде *се* морамо *озадовољити* са практичним искуством (НЗ 1901, 271).

4.2. Нормативно степеновање обележја процесуалне ситуације

Према М. Ивановић (2012: 382), „нормативно степеновање подразумева градуелну локализацију у односу на неку норму, која може бити уобичајен степен испољавања процесуалног обележја (еквативност: колико је уобичајено, диферентивност: више/мање него што је уобичајено) или модална норма (адекватност: колико је потребно, ексцесивност: више/мање него што је потребно)”. Значења појачаног/ослабљеног интензитета и ексцесивности обично

²³⁸ Овај глагол се може посматрати као монопрефигиран, настао префиксално-суфиксалном творбом од придева *задовољан*, али и као полипрефигиран глагол изведен од мотивног глагола *довољити* 'задовољавати, задовољити, испуњавати, испунити (потребе, жеље и сл.)'

су повезана и са неким другим акционалним значењима (значење почетности, резултативности, постизања одређеног ефекта и сл.).

4.2.1. Модификације интензитета

У вези са категоријом интензивности отворена су многа питања: статус те категорије – да ли је самостална или припада некој широј категорији или сама обухвата више различитих категорија; наглашава се њен експресивни аспект и уопште тесна веза са експресивношћу, затим, истиче се и комплексност ове категорије која садржи и објективну квантитативну оцену али и субјективну процену. Проблематичан је и обим ове категорије – да ли она укључује све глаголе од најнижег степена ослабљеног дејства до глагола са значењем повишене интензивности. У новије време доминантно је схватње да ова категорија обухвата како појачан интензитет тако и смањен и приказивање интензитета на скали која има три основне тачке: тачка испод норме, норма, тачка изнад норме²³⁹. Такво схватање срећемо и код М. Ивановић (2012: 383), која наводи да интензитет схвата широко, не само као локализацију изнад градуелног локализатора, већ и као локализацију испод њега, али и унутар њега (последњи случај нема посебна средства изражавања, већ је та семантика садржана у самом значењу глагола).

4.2.2. Интензитет изнад норме

Ивановић (2012) у акционалну класу интензива у ужем смислу убраја, између осталог, и префиксалне глаголе код којих је значење појачаног интензитета изражено префиксом-интензификатором. Интензивност се састоји из две нераздвојиве категорије – објективне (количина, мера, градуалност) и

²³⁹ Овде се поставља питање који би глаголи представљали норму, као и шта би требало сматрати минималном јединицом интензивности. И. И. Турански (1990 : 28) уводи термин „интенсема” који објашњава на следећи начин – то је свака јединица која сигнализира суперординирану или субординирану позицију на скали интензивности. Интенсема могу бити представљене на фонетском, морфолошком, творбеном, лексичком или синтаксичком нивоу. Турански користи и термине интензив и интензификатор који указују на интензивност изнад норме, а за интензивност испод норме користи термине деинтензив и деинтензификатор.

субјективно-прагматичне (експресивност, емотивност, оцена). Најширу спојивост и широк спектар значења која се комбинују са значењем „интензитет изнад нормe” међу монопрефигираним глаголима у српском језику, према М. Ивановић, има префикс *раз-*, чија се семантика појачаног интензитета најчешће комбинује са почетним и резултативним значењем. Према подацима које наводи Ивановић, овај творбени модел није нарочито продуктиван ни у српском ни у украјинском језику, што се осликава и на ситуацију у полипрефиксацији и налазимо само пример глагола *расприповедати се* (и *расприповедити се*)

Сад ће се кнез *расприповиједати* (Шов. 1, РМС).

Љубезно се *расприповједио* о своме путовању (Цар Ем., РМС).

Код интензива из тотално-објектне АК „висок степен интензитета постиже се услед потпуне обухваћености објекта (ређе субјекта) ситуацијом, утицаја на све његове делове” (Ивановић 2012: 388). Они означавају понављање идентичне ситуације којом се „обухвата део по део објекта све док се не обухвати објекат у целини” и по томе су блиски дистрибутивним глаголима, те Храковски ту појаву назива „квазидистрибутивношћу” (Храковски 1989: 40). У семантичком пољу датих глагола централну позицију заузима сема интензивности, а на периферији се налази сема трајања или понављања радње (Палоши 2013: 105). Док дистрибутивни глаголи означавају ситуацију која се понавља и обухвата више учесника, тотално-објекатски обухватају најчешће један објекат. Исти глагол, у зависности од контекста, може припадати и једној и другој АК – на дистрибутивност недвосмислено указује употреба објекта у множини, док су маркери потпуне обухваћености објекта одредбе *сав*, *цео* и сл. У лексикографским дефиницијама ова значења обично нису издвојена.

Види храстове *изуједане*, изнакажене, обршћене експлозијом (Тос. Д. 3, 100).

Милуј ме, *изуједат ме* и сможи ме сву! (Хумо 1, 24).

На коње гдјекад вук напане ... Ако пак има ањгир (неушкопљен коњ), он ... га [вука] напретипа сита копитама и још га ... *изугриза* (Буковица, Ард., ЗНЖ 11, 130).

Док је [нероткиња] ... обишла све угљеваре, *изугризала свакојако корење* ... набраше [јој] се боре на лицу (Кост. Т., БК 1903, 9).

Докле не изовршем јеч'м, нећу почињем пченицу! (Врање, Влај. 1).

Кад је песак чисто *изопран остао*, онда га треба добро осушити (Пел. 1, 893).

На броду ... се добија морска болест и човек се сав *исповраћа* (Степ. М. 1, 187).

Све им је имање ... оградама *исподеливано* на поједине врсте (Цвиј. 5, 1100).

Зелени му је кафтан вас *испребушен* од убојитих зрна (Том. Е. 2, 259).

Она је [улица] по читавој дужини била *испреграђивана* грудобранима (Мусул. 1, 187).

Цариник [ми је] ... тако *испрекренуо* ковчег, да се његов садржај за трен претворио у аморфну масу (Батуш., ХК 17, 130).

фиг. Мало је у мени што није *испрекрижено* грехом ... А ја ... измрљан, грешник опроштења недостојан, стојим пред тобом да ми судиш (Вид. А. 1, 335).

Да дође преда те сам чојдаш-Ива ... у испросјаченој стократ *испрекрпљеној* кабаници (Коз. И. 2, 177).

Била је са свим *почађала* и *испрепуцала* [дрвена школа] (Лаз. Л. 1, 102).

Богдан притрча, тргне јагаган и свега га *испресијеца* (Пав. 18, 81).

Непријатељи га *испробадају* ту на месту те умре (Мил. М. Ђ. 35, 8).

Свуда су кроз ту шумицу лепе путање *испросецање* (Нен. Љ. 14, 81).

Ти му толику *испросина* крв (Кост. Л. 4, 111).

Бива, да се онесвијешћеноме стави и самар или бакарни суд на главу, па се рече: „Док ову капицу израздро, веј те ова мука не на’дила” (Дуч. С. 1, 522).

Истерали [га] из училишта, јер је читаву скамију својих другова *изубадао* бритвом (Том. Ј. 1, 15).

Овај творбени модел веома је продуктиван и обухвата прелазне глаголе са значењем конкретне физичке радње, углавном неког физичког утицаја на објекат – најчешће његово пресецање (на било који начин), убадање и сл.: *изнакитити*, *израсецати*, *испогађати*, *испрегризати*, *испрегризивати*, *испрезиђивати*, *испрекидати*, *испрекопавати*, *испрекопати*, *испрекрстити*, *испрекрштавати*, *испрекршитати*, *испреписивати*, *испреплести*, *испреплетавати*, *испреплетати*, *испрепрскати*, *испреровати*, *испресавити*, *испрестругати*, *испрецртати*, *испритискавати*, *испроваљивати*, *испрогизати*, *испрогоревати*, *испроламати*, *исполити*, *испромрзати*, *испорезати*, *испорешетати*, *испротискати*, *испроткати* и сл.

Углавном дозвољавају секундарну имперфективизацију.

Честа је употреба ових глагола у пасиву укључујући и њихову употребу у атрибутивној функцији, што се види из наведених примера. Ивановић (2012: 390) то објашњава померањем фокуса са саме ситуације на утицај ситуације на објекат.

Кад сам седми дан видео, како ми је буђелаш *изоплакан*, како су му одељења чиста, као да су их цеђем прали ... чисто ме је нека страва спопала (Даница 1862, 43).

У дрвеној *испопуцаној* одајници сједи рентијер; мисо му с погледом блуди по испуцаној, окреченој стијени (Драж. 2, 33).

На свакој страници [књиге] има *исподвлачених* места, прибележака са стране, ситних цртежа (Андрић 8, 54).

Уљаник је терасасто *испрезиђиван* (Том. С. 1, 419).

Кошуљица ... није црвеним *испреткивана* као моја (Шапч. 11, 338).

То је био висок, коштуњав човек, са лицем као од печене цигле, *испрецртано* борама (Мил. В. 7, 84).

Над селом [је] звоник *испрорешетан* гранатама (Прегл. 1927, 15/10).

Уколико је субјекат обухваћен радњом, то је онда тотално-субјекатско значење:

Ја сам прилично *испрозебао* и од сутра нећу више да идем у школу (Лаз. Л. 3, 532).

Префикс *за-* је као средство за исказивање тотално-објекатског значења мање продуктиван у монопрефигираним глаголима (Ивановић 2012: 390), а исто важи и за полипрефигиране глаголе, где га срећемо у једном глаголу са значењем потпуног испуњења неке површине (*заосенити* 'обухватити, покрити сенком, хладом, засенити' фиг. 'умањити значај, вредност нечему, помрачити') и у једном глаголу из исте творбене породице који значи обухватање објекта (*заосенути* 'очарати, занети, опсенити'):

Овде [су] простране дионице ... травни долови, дебелим хладом *заосијењени* (Павлин. 5, 4).

Јагоде волу ... влажну ... и мало *заосјењену* земљу (Радић Ђ. 4, 366).

фиг. Непријатељи наши ... хтјели би својом љагом *заосјенити* наша намјеравања (Вулич. 3, 93).

Он [је] тако знао мазулити [намамљивати] и *заосинути*, да су му вјеровали као највећему на свиету чудаку (Уј. И. 1, 136).

Префикс *об-* може имати значење тоталног обухвата објекта ситуацијом, најчешће је у питању просторни обухват (в. Љ. Поповић 2008: 213–216), не само површине или запремине, већ целокупног објекта. То је значење које Клајн дефинише као радњу „која на објекат делује с разних страна или га на неки начин целог обухвата” (2002: 260): *обнаручити*²⁴⁰ (заст. 'обухватити рукама у загрљај, загрлити'), *обумерити* (покр. 'измерити, утврдити обим нечега'), *обухватати*, *обухватити* (*обухваћати*, *обухитати*, *обухитити*).

Одма на првомъ, спрату сретне домаћина, *обнаручи* га, поздрави и честита му (Кост. М. 2, 77).

Ниси *обумјерила* ђетету цемпер па ти испо широк (Љештанско, Тешић М. 1).

Та је мисао почела све више и више да га *обухвата* и осваја (Нуш. 31, 206).

²⁴⁰ Овај глагол може бити изведен и од именице *наручје*.

Обухватила је [Србија] осим слива Мораве скоро и цео слив Вардара (Цвиј. 1, 42). Црква ... *обухита* све особе и све народе (Павлин., РЈА).
Колико је велик они платан у Трстеному, не може га неколико људи скупа *обухитит* (Дубровник, Бојан. М.).

Префикс *про-*, такође, може имати тотално-објекатно, али у нашем примеру је то тотално-субјекатно значење – *просмочити се*²⁴¹. Ово значење је везано за спацијално значење префикса *про-* 'потпуно продирање':

Одоше накалупљени фесови, *просмочит ће се* ... па труд узаман (Куш.).

У глаголима са једним префиксом мање су продуктивни и префикси *о-*, *раз-*, *у-* и *по-* за које нисмо нашли потврду да учествују у овом творбеном моделу као први у линеарном низу префикса. Такође, нема примера за глаголе које Ивановић (2012: 394–401) назива позитивно-интензивним или негативно-интензивним, тј. глагола код којих појачан интензитет, обично са придруженим значењем продуженог трајања или вишекратности, може довести до позитивног или негативног ефекта по агенса (нпр. *измолити/износити*).

4.2.3. Интензитет испод норме

Глаголи који означавају ситуацију чији интензитет не достиже норму спадају у акционалну класу деинтензива²⁴². Према терминативности/атерминативности мотивног глагола и типа афикса који учествује у њиховој творби, М. Ивановић (2012: 409–410) деинтензиве дели на две групе: терминативне и атерминативне. Терминативни деинтензиви су формиран од терминативних глагола помоћу различитих префикса и код њих се може говорити о специјално-резултативном значењу, јер глаголи свршеног вида означавају делимичан резултат ситуација изражених мотивним глаголом, а глаголи несвршеног вида, секундарно имперфективизовани, ако постоје –

²⁴¹ Према речима В. Митриновић (1990: 105), серије глагола са значењем 'кроз цео предмет, скроз' нису разуђене, нпр. *промрзнати, прозепсти, промочити* и сл.

²⁴² Користе се још и термини атенуативни глаголи (Зализњак–Шмељев 1997; Поповић 2008), деминутивни глаголи (Грицкат 1955–1956; Тошовић 2009), у руској литератури често и 'смягчительный'. Ивановић (2012: 410, у фусноти) даје објашњење зашто користи термин деинтензив јер је транспарентнији од термина атенуативни и изражава суштину акционалне модификације – смањење интензитета и чини опозицију термину 'интензиви'.

усмереност на делимичан резултат. Осим смањеног интензитета, који је последица немарности, површности и сл., присутно је значење делимичности, непотпуности резултата²⁴³.

Глаголи са префиксом *на-* имају значење 'делимично извршити радњу мотивног глагола'. Непотпуна извршеност радње истакнута је још неким творбеним средством, префиксом, који је први додат глаголу, или суфиксом или и једним и другим – *надочути* покр. 'начути'; *напознавовати* покр. 'помало познавати'; *напозрачити* покр. 'осветлити, обасјати пригушеном, слабом светлошћу', *наприбоцкати* покр. 'наприбадати помало, у мањој мери' (Лика, Богдановић Ј., РЈА).

Напознавује, по мало познаје (Љуберажда, источна Србија, Белић 1, 499).

Ступаш кроз оне мукле и тамне сводове *напозрачене* уским оканцем с виса (Павлин., РЈА).

Овај творбени тип можемо сматрати слабо продуктивним или чак непродуктивним, јер се јавља у невеликом броју покрајинских глагола који су у малој мери потврђени примерима. Гради се од свршених прелазних глагола и означава да је објекат само делимично обухваћен радњом коју означава мотивни глагол.

Осим префиксом *на-*, овај творбени тип глагола, представљен је још и префиксима *при-* и *под-*, који су и код монопрефигираних глагола слабо продуктивни, а код полипрефигираних срећемо тек неколико примера: *приоздравити*, *приокитити се*, *приоткрити се*, *приподићи се*, *припоместити се*, *припомоћи*, *поднасмејати се*, *подукрепити* ('поткрепити'). За ове глаголе карактеристично је да монопрефиксирани глагол означава свршени процес, има резултативно значење, док радња двопрефиксираних глагола није завршена, већ доведена само до неке мере, степена. Лексикографске дефиниције ових глагола обично садрже прилог 'мало' – *приоздравити* 'мало оздравити', *приокитити се* 'мало се окитити', *приоткрити се* 'мало се открити' и сл.

При нег вила у Проложац дође, *приоздрави* Сењанине Мато (НП Андрић Н., РМС).

²⁴³ Ивановић (2012: 410–411) за ове глаголе код којих је радња усмерена на део објекта – резултат обухвата део објекта, наводи да се могу посматрати и као антоними тотално-објекатских, код којих је радња усмерена на објекат у целини – резултат потпуно (тотално) обухвата објекат.

Једном се случајно десило да *се* пред једном групом учитеља која је разгледала нашу робијашницу мало *приоткрила* завјеса (Чол., РМС).

Један огроман старац ... што се ту сунча, *приподиже се* из камења (Јал., РМС).

Антица се трже из мисли и *припомјести* (Ћип., РМС).

Сам кнез Милош саградио је масу цркава или *је* новчано *припомогао* њихово грађење (Ђорђ. Т. 6, РМС).

Погледа га Цвет-девојече, / Па се тихо *поднасмеја* / А још тише проговори (Суб. Ј. 7, 12).

Ово ... питање гану странца тако пријатно, да се на њега тијо, умиљато *поднасмеја* (Вукићевић, Даница 1861, 292).

У неко доба, један ... од сватова, већ мало *поднапит* рече гласно (Шуб. 1, РМС).

Контекст посебним адвербијалним изразима типа *мало*, *тихо* указује на деинтензивност, али и у случајевима када је лишен оваквих изразитих детерминатора указује на смањени интензитет или меру радње.

Клајн ово значење префикса *под-* дефинише и као значење 'ослабљене, ублажене или не сасвим остварене радње' и као такве, између осталих, наводи и глаголе који би спадали у наш корпус: *поднапити се*, *поднадути (се)*, а говорећи о двопрефигираним глаголима с префиксом *под-*, ове глаголе сврстава у деминутивне, што они дефинитивно нису. Наша грађа не показује да су то адекватни примери глагола за значење 'испод нормалне мере', већ значење 'у некој мери', која може бити испод нормалне, као што смо видели у последњем примеру за глагола *поднапити*, али и не мора да буде испод нормалне, просечне. Ближе нам је Стевановићево (1961: 461) мишљење који каже да се у овом глаголу осећа еуфемистички тон ... у односу на – *напити се*:

Један ћорави Циганин ... *поднапио се* раније и пјева из свега гласа (Ђор. С. 11, 473).

Мера исказана овим глаголим може бити потребна, задовољавајућа:

Па се саже и воде напије. / Кад *се* јунак воде *поднапио*, / Трже очи у зелену траву (НП Ник. Г. 1, 182).

А може да буде и изнад границе, на шта указује контекстуално окружење:

Свима „ударило винце у лице”; сви се већ запурили ... а неки баш и ... *поднапили* (Лов. 1900, 94).

Поп, онако задригао а црној мантији ... личио је донекле на буву која се добро *поднапила* крви (Нуш. 3, 65).

У мени жеђ, давно ми језик *поднадуо*, облесавила ме изнемоглост (Исак. А. 2, 251).

Кад јој очи поцрвене и *поднадују се* од плача, и не виде се (Станк. Б. 2, 123).
Дечици зацрвенели образи од студи ... ручице им *се поднадуле* тек што не прсне крв под кожом (Нуш. 31, 16).

У корпусу за РСАНУ постоји и глагол *поднајести се*, који не значи 'мало се најести', на шта би упућивало значење префикса, већ 'најести се довољно, до потребне мере':

Кад *се поднаједосмо*, отвори се разговор о садашњости Војводства (Чакра Е., Матица 1866, 404).

Дотле се свако у кући могао добро поднајести и *поднапити* (Ком. 1862, 12).

Деинтензивни су блиски по значењу делимитативима и пердуративима. Тако Клајн (2002: 273–274), на пример, не одваја деинтензиве од делимитатива и дефинише их као „непотпуну, у недовољној мери извршену радњу или временски ограничену радњу”.

4.2.4. Атенуативи са префиксом *по-*

Атенуативи²⁴⁴ указују на радњу извршену непуном силом, мањим интензитетом. Они су блиски делимитативима²⁴⁵, али за разлику од делимитатива, ситуација није првенствено везана за време, већ је у првом плану квалитет, интензитет радње – означавају радњу или промену радње остварену у малом степену. Разлику између ова два акционална типа глагола Зализњак и Шмељев (2000: 120–121) објашњавају тиме што атенуативи указују на радњу која се врши непуном силом, без напора и не дуго и у том смислу су блиски делимитативима, али, док атенуативи означавају радњу која се одвија slabим интензитетом и кратко, дотле делимитативи означавају радњу која се одвија кратко. Даље, они истичу да је разлика између делимитатива и атенуатива у томе што делимитативи намећу радњи временске границе, а атенуативи ограничавају догађај

²⁴⁴ Д. Вељковић Станковић (2011: 98) сматра да би све префиксално грађене глаголе формантима *по-* и *при-* требало одређивати као атенуиране, чиме би се истакла несумњива разлика у врсти и степену деминутивности у односу на деминуиране девербативне изведенице.

²⁴⁵ Атенуативно *по-* и делимитативно *по-* не сматрају се различитим префиксима, већ једним префиксом примењеним на различитим врстама скала: скала интензитета за атенуативе и скала времена за делимитативе. Префикс *по-* се може применити и на другим скалама.

квалитативно, тј. до благог степена. Они запажају и да, док се делимитативи граде од имперфективних глагола, атенуативи се формирају од префиксираних свршених глагола. Наведену разлику између делимитатива, код којих се ограниченост односи на ограниченост у времену, и атенуатива, код којих се ограниченост односи на интензитет, прави и Исаченко (1960: 238–239).

Иста запажања налазимо и код М. Ивић (1982: 54–57) – префикс *по-* може се тицати трајања радње, али исто тако и њене заступљености. У овом другом случају ради се о интензитету саме радње, или о степену њене реализованости. Према њеним речима, ове две функције префикса *по-*, као одредбе за време и одредбе за меру, веома су сродне, па се та значења у лексикографским дефиницијама не одвајају, већ се такви глаголи најчешће типски дефинишу: *по-Х* 'мало, неко време Х'. Дакле *по-* може имати двојаку интерпретацију – одређене временске мере и одређене мере или интензитета радње. Ако се контекстом изричито не упућује на једно од ова два значења, могућа су оба тумачења. Ово *по-*, осим осим што служи за квантификативну детерминацију радње, тј. означавање ограниченог трајања радње (временско значење) интензитета (значење мере), може имати и квалификативно значење, које би одговарало прилошком значењу 'површно, овлаш, како-тако'²⁴⁶ (в. Ивић 1982: 59).

Дакле, док је делимитативно значење усмерено на трајање радње исказане глаголом, атенуативи су фокусирани на интензитет, мањи, слабији него што је уобичајено. Граде се од префиксираних перфективних глагола и не допуштају даљу имперфективизацију.

Иако М. Ивановић не спомиње префикс *по-* као средство за творбу терминативних деинтензива, у нашем корпусу је он веома заступљен. И Љ. Поповић (2008: 220) формалним показатељем атенуативних глагола сматра само префиксе *при-*, *под-*, *на-* (*прихранити*, *поткресати*, *наслутити*), а под атенуативним глаголима подразумева оне резултативне глаголе са смањеним интензитетом радње, односно са значењем непотпуног, делимичног остваривања резултата.

²⁴⁶ Ово значење је, према подацима које пружа В. Митриновић (1990: 135), међу јужнословенским језицима најизразитије у македонском језику, а често је и у тимочком дијалекту (в. Р. Жугић 2007а).

Радња атенуираних глагола није доведена до пуног степена, који означава монопрефигирани глагол, већ префикс *по-* уноси семантичку нијансу неостварености радње до крајњих граница, ослабљености, умерености или непотпуности. У први план семантике таквог глагола излази не ограниченост времена трајања радње, као код делимитатива, већ семантички елемент извршености радње, који се може оценити с тачке гледишта његовог интензитета – *лако, мало, полако, у некој (обично малој) мери*. Осим глагола физичке делатности: *позаљуљати, позамазати, позапегћи, поизвадити се поизмолити се, поизравнити, поисправити, поиспразнити (се), понагласити, понадојити (се), понајести (се), понакашљати се, понаквасти (се), пообрати, понамирити се, понамучити се, понатегнути (се), понатезати, понаучити (се), поодвојити се, поодјекнути, поодужити, поокрпити, поокрњити, поолепити, поомити се, поопознати се, поопрати (се), пооткрити, поотпнити, поотрти, поприпретити, поприпружити, попритегнути, попритиснути, посакрити* итд.; има и еволутива и фактитива: *позагаздити се, позагрејати (се), позажарити се, позамутити се, позарастати, позатегнути се, поразвеселити се, поизбистрити се, поизбледети, поизлечити се, поизменити, поизнурити се, поизнемоћи, поистрезнити се, поиступити се, поисхладити се, понаоштрити, понапити (се), понаправити (се), пообјачати, пооблакивати, поовеселити, поогладнети, поогорети, поодаљити, поодјачати, поодлакнати, поодљутити се, поодминати, поодсрдити се, пооздравити, поојачати, поокрепити, поомалити се, поомекшати, поослабити, поослабљивати, поослободити се, поосмелити се, поосмехнути се, поостарити, поосушити, пооткравити се, поотрезнити (се), поохладити, попристрашити се, порасрдити се, порастрезнити (се), порасхладити (се), посазрети, поизрасти, понарасти, поодрасти, поприрасти* итд.; глагола који се односе на процесе везане за део дана или временске прилике: *позахладити, поразведрити се, поизведрити се, понавезати, пооданити се, поодгрејати се, поодјутрити, пооснежити, поотопити се* итд.; глаголи који означавају заузимање положаја: *поиспрсити се, поиспунчити се, понагнути (се), понакренути се, понакривити се, поодигнути (се)* итд.; глаголи којима се изражавају просторни односи: *позаостајати, поизмакнути (се), поиспловити, поиспратити, поистрчати,*

поодзвркнути, поодмакнути (се), поодмицати, поодскочити, поодступити итд. Ови глаголи су увек свршеног вида и не дозвољавају даљу имперфективизацију.

Чињеница да се не ради о потпуно испуњеној радњи некад је подржана и контекстом:

Као да се застиди, нешто му се блеђано лице *позажари* (Буд. 2, 115).

Будући да сам с коња пао ... нека ме Светлост Ваша милостиво извини, а док ми рана мало *позарасте* ... и сам ћу тамо изаћи (Ђорђ. Т. 17, 286).

Овако ме та приповијетка ... нагони да једну своју тврдњу, коју сам у почетку истакао, малко *поисправим* (Цар, БК 1896, 976).

Мерна функција префикса *по-* је контекстуално условљена – контекст упућује и на то да ли је мера испод очекиване границе или се ради о прекорачењу задате, постојеће границе, да је степен радње повишен:

И гласније *понагласи*: – Жив ли до куће досегнем, све ћу по истини казати (Буд. 2, 10).

Тад узму мач [о Божићу] па сијеку пециво и почун благовати из једнијех наћви. Кад се тако добро *понаправе*, узму кметови цефердаре, па стану пуцати (Нак. 2, 320).

Без подршке контекста означава интензитет испод границе:

Можемо кренути, *поизведрило се* (Ускоци, Станић Мил. 4).

Нит' извора нит' водеце ладне / Да *се* усне *понаквасе* јадне (Радић 1, 120).

Пооберем крушкату одоздол, оној си друго остане (Дин. Ј. 2).

Дозивање престаде, ђевери се *поослободише* и гликнуше коње (Нев., Звезда 4, 277).

Осим што контекст упућује на то да ли се ради о мери времена или интензитета, појављује се једна група глагола која упућује на меру стазе. Они имају јединствено значење 'померити (нешто) на кратку раздаљину'. Такве глаголе Соучкова (2004: 405–406) назива *по-* глаголи са значењем 'кратке раздаљине'. Ова класа глагола састоји се од глагола директног/усмереног кретања или преношења. Глаголи који не припадају глаголима директног кретања, такође, могу садржати делимитативни префикс *по-*, али онда имају другачију интерпретацију и припадају класи глагола који означавају 'кратко време'.

У српском ови глаголи чине врло малу групу. Х. Филип (2003: 89) наводи да овакав префикс *по-*, који означава меру пута, може да се дода свршеном глаголу који садржи аблативни префикс (Source-prefix), али не може бити додат

свршеном глаголу са адлативним префиксом (Goal-prefix), осим у метафоричком смислу. У српском језику срећемо глаголе који упућују на аблативно кретање: *поизмакнути се, поиспратити, поодјашити, поодзвркнути, поодмаћи, поодскочити*; док су глаголи са адлативним значењем нешто ређи и могу развити и метафоричко значење: *попримаћи* и *поприскочити*.

Ако буде бар и од истине од тога сад ће у прве редове почети Медо а онда тешка артиљерија из ДПС-а а да се не помиње кад Момчило момачки *поприскочи* (интернет).

Попримакни томе ђетету столицу, видиш ли е не може дофатит с трпезе ништа (Ћупић Д. и Ж.).

Биће он бољи, него мислиш! рече гвардијан, устајући. Пак му се *попримаче* и потапша га прстима по образу (Мат. 4, 40).

Овај српски пјесник, кад *се већ бијаше добро попримакао* силазној тачки животног бријега, осјети напрасно у срцу свом жаоку крилатога стријелца (Цар, ЛМС 215, 26).

Одредбама употребљене уз ове глаголе најчешће се упућује на краћи пређени пут (*мало, за детињи корак* и сл.):

А кад мало поодмаче он видје ... у самом углу хана удубљен њен прозор (Андрић 2, 14). Путовало се ... три пратиоца иза њега и сеиз последњи ... мало поодмакнут назад (Радул. Ј. 4, 121).

Само неколико овећа камена *поодмакнута* један од другога за детињи корак, служила место моста (Ћор. С. 7, 160).

Но Каменко пружи своје јуначке руке, мало поодскочивши на страну (Новић, Даница 1862, 190).

Није била [жена Хуртулова] далеко од нас; кад *бисмо се мало попримакли*, могли бисмо је дотаћи руком (Сиј. Ћ. 3, 112).

Ређи су случајеви када одредбе указују да је пређени пут дужи:

Ивко како се ори иза њега и ако је прилично поодмакао од куће (Срем. 3, 94).

Ранко *поизмакну* пред нама толико да смо га једва видели (билећки крај, Радул. Ј. 6).

Мало ме даље поиспрати (Матица 1868, Р. МС 4).

Ови глаголи могу се употребити са одредбама које указују на неодређену дужину пута (*нешто пута*) или без одредби и у том случају дужина пута је исто неодређена:

А ти, пошто ја *поодмакнем*, пробуди деда (Нев., Дело 33, 308).

Ма пожуримо! – прекиде говор, опазивши, да су господа *поодмакла* (Ћип. 2, 274).

Већ је био поодмакао нешто пута, кад се нађе наједном око у око с малим старцем (Шен. М. 1, 169).

Затим се поодмакне у страну као да би да одабере кога ће напасти (Ђор. В. 2, 130).

Поосвркне нека пуцанка из ситото, али ја ју зберем (Дин. Ј. 1).

Кадъ смо нешто већ поодяшили; то напунимъ я мое пиштолѣ (ПБС 1844, 42).

Уколико се користе да означе путању Сунца или метафорично да означе протицање времена или нечији напредак, развој, тај пут се сматра дужим од очекиваног, чак и када се, као у последња два примера, употреби одредба *мало*:

Сунце је било већ далеко поодмакло, кад стигосмо на онај рт (Јак. С. 6, 515).

Кад су већ године поодмакле, Пантелеј је одебљао (Моск. 1, 15).

Око подне завршише с послом ... Беше већ поодмакло, кад се наједном осврну и викну (Савић А., Књиж. 2, 53).

Кад је поодмакла ноћ ... извуче се полагаано (Андрић 6, 223).

Школска година већ је поодмакла (Ђорђ. М. 1, 22).

Љето [је] било већ добро поодмакло (Самок. 4, 124).

Већ је поодмакла зора (Тос. Д. 1, 84).

Кад поодмакне ноћ ... остају на понеким прозорима ... само главе младих дјевојака (Кушан. И. 1, 22).

Његош је у том периоду затекао односе који су још рађали народну поезију ... али распадање тих односа стварно је већ било поодмакло (Ђил. 2, 199).

А да је у херојству већ далеко поодмакао, виде се по светом лудилу које му је из очију избијало (Пек. Б. 12, 281).

Сунце је већ поодскочило, а он још није пошао (Ђур. 1, 150)

Али су се и чудили ... да сам од другијех момака и мојих другова и врсте поодскочио био (Новић, Даница 1862, 237).

С годинама је већ био мало поодмакао, нарочито за сеоска схватања и прилике (Ђоп. 12, 386).

Држала се добро, и ако се поодмакла мало од пролећа живота свог (Срем. 13, 24).

Дакле, у овим примерима префикс *по-* уноси значење мере, тачније мери стазу која је лексички одређена мотивним глаголом.

Посебну групу деинтензива чине они који означавају радњу која се врши с времена на време, тј. неограничено трајање радње која се понавља. На непотпуност радње и њен слабији интензитет указује префикс *по-*, а на нерегуларно понављање – итеративни суфикс (*-ива-*, *-ава-*) (РГ 1980: 600). Зато их неки истраживачи сврставају у итеративне глаголе (Шељакин), а неки у мултипликативне (Поповић 2008, Исаченко 1960). Зависно од индивидуалног

значења глагола и степена његове унутрашње рашчлањивости преовлађује час једна час друга нијанса значења (Исаченко 1960: 280), а значајну улогу има и контекст – *позадрхтавати*, *позастајати*, *позастајкивати*, *поисправљивати се*, *поприпажавати (се)*, *попритапкати*, *поприћуткивати*, *попривикивати*.

Марија се враћа с кристалном купом. Полагано поступа напред, посустава, купа јој у руци *позадрхтава* (Марк. Ф. 1, 147).

За цело су они држали, да ме већа у руку имају, зато су чешће *позастајали* и пушке своје пунили (Вилов. 1, 44).

Са осталих пет стотина јунака, у збијеној колони, изађе на Орлово поље, десно према војсци Осман-пашиној; иђаше лаганим ходом, а све *позастајкујући* (Шапч. 12, 192).

Ако је ... мраз ... издигао са открављеном земљом заједно, јагоде или пресађено градинарско шибље ... онда их треба мало *попритапкати* и у првашњи положај повратити (К. С. П., СН 1885, 9).

Селјак само на то [да на селу све само од себе расте] по мало *поприпажава* и *попривикије* (Приб. 1, 50).

Поприпажуј се од деснотога вола, он оче да ћимне (Дин. Ј. 2).

Учитељи поућуташе. Свештеник још их кад што подстрекаваше својим ... пребацивањима, па и он поче *поприћуткивати* (Шапч. 4, 9).

Код ове групе глагола деинтензивно значење ослабљеног интензитета повезано је са рашчлањеношћу ситуације. Радња је ослабљена јер се врши с времена на време.

Ови глаголи, осим *позастајати*, мотивисани су мултипликативним глаголима, који већ садрже сему рашчлањености и значење смањеног интензитета је потиснуто у други план у односу на семантику вишекратности.

Нејасно је како су ови глаголи изведени. Изгледа да нису секундарни имперфективи од префиксираних свршених глагола, али не изгледа ни да су изведени префиксацијом имперфективних глагола. Највероватније решење је да су ови глаголи изведени истовременом префиксацијом и суфиксацијом. Могу се описати као 'радити нешто мало / с малим интензитетом с времена на време/повремено / с прекидима' (*покашљавати*) (в. Соучкова 2004б: 408–409). Соучкова (2004б: 408, у фусноти) претпоставља да ови глаголи нису секундарно имперфективизовани глагол изведени од 'кратко време' *по-* глагола зато што они не значе 'радити нешто крако време' (прогресивно) ни 'радити нешто неко време уобичајено' (хабитуално значење) већ пре 'радити нешто ниским интензитетом сад и тад/повремено'. Овакво значење се не очекује после секундарне

имперфективизације. Други разлог за одбијање секундарне имперфективизације је што перфективне основе често не постоје. Друга могућност – извођење атенуативних фреквентива префиксацијом од хабитуалних глагола несвршеног вида, није прихватљива јер атенуативни фректививи су несвршеног вида – а префиксација води перфективизацији. Штавише, опет, неким 'низак интензитет' *по-* глаголима недостаје непрефиксирани парњак.

4.3. Модификације модалне норме – ексцесивност

Према Пиперу (2014: 195), ексцесивност се налази на пресеку градуелности²⁴⁷ и модалности, и припада периферијама тих семантичких категорија, поседујући истовремено јасну специфичност у односу на њих. Семантичко тежиште ексцесивности је у модалним значењима прекорачења могућности, потребе или обавезе, а већ је тај њихов однос градуелне природе. Али је ексцесивност, поред тога, богато градирана као скала вредновања мере одступања од основног степена „довољно” као локализатора у ексцесивно-градуелном односу. Од три типа ексцесивности које разликује П. Пипер – ексцесивности могућности, ексцесивности потребе и ексцесивности обавезности (Пипер 2003: 166–167) – у сфери процесуалних обележја ситуације изражена је ексцесивност потребе, и то као суфицитна ексцесивност („више него што је потребно”) и дефицитна ексцесивност („мање него што је потребно”), као „најразвијенији тип ексцесивности у словенским језицима” (Пипер 2003: 168)²⁴⁸.

Формални показатељ суфицидне ексцесивности²⁴⁹ је префикс *пре-*²⁵⁰. М. Стевановић (1964: 462) приметио је да је за префикс *пре-* у аугментативној

²⁴⁷ О месту семантичке категорије степена и градуелности савременим лингвистичким теоријама в. Николић М. 2014.

²⁴⁸ Говорећи о појму границе Пипер (2008: 314) наводи да је неке појаве тешко објаснити без ослоња на поменути појам. Такав је случај са ексцесивношћу која припада широј семантичкој категорији градуелности и представља градуелну локализацију спољашњом границом локализатора ('изнад' или 'испод' локализатора) уз обавезност модалне компоненте у значењима ексцесива (в. Пипер и др. 2005: 864–868).

²⁴⁹ Д. Вељковић Станковић (2006) глаголе овог типа сматра амплификативним глаголима „са значењем знатног прекорачења мере у погледу извршења радње мотивног глагола”.

²⁵⁰ За изражавање јаке ексцесивности користе се углавном предлози, префикси и прилози са значењем неког простора (као оријентира у градуелном односу) одређеног горњом страном

употреби карактеристично „да се с њим често слажу једном већ сложени глаголи”. У нашем корпусу нашли смо следеће примере ексцесивне употребе префикса *пре-* у позицији другог додатог префикса: *презагрејати, презагрејавати, презадужити, презадуживати, презаокупити, презапослити, презаситити, преизвући, преизмучити се, преиспунити (се), преисцрпити, преисцрпљивати, пренабити, пренавити, пренагласити, пренаглашаваати, пренагомилати, пренадражити, пренајести се, пренакрцати, преналити, пренапети, пренапињати се, пренапити се, пренапрегнути, пренапунити, пренаселити (се), пренасељавати (се), пренаситити (се), пренатегнути, пренатоварити, пернатрпавати (се), пренатрпати (се), пренаучити, преначитати (се), преоптеретити (се), преоптерећивати (се), пресустати, преувеличати, преузбудити се, преузнети, преумарати се, преумножавати се, преуранити, преузвисити, преузнети. Осим терминативних глагола конкретне физичке радње: *извући, испунити, населити, натегнути, натоварити, натрпати, научити, начитати* и сл., као мотивни глаголи јављају се и они са значењем еволутивног процеса: *загрејати, заситити, уморити се* итд. Ексцесивне изведенице допуштају секундарну имперфективизацију. Најчешће су прелазни глаголи који захтевају објекат, али могу бити и непрелазни. Основно обележје ових глагола је да се „радња наставља и после достизања означеног степена, а њено потенцијално кретање према исцрпљености одвија се у истом правцу, тј. ради се о отвореној горњој граници кумулације особине или својства” (Поповић 2008: 212).*

Глаголи *преузнети се* и *преузвисити се* припадају теолошком стилу:

Јер, онај ко хвали некога, неће осуђивати његов живот, него ће чак оне који чине гнусна дела, због повика на њих, *преузвисити* својим хвалоспевима како би таквим претеривањем прикрио њихова безакоња и како би обмануо слушаоце (интернет).

Када живи у сиромаштву, дете не јадикuje због тога, а кад живи у богатству *не преузноси се* (интернет).

Превазилажење модалне норме обележено префиксом може носити негативну оцену. П. Роговић (1962: 109–110) управо тако и објашњава ексцесивно значење префикса *пре-* „претјераност ... радње, довођење радње до неповољног,

локализатора. За слабу ексцесивност, у целини мање развијену од јаке ексцесивности, то су у првом реду предлози и префикси са значењем простора одређеног доњом страном локализатора (Пипер 2014: 194)

негативног резултата”. Негативан ефекат може се огледати на субјекту (код еволутива) или објекту (код глагола конкретне физичке радње), па се ексцесивни глагол често јавља у конструкцијама са трпним глаголским придевом са придевском конституентском вредношћу (в. Ивановић 2012: 430).

Кочијаш Андрија је *презаокупљен* коњима (Симић Н., РМС).

Ваздух је *презасићен* мирисом ... колоњске воде (Рист. Мил. 1, РМС).

Није могао да плане. Ни на себе. *Преизмучен* је био (Дав.).

Као и за живота, Скерлић полази од куће ујутру, *пренапрегнут*, и одмах креће узбрдо, уз падину, према Универзитету и центру града (Светлана Велмар-Јанковић, *Дорћол*, АСК: 13).

Крчма је била *пренапуњена* сељачким свијетом (Новак Вј., РМС).

Но на релију прошле недеље дешавало се да у сред великих успона, где је мотор заиста *презагрејан* једноставно у сред гаса се угаси (интернет).

Рејтинг општине код банкарских кредита је слаб, с обзиром да је општина *презадужена*, тако да је кредит слабо остварив (интернет).

Дефицитна ексцесивност (типа *превидети*, *прећутати*, *подбацити*, *потценити*, *потхранити*) нема свој израз међу двопрефигираним глаголима²⁵¹. Бабић ово значење дефинише као 'учинити што испод нормалне мјере, стања'.

Међу ексцесивима издваја се класа глагола који се обично називају сатуративима или сативним глаголима (Зализњак–Шмељев 1997; Исаченко 1960: 437; Грубор 1953; Клајн 2002; Тошовић 2009; Поповић 2008). Ивановић (2012: 437) наводи да већина глагола који се сврставају у сатуративе означавају ситуације чијим се одвијањем постиже задовољење одређене потребе субјекта, односно достизање модалне норме²⁵²: *најести се* – јести онолико колико је довољно да се задовољи потреба за храном, то јест да се утоли глад. Поповић (2008: 217) под сатуративним глаголима подразумева оне глаголе који означавају резултат као доспевање субјекта у финално стање, као и постизање од стране субјекта жељеног резултата, тј. онога ради чега се врши радња.

Полипрефиксирани сатуративни глаголи углавном су прошли секундарну имперфективизацију, изводе се најчешће од свршених прелазних глагола, па могу

²⁵¹ Како наводи Ивановић (2012: 434), овај творбени модел је изразито слабо продуктиван и међу глаголима са једним префиксом и своди се практично на наведене глаголе.

²⁵² Говорећи уопште о прелазним глаголима, Н. Арсенијевић се на једном месту дотиче и сативних глагола и констатује да „сативно значење глагола потенцира управо настајање новог стања субјекта као резултата претходно предузете активности која укључује и поменути објекат. Другим речима, то је стање у којем се налази субјекат, независно од своје воље тј. то је оно што он осећа, носи после неке активности коју је сам реализовао у пуној мери” (2011: 131).

бити и прелазни и непрелазни. Њихов субјекат је живо биће и дозвољавају објекат у генитиву²⁵³ : *надобивати (се), надобијати (се), надобити, надовлачити, надовозити, надогонити, надодавати (се)², надојамити, надолазити (несвр.), надолазити (свр.), надотегнути, надотезати, надохватити, надовољивати, надовољити, надохвалити се, надописивати се, надоспати, назадовољити (се), назапиткивати, наизлазити (се), наизваљати се, наизводити се, наизговорити се, наиздовољити се, наизмишљати (се), наисказивати се, наисплатити се, наисповедати се, наиспребијати се, наиспроводити се, наоговарати се, наокретати се, наопомињати, науједати се, наумакати се, науздисати се.*

Сатуративи означавају да се радња вршила до потпуног задовољења потребе, до пуног засићења или чак презасићења, и често су праћени одредбама у *сласт, до сита, до изнемоглости, до миле воље* и сл. Ивановић (2012: 437) наводи да, уколико бисмо сам градуелни локализатор замислили као гранични простор одређене површине, онда би сатуративност подразумевала смештање објекта локализације у горњем делу тог простора, близу горње границе.

Пошто *се до миле воље* тога *надовољно* заповрне даље причати (Крешћ С. 2, 376).

Нису могли *довољно* да *назапиткују* једно друго (Г–Г 2, 12).

И сам озбиљни жупник био је очаран и није *се* могао *доста* *назахваљивати* на цветној књизи (Ваднајија Д., Матица 1866, 350).

Изгубише се у љубавном дрхтању, стискању, уздисању ... Пошто *се* тако *сити* *наиздовољнише* ... он јој ... изјави, да је учитељ (Маш. 4, 100).

Давно није било таквог погребца ... Скупи се света са свих страна, већином жена и баба, да *се од жеље наисплату* (Маш. 1, 77).

Ја сам ти *се* у свом веку *наиспроводио* *више но краљ* (Вин. 5, 222).

Некић богаты, али преко мѣре, скупъ Арачліа ... *се* е сваке седмице по три дни *здрави* кодъ нѣга *напреобѣдавао*, тако да е остала четири дана лакше прегладовати могао (Дос. 9, 18).

Тај сир не може *се довољно* *напрепоручивати* како младима тако и старима (Пел. 1, 758)

Сад *се* можеш, брајко, *лепо* *напроходати*: ветар ће свирати путничку песму, магла ће те чувати од припеке (Шапч. 11, 357).

Оне су унапред уживале у помисли ... да ће *се* моћи ... несметано и до *миле воље* *наразговарати* (Андрић 8, 34).

Наумакало се дијете јаја па *сито* (Љештанско, Тешић М. 1).

Онда је човек мога ... у дугој ноћи, *рахат* да *се науздише*, наодмара (Станк. Б. 3, 222).

²⁵³ Дозвољавају објекат у генитиву, али не и партитивне синтагме: *наумакати се хлеба*,

**наумакати се* *векне хлеба*.

Силне и богате, Републике заваде ти намъ се, и около сто божји година страшно се навојою и наиспребіяю, докгодь една ... не изгуби сву власть на мору (Дос. 9, 127).

Сатуративност се често истиче употребом два сатуратива блиског значења:

Онда је човек мога ... у дугој ноћи, рахат да се науздише, наодмара (Станк. Б. 3, 222).

Силне и богате, Републике заваде ти намъ се, и около сто божји година страшно се навојою и наиспребіяю, докгодь една ... не изгуби сву власть на мору (Дос. 9, 127).

До излазака ми није јер смо се наизлазили и напутовали (интернет).

Није се могао довољно наразговарати и наприповиједати о нашим бољим старијима и о сретнијем времену по Србина (Новић 7, 266).

Према речима Љ. Поповић (2008: 219), сатуративно значење искључује негативну конотацију, јер је резултат трајне и интензивне радње пожељан од стране субјекта, циљ такве радње састоји се у постизању резултата максималним залагањем субјекта. Понекад горња граница локализатора може бити и превазиђена, па сатуративи често означавају и прекорачење, презасићеност, када је прагматичка оцена ситуације негативна. К. Митрићевић-Штепанек (2015: 164) ово значење назива екстензивним, а Љ. Поповић (2008: 238) овај тип глагола сврстава у подтип финално-интензивних глагола. Ово значење је блиско сатуративном, односно сативном значењу, и семантика мотивног глагола претпоставља оба значења, а контекст их конкретизује. Примери под (а) имају екстензивно значење, а под (б) сатуративно значење.:

(а)

Па што сам се науздисао, доста ми је за цео век (Шапч. 7, 170).

Рат сам водила са [локалним] ... пабом ... Силно се наизлазили пандури и никада нису проследили извештај комуналној инспекцији (интернет).

Прошле године су му [фудбалском клубу Олимпија] се „Спартанци“ [фудбалски клуб] поштено наизлазили на црту! (интернет).

(б) До излазака ми није јер смо се наизлазили и напутовали (интернет).

Дакле, граница између екстензивних и сатуративних глагола није увек јасна и већина глагола може изражавати оба значења, односно могу имати позитивно значење 'до засићења субјекта, до миле воље' и негативно 'до презасићења'. Према речима К. Митрићевић-Штепанек (2015: 165; 187), радња екстензивних глагола траје дуго, често, на незадовољство субјекта и то су радње над којима он нема контролу и не може да утиче на њихову количину, док семантички садржај сативних глагола претпоставља задовољење радњом која се

обавља докле год је то субјекту пријатно и радњу у том смислу субјекат контролише, те ти глаголи изражавају радње које имају позитивну субјективну оцену. Лексикографи не морају одвајати ова два значења, јер су јако блиска и контекстуално условљена (нпр. *наразговарати се* 'провести много времена у разговору, наситити се разговора, напричати се'). Семантика извршења радње до миле воље (сатуративно значење) и негативна семантика прекомерне радње (екстензивно значење) у приручницима се чешће приказују заједно, него раздвојено, јер граница између ових глагола није увек јасна и многи глаголи могу изражавати оба значења зависно од семантике мотивног глагола, која омогућава развијање и позитивне и негативне компоненте значења, а која ће компонента доћи до изражаја, зависи од окружења, контекста.

Анализа контекстуалних примера указује да се већином ради о емоционално обојеним исказима са екскламативном интонацијом, што је логично, с обзиром на семантику екстензивних глагола, тј. да вршење/трпљење неке непријатне и непожељне радње у великој количини код субјекта изазива јака осећања и реакцију (Митрићевић-Штепанек 2015: 169)

Према речима М. Ивановић (2012: 439), семантика довољности, засићености или презасићености може бити повезана са семом дуративности (а) и мултипликативности (б):

(а)

Нишлије и Нишлике не могу да *се наоговарају* Београђана (Новости 1914, 207/1).
Пошто *се* дуго *наразмишљао*, хаџија позва Чабрића к себи (Хумо 3, 23).

(б)

И сам озбиљни жупник био је очаран и није се могао доста *назахваљивати* на цветној књизи (Ваднајија Д., Матица 1866, 350).

Када се већ *наобрлицах* и молбама кад се намолих | Силним мртвацима, овцу и овна над јамом оном | Закољем (Марет. 2, 148).

Ми се сити можемо *настајати*, док нам он у траг уђе (Весел. 2, 98).

Ја сам се, момче, *науједао* [жена]. Мој зуб већ одавно у земљу гледа (Моск. 5, 17).

Семантика довољности повезана је и са семом количине, па сатуративно значење често бива потпуно потиснуто, а у првом плану се намеће сема кумулативности и у том случају обавезно се употребљава именица у генитиву. Ипак, за разлику од кумулатива, код којих је у центру занимања објекат, код сатуратива је то субјекат:

Кадъ *се* тако чорбе и осталога надовољи, донесемъ му я едну яребицу съ две препелице (Зуб. 2, 9).

Чисто *се* и Сими ослатило па га једнако запиткује; већ не могаше да *се* наизмишља ствари, па пређе на имена (Весел., БК 1902, 324).

Кад *се* [Вељко] сит наодсеца обријаних глава, враћа *се* весео својој дружини (Зеч. Мил. 1, 1123).

Управо таквих грешака смо *се* ми нагледали и напоправљали (интернет).

Напробирај се ко Ђука крушака (БиХ, Грђ. 1).

Сатуративи *се* често користе у одричним реченицама, а негација је праћена модалним значењем 'немогућности задовољења потребе субјекта'. У таквим случајевима мера још није достигла границу после које субјекат неће да продужи дату радњу, дакле, не може да *се* засити. У неким примерима уместо семантичког елемента засићености, јавља *се* сема презасићености, која је наглашена контекстом:

Не могу да се наодговарам на приватна питања нових познаника (Демокр. 1919, 142/1).

То је ствар која *се* не да довољно напрепоручивати (Петровић У., БК 1899, 574).

Није се могао довољно наразговарати и наприповиједати о нашим бољим старијима и о сретнијем времену по Србина (Новић 7, 266).

Кад дођу сељани у велику варош, не може ји човек доста напроводити (Бачка, Радон. Н.).

Ја толике године овуда пролазим па *се* опет не могу довољно да напромаграм ових природних реткости (Шапч. 4, 28).

Нова влада није могла доста да се напрооведа, како је „изнад партија” (Шумад. 1888, 20/2).

Мени ... ударише сузе ... не могу да их наубрисујем пешкиром! (Весел. 10, 17).

Други творбени модел којим *се* изражава семантика сатуративности је помоћу префикса *из-*. Поред глагола који изражавају засићеност субјекта ситуацијом уз позитивну оцену задовољења (а): *издовољавати (се)*, *издовољити*, *изнадовољити (се)*, *изназборити се*, *изнапијати се*, *изнапровађати (се)*, *изнаразговарати се*, *изнаужити се*, *изопијати се*, *изопити се*, *исподсмевати се*, *испрејести се*, *испроживети*, *изразговарати се* и сл.; има и оних чија семантика мотивног глагола упућује на негативну оцену (б): *изадуживати се*, *изнагрдити се*, *испосвађати (се)*, *испребијати се*, *испревијати се*, *испрезнојити се*, *испрезнојавати се*, *испрекидати се*, *испреморити се*, *испрепадати (се)*, *испреплашивати (се)*, *испретргати се*, *изумарати се*, *изуздисати се*. Има и

неутралних глагола, којим се не изражава никаква оцена: *наповијати се*, *наподизати се*, *напоправљати се*, *напотезати се*, *напоучавати се*, *напревтрати се*, *напросипати (се)*, *напроходати се*, *наразговарати се*, *наразмишљати се*, *насастајати се*, *наувијати (се)*.

(а)

Пошто *се изразговорише*, пољегоше иза једног кука (Ђип. 9, 12).

Видио си их и са њима *се изразговарао* до миле воље (Пав. 3, 71).

Примако им пива и једива | Пред Јелину црвенога вина, | А пред Марка вина и ракије, | Док *се* Марко није *изопио* (НП Бос., 250).

Истодобно му је [гледајући гробље] душа прелетјела кроз дане ... прве младости, који су се ту изиграли, иживјели и *изнаужили* (Бег. М. 5, 44).

Сатима [се] сита *изнаразговарала* са комшиком (Вин. 3, 60).

Видио си и Грчку и Италију, пак *се* још *ниси* за доста *изнапровађао* (Бачка, Радон. Н.).

Но кад би *се* порезник Павко сит *изнадовољио* игре, пјесме и теревенке, падао би у неку врст покајања (Маш. 4, 199).

Особито *се издовољише* морском рибом, које бијаху жељни (Мат. 4, 246).

Точи се ракија ... а крајишко и партизанско срце шири *се* и *издовољава* у слаткој позној освети (Ђоп. 15, 143).

Ми што смо *испроживели*, нигде га нема (Гол. Мих. 3, 98).

(б)

Док је редила кућу, док *се* онако *изумарала* необичним пословима, све је подилазило неко угодно чувство (Лив. 1, 60).

Испрезнојио се ... попуњавајући пријаву за рад ... као да су га ... већ запослили и одредили га да по васцели дан ради најтежи физички посао (интернет).

Испрепада ме ова твоја Уна, пола ме нема (Ђоп. 10, 190).

Чиновници [се] *испретргаше* од посла (Симић Н. 6, 83).

За то шест тједана накисосмо до коже, нагазисмо се смрдљивог рита и муља до појаса, *испретргасмо* и нажуљасмо ноге (Коз. Ј. 4, 69).

После многих молби *испреморенога* и до краја разочараног Јелачића, изјаснио се био владар и о закључцима хрватскога сабора (Марј. М. 1, 96).

Он *се* на туђем послу сав *испрекида* (Богдановић Ј., РЈА).

Испревијао се цијеле ноћи од рана (ЦГ, Шоћ).

Кроз те хладовине добар сахат [се] *изпребијасмо* (Павлин. 5, 48).

Радњу извршену у потпуности, до крајњих граница, колико је могуће изражавају и глаголи: *изажалити* 'престати жалити, прежалити' и нераспрострањен *испреболети* 'преболети, прездравити, оздравити', *испрегањати се* 'завршити прегањање, препирку', *испрекалити се* 'очврснути у многим искушењима, прекалити се', *испренемагати се*:

Жао ми је *изажалит* ' не ћу | Ће остаде кâ пањ изгорјели (Љубиша С., Вила 1868, 245).

Њихови претци имали су тако велељепне цркве и не могу да *изажале* натписе, који су однешени или уништени (Цвиј. 9, 96).

Коме береш, Краљевићу Марко, | Кома береш, у мараму грожђа? | Ако здравом, он се разболео, | Ако болном, болом *испребол* (НП Ник. Г. 1, 99).

Док смо се ми *испрегањали* оне се рибе покупише и одоше (интернет).

Зар светла мисо, што о небу сања, | *Испрекаљена* огњем осећања | ... | Да исмејана летне и утрне (Кош. 1,19).

Зно сам ја. Исплаче се, *испренемага* се, па се дигне здравија (Срђ 1904, 876).

5. Закључци

У овом поглављу семантичка својства другог додатог префикса анализирали смо у вези с аспектуалном карактеризацијом глагола. Прихватили смо класификацију и начин приказивања акционалних класа које у свом истраживању примењује М. Ивановић (2012) и, према томе, издвојили четири акционална комплекса: комплекс фазних значења (обухвата значења почетности, интратерминалности и завршености са својим подзначењима), комплекс детерминативних значења (обухвата делимитативне и пердуративне модификације, које су, као и фазне, вид локализације ситуације на оси времена, али, док је код фазних значења реч о издвајању одређених етапа у одвијању ситуације, детерминативни глаголи означавају ситуацију у целини, указујући да је њено трајање ограничено), комплекс плуралних (у нашем корпусу односи се само на дистрибутивност и кумулативност) и комплекс градуелних значења (обухвата квантификацију према степену испољености обележја процесуалне ситуације).

Под фазним модификацијама у лингвистичкој литератури подразумевају се модификације које се односе на неку фазу у протицању радње – почетак, наставак или завршетак. Почетно значење указује на тренутак у ком ситуација почиње да се одвија и морфолошко средство за изражавање овог значења у полипрефиксираним глаголима је префикс *за-* (*започети*, *занабрајати*, *заопуцати*, *заобредити*, *запомоћи*, *запоштовати* итд.). Значење завршне фазе развоја радње које проналазимо међу двопрефиксираним глаголима је значење комплетивности, односно значење 'потпуно, до краја извршење радње исказане основним глаголом' (*доизрећи*, *донабити*, *доначитнити*, *доубити* итд.). Од

већине комплетивних глагола могу се образовати секундарно имперфективизовани глаголи.

Детерминативне акционалне модификације модификују радњу у правцу ограничавања њеног трајања. У групу детерминативних глагола, тј. глагола који означавају ситуацију која је трајала у ограниченом временском периоду, спадају делимитативи и пердуративи. Делимитативи означавају целовиту ситуацију, која је отпочела, трајала извесно, ограничено време и окончала се: *попорадити*, *попосвирати*, *попромислити*, *пооћутати*, *поприлећи*, *позабавити (се)*, *попричекати*, *позастати*, *позадржати се*, *поразговарати се*. Трајање радње означене делимитативима најчешће се одређује као кратко, док је број примера у којима је трајање делимитативне ситуације одређено као дуго знатно мањи, а интервал трајања ових глагола може бити и неутралан. Најчешће се делимитативна семантичка нијанса среће код глагола са префиксом *по-*, забележени су и случајеви редупликације овог префикса. Ређе делимитативност у семантику глагола уноси префикс *при-* (*приустановити се*, *припомоћи*, *призакаснити*) и најређе префикс *про-* (*проразговарати се*, *просклизати се*). Пердуративима се изражава ситуација која је трајала у одређеном временском интервалу и потпуно обухватила, испунила тај интервал. Трајање интервала је лексички конкретизовано и најчешће се оцењује као дуго уз негативан емоционални став говорника према радњи, тачније њеном трајању. Забележен је само један пердуративни глагол са два префикса: *проуздисати*.

Под акционалним плуралним модификацијама у литератури се подразумевају све модификације повезане са квантификацијом процесуалне ситуације, било да је реч о њеној рашчлањивости на микроситуације, било да је реч о понављању микроситуација. У оквиру плуралних акционалних модификација међу полипрефиксираним глаголима само дистрибутивни и кумулативни глаголи имају свој морфолошки израз. Мултипликативност је акционално својство, а не акционална модификација, јер је изражена лексички, тј. садржана је у значењу саме глаголске лексеме. Семелфактивност је, такође, акционално својство радње, а његово формално обележје је најчешће суфикс *-ну-*. Репетитивне и итеративне ситуације такође су ван нашег фокуса јер нису представљене акционалним класама глагола.

Ситуација означена дистрибутивом рашчлањена је на више микроситуација које се могу одвијати сукцесивно, једна за другом, или истовремено, али су представљене као једна целина. Могу се издвојити субјекатски и објекатски дистрибутиви. Нема посебних средстава за њихово изражавање, већ зависе од валентних својстава глагола. Субјекатски дистрибутиви су најчешће непрелазни глаголи (*испоумирати, поразболевати се, поизокретати се* итд.), а објекатски прелазни (*испозатварати, испоказњавати, изопијати* итд.). Уколико валентна структура глагола захтева и адресата, то су тзв. адресатни дистрибутиви (*пораздавати, испродавати, испозајмљивати* итд.). Дистрибутивни глаголи су најбројнији међу полипрефиксираним глаголима. Дистрибутивну акционалну модификацију у глагол уносе префикси *по-* (*подоносити, позаробљавати, поизвршавати, понабадати, поослобађати, поотпуштати, пораспродати, посакривати* итд.), *из-* (*издоносити, изналазити, изокивати, исподизати, испресађивати* итд.) и у неколико глагола префикс *раз-* (*расподелити (се), распоредити (се), распослати, разудати (се), распродати*). У семантичкој анализи глагола дистрибутивног типа централну позицију заузима сема мноштва, великог броја субјеката или објеката радње. На периферији семантичке зоне ових глагола налази се темпорална сема истовремености или сукцесивности у оквиру једног недељивог временског одсечка, у току којег се радња врши, а који може бити различите дужине. Ови глаголи су увек свршеног вида, а могу бити мотивисани и свршеним и несвршеним глаголима.

Кумулативима се означава догађај који доводи до постизања великог броја, количине резултата (*надовозити, назадевати, наприбадати, наприкачивати, насашивати, наубијати* итд.). Морфолошки показатељ кумулативности је префикс *на-*. Кумулативи захтевају одредбе за меру, које упућују на велику не тачно одређену количину. Кумулативни префикс *на-* најчешће се додаје несвршеним глаголима који су прошли секундарну имперфективизацију и перфективизује те глаголе. Уколико су прелазни, кумулативни глаголи траже да објекат буде у множини или да је објекат збирна именица, уколико су непрелазни, субјекат ових глагола је у множини. Објекат је најчешће у партитивном генитиву, али може бити и у акузативу.

Градуелне модификације су модификације које „обухватају различите видове непараметричке квантификације процесуалних обележја ситуације” (Ивановић 2012: 348). Овим модификацијама се указује на однос ситуације према градуелном локализатору који може бити одабран или нормативан. Када је локализатор одабран, реч је о селективном степеновању у коме се експлицитно пореде обележја идентичне ситуације коју врше различити агенси. Приликом нормативног степеновања ситуација изражена глаголом пореди се са неким узуалним, уобичајеним еталоном реализације дате ситуације.

Селективно степеновање може бити изражено лексички, када сема градуелности улази у семантику самог глагола. Из корпуса двопрефигираних глагола такви би били застарели глаголи *надобилазити* и *надузвисити* са значењем ’превазилазити, надмашивати’, односно ’превазићи, надмашити’. Глаголи чије значење указује на то да једно лице врши радњу боље, успешније, дуже и сл. него друго називају се мајоративним глаголима. Ови глаголи се чешће убрају у мутациони, него у модификациони творбени тип, јер приликом префиксације долази до мутације њихове семантике, а мења се и њихов валентни потенцијал, отвара се још једно валенцијско место за објекат степеновања. Главни носилац мајоративног значења код полипрефигираних глагола је префикс *над-*, којим се истиче локализација изнад градуелног локализатора, што значи да субјекат врши радњу боље, интензивније, дуже и сл. од објекта: *надобилазити*, *натпреузвисити*, *надосвирати*, *натприповедати* и сл. Ови глаголи не спадају у стандардни језички фонд и већина је обележена неким квалификатором употребне вредности.

У градуелне модификације могу се убројити и еволутивни глаголи, којима се означава раст или опадање степена испољености неког обележја, као и тзв. фактитивни глаголи – *озадовољити*, *заокружити*, *изокружити*, *уокружити*.

Нормативно степеновање подразумева градуелну локализацију у односу на неку норму. У акционалну класу интензива убрајају се глаголи код којих је значење појачаног интензитета изражено префиксом, нпр. *расприповедати се*. Код тотално-објекатских интензива, висок степен интензитета појављује се услед потпуне обухваћености објекта ситуацијом, која се понавља док се не обухвати објекат у целини (*изуједати*, *испребушити*, *испрекрижити*, *испрекрпити* и сл.).

За разлику од дистрибутива који се односе на више објеката, овде је у питању само један објекат. Осим префикса *из-*, у овој функцији сасвим ретко се срећу префикси *за-* (*заосјенити, заосинути*), *об-* (*обухватити*), *про-* (*просмочити се*).

Глаголи који означавају ситуацију чији интензитет не достиже норму спадају у акционалну класу деинтензива. Непотпуна извршеност радње може бити изражена префиксом *на-* (*надочути, напознавати, наприбоцкати* и сл.), као и префиксима *при-* и *под-* (*приоздравити, приоткрити се, припомоћи, поднасмејати се* и сл.). Овај творбени тип глагола је слабо продуктиван. Атенуативни глаголи указују на радњу извршену непуном силом, мањим интензитетом. Они су блиски делимитативима, али за разлику од делимитатива, ситуација није првенствено везана за време, већ је у првом плану квалитет, интензитет радње. Радња атенуираних глагола није доведена до пуног степена, који означава монопрефигирани глагол, већ префикс *по-* уноси семантичку нијансу неостварености радње до крајњих граница, ослабљености, умерености или непотпуности (*позаљуљати, поиспразнити, понагласити, понакашљати се, поокрњити, попритегнути, поразвеселити, поизнемоћи, поогладнети, поразведрити се, позаостати, поодмакнути (се)*). Ови глаголи су увек свршеног вида и не дозвољавају даљу имперфективизацију. Мерна функција префикса *по-* је контекстуално условљена – контекст упућује на то да ли је мера испод очекиване границе или се може радити о прекорачењу задате/постојеће границе, када је степен радње повишен.

Експесивни глаголи указују на прекорачење могућности, потребе или обавезе. Формални показатељ суфицидне експесивности је префикс *пре-* (*презагрејати, преизмучити, преиспунити, пренатоварити, (се), преувеличати* итд.). Експесивне изведенице допуштају секундарну имперфективизацију. Најчешће су прелазни глаголи који захтевају објекат, али могу бити и непрелазни.

Међу експесивима издваја се класа глагола који се обично називају сатуративима или сативним глаголима, који означавају ситуације чијим се одвијањем постиже задовољење одређене потребе субјекта. Полипрефигирани сатуративни глаголи углавном су прошли секундарну имперфективизацију, изводе се најчешће од свршених прелазних глагола, па могу бити и прелазни и непрелазни. Њихов субјекат је живо биће и дозвољавају објекат у генитиву.

Семантика сатуративности изражава се помоћу префикса *из-* и *на-*: *изнапијати се*, *изнаразговарати се*, *испроживети*, *надобивати*, *надописивати се*, *наизмишљати*, *наисплатати се*, *наоговарати се* и сл. Сатуративно значење искључује негативну конотацију, јер је резултат трајне и интензивне радње пожељан од стране субјекта. Када је горња граница локализатора превазиђена, па глаголи означавају прекорачење, презасићеност, а прагматичка оцена ситуације је негативна, реч је о екстензивном значењу. Сатуративно и екстензивно значење се разликују у контексту и граница није увек јасна.

Приказивање акционалних класа глагола важан је сегмент проучавања полипрефигираних глагола с обзиром на то да други додати префикс најчешће утиче на промену акционалног значења глагола.

VII УТИЦАЈ ПОЛИПРЕФИКСАЦИЈЕ НА ВИД ГЛАГОЛА

1.1. Опште напомене о виду

Глаголски вид је веома комплексна категорија и, иако о њему постоји обимна литература, није га једноставно дефинисати²⁵⁴. Према традиционалном схватању, заступљеном у домаћим граматикама, вид глагола је тзв. класификациона категорија, по којој, у зависности од трајања радње²⁵⁵, глаголи могу бити или свршени (свршеног вида, перфективни) или несвршени (несвршеног вида, имперфективни), а издваја се и група двовидских глагола.

Глаголски вид се не испољава на исти начин у свим језицима, док има и језика који не знају за ову категорију²⁵⁶. Још у античким временима знало се за појам времена и трајања радње, а данас постоји посебна лингвистичка дисциплина – аспектологија, која проучава категорију глаголског вида и њој сродне категорије. Обично се као преломна тачка за развој аспектологије узима 1908. година када је С. Агрел објавио студију о аспекту и акционсарту пољских глагола. Агрел јасно разграничава граматички аспект – вид, који је у словенским

²⁵⁴ О словенском виду је толико писано, да је исцрпан преглед литературе готово немогућ. Највећи број аспектолошких студија бави се видом у руском језику. Преглед кључних истраживања о схватању и дефинисању вида доноси докторска дисертација М. Спасојевић, одбрањена 2015. године у Београду.

²⁵⁵ У различитим учењима критеријум трајања радње као критеријум за одређивање вида је проблематизован. Такође, осим што се вид посматра као граматичка категорија, поједини истраживачи га посматрају као лексичко-граматичку, па чак и творбену категорију. Петрухина (2000: 18) наводи да је словенски глаголски вид граматичка категорија посебног типа, у којој су граматичка значења тесно преплетена са творбеном и лексичком семантиком глагола, што дозвољава да се проблем анализира у корелацији лексичке, творбене и граматичке категоризације глаголске радње у целој њеној сложености и разгранатости. Она наводи да без обзира на постојање различитих теорија глаголског вида, већина лингвиста се слаже у схватању аспекта као категорије која одражава поглед говорника на карактер протицања и расподелу радње у времену, тј. представља темпоралну структуру ситуације (нав. дело: 33).

²⁵⁶ Већина истраживача словенски глаголски вид посматара као „вид *par excellence*” и узима га као централну тачку при анализи и оцени других видских система. Но, ипак, има и мишљења да је словенски глаголски вид специфична појава у оквиру универзалне категорије аспекта која постоји у граматичким системима већине светских језика (в. Пругјан 2011). Премда се вид у словенским језицима разликује од других индоевропских језика, није јединствена категорија у свим словенским језицима и постоје истраживања која доказују да извесне изоглосе деле словенске језике на основу прагматичке и семантичке употребе свршеног и несвршеног вида (нпр. Дики 2000).

језицима морфолошка категорија, и лексички аспект – акционсарт, који је семантичка, лексичка категорија²⁵⁷.

Глаголски вид је облигаторна граматичка категорија словенског глагола и испољава се кроз бинарну опозицију свршено/несвршено (перфективно/имперфективно) (Ђуровић–Спасојевић 2014: 183). У српској лингвистици вид помињу Вук, Даничић, Маретић, али значајније теоријско разматрање проблема глаголског вида срећемо тек у радовима А. Белића. По њему, свршени вид представља обележавање извршености једног тренутка у вршењу глаголске радње (почетак, завршетак, али и дистрибутивност), а несвршени вид представља неограниченост вршења глаголске радње (Белић 2000б). Додавањем префикса и наставака (суфикса) глаголи могу мењати вид. У књизи *О језичкој природи и језичком развоју* Белић (1958) уводи појам врсте или лика глаголског вида²⁵⁸, али не разграничава до краја појам вида и акционсарта. Стевановић прихвата и даље развија Белићеве ставове о виду и односу вида и времена (в. Спасојевић 2016).

И поред много покушаја, не постоји општеприхваћен критеријум за поделу глагола према виду, као и дефиниција свршених и несвршених глагола. Од многих покушаја, навешћемо неколико мишљења домаћих аутора.

Студија И. Грицкат (1957–1958) „О неким видским особеностима српскохрватских глагола” посвећена је двовидским глаголима, али доноси и нека важна запажања о перфективности и имперфективности уопште – нпр. да имперфективни глаголи значе име процеса који се показује у животу, у току, а перфективни не значе име процеса (кратког као један тренутак), већ значе готовост, умртвљеност, запечаћеност у сазнању кратког или дугог процеса (*севнути : одживети*). Тако, у случајевима када се имперфективним глаголима у одређеном контекстуалном окружењу исказе да је извршена цела радња, „да је од слике акције постало сазнање, спомен о акцији, онда се глаголу придодео, у

²⁵⁷ К. Смит (1991) заступа теорију о двокомпонентности аспекта (*two-component theory*), коју је пре ње као бинарну интерпретацију вида заступао Комри. Према тој теорији аспект се састоји из две компоненте – вида (*viewpoint aspect*) и ситуационих типова (*situation type*). Прва компонента аспекта садржи бинарну опозицију перфективно : имперфективно и најчешће је морфолошки изражена различитим типовима афиксалних морфема. Ситуациони аспект се изражава лексичким значењем глагола и његових аргумената.

²⁵⁸ Још га назива и секундарни или изведени вид (Белић 2000б: 266).

суштини, онај 'декор' који представља карактеристику перфективног глагола". Обрнута ситуација није могућа: „Процес на који је већ стављен печат обављености – што и јесте главна карактеристика перфективног глагола – ни у каквом контексту не може да збаци са себе тај печат, а да притом глагол остане исти". Грицкат (1967: 186) напомиње још и да се видом истиче протицање радње у времену, да у перфективном доминира квантифицирајући, а у имперфективном квалифицирајући елемент.

Критеријум дељивост/недељивост : целина/структура, заступљен у западњачким приступима, срећемо у граматици Мразовић–Вукадиновић (2009: 80) – „Типичну перфективност глагола означава недељива целина са јасно означеним резултатом или оствареним циљем који обухвата све делове глаголске ситуације, дакле, радњу или збивање у потпуности извршене, али без наглашавања трајања. Имперфективни глаголи изражавају радњу која је дељива, она је само део глаголске ситуације, целине, јер јој недостаје завршни сегмент. Њима се исказује процес, збивање, радња и стање у њиховом току, у трајању или понављању, тако да се радња не може схватити као целина” .

У *Синтакси* (Пипер и др. 2005: 781) као критеријум за разликовање свршених (перфективних) и несвршених (имперфективних) глагола, узима се постојање унутрашње границе, па се перфективним глаголима сматрају они који значе временску границу као сигнал промене статуса догађаја или стања, а глаголи који немају таквих граница јесу несвршени.

Већина карактеристика видске опозиције свршено : несвршено, наведених у домаћој и иностраној литератури, могу се класификовати у три групе, како је то урадио Клајн В. (2009: 52):

1) ситуација представљена од споља према ситуацији представљеној изнутра (*from outside / from inside*), тј. као целина и као структура, тј. као недељива и дељива (код нас заступљено у граматици Мразовић–Вукадиновић 2009)

2) ситуација представљена као завршена и као у току, односно трајање (*completed/uncompleted (ongoing)*) (заступљено у нашим традиционалним граматицама);

3) ситуација представљена као ограничена и без ограничења (*bounded/unbounded*) (запажа се код И. Грицкат и у *Синтакси* 2005).

1.2. Могућности исказивања и одређивања глаголског вида

Подела глагола на свршене и несвршене оправдана је разликама у граматичком понашању и може се илустровати великим бројем лингвистичких тестова. Ови глаголи се могу разликовати и на основу неких морфолошких одлика. На пример, већина перфективних глагола су формирани префиксацијом: *на-писати*, *са-градити*, *пре-правити* итд., док је већина непрефиксираних глагола имперфективна: *писати*, *читати*, *учити* итд. Ипак, присуство префикса не може бити сигуран знак перфективности глагола. Пре свега, постоји мала група непрефиксираних глагола који су свршеног вида: *решиити*, *бацити*, *дати*, *купити* и сл. Група непрефиксираних свршених глагола укључује и семелфактиве које карактерише суфикс *-ну-*: *кинути*, *дунути*, *гурнути* и сл. Глаголи који су изведени секундарном имперфективизацијом такође садрже префикс, али су несвршеног вида: *пречишћавати*, *замрзавати*, *преписивати* итд. Оба вида су равноправна и не може се говорити о томе да се један глаголски вид може изводити из другог (в. Клајн И. 2011: 54). Зато су у лингвистици успостављени прецизнији критеријуми за поделу глагола у ове две велике групе.

Према језичком нивоу на ком се испољавају и на основу јединица које их чине, Спасојевић (2015: 84) све дијагностичке контексте за утврђивање глаголског вида класификује у неколико група: морфо-синтаксичке (глаголски облици и њихова употреба), синтаксички (тип конструкције), лексички (лексички маркери, таксисни спецификатори итд.) и др.²⁵⁹

Веза вида и глаголског облика огледа се у томе што се неки глаголски облици могу формирати само од глагола одређеног вида. Још код Вука (1818: LIV) и Даничића (1850: 40) срећемо запажање да се садашњим временом свршених глагола у српском не може одговорити на питање *шта радиш?* као код осталих глагола. Док се глаголски прилог садашњи и имперфекат могу употребљавати само од глагола несвршеног вида, глаголски прилог прошли се

²⁵⁹ Ми ћемо навести само најчешће помињане тестове, остали начини за одређивање вида могу се видети у наведеном раду.

гради само од глагола свршеног вида. Аорист и плусквамперфекат се претежно граде од глагола свршеног вида, али је могуће наћи и примере несвршених глагола у овом облику (Стевановић 1974; Танасић 2005: 345–475; Станојчић–Поповић 2011: 385–407; Мразовић–Вукадиновић 2009: 82–83 и др.). Један од најчешће навођених тестова за утврђивање глаголског вида, а који Спасојевић (2015: 94) истиче као најпоузданији, јесте употреба конструкција са фазним глаголима (*почети/почињати, наставити/настављати, престати/престајати, стати* итд.), које као допунски део предиката захтевају глагол несвршеног вида (Маретић 1963: 479; Мразовић–Вукадиновић 2009: 83; Пипер–Клајн 2013: 177)²⁶⁰.

Од различитих тестова са временским реченицама, према Спасојевић (2015: 97), најпоузданији је тест са временском реченицом са везником *чим* (и презентом).

Као лексички дијагностички контекст препознаје се употреба различитих прилога и прилошких израза, тзв. лексичких спецификатора, таксисних маркера, темпоралних квантификатора итд. (Спасојевић 2015: 98) Један од често навођених тестова јесте употреба прилошких одредби типа *за X времена* које могу да стоје само уз свршене глаголе (нпр. *прочитати за десет дана*), док се прилошке одредбе типа *X времена* користе уз несвршене²⁶¹ (нпр. *читати десет дана*). Међутим, на примерима је показано да и ови тестови имају недостатке и да не постоји формални критеријум којим би се без језичког (семантичког) осећаја могао одредити глаголски вид, што опет доводи у питање поузданост овог теста.

Приликом одређивања вида полипрефиксираних глагола могу се користити наведени тестови. Том приликом посебну пажњу треба обратити на творбени процес, јер последњи додати афикс утиче на вид глагола – уколико је то префикс, глагол ће бити свршеног вида, уколико је последњи додат суфикс за имепрфективизацију, глагол ће бити несвршеног вида.

²⁶⁰ Овај тест се и у руској литератури узима као веома поуздан (нпр. Романова 2006: 7).

²⁶¹ Није немогуће употребити ни свршени глагол (нарочито делимитативни) уз овакав тип квантификације, што доводи у питање поузданост овог теста.

1.3. Перфективизација и имперфективизација. Видски парњаци.

Глаголска префиксација је непосредно везана с категоријом глаголског вида. Перфективизација је образовање глагола свршеног вида од глагола несвршеног вида путем префиксације или ређе суфиксације (*играти – заиграти, поиграти; кричати – крикнути*)²⁶². Имперфективизација је образовање глагола несвршеног вида од глагола свршеног вида путем суфиксације²⁶³. Разликујемо прву имперфективизацију, тј. образовање глагола несвршеног вида од простих, непрефиксираних глагола свршеног вида, нпр. *дати – давати*), и другу, секундарну имперфективизацију, тј. образовање глагола несвршеног вида од већ префиксираних глагола свршеног вида, нпр. *потписати – потписивати* (Исаченко 1960: 176; Петрухина 2009). Велики број изведених глагола несвршеног вида настао је као резултат секундарне имперфективизације (Петрухина 2009). Секундарна имперфективизација је, према већини мишљења, чисто граматички процес, јер она не мења лексичко значење глагола, већ само његов вид (в. Карцевски 1962: 227)²⁶⁴. На глагол изведен секундарном имперфективизацијом може се додати још један префикс и тада глагол постаје свршен. Даља имперфективизација, тј. трећа, није могућа, није граматична. Ако је у творби глагола последњи додат префикс, полипрефигирани глагол је свршеног вида, ако је последњи додат имперфективизујући суфикс, глагол је несвршеног вида (Маслов 1982).

²⁶² Питање префиксације и степена промене значења глагола приликом префиксације је врло комплексно питање, дотакли смо га се на више места у раду и показали да нема јединственог мишљења о њему – тако нпр. Форсајт (1970: 19) сматра да префиксација не доноси промене у значењу у случају тзв. правих перфектива, док је нпр. Исаченко (1960) заступао став да промена значења увек прати префиксацију. Између је став који заступа нпр. Дики да се у случајевима нпр. глагола *написати* лексички садржај префикса преклапа са основним значењем глагола до тачке када префикс постаје „семантички избледео” и ствара „лексички идентичан” свршени глагол.

²⁶³ Према Мејеу (1961: 236), „перфективизујућа” улога префикса и творба изведених глагола несвршеног вида су две чињенице на којима је утемељен систем вида у словенским језицима.

²⁶⁴ У складу с тим је поступано у неким речницима, нпр. РМС, где се значење несвршеног глагола упућује на значење одговарајућег свршеног. Семантичке анализе потврђују да ови глаголи немају увек идентична значења, већ да се и овим деривационим процесом развијају нова значења (в. Буровић–Спасојевић 2014: 194).

Видски пар је у српској лингвистичкој литератури најчешће дефинисан као пар глагола који имају исто значење, а разликују се само по виду (Стевановић 1991: 541; Мразовић–Вукадиновић 2009: 84; Пипер–Клајн 2013: 177 итд.). То би значило да су глаголима који чине видски пар сва значења подударна, али пракса показује да то није увек тако. М. Дешић (1985: 85), зато, видским парњацима сматра два глагола који се разликују по виду, а којима је исто бар једно значење. Према схватању И. Грицкат (1966–1967: 198), један имперфективни глагол може имати више перфективних видских корелата, који настају перфектизовањем одређеног значења²⁶⁵. И у раду Ђуровић–Спасојевић (2014) долази се до закључка да се код глагола са развијеном полисемијом не може говорити о потпуном семантичком поклапању код видских парњака, како код перфективизованих глагола насталих префиксацијом, тако и код имперфективизованих глагола изведених суфиксацијом. Ипак, семантичка анализа је показала да су код секундарне имперфективизације подударна већа него код перфективизације префиксацијом, што потврђује да је имперфективизација регуларна, тј. граматикализована појава. Дакле, према овим приступима, видски парњаци се не морају у потпуности семантички подударати.

У аспектологији постоји мишљење да се чисто видским могу сматрати само они парови чији перфективни префиксирани члан није праћен секундарним имперфективом. Одсуство секундарне имперфективизације често се узима као доказ постојања чисте, тј. граматичке перфективизације, нпр. *писати* – *написати*, не постоји **написивати* (Грицкат 1966–1967: 188–189). Овај критеријум не важи у македонском и бугарском језику, па се не може узети у потпуности као релевантан.

Код двоструко префиксираних глагола о видском парњаштву можемо говорити само код парова глагола код којих је несвршени глагол изведен додавањем суфикса за секундарну имперфективизацију, нпр. *доналити* – *доналивати*, *потпомоћи* – *потпомагати*, *презагрејати* – *презагрејавати*.

²⁶⁵ За семантички условљене видске парњаке Грицкат (1984–1985: 199) каже: „у случајевима застареле, покрајинске или необичне семантике не би се ни смело са сигурношћу говорити о томе да ли парњак постоји или не”.

2. Утицај полипрефиксације на вид глагола

2.1. Утицај полипрефиксације на вид – досадашња истраживања

Префиксација и полипрефиксација имају важан утицај на категорију глаголског вида. Утицај прве префиксације добро је проучен, док се друга префиксација ређе спомиње у литератури.

О утицају другог префикса на вид и значење глагола први пут српској лингвистичкој литератури можемо читати код Белића (1949: 319), који каже да из везе основе са предметком (префиксом) настају разлике сем у глаголском виду и у значењу глагола. То илуструје примером глагола *заборавити*, који је тренутносвршени глагол, од њега постаје „наставком основе” учесталотрајни *заборављати*, а префиксацијом префиксом *по-*, завршносвршени *позаборављати* ’редом заборавити’, са дистрибутивним значењем, и најзад, *испозаборављати* ’до краја једну ствар за другом заборавити’.

Белић наводи и да се према свршеном глаголу нпр. *пробости* гради учестали трајни глагол *пробадати*, од кога се префиксом може начинити свршени глагол (почетно- или завршно- свршени) нпр. *испробадати* (Белић 1949: 313).

Постоје и две студије које се дотичу питања вида у полипрефигираним глаголима у српском језику – Пешикан (1978) „Један категоријски случај глаголске хомонимије” (1975) и Кантор (1978) „On multiple prefixation, aspect and procedurals”.

Пешикан (1975) говори о случају када постоје две речи које се могу схватити као полазне – мотивне у творби глагола, то је, с једне стране, иста основа само без префикса, а с друге стране глаголско образовање са истим префиксом али другачијим (примарним) ступњем основе: *попадати*: *падати* / *попасти*; *износити*: *носити* / *изнети*. У питању је заправо двојако порекло, двојак пут постајања. Иако се полази од исте лексичке (етимолошке) основе, различит је непосредни извор, реч од које се изводе разматрани глаголи²⁶⁶, те се као резултат различитих дериватолошких процеса јавља и различит глаголски вид деривата.

крнути → кретати

²⁶⁶ На овај тип хомонимије у бугарском језику упућује Маслов .

↓
 окренути → окретати → изокретати свр.
 ↓
 изокренути → изокретати несвр.
 или
 ставити → стављати
 ↓
 поставити → постављати → испостављати свр.
 ↓
 испоставити → испостављати несвр.

Кантор (1978) у свом раду поставља нека питања која ћемо ми даље разрађивати. Аутор најпре истиче чињеницу да су глаголи творени по моделу *по-* + *префикс* (+ префикс) и *из-* + *префикс* (+ префикс) јединствени с тачке гледишта вида јер је скоро сваки овакав глагол перфективан без обзира на деривацију и недостаје им имперфективни парњак. Ово не можемо сматрати јединственим случајем, јер дистрибутивни префикси *по-* и *из-* спадају у класу суперлексичких префикса и, као сви суперлексички префикси, не дозвољавају секундарну имперфективизацију свршеног префигираног глагола (нпр. *издолазити*, *изнаседати*, *испотицати*, *позаписивати*, *понабадати*, *поразбежати се*).

Затим истиче још једну чињеницу у вези с овим глаголима, а то је велики број примера са *по-* + *префикс* (+ префикс) који су формирани од оба члана видског пара, нпр. *поиздигнути/поиздићи* и *поиздизати*. Он запажа да од пет значења префикса *по-* кад се овај префикс додаје глаголу приликом прве префиксације, приликом друге префиксације су продуктивна само два, атенуативно и дистрибутивно, што је видљиво у наведеним глаголима²⁶⁷ – први пример има атенуативно значење, а други дистрибутивно. Аутор поставља питање зашто је дошло до овог, тј. зашто имамо пар перфективних глагола. Ми сматрамо да у овој појави нема ничег неуобичајеног, јер имамо пар перфективних глагола, који су резултат различитих деривационих процеса и који имају различиту семантику, што ћемо илустровати примерима:

²⁶⁷ Према нашој анализи, овај префикс приликом друге префиксације још има и делимитативно значење, а јавља се и у глаголима који значе повремено обављање радње (в. 2.10).

Он ће у свом говору често *поиздигнути* глас (интернет) : атенуативно значење
А тек идеја о судњем дану. О томе како ће их све *поиздизати* из гробова (Уликс,
Џејмс Џојс, превод Зоран Пауновић, 85 стр.) : дистрибутивни значење

Они један другом нису конкуренција и не показују варирање вида у оквиру полисемантичке структуре, већ представљају различите лексичке јединице. Уобичајено је да се атенуативи граде од свршених глагола, док су дистрибутиви у највећем броју случајева настали од несвршених глагола који су прошли секундарну имперфективизацију.

У даљој анализи аутор се бави префиксом *из-*, за који сматра да тек приликом друге префиксације развија дистрибутивно значење, а да то значење нема приликом прве префиксације. Белић и Клајн ово значење бележе нпр. код глагола *избудити*, *иженити*, *изгинути*, *истелити* и сл. Дакле, очигледно је да је дистрибутивно значење префикса *из-* чешће код полипрефигираних глагола, али се јавља и приликом прве префиксације. Тако је на ауторово питање који префикс у облику *из-до-лазити* указује на дистрибутивност, шта носи ту семантичку карактеристику, одговор јасан и недвосмислен да је то префикс *из-*.

Следеће питање које аутор поставља је која је функција два глагола изведена од оба члана видског пара нпр. *испродавати* и *испродати*. Питање је с правом постављено и ова два глагола су врло сродног значења, али у глаголу *испродавати* јача је сема дистрибутивности, уз то што префикс има и перфективизујућу улогу.

И да на крају споменемо још и то да се аутор у 21. фусноти пита који префикс у облику *на-за-девати* може бити означен као дистрибутивни (+Д). Наиме, како овај глагол и не улази у категорију дистрибутивних глагола, већ кумулативних, ниједан од ових префикса не реализује дистрибутивно акционално значење.

2.2. Анализа – модели

Опште је прихваћена чињеница да се додавањем префикса на несвршени глагол добија свршени. У вези са утицајем полипрефиксације на вид глагола можемо препознати два модела са неколико могућих комбинација. Крајњи

добијени полипрефиксирани глагол може бити, као и сви остали глаголи, свршеног или несвршеног вида, што зависи од типа творбеног процеса. Уколико је последња додата морфема префикс, глагол је свршеног вида, а уколико је суфикс за имперфективизацију последњи додат у творби глагола, глагол је несвршеног вида.

2.2.1. Полипрефигирани свршени глаголи

Полипрефигиране свршене глаголе можемо добити на два начина.

1. Први начин је да се непрефигираном глаголу (или везаној основи) који може бити свршеног (СВ), несвршеног вида (НСВ) или двовидски глагол (ДВ), дода префикс, а затим тако префигирани глагол свршеног вида (СВ1), подвргне још једној префиксацији (СВ2). Тај модел бисмо могли да представимо на следећи начин:

везана основа / СВ/НСВ/ДВ + преф. 1 → СВ1 + преф. 2 → СВ2

Модел са везаном основом:

-пети – запети – дозапети

-чети – почети – започети итд.

Модел са свршеним глаголом као полазним:

купити (свр.) – закупити – подзакупити

рећи – нарећи – изнарећи

Модел са несвршеним глаголом као полазним:

мислити (несвр.) – домислити (свр.) – придомислити (свр.)

расти – нарасти – донарасти

Ово је врло плодан тип, јер је велики број непрефигираних основа несвршеног вида.

Модел са двовидским глаголом као полазним:

именовати (свр. и несвр) – *наименовати* (свр.) – *поднаименовати* (свр.)

видети – *увидети* – *изувидети*

Дакле, у овом, првом представљеном моделу, други додати префикс има само творбену и семантичку (модификациону) функцију, не и граматичку, јер не утиче на вид већ префигираног глагола.

2. Други модел је усложњен додавањем суфикса за секундарну имперфективизацију после прве префиксације. На тако добијен несвршени глагол додаје се префикс и крајњи глагол је опет свршеног вида.

НСВ/СВ + преф. 1 → СВ1 + суф. → НСВ 1 + преф. 2 → СВ2

Модел са несвршеним глаголом као полазним

градити (несвр.) – *заградити* (свр.) – *заграђивати* (несвр.) – *изаграђивати* (свр.)

пити – *напити* – *напијати* – *понапијати*

Други додати префикс мења вид несвршеног глагола и његова функција је и творбена и граматичка.

Модел са свршеним глаголом као полазним

Од глагола свршеног вида имамо два могућа правца деривације. Неки глаголи могу се творити на оба начина, неки само једним. Као услов за постојање оба начина, јавља се постојање префигираног свршеног глагола – нпр. глагол *испокажњавати* могуће је добити на први начин, али не и на други јер не постоји глагол **показнити*. Први начин је уобичајенији

а) СВ + суф. → НСВ + преф. 1 → СВ1 + преф. 2 → СВ2

маћи – *мицати* – *намицати* – *изнамицати*

б) СВ + преф. 1 → СВ1 + суф. → НСВ + преф. 2 → СВ2

маћи – *намаћи* – *намицати* – *изнамицати*

2.2.2. Полипрефигирани несвршени глагол

Несвршени полипрефиксирани глаголи могли су да настану готово увек само на један начин, а то је имперфективизацијом двоструко префигираног свршеног глагола. Ми смо ове глаголе у нашој анализи посматрали као полипрефиксирани, али се они могу посматрати и као суфиксирани глаголи чији је мотивни глагол глагол са два префикса:

везана основа / СВ/НСВ / ДВ + преф. 1 → СВ1 + преф. 2 → СВ2 + суф. → НСВ2

Везана основа

*-прети - упрети - **подупрети** - подупирати*

-чети- почети - започети - започињати

ДВОВИДСКИ ГЛАГОЛ

моћи – помоћи – допомоћи – допомагати

Несвршени глагол

лити – налити – доналити – доналивати

свршени глагол

ставити – поставити – запоставити – запостављати

пити – опити – изопити – изопивати

Пешикан (1975) упућује на једну специфичну појаву која се може пратити и код монопрефигираних и код двопрефигираних глагола, а реч је о преплитању два творбена процеса: творбе итератива, тј. секундарне имперфективизације префигираних глагола и префиксације, тј. перфективизације несвршених глагола. С једне стране, нпр. *надавати* је итератив од *надати*, где је творба је ишла путем *нада-ва-ти*, док, с друге стране, може бити свршени глагол, кумулатив, настао префиксацијом глагола *давати*, *на-давати*. Ово су посебне лексеме и у речнику их треба тако и представљати, као и *заносити*, *испадати*, *навозити се*, *пометати*

и сл. Само је формално другачије код двоструко префиксираних глагола *кренути* → *окренути* → *окретати* → *из-окретати* (СВ) или *кренути* → *окренути* → *изокренути* → *изокрет-ати* (НСВ). Пешикан (1975: 21) за могућност овог двојства поставља као услов постојање прости итеративне основе. То значи да је немогућа у случајевима типа *платити* – *наплатити* – *наплаћивати* (не постоји **плаћивати*), а код глагола са двоструким префиксом се ово видско двојство само изузетно јавља, јер не постоји одговарајући перфективизовани глагол од којег би се образовао *разбити* → *разбијати* → *изразбијати* (СВ) **изразбити* – **изразбијати* (НСВ). Иако уочава примере типа *изразвалити*, *израздвојити* и сл., они немају видски однос, па *изразвалити* и *изразваљивати* најчешће имају исто значење, с тим што је „варијанта са основом перфектива слабије заступљена у језику и остаје изван строже схваћених граница књижевног стандарда. Иако ово није честа појава, има довољно потврда које је илуструју”.

Навешћемо примере које илуструју појаву о којој је Пешикан писао.

испостављати (несвр.) – *испостављати* (свр.)

Несвршени глагол *испостављати* ’издавати, предавати некое на располагање, на увид (рачун, потврду или неки други писмени докуменат)’ представља секундарни имперфективни глагол, изведен од глагола *испоставити* свр. ’издати, предати некое на располагање, на увид (рачун, потврду или неки други писмени докуменат)’.

Подузећу ... пристоји право жалбе једино против платежних налога, које ће подузећу уред као досада *испостављати* (МПД 1936, 77). Робу ... су обоје набављали, а добит делили онако како је он *испостављао* рачуне (Живој., КБС, 114). Доста му је било ... тих начелничких жена, које траже боље положаје за мужеве, тих дама, које на концу *испостављају* рачуне за крзнене огртаче (Симић Н. 6, 297). Удео задруга састојао се у томе што су *испостављале* фактуре и наплаћивале маржу (НИН 1958, 391/5).

Свршени глагол *испостављати* ’поставити више лица (на неки положај, у неко звање и сл.)’ изведен је двоструком префиксацијом *ис-по-стављати*:

Постави у Јадру војводом ... Богићевића, и *испоставља* неколико буљубаша (Вук 9, 279). Дахије заузму пашалук по својој вољи; по селима *испостављају* субаше (надзорнике) (Нов. 17, 394). Карађорђе [је] ... ишао на то ... да ... *испоставља* много војвода ... који би били непосредно њему подчињени (Гавр. М. 1, 306). Они [Турци] су ... кнезове унижавали, гонили или секли, а место њих ... *испостављали* своје намеснике (Ђорђ. Т. 6, 33).

надодавати (несвр.) – *надодавати* (свр.)

Несвршени глагол *надодавати* 'додавати, надометати, придодавати' је секундарни имперфективни глагол од глагола *надодати*, док је свршени глагол *надодавати се* 'провести много времена додајући, дајући некоме нешто, заморити се од додавања' могао настати од *на-до-давати* или *на-дод-ава-ти*:

Надодојемо још који примјер, да бисмо лакше можда изнашли разлог тому поступку (Стојковић М., ЗНЖ 30/1, 18). Наши попови покрали су језуитска искуства, прате све новости и манире супарника па томе *надодавају* народњачку демагогију (Јелић В. 2, 123). б. 'додајући још коју реч, мисао настављати разговор, причање'. — *Надодојајући*, Белош ће: „Видиш да ни из чега твога не може огањ искочит, ка̄ из овога мога!” (Миљ. 4, 274). Невјеста одговори по прилици: „У четвртак ...” *Надодојаје* за позванике: „Молим вас ... доћпопит кафу...” (Цавтат, Богдан-Бијелић П., ЗНЖ 22, 314). Спасоју однекуд дође мисао: да ово ... и нијесу овце, него све сами Биочани ... И *надодојаје*: „Могло би тако нешто и бити” (Сиј. Ћ. 2, 11).

[Одација] *се* за свога века доста наносио „експедиционог протокола”, и *надодавао* хартије, воде, пера, мастила ... господи по канцеларијама (Глиш. 7, 275).

И следећи глаголи илуструју наведену појаву:

Секундарни имперфективни глагол изведен од глагола *изокренути*:

изокретати несвр. 'окретањем померати из нормалног положаја, окретати, обртати'. — Ама немој тако *изокретати* ту вилу ... држи је право (Ков. Д. 1, 102). Лакат леве руке одвојен од тела, при чему не треба исти *изокретати* у поље нити унутра, већ треба да има природан положај (Мин. в. 13, 53). Затим *изокрећу* весло (И. 20, 56).

Двоструко префигиран глагол *из-о-кретати*:

изокретати свр. 'окренути више предмета, испревртати' (Лика, Шкар. 1). Пожури да *изокрећеш* ћевапе, изгореће (лични пример).

Секундарна имперфективизација *поизмицати се* (од *поизмаћи се*)

поизмицати се несвр. 'одмицати се из непосредне близине нечега, заузимати нешто удаљенији положај, измицати се.' — Ништа *се* немо *поизмицат*, но се тун ђе си се наша (Загарач, Даниловград, Ћупић Д. и Ж.).

Двоструко префигиран глагол *по-из-мицати*

поизмицати се свр. 'извући се из руку, прилично испасти'. — За приређивање вуне треба је само гребени да се измиче на њима, а кад се је *поизмицала*, преде се ... па се ... тке (Варош, Лукић Л., ЗНЖ 24, 127).

Секундарна имперфективизација *поисправљати (се)* (од *поисправити (се)*)
поисправљати несвр. 'мало исправљати, доводити у нормалан положај (нешто савијено)'. — Кад осети да се официри све више укрућују, поче и она да *поисправља* своја савијена рамена и леђа (Брков. Ј. 1, 98).

'у извесној мери заузимају усправан положај, усправљати се'. — Док се водио разговор, свештеник *се* некако ширио, *поисправљао*, очи су му се цаклиле (Ђур. 4, 20). Мрвош гласно убацује ријечи у мрак и *поисправља се* поношљиво (Кушан Ј. 1, 49).

Двопрефигирани глагол *по-ис-прављати*

'довести у усправан положај, усправити једно по једно' (Поп. Ђ. 4). — Брзо је *поисправљала* чуњева, како би што пре започели нову игру.

поисправљати се 'заузети усправан положај, усправити се' (Поп. Ђ. 4). — Чим се оборени играчи *поисправљају*, одмах креће нови напад.

Секундарна имперфективизација *надописивати* (од *надописати*)

надописивати несвр. 'накнадно писати, дописивати, пишући додавати'. — Испод тих редова ево ово написа мој стриц, испретргано ... знак да је *надописивао* дуље времена (Драж. 2, 72). Мора *надописивати* или избацити, исправљати [с] пером у руци (Шимић С. 2, 195).

Двоструко префигирани глагол *на-до-писати се*

надописивати се свр. 'провести много времена дописујући се, заситити се дописивања' (Поп. Ђ. 4). Шта смо се ми овде [на форуму] *надописивали* (интернет).

Ми смо се дописивали и *надописивали* ... јер се момак упорно није јављао на телефон (интернет)

А јесте се *надописивали* [након дуже конверзације испод једне слике]! Главно је да је чигра и да је одлична! (интернет)

Пешикан (1975), дакле, упућује на појаву формалне двовидности, која је заправо лексичка појава, хомонимија, и коју треба разликовати од двовидности полипрефиксираних глагола као граматичке појаве, на коју скреће пажњу М. Спасојевић (2015: 225). Она потврђује Пешиканове закључке о томе да двовидност полипрефиксираних глагола представља резултат збира

перфективности и имперфективности у различитим дериватолошким процесима и да ту није реч о двовидским глаголима, већ о хомонимима, али указује и на глаголе код којих се творбени процес кретао у два правца, по моделу: 1) *преплетсти* (свр.) → *преплит-ати* (несвр.) → *ис-преплитати* (свр.); 2) *пре-плетсти* (свр.) → *ис-преплетсти* (свр.) → *испреплит-ати* (несвр.). С обзиром на то да је код оваквих глагола реч о истом мотивном глаголу, лексичка значења су веома блиска, а разлика се своди само на разлику у виду, па се они у речницима дефинишу као двовидски. Спасојевић (2015: 216) је у речницима пронашла овако обрађене глаголе наведеног типа:

Испреплитати (се) свр. и несвр. 'укрстити се, укрштати се, обавити, обавијати, пружити се, пружати се': Маховину и кору, што у посуди постави, *изпреплитао је* (= свр.) паук својим предивом (Виенац 1875, 715). Биле су то огромне очи ... страшних октопода који су били *испреплитали* (= свр.) своје пипке (Анђ. 1, 314). Боје се *испреплићу* (= свр.) као гранчице грмова (Назор 13, 23). Девет љета с косом њеном [Ајкином] | *Испреплиће* (= несвр.) злато своје [зора] (Алауп. 1, 14). Коријење грмља шири се и *испреплиће* (= несвр.) по земљи (Турић 1, 411). Гломазне ... ручетине по којима се *испреплићу* (= несвр.) модре конопчасте вене (Кик. 1, 83). У чудноватој мешавини *испреплиће се* (= несвр.) у њима добро и зло (Прел. 1, 41).

Испремотавати свр. и несвр. 'премота(ва)ти нешто више пута (нпр. клупко пређе)' (БиХ, Грђ. 1).

Испрепречивати свр. и несвр. 'затворити, затварати прилаз': Видећи да народу врло велика штета бива отуда што села нису ушорена и уједно сбијена, већ су куће растркане по целој атару истог села, којим начином једни другима *испрепречују* (= затварају, несвр.) просторе ... решили смо да се села ушоравају (Ђорђ. Т. 17, 88).

Испропињати се свр. и несвр. 'пропети се, пропињати се': Она два несрећника, са искињеним гримасама на лицу ... једнако се *испропињу* (= пропињу се, несвр.), моле, моле милост (Сек., КЈ 4, 18/223). Докле ти год поглед ока достиже ништа не видиш до високијех брегова, који се *испропињали* (= се пропели, свр.) један другоме на леђа (Црног. 1871, 10).

Запомагати свр. и несвр. 'дозивати у помоћ, почети призивати у помоћ, (за)вапити': Ударе хајдуци на кућу једнога човјека, те он *запомага* (аор. = *завати*, свр.) вичући: „ко је витез, помози!“ (НПр Врч. 3, 121). Мајстори заграјаше, загаламише, *запомагаше* (аор. = *почеше призивати помоћ*, свр.). Оставише посао и сви потрчаше доље (Ђор. С. 10, 353). Чу се детиња вриска ... и пред вратима од механе зајаука жена и стаде *запомагати* (= *дозивати*, несвр.) (Доман. 6, 239). Ристо *запомага* (= *дозива*, свр.) за помоћ и Милутин Кулић опали кубуром на Турчина (Том. С. 3, 408). Нитко [се] није могао снаћи: тко то бубња ... тко то *запомаже* (= *дозива*, несвр.) рањен (Крл. 17, 166). Зачује ... као да нетко запомаже у невољи (= *дозива*, несвр.) (Крешић С. 3, 191). 'молити, преклињати, почети преклињати': Цар *запомаже* (= *преклиње*, несвр.) да га пусти (НПр, БВ 1886, 10). Шикара се скаменио. Стоји, гледа. Наједном се трже, баци штап и *запомага* (= *поче да преклиње*, свр.): – Не спуштај руку, Милоје, не спуштај! (Самок. 1, 219). '(за)кукати, (за)јаукати (од бола, несреће и сл.)': Разболио се некакав старац па му дотужи

болест и старост те једно јутро од невоље *запомаже* (аор. = *закука*, *свр.*): Аох моја Мајко! зашто ме већ не примиш к теби? (НПр Врч. 4, 13). Сима је викао и претио жени и баби које *су запомагале* (= *су кукале*, *несвр.*) што је девојка отворила сандук са ... спремом и делила партизанима чарапе и кошуље (Ћос. Д. 1, 318).

Спасојевић (2015: 217) уочава и ситуације када ови дериватолошки процеси изазивају, осим видских, и извесне семантичке разлике, као код глагола *изаплатати*, *испотплетати*, *испошиљати*. У случајевима када се префикс *из-* додаје на имперфективизоване глаголе *заплатати*, *потплетати*, *пошиљати*, осим промене вида, префикс модификује значење глагола у правцу исказивања дистрибутивности. У супротном случају, секундарна имперфективизација двоструко префигираних глагола *изаплести*, *испотплести*, *испослати* донела би само видске промене.

Изаплатати свр. 'заплести редом, једно по једно' (Ред.).

несвр. 'плести, заплетати': Биаху у лађици с' отцемсвоим ... крпећи и *изаплићући* своје мриже (Чуић 1, 44).

Испотплетати свр. 'испотплести, редом све потплести': *Испотплетала сам све чарапе* (Ред.).

несвр. 'потплетати одређен број чега': Имам за дјecu ... сила чарапа *испотплетати* (Лика, Богдановић Ј., РЈА).

Испошиљати свр. 'послати више лица, предмета и сл. редом, једно по једно' (РМС).

несвр. 'слати, отпремати, разашилјати': Ако желе да ме посете ... радо [ћу их] примити у свако доба. Нека се не узнемирују *испошиљући* друге (Вин. 4, 500).

Дакле, М. Спасојевић (2015), на примерима из РСАНУ, показала је да двовидност префигираних и полипрефигираних глагола може обухватити сва значења лексеме или се може јавити само у појединачним значењима, а неретко се срећу и приказани примери хомонима, који су представљени погрешно у оквиру истог речничког чланка, чиме прихвата и даље потврђује Пешиканово (1975) запажање и објашњење појаве формалне двовидности која је заправо лексичка појава, хомонимија, и треба је разликовати од двовидности као граматичке појаве.

Треба споменути и случај када акценат утиче на вид глагола, тако је *попогледати* несвршен глагол, а *попогледаати* свршени.

попогледати несвр.'управљати поглед у правцу одакле се нешто очекује'. — Па излази на прозор од куле, / *Попогледа* у поље зелено, / Док упази свога господара, / Гдје се враћа с лова из планине (НП Б—Б, 328). А госпођица Безименка сидјела у својој собици у куту, *попогледала* кроз окно према истоку на доњи град под собом (Трнски И., Виенац 1875, 6).

попогледати свр. 'неко време (обично кратко) задржати поглед на некоме, нечему'. — *Попогледа* [Игуман] мало на Гугу, пак ти превали наме некакве страшне црне велике Очи (Дос. 5, 68). Мој игуман ... *Попогледа* ме мало с вниманијем, пак ми начне говорити (И. 10, 88).

Глаголски деминутиви итеративи *запростајкивати*, *позастајкивати*, *попостајкивати* и *попостајавати* изражавају радњу која се врши кратко уз понављање. За овај тип деминутивних глагола Грицкат наводи (1955/56: 58) да је тешко рећи да ли су првобитно постали деминуирањем трајног глагола или је процес текао обрнутим правцем, тј. да је настајало имперфективизовање деминутивног глагола.

Љубица (*запростајкујући* за Твртковићем) ... (Кулен. 2, 199).

А онда је опет *попостајкивао* и пјевао (Коз. И. 1, 11). Звукови егеда ... разлијали се шором ... па сеоска чељад пролазећи туда *попостајкивала* (И. 2, 66).

Са осталих пет стотина јунака, у збијеној колони, изађе на Орлово поље, десно према војсци Осман-пашиној; иђаше лаганим ходом, а све *позастајкујући* (Шапч. 12, 192).

3. Вид тропрефигираних глагола

Тропрефигирани глаголи су, готово сви, свршеног вида, настали, у највећем броју случајева, додавањем трећег префикса на већ свршени двопрефигирани глагол (*донадопунити*, *испоизбацивати*, *испозатварати*, *испрепродавати*, *изнаразговарати се*, *поизадуживати се*, *поизоткидати*, *пораспродати*) или, ретко, додавањем трећег префикса на несвршени глагол који је после друге префиксације прошао процес секундарне имперфективизације (*испридолазити*, *назаузимати*).

4. Анализа – префикси

Категорија вида заузима посебно место у систему граматичких категорија глагола. Ова категорија, за разлику од осталих, као што су време, место и сл., тесно је везана са лексичко-семантичким особинама глагола. Могућност глагола да образују или не образују видски пар ослања се на семантичка својства глагола. Веза категорије вида са глаголском семантиком је тако дубока да у многим

случајевима специфичност лексичког значења утврђена видом и обрнуто – одређени вид се може показати само у одређеном лексичком значењу (Шељакин 1983: 32)

На овом месту поново ћемо споменути поделу префикса на лексичке и суперлексичке и једну од њихових важних дистинктивних особина, а то је да, по правилу, од ког има изузетака, лексички префикси дозвољавају секундарну имперфективизацију, док суперлексички не дозвољавају. Лексички и суперлексички префикси припадају истом корпусу префикса и од утицаја који имају на основу зависи да ли ћемо их одредити као лексичке или као суперлексичке.

Према Татевосову, суперлексички префикси у руском језику су: *за-* инцептивно, *по-* делимитативно, *на-* кумулативно, *пере-* дистрибутивно, *про-* пердуративно, *до-* комплетивно, *по-* дистрибутивно, *при-* атенуативно, *под-* атенуативно. Он сматра да спољашњи префикси, како он назива суперлексичке префиксе, не чине јединствену, хомогену групу. Иако не одриче постојање семантичких ограничења и не умањује њихову важност, Татевосов (2009, 2013а) уводи одређена ограничења у дистрибуцију спољних префикса и то су селективно ограничење и позиционо ограничење и према томе дели префиксе у две класе – селективно ограничене префиксе (СО префикси) и позиционо ограничене префиксе (ПО префикси). Дакле, Татевосов сматра да однос префикса и основе одређују два структурна фактора – видска селекција и позиција префикса у односу на суфикс за секундарну имперфективизацију.

Селективно ограничени префикси у руском језику су, према Татевосову, кумулативно *на-*, делимитативно *по-*, инцептивно *за-*, дистрибутивно *пере-* и пердуративно *про-*. Они се додају искључиво имперфективним основама, тј. могу се додавати непосредно неизведеним несвршеним основама (*наварить*, *поседесть*, *забить*)²⁶⁸ и секундарно имперфективизованим основама и дати свршени глагол који не мотивише даљу творбу речи (*надавать*, *порешавать* и сл.) или се могу додавати већ префиксираним несвршеним глаголима где је после додавања првог префикса основа имперфективизована, а онда је додат СО префикс (*наоткрывать*,

²⁶⁸ У овом случају је могућа даља имперфективизација, али није неопходна и могу постојати одређени додатни фактори који је блокирају нпр. *заболеть* – *заболевать*, али *залетат* – **залетывают* (Татевосов 2013а).

позаписивать и сл.). Покушај да се СО префикс дода свршеној основи је неграматичан, јер се они додају само имперфективној основи.

Позиционо ограничени префикси (ПО префикси) су „осетљиви” на положај у хијерархијској структури и никад се не додају после суфикса за секундарну имперфективизацију. У ову групу у руском језику спадају комплетивно *до-*, репетитивно *пере-* и атенуативно *под-* и *при-*. Они се не могу додавати основи која већ садржи показатељ секундарне имперфективизације, а ако основа садржи такав суфикс, онда је он додат после префиксације. ПО префикси се могу додавати и свршеним и несвршеним основама, односно – основи имперфективног глагола *пере-писат*; неизведеној свршеној основи *до-дат*, перфективној основи с лексичким префиксом *пере-за-писат*, перфективној основи с другим ПО префиксом: *до-пере-читат*, *пере-до-писат*, *пере-до-за-правит*, перфективној основи са СО префиксом: *до-на-брат*, *под-на-ловит* (Татевосов 2013а: 55–58). То значи да је после додавања основи ПО префикса могућа секундарна имперфективизација. У то се лако можемо уверти: *перепишыват*, *додават*, *передозаправлят* итд.

Постоји још једна класа, левопериферних префикса, представљена само једним префиксом, а то је дистрибутивни префикс *по-*, који нема ограничење које се тиче формалне (им)перфективности основе. Овај префикс се среће у комбинацијама са готово свим могућим типовима основе, како имперфективне, тако и перфективне. С тачке гледишта селективног ограничења, дистрибутивно *по-* се понаша као ПО префикси, може се додавати и свршеним и несвршеним основама. Што се тиче позиционог ограничења, префикс *по-* се додаје после показатеља секундарног имперфектива суфикса *-ива-* и увек води перфективизацији глагола. После додавања дистрибутивног *по-*, немогућа је даља имперфективизација. Префикс *по-* може се додавати после многих префикса, али никада не срећемо ниједан префикс после дистрибутивног *по-*, што значи да се дистрибутивно *по-* увек налази на левом крају глаголске основе (Татевосов 2013б).

Примери показују да се извесна ограничења у дистрибуцији другог префикса²⁶⁹ у односу на вид глагола и време додавања суфикса за секундарну имперфективизацију могу пратити и у српском језику и да постоје нека поклапања, али и разлике у односу на руски језик.

Према Татевосову, селективно ограничени префикси додају се имперфективним основама и дају свршени глагол који не мотивише даљу творбу речи. Покушај да се СО префикс дода свршеној основи је неграматичан. У српском језику ово правило се не може узети стриктно како га наводи Татевосов. Наиме, морамо га ублажити и свести на то да се одређени префикси најчешће додају имперфективним основама и претварају их у перфективне, а њихово додавање свршеним основама је ретко, али не и немогуће. Ту би у српском језику спадао дистрибутивни префикс *из-* (*изаграђивати, издадевати, изамашићивати, изасађивати, издоносити, издохватати, изначињати, изограђивати, изодгризати, изокивати, израздавати, израстајати се, изувлачити, изуједати, исподавати, исподвлачити, испробадати, испробијати*). Иако се дистрибутивно *из-* најчешће додаје несвршеним основама, нису ретки примери где је овај префикс додат свршеним основама – *испопрскати, испокуповати, изокрпити, изначичкати, изнаправити, изнамирити* и сл.

Кумулативни префикс *на-* понаша се као селективно ограничен, додаје се несвршеним глаголима и не дозвољава даљу имперфективизацију (*наповијати се, напокривати се, напреламати, напрепоручивати, наприбадати, наприкачивати, напробијати, напроводити, науздисати се, наубијати, наувијати* итд.). Изузетак чине комбинације овог префикса са префиксом *до-*, када се додаје свршеним глаголима и могућа је даља имперфективизација (*надовољити – надовољивати, надовезати – надовезивати, надоградити – надограђивати, надозидати – надозидивати, надолити – надоливати, надописати – надописивати, надопунити – надопуњавати* итд.).

Делимитативно *по-* у српском језику додаје се искључиво свршеним глаголима и не дозвољава даљу имперфективизацију, дакле, не спада у СО префиксе, како их дефинише Татевосов, али у његовој дистрибуцији постоји

²⁶⁹ Наше истраживање је ограничено само на други додати префикс, док би процес монопрефиксације требало да буде предмет ширег истраживања, али сматрамо да резултати не би били драстично другачији.

ограничење, а то је да се не може додати несвршеној основи – *позаљубљати, позамазати, позапегћи, производити се, поизмолити се, поодјекнути, поодужити, поокрпити, поокрњити, поолепити, порасрдити се, порастрезнити (се)* итд.

Позиционо ограничени префикси, према терминологији коју предлаже Татевосов, не додају се после суфикса за секундарну имперфективизацију, већ се суфикс може додати после додавања префикса. Дакле, они се додају свршеним основама, и дозвољавају секундарну имперфективизацију. У ову групу у српском језику улазе следећи префикси:

- комплетивно *до-*: *доналивати, допомагати, допримицати, доприносити* и сл.

- ексцесивно *пре-*: *презагрејавати, презадуживати, пренапињати се, пренапијати се, пренасељавати (се), пренатрпавати, преоптерећивати, преумарати се* и сл.

- префикс *пре-* са значењем 'поново'²⁷⁰: *преодгајати, преповијати, препокривати, препорађати се, препочињати, препродавати, препрочитавати, преудавати (се), преудешавати, преуређивати* и сл.

- почетно *за-*: *започињати, заповрзати, заповртаит, заподевати, заподирати* и сл.

- просторно²⁷¹ *за-*: *заобилазити, заовијати, заогртати, заокретати, заопкољавати* и сл.

Дакле, у српском језику не можемо доследно применити типологију коју Татевосов предлаже и правилност у понашању можемо уочити само код префикса који дозвољавају секундарну имперфективизацију, тј. код оних које Татевосов назива позиционо ограниченим. Остали префикси се могу додавати и свршеним и несвршеним глаголима.

Што се тиче префикса *по-* у дистрибутивном значењу, који је, према Татевосову, једини елемент у класи левопериферних префикса, и додаје се и имперфективним и перфективним основама, дакле нема селективног ограничења, а што се тиче позиционог, додаје се после суфикса за секундарну

²⁷⁰ Овај префикс се обично не узима као суперлексички, али због правилности у његовом понашању, спомињемо га на овом месту.

²⁷¹ Овај префикс не спада у суперлексичке, али због правилности у његовом појављивању, спомињемо га на овом месту.

имперфективизацију и увек води перфективизацији глагола. Овај префикс се увек налази на левом крају глагола, што значи да се после њега не може додати ниједан префикс.

Овај наш преглед префикса показује да се понашање већине префикса у српском језику не може окарактерисати правилима која се морају тачно испуњавати као строга закономерност, јер увек постоје неки изузеци, али се могу уочити одређене тенденције и правилности у њиховом појављивању.

5. Закључци

У овом поглављу дали смо неке опште напомене о виду као облигаторној граматичкој категорији словенског глагола која се испољава кроз бинарну опозицију свршено/несвршено (перфективно/имперфективно). Испитивање вида је у непосредној вези са глаголском префиксацијом јер се свршени глаголи најчешће добијају префиксацијом несвршених. Имперфективизацијом се од глагола свршеног вида путем суфиксације добијају несвршени глаголи. Разликујемо прву и другу (секундарну) имперфективизацију. Глаголи истог значења, а различитог вида чине видски пар, али се они не морају у потпуности семантички подударати. Видске парове можемо наћи и међу полипрефиксираним глаголима.

У вези са утицајем полипрефиксације на вид глагола издвојили смо два модела – у првом је крајњи добијени глагол свршеног вида, у другом несвршеног. Вид глагола зависи од тога ког типа је последња додата морфема – уколико је последња додата морфема префикс, глагол је свршеног вида, а уколико је суфикс за имперфективизацију последњи додат у творби глагола, глагол је несвршеног вида.

Свршени полипрефигирани глаголи се могу добити на два начина:

а) основи (која може бити свршени, несвршени или двовидски глагол или везана) дода се префикс, а тако префигирани глагол свршеног вида подвргне се још једној префиксацији и као крајњи резултат добијамо глагол свршеног вида. У овом случају други додати префикс има само творбену функцију, не и граматичку, јер не утиче на вид већ префигираног глагола.

б) Други модел је усложњен додавањем суфикса за секундарну имперфективизацију после прве префиксације. На тако добијен несвршени глагол додаје се префикс и крајњи глагол је опет свршеног вида. Други додати префикс мења вид несвршеног глагола и његова функција је и творбена и граматичка.

Несвршени полипрефигирани глаголи могли су да настану само на један начин, а то је имперфективизацијом двоструко префигираног свршеног глагола. Ми смо ове глаголе у нашој анализи посматрали као полипрефиксирани, али се они могу посматрати и као суфиксирани глаголи чији је мотивни глагол глагол са два префикса.

Пешикан (1975) скреће пажњу на преплитање два творбена процеса – творбе итератива, тј. секундарне имперфективизације префигираних глагола када је крајњи резултат несвршени глагол (*кренути* → *окренути* → *изокренути* → *изокрет-ати* НСВ) и префиксације, тј. перфективизације несвршених глагола, када као крајњи резултат добијамо свршени глагол (*кренути* → *окренути* → *окретати* → *из-окретати* СВ). Овакви глаголи настали су различитим дериватолошким процесима и није реч о двовидским глаголима, већ о хомонимима. Уколико имамо исти мотивни глагол и веома блиска значења, а разлика се своди само на разлику у виду имамо једну лексему, тј. двовидски глагол нпр. 1) *пре-плести* (свр.) → *преплит-ати* (несвр.) → *ис-преплитати* (свр.); 2) *пре-плести* (свр.) → *ис-преплести* (свр.) → *испреплит-ати* (несвр.). Дакле, треба разликовати формалну двовидност која је заправо лексичка појава, хомонимија, од двовидности као граматичке појаве.

Тропрефигирани глаголи су готово сви свршеног вида, настали, у највећем броју случајева, додавањем трећег префикса на већ свршени двопрефигирани глагол (*донадопунити*, *испоизбацивати*, *испозатватарати*, *испрепродавати*, *изнаразговарати се*, *поиззадуживати се*, *поизоткидати*, *пораспродати*) или, ретко, додавањем трећег префикса на несвршени глагол који је после друге префиксације прошао процес секундарне имперфективизације (*испридолазити*, *назаузимати*).

На крају поглавља о виду покушали смо да, по угледу на Татевосова (2009, 2013а), уочимо извесна ограничења у дистрибуцији другог додатог префикса. Тако смо запазили да одређени префикси показују одређену правилност у свом

појављивању – дистрибутивно *из-* најчешће се додаје несвршеним основама, али нису ретки примери када се додаје свршеним основама, али су такви примери изван строже схваћене норме; кумулативно *на-* додаје се несвршеним глаголима и не дозвољава даљу имперфективизацију, осим у комбинацији са префиксом *до-*, када се додаје свршеним глаголима и могућа је даља имперфективизација; делимитативно *по-* додаје се искључиво свршеним глаголима и не дозвољава даљу имперфективизацију. Префикси који се не додају после суфикса за секундарну имперфективизацију, већ само свршеним основама и дозвољавају секундарну имперфективизацију су: комплетивно *до-*, ексцесицвно *пре-*, репетитивно *пре-*, почетно *за-* и просторно *за-*. Што се тиче префикса *по-* у дистрибутивном значењу, који је, према Татевосову, једини елемент у класи левопериферних префикса, и додаје се и имперфективним и перфективним основама, дакле нема селективног ограничења, а што се тиче позиционог, додаје се после суфикса за секундарну имперфективизацију и увек води перфективизацији глагола.

Понашање префикса у српском језику не може се окарактерисати правилима која се морају тачно испуњавати као строга закономерност, већ се посматрати више као одређена тенденција.

VIII УТИЦАЈ ПОЛИПРЕФИКСАЦИЈЕ НА СИНТАКСИЧКЕ ОДЛИКЕ ГЛАГОЛА

Синтаксичке одлике глагола представљају се преко њихове аргументске структуре. Питање аргументске структуре глагола веома је заступљено у научним радовима, а као основни проблем поставља се испитивање који елементи представљају неопходну допуну глаголу, а који су слободни реченички додаци. Питања на која ћемо дати одговор су следећа: да ли други префикс има могућност да изазове синтаксичке промене у глаголу, а под тим подразумевамо промену аргументске структуре глагола, било да тражи објекат у акузативу или генитиву, допуну у неком другом падежу или додатак, да ли захтевају индиректни објекат или само узрокују модификацију морфолошке структуре глаголске допуне или не тражи ниједан тип допуне.

Што се тиче првог постављеног питања да ли други префикс захтева именицу или именичку синтагму у акузативу, тј. да ли има способност транзитивизације глагола, одговор је негативан, што значи да други додати префикс не утиче на прелазност глагола и не може се од непрелазног монопрефиксираног глагола додавањем још једног префикса извести прелазан глагол.

Најчешће други додати префикс само изазива одређене модификације морфолошке структуре аргумената. Објекатско дистрибутивни глаголи захтевају објекат у множини:

У такве тешке ноћи моја мати ... *позатвара прозоре* (Кркл. 6, РМС).

Сребрно и стаклено посуђе ... испокрива белим застирцима да на њега не пада прах (Шапч. 11, 240).

На исти начин субјекатско дистрибутивни глаголи спајају се само са множинским субјектом:

Напољу се чује граја, разговор ... То су *подлазили кметови, одборници, сељани* (Ранк. С., РМС).

Чим дођоше намести ја кума на његово си место, *сви други* редом *изнаседамо* (Гол. Мих. 1, 56).

Шта се догодило с осталијем консонантима по што и иза њих *изотпадише јерови?* (Дан. Ђ. 8, 405).

Префикс *на-* у кумулативном значењу захтева само објекат у генитиву множине или збирну или градивну именицу. Овај префикс не мења потпуно структуру глагола, не уводи нови аргумент, већ само захтева да постојећи промени падеж:

[Он] ће дотерати до великог положаја, управљати времено пословима, и *надобивати* чинова (Глиш. 4, 26).

Жене *надоноси*ле јабука, чарапа и друге милоште да дарују путника (Весел., БК 1902, 641).

На прсима јој прикачене, уместо ордена, кокарде у тробојци. По оном плашту *беше наприкачивано* неких плавих, црвених, жутих и љубичастих стризица (Ком. 7, 122).

Доста се и он ... *наубијао* Турака (Бож. Г. 2, 81).

Споменућемо још и утицај мајоративног префикса *над-* који се јавља у неколико глагола (*надобилазити* 'превазилазити, надмашивати', *надоживети* 'надживети', *надоживљивати*, *надосвирати* 'надмашити, победити у свирању', *натпреузвисити* 'надмашити висином, надвисити', *натприповедати*, *надузвисити*), који не припадају стандардном језику већ покрајинској и застарелој лексици. С обзиром на значење које префикс уноси у глагол, а то је надмашивање у погледу акције коју означава основни глагол, изведени глагол захтева агенса према чијим се резултатима мери учинак субјекта, а кога Митриновић назива „саучесником процеса” (в. Митриновић 1990: 132). Овај агенс има форму акузатива и функцију директног објекта.

Сада нека суди самъ, дописатель ... Ели ... црква наша, тако убога у књигама религиознима, или може бити гдикою цркву *надобилази* числомъ овихъ књига (Лазих В., Дан. Ђ. 8, 74).

Све се њему од браће, јер их је све *надоживио*, у мираз превали (Љубушко, Зовко, ЗНЖ 3, 153).

Надоживити кога, остати у животу послје чије смрти, на пр. мене ће моја жена *надоживити* (Павлин., РЈА).

С другом женом [га] *надоживило* мужко чедо (Бот. 1, XX).

Кушање не умире као човјек ... оно *надоживљује* мимоилазеће нараштаје (Павлин., РЈА).

Желяхъ да се мое магаре у Елефанда претвори ... и да му уши као елени рози нарасту, да онъ може съ нима све оне камиле, и оне що на нима седе *надъпреузвисити* (Дос. 3, 131).

Ако ли нас *надосвири* Иве, | нек избере понајљепшу вилу (НП, РЈА).

Једини префикс који се може јавити у позицији другог додатог префикса који тражи отварање новог валенцијског места је префикс *пре-* с ретроспективном функцијом. Овај префикс у трансформативним формацијама означава уношење измена у објекат претходне акције, што доводи до стварања новог објекта. За означавање новог објекта отвара се у контексту глагола ново валенцијско место, што овај тип изведеница уводи у класу мутационих, а не модификационих промена:

Ово [нека алатка] би се лако могло *преоправити на испирач* (интернет).

То је уствари хаљиница ... ионако бих је требала ископати из ормара и *преоправити у сукњу* (интернет).

2008 *преоправљамо шталу* из веза *у пуштену* (интернет).

У старој [је] књижевности необичан посао *пресачињавање* драме у *епос* (Радић А. 1, РМС).

Како *преуредити* гаражу *у гарсоњеру?* (интернет).

Та зграда је искључиво стамбена ... Дакле, сигурно се неће *преуређивати у хотел* (интернет).

Ливаде *преуредити у спортске терене* (интернет).

Што се тиче повратности глагола, треба истаћи да се она најчешће формира приликом прве префиксације, али може и приликом друге уз префикс *на-* са сативним значењем (*просипао је крв : напросипао се крви*)²⁷².

Зар сам *се* мало намучио, наишао, провео бесаних ноћи на седлу, крви своје и туђе *напросипао?* (Кнеж. Л. 3, 387).

Као што видимо, спољни префикс не утиче значајно на синтаксичку структуру глагола. Лудвиг (1995: 73) наводи да ова чињеница није неочекивана и то објашњава тиме што први префикс најчешће уноси синтаксичку промену, па, у случају да и други префикс утиче на синтаксичку структуру глагола, дошло би до конфликта која би промена имала предност. Дакле, глаголи дозвољавају додавање само једног префикса који ће комплетно променити његову структуру остали префикси не могу битије утицати на то.

²⁷² Питање природе постформанта *се* у комбинацији са префиксом *на-* поставља се у Миљковић (2015а).

IX СТИЛСКА И ТЕРИТОРИЈАЛНА ОБЕЛЕЖЕНОСТ ПОЛИПРЕФИКСИРАНИХ ГЛАГОЛА

Ради што обухватније слике полипрефиксираних глагола неопходно је сагледати њихов функционалностилски статус, да ли су актуелни у језику или су на периферији због своје нпр. временске или територијалне маркираности и да ли припадају језику неке професије, жаргону и сл. Употреба два префикса, осим што носи одређени семантички потенцијал, у одређеном комуникативном контексту маркира ове деривате на функционалностилском, социолингвистичком и прагматичком плану.

Полипрефиксација је позната појава која није само карактеристика словенских језика, већ се среће и у грчком, неким келтским, германским, романским, иберијско-кавказким, афричким и северноамеричким језицима. Место полипрефиксације у систему творбе, функција и број других префикса и механизам њиховог додавања глаголу, разликује се чак и у оквирима блиских језика (Фиљ 2011).

Као што смо већ видели, граматике уз део о префиксацији глагола углавном спомињу и полипрефиксираних глаголе. Због природе ових глагола, не можемо очекивати да ће их лексикографија исцрпно нотирати. *Речници многе од ових глагола не бележе, али не зато што су они нова појава, не спадају у домен неологизама, већ зато што велики број чине околионализми или чак потенцијалне речи*²⁷³. *Иако настају коришћењем творбених механизма који већ постоје у језику, већина полипрефиксираних глагола не спада у општеупотребну лексику, али се не могу сви подвести ни под речи истог нивоа употребе, околионализме и индивидуализме. Њихов релативно велики број, појава у књижевном дискурсу и*

²⁷³ Драгићевић (2009) разликује потенцијалну од околионалне лексике. Према њеним речима, „потенцијалне речи настају у сагласности са високопродуктивним творбеним моделима, и то од продуктивних мотивних речи и продуктивних афикса.” Због тога су говорницима ове речи веома блиске и не могу да одреде да ли таква лексема постоји у лексикону матерњег језика или не. С друге стране, околионалне лексеме се творе „било у складу са непродуктивним творбеним типовима, било са извесним одступањима од језичког творбеног типа.” Ауторка наводи како је ову разлику одредила Земска, а то је да потенцијалне речи настају као реализација творбених закона, а околионалне речи представљају нарушавање творбених закона. Такође, за разлику од потенцијалних речи, које могу бити необичне јер нису фреквентне, околионализме одликује експресивности и необичност.

регуларно коришћење у тексту и говору, сведочи о продуктивности ових глагола, и потреби да се систематизују и опишу. Иако је велики број глагола забележен у РСАНУ, тај број се не може сматрати коначним, јер је карактеристика ових глагола активна употреба и већа заступљеност у живом, говорном језику, него у писаним делима и званичном говору²⁷⁴. А. Атанасова (2011: 28) наводи да је творба полипрефиксираних глагола активан процес у језику, али да ови глаголи имају ниску учесталост јављања.

Говорећи о употреби глагола с префиксалном групом *пона-* у руском језику, Терзић (1997: 310) наводи да се у делима руске уметничке прозе XIX и XX века може срести доста велики број глагола овог творбеног типа које речници не бележе, а које поједини писци користе у циљу стилизације, углавном као карактеристику говора својих јунака. Ипак, у српском језику глаголи са префиксалном групом *пона-* нису тако строго ограничени на разговорно-периферни и супстандардни слој лексике, о чему сведоче речници.

Закључци које Терзић (1997: 311) износи за глаголе с префиксалном групом *пона-* могу се односити на све двопрефиксирани глаголе. Иако их бележе речници и припадају сфери стандардног језика, њихова употреба првенствено је везана за разговорни језик. Они пре свега егзистирају у свакодневном говорном језику, јер се према постојећем творбеном моделу по потреби лако образују нове деривационе јединице, које у великом броју не улазе у општу употребу. Према функционалностилском карактеру глаголи овог творбеног типа припадају разговорној, разговорно-периферној и стилски још сниженијој – супстандардној, али не грубој лексички. Већина ових глагола користи се у слободном, неусиљеном, спонтаном разговорном језику, који није у строгим нормама²⁷⁵. Употребљени у

²⁷⁴ А. Терзић (1997: 312) говорећи о глаголима са префиксалном групом *пона-* каже да је број глагола са овом групом далеко већи него што то речници показују и поставља питање да ли је то мањкавост речника, односно лексичке грађе или се такви глаголи не генеришу у писаном језику, или се пак ради о латентним могућностима језичког потенцијала.

²⁷⁵ Разговорни функционални стил поседује низ лингвистичких и ванлингвистичких особености, од којих овде издвајамо: *спонтаност, природност, опуштеност, неприпремљеност, динамичност дијалошке сфере, варијабилност, економичност у коришћењу језичких средстава (елиптичне конструкције, контаминација, универбизација), емоционалност информације, отвореност према регионализмима, жаргонизмима, вулгаризмима, фамилијаризмима* и сл. (Савић–Половина 1989) *Разговорни српскохрватски језик*). У разговорном језику важе опште творбене законитости које иначе важе и у стандардном језику, али и већа лакоћа и слобода у

стандардном језику, издвајају се као стилски снижена лексика. Њихова употреба у писаном језику ограничена је на стилове уметничке литературе и публицистике у којима се мање или више одражава структура разговорног језика.

К. Конески (1995: 146) слично описује и ситуацију у македонском језику, тј. наводи да су у македонском језику полипрефиксирани глаголи често носиоци експресивности и карактеристика су разговорног стила.

Ачилова и Соколова (2015), анализирајући начине преношења главних аспектуалних значења – граматичких и лексичких – приликом превођења књижевних текстова са украјинског на руски и обрнуто, дотичу се и неких разлика на функционалностилском нивоу па наводе да у украјинском језику полипрефиксирани глаголи имају експресивностилску функцију, док у руском дају тексту разговорно-фамилијарни тон.

Узети сами по себи префикси, као елементи творбеног система, немају стилску вредност, они су стилски неутрални. Префиксима се не може приписати афективна вредност, као што је могуће додати је одређеним суфиксима, нпр. *-оња* у *бркоња*, *главоња*, *трбоња* и сл. Сам чин гомилања префикса је узрочник стилске маркираности полипрефиксираних глагола и стилску вредност носи само финални производ овог деривационог процеса²⁷⁶. То опет не значи да се, уколико се у глаголу налазе два префикса, аутоматски добија стилски маркирана јединица.

Будући да се ови глаголи најчешће користе у разговорном стилу, у коме је субјективни однос према ономе о чему се говори јако присутан, не чуди њихова стилска маркираност и употреба творбених типова различите продуктивности. На периферни статус ових глагола указује ограничен домен употребе и мања фреквенција употребе, тј. потврђеност малим бројем извора у речнику.

Нормативни и функционалностилски статус лексичких јединица и правила њихове употребе у речнику се утврђују употребом одговарајућих квалификатора

образовању нових јединица, па треба рачунати и на појаву таквих творбених формација које нећемо срести у другим стиливима.

²⁷⁶ Слична ситуација је и у случајевима употребе секундарног суфикса, о чему пише Ћорић (2008: 180). Да секундарни суфикс обезбеђује, по правилу, већи степен стилске маркираности у односу на примарни, може се показати на читавом низу примера, рецимо *женица* – *женичица*, *оке* – *окашце*.

или маркера²⁷⁷. На тај начин се „извајају немаркиране лексеме књижевног / стандардног језика опште, неутралне употребе, које чине његов централни део, од маркираних лексема које чине његову периферију, са нестандартним, мање фреквентним јединицама, као и јединицама специјалне или ограничене употребе” (Ристић 2014: 117). Лексичке јединице које су, попут полипрефиксираних глагола, у речницима обележене квалификаторима типа *покрајински*, *нераспрострањено*, *индивидуално*, *дијалекатски*, *застарело* и сл.; према речима С. Ристић (2006: 89), заузимају нижи степен на скали престижности, а степен њихове естетске вредности одређује функционално-стилски контекст њихове употребе.

Територијална распрострањеност. У нашој грађи 236 глагола, дакле око 10 % је обележено квалификатором покр.(ајинско) и један квалификатором нар.(одно) (*заопрцати* ’навалити, заопуцати’. — *Заопрцали* сте зло, зло! Дете, покажите ми то зло (Срђ 1900, 25)).

Квалификатором покр. може бити маркирана цела полисемна стурктура лексеме, нпр. *подзаћи*, *доповезати се*, *изнапровађати*, или само једно одређено значење, нпр.

издохватати 2. покр. ’исхватати, испипати’. — Оде Милунка на свадбу. Ама ће да ју ноћас издоваћају сватови (Параћин, В—С).

исповратити 2. покр. а. ’дати све натраг, све вратити’. — Исповратио ми је дуг (ЦГ, Шоћ). б. ’вратити истом мером, узвратити’. — Исповратио му је мило за драго (И.).

одустајати 2. покр. (некога, од некога) ’напуштати, остављати некога; одлазити од некога’. — Кад у мене испроси ђевојку, | Ево има седам годинница, | Ни је водиш, ни је одустајеш ... | Но је води, ал’ је одустаји (НП Вук 15, 269).

Основни глагол, такође, може бити покрајински, тада је и употреба деривата територијално ограничена, нпр. *подухитити*, *поднапирити се* итд.

²⁷⁷ С. Ристић (2006: 105–106) разликује два типа квалификатора: нормативни (стандарно-језички) и функционално-стилски квалификатори. Стандарно-језичким квалификаторима маркира се нестандартна лексика у односу на стандардну или у односу на норму понашања у говору. То су квалификатори типа: *дијалекатски*, *покрајински*, *застарело*, *архаично*, *необично*, *нераспрострањено*, *некњижевно* и сл.

Функционално-стилски квалификатори регулишу правила употребе стандардне лексике за могуће функционално-стилске и индивидуално креирање писаног и говорног језика. То су квалификатори типа: *ботанички*, *зоолошки*, *филозофски*; *куварски*, *индивидуално* и сл.

Подаци показују да су полипрефиксирани глаголи доста заступљени у дијалектима што указује на велики потенцијал за нове полипрефиксирани глагола који из дијалеката могу ући у колоквијални језик.

М. Бјелетић (2013) разматрајући два дијалекатска речника (I. Tomines, *Črnovrški dialekt. Kratka monografija in slovar*, Ljubljana, 1964; J. K. Копривица *Речник говора Бањана, Грахова и Опутних Рудина*, Подгорица, 2006) тврди да ови извори исцрпно нотирајући (поли)префиксирани облике, потпуније одражавају творбени потенцијал језика од стандарних речника. Ауторка запажа да оба речника доносе обиље двоструко, па чак и троструко префиксираних глагола. Копривица у уводу истиче да је у речник унео близу 600 глагола са двоструком, па и троструком префиксацијом, и то само оних у којима после првог префикса *по-* следи префикс *из-*, а затим префикс *пре-* и додаје да је осим тих 600 могао написати још толико (Копривица 2006: 17–18, према Бјелетић 2013)²⁷⁸. Копривица сведочи да су оваква слагања могућа код великог броја глагола, придева и прилога, што важи не само за основне речи изван Матичиног Речника, већ и оних у њему (Копривица 2006: 142, s.v. *по+алчачити (се)*). Семантику ових глагола Копривица објашњава на следећи начин: „Значења су двојака, односно зависна од контекста, на што треба припазити: а) да се садржина радње означи ублаженије и ограниченије (*чути – почувти – поначути*); б) да садржај радње обухвати мноштво нечега без изузетка (*бацити – избацити – поизбацити*, тј. ништа или никога не оставити неизбачена); в) гдје од контекста зависи да ли је ријеч о једном, другом или обома” (Копривица 2006: 141).

С друге стране, из анализе полипрефиксираних глагола у тимочким говорима (Стојановић 2016), који су најудаљенији од књижевног језика, закључак је да је полипрефиксација редак феномен, као и у књижевном језику. Префикси *по-* и *из-* најчешће се комбинују са другим префиксима. Степен деловања другог префикса на лексичко значење већ префиксираниог глагола је различит – уколико се префикс додаје на већ префиксиран глагол, најчешће само модификује значење, некад утиче само на промену вида, а у ретким случајевима оба префикса се додају

²⁷⁸ М. Бјелетић је навела податак да се у речнику Бањана полипрефиксирани облици само они са префиксом *по-* у иницијалној позицији налазе на странама 140–168 (речник има укупно 194 стране) што чини једну седмину речника.

истовремено и дају значење које ни један ни други сам за себе не би могли имати то значење. У случајевима када се понавља исти префикс оба префикса утичу на семантику двопрефиксираног глагола (*попорасте, попоида*). У највећем броју полипрефиксираних глагола други префикс квантитативно маркира радњу (дистрибутивно значење), али се може понашати као адвербијал (за начин или време) или указивати на меру или степен интензитета радње.

Што се семантике и функције другог префикса тиче, запажамо да нема разлике између дијалеката и књижевног језика. И у дијалектима и у књижевном језику најчешће се као први у линеарном реду префикса срећу префикси *по-* и *из-*.

Дакле, из ова два приказа стања у дијалекатским речницима, можемо извести закључак да је полипрефиксација заступљенија у западнијим говорима него у источним.

Временска маркираност. У српском језику не постоји истраживање, или бар ми нисмо ушли у траг таквом истраживању, о употреби полипрефиксираних глагола у ранијим фазама развоја језика. Ројзензон (1966: 88) наводи да се овакви глаголи налазе још у најстаријим споменицима руске писмености из XI века. У периоду од XI до XVI века их је мало, док споменици из XVI и XVII века сведоче о оживљавању процеса творбе ових глагола²⁷⁹.

Временским квалификатором заст.(арело) маркирано је 65 глагола (*понамиравати, допомагати, изнаучити, надузвисити, опрокинути, заоставити* итд.), а 4 комбинованим временским и територијалним заст. покр. – *подузбити, донаћи, обузбијати, обузбити*.

Стилска маркираност. Сваки исказ садржи не само објективну изјаву, већ и субјективну оцену. По томе се полипрефиксирани глаголи разликују од осталих глагола, јер се одликују богатијом изражајношћу, емоционалношћу и експресивношћу, јаче изражавају субјективну оцену. Полипрефиксација се јавља као активни механизам у творби нових глаголских јединица о чему сведочи њихова активна употреба у разговорном језику носилаца језика коју смо забележили са интернет форума.

²⁷⁹ Према Фиљу (2011: 37), у старословенским споменицима, који су дошли до нас чешки лингвиста Достал је нашао 53 полипрефиксираних глагола.

Квалификатором *нераспрострањено* маркирано је 49 глагола (нпр. *допримакнути (се), заповити, испреболети, надоковати, натпоставити, озажимати* итд.), *необично* 47 (*доизрећи, доприсејати, изнагрдити се, надовести, надовикати, пренаучити, пресклизнути, порипохватити* итд.), а *неуобичајено* 3 (*надорастити, подстаћи се, подухватити*).

Необично је према класификацији С. Бабића нормативни квалификатор који даје нормативна одређења о речима које означавају и њихову стилску вредност. Н. Марковић (2011), која се бавила употребом нормативних квалификатора у РМС, за овај квалификатор наводи следеће запажање: „Квалификатор необ. није типичан нормативни квалификатор. Речи означене овим квалификатором не одступају од граматичке норме, али им је употреба сужена, обележена на неки начин. Док се квалификаторима *некњиж.(евно)* и *непр.(авилно)* указује на ненормативност на граматичком плану којом се руше правила система, квалификатор *необ.(ично)* указује само на ограниченост употребе неке речи, па је таква реч блиска *оказионализму*. Овим квалификатором обухватају се речи које се налазе *обично* на периферији лексичког система”. Квалификатор *необично* често стоји уз речи које се срећу код једног аутора или са малим бројем потврда.

Према С. Бабићу (1981: 88), квалификатор *необ.* треба разграничити са *индив.(идуално)* иако су „означенице с *индив.* добрим дијелом и *необичне*, а оне са *необ.* већином су индивидуалне по употреби“. Индивидуализми су резултат активног *пишчевог односа* према *језичкој творби*. У речнику је 16 глагола означено као индивидуалне творенице аутора. Најчешће су из језика С. М. Сарајлије (*дозапивати, доизглавити, доиспунити, донагађати, донагатати, донадојити, допреградити, доузнати, доукрасити, запопрстати, изназдрављати, изнарећи, изнасиловати, испревести, испрејести се, проуздисати*).

Што се тиче припадности одређеним терминологијама, полипрефиксирани глаголи због своје природе нису обележје ниједног терминолошког система. Налазимо да се глагол *назадевати* може употребити у *кулинарској терминологији* у свом секундарном значењу *'наденути (местимично), шпиковати'*. — Старијег *фазана ваља осолити* и *сланином наздевати* (Поп.К. 1, 473).

Забележена су три глагола која припадају правничкој терминологији, од тога су два застарела *опотражити*, *опотраживати* 'ставити / стављати приговор, уложити / улагати жалбу на судско решење'.

Што се етимологије и порекла тиче, нема полипрефиксираних глагола страног порекла, осим два глагола чија је основа позајмљена из италијанског (*надоџонтати* и *заошијати*) и једног са руском етимологијом *принадлежати* 'припадати, потпадати'

Један глагол је обележен квалификатором *сткњ.* (старокњижевно) – *опрокидати*.

Основе које подлежу вишеструкој префиксацији припадају различитим семантичким пољима и најчешће нису стилски маркиране. Префиксацији, а самим тим и полипрефиксацији су подложнији неутрални глаголи, који нису стилски обележени, експресивни и не припадају неком посебном стилу, нпр. гл. *ићи*, *говорити* наспрам *базати*, *скитати*, *блебетати* и сл. (в. Ковачевић 1987: 121).

Х ЛЕКСИКОГРАФСКА ОБРАДА ПОЛИПРЕФИКСИРАНИХ ГЛАГОЛА

Д. Гортан-Премк за лексикографску дефиницију каже да је то „идентификација семантичког садржаја реализоване лексеме” и даље да се у њој „описује и тим описом утврђује значење појма на који се односи употребљена, у језику реализована лексема” (Гортан-Премк 2014: 131). Свака одредница у речнику и њена дефиниција морају стајати у односу семантичке идентичности, изражене различитим формалним средствима.

Полипрефиксирани глаголи граде се по правилном, предвидљивом обрасцу, што олакшава њихово лексикографско тумачење. Творбена и семантичка обележја полипрефиксираних глагола препознају се и у њиховој лексикографској обради. Представићемо лексикографске поступке њихове обраде примењене у РСАНУ. Издвојили смо неколико начина дефинисања ових глагола.

Због тога што чувају своје творбено значење, односно значење које се може извести из елемената који улазе у састав речи, полипрефиксирани глаголи најчешће се дефинишу у односу на глагол од ког су изведени, те су најфреквентније дефиниције полипрефиксираних глагола у речнику – аналитичке. Овакав тип дефиниција запажамо код нпр. почетних глагола са префиксом *за-*. Код глагола са типично почетним значењем срећемо типске дефиниције ’почети + основни глагол у инфинитиву’²⁸⁰, нпр. *запреметати се* ’почети се преметати, превртати’, *заприповедати* ’почети приповедати, причати’, или ’почети + основни глагол, описна дефиниција’, нпр. *запродавати* ’почети продавати, уступати уз одређену надокнаду, цену’ или ’почети + објашење лексичког значења основног глагола’, нпр. *занабрајати* ’почети јадиковати, нарицати, закукати’. Често се уз ово објашење да и синонимни глагол. Деривирани глаголи усвајају сва значења, нијансе и специфичне употребе основних глагола. Аналитичке дефиниције чине универзални начин дефинисања који одмах открива којој акционалној класи припада одређени глагол и који је мотивни глагол, па овакве дефиниције налазимо и код глагола свих акционалних класа, нпр. комплетивних *донабити*

²⁸⁰ Лексикографска пракса налаже да се обично уз основни глагол наведе још један синоним.

'набити до краја', *дообријати* 'довршити бријање'; дистрибутивних *изнастављати* 'настављајући једно на друго начинити, саставити', *испрекрајати* 'прекројити више ствари', сативних *наповијати се* 'провести дуго времена повијајући децу, издовољити се повијања, заморити се од повијања', *напреметати се* 'заситити се, заморити се премећући, претурајући нешто у великој количини, дуго времена и сл.' Како ови глаголи, односно њихова поједина значења припадају одређеним акционалним класама, могу се уочити типски делови дефиниције, којима се заправо упућује на припадности широј семантичкој класи – акционалној и део дефиниције у којем се представља семантички садржај мотивног глагола који се модификује. Често се наводи и синоним.

Сви полипрефиксирани глаголи одликују се заједничким творбеним и семантичким карактеристикама, па аналитички начин дефинисања у потпуности одражава природу ових глагола. Они припадају одређеном типу семантичке категорије – изведенице са модификационим значењем, и одређеном типу творбене категорије – глаголске изведенице, тј. изведенице од глагола деривиране префиксима који у извесној мери модификују садржај основне речи. Да је садржај новог глагола само модификација лексичког садржаја основног глагола огледа се и у аналитичкој речничкој дефиницији, односно у делу дефиниције који носи информације о лексичком и творбеном значењу. Речничка дефиниција најчешће представља опис који обухвата глагол и одређени елеменат који прецизира значење. С обзиром на то да се другим префиксом најчешће модификује значење глагола у правцу припадности одређеној акционалног класи глагола, то се види и из самог семантичког описа глагола, те су ови глаголи најчешће типски дефинисани употребом дефиниција којима се изражава семантички однос између мотивног и мотивисаног глагола. Употребом прилога и прилошких израза у дефиницији се представља део значења изражен префиксом, док се део значења садржан у основи не објашњава, већ се само упућује на основинску реч – *наоговарати се* 'задовољити се оговарањем некога; доста се узајамно изоговарати', *поразговарати* 'провести неко време у разговору', *испрезнојити се* 'ознојити се јако или више пута' итд.

Често се у дефинисању полипрефиксираних глагола користе синонимне дефиниције. Најчешће се као синоним појављује мотивни глагол, али се

дефиниција никад не састоји само из једног глагола, већ се проналази бар још један глагол сродног значења. Осим мотивног глагола, може се у дефиницији наћи и глагол без првог додатог префикса – *заокитити* 'окитити, украсити'; *донарастити* 'одрасти, ојачати, дорастити'; *запознавати* 'познавати, препознавати'; *испревртити* 'испревртати, испреметати, испретурати'. На овај начин добијамо синонимни ред од два или три, ређе више синонима, који откривају значење полипрефиксираног глагола, као и нове допунске нијансе значења. Ове дефиниције су кратке и јасне, садрже општеупотребне глаголе и у томе је њихова предност. Најчешће се користе за дефинисање покрајинских или на неки начин маркираних глагола или код глагола код којих други додати префикс дуплира значење првог префикса.

Иако је код основних глагола описни начин дефинисања један од најраспрострањенијих, код полипрефиксираних глагола је најмање заступљен. Најчешће га налазимо код глагола који не припадају некој акционалној класи и блиски су глаголима насталим уз помоћ комплекса префикса, па су глаголи развили своју посебну семантику, нпр. *заприсегнути* 'учинити да се неко обавезе (обично изјавом у одређеној форми) да ће говорити истину, вршити дужност и сл., присегнути, заклетити'; *обумирати* 'губити свест, снагу, доспевати у стање привидне смрти, западати у стање мртвила, укочености, обамирати'; *одупирати* 'спречавати нечије кретање у непожељном смеру или непожељном брзином делујући као противтежа, запорањ и сл.' итд. Често се уз описну дефиницију јави и основни глагол: *заповити* 'увити у пелене, повити', што је комбинација описног начина дефинисања и синонимског. Лексикографска дефиниција која садржи описни и синонимски део, према речима Д. Гортан-Премк (1982: 47), типична је за велике описне речнике. Она даље наводи да је функција такве дефиниције „директно семантичко одређење појма означеног лексемом одредницом, и то одређење у лексичком систему језика коме она припада; и управо стога описни део садржи, или би требало да садржи, семантичке компоненте битне и за целу полисемичну структуру речи и за цео парадигматски, посебно дерицавиони ред коме реч припада. Синонимски део у овом случају има функцију индиректног упућивања на значење, посредног одређења преко семантичког садржаја речи синонима.”

Као начин дефинисања наилазимо и на упућивачке дефиниције, када се упућује на правилнију, односно обичнију реч – *донаметати* 'в. дометати', *заогрњавати* 'в. заогрнути', *напровађати* 'в. напроводити' итд. Овакве дефиниције користе се за нестандарне и мање фреквентне лексичке јединице, те оне пружају информацију и о статусу лексеме у лексичком систему.

Полипрефиксирани глаголи најчешће су моносемични, али се јављају и они са неколико значења, а врло ретко имају развијену полисемичну структуру. Тада се користе уобичајени лексикографски поступци описа семантичке разгранатости глагола и значења се дају по бројевима или словима. Устаљено је у српској лексикографској традицији да се приликом израде речника нереклексивни и реклексивни глагол наводе под једном одредницом.

Полипрефиксирани глаголи као компоненте фразеологизама

Полипрефиксирани глаголи се могу наћи и као конституенти у оквиру фразеолошких јединица. Ова појава није честа, али ћемо је, зарад целовитости истраживања, споменути.

Фразеолошке јединице које садрже полипрефиксирани глагол не могу се у семантици изједначити са фразеолошким јединицама које у свом саставу имају монопрефиксирани глагол. Полипрефиксирани глагол у семантику таквог фразеологизма уноси своје специфично значење – нпр. глагол који садржи префикс *по-* најчешће носи семантику дистрибутивности и такав фразеологизам се може односити само на већи број субјеката или објеката:

поискидати се од смеха

Они *ће се* свима списанјяма и књгама, кео су противъ нѣи изишла, сви *одъ смея* *поискидати* (ЗД 1818, 317).

поотпадоше ми (нам и сл.) ноге

А овамо *нам ноге* од ненавиклог дугог хода само што не *поотпадоше* (Коз. Ј. 4, 19).

позаспали ко заклани

Све је иза ове спарине *позаспало ко заклано* (Ћип. 5, 25).

позбацати окове

За што не би [ми Српкиње] слободним духом *позбацале* те тешке *окове* проклете „етикеције”, који нам умни развитак мрачи (Дејановић Д. Матица 1896, 139).

поизвртати се од смеха

Дирамо ја и Стаја њу – а она се само смеје, па нам тек по коју пришије – а ми да се *поизврћемо од смеја* (Весел. 3, 72).

поизодсецати крила

Беху се по Србији размилеле бесне београдске Дахије, да изврше свој демонски умишљај: да *поизодсецају крила* ... хришћанској војсци (Ком 2, 17).

У неколико фразеологизама префикс *по-* уноси семантику атенуативности и по томе се такав фразеологизам разликује од фразеологизма са монопрефиксираним глаголом:

поодмаћи у годинама

Он је већ знатно поодмакао у годинама (Прел. 1, 225).

попритегнути дизгине/узде некоме

Сваки човек може дотерати жену на своју ђунију, само ако јој првих дана брачног живота попритегне дизгин (Кост. Т., БК 1906, 1446).

позатегнути жице

Ако се међу нама старијима кад што жице и позатегну он [монах Ђенадије] је ту да их попусти, он је мирољуб посредник (Шапч. 6, 28).

У овим случајевима варијантних морфолошких облика фразеолошких јединица, у којима се јављају облици са монопрефиксираним глаголом и полипрефиксираним глаголом (нпр. *искидати се од смеха / поискидати се од смеха; затегнути жице / позатегнути жице* итд.), „конституенти [се] у извесној мери понашају и као засебне лексеме, на чему се заснива могућност варирања” (Мршевић-Радовић 1985: 106). Нпр. у варијантне фразеолошке јединице *одмаћи у годинама* и *поодмаћи у годинама* разлику уноси префикс *по-* који носи семантику атенуативности, смањеног степена радње, али је глобално значење ова два фразеологизма ’заћи у позније године, остарити’ и не може се говорити о фразеолошкој синонимији, већ само о варијантности (нав. дело: 106). Значење фразеологизма *одмаћи у годима* упућује на извршеност радње у целини, док значење фразеологизма *поодмаћи у годинама* указује на извешан, непотпун, степен остварености радње. Можемо претпоставити да је *одмаћи у годинама* примаран фразеологизам, а *поодмаћи у годинама* секундарна појава која се развила из првог фразеологизма.

Сличну појаву можемо пратити и код примера из прве групе. Нпр. значење фразеологизма *позаспали као закрани* односи се на више људи, док фразеологизам

са монопрефиксираним глаголом *заспао као заклан* упућује на једну особу. Разлику уноси употребљени префикс *по-* са дистрибутивним значењем. И у овом случају предност као примарном дали бисмо облику са монопрефиксираним глаголом у односу на облик са полипрефиксираним.

Однос морфолошке варијантности фразеолошких јединица ²⁸¹ са префиксираним глаголом и глаголом без префикса (нпр. *(ис)пустити души*) био је предмет истраживања Д. Мршевић-Радовић (1985) у ком износи став да у таквим примерима долази до контекстуалне превербације (редукције префикса) потпомогнуте стабилним фразеолошким контекстом и условљене нелингвистичким разлозима, те је облик са префиксираним глаголом примаран. Супротну ситуацију у свом истраживању представља Н. Вуловић (2015: 87) на примеру фразеологизма *запалити, палити врагу свећу* са значењем 'чинити, учинити да се нешто развије' и даје предност као примарном облику глаголу без префикса у односу на облик са префиксираним глаголом. Наши примери показују да је примарни облик фразеологизма увек онај са монопрефиксираним глаголом, док се као његова морфолошка варијанта јавља фразеологизам који садржи полипрефиксирани глагол.

Неки изрази се могу јавити само са полипрефиксираним глаголима:

подупирати кућу одозго (са стране)

„Ах, Максиме, муку ли ти, зар ти први да ми отпочнеш подупирати кућу озго?!“ – као јекнух ја, јер ми се тај Максим увек правио као највећи пријатељ (Јејо 1, 137). Кажем ти, Спасенија, Гргур нема појма којим га адутом тучемо и с које стране му кућу подупиремо. Будала! (Радић Д. 6, 126).

подупрети зид (леђима) / подупрети чврсте зидове

Усадила се у каљак и подупрла зид леђима, чувајући мир у телу (Каш. 2, 108). Момци су се осјећали још тешки иза вечере, завртио се малко и један и други, али одмах би потрчали у тријем да запале цигарету или да подупру чврсте зидове (Бен. 4, 233).

испоредили се рогови (рози) с ушима

Благо се мелом дебели те би се на Јурјево „испоредили рози с ушима“ т.ј. добро би јањад и јарад напредовала (Фран. 1, 147).

²⁸¹ Варијантност се у фразеологији појављује због релативне стабилности, односно специфичне фразеолошке стабилности структуре (више о томе в. Вуловић 2015). У примерима са полипрефиксираним глаголима у питању је морфолошка варијантност, када долази до трансформације на творбено-морфолошком плану, али нема промене глобалног значења фразеологизма, односно нема промене унутрашње форме фразеолошке јединице.

наподарио ђаво на ђавола

Наподарио ђаво на ђавола (каже се за немирно дете) (Темнић, Миј. С. 1).

Забележени примери припадају старијим фазама језика или другој генерацији писаца на народном језику. Уколико постоје, облици са монопрефиксираним глаголима су фреквентнији у употреби, али коришћењем полипрефиксираних глагола, значење фразеолошке јединице се прецизира, а радња интензивира, појачава, што је саставни део експресивности фразеолошких јединица.

XI ZAKЉUČAK

Глаголска проблематика је веома комплексна и доводи се у везу са различитим дисциплинама – творбом речи, морфологијом, лексикологијом, проучавањем вида, стилистиком и др. Вишеструка префиксација глагола може, дакле, бити у фокусу различитих лингвистичких дисциплина, али је у најтешњој вези са творбом речи, лексикологијом и аспектологијом. Још Т. Маретић уочава постојање глагола са више префикса и касније се ова појава спомиње у свим важнијим граматикама, а посвећено јој је и неколико радова у српском језику.

У средишту наше анализе јесу структурне, семантичке и функционалне особине глагола у којима са синхронијског становишта могу да се издвоје два или више префикса – њихове творбене и семантичке особине, семантика и могућност комбиновања префикса и утицај друге и треће префиксације на категорије глаголског вида и рода. Грађу за наше истраживање ексцерпирани смо из *Речника српскохрватског књижевног и народног језика* Српске академије наука и уметности (РСАНУ), а допунили је речима из шестотомног *Речника српскохрватског књижевног језика* Матице српске (РМС), као и речима из картотеке РСАНУ, са интернета и из публицистике. Коначан списак садржи 2323 глагола. Наш циљ био је да се на основу ексцерпираних глагола истраже творбене, семантичке и прагматичке особине полипрефигираних глагола, а добијени резултати се могу применити како у испитивању значења и функција другог префикса, тако и у проучавању прве префиксације.

Списак глаголских префикса који је установио Маретић (1899) није се много мењао до данашњих дана, осим неслагања око статуса префикса *о-* и *об-*. Ми у нашем раду посматрамо следећих двадесет префикса: *до-*, *за-*, *из-*, *мимо-*, *на-*, *над-*, *о-*, *об-*, *од-*, *па-*, *по-*, *под-*, *пре-*, *пред-*, *при-*, *про-*, *раз-*, *с-*, *у-*, *уз-*. Префикси су по свом пореклу најчешће предлози и њихова основна, просторна значења могу се довести у везу са значењем одговарајућег предлога, док су се секундарна значења (темпорална, квантитативна и квалитативна) развијала на основу просторних значења или под утицајем семантике основа којима се додају. Глаголски префикс је специфична семантички испуњена језичка јединица која долази испред творбене основе и модификује њено значење. Функција глаголских

префикса се манифестује на два плана – граматичком и семантичком. Граматичка функција префикса испољава се приликом додавања префикса несвршеном или двовидском глаголу, који након тога постају свршени. Семантичка функција префикса огледа се у процесу лексичке модификације глагола. Степен семантичке промене коју префикс уноси у значење глагола може бити различит – може потпуно променити значење глагола, а може га и само делимично модификовати. Према томе се у литератури и врши подела префикса на префиксе квалификаторе и префиксе модификаторе (Исаченко 1960), или у новијој литератури на лексичке и суперлексичке префиксе (Свеноиус 2004), односно унутрашње и спољашње префиксе (Татевосов).

Лексички префикси (префикси квалификатори) у глагол уносе или просторна значења или имају специфичан допринос семантици глагола који се среће у једном глаголу или је ограничен на малу класу глагола. Они стварају нову лексичку јединицу од које је могуће направити секундарно имперфективизован глагол (нпр. *дати* – *продати* – *продавати*). Ови префикси могу утицати и на категорију прелазности глагола када се од простих непрелазних глагола додавањем префикса добијају сложени прелазни глаголи. Лексички префикси се не могу додавати већ префигираном глаголу, али се после њих може додати суперлексички префикс. Префикси модификатори или суперлексички префикси не мењају у потпуности значење глагола коме се додају већ га само модификују, најчешће у правцу времена, интензитета или начина одвијања радње. Не утичу на аргументску структуру глагола и не дозвољавају секундарну имперфективизацију. Ови префикси се могу додавати на већ префигиран глагол и то како после лексичких, тако и после других суперлексичких префикса.

Неки аутори издвајају и групу семантички празних префикса, који приликом спајања са творбеном основом не утичу на њену семантику, већ само на вид (нпр. *писати* – *написати*). Овај проблем отвара многа питања и постојање чистовидских префикса није прихваћено од свих истраживача (Маслов, Исаченко, Филип).

У структури полипрефиксираних глагола уочавамо први и други (или трећи итд.) префикс. Први префикс је онај који се први додаје глаголу и тако настаје префиксирани глагол. Други (или трећи) префикс је онај који се додаје већ

префигираном глаголу и тако настају полипрефиксирани глаголи. Под полипрефиксираним глаголом подразумевамо онај глагол у чијој се структури са синхронијског становишта могу уочити најмање два префикса која су додата постепено један за другим. Прави двопрефиксирани глаголи су они у којима сва три глагола (основни, монопрефиксирани и полипрефиксирани) постоје и могу се довести у семантичку везу. Глаголи типа *одустати* неће спадати у наш корпус, јер не наилазимо на два нивоа префиксације. Основном глаголу додаје се компонента која се већ састоји од два префикса, дакле, префикси се не додају појединачно и сукцесивно, већ имамо комбинацију (или комплекс префикса) *оду-* која се додаје основном глаголу *стати*. Иако у структури запажамо два префикса, овај глагол не представља производ вишеструке префиксације, зато није ушао у наше истраживање. Ту спадају још и глаголи: *проистећи*, *произвести*, *оповргнути*, *предомислити се*, *спотакнути*, *успоставити* и сл. Глаголи у којима се после префикса јавља *без-* или *не* не улазе у наш корпус, јер их не сматрамо глаголским префиксима.

Префикс који се додаје већ префигираном глаголу само модификује његово значење, уноси додатну семантичку нијансу и на тај начин обогаћује његов садржај. Други префикси се специјализирају за изражавање одређених значења, али њихове семантичке функције су ограничене и немају способност да изражавају сувише fine, специјализоване или детаљне семантичке нијансе. То је последица чињенице да је други префикс лишен непосредне, директне везе с основном без префикса, што га оставља без могућности да се интензивније семантички богати и прелази у други семантички тип. Аглутинативни карактер других префикса, удаљеност од корена и извесна семантичка самосталност омогућавају да се они изучавају као носиоци одређене информације, која се јавља као саставни део значења глагола. Осим семантичке функције, други префикс може имати и граматичку, што значи да може да промени вид већ префигираног несвршеног глагола. Оно по чему се употреба префикса као другог у полипрефигираном глаголу разликује од употребе првог префикса, јесте да се они не могу јавити као чисто видски и не могу имати резултативно значење. Важно је истаћи стилску функцију другог префикса када префикс преноси реч из неутралног у стилски обојен, као и функцију појачавања када други префикс не

доноси глаголу нову семантичку нијансу, него појачава већ постојећу. Неки аутори говоре и о плеонастичкој употреби другог префикса, са чиме се ми не слажемо и сматрамо да, ако се употреба другог префикса може посматрати као плеонастичка са становишта њихове граматичке и семантичке функције, са стилске и прагматичке стране ови префикси нису плеонастички јер обогаћују садржај глагола тиме што додатно истичу значење мотивационе основе и стилски га мармирају.

На образовање двопрефиксираних глагола утиче низ фактора који доприносе том процесу или га на неки начин коче – нпр. неспојивост семантике првог и другог префикса, али и фактори формалне природе – дужина речи, број глагола с једним префиксом, фреквенција речи и префикса, еуфонија итд.

Полипрефигирани глаголи образују се од других глагола, тачније, додавањем префикса на већ префигиран глагол (*доизрећи, надолазити, преудати се* итд.). Њихову лексичку основу најчешће представља немотивисани глагол, али у неким случајевима може бити глагол мотивисан именицом (*позагаздити се, заокружити, заосенити* и сл.) или неком другом врстом речи (*преосвојити* и сл.). Полипрефигирани глаголи најчешће садрже два префикса. Глаголи са три префикса су врло ретка појава, док глаголи са четири и више префикса нису уобичајени и ретко се срећу у комуникацији и изражавају само језички потенцијал.

Према продуктивности, односно, према броју глагола у чијој творби учествују као други додати префикс, све префиксе можемо поделити у 4 нивоа:

1. Продуктивни префикси са више од 100 нађених глагола су: *по-* (936), *из-* (564), *на-* (214), *за-* (140), *пре-* (108).
2. Средње продуктивни префикси са више од 10, а мање од 100 глагола су: *при-* (58), *под-* (50), *до-* (48), *од-* (34), *раз-* (30), *о-* (29), *про-* (24), *об-* (17), *пред-* (14), *над-* (10).
3. Слабо продуктивни префикси су префикси који имају мање од 10 глагола: *у-* (9), *уз-* (8), *на-* (2).
4. Непроодуктивни префикси, који уопште не учествују у полипрефиксацији као други додати глаголу су: *мимо-* и *против-*.

Најфреквентији префикс у творби полипрефигираних глагола у српском језику, а према доступним подацима и у другим словенским језицима, јесте префикс *по-* и глаголи творени овим префиксом чине око 40% укупног броја забележених полипрефиксираних глагола. Најчешће се додаје глаголима који већ садрже префикс *из-*, *за-*, *на-*, *раз-*. Осим високом продуктивношћу, префикс *по-* од осталих префикса у српском језику разликује се и могућношћу редупликације, тј. поновљене употребе у оквиру истог глагола – *поподићи*, *попоседети*, *попогледати* и сл.

Овај префикс учествује и у творби тропрефигираних глагола, и то у комбинацији са префиксима са којима се и иначе најчешће комбинује (*за-*, *из-*, *на-*, *при-*, *раз-*), као и у глаголима са четири префикса *поиспонастијати (се)*, *поиспрепродавати*. Један од узрока његове велике продуктивности је и велики број значења које овај префикс реализује, као и спојивост са основама из различитих семантичких поља.

Најфреквентнији префикси се јављају у 85% целокупног корпуса, док остали префикси чине само око 15%. Префикси који се одликују већом продуктивношћу као једини у глаголу, такође образују и већи број комбинација с другим префиксима. Такође, префикси који су непродуктивни у позицији првог префикса и имају мали број значења или само једно значење (*на-*, *мимо-*, *пред-* и сл.) непродуктивни су и у творби полипрефигираних глагола.

Мотивисаност полипрефигираних глагола је јасно уочљива из синхронијске перспективе, они се морају одликовати творбеном и семантичком јасноћом и рашчлањивошћу, где сви творбени елементи морају бити лако уочљиви и распознатљиви, што тим глаголским структурама даје донекле аглутинативни карактер. Мотивација полипрефигираних глагола иде линијом

основни глагол / везана основа > монопрефиксирани глагол > полипрефиксирани глагол

Полипрефиксирани глаголи настају од већ постојећих јединица у језику – монопрефигираних глагола којима се додаје још један префикс, а као резултат се појављује нова глаголска јединица са сложенијом морфолошком структуром и модификованом семантиком. Семантика тако добијеног глагола непосредно је условљена семантиком конкретних јединица од којих је настао. Формална и

семантичка веза полипрефиксираниог глагола са монопрефиксираним глаголом мора бити јасна и лако уочљива.

Мотивација и одређивање мотивне речи помаже нам да утврдимо да ли је заиста реч о двопрефигираним глаголима. У неким случајевима, иако имамо два префикса у структури речи, мотивација нам указује да није реч о полипрефиксираним глаголима, већ да је глагол мотивисан префиксираним именицом или другом врстом речи (нпр. *надоручковати се*, *опорезовати*, *осавременити* и сл.). Осим случајева јасне, једноструке мотивације, постоје и случајеви вишеструке мотивације. Мотивација ових глагола може се интерпретирати на два начина, осим полипрефиксације, можемо препознати и друге начине творбе – једноструку префиксацију (*ис-по-братимити се* / *ис-побратимити се*; *от-по-здравити* / *от-поздравити* и сл.), суфиксацију (*рас-по-редити* / *распоред-ити*; *рас-по-делити*; *расподел-ити* и сл.), префиксално-суфиксалну творбу (*ис-по-ребрити се* / *ис-поробр-ити се* (од *поробарке*) и сл.). Овакви глаголи улазе у наш корпус.

Процес мотивације тропрефигираних глагола може се представити следећом схемом:

двопрефиксирани глагол → *тропрефиксирани глагол*

Дакле, тропрефигираним глаголима мотивна реч је двопрефиксирани глагол. Тропрефиксирани глаголи чине дводелну структуру: *префикс* + *двопрефиксирани глагол*. Треба споменути и могућност да мотивна реч за следећу префиксацију може бити и глагол који је образован комплексом префикса: *на-препоручивати* / *на-препоручити*, *пре-произвести* 'поново произвести', али се овакве творенице третирају као двопрефиксирани, а не као тропрефиксирани, јер иако у њиховој структури препознајемо три префикса, њихова творба се одвијала у два корака, а не у три.

С ономасиолошке тачке гледишта, полипрефиксација спада у модификациони ономасиолошки тип, јер се значење мотивног глагола приликом полипрефиксације не мења суштински, већ се само сужава и конкретизује. Још један доказ да се ради само о модификационом процесу је и чињеница да не постоје полипрефиксирани глаголи који имају шири семантички опсег у односу на семантику мотивног глагола.

Осим глагола код којих деривација иде путем *основа* → *монопрефиксирани глагол* → *полипрефиксирани глагол*, постоје и они који се изводе тако што се на основу дода комплекс префикса (*испоставити, одустати, предомислити се, препоручити, произвести, успоставити* и сл.). Комплекс префикса представља скуп од најмање два префикса који се истовремено додају основи и функционишу као формално и морфолошко јединство (Атанасова 2011: 70). Комплекс префикса треба разликовати од сложеног префикса, као и од фреквентних комбинација префикса као што су *изпо-*, *пона-*, *надо-* и сл., које имају високу учесталост и релативно стабилно значење у саставу полипрефигираних глагола. Комплекс префикса препознајемо и у случајевима одсуства монопрефигираног глагола. Битно је истаћи да префикси који граде комплекс префикса могу да функционишу и самостално, тј. да се основи додају појединачно и постепено, и то у истом линеарном поретку, као и у комплексу префикса, и у том случају имамо типичну полипрефиксацију (*испостављати*¹ 'издавати, предавати некеме на располагање, на увид (рачун, потврду или неки други писмени докуменат' и *испостављати*² 'поставити више лица (на неки положај, у неко звање и сл.)').

Иако се као једна од најзначајнијих особина другог префикса истиче немогућност реализовања просторних значења, приметили смо да у српском велики број префикса у позицији другог додатог префикса чува просторно значење (*за-*, *из-*, *до-*, *на-*, *пре-* итд.). Даље поређење префикса у положају првог и другог додатог префикса показује да се број префикса смањује, па од двадесет наведених префикса, у другој префиксацији се могу наћи деветнаест, а у трећој седам. Приметан је и пад продуктивности префикса приликом друге и треће префиксације, па се са повећањем нивоа префиксације знатно смањује број глагола у чијој творби ови префикси учествују. Осим што опада продуктивност префикса, редукује се и њихова полисемија. Значења постају предвидљива са мање семантичких нијанси. Полипрефиксирани глаголе карактерише и редукција значења мотивног глагола. Полипрефиксирани глаголи ретко имају развијену полисемичну структуру, што значи да мотивни глаголи не учествују целом својом структуром у полипрефиксацији, већ најчешће само својим основним значењем.

Синонимија префикса се јавља у оквиру творбене синонимије и можемо је одредити као појаву различитих префикса који уводе глагол у исту семантичку

категорију (почетност, дистрибутивност и сл.). И у творбеној, као и у лексичкој синонимији, постоји само делимично семантичко поклапање, па се истоветност или блискост значења јавља обично у једном или у неколико значења. Синонимни префикси везују се углавном с различитим глаголским основама, ако се додају истој основи, појављују се одређене семантичке разлике. У српском језику је најочљивија синонимија префикса *по-* и *из-* који модификују глагол у правцу дистрибутивности (нпр. *поотварати*, *изопијати*) код друге и код треће префиксације, као и синонимија префикса *из-* и *на-* који уносе семантичку компоненту сативности у глагол (*изразговарати се*, *наизлазити се*), префикси којима се анулира претходно извршена радња *од-* и *раз-*: *отповти – расповити*, *одудати – разудати*. Полипрефиксирани глаголи се не одликују богатом синонимијом, јер приликом касније префиксације долази до уже спецификације значења префикса, и сваки конкретни семантички тип је представљен најчешће једним префиксом или, у случајевима у којима за једно значење има више префикса, један је типично, главно средство за творбу тог значења, а остали су на периферији и творе мали број глагола (уз изузетак префикса *из-* и *по-* у дистрибутивном значењу).

Осим синонимских односа, префикси могу ступати и у антонимске. Антонимни глаголи могу бити различитих корена (*изнарађати – поумирати*; *исполегати – поустајати* и сл.). Други случај антонимије је када глаголи имају заједничку основу, а носиоци супротности су префикси – први: *позатварати – поотварати*, *подолазити – поодлазити* или други: *заповити – отповити / расповити*. Полипрефигирани глагол може бити у супротности са монопрефигираним глаголом *повити – расповити*, *удати се – разудати се*.

Иако се као једно од семантичких ограничења приликом комбинације префикса истиче немогућност спајања префикса са супротним значењем, постоји изванредан број глагола који то ограничење крше и у истом глаголу један поред другог стоје два префикса супротног значења. Овакве глаголе Улуханов (2012) назива „нелогичним”, а Ројзензон (1974: 54) ову појаву, да други префикс има способност да неутралише семантику већ постојећег префикса, назива „префиксалном апсорпцијом”. У српском језику ову појаву илуструју глаголи *отповијати*, *отповити* и *расповијати*, *расповити*, *отпомоћи*, *отпотковати*,

отприсегнути, одудати се, одумислити, разочарати (се), разудати се, разуверити (се), расповезати.

Поновљена употреба афикса у структури речи није типична одлика творбеног система српског језика, као ни других словенских језика, али се спорадично, на периферији језичког система могу пронаћи случајеви редупликације. Редупликација се може јавити као контактна и дистантна. У случају контактне редупликације један исти префикс употребљава се двапут у структури полипрефигираног глагола, а приликом дистантне редупликације налази се још један префикс између двапут употребљеног префикса. Главно питање на које се тражи одговор у вези са редупликацијом префикса јесте да ли формална редупликација подразумева и семантичку редупликацију, тј. да ли поновљени префикс функционише с истим значењем. Анализирајући полипрефигиране глаголе у којима се јавља контактна редупликација префикса издвојили смо шест група глагола. Прве три групе глагола су сродне јер *по*⁻¹ има функцију перфективизације, а *по*⁻² уноси сему ограничености радње, било да се ради о трајању, интензитету, количини и сл. Ређи су случајеви када *по*⁻² у глагол може унети семантичку компоненту итеративности или имати функцију перфективизације. Можемо закључити да у највећем броју глагола поновљена употреба префикса има своју функцију, али да се ови глаголи налазе на периферији језичког система и на периферији поља делимитативности, деминутивности и итеративности, као и да припадају сфери разговорног језика, емотивно су обојени, што их чини средством експресије текста.

Дистантна редупликација подразумева ситуацију у којој се између два формално иста префикса налази неки други префикс. Ова појава се не среће често у језику јер се може јавити само код глагола који имају најмање три префикса, нпр. *по*за*познати*, *по*ис*подогађати се*, *по*ис*полевати*, *по*ис*постављати*, *по*рас*посудити*, *до*надопунити*, *испо*избацити* и сл. За разлику од контактне редупликације префикса, код које у већини случајева оба префикса имају своју функцију, код глагола са дистантном редупликацијом *по*²- је семантички редундантно, може се изоставити, али је његова функција појачавање дистрибутивности и постизање експресивности израза.**

Још једна појава која се може уочити у творби полипрефигираних глагола је „префиксални обрт/преокрет”, тј. могућност да се два префикса користе у различитом распореду уз исту основу. Такви глаголи могу бити а) синоними (*донавезати / надовезати; испобадати – поизбадати; придонети – допринети, изнадовољити – наиздовољити*.и сл.); б) антоними (*испобијати – поизбијати*); в) у зависности од распореда префикса могу се активирати различита значења из полисемичне структуре основног глагола (*исповлачити – поизвлачити; наподизати се – понадизати се* и сл.); г) глаголи без међусобних системских односа (*исповраћати се – поизвраћати се; спадавати – поспадавати; поодвити – отповити; позаврнути – заповрнути; изналазити – наизлазити се* итд.).

Што се тиче комбинаторике префикса, можемо приметити да се суперлексички префикси у српском језику врло ретко гомилају, већ се најчешће додају након видског или лексичког префикса. Претпостављамо да је узрок томе природа суперлексичких префикса, односно чињеница да они само модификују радњу и да радња која је једном модификована нема потребе за даљом модификацијом, док додавањем лексичког префикса добијамо нов глагол са потпуно измењеном семантиком која је подложна даљој модификацији. На сличан начин се може оправдати и њихова честа употреба после чисто видског префикса чије је значење избледело, или се семантички поклапа са глаголом, што оставља могућност употребе још једног префикса који ће у семантику глагола унети потребну семантичку модификацију.

У науци се оправдано поставља питање плеонастичке употребе префикса – зашто би се користио дериват који има исти вид и исто значење као основни глагол. Са граматичке и семантичке стране, то питање је оправдано и префикси се могу посматрати као плеонастички и сувишни. Ипак, са стилске и прагматичке стране, овакви префикси обогаћују садржај глагола, додатно истичу значење основе, стилски мармирају глагол и имају улогу у постизању сликовитости и експресивности и на тај начин повећавају комуникативне могућности коришћења датог глагола.

Процесом полипрефиксације формирају се нова значења и често тако изведени глагол припада другој семантичкој групи у односу на мотивни. Други префикси најчешће у глагол уноси акционална значења, па је проучавање

акционалности у тесној вези са проучавањем полипрефиксације. Пратећи закључке М. Ивановић (2012), издвојили смо четири акционална комплекса: комплекс фазних значења, комплекс детерминативних значења, комплекс плуралних и комплекс градуелних значења.

Творбена средства за изражавање почетности у српском језику су префикси *за-*, *по-*, *раз-*, *про-* и *уз-*. У полипрефиксацији само је префикс *за-* сачувао своје фазно значење, док су га остали префикси изгубили (осим префикса *уз-*, који се јавља у неколико изолованих примера). Комплетивно значење, односно 'потпуно, до краја извршење радње исказане основним глаголом', реализује се употребом префикса *до-* (*доизрећи*, *доиспунити*, *донабити*, *донадојити*, *донасладити се*, *доначинити*, *дообријати*).

Детерминативне акционалне модификације модификују ситуацију у правцу ограничавања њеног трајања. Делимитативни деривати изражавају радњу ограничену временским оквиром и изводе се префиксом *по-* (*поразговарати*, *поразмислити*, *поприћутати*, *попрестати* итд.). Трајање делимитативне ситуације обично је одређено као кратко, али у неким примерима одредба може да указује на дуго или неутрално трајање.

Мултипликативне акционалне модификације јављају се као дистрибутивност и кумулативност. Дистрибутивност се као акционално обележје одликује унутрашњом рашчлањеношћу ситуације. Дистрибутивне ситуације могу се одвијати сукцесивно или симултано, а може се говорити и о субјекатским и објекатским дистрибутивима. За маркирање дистрибутивности користе се префикси *из-* и *по-*. Дистрибутивно значење се може сматрати најпродуктивнијим и други префикс са овим значењем се спаја са највећим бројем других акционалних значења. Посебно је продуктиван спој са кумулативним глаголима. Кумулативи означавају догађај који је довео до гомилања неког садржаја који се може измерити. Морфолошки маркер кумулативности је префикс *на-*.

У комплекс градуелних значења улазе мајоративни глаголи чије значење указује да једно лице врши радњу боље, успешније од неког другог и ови глаголи се творе префиксом *над-* (*надоживети*, *натпреузвисити* и сл.). М. Ивановић (2012: 367–368) у градуелне модификације убраја и тзв. еволутивне глаголе, који означавају раст или опадање степена испољености неког обележја субјекта

(*озадовољити*) и фактитиве (*заокруглити, заошиљити* и сл.). Интензитет изнад нормe означавају, између осталих, тотално-објекатски глаголи, који означавају потпуну обухваћеност објекта ситуацијом (*изуједати, испресецати, испробадати* итд.). Интензитет испод нормe означавају деинтензивни са префиксом *на-* (*надочути, напознавовати, наприбоцкати* и сл.) и са префиксима *при-* и *под-* (*приоздравити, приоткрити се, поднасмејати се, подукрепити се* и сл.). Посебну класу деинтензива чине атенуативи са префиксом *по-*, који означавају промену радње у малом степену, радњу која се врши непуну силом, без напора, слабим интензитетом (*позагрејати, поодљутити се, посазрети, понакривити се* итд.). На пресеку поља градуелности и модалности налази се ексцесивност, тј. значење прекорачења могућности, потребе или обавезе. Формални показатељ суфицидне ексцесивности је префикс *пре-* (*презагрејати, пренагласити, преувеличати* итд.). Сатуративни глаголи означавају да се радња вршила до потпуног задовољења потребе, до пуног засићења. Ово значење се изражава префиксом *на-* (*науздисати се, наизлазити се, наразговарати се* итд.), али и префиксом *из-* (*изопијати се, испроживети* и сл.).

Уочљиве су разлике у броју глагола у оквиру појединих акционалних класа, као и разлике у степену примене у језику. Док су дистрибутиви заступљени са великим бројем примера, неке друге акционалне класе садрже свега неколико деривата. Творбени формант *по-* има веома запажено место у творбеном систему, насупротив префиксима као што су *под-*, *над-*, *при-* и сл.

Попут префиксације, и полипрефиксација има важан утицај на категорију глаголског вида. Уколико је у творби глагола последњи додат префикс, глагол ће бити свршеног вида, а, уколико је последњи додати афикс суфикс за имперфективизацију, глагол ће бити несвршеног вида. Полипрефигиране свршене глаголе можемо добити на два начина. Први начин је да се непрефигираном глаголу (или везаној основи), који може бити свршеног (СВ), несвршеног вида (НСВ) или двовидски глагол (ДВ), дода префикс, а затим тако префигирани глагол свршеног вида (СВ1), подвргне још једној префиксацији (СВ2). У овом, првом представљеном моделу, други додати префикс има само творбену функцију, не и граматичку, јер не утиче на вид већ префигираног глагола. Други модел је усложњен додавањем суфикса за секундарну имперфективизацију после

прве префиксације. На тако добијен несвршени глагол додаје се префикс и крајњи глагол је опет свршеног вида. Несвршени полипрефигирани глаголи могли су да настану имперфективизацијом двоструко префигираног свршеног глагола, мада се тако добијени глаголи могу посматрати и као изведенице настале секундарном имперфективизацијом.

Пешикан (1975) скреће пажњу на преплитање два творбена процеса – творбе итератива, тј. секундарне имперфективизације префигираних глагола када је крајњи резултат несвршени глагол (*крнути* → *окрнути* → *изокрнути* → *изокрет-ати* НСВ) и префиксације, тј. перфективизације несвршених глагола, када као крајњи резултат добијамо свршени глагол (*крнути* → *окрнути* → *окретати* → *из-окретати* СВ). Овакви глаголи настали су различитим дериватолошким процесима и није реч о двовидским глаголима, већ о хомонимима. Уколико имамо исти мотивни глагол и веома блиска значења, а разлика се своди само на разлику у виду имамо једну лексему, тј. двовидски глагол нпр. 1) *пре-плести* (свр.) → *преплит-ати* (несвр.) → *ис-преплитати* (свр.); 2) *пре-плести* (свр.) → *ис-преплести* (свр.) → *испреплит-ати* (несвр.). Дакле, треба разликовати формалну двовидност која је заправо лексичка појава, хомонимија, од двовидности као граматичке појаве.

Тропрефигирани глаголи су, готово сви, свршеног вида, настали, у највећем броју случајева, додавањем трећег префикса на већ свршени двопрефигирани глагол (*донадопунити*, *испоизбацивати*, *испозатватарати*, *испрепродавати*, *изнаразговарати се*, *поизадуживати се*, *поизоткидати*, *пораспродати*) или, ретко, додавањем трећег префикса на несвршени глагол који је после друге префиксације прошао процес секундарне имперфективизације (*испридолазити*, *назаузимати*).

Покушали смо да, по угледу на Татевосова (2009, 2013а), учимо извесна ограничења у дистрибуцији префикса у положају спољног префикса. Тако смо запазили да се одређени префикси показују извесну правилност у свом појављивању – дистрибутивно *из-* се најчешће додаје несвршеним основама, понекад се додаје свршеним, али су такви примери изван строже схваћене норме; кумулативно *на-* додаје се несвршеним глаголима и не дозвољава даљу имперфективизацију, осим у комбинацији са префиксом *до-*, када се додаје

свршеним глаголима и могућа је даља имперфективизација; делимитативно *по-* додаје се искључиво свршеним глаголима и не дозвољава даљу имперфективизацију. Префикси који се не додају после суфикса за секундарну имперфективизацију, већ само свршеним основама и дозвољавају секундарну имперфективизацију су: комплетивно *до-*, ексцесиивно *пре-*, репетитивно *пре-*, почетно *за-* и просторно *за-*. Што се тиче префикса *по-* у дистрибутивном значењу, који је, према Татевосову, једини елемент у класи левопериферних префикса, и додаје се и имперфективним и перфективним основама, може се додати после суфикса за секундарну имперфективизацију и увек води перфективизацији глагола.

Понашање префикса у српском језику не може се окарактерисати правилима која се морају тачно испуњавати као строга закономерност, већ се мора посматрати више као одређена тенденција.

Важно питање у вези са полипрефигираним глаголима је њихово представљање у речнику. Они се граде по правилном, предвидљивом обрасцу што олакшава њихово лексикографско тумачење. Најфреквентније дефиниције глагола су аналитичке. Аналитички начин дефинисања у потпуности одражава природу ових глагола, тј. да је садржај новог глагола само модификација лексичког садржаја основног глагола у правцу припадности одређеној акционалној класи, нпр. *заприповедати* 'почети приповедати, причати', *дообријати* 'довршити бријање', *испрекрајати* 'прекројити више ствари' итд. Други начин дефинисања су синонимне дефиниције у којима се појављује синонимни ред од два, ређе три или више синонима који откривају значење полипрефигираног глагола. Овакве дефиниције се најчешће користе за дефинисање покрајинских или на неки начин маркираних глагола. Описни начин дефинисања је најмање заступљен и најчешће га налазимо код глагола који не припадају некој акционалној класи и блиски су глаголима насталим уз помоћ комплекса префикса, па су глаголи развили своју посебну семантику. Као начин дефинисања наилазимо и на упућивачке дефиниције, када се упућује на правилнију, односно обичнију реч – *донаметати* 'в. дометати', *заогрњавати* 'в. заогрнути', *напровађати* 'в. напроводити' итд.

Полипрефигирани глаголи се могу наћи и као конституенти у оквиру фразеолошких јединица. Најчешће се јављају као варијантни морфолошки

облици фразеолошких јединица у којима се јављају облици са монопрефигираним глаголом (нпр. *искидати се од смеха / поискидати се од смеха; затегнути жице / позатегнути жице* итд.). Примарни облик фразеологизма увек је онај са монопрефигираним глаголом, док се као његова морфолошка варијанта јавља фразеологизам који садржи полипрефигирани глагол.

Синтаксичке одлике глагола представљају се преко њихове аргументске структуре. Други додати префикс не утиче на прелазност глагола, већ у неким случајевима само изазива одређене модификације морфолошке структуре аргумента. Објекатско дистрибутивни глаголи захтевају објекат у множини, а субјекатско дистрибутивни субјекат. Префикс *на-* у кумулативном значењу захтева само објекат у генитиву множине или збирну или градивну именицу. Дакле, други додати префикс не утиче значајно на синтаксичку структуру глагола.

На крају треба рећи да већина полипрефигираних глагола не спада у општеупотребну лексику, али се не могу сви подвести ни под речи истог нивоа употребе, околионализме и индивидуализме. Њихова употреба је првенствено везана за жив, разговорни језик. Творба и употреба ових глагола условљена је околностима и контекстом, потребом за изражавањем одређених значењских нијанси или тежњом за сликовитијим или емоционалнијим изразом, па овакви глаголи најчешће спонтано настају у одређеној неформалној говорној ситуацији и слободном, неусиљеном разговорном језику, који није обухваћен строгим нормама. Полипрефигирани глаголи се одликују творбеном и семантичком јасноћом и рашчлањивошћу и лаким генерисањем нових структура према већ постојећем моделу. Употреба и образовање таквих глагола условљено је ситуацијом и контекстом, потребом за изражавањем одређених семантичких нијанси или за експресивизацијом исказа, па овакви глаголи могу спонтано да настану у одређеној говорној ситуацији и да не буду документовани у речнику. Постојање више префикса у глаголу не само да говори о његовом стилском приближавању разговорном стилу, већ други префикс емоционално-стилски појачава значење основног глагола.

XII ТАБЕЛА 1 КОМБИНАЦИЈЕ ПРЕФИКСА

1↓ 2→	До-	За-	Из-	На-	Над-	О-	об-	од-	Па-	По-	Под-	Пре-	Пред-	При-	Про-	Раз-	С-	У-	Уз-	укупно
До-	-	2	3	23	-	1	-	-	-	6	-	1	-	7	-	1	-	4	-	48
За-	4	-	-	1	-	49	11	-	-	35	-	1	-	9	1	1	-	23	5	140
Из-	8	15	-	47	-	42	2	13	1	136	14	143	-	21	51	21	7	42	1	564
На-	102	11	14	1	-	7	2	6	1	22	-	8	-	8	8	3	9	10	2	214
Над-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	-	1	-	-	-	-	1	10
О-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	18	-	4	-	-	5	-	-	-	-	29
Об-	1	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11	2	17
Од-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	17	-	-	-	1	1	-	3	10	1	34
Па-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
По-	9	127	281	120	-	53	4	52	-	57	-	21	-	81	12	109	31	25	6	936
Под-	1	2	-	11	-	1	-	1	-	3	-	-	-	-	-	5	1	16	2	50
Пре-	-	7	10	26	-	11	3	2	-	12	-	-	-	1	4	1	13	14	3	108
Пред-	-	-	-	1	-	6	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3	-	14
При-	15	3	-	5	1	3	-	1	-	15	-	1	-	-	-	-	7	7	-	58
Про-	-	1	16	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	-	1	24
Раз-	-	-	-	-	-	1	-	2	-	13	-	-	-	2	6	-	-	4	-	30
С-	2	-	-	3	-	-	-	2	-	15	2	-	-	-	4	-	-	-	2	28
У-	-	1	-	-	-	2	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	1	-	-	9
Уз-	-	4	-	1	-	-	-	-	-	3	-	1	-	-	1	1	-	-	-	8
укупно	146	175	325	245	1	176	22	81	2	359	16	182	-	131	93	143	77	159	26	2323

XIII ЛИТЕРАТУРА

- Агрел 1908: Sigur Agrell, *Aspektänderung und Aktionsartbildung beim polnischen Zeitworte: ein Beitrag zum Studium der indogermanischen Präverbia und ihrer Bedeutungsfunktionen*, Lund: Ohlsson.
- Авилова 1976: Н. С. Авилова, *Вид глагола и семантика глагольного слова*, Москва: Наука.
- Андо–Виланд 2012: Yoshio Endo, Bartosz Wiland, „The symmetric syntax of Japanese complex verbs and Slavic prefixes”, у *On Peripheries; Exploring clause initial and clause final positions*, ed. Anna Cardinaletti, Guglielmo Cinque, Yoshio Endo, 141–159. <http://ling.auf.net/lingbuzz/001698>
- Арсенијевић Б. 2007: Boban Arsenijević, „A unified analysis of two classes of Slavic verb-prefixes”, у *Proceedings of ConSole XIV*, eds. Sylvia Blaho, Erik Shoorlemmer & Luis Vincente, 21–36. <http://www.hum2.leidenuniv.nl/pdf/lucl/sole/console14/console14-arsenijevic.pdf>
- Арсенијевић Н. 2011: Нада Арсенијевић, „Прилог проучавању повратних глагола у српском језику”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* 54/1, Нови Сад, 115–137.
- Атанасова 2011: Атанаска Атанасова, *Полипрефигурани глаголи в съвременния български книжовен език*, докторска дисертација, Софија.
- Ачилова 2011: О. Л. Ачилова, „Український префікс попо-: специфіка аспектуального значення”, *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*, Вип. 6, Кривий Ріг, 14–21.
- Ачилова 2014: Елена Л. Ачилова, „Специфіка аспектуального значення приставки попо- в українском языке”, у *Типология вида/аспекта: проблеми, поиски, решения*, ред. Е. Я. Титаренко, Симферополь, 6–17.

- Ачилова–Соколова 2015: Ј. Ј. Ачилова, С. О. Соколова, „Проявление аспектуальных особенностей восточнославянских языков при переводе”, *Глагольный вид: грамматическое значение и контекст // Verbal Aspect: Grammatical Meaning and Context*, ред. Розанны Бенаккьо, Die Welt der Slaven, Sammelbände/Сборники, Herausgegeben von Peter Rehder und Igor Smirnov, Band 56, München – Berlin – Washington/D.C.: Verlag Otto Sagner, 2015, 11–20.
- Бабић Б. 2008: Биљана Бабић, „Семантика префикса *до-* (као првог) у глаголском префиксалу”, *Прилози проучавању језика 39*, Нови Сад, 275–315.
- Бабић С. 1981: Stjepan Babić, „Stilske odrednice u našim rječnicima”, *Jezik 28/3*, Zagreb, 79–91.
- Бабић С. 1986: Stjepan Babić, *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku nacrt za gramatiku*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti – Nakladni zavod „Globus”.
- Бајдимирова 2010: Anna Baydimirova, *Russian Aspectual Prefixes O, OB and OBO: A Case Study of Allomorphy*, необјављени мастер рад, Tromsø.
- Бабко-Малаја 1999: Olga Babko-Malaya, *Zero morphology: a study of aspect, argument structure and case*, Ph.D. thesis, Rutgers University.
- Барић и др. 1997: Eugenija Barić, Marija Znika, Vesna Zečević, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, *Hrvatska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Белић 1949: Александар Белић, *Савремени српскохрватски књижевни језик II: Наука о грађењу речи*, Београд: Научна књига.
- Белић 1958: Александар Белић, *О језичкој природи и језичком развоју*, Београд: НОЛИТ.

- Белић 2000а: Александар Белић, *Универзитетска предавања из савременог српскохрватског језика. Библиографија радова*, Изабрана дела Александра Белића, том 14, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Белић 2000б: Александар Белић, *Историја српскохрватског језика, Речи са конјугацијом*, књига II, свеска 2, предавања др Александра Белића, у: *Историја српског језика*, Изабрана дела Александра Белића, том 4, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 327–484.
- Беляков 1996: V. Beliakov, *Double préverbation en russe moderne*. Thèse de doctorat. Université d'Aix Marseille.
- Беляков 2001: В. Беляков, „О комбинаторике глагольных приставок”, у *Московский лингвистический журнал*, том 5, составитель М.А. Кронгауз, Москва, 161–170.
- Беляков–Гиро–Вебер 1997: Vladimir Beliakov, Marguerite Guiraud-Weber, „О некоторых свойствах вторичных глагольных приставок”, *Russian Linguistics* 21, 165–175.
- Бискуп 2012: Petr Biskup, „Slavic Prefixes and Adjectival Participles”, у: *Slavic Languages in the of Formal Grammar: Proceedings of FDSL 8.5, Brno 2010*, eds. M. Ziková, & M. Dočekal, Frankfurt am Main, 271–289, <http://ling.auf.net/lingbuzz/001377>.
- Бискуп 2015: Petr Biskup, „On (Non-)Compositionality of Prefixed Verbs”, у: *Slavic Languages in the Perspective of Formal Grammar: Proceedings of FDSL 10.5, Brno 2014*, eds. M. Ziková, P. Caha & M. Dočekal, Frankfurt am Main, 59–78 <http://ling.auf.net/lingbuzz/002493>.
- Бјелетић 2006: Марта Бјелетић, *Исковрнути глаголи Типови експерисвних превербалних форманата (на српском и хрватском језичком материјалу)*, Београд: Институт за српски језик.
- Бјелетић 2013: Марта Бјелетић, „Руковети завичајне лексике (Чрни врх: Бањани)”, *Годишњак за српски језик*, 13, 79–94.

- Бондарко 1967: А. В. Бондарко, „К проблематике функционально-семантических категорий (Глагольный вид и «аспектуальность» в русском языке)”, *Вопросы языкознания* 2, 18–31.
- Бошковић 1978: Радосав Бошковић, *Развитак суфикса у јужнословенској језичкој заједници, у Одабрани чланци и расправе*, Титоград.
- Брагински 2008: P. Braginsky, *The Semantics of the Prefix ZA- in Russian*. Ph.D. dissertation, Bar-Ilan University.
- Будја 2001: Jurica Budja, „Dopune značenjima glagolnih predmeta u hrvatskom jeziku”, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 27, 49–93.
- Будја 2010: Jurica Budja, „Delimitativni glagolni *po-* u hrvatskom i ostalim štokavskim jezicima”, *Croatica et Slavica Iadertina, Zadar*, 89–120.
- Василијевић 2012: Д. Васиљевић, „Префиксална творба глагола у српском и украјинском језику”, *Компаративни дослідження слов'янських мов і літератур (пам'яті академіка Леоніда Булаховського): Збірник наукових праць*. Випуск 17, Київ, 13–27, <http://www.academia.edu/5119299/>.
- Вельковић Станковић 2006: Драгана Вельковић Станковић, „О критеријумима класификације глагола субјективне оцене”, *Научни састанак слависта у Вукове дане* 35/1, Београд, 385–387.
- Вельковић Станковић 2011: Драгана Вельковић Станковић, *Речи субјективне оцене у настави српског језика и књижевности*, Филолошки факултет: Београд.
- Виланд 2012: Bartosz Wiland, „Prefix stacking, syncretism and the syntactic hierarchy”, In *Slavic Languages in Formal Grammar. Proceedings of FDSL 8.5, Brno 2010*, ed. by Marketa Zikova and Mojmir Docekal, Berlin/Frankfurt am Main, 307–324.
- Виноградов 1986: В. В. Виноградов, „Русский язык: Грамматическое учение о слове”, Москва: Высшая школа.

- Винокур 1959: Г. О. Винокур, *Избранные работы по русскому языку*, Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства просвещения РСФСР.
- Вићентић 2008: Биљана Вићентић, „Конструкције са фазним глаголима и девербативним именицама у руском и српском језику”, *Славистика XII*, Београд, 250–256.
- Вујовић 2012а: Душанка Вујовић, „Префиксални творбени обрасци глагола кретања“, у *Творба речи и њени ресурси*, ур. Б. Ћорић – Р. Драгићевић, Београд, 527–534.
- Вујовић 2012б: Душанка Вујовић, „Основна значења и префиксална деривација глагола *ићи* и *ходати*”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику LV/2*, Нови Сад, 85–92.
- Вук 1818: *Српски рјечник истолкован њемачким и латинским ријечима*, скупио га и на свијет издао Вук Стефановић, у Бечу: Штампарија јерменског манастира.
- Вуловић 2015: Наташа Вуловић, *Српска фразеологија и религија Лингвокултуролошка истраживања*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Гортан-Премк 1982: Даринка Гортан-Премк, „Синонимски низ у лексикографској дефиницији”, *Научни састанак слависта у Вукове дане 12/1*, Београд, 45–50.
- Гортан-Премк 1987: Даринка Гортан-Премк, „О семантичком односу деривата према творбеној основи”, *Научни састанак слависта у Вукове дане 16/1*, Београд, 101–107.
- Гортан-Премк 1997: Даринка Гортан-Премк, *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*, Београд: Институт за српски језик.
- Гортан-Премк 2014: Даринка Гортан-Премк, „Фигуративна значења у српској лексикографији”, у *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси*, ур. Рајна Драгићевић, Београд, 155–166.

- Гиро-Вебер 1993: Marguerite Guiraud-Weber, „Le préverbe *po-* en russe moderne”, *La Revue Russe* 5, Paris, 57–68, http://www.persee.fr/doc/russe_1161-0557_1993_num_5_1_1798.
- Гиро-Вебер 2015: Маргерит Гиро-Вебер, „Еще раз о двойной префиксации глаголов в современном русском языке”, *Осамь десѣть*, Сборник научных статей к юбилею И. С. Улуханова, Москва, 29–37.
- Грибанова 2009: Vera Gribanova, „Phonological Evidence for a Distinction Between Russian Prepositions and Prefixes”, у: *Studies in Formal Slavic Phonology, Morphology, Syntax, Semantics and Information Structure: Proceedings of FDSL, Leipzig 2007*, eds. G. Zybatow, D. Lenertová, U. Junghanns and P. Biskup, Frankfurt, 383–396.
- Грицкат 1955–1956: Ирена Грицкат, „Деминутивни глаголи у српскохрватском језику”, *Јужнословенски филолог* XXII/1–4, Београд, 45–96.
- Грицкат 1957–1958: Ирена Грицкат, „О неким видским особеностима српскохрватског глагола”, *Јужнословенски филолог* XXII, Београд, 65–130.
- Грицкат 1966–1967: Ирена Грицкат, „Префиксација као средство граматичке (чисте) префиксације (начелна разматрања и савремена српскохрватска грађа)”, *Јужнословенски филолог* XXVII/1–2, Београд, 185–221.
- Грицкат 1967: Ирена Грицкат, „Шта даје за проучавање глаголске семантике чиста (граматичка) перфектизација путем префиксације”, *Наш језик* XVI/3, Београд, 119–126.
- Грицкат 1984–1985: Ирена Грицкат, „Одлике глаголског видског парњаштва као семантички индикатори”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* XXVII–XXVIII, Нови Сад, 197–203.
- Грицкат 1989: Ирена Грицкат, „Прилошке речи посматране кроз феномен антонимије”, *Јужнословенски филолог* 45, Београд, 1–26.

- Грицкат 2000а: Ирена Грицкат, „Префикс *s(a)*- уз глаголе у српском језику”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* XLIII, Нови Сад, 137–141.
- Грицкат 2000б: Ирена Грицкат, „Лексикографски поступак у речницима САНУ и ЈАЗУ – показан на глаголима са префиксом *за-*”, у *Методологија лингвистичких истраживања*, ур. П. Пипер, Београд, 211–232.
- Грубор 1953: Đuro Grubor, *Aspektna značenja*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Деже 1983: Laslo Dezso, „Синонимија у творби речи српскохрватског језика у 13–14. веку”, *Научни састанак слависта у Вукове дане 12/1*, Београд, 5–13.
- Даничић 1850: Ђуро Даничић, *Мала српска граматика*, Беч: Штампарија Јерменског манастира.
- Дешић 1977: Милорад Дешић, „Неке лексичко-семантичке особине страних ријечи у српскохрватском језику”, *Научни састанак слависта у Вукове дане 6/1*, Београд, 469–473.
- Дешић 1982: Милорад Дешић, „Из српскохрватске полисемије”, *Лексикографија и лексикологија*, Београд – Нови Сад, 57–64.
- Дешић 1985: Милорад Дешић, „Полисемија и српскохрватски глаголски вид”, *Научни састанак слависта у Вукове дане 14/2*, Београд, 1985, 75–85.
- Дибина 1961: Т. Дыбина, „Структурно-семантичке типове глаголова с двумя приставками в русском языке”, *Ученые записки Шахтинского пединститута* т. III, 121–144.
- Дици 2000: Stephen. M. Dickey, *Parameters of Slavic aspect: A cognitive approach*, Stanford: CSLI Publications.
- Дици 2002: Stephen M. Dickey, „Distributive verbs in Serbian and Croatian”, in *Of All the Slavs My Favorites: In Honor of Howard I. Aronson on the Occasion of His 66th Birthday*, eds. Victor Friedman, Donalds Dyer, Bloomington, 103–115.

- Дики 2006: Stephen M. Dickey, „Aspectual Pairs, Goal Orientation, and *po-*Delimitatives in Russian”, *Glossos* 7, <http://seelrc.org/glossos/issues/7/>.
- Дики 2012: Stephen M. Dickey, „Orphan prefixes and grammaticalization of aspect in South Slavic”, *Jezikoslovlje* 13/1, Zagreb, 71–105.
- Дики и Хачесон 2003: Stephen Dickey, Julie Hutcherson, „Delimitative Verbs in Russian, Czech and Slavic”, in *American Contributions to the 13th International Congress of Slavists*, Volume 1, eds. Robert A. Maguire, Alan Timberlake, 23–36.
- Дилпарих 2003: Предраг Дилпарих, „О значају предлога и префикса у еволуцији падежних и видских значења”, *Научни састанак слависта у Вукове дане* 32/3, Београд, 63–69.
- Дмитриева 2005: Ольга И. Дмитриева, *Динамическая модель русской внутриглагольной префиксации*, аутореферат докторске дисертације, Саратов.
- Добрушина и др. 2001: Е. Р. Добрушина, Е. А. Меллина, Д. Пайар, *Русские приставки: многозначность и семантическое единство*, Москва: Русские словари.
- Докулил 1962: Miloš Dokulil, *Tvoření slov v češtině I, Teorie odvozování slov*, Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.
- Драгићевић 2007: Рајна Драгићевић, *Лексикологија српског језика*, Београд: Завод за уџбенике.
- Драгићевић 2009: Рајна Драгићевић, „Потенцијалне речи у српском језику”, *Научни састанак слависта у Вукове дане* 38/3, Београд, 119–126.
- Драгићевић 2011: Рајна Драгићевић, „Запажање о лексичкој негацији глагола”, *Српски језик XVI*, Београд, 41–54.
- Драгићевић 2013: Рајна Драгићевић, „Глаголи са два префикса у српском с освртом на стање у другим словенским језицима”, *Зборник Матице српске за славистику* 83, Нови Сад, 257–268.

- Драгићевић 2014: Рајна Драгићевић, „Улога префикса у очувању или потискивању неких прасловенских глагола у савременом српском језику”, *Српски језик XIX*, Београд, 235–247.
- Драгићевић 2015: Рајна Драгићевић, „Префиксација у србистици и славистици”, у *У простору лингвистичке славистике Зборник научних радова поводом 65 година живота академика Предрага Пупера*, ур. Љ. Поповић, Д. Војводић, М. Номаћи, Београд, 353–366.
- Ђуровић–Спасојевић 2014: Сања Ђуровић, Марина Спасојевић, „Још један поглед на видске парњаке у српском језику”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику LVII/1*, Нови Сад, 183–197.
- Ендресен 2014: Anna Endresen, *Non-Standard Allomorphy in Russian prefixes: Corpus, Experimental, and Statistical Exploration*, докторска дисертација, Tromsø: The Arctic University of Norway Faculty of Humanities, Social Sciences and Education Department of Language and Linguistics. https://www.researchgate.net/publication/272355403_Doctoral_dissertation_Non-Standard_Allomorphy_in_Russian_Prefixes_Corpus_Experimental_and_Statistica_1_Exploration.
- Ендруз 1984: E. Andrews „A semantic analysis of the Russian prepositions/preverbs O(-) and OB(-)”. *The Slavic and East European Journal*, vol. 28, 4, 477– 492.
- Енц. сл.: *Энциклопедический словарь-справочник лингвистических терминов и понятий I–II*, ур. А. Н. Тихонов и др., Москва, 2008.
- Жауцер 2005: Rok Žaucer, „Slovenian inceptive prefix za-: a VP internal P”, in *Proceedings of the 2005 annual conference of the Canadian Linguistic Association*, ed. C. Gurski, University of Western Ontario, 1–12.
- Жауцер 2009: Rok Žaucer, *A VP-internal/Resultative Analysis of 4“VP-External” Uses of Slavic Verbal Prefixes*, PhD dissertation, University of Ottawa. <http://www.ung.si/~rzaucer/>.

- Жауцер 2010: Rok Žaucer, „Reflexive-Introducing *Na-* And The Internal/External Distinction”, in *Formal Studeise in Slavic Linguistics*, eds. A. Smirnova et al. Newcastel upon Tyne, 54–102.
- Желе 2007: Андрея Желе, „Приставочно-предложные отношения в словообразовательной структуре глагола (на примере словенского языка)”, *Јужнословенски филолог* LXIII, Београд, 121–148.
- Жугић 2007а: Радмила Жугић, „Глаголски деминутиви с префиксом *по-* у призренско-тимочким говорима”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* L/1–2, Нови Сад, 257–270.
- Жугић 2007б: Радимила Жугић, „Семантичка диференцијација сложених глагола с префиксом *из-* у стандардном српском језику”, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини* 37, Приштина, 89–99.
- Зализњак–Микаељан 2014: Анна А. Зализњак, Ирина Микаељан, „Русская глагольная префиксация и проблема видовой парности”, *Mundo eslavo: revisita de cultura y estudios eslavos*, Granada, 19–33.
- Зализњак–Шмелев 1997: Анна А. Зализњак, Алексей Д. Шмелев, *Лекции по русской аспектологии*, München: Verlag Otto Sagner.
- Зализњак–Шмелев 2000: А. А. Зализњак, А. Д. Шмелев, *Введение в русскую аспектологию*, Москва: Языки русской культуры.
- Земска 1973: Е. А. Земская, *Современный русский язык. Словообразование: Учеб. пособие*, Москва: Просвещение.
- Земска 1990: Е. А. Земская, „Словообразование и текст (К семидесятилетию М. В. Панова)”, *Вопросы языкознания* 6, Москва, 17–30.
- Ивановић 2008: Милена Ивановић, „Функционисање конструктивних почетних глагола у ужем смислу у украјинском и српском језику”, *Славистика* XII, Београд, 258–268.

- Ивановић 2012: Милена Ивановић, *Изражавање акционалности у украјинском и српском језику*, докторска дисертација, Београд.
- Ивић 1982: Милка Ивић, „О неким принципима глаголске префиксације у словенским језицима”, *Јужнословенски филолог* XXXVIII, Београд, 51–61.
- Ивић 2006: Милка Ивић, „О српским сложеним лексичким структурама чији су конститутивни елементи од- и глаголи обавештајне семантике”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* 49/1, Нови Сад, 7–10.
- Исаченко 1960: А. В. Исаченко, *Грамматический строй русского языка в сопоставлении с словацким*, Братислава: Издательство словацкой академии наук.
- Истраткова 2004: Vyara Istratkova, „On multiple prefixation in Bulgarian”, *Nordlyd* 32.2, Tromsø, 301–321.
- Јанда 1986: Laura Janda, *A Semantic Analysis of the Russian Verbal Prefixes ZA-, PERE-, DO- and OT-*. Munich: Otto Sagner.
- Јесановна 2015: Азизова Мавжуда Ёсановна, *Приставочные глаголы русского языка в сопоставлении с таджикским (структурно-семантический аспект)*, докторска дисертација, Российско-Таджикский (славянский) университет.
- Јовановић 2010: Владан Јовановић, *Деминутивне и аугментативне именице у српском језику*, Београд: Институт за српски језик.
- Јовановић 2016: Владан Јовановић, „Везане основе домаћег (словенског) порекла у морфемској и творбеној структури српског језика”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LIX/1, Нови Сад, 103–114.
- Каган 2012: Olga Kagan, „Degree semantics for russian verbal prefixes: the case of pod- and do-”, in: *The Russian Verb*, Oslo Studies in Language 4(1), eds. A Grønn, A. Pazelskaya, 207–243.

- Казак 2012: М. Ю. Казак, *Морфемика и словообразования современного русского языка*. Теория: учеб. пособие, Белогорд: ИД „Белогорд“.
- Казаров 1981: S. Kazarov, *Contirbution a l'étude de la double préverbation en langue russe*. Thèse de doctorat. Université de Strasbourg,
- Кантор 1978: Marvin Kantor, „On multiple prefixation, aspect and procedurals”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику 21/1*, Нови Сад, 47–54.
- Кантор 1984: Marvin Kantor, „The Serbo-Croatian Preverbs *o-* and *ob-*”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, 27–28, Нови Сад, 321–325.
- Караванов 1999: А. А. Караванов, „Семантика суммарных дистрибутивов с префиксом по- в свете теории Л. В. Щербы об эксперименте в языкознании”, у *Язык, сознание, коммуникация*, ред. В. В. Красных, А. И. Изотов, Москва, 5–11.
- Клајн 2002: Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику. Део 1, Слагање и префиксација*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ – Нови Сад: Матица српска.
- Клајн 2011: Иван Клајн, „Видски парови у лексикографској перспективи”, *Глас CDXVIII*, Одељење језика и књижевности, књ. 27, Београд, 51–84.
- Клајн В. 2009: Wolfgang Klein, „Aspect”, in: Wolfgang Klein, Ping Li, *The Expression of Time*, Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 52–82.
- Клајн–Шипка 2006: *Велики речник страних речи и израза*, Нови Сад: Прометеј.
- Кликовац 1998: Душка Кликовац, „О значењу српског глаголског префикса *раз-* (когнитивнолингвистички приступ)”, *Наш језик XXXII/3–4*, Београд, 153–167.
- Кликовац 2008: Душка Кликовац, *Језик и моћ*, Београд: ХХ век.
- Кликовац 2012: Душка Кликовац, „О семантици глаголског префикса *уз-*”, у: *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима*, ур. Б. Ђорић, Р. Драгићевић, Београд: Филолошки факултет, 573–600.

- Ковачевић 1987: Милош Ковачевић, „Префиксација и њен утицај на форму и семантику синтагме”, *Научни састанак слависта у Вукове дане 16/1*, Београд, 119–131.
- Ковачевић 2001: Милош Ковачевић, „Таутологија и плеоназам”, *Српски језик VI/1–2*, Београд, 145–166.
- Ковачевић 2010: Милош Ковачевић, „Плеонастичка употреба префикса у српском језику”, *Научни састанак слависта у Вукове дане 39/1*, Београд, 97–112.
- Колаковић–Јеласка 2009: Zrinka Kolaković, Zrinka Jelaska, „Proširenost glagolskih predmeta”, *Lahor 7, Zagreb*, 59–76.
- Конески 1995: Кирил Конески, *Зборобразувањето во современиот македонски јазик*, Скопје: БОНА.
- Копривица 2008: Верица Копривица, *Творба именица од придева*, Београд: Филолошки факултет.
- Корбе 1957: Ch. Corbet, „Préverbation et construction des verbes en russe”, *Revue des études slaves* 34, Paris, 37–45.
- Королева 2003: *Полипрефиксальные глаголы в русском языке*, дис. канд. филол. наук, Томск.
- Королкова 1963: А. В. Королькова, „Вторичные приставки *по-* у перфективных глаголов типа *посписать* (на материале брянских говоров)”, *Ученые записки ЛПГИ им. А. И. Герцена* т. 248, 357–358.
- Крацевски 1962: С. Карцевский, „Вид”, у: *Вопросы глагольного вида*, ур. Юрий Сергеевич Маслов, Москва: Иностранная литература, 218–230.
- Крепски 2011: Dimitri Krepski, *La variation sémantique du préverbe *po-* et les propriétés aspectuelles des *po-* verbes russes*, PhD thesis, Québec.
- Кронгауз 1994: М. А. Кронгауз, „Приставки и глаголы: граматика сочетаемости”, *Семиотика и информатика* 34, Москва, 32–57.

- Кронгауз 1998: М. А. Кронгауз, *Приставки и глаголы в русском языке: семантическая грамматика*, Москва: Школа „Языки русской культуры”, http://www.rfbr.ru/rffi/ru/books/o_68445#1.
- Кронгауз 1999: Максим Анисимович Кронгауз, *Семантические механизмы глагольной префиксации*, аутореферат докторске дисертације, Москва: Российский государственный университет.
- Лудвиг 1995: Jonathan Ludwig, *Multiple verb prefixation in Russian, Polish, and Ukrainian*, PhD dissertation, Indiana University.
- Лебланк 2006: Nicholas LeBlanc, „Iterativity: Revisiting and re-thinking secondary homogeneity in Russian delimitatives”, *Glossos* 7, 1–16.
- Лебланк 2010: Nicholas LeBlanc, *The Polysemy of an „empty” prefix: a corpus-based cognitive semantic analysis of the russian verbal prefix PO-*, PhD dissertation, Chapel Hill.
- Лескин 1914: August Leskien, *Grammatik der serbokroatishen Sprache*, Heidelberg.
- Маретић 1931/1963: Tomo Maretić, *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Марић 1988: Ana Marić, „Uticaj prefiksa *po-* na promenu značenja glagola u slovačkom i srpskohrvatskom jeziku”, *Књижевност и језик* 35/2, 194–198.
- Марић 2003: Ана Марић, „Вокализирани облици глаголских префикса у словачком и српском језику у односу на предлоге и њихова најчешћа значења”, *Славистика VII*, Београд, 117–123.
- Марић 2005: Ana Marić, „Paralele između glagolskih i imenskih prefiksa u slovačkom i srpskom jeziku”, *Славистика IX*, 2005, 177–184.
- Марић 2008: Anna Marićová, „Kombinácia slonsných predpôn v slovenčine a srbčine”, *Slovakistický zborník 3*, Novi Sad, 47–57.
- Марић 2010: Ana Marić, „Semantika glagola sa domaćim prefiksima u slovačkom i srpskom jeziku”, *Славистика XIV*, Београд, 153–159.

- Марић 2011: Ana Marić, „Semantika glagola sa prefiksima *pod-* i *nad-* u slovačkom i srpskom jeziku”, *Славистика XV*, Београд, 203–209.
- Маркова 2011: Angelina Slavcheva Markova, *The Role of Prefixation in the Nominalizing Process*, PhD Dissertation, Universitat Autònoma de Barcelona.
- Марковић Н. 2011: Наташа Марковић, „О најчешће коришћеним нормативним квалификаторима у Речнику српскохрватскога књижевног језика МС”, *Савремена проучавања језика и књижевности*, година II/ књ. 1. Зборник радова са II научног скупа младих филолога Србије одржаног 6. марта 2010. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу. 95–100.
- Марковић Р. 1994: Рајна Марковић, „О неправим антонимима на материјалу Вукових пословица”, *Јужнословенски филолог L*, Београд, 209–218.
- Маројевић 2005: Радмило Маројевић, „Творба речи у савременом српском језику Ивана Клајна (1)”, *Српски језик X/1–2*, Београд, 685–779.
- Маслов 1956: Ю. С. Маслов, *Очерк болгарской грамматики*, Москва: Издательство литературы на иностранных языках.
- Маслов 1962: Юрий Сергеевич Маслов, „Вопросы глагольного вида в современном зарубежном языкознании”, у: *Вопросы глагольного вида*, ур. Юрий Сергеевич Маслов, Москва: Иностранная литература.
- Маслов 1965: Ю. С. Маслов, „Система основных понятий и терминов славянской аспектологии”, *Вопросы общего языкознания*, Ленингр. ун-т, 53–80.
- Матжанова 2012: К. А. Матжанова, „Особенности употребления делимитативов в диалектной речи”, *Вестн. Волгогр. гос. ун-та*. Сер. 2, № 2 (16), 47–50.
- Матжанова 2013: Кристина А. Матжанова, „Глаголы делимитативного способа действия по данным национального корпуса русского языка: система и узус”, *Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта*, 30–34.

- Матијашевић 1984: Јелка Матијашевић, „О природи префикса код глагола кретања у руском и српскохрватском језику”, *Научни састанак слависта у Вукове дане* 14, Београд, 139–147.
- Матијашевић 1987: Јелка Матијашевић, „Око неких питања у творби речи”, *Научни састанак у Вукове дане* 16/1, Београд, 109–119.
- Матушански 2002: О. Matushansky, „On formal identity of Russian prefixes and preposition”, *MIT Working Papers in Linguistics* 42, 217–253.
- Меје 1961/2001: А. Мейе, *Общеславянский язык*, Москва: Издательская группа „Прогресс”.
- Миланов 2012: Наташа Миланов, „Семантика глаголског префикса *по-* у српском језику”, *Савремена проучавања језика и књижевности*, година III / књ. 1, Крагујевац 141–152.
- Милићевић 2004: Nataša Milićević, „The lexical and superlexical verbal prefix *iz-* and its role in the staging of prefixes”, *Nordlyd* 32.2, Tromsø, 279–300.
- Миљковић 2015а: Вања Миљковић, „О префиксираним глаголима са значењем задовољења потребе у савременом српском језику”, *Језици и културе у времену и простору* 4: тематски зборник, ур. С. Гудурић. М. Стефановић, Нови Сад: Филозофски факултет, 301–314.
- Миљковић 2015б: Вања Миљковић, „Префиксација и метафоричка појмовна интеграција на примеру глаголског префикса *пре-*”, *Савремена проучавања језика и књижевности* 6/1, 137–152, Крагујевац: ФИЛУМ.
- Митриновић 1990: Vera Mitrinović, *Poljski prefiks prze- i njegovi srpskohrvatski ekvivalenti pre- i pro-*, Beograd: Filološki fakultet.
- Митрићевић-Штепанек 2015: Катарина Н. Митрићевић-Штепанек, *Глаголски префикси у функцији изражавања количине радње у чешком и српском језику*, докторска дисертација, Београд: Филолошки факултет.

- Мозаик 1972: Enciklopedijski leksikon. Mozaik znanja 1, Srpskohrvatski jezik, Београд: Interpres.
- Московљевић 1933: Милош Московљевић, „Мешање предметака *пре-* и *при-* код неких речи”, *Наш језик II*, 136–140.
- Мразовић–Вукадиновић 2009: Pavica Mrazović [u saradnji sa Zorom Vukadinović], *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*, Sremski Karlovci: Izavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Мршевић–Радовић 1985: Драгана Мршевић–Радовић, „Глаголске фразеолошке јединице и редукција префикса”, *Научни састанак слависта у Вукове дане 14/2*, Београд, 105–110.
- Мршевић–Радовић 1997: Драгана Мршевић–Радовић, „Глаголи супротног значења”, *Књижевност и језик XXIV/2–3*, 226–237.
- Мустајоки–Пусињен 2008: А. Мустајоки, О. Пуссинен, „Об експансии глагольной приставки ПО в современном русском языке”, *Slavica Helsingiensia* 34, Хельсинки, 247–275.
- Николајев 2012: Vitaly Victorovich Nikolaev, *Za-perfectives in Russian motion verbs*, PhD thesis, Georgetown University.
- Николић 1972: Берислав Николић, „Основни принципи творбе речи у савременом српскохрватском књижевном језику”, *Наш језик XIX*, св. 1. 7–20, св. 2–3, 142–154; св. 4–5, 273–286, Београд.
- Николић М. 2014: Марина Николић, „О теоријским аспектима проучавања семантичке категорије степена”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику LVII/1*, Нови Сад, 83–92.
- Новаков 2005: Predrag Novakov, *Glagolski vid i tip glagolske situacije u engleskom i srpskom jeziku*, Novi Sad: Futura publikacije.

- Новиков 2012: Александр Николаевич Новиков, *Семантика и функционирование словообразовательного типа глаголов с приставкой под- в русском языке XI–XVII веков*, аутореферат, Майкоп.
- Осипова 1987: М. А. Осипова, „К вопросу об эталоне сопоставления (при изучении глагольной префиксации в славянских языках)”, *Сопоставительное изучение словообразования славянских языков*, Москва, 79–84.
- Павловић 1961: Миливој Павловић, „Борба наставака у српскохрватском језику”, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, Књига VI, Нови Сад, 164–180.
- Падучева 1996: Елена В. Падучева, *Семантические исследования (семантика времени и вида в русском языке)*, Москва: Языки русской культуры.
- Пајар 1991: D. Paillard, „Aspect et lexique: Préverbes et perfectivation en russe. Le préverbe ZA-”, *Bulletin de la linguistique appliquée et générale* 17, Besançon, 37–49.
- Палоши 2013: Pálosi Pálikó, *Количественная аспектуальность в русском языке в зеркале количественно-предельных способов глагольного действия*, докторска дисертација, Будимпешта
- Пацјукова 2009: О. А. Пацјукова, „Протажённый префикс обез-(обес-): формирование и функционирование”, *Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского* 6–2, Нижний Новгород, 308–313.
- Пацјукова 2011: О. А. Пацјукова, „Термин и понятие »морфемный комплекс«”, *Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского* 6–2, Нижний Новгород, 496–499.
- Пацјукова 2012: О. А. Пацјукова, „Формирование сложных аффиксов и проблема членимости основ”, *Известия Пензенского государственного педагогического университета им. В. Г. Белинского* 27, 352–356.

- Пацјукова 2014: Ольга А. Пацјукова, *Переразложење и закономерности развоја протјажених аффикса у руском језику*, автореферат, Нижний Новгород.
- Пернишка 1987: Е. Пернишка, „Исследование словообразования некоторых глаголов с учетом глагольного действия”, *Сопоставительное изучение словообразования славянских языков*, Москва, 178–182.
- Петрухина 2000: Е. В. Петрухина, *Аспектуальные категории глагола в русском языке в сопоставлении с чешским, словацким, польским и болгарским языками*, Москва: МГУ.
- Петрухина 2009: Е. В. Петрухина, *Русский глагол: категории вида и времени (в контексте современных лингвистических исследований)*. Учебное пособие, Москва: МАКС Пресс.
- Пешикан 1975: Митар Пешикан, „Један категоријски случај глаголске хомонимије и формалне двовидности”, *Наш језик XXI/1–2*, Београд, 14–25.
- Пипер 2002: Предраг Пипер, „Степеновање у граматици и речнику (у српском и другим словенским језицима)”, *Зборник Матице српске за славистику* 61, Нови Сад, 59–78.
- Пипер 2003: Предраг Пипер, „О семантичкој категорији степена у српској сложеној реченици”, *Јужнословенски филолог* LXV, 65–87.
- Пипер и др. 2005: Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синтакса савременог српског језика: проста реченица*, у редакцији Милке Ивић, Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига – Нови Сад: Матица српска.
- Пипер 2014: Предраг Пипер, *Лингвистичка славистика, студије и чланци*, Београд, Славистичко друштво Србије.
- Пипер–Клајн 2013: Предраг Пипер, Иван Клајн, *Нормативна грамика српског језика*, Нови Сад: Матица српска.

- Пихлак 1980: А. И. Пихлак, „Отражение значений приставочных способов действия в русско-эстонских словарях”, *Вопросы русской аспектологии V: Аспектуальность и средства ее выражения* (Отв.ред. М.А. Шелякин), Тарту, 70–99.
- Плугјан 2011: В. А. Плугян, „Типологические аспекты славянской аспектологии (некоторые дополнения к теме)”, *Scando-Slavica* 57/2, 290–310.
- Поповић 2007: Људмила Поповић, „Когнитивни приступ опису категорије акционалности у словенским језицима”, *Научни састанак слависта у Вукове дане* 36/1, Београд, 38–52.
- Поповић 2008: Људмила Поповић, *Језичка слика стварности. Когнитивни аспект контрастивне анализе*. Београд: Филолошки факултет.
- Прћић 1997: Tvrtko Prčić, *Semantika i pragmatika reči*, Sremski Karlovci – Novi Sad.
- Радовић-Тешић 1991: Милица Радовић-Тешић, „Нешто о синонимији у творби неких именица”, *Научни састанак слависта у Вукове дане* 20/2, Београд, 353–360.
- Радовић-Тешић 2002: Милица Радовић-Тешић, *Именице с префиксима у српском језику*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Радовић-Тешић 2004: Милица Радовић-Тешић, „Богаћење лексике префиксацијом”, *Српски језик* IX/1–2, Београд, 219–226.
- Радовић-Тешић 2009: Милица Радовић-Тешић, *С речима и речником*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- РГ 1980: *Русская грамматика*, I, гл. ред. Н. Ю. Шведова, Москва: Наука.
- Ристић 2006: Стана Ристић, *Раслојеност лексике српског језика и лексичка норма*, Београд: Институт за српски језик.
- Ристић 2014: Стана С. Ристић, „Квалификатори у српској лексикографији”, у *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси* (колективна монографија), ур. Рајна Драгићевић, 113–140.

- РМС: Речник српскохрватског књижевног језика, I–VI, Нови Сад (I–III и Загреб), Матица српска (I–III и Матица хрватска), 1967–1978.
- Рогич 1962: Pavle Rogić, „Funkcija predmetaka u stvaranju novih riječi i značenja”, *Jezik* 9, sv. 4, Zagreb, 106–111.
- Ројзензон 1966: Л. И. Ройзензон, „О многоприставочных глаголах русского языка”, *Русский язык в школе*, Москва, 87–95.
- Ројзензон 1972: Л. И. Ройзензон, „Деривационно-семантическая абсорбция как специфическое явление славянского глагольного словообразования”, *Актуальные проблемы русского словообразования*, Самарканд, 247–253.
- Ројзензон 1974: Л. И. Ройзензон, *Многоприставочные глаголы в русском и других славянских языках*, Самарканд: Изд-во Самаркандского гос. ун-та.
- Романова 2004: Eugenia Romanova, „Superlexical vs. lexical prefixes”, *Nordlyd* 32.2, Tromsø, 255–278.
- Романова 2006: Eugenia Romanova, *Constructing Perfectivity in Russian*, PhD Thesis, Tromsø.
- Рош 1973: E. H. Rosch, „Natural categories”, *Cognitive Psychology* 4, 328–350.
- РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–XIX, Београд: Српска академија наука и уметности — Институт за српски језик, 1959–.
- РСЈ: *Речник српског језика*, Нови Сад: Матица српска, 2007.
- Рудник-Карват 1987: З. Рудник-Карват, „К вопросу словообразования дистрибутивных глаголов в польском и русском языках”, *Сопоставительное изучение словообразования славянских языков*, Москва, 189–192.
- Савић–Половина 1989: Свенка Савић, Весна Половина, *Разговорни српскохрватски језик*, Нови Сад: Филозофски факултет, Институт за јужнословенске језике.

- Свенониус 2004: Peter Svenonius, „Slavic prefixes inside and outside VP”, *Nordlyd* 32.2, Tromsø, 205–253.
- Серишева 2012: Ю. В. Серышева, „Многоприставочные глаголы с накопительной семантикой в аспекте психолингвистического эксперимента”, *Вестник Томского государственного университета* 364, Томск, 18–21.
- Серишева 2013: Ю. В. Серышева, *Полипрефиксальные глаголы в языковом сознании носителей русского языка*, автореферат, Томск.
- Серишева 2014: Ю. В. Серышева, „Продуктивные вторичные глагольные префиксы в русском языке (по данным психолингвистического эксперимента)”, *Международный научно-исследовательский журнал* 7, 31–32.
- Серишева–Филь 2012: Ю. В. Серышева, Ю. В. Филь, „Полипрефиксальные глаголы со смягчительной семантикой в языковом сознании носителей русского языка”, *Вестник Томского государственного университета* 357, Томск, 29–36.
- Серишева–Филь 2014: Ю. В. Серышева, Ю. В. Филь, „Глаголы с вторичными префиксами *пере-* и *недо-* сквозь призму языкового сознания носителей русского языка”, *Вестник Томского государственного университета* 386, Томск, 24–35.
- Симеон 1969: Simeon Rikard, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva II*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Синицина 2011: Елена В. Синицына, „О происхождении префиксов и развитии их семантики в русском языке”, *Cuadernos de Rusística Española* 8, Granada, 163–169.
- Скок 1971–1974: Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Смит 1991: Carlotta Smith, *The Parameter of Aspect*, Dordrecht–Boston–London: Kluwer Academic Publishers.

- Соколова 2009: С. Соколова, „Засмотрите и зацените»: продуктивност приставки *за-* в современном русском языке», *Полярный Вестник* 12, 43–63. <http://www.ub.uit.no/baser/septentrio/index.php/vestnik/article/view/1291/1229>
- Соколова 2011: Світлана Соколова, „Поліпрефіксація як засіб вираження множинності в сучасній українській мові порівняно з російською та білоруською», *Категории глагольной множественности в славянских и неславянских языках синхронии и диахронии*, Охрид, 86–93.
- Соучкова 2004а: Kateřina Součková, „Measure prefixes in Czech: cumulative *na-* and delimitative *po-*», Master thesis, Tromsø.
- Соучкова 2004б: Kateřina Součková, „There is only one *po-*», *Nordlyd* 32.2, Tromsø, 403–417.
- Спасов 2002: Лјудмил Спасов, „Да ли префиксите можат да се претставуваат во самостојни лексикографски статии», у: *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе*, Београд: САНУ, Институт за српски језик САНУ – Нови Сад: Матица српска, 175–183.
- Спасојевић 2014: Марина Спасојевић, „Двовидски глаголи са основама страног порекла и префиксација у српском језику», *Научни састанак слависта у Вукове дане 43/1*, Београд, 235–245.
- Спасојевић 2015: Марина Спасојевић, *Двовидски глаголи у савременом српском језику*, докторска дисертација, Београд.
- Спасојевић 2016: Марина Спасојевић, „Белићево схватање глаголског вида и његов утицај на развој аспектолошких погледа у србистици», *Научни састанак слависта у Вукове дане 45/1*, Београд, 73–84.
- Ставница 2003–2004: Јдвига Ставница, „К вопросу о выделении способов глагольного действия в русском языке», *Respectus Philologicus* 4 (9), Kaunas, 175 – 184.

- Стакић 2001: Милан Стакић, „Синонимност суфикса и њихово семантичко диференцирање”, *Српски језик* 6, Београд, 393–399.
- Станић 2015: Данијела Станић, „Лексичко-семантичка и творбено-граматичка анализа глагола са префиксом *пона-*”, *Српски језик* XX, 481–494.
- Станојевић–Ашић 2008: Veran Stanojević, Tijana Ašić, *Semantika i pragmatika glagolskih vremena u francuskom jeziku*, Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet.
- Станојчић 1996: Живојин Станојчић, „Морфологија, синтакса, фразеологија”, у: *Српски језик на крају века*, ред. Милорад Радовановић, Београд: Институт за српски језик САНУ – Службени гласник, 111–141.
- Станојчић 2000: Живојин Станојчић, „Префикси *без-* и *не-* у сложеницама с именицом”, *Научни састанак слависта у Вукове дане 29/1*, Београд, 153–160.
- Станојчић 2010: Живојин Станојчић, *ГраMATика српског књижевног језика*, Београд: Креативни центар.
- Станојчић–Поповић 2011: Живојин Станојчић, Љубомир Поповић, *ГраMATика српског језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Стевановић 1952: Михаило Стевановић, „Замаскирати, закамуфлирати... сконцентрисати”, *Наш језик* III н.с., 303–308.
- Стевановић 1964: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (ГраMATички системи и књижевнојезичка норма). Увод. Фонетика. Морфологија*, Београд: Научна књига.
- Стевановић 1974: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (ГраMATички системи и књижевнојезичка норма) II Синтакса*, Београд: Научна књига.

- Стојановић 2012: Милица Стојановић, „Семантика глаголског префикса *пре-* у српском језику”, *Савремена проучавања језика и књижевности*, година III / књ. 1, Крагујевац, 101–112.
- Стојановић 2015: Милица Стојановић, „Редупликација глаголског префикса *по-* у српском језику”, *Наш језик XLVI/1–2*, Београд, 35–50.
- Стојановић 2016: Милица Стојановић, „Полипрефигирани глаголи у говору тимочког краја”, у *Дијалкети српскога језика: истраживања, настава, књижевност 1*, Зборник радова с међународног скупа одржаног 11. и 12. априла 2014. године у Лесковцу, ур. Радмила Жутић, Лесковац – Врање, 319–330.
- Табаченко 2011: Л. В. Табаченко, „О комплексном подходе к исследованию динамики внутривлагольной префиксации”, *Вестник Православного Свято-Тихоновского Гуманитарного Университета: филология. Серия III. № 2 (24)*, 72–79.
- Танасић 2005: Срето Танасић, „Синтакса глагола”, у: Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синтакса савременог српског језика: проста реченица*, у редакцији Милке Ивић, Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига – Нови Сад: Матица српска, 345–475.
- Татевосов 2008: Sergei Tatevosov, „Intermediate prefixes in Russian”, у: *Formal approaches to Slavic linguistics, 2007*, eds. A. Antonenko C. Bethin & J. Baylin, Ann Arbor, 423–442.
- Татевосов 2009: С. Г. Татевосов, „Множественная префиксация и анатомия русского глагола”, *Корпусные исследования по русской грамматике*, Москва, 92–156.
- Татевосов 2013а: С. Г. Татевосов, „Множественная префиксация и физиология русского глагола”, *Вопросы языкознания 3*, Москва, 42–89.

- Татевосов 2013б: С. Г. Татевосов, „Деструктивные заметки о распределительном способе действия”, *Русский язык в научном освещении* 2, 24–44.
- Терзић 1997: Александар Терзић, „Структурно-семантичке карактеристике глагола са префиксалном групом *пона-* у руском и српском језику”, *Научни састанак слависта у Вукове дане* 26/2, Београд, 309–320.
- Толскаја 2007: Ina Tolskaya, „Unifying Prepositions and Prefixes in Russian: Conceptual Structure versus Syntax”, *Tromsø Working Papers on Language and Linguistics. Nordlyd* 34 (2), 345–370.
<http://www.ub.uit.no/baser/septentrio/index.php/nordlyd/article/view/113>.
- Толстој 2013: Светлана М. Толастая, „Семантика праславянских глаголов с префиксом **отъ*”, у *Miklosichiana bicentennialia, Зборник у част двестоте годишње рођења Франца Миклошича*, ур. Ј. Грковић-Мејдор, А. Лома, 229–246.
- Тополињска 1985: Зузана Тополињска, „Из проблематике словенских инхоатива (однос глаголског вида и фазе радње)”, *Јужнословенски филолог* XLI, Београд, 1–11.
- Тошовић 2009: Бранко Тошович, *Способы глагольного действия в сербском, хорватском и бошнячком языках*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Тошовић 2010: Бранко Тошович, „Нанизывание приставок в сербском, хорватском и бошнячком языках”, у *Srpski pogledi na odnose između srpskog, hrvatskog i bošnjačkog jezika*, ур. Branko Tošović i Arno Wonisch, Грац – Београд, 107–120.
- Турански 1990: И. И. Туранский, *Семантическая категория интенсивности в английском языке*, Москва: Высшая школа.
- Тихоњска 1987: Marija Cichońska, „Префиксално-суфиксални деноминативни глаголи у савременом српскохрватском књижевном језику”, *Научни састанак слависта у Вукове дане* 16/1, Београд, 75–81.

- Ђорић 1994: Божо Ђорић, „О неким творбеним моделима са становишта језичке економије”, *Научни састанак слависта у Вукове дане 22/2*, Београд, 257–263.
- Ђорић 2002а: Божо Ђорић, „О формално-семантичкој класификацији изведеница”, *Књижевност и језик* 49/1–2, Београд, 1–8.
- Ђорић 2002б: Божо Ђорић, „Деривациони појмовни апарат у српском језику”, *Српски језик* VII/1–2, Београд, 195–204.
- Ђорић 2008: Божо Ђорић, *Творба именица у српском језику*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Улуханов 2012: Игорь С. Улуханов, „Словообразование посредством замены морфем”, у *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима*, гл. ур. Рајна Драгићевић, Београд, 387–398.
- Филип 2003: Hana Filip, „Prefixes and the delimitation of events”, *Journal of Slavic Linguistics* 11, 55–101.
- Филип 2005: Hana Filip, „Mesures and Indefinites”, In *Reference and Quantification: The Partee Effect. Festschrift for Barbara Hall Partee*, eds. G. N. Carlson, F. J. Pelletier, Stanford, 229–288.
- Филип 2011: Hana Filip, „Aspectual class and Aktionsart”, In *Semantics: An International Handbook of Natural Language Meaning*, eds: V. Maienborn, K. von Stechow, P. Potner, Berlin and New York, 1186–1217.
- Филип–Карлсон 2001: Hana Filip, Gregory N. Carlson, „Distributivity strengthens reciprocity, collectivity weakens it”, *Linguistics and Philosophy* 24, 417–466.
- Филь 2011: Ю. В. Филь, „О глагольной полипрефиксации в старославянском языке”, *Вестник Томского государственного университета* 352, Томск, 37–41.
- Флајер 1975: Michael S. Flier, „Remarks on Russian Verbal Prefixation”, *The Slavic and East European Journal* 19/2, 218–229.

- Флајер 1984: M. Flier, „Syntagmatic Constrains on the Russian Prefix *pere-*”, *Issues in Russian Morphosyntax*, ed. by M. S. Flier and R. D. Brecht (*UCLA Slavic Studies, vol. 11*), Columbus, Ohio, Slavica Publishers, Inc., 138–154.
- Форсајт 1970: James Forsyth, *A Grammar of Aspect: Usage and Meaning in the Russian Verb*, Studies in the modern Russian language, Cambridge: Cambridge University Press.
- Храковски 1980: В. С. Храковский, „Некоторые проблемы универсально-типологической характеристики аспектуальных значений”, *Вопросы русской аспектологии V: Аспектуальность и средства ее выражения* (Отв.ред. М.А. Шелякин), Тарту, 3–24.
- Храковски 1989: : В. С. Храковский, „Семантические типы множества ситуаций и их естественная классификация”, у *Типология итеративных конструкций*, отв. ред. В. С. Храковский, Ленинград, 5–53.
- Чижик-Полејко–Титовска 1957: А. М. Чижик-Полейко, В. В. Титовска, „О глаголах с вторичной приставкой”, *Труды Воронежского гос. университета* 47, 129–147.
- Шарић 2010: Ljiljana Šarić, „Kognitivna semantika i analiza prefiksa”, *Njegoševi dani* 2, Nikšić, 341–350.
- Шарић 2011: Ljiljana Šarić, „Glagolski prefiksi kao perfektivizatori”, *Riječ* 5, Nikšić, 7–27.
- Шарић 2014: Ljiljana Šarić, *Prostor u jeziku i metafora. Kognitivnolingvističke studije o prefiksima i prijedlozima*, Zagreb: Jesenski–Turk.
- Шелякин 1983: М. А. Шелякин, *Категория вида и способы действия русского глагола: теоретические основы*, Таллин: Валгус.
- Шелякин 2008: М. А. Шелякин, *Категория аспектуальности русского глагола*, Москва: УРСС.

Шипка Д. 1990: Danko Šipka, „Tvorbena sredstva antonimizacije”, *Jezik* 37/5, 139–145.

XIV РЕГИСТАР АНАЛИЗИРАНИХ ПОЛИПРЕФИКСИРАНИХ ГЛАГОЛА

<i>дозапети</i>	<i>донасипати</i>
<i>дозаспивати</i>	<i>донасладити се</i>
<i>доизглавити</i>	<i>донаслађати се</i>
<i>доизрећи</i>	<i>донастављати</i>
<i>доиспунити</i>	<i>донасути</i>
<i>донабити</i>	<i>донаћи</i>
<i>донавезати</i>	<i>донахвалити</i>
<i>донагађати</i>	<i>доначинити</i>
<i>донагатати</i>	<i>дообријати</i>
<i>донадојити</i>	<i>доповезати се</i>
<i>донадопунити</i>	<i>допогледати</i>
<i>донал(иј)евати</i>	<i>допомагати</i>
<i>доналивати</i>	<i>допомоћи</i>
<i>доналити</i>	<i>допотегнути=допотећи</i>
<i>донаметати</i>	<i>допотезати (се)</i>
<i>донаплатити</i>	<i>допреградити</i>
<i>донаплаћивати</i>	<i>допријавити</i>
<i>донапунити</i>	<i>допримакнути=допримаћи</i>
<i>донапуђавати</i>	<i>допримицати (се)</i>
<i>донарастити</i>	<i>доприн(иј)ети</i>

<i>доприносити [допринашати]</i>	<i>заовити</i>
<i>доприсејати=доприсијати</i>	<i>заоградити</i>
<i>доразгневити</i>	<i>заогрлити (се)</i>
<i>доубити</i>	<i>заогрнути (се)</i>
<i>доузнати</i>	<i>заогртати (се) [заогрњивати (се), заогртавати]</i>
<i>доукрасити</i>	<i>заокитити (се)</i>
<i>доумр(иј)ети</i>	<i>заоклисити</i>
<i>задобавити (се)</i>	<i>заокренути</i>
<i>задобављати</i>	<i>заокретати</i>
<i>задобивати=задобијати</i>	<i>заокруглити (се)</i>
<i>задобити</i>	<i>[заокругљити (се)]</i>
<i>занабрајати</i>	<i>заокругљивати (се)</i>
<i>заобиколити (се)</i>	<i>[заокругљавати (се)]</i>
<i>[заобикољити]</i>	<i>заокруживати (се)</i>
<i>заобилазити</i>	<i>[заокружавати (се)]</i>
<i>заобићи [заобаћи]</i>	<i>заокружити</i>
<i>заобрадити се</i>	<i>заокупити (се) [заокопити]</i>
<i>заобрати</i>	<i>заокупљати [заокупљавати]</i>
<i>заобредити</i>	<i>заокуисати</i>
<i>заобрубити</i>	<i>заокучити</i>
<i>заовијати¹ (се) ’завијати (се)’</i>	<i>заоминути</i>
<i>заовијати² ’завијати (о вуку)’</i>	<i>заомитати</i>

<i>замотавати</i>	<i>заповрзати</i>
<i>заопколити</i>	<i>заповрљачити</i>
<i>заопкољавати</i>	<i>заповрљити</i>
<i>заопрцати</i>	<i>заповрнути</i>
<i>заопуцати [заопуцати]</i>	<i>заповртати</i>
<i>заос(ј)енити</i>	<i>заповртети</i>
<i>заос(ј)енути</i>	<i>запогађати</i>
<i>заосинути</i>	<i>заподевати</i>
<i>заоставити</i>	<i>запод(ј)енути=запод(ј)е(с)ти</i>
<i>заостављати</i>	<i>[заподрети]</i>
<i>заостајати</i>	<i>заподирати</i>
<i>заостајкивати</i>	<i>запозабити</i>
<i>заостати</i>	<i>запознавати</i>
<i>заошенути</i>	<i>запознати (се)</i>
<i>заошијати (се) [заошејати,</i>	<i>запомагати</i>
<i>заошинути (се)]</i>	<i>запомоћи (се)</i>
<i>заошијавати (се) [заошивати]</i>	<i>запон(иј)ети</i>
<i>заошиљавати (се)</i>	<i>запопадати</i>
<i>заошиљати</i>	<i>запопасти</i>
<i>заошиљити (се)</i>	<i>запон(иј)евати</i>
<i>заповести</i>	<i>запоприитити</i>
<i>заповргнути=заповрћи</i>	<i>запопрстати</i>

<i>запопрцати</i>	<i>заразговарати се</i>
<i>запос(ј)едати</i>	<i>заубрадити се</i>
<i>запос(ј)ести</i>	<i>заубрађивати</i>
<i>запоставити</i>	<i>заувијати¹ 'завијати (о вуку)'</i>
<i>запостављати</i>	<i>заувијати² 'скретати'</i>
<i>запотегнути=запотећи</i>	<i>заувинути</i>
<i>'уложити напор, снагу'</i>	<i>заугристи се</i>
<i>запотећи 'зарадити, стећи'</i>	<i>заудавати (се)</i>
<i>запотицати</i>	<i>заудати се</i>
<i>започети</i>	<i>заудесити</i>
<i>запошивати</i>	<i>зауједати (се)</i>
<i>запоштовати</i>	<i>заујести (се)</i>
<i>запреметати се</i>	<i>зауминовати (се)</i>
<i>заприличити</i>	<i>зауминути</i>
<i>заприпов(иј)едати (се)</i>	<i>зауставити (се)</i>
<i>[заприповедити се]</i>	<i>заустављати (се)</i>
<i>заприсегнути=заприсећи</i>	<i>заустављивати се</i>
<i>заприсезати (се)</i>	<i>заустегнути (се)</i>
<i>запристајати</i>	<i>заустезати (се)</i>
<i>запристајкивати</i>	<i>заутубити [заутувити,</i>
<i>запристати</i>	<i>заутупити]</i>
<i>заприхватити се</i>	<i>заучинити</i>
<i>запродавати</i>	

<i>заушијати (се)</i>	<i>изамаићивати</i>
<i>заузбацити се</i>	<i>изасађивати</i>
<i>заузбијати</i>	<i>изатварати [изатворати,</i>
<i>заузбити</i>	<i>изатворити]</i>
<i>заузвити</i>	<i>изатискати</i>
<i>заузврнути</i>	<i>изатискивати</i>
<i>здоговарати (се)</i>	<i>изачепљати</i>
<i>здоговорити (се)</i>	<i>изнабадати</i>
<i>издоговарати се</i>	<i>изнабијати</i>
<i>издобивати=издобијати</i>	<i>изнавезивати</i>
<i>издокупљивати</i>	<i>изнавиљчити</i>
<i>издолазити [издоходити]</i>	<i>изнагађати се</i>
<i>издоносити</i>	<i>изнагињати се</i>
<i>издоћи</i>	<i>изнагнездити се</i>
<i>издохватати</i>	<i>изнагрдити се</i>
<i>изаграђивати</i>	<i>изнадизати</i>
<i>изагуљивати</i>	<i>изнадовољити (се)</i>
<i>изад(и)евати</i>	<i>изнадодавати</i>
<i>изадовољавати</i>	<i>изнадувати (се)</i>
<i>изадовољити</i>	<i>изназборити се</i>
<i>изадуживати се</i>	<i>изназдрављати</i>
<i>изажалити</i>	<i>изназепсти</i>

<i>изнакачити</i>	<i>изнаужити се</i>
<i>изнакитити</i>	<i>изнаучити</i>
<i>изнакучити се</i>	<i>изнафрљати</i>
<i>изналазити [изнађивати]</i>	<i>изнахерити се</i>
<i>изнаметати</i>	<i>изнаходити (се)</i>
<i>изнам(ј)ештати (се)</i>	<i>изначињати 'начети већи број чега'</i>
<i>изнамирити</i>	<i>изначињати 'начинити (много чега)'</i>
<i>изнамицати</i>	<i>изначичкати</i>
<i>изнапијати (се) [изнапивати (се)]</i>	<i>изобадати</i>
<i>изнаправити [изнаправљати]</i>	<i>изобијати [изобивати]</i>
<i>изнапровађати</i>	<i>изобјешати</i>
<i>изнапушитати</i>	<i>изобилазити</i>
<i>изнаразговарати се</i>	<i>изобити</i>
<i>изнарећи</i>	<i>изобрезивати</i>
<i>изнаседати</i>	<i>изовршити</i>
<i>изнасиловати</i>	<i>изограђивати</i>
<i>изнаставити</i>	<i>изогрејати</i>
<i>изнастављати</i>	<i>изодбијати [изодбити]</i>
<i>изнатезати</i>	<i>изодвајати (се) [изодвојити се]</i>
<i>изнатркаљати</i>	<i>изодгризати</i>
<i>изнаћи (се)</i>	

<i>изодн(иј)ети</i>	<i>изопирати (се)</i>
<i>изодносити</i>	<i>изопрашитати се</i>
<i>изодрезивати</i>	<i>изосецати</i>
<i>озодс(иј)ецати</i>	<i>изоставити</i>
<i>изокивати</i>	<i>изостављати</i>
<i>изокрајати</i>	<i>изостајавати</i>
<i>изокрајчити</i>	<i>изостајати [изоставновати]</i>
<i>изокренути (се)</i>	<i>изостати [изостанути]</i>
<i>изокретати¹ (се) несвр.</i>	<i>изотварати</i>
<i>изокретати² свр.</i>	<i>изотеснети</i>
<i>изокрпити</i>	<i>изотеснити</i>
<i>изокружити</i>	<i>изотирати</i>
<i>изокруживати</i>	<i>изоткивати</i>
<i>изомакати</i>	<i>изоткидати (се)</i>
<i>изопадати</i>	<i>изотпадати</i>
<i>изопијавати се</i>	<i>изотпушитати</i>
<i>изопијати (се)</i>	<i>изотресати</i>
<i>изопирати</i>	<i>изотуцати (се)</i>
<i>изопити се</i>	<i>изочеђавати</i>
<i>изоплакати (се)</i>	<i>испабирчити</i>
<i>изоплетати</i>	<i>испобадати</i>
<i>изоправљати</i>	<i>испобедрити се</i>

<i>испобекнути</i>	<i>испогибати [испогинути]</i>
<i>испобијати</i>	<i>испограђивати</i>
<i>испобол(иј)евати се</i>	<i>исподавати</i>
<i>исповаљивати се</i>	<i>исподвлачити</i>
<i>исповезати</i>	<i>[исподвукивати, исподвуковати]</i>
<i>исповезивати</i>	<i>исподвући</i>
<i>испов(ј)ешати</i>	<i>исподељивати (се)</i>
<i>исповијати (се)</i>	<i>исподешавати се</i>
<i>исповити</i>	<i>исподизати (се)</i>
<i>исповитлити</i>	<i>исподмазивати</i>
<i>исповлачити</i>	<i>исподмакнути=исподмаћи</i>
<i>исповратити (се)</i>	<i>исподметати</i>
<i>исповраћати (се)</i>	<i>исподмицати</i>
<i>исповргнути=исповрћи</i>	<i>исподогађати се</i>
<i>исповрзати</i>	<i>исподолазити</i>
<i>исповрљати</i>	<i>исподрети</i>
<i>исповрнути (се)</i>	<i>исподс(ј)ећи</i>
<i>исповрсти</i>	<i>исподсецати</i>
<i>исповртати (се)</i>	<i>исподсм(иј)евати се</i>
<i>исповрт(ј)ети (се)</i>	<i>исподупирати</i>
<i>исповрћивати</i>	<i>испозаборављати</i>
<i>испогађати (се)</i>	<i>испозавадити (се)</i>

<i>испозавезивати</i>	<i>испомагати</i> [<i>испомагавати</i> (<i>се</i>)]
<i>испозадобивати</i>	<i>испометати</i>
<i>испозајмљивати</i>	<i>испом(иј)ешиати</i> (<i>се</i>)
<i>испозатварати</i> [<i>испозатворити</i>]	<i>испомицати</i>
<i>испоздрављати</i> (<i>се</i>)[<i>испоздравити</i> (<i>се</i>)]	<i>испомоћи</i>
<i>испознати</i>	<i>испомочати</i>
<i>испоједначити</i>	<i>испомр(иј)ети</i>
<i>испокажњавати</i>	<i>испонапијати се</i>
<i>испоказивати</i>	<i>испоницати</i>
<i>испоклапати</i>	<i>испообарати</i>
<i>испокрајати</i>	<i>испоодвајати</i> (<i>се</i>)
<i>испокривати</i> [<i>испокрити</i>]	<i>испоодваљивати</i>
<i>испокрпити се</i>	<i>испоодузимати</i>
<i>испокршити</i>	<i>испоопијати</i> (<i>се</i>) [<i>испоопити</i> (<i>се</i>)]
<i>испокупити</i>	<i>испоотварати</i> (<i>се</i>) [<i>испоотворити</i> (<i>се</i>)]
<i>испокуповати</i>	<i>испопадати</i>
<i>исполагати</i>	<i>испописивати</i>
<i>исполегати</i>	<i>испоплаћати</i>
<i>исполивати</i> (<i>се</i>) [<i>исполевати</i> (<i>се</i>)]	<i>исполетати</i> (<i>се</i>)
	<i>испоправљати</i> [<i>испоправити</i>]

<i>испопрекидати</i>	<i>испоручивати</i>
<i>испопречити (се)</i>	<i>испоручити</i>
<i>испопримати</i>	<i>испосакривати (се)</i>
<i>испопродавати</i>	<i>испосахрањивати</i>
<i>испопрскати</i>	<i>испосвашати се</i>
<i>испопружити</i>	<i>испос(иј)ецати (се)</i>
<i>испопуњавати (се)</i>	<i>испоскакати</i>
<i>испопуцати</i>	<i>испослати</i>
<i>испопушитати</i>	<i>испосмицати</i>
<i>испоразбијати</i>	<i>испоставити (се)</i>
<i>испоразбол(иј)евати се</i>	<i>испостављати¹ (се) несвр.</i>
<i>испораздавати</i>	<i>испостављати² свр.</i>
<i>испоразд(ј)ељивати се</i>	<i>испосувраћати (се)</i>
<i>испоробрити се</i>	<i>испотакнути (се) =испотаћи</i>
<i>испоревати [испоревљати]</i>	<i>(се)</i>
<i>испоредити (се)</i>	<i>испотегнути</i>
<i>испоређати (се) [испоредати</i>	<i>испотезати (се)</i>
<i>(се)]</i>	<i>испотепати (се)</i>
<i>испоређивати [испоређавати]</i>	<i>испотирати</i>
<i>испорезати се</i>	<i>испотицати (се)</i>
<i>испоријечити</i>	<i>испоткивати</i>
<i>испорубљивати</i>	<i>испоткрпљати</i>

<i>испотписивати (се)</i>	<i>испревезивати [испревезати]</i>
<i>испотплести</i>	<i>испревести</i>
<i>испотплетати</i>	<i>испревијати (се)</i>
<i>испотрзати</i>	<i>испревлачити</i>
<i>испотуцати се</i>	<i>испревратити</i>
<i>испоумирати</i>	<i>испревраћати</i>
<i>испочети</i>	<i>испревргнути=испреврћи</i>
<i>испочињати</i>	<i>испревртати (се)</i>
<i>испочитавати</i>	<i>[испреврнути (се)]</i>
<i>испошивати</i>	<i>испрегазивати</i>
<i>испошиљати</i>	<i>испрегањати се</i>
<i>испребадати</i>	<i>испрегибати</i>
<i>испребацати</i>	<i>испрегледати</i>
<i>испребацивати</i>	<i>испреграђивати</i>
<i>испребијати (се) [испребити (се)]</i>	<i>испрегризати [испрегризивати]</i>
<i>испребирати</i>	<i>испредавати (се)</i>
<i>испреболети (испребољети)</i>	<i>испредвајати</i>
<i>испребрајати</i>	<i>испред(иј)елити</i>
<i>испребројити</i>	<i>испредирати</i>
<i>испребушити</i>	<i>испрезебати</i>
<i>испреваљивати [испревалити]</i>	<i>испрезепсти</i>
	<i>испрезнојити се</i>

<i>испреједати</i>		<i>испрелазити</i>
<i>испрејести се</i>		<i>испреламати (се)</i>
<i>испрекађивати</i>		<i>испреливати</i>
<i>испрекалити се</i>		<i>[испрел(иј)евати]</i>
<i>испрекачивати</i>		<i>испремазивати</i>
<i>испрекашати</i>		<i>испрем(иј)енити се</i>
<i>испрекивати</i>		<i>испрем(ј)еравати</i>
<i>испрекидати (се)</i>		<i>[испрем(ј)ерати, испрем(ј)ерити]</i>
<i>испрекинути</i>		<i>испреметавати¹ несвр.</i>
<i>испрекопавати</i>		<i>испреметавати² (се) свр.</i>
<i>испрекопати</i>		<i>испреметати (се)</i>
<i>испрекопрати</i>		<i>[испреметнути (се)]</i>
<i>испрекрајати</i>		<i>испрем(ј)ешавати се</i>
<i>испрекренути</i>		<i>испрем(иј)ешати (се)</i>
<i>испрекрижати (се)</i>		<i>испрем(ј)ештати</i>
<i>[испрекрижити (се)]</i>		<i>испремирати</i>
<i>испрекрпати</i>		<i>испремицати</i>
<i>испрекрпити</i>		<i>испремлатити (се)</i>
<i>испрекритати (се)</i>		<i>испремлађивати</i>
<i>[испрекрстити (се),</i>		<i>испремокрити</i>
<i>испрекритавати (се),</i>		<i>испреморити се</i>
<i>испрекрићавати (се), испрекрићати</i>		<i>испремотавати</i>
<i>(се)]</i>		<i>испремрешкати</i>
<i>испрекуцавати</i>		
<i>испрекуцати</i>		

<i>испренемагати се</i>	<i>испресавити (се)</i>
<i>испренизати</i>	<i>испресађивати</i>
<i>испреносити</i>	<i>испрес(ј)ећи</i>
<i>испреокретати</i>	<i>испрес(ј)ецавати</i>
<i>испрепадати (се)</i>	<i>испрес(иј)ецати</i>
<i>испрепилавити</i>	<i>испрескакати (се)</i>
<i>испрепињати</i>	<i>испресложити</i>
<i>испреписивати</i>	<i>испрестизати</i>
<i>испреплашивати (се)</i>	<i>испрестирати</i>
<i>испрелетати (се)</i>	<i>испрестригати</i>
<i>[испреплести (се), испреплетавати (се), испреплитавати се, испреплитати (се)]</i>	<i>испрестризати</i>
<i>испрепредати [испрепрести]</i>	<i>испрестругати</i>
<i>испрепречавати се</i>	<i>испресушивати</i>
<i>испрепр(иј)ечати</i>	<i>испретакати</i>
<i>испрепречивати</i>	<i>испретварати се</i>
<i>испрепречити</i>	<i>испретирати</i>
<i>испрепродавати</i>	<i>Испреткати</i>
<i>испрепрскати</i>	<i>испрЕткати (се)</i>
<i>испрепуцати</i>	<i>испреткивати</i>
<i>испререзивати</i>	<i>испретражити</i>
<i>испресавијати (се)</i>	<i>испретргати (се)</i>
	<i>испретрести</i>

<i>испретрзати</i>		<i>исприлазити</i>
<i>испретуравати</i>		<i>исприлепљивати=исприљепљивати</i>
<i>испретурати</i>	<i>(се)</i>	<i>исприпов(иј)едати</i>
<i>[испретурити (се)]</i>		<i>[исприпов(ј)едити]</i>
<i>испретући</i>		<i>исприпростити се</i>
<i>испрЕтуцати</i>		<i>испритискати</i>
<i>испретУцати</i>		<i>[испритискавати]</i>
<i>испрехлађивати се</i>		<i>испритискивати</i>
<i>испрец(иј)едити</i>		<i>исприхватати</i>
<i>испрецртавати</i>		<i>[исприхваћати]</i>
<i>испрецртати (се)</i>		<i>испришивати</i>
<i>испрешивати</i>		<i>испришити</i>
<i>исприбадати</i>		<i>испробадати</i>
<i>исприбијати</i>		<i>испробијати</i>
<i>исприговарати</i>		<i>испробирати</i>
<i>испридолазити</i>		<i>испробуђивати (се)</i>
<i>испријављивати</i>		<i>испробуразити</i>
<i>исприказати</i>		<i>испробушивати</i>
<i>исприкачивати</i>		<i>испровалити</i>
<i>исприкивати</i>		<i>испроваљати</i>
<i>исприкопчати</i>		<i>испроваљивати</i>
<i>исприкупљати</i>		<i>испровлачивати</i>

<i>испровлачити (се)</i>	<i>испромрзати</i>
<i>исповртавати се</i>	<i>испроналазити (се)</i>
<i>исповртати (исповрћивати)</i>	<i>испропадати</i>
<i>испрогор(иј)евати</i>	<i>испропињати се</i>
<i>испрогризати</i>	<i>испорастати</i>
<i>испродавати</i>	<i>испорезати</i>
<i>испродати</i>	<i>испорезивати</i>
<i>испрод(иј)евати</i>	<i>испорешетати (се)</i>
<i>испродометати</i>	<i>испрос(иј)ецати</i>
<i>испрожимати</i>	<i>испросипати</i>
<i>испрозебавати</i>	<i>испростирати</i>
<i>испрозебати [испрозенсти]</i>	<i>испротакати</i>
<i>испроказивати</i>	<i>испротезати (се)</i>
<i>испролазити</i>	<i>испротискати</i>
<i>испроламати</i>	<i>испроткати</i>
<i>испроливати</i>	<i>испроткивати</i>
<i>[испрол(иј)евати, испролити]</i>	<i>испрочињати</i>
<i>испромаљати</i>	<i>испрошупљити (се)</i>
<i>испром(иј)енити (се)</i>	<i>изразбијати (се)</i>
<i>испром(ј)ењивати (се)</i>	<i>изразбол(иј)евати се</i>
<i>испрометати</i>	<i>изразбуђивати</i>
<i>испром(иј)ешати</i>	

<i>изразваљивати</i>	<i>(се)</i>	<i>исашивати</i>
<i>[изразвалити (се)]</i>		<i>изуапати</i>
<i>изразгледати</i>		<i>изубадати</i>
<i>изразговарати се</i>		<i>изубијати (се) [изубивати</i>
<i>изразговорити се</i>		<i>(се), изубити]</i>
<i>израздавати</i>		<i>изуваљати</i>
<i>израздвајати</i>	<i>(се)</i>	<i>изухватати [изуваћати]</i>
<i>[израздвојити (се)]</i>		<i>изувид(ј)ети</i>
<i>изразд(ј)ељивати</i>		<i>изувијати (се)</i>
<i>израздр(иј)ети</i>		<i>изувити се</i>
<i>израс(иј)ецати</i>		<i>изувлачити</i>
<i>израсипати</i>		<i>изувратити се</i>
<i>израскидати</i>		<i>изугризати</i>
<i>израспадати се</i>		<i>изудавати (се) [изудати (се)]</i>
<i>израсплитати</i>		<i>изузнати</i>
<i>израстајати се</i>		<i>изуједати (се) [изујести (се)]</i>
<i>израстрзати</i>		<i>изукашкати</i>
<i>израстуцати</i>		<i>изукритати (се) [изукрстити</i>
<i>исавијати (се)</i>	<i>(се)]</i>	
<i>исакривати (се)</i>		<i>изумапати</i>
<i>исал(иј)евати [исаливати]</i>		<i>изумарати се</i>
<i>исапињати</i>		<i>изуметати</i>
<i>исастављати</i>		<i>изумивати (се)</i>

<i>изумирати [изумревати]</i>	<i>надовезати (се) [надовести се]</i>
<i>изумислити</i>	<i>надовезивати (се)</i>
<i>изумити¹ 'опрати, измити'</i>	<i>надовести 'маштом допунити, измислити'</i>
<i>изумишиљати</i>	<i>надовести 'узгредно изнети, навести, додати'</i>
<i>изумр(иј)ети</i>	<i>надовикати</i>
<i>изумрсити (се)</i>	<i>надовити</i>
<i>изуобичајити (се)</i>	<i>надовлачити</i>
<i>изуплетати (се)</i>	<i>надовозити</i>
<i>изупредати</i>	<i>надовољивати</i>
<i>изупрскати (се)</i>	<i>надовољити (се)</i>
<i>изутезати</i>	<i>надоврсти се</i>
<i>изутицати</i>	<i>надовршити</i>
<i>изутнути</i>	<i>надогонити</i>
<i>изушивати</i>	<i>надоградити (се)</i>
<i>изушитипати (се)</i>	<i>надограђивати (се)</i>
<i>изуздисати се</i>	<i>надодавати¹ несвр.</i>
<i>надобацивати</i>	<i>надодавати (се)² свр.</i>
<i>надобацити</i>	<i>надодати</i>
<i>надобивати (се) [надобијати (се)]</i>	<i>надожив(ј)ети</i>
<i>надобити</i>	<i>надоживљивати</i>
<i>надобилазити</i>	

<i>надозидати</i>	<i>надом(ј)еравати</i>
<i>надозиђивати [надозидавати]</i>	<i>[надом(ј)ерати]</i>
<i>надозрети</i>	<i>надом(ј)ерити</i>
<i>надоигличити</i>	<i>надом(ј)естити</i>
<i>надојамити</i>	<i>надометати</i>
<i>надокивати</i>	<i>надометнути</i>
<i>надокитити</i>	<i>надомештати</i>
<i>надокладити</i>	<i>[надом(ј)ештавати,</i>
<i>надокнадити</i>	<i>надоме(ј)ештивати,</i>
<i>надокнађивати</i>	<i>надом(ј)ешћавати,</i>
<i>[надокнађавати]</i>	<i>надом(ј)ешћивати]</i>
<i>надоклатити се</i>	<i>надомиљати</i>
<i>надоковати</i>	<i>надомиривати</i>
<i>надокољити</i>	<i>надомирити</i>
<i>надокрпити</i>	<i>надомишљати</i>
<i>надокупити</i>	<i>надоносити</i>
<i>надокупљивати</i>	<i>надопасти</i>
<i>надолазити¹ несвр.</i>	<i>надоп(ј)евавати</i>
<i>надолазити² свр.</i>	<i>надоп(ј)евати</i>
<i>надоливати [надол(иј)евати]</i>	<i>надописати</i>
<i>надолити</i>	<i>надописивати несвр.</i>
<i>надомашити</i>	<i>надописивати се свр.</i>
	<i>надопицати</i>
	<i>надоплатити</i>

<i>надоплаћивати [надоплаћати]</i>	<i>надотегнути</i>
<i>надоплести</i>	<i>надотезати</i>
<i>надоплитати</i>	<i>надотицати</i>
<i>надопрегнути</i>	<i>надоткати</i>
<i>надопунити</i>	<i>надотрпати</i>
<i>надопуњивати (се)</i>	<i>надоћи</i>
<i>[надопуњавати (се)]</i>	<i>надохвалити се</i>
<i>надорастати</i>	<i>надохватити</i>
<i>надорастати</i>	<i>надочути</i>
<i>надосадити</i>	<i>надоџонтати</i>
<i>надосађивати</i>	<i>надошити</i>
<i>надосвирити</i>	<i>надузвисити</i>
<i>надосипати</i>	<i>назабадати</i>
<i>надоснивати</i>	<i>назабијати</i>
<i>надоспати</i>	<i>назадавати</i>
<i>надосп(иј)евати</i>	<i>назад(иј)евати [назад(ј)ети]</i>
<i>надосп(ј)ети</i>	<i>назадовољити (се)</i>
<i>надоставити</i>	<i>назапиткивати</i>
<i>надостављати (се)</i>	<i>назапов(иј)едати се</i>
<i>надостирати се</i>	<i>назатварати се</i>
<i>надостр(иј)ети (се)</i>	<i>назаузимати</i>
<i>надосути</i>	<i>назахваљивати се</i>

<i>назбијати (се)</i>	<i>наопијати</i>
<i>назгазити</i>	<i>наопутити (се)</i>
<i>назгртати</i>	<i>наопомињати</i>
<i>наизлазити (се)</i>	<i>наоборужавати</i>
<i>наизбирати</i>	<i>наобрицати се</i>
<i>наизваљати се</i>	<i>наодбијати се</i>
<i>наизводити се</i>	<i>наодбранити се</i>
<i>наизговорити се</i>	<i>наодбрањивати</i>
<i>наиздовољити се</i>	<i>наодвртати се</i>
<i>наизмишљати се</i>	<i>наодговарати (се)</i>
<i>наисказивати се</i>	<i>наодс(и)јецати се</i>
<i>наисплакати се</i>	<i>напабирчитити (се)</i>
<i>наиспов(и)једати се</i>	<i>наповијати се</i>
<i>наиспребијати се</i>	<i>наповрљати се</i>
<i>наиспрелазити</i>	<i>наповрсти се</i>
<i>наиспроводити се</i>	<i>наподарити (се)</i>
<i>наиспуњати се</i>	<i>наподати (се)</i>
<i>нанајахати</i>	<i>наподизати се</i>
<i>наобијати</i>	<i>напознавовати</i>
<i>наоговарати (се)</i>	<i>напозрачитити</i>
<i>наокретати се</i>	<i>напокривати се</i>
<i>наопастити</i>	<i>напомагати</i>

<i>напомештати</i>	<i>наприбоцкати</i>
<i>напомоћи</i>	<i>наприкачивати</i>
<i>напопадати</i>	<i>наприпов(иј)едати (се)</i>
<i>напопасти (се) [напопастити (се)]</i>	<i>наприправити</i>
<i>напопипати</i>	<i>наприправљати</i>
<i>напопити се</i>	<i>наприснивати</i>
<i>напоправљати се</i>	<i>напробијати</i>
<i>напосести</i>	<i>напробирати се</i>
<i>напотезати се</i>	<i>напроводити (се)</i> <i>[напровађати (се)]</i>
<i>напотећи</i>	<i>напроливати се</i>
<i>напоучавати се</i>	<i>напромапрати се</i>
<i>напревртати се</i>	<i>напросипати се</i>
<i>напреламати</i>	<i>напроходати се</i>
<i>напрељубити се</i>	<i>наразвијати</i>
<i>напреметати се</i>	<i>наразговарати се</i>
<i>напреоб(ј)едавати се</i>	<i>наразмишљати се</i>
<i>напрепоручивати</i>	<i>насабијати (се)</i>
<i>напрепоручити</i>	<i>насабити (се)</i>
<i>напререзивати</i>	<i>насаградити</i>
<i>наприбављати</i>	<i>насаливати</i>
<i>наприбадати</i>	<i>насаопитити</i>

<i>насастајати се</i>		<i>обналазити</i>
<i>насашивати</i>		<i>обнаћи</i>
<i>натпоставити</i>		<i>обум(ј)ерити</i>
<i>натпостављати</i>		<i>обумирати</i>
<i>натпреполовити</i>		<i>обумр(иј)ети</i>
<i>натпреузвисити</i>		<i>обуставити (се)</i>
<i>натприповедати</i>		<i>обустављати</i>
<i>наубијати (се)</i>		<i>обустати</i>
<i>наубирсивати</i>		<i>обухватити (се) [обухваћати</i>
<i>наувијати (се)</i>		<i>(се), обухитити]</i>
<i>наувлачити</i>		<i>обухватити [обухитати]</i>
<i>наудевати</i>		<i>обузбијати</i>
<i>наузаимати</i>	<i>(се)</i>	<i>обузбити</i>
<i>[наузајмљивати]</i>		<i>однаредити</i>
<i>науједати се</i>		<i>одсклизнути</i>
<i>наумакати се</i>		<i>одскривати</i>
<i>наунашати</i>		<i>одскупити</i>
<i>науздисати се</i>		<i>одуминути</i>
<i>наустезати се</i>		<i>одумињивати [одумињавати]</i>
<i>обастискати</i>		<i>одумирати</i>
<i>обзаћи</i>		<i>одумислити се</i>
<i>обисколити</i>		<i>одумљивати [одумљавати]</i>

<i>одумр(иј)ети</i>	<i>опотражити</i>
<i>одуставити (се)</i>	<i>определити (се)</i>
<i>одустављати (се)</i>	<i>опредељивати (се)</i>
<i>одузбити</i>	<i>[опредељавати (се)]</i>
<i>озадовољити</i>	<i>опреплести (се)</i>
<i>озажимати</i>	<i>опровргавати</i>
<i>оповргавати</i>	<i>опровргнути</i>
<i>оповргнути=оповрћи</i>	<i>опрокидати</i>
<i>оповрнути</i>	<i>опрокинути</i>
<i>оповришити [оповриљати]</i>	<i>опром(иј)енити</i>
<i>опоговарати</i>	<i>отповијати</i>
<i>опозвати</i>	<i>отповити</i>
<i>опозивати</i>	<i>отповратити</i>
<i>опознавати</i>	<i>отповраћати</i>
<i>опознати (се)</i>	<i>отповргнути=отповрћи</i>
<i>опојести</i>	<i>отповртати</i>
<i>опоновити</i>	<i>отподенути</i>
<i>опор(иј)ечити се</i>	<i>отпоздравити</i>
<i>опорећи (се)</i>	<i>отпоздрављати</i>
<i>опорицати (се)</i>	<i>отпомоћи</i>
<i>опородити (се)</i>	<i>отпомагати</i>
<i>опотраживати</i>	<i>отпослати</i>

<i>отпозезати</i>	<i>подожежити</i>
<i>отпотковати</i>	<i>подобријати</i>
<i>отпочети</i>	<i>подозивати</i>
<i>отпочињати</i>	<i>подолазити</i>
<i>отпошиљати</i>	<i>подолетати</i>
<i>отприсегнути=отприсећи</i>	<i>подоносити [подонашати]</i>
<i>отпрословити</i>	<i>подосељавати се</i>
<i>паначинити</i>	<i>подоћи</i>
<i>паначињати</i>	<i>подохватити</i>
<i>подзакупити</i>	<i>подоходити</i>
<i>подзаћи</i>	<i>подразделити</i>
<i>поднадувати се</i>	<i>подраздељивати</i>
<i>поднаименовати</i>	<i>подразумевати</i>
<i>поднајести се</i>	<i>подразумети</i>
<i>поднамирити [понамиравати, поднамиривати]</i>	<i>подрашчлањивати</i>
<i>поднапирити се</i>	<i>подсказивати</i>
<i>поднапити се</i>	<i>подскарати</i>
<i>поднарасти</i>	<i>подспузнути</i>
<i>поднасмејати се</i>	<i>подсредити</i>
<i>подначинити се</i>	<i>подстакнути=подстаћи</i>
<i>подзбрати</i>	<i>подстаћи=подстакнути се</i> 'спотакнути се'

подстицати [подскађавати,
подстакњивати]

подувити (се)

подуврнути

подукрепити

подулазити

подупирати (се)

подуплатити

подупрегнути (се)

подупр(иј)ети

подуспорити

подустајати

подустати

подухватати (се)
[*подухваћати (се), подухитати*]

подухватити (се)
[*подухитити*]

подузбити (се)

подуспарити (се)

позабавити (се)

позабављати

позабадати

позабацивати

позабацити

позабележити

позабелети=позабијељети

позабијати (се)

позабити (се)

позабољети = позабољети

позабраздити

позабрекнути= позабрећи

позабунити

позаваљивати се

позавезати (се)

позавезивати

позавести

позавид(ј)ети

позавити се

позавлачити (се)

позаврзати се

позаврнути

позавући се

позагаздити се

позаглављивати

позагледати се

<i>позагледати</i>		<i>позажмурити</i>
<i>позагор(и)јевати</i>		<i>[позажмирити]</i>
<i>позаграбити</i>		<i>позаиграти</i>
<i>позаградити</i>		<i>позајечати</i>
<i>позаграђивати</i>		<i>позакаснити</i>
<i>позагрејати</i> (се)	=	<i>позакивати</i>
<i>позагријати (се)</i>		<i>позаклапати</i>
<i>позагустити се</i>		<i>позаклимати</i>
<i>позагушити (се)</i>		<i>позаклињати се</i>
<i>позадавати</i>		<i>позаклопити</i>
<i>позадавити</i>		<i>позакључавати (се)</i>
<i>позад(и)јевати</i>		<i>позакључати</i>
<i>позадивити се</i>		<i>позаковртати</i>
<i>позадоцнити (се)</i>		<i>позакопавати</i>
<i>позадр(и)јемати</i>		<i>позакопати (се)</i>
<i>позадржати (се)</i>		<i>позакретати</i>
<i>позадруживати</i>		<i>позакрити</i>
<i>позадружити</i>		<i>позалагати</i>
<i>позадрхтавати</i>		<i>позалепљивати (се)</i>
<i>позадуживати се</i>		<i>позаливати</i>
<i>позадужити се</i>		<i>позаљубљивати се</i>
<i>позажарити се</i>		<i>позаљуљати</i>

<i>позамазати</i>	<i>позапушавати</i>	
<i>позамазивати</i>	<i>позапушити</i>	
<i>позаматати</i>	<i>позарастати</i>	
<i>позам(ј)ењивати</i>	<i>позарезивати</i>	
<i>позамислити се</i>	<i>позасадити</i>	
<i>позамицати (се)</i>	<i>позасветлети</i>	=
<i>позамр(иј)ети</i>	<i>позасвијетљети</i>	
<i>позамрсити</i>	<i>позаседети се</i>	
<i>позамрцати</i>	<i>позаспати</i>	
<i>позамукнути</i>	<i>позасркнути</i>	
<i>позамутити се</i>	<i>позастајати</i>	
<i>позамуцати</i>	<i>позастајкивати</i>	
<i>позаостајати</i>	<i>позастати</i>	
<i>позаостати</i>	<i>позастењати</i>	
<i>позапалити</i>	<i>позастирати</i>	
<i>позапаљивати</i>	<i>позасреп(ј)ети</i>	
<i>позапећи</i>	<i>позасукати</i>	
<i>позапињати (се)</i>	<i>позатварати</i>	(се)
<i>позаписивати</i>	[<i>позатворати (се), позатворити (се)</i>]	
<i>позапитати</i>	<i>позатегнути</i>	
<i>позапознати</i>	<i>позат(ј)ецати (се)</i>	
<i>позапр(иј)ети (се)</i>	<i>позатискивати</i>	

<i>позатицати</i>	<i>поизабирати [поизбирати]</i>
<i>позатрести (се)</i>	<i>поизаборављати</i>
<i>позатрпавати</i>	<i>поизавађати се</i>
<i>позатурати</i>	<i>поизагњити</i>
<i>позаћи</i>	<i>поизад(иј)евати</i>
<i>позауздати</i>	<i>поизадуживати се</i>
<i>позаузимати</i>	<i>поизаимати</i>
<i>позауставити (се)</i>	<i>поизалазити</i>
<i>позахладити</i>	<i>поизас(иј)ецати</i>
<i>позахранити се</i>	<i>поизбавити</i>
<i>позачепљати</i>	<i>поизбављати</i>
<i>позачудити се</i>	<i>поизбадати¹</i> 'избости више пута, на више места'
<i>позашивати</i>	
<i>позашкиљити</i>	<i>поизбадати²</i> 'будући водити редом'
<i>позбацати</i>	<i>поизбацивати [поизбацати]</i>
<i>позбацивати</i>	<i>поизбацити</i>
<i>позбивати се</i>	<i>поизбележити=поизбиљежит</i>
<i>позбијати се</i>	<i>и</i>
<i>позбирати</i>	<i>поизбијати</i>
<i>позбити</i>	<i>поизбистрити се</i>
<i>поижђикати</i>	<i>поизбл(иј)едети</i>
<i>поиженити (се)</i>	<i>поизбрати</i>

<i>поизбријати</i>	<i>поизвући</i>
<i>поизбудити (се)</i>	<i>поизгибавати</i>
<i>поизбушити</i>	<i>поизгибати</i>
<i>поизвадити [поизвађати]</i>	<i>поизгинути</i>
<i>поизвадити се</i>	<i>поизгонити</i>
<i>поизваљивати (се)</i>	<i>поизграђивати</i>
<i>поизварати</i>	<i>поизгр(иј)евати</i>
<i>поизведрити се</i>	<i>поизгрести</i>
<i>поизвезати</i>	<i>поизгубити</i>
<i>поизвезивати</i>	<i>поизгубљивати се</i>
<i>поизвести</i>	<i>поиздавати</i>
<i>поизвешати (се)</i>	<i>поиздвајати</i>
<i>поизвидати</i>	<i>поизд(иј)евати</i>
<i>поизвинути</i>	<i>поизд(иј)елити (се)</i>
<i>поизвиривати</i>	<i>поизд(иј)ељивати (се)</i>
<i>поизвити се</i>	<i>поиздерати</i>
<i>поизвлачити (се)</i>	<i>поиздешавати се</i>
<i>поизвраћати се</i>	<i>поиздиванити</i>
<i>поизвртати (се)</i>	<i>поиздигнути (се)=поиздићи</i>
<i>поизврћати</i>	<i>(се)</i>
<i>поизвришавати</i>	<i>поиздизати се</i>
<i>[поизвришивати, поизвришити]</i>	<i>поиздирати</i>

<i>поиздисати</i>	<i>поизм(иј)ењати</i>
<i>поиздобујати</i>	<i>поизметати се</i>
<i>поиздовлачити се</i>	<i>поизм(иј)ешати се</i>
<i>поиздогађати се</i>	<i>поизм(ј)ештати</i>
<i>поиздолазити</i>	<i>поизмицати (се) несвр.</i>
<i>поиздомамљивати</i>	<i>поизмицати (се) свр.</i>
<i>поиздоносити</i>	<i>поизмишљати</i>
<i>поиздравити</i>	<i>поизмолити се</i>
<i>поизилазити</i>	<i>поизнабављати</i>
<i>поизјагњити се</i>	<i>поизнагињати (се)</i>
<i>поизједначити се</i>	<i>поизназебати</i>
<i>поизјести</i>	<i>поизнаимати</i>
<i>поизлазити</i>	<i>поизнајмљивати</i>
<i>поизлепљивати=поизљепљива</i>	<i>поизналазити</i>
<i>ти</i>	<i>поизнам(ј)ештати</i>
<i>поизл(иј)етати</i>	<i>поизнапијати се</i>
<i>поизл(иј)ечити се</i>	<i>поизнастављати</i>
<i>поизљубити се</i>	<i>поизнашати</i>
<i>поизљубљивати се</i>	<i>поизнемоћи</i>
<i>поизмакнути (се) = поизмаћи</i>	<i>поизникнути=поизнићи</i>
<i>(се)</i>	<i>поизницати</i>
<i>поизмашити</i>	<i>поизносити</i>
<i>поизм(иј)енити</i>	

<i>поизнурити се</i>	<i>поизостати</i>
<i>поизобаљивати</i>	<i>поизотварати (се)</i>
<i>поизобарати</i>	<i>поизотимати</i>
<i>поизобијати</i>	<i>поизоткидати</i>
<i>поизоблачити (се)</i>	<i>поизотпадати</i>
<i>поизодбијати</i>	<i>поизравнати</i>
<i>поизодвајати (се)</i>	<i>поизравнити</i>
<i>поизодгризати</i>	<i>поизразбијати</i>
<i>поизод(иј)евати се</i>	<i>поизразбол(иј)евати се</i>
<i>поизодлазити</i>	<i>поизразвијати</i>
<i>поизодносити</i>	<i>поизраздвајати</i>
<i>поизодс(иј)ецати</i>	<i>поизраз(иј)елити</i>
<i>поизокретати се</i>	<i>поизразд(ј)ељивати</i>
<i>поизопадати</i>	<i>поизрањавити (се)</i>
<i>поизопачавати</i>	<i>поизрањивати (се)</i>
<i>поизопијати (се)</i>	<i>поизрасти</i>
<i>поизопирати</i>	<i>поизређати (се)</i>
<i>поизопрашитати се</i>	<i>поизрезати</i>
<i>поизопучати</i>	<i>поизривати</i>
<i>поизос(иј)ецати</i>	<i>поизружити</i>
<i>поизостављати</i>	<i>поизручивати</i>
<i>поизостајати</i>	<i>поизубијати (се)</i>

<i>поизудавати (се)</i>	<i>поиспадати¹</i> 'испасти из нечега (о већем броју појмова)
<i>поизумивати</i>	
<i>поизумирати</i>	<i>поиспадати</i> 'слетети, спустити се на земљу (о мноштву инсеката)
<i>поисакатити</i>	
<i>поис(иј)ецати</i>	<i>поиспалчивати</i>
<i>поискажњавати</i>	<i>поиспасти</i>
<i>поисказивати</i>	<i>поиспеглати</i>
<i>поискакати</i>	<i>поиспети се</i>
<i>поискакивати</i>	<i>поиспецати</i>
<i>поискаламити</i>	<i>поисписивати (се)</i>
<i>поискапати</i>	<i>поиспити</i>
<i>поискидати (се)</i>	<i>поисплазити</i>
<i>поискитити</i>	<i>поисплакати</i>
<i>поископавати</i>	<i>поисплатити</i>
<i>поископати</i>	<i>поисплаћати</i>
<i>поискочити</i>	<i>поисплаћивати</i>
<i>поискривити (се)</i>	<i>поисплести</i>
<i>поискрпити</i>	<i>поисплитати</i>
<i>поискукати</i>	<i>поиспловити</i>
<i>поискупити (се)</i>	<i>поисповраћати се</i>
<i>поискупљивати се</i>	<i>поисподавати се</i>
<i>поискуповати</i>	<i>поисподвлачити</i>

<i>поисподизати (се)</i>	<i>поиспрекритати (се)</i>
<i>поисподогађати се</i>	<i>поиспрелазити</i>
<i>поиспоклањати</i>	<i>поиспреламати (се)</i>
<i>поиспол(иј)евати (се)</i>	<i>поиспелепљивати (се) =</i>
<i>поиспонапијати (се)</i>	<i>поиспрељепољивати (се)</i>
<i>поиспосвајати</i>	<i>поиспреметати</i>
<i>поиспостављати</i>	<i>поиспрем(ј)ештати (се)</i>
<i>поисправити (се)</i>	<i>поиспрепадати се</i>
<i>поисправљати (се)</i>	<i>поиспрепињати</i>
<i>поисправљивати (се)</i>	<i>поиспреплетати</i>
<i>поиспразнити (се)</i>	<i>поиспреплитати</i>
<i>поиспратити</i>	<i>поиспререзивати</i>
<i>поиспрашити</i>	<i>поиспресађивати</i>
<i>поиспребијати</i>	<i>поиспрес(иј)ецати</i>
<i>поиспреваљивати (се)</i>	<i>поиспрескакати</i>
<i>поиспревезивати</i>	<i>поиспретурати (се)</i>
<i>поиспревијати</i>	<i>поиспр(иј)ечати</i>
<i>поиспревртаити (се)</i>	<i>поиспр(иј)ечити се</i>
<i>поиспреграђивати</i>	<i>поиспрешивати</i>
<i>поиспредавати (се)</i>	<i>поиспривезивати</i>
<i>поиспредстављати се</i>	<i>поисприлепљивати=поисприљ</i>
<i>поиспрекидати (се)</i>	<i>епљивати</i>
	<i>поиспримати (се)</i>

<i>поисприпов(иј)едати</i>	<i>поист(ј)еривати</i>
<i>поиспричати</i>	<i>поистиитати се</i>
<i>поиспричестити се</i>	<i>поистоватити</i>
<i>поиспробадати</i>	<i>поистребити</i>
<i>поиспробијати</i>	<i>поистребљивати</i>
<i>поиспробирати</i>	<i>поистр(иј)езнит се</i>
<i>поиспроваљивати</i>	<i>постресати</i>
<i>поиспровлачити</i>	<i>поистрзати се</i>
<i>поиспродавати</i>	<i>поистроваљивати</i>
<i>поиспродати</i>	<i>поистрчати</i>
<i>поиспрол(иј)евати</i>	<i>поиступити се</i>
<i>поиспромашивати се</i>	<i>поистурити</i>
<i>поиспропадати</i>	<i>поистући</i>
<i>поиспрсити се</i>	<i>поисушити се</i>
<i>поиспунити се</i>	<i>поисхладити се [поисладити се, поискладити се]</i>
<i>поиспуњавати</i>	<i>поисц(иј)едити</i>
<i>поиспупчити се</i>	<i>поисц(иј)епати</i>
<i>поиспушитати (се)</i>	<i>понабадати</i>
<i>поистакнути (се) = поистаћи</i>	<i>понабацати</i>
<i>(се)</i>	<i>понабијати [понабити]</i>
<i>поистезати</i>	<i>понабирати¹ 'скупити, накупити (више елемената и сл.)'</i>
<i>поистелефонирати</i>	

*понабирати*² 'направити боре,
фалге'

понабрајати

понабрати

понабрати се

понавејати

понавести

понавешати

понавирати

понавити (се)

понаврети

понаврстати се

понагињати се

понагласити

понагнути (се)

понаградити

понадарити

понадевати

понаделати

понадизати

понадирати

понадићи

понадобити

понадовлачити

понадојити (се)

понадолазити

понадути

понажећи

поназад(иј)евати

поназначивати

поназначити

*понаизлепљивати=понаизљеп
љивати*

понаизмишљати

понаимати

понаименовати

понајести (се)

понакаљати се

понаквасити (се)

понакитити (се)

понаклати

понакренути се

понакривити се

понакуповати

<i>понакучити (се)</i>	<i>понаправити (се)</i>
<i>поналазити</i>	<i>[понаправљати]</i>
<i>поналећи се</i>	<i>понапустити</i>
<i>поналивати</i>	<i>понапући</i>
<i>понаљутити се</i>	<i>понапуштати</i>
<i>понамеривати</i>	<i>понаравнати</i>
<i>[понамеровати]</i>	<i>понарадити</i>
<i>понам(ј)естити (се)</i>	<i>понарасти</i>
<i>понаметати</i>	<i>понаредити (се)</i>
<i>понам(ј)ештати несвр.</i>	<i>понаређивати</i>
<i>понам(ј)ештати (се) свр.</i>	<i>понарезивати</i>
<i>понамирити</i>	<i>понаручати се</i>
<i>понамучити се</i>	<i>понасадити</i>
<i>понаобеђавати</i>	<i>понасађивати</i>
<i>понаоштрити</i>	<i>понас(ј)ећи</i>
<i>понапасати (се)</i>	<i>понаслагати</i>
<i>понапијати се [понапивати</i>	<i>понаслањати се</i>
<i>се]</i>	<i>понаслонити се</i>
<i>понапити (се)</i>	<i>понасмејати се [понасмехати</i>
<i>понаплатити</i>	<i>се]</i>
<i>понаплаћивати</i>	<i>понасм(ј)ехнути се</i>
<i>понапојити</i>	<i>[понасменути се]</i>
	<i>понасркати се</i>

<i>понасртати</i>	<i>поначинити (се) [поначињати (се)]</i>
<i>понаставити</i>	<i>поначичкати</i>
<i>понастављати</i>	<i>понашалити се</i>
<i>понастајти</i>	<i>понашиити</i>
<i>понастварати</i>	<i>пообјачати</i>
<i>понастр(иј)ети [понастрти]</i>	<i>пооблакиати</i>
<i>понасути (се)</i>	<i>пообрати</i>
<i>понатакнути</i>	<i>пообређати</i>
<i>понатегнути (се)</i>	<i>поовеселити (се)</i>
<i>понатезати</i>	<i>поогладнети=поогладњети</i>
<i>понат(ј)ерати</i>	<i>поогор(ј)ети</i>
<i>понатицати (се)</i>	<i>поодаљити</i>
<i>понаткрити</i>	<i>пооданити се</i>
<i>понатрпати</i>	<i>поодашиљати</i>
<i>понатрусити се</i>	<i>поодбацивати</i>
<i>понаћи</i>	<i>поодбијати</i>
<i>поначути (се)</i>	<i>поодбити (се)</i>
<i>понафрљати</i>	<i>поодвести</i>
<i>понахеривати се</i>	<i>поодвити (се)</i>
<i>понахерити</i>	<i>поодвојти се</i>
<i>понаходити</i>	<i>поодводити</i>
<i>понахранити се</i>	

	<i>поодгр(иј)евати</i>	<i>поодобрити се</i>
<i>се</i>	<i>поодгрејати се=поодгријати</i>	<i>поодрасти</i>
	<i>поодзвркнути</i>	<i>поодрезивати</i>
	<i>поодгризати</i>	<i>поодринути</i>
	<i>поодилазити</i>	<i>поодрубити</i>
	<i>поодјачати [поодјачити]</i>	<i>поодс(иј)ецати</i>
	<i>поодјашиити</i>	<i>поодскочити</i>
	<i>поодјекнути</i>	<i>поодсрдити се</i>
	<i>поодјутрити (се)</i>	<i>поодступити</i>
<i>(се)</i>	<i>поодигнути (се) = поодићи</i>	<i>поодужити¹ 'вратити дуг у извесној мери'</i>
	<i>поодлазити</i>	<i>поодужити² 'учинити дужим у извесној мери' [поодуљити (се)]</i>
	<i>поодлакнути</i>	<i>поодузимати</i>
	<i>поодлетати</i>	<i>пооженити (се)</i>
	<i>поодљутити се</i>	<i>пооздравити</i>
<i>(се)</i>	<i>поодмакнути (се) = поодмаћи</i>	<i>пооздрављати</i>
	<i>поодминути</i>	<i>поојачати</i>
	<i>поодмицати (се)</i>	<i>поокивати</i>
	<i>поодносити</i>	<i>поокитити</i>
	<i>поодојити</i>	<i>поокренути</i>
	<i>поодрадити</i>	<i>поокр(иј)епити се</i>
		<i>поокретати се</i>

<i>поокрпити</i>	<i>поостарити</i>
<i>поокрњити</i>	<i>поостати</i>
<i>поолепити</i>	<i>поосушити (се)</i>
<i>поомалити се</i>	<i>поотварати (се)</i>
<i>поомекшати</i>	<i>поотворити (се)</i>
<i>поомити се</i>	<i>пооткивати</i>
<i>поопијати се</i>	<i>пооткидати (се)</i>
<i>поопити се</i>	<i>пооткидавати</i>
<i>поопознати се</i>	<i>пооткравити се</i>
<i>поопрати (се)</i>	<i>пооткривати (се)</i>
<i>поопрашитати (се)</i>	<i>пооткрити</i>
<i>поопремљати се</i>	<i>пооткупљивати</i>
<i>поослабити</i>	<i>поотоплити се</i>
<i>поослабљавати</i>	<i>поотпадати [поотпасти]</i>
<i>поослобађати</i>	<i>поотпетљати</i>
<i>поослободити (се)</i>	<i>поотпити</i>
<i>поосм(ј)елити се</i>	<i>поотплатити</i>
<i>поосм(ј)ехнути се</i>	<i>поотплаћивати</i>
<i>поосн(иј)ежити</i>	<i>поотподнити</i>
<i>пооставити</i>	<i>поотпуитати</i>
<i>поостављати</i>	<i>поотр(иј)езнити (се)</i>
<i>поостајати</i>	<i>поотровати (се)</i>

<i>поотрети=поотрети</i>	<i>попожив(ј)ети</i>
<i>поотхранити</i>	<i>попозамукнути</i>
<i>пооћутати</i>	<i>попознати се</i>
<i>поохладити (се)</i>	<i>попоинадити се</i>
<i>поочекнути</i>	<i>попоићи</i>
<i>поочијукати</i>	<i>попојести</i>
<i>поочитати</i>	<i>попол(иј)етати</i>
<i>попобадати</i>	<i>попољуљати</i>
<i>попобити</i>	<i>попом(ј)естити се</i>
<i>попоболовати</i>	<i>попом(ј)ештати се</i>
<i>поповарити (се)</i>	<i>попомислити</i>
<i>поповикнути</i>	<i>попомучати</i>
<i>поповрети</i>	<i>попоносити</i>
<i>поповригати</i>	<i>попоњушити</i>
<i>поповрнути</i>	<i>попопрегнути</i>
<i>попогладити (се)</i>	<i>попоравнити (се)</i>
<i>попогледати</i>	<i>попорадити</i>
<i>попогледати</i>	<i>попорастити</i>
<i>попогор(ј)ети</i>	<i>попостати</i>
<i>поподахнути</i>	<i>попосвирати [попосвирити]</i>
<i>поподигнути=поподићи</i>	<i>попос(ј)едети</i>
<i>поподржати</i>	<i>попосести</i>

<i>попоскакати</i>	<i>попрегрешити</i>
<i>попоскочити</i>	<i>попредигнути се = попредићи</i>
<i>попослушати</i>	<i>се</i>
<i>попостајавати</i>	<i>попредумати се</i>
<i>попостајати</i>	<i>попрекинути</i>
<i>попостајкивати</i>	<i>попрекритати</i>
<i>попостарети</i>	<i>попрем(ј)ештати (се)</i>
<i>попостати [попостанути]</i>	<i>попреметати (се)</i>
<i>попосукати</i>	<i>поперушити се</i>
<i>попотражити</i>	<i>попрестајати</i>
<i>попотчати</i>	<i>попрестати</i>
<i>попоћи</i>	<i>попрестравити се</i>
<i>попоћутати [попошутјети]</i>	<i>попресушити</i>
<i>попохранити</i>	<i>попретећи</i>
<i>попочекати</i>	<i>попретри(ј)ети</i>
<i>попошетати</i>	<i>попретурати се</i>
<i>попоштовати</i>	<i>попрећутати</i>
<i>попребијати</i>	<i>поприбавити</i>
<i>попревалити</i>	<i>поприближити се</i>
<i>попревијати (се)</i>	<i>поприбојавати се</i>
<i>попреводити</i>	<i>попривезати</i>
<i>попревртати</i>	<i>попривикнути</i>

<i>попривратити се</i>	<i>поприлагивати</i>
<i>поприврнути</i>	<i>поприлазити</i>
<i>попригледати несвр.</i>	<i>поприлећи</i>
<i>попригледати свр.</i>	<i>поприлупити</i>
<i>поприготовити (се)</i>	<i>попримакнути (се) =</i>
<i>попригрејати=попригријати</i>	<i>попримаћи (се)</i>
<i>попридати</i>	<i>попримати (се)</i>
<i>попридигнути (се) =</i>	<i>поприпажавати (се)</i>
<i>попридићи (се)</i>	<i>поприпазити (се)</i>
<i>попридизати (се)</i>	<i>поприпасти</i>
<i>попридирнути се</i>	<i>поприпитати</i>
<i>попридодавати</i>	<i>поприпремити се</i>
<i>попридодати</i>	<i>поприпретити</i>
<i>попридоћи</i>	<i>поприпружити</i>
<i>попридржавати</i>	<i>поприрасти</i>
<i>попридржати (се)</i>	<i>поприсвојити</i>
<i>попризвати</i>	<i>поприсести</i>
<i>поприкрити се</i>	<i>поприсетити се</i>
<i>поприкупити (се)</i>	<i>поприклонити се</i>
<i>поприкучивати се</i>	<i>поприслоњати</i>
<i>поприкучити се</i>	<i>поприслуживати се</i>
<i>поприлагати</i>	<i>поприслушнути</i>

<i>поприснити</i>	<i>поприћутикивати</i>
<i>поприсп(ј)ети</i>	<i>поприутврдити</i>
<i>попристајати</i>	<i>поприухватити</i>
<i>попристанути [попристати]</i>	<i>поприхватати</i>
<i>попристегнути = попристећи</i>	<i>поприхватити (се)</i>
<i>попристезати</i>	<i>поприхладити се</i>
<i>попристравити се</i>	<i>попричекати</i>
<i>попристрашити се</i>	<i>попричекнути</i>
<i>поприступити</i>	<i>попричувати (се)</i>
<i>попритајити (се)</i>	<i>попричути</i>
<i>попритапкати</i>	<i>попришаптати</i>
<i>попритегнути = попритећи</i>	<i>попришивати</i>
<i>'чвршће стегнути'</i>	<i>попродавати</i>
<i>попритезати</i>	<i>попроиграти се</i>
<i>попритезати (се)</i>	<i>попроизбрати</i>
<i>попритерати</i>	<i>попромислити (се)</i>
<i>попритећи</i> <i>'пристићи,</i>	<i>попропипати</i>
<i>приспети негде'</i>	<i>попоразговарати се</i>
<i>попритискивати</i>	<i>попоразмотрити</i>
<i>попритиснути</i>	<i>попораспитати се</i>
<i>попритребати</i>	<i>попорасудити</i>
<i>попритропати</i>	<i>попросудити</i>
<i>поприћутати</i>	

<i>попрошалити се</i>	<i>поразваљивати</i>
<i>попрошетати се</i>	<i>поразведрити се</i>
<i>поразабрати се [поразбрати се]</i>	<i>поразвезати</i>
<i>поразапињати</i>	<i>поразвеселити се</i>
<i>поразасути</i>	<i>поразв(ј)ешати</i>
<i>поразашиљати</i>	<i>поразвид(ј)ети</i>
<i>поразбацати</i>	<i>поразврљати</i>
<i>поразбацивати</i>	<i>поразврљити</i>
<i>поразб(ј)егавати се</i>	<i>поразвући</i>
<i>поразб(ј)ежати се</i> <i>[поразб(ј)егати се, поразбегнути се]</i>	<i>поразгађати</i>
<i>поразбацати</i>	<i>поразгалити (се)</i>
<i>поразбацивати</i>	<i>поразгледати</i>
<i>поразбеснети=поразбјесњети</i>	<i>поразглеђивати</i>
<i>поразбијати (се)</i> <i>[поразбивати]</i>	<i>поразговарати (се)</i> <i>[поразговорити (се)]</i>
<i>поразбити (се)</i>	<i>поразгодити</i>
<i>поразбол(иј)евати се</i>	<i>пораздавати</i>
<i>поразболети=поразбољети се</i>	<i>пораздвајати (се)</i>
<i>поразбости</i>	<i>пораздвојити (се)</i>
<i>поразбудити се</i>	<i>поразд(иј)елити (се)</i>
<i>поразвалити се</i>	<i>поразд(ј)ељивати</i>
	<i>пораздерати се</i>

<i>пораздирати</i>		<i>порасванути се</i>
<i>пораздужити (се)</i>		<i>порасв(иј)етлити</i>
<i>поразилазити се</i>		<i>порас(иј)ецати</i>
<i>поразићи се</i>		<i>порас(ј)ецкати</i>
<i>поразјарити</i>		<i>порасипати (се)</i>
<i>поразједати се</i>		<i>порасказати</i>
<i>поразјести се</i>		<i>пораскаљати</i>
<i>поразложити</i>		<i>порасквоцати се</i>
<i>поразмакнути (се)</i>	=	<i>пораскидати се</i>
<i>поразмаћи (се)</i>		<i>пораскиснути (се)</i>
<i>поразмахнути</i>		<i>порасклимати</i>
<i>поразм(ј)естити (се)</i>		<i>пораскравити (се)</i>
<i>поразметати</i>		<i>пораскрилити се</i>
<i>поразметнути се</i>		<i>пораскрчити</i>
<i>поразм(ј)ештати (се)</i>		<i>пораспадати се</i>
<i>поразмислити (се)</i>		<i>пораспалити</i>
<i>поразмозгати</i>		<i>пораспарати</i>
<i>поразмотрити</i>		<i>пораспасати се</i>
<i>поразмрисити</i>		<i>пораспирити</i>
<i>поразн(иј)ети</i>		<i>пораспитати (се)</i>
<i>поразредити (се)</i>		<i>порасплодити се</i>
<i>поразређивати</i>		<i>пораспоклањати</i>

<i>пораспросудити</i>	<i>посаградити</i>
<i>пораспремити се</i>	<i>посазидати</i>
<i>пораспродати</i>	<i>посазрети</i>
<i>пораспуцати се</i>	<i>посакривати (се)</i>
<i>пораспуштати</i>	<i>посакрити (се)</i>
<i>порасрдити се</i>	<i>посакупити (се)</i>
<i>порастављати</i>	<i>посакупљати</i>
<i>порастајати се</i>	<i>посаслушати се</i>
<i>порастварати се</i>	<i>посаставити</i>
<i>порастворити се</i>	<i>посастављати</i>
<i>пораст(ј)ерати</i>	<i>посат(ј)ерати</i>
<i>порастргати (се)</i>	<i>посатирати (се) = посатрти</i>
<i>порастр(иј)езнити се</i>	<i>(се)</i>
<i>порастркати се</i>	<i>посахранити</i>
<i>порастурати (се)</i>	<i>посахрањивати</i>
<i>порастурити (се)</i>	<i>посашивати</i>
<i>порасути (се)</i>	<i>посвезати</i>
<i>порасхладити (се)</i>	<i>посваратити (се)</i>
<i>порасц(иј)епати</i>	<i>посвраћати</i>
<i>порасц(ј)епкати</i>	<i>посврнути (се)</i>
<i>порашчепити</i>	<i>посвршити</i>
<i>порашчистити</i>	<i>посвући</i>

<i>посиграти (се)</i>	<i>поузајмити</i>
<i>посигравати (се)</i>	<i>поузвисити (се)</i>
<i>посилазити</i>	<i>поуздахнути</i>
<i>посузити</i>	<i>поуздигнути (се)</i>
<i>посуредати се</i>	<i>поузјогунити се</i>
<i>посуштајати</i>	<i>поузмицати</i>
<i>посустати (се)</i>	<i>поузрасти</i>
<i>потпомагати (се)</i>	<i>поуједати</i>
<i>потпомоћи (се)</i>	<i>поукивати</i>
<i>потпоставити (се)</i>	<i>поукидати</i>
<i>поубијати (се)</i>	<i>поумакаати</i>
<i>поублажити</i>	<i>поумивати (се)</i>
<i>поубрати</i>	<i>поуминути</i>
<i>поувенути</i>	<i>поумирати</i>
<i>поувести</i>	<i>поумирити (се)</i>
<i>поувирати</i>	<i>поумити</i>
<i>поугрејати (се) = поугријати</i>	<i>поумицати</i>
<i>(се)</i>	<i>поумножити се</i>
<i>поудавати</i>	<i>поуредити (се)</i>
<i>поудаљити се</i>	<i>поуређивати (се)</i>
<i>поудати (се)</i>	<i>поуставити се</i>
<i>поудомити</i>	<i>поустајати</i>

<i>поустати</i>	<i>презагрејавати=презагријава</i>
<i>поутегнути</i>	<i>ти</i>
<i>поутећи</i>	<i>презагрејати=презагријати</i>
<i>поутежити (се)</i>	<i>презадуживати (се)</i>
<i>поутицати=поутјецати</i>	<i>презадужити (се)</i>
<i>поутишати се</i>	<i>презаокупити</i>
<i>поут(ј)ешити</i>	<i>презапослити</i>
<i>поутрнути</i>	<i>презаситити</i>
<i>предназначити</i>	<i>преизвући</i>
<i>предоглашавати</i>	<i>преиздавати</i>
<i>предодредити</i>	<i>преиздати</i>
<i>предодређивати</i>	<i>преизмучити се</i>
<i>предокусити</i>	<i>преизути</i>
<i>предохранити</i>	<i>преиспитати</i>
<i>предохрањивати</i>	<i>преиспитивати</i>
<i>предомислити се</i>	<i>преиспунити (се)</i>
<i>предомишљати се</i>	<i>преисцрпити</i>
<i>предсказати (се)</i>	<i>преисцрпљивати</i>
<i>предсказивати (се)</i>	<i>пренабити</i>
<i>предуговарати</i>	<i>пренавити</i>
<i>предуговорити</i>	<i>пренагласити</i>
<i>предумишљати</i>	<i>пренагомилавати</i>

<i>пренагомилати се</i>	<i>преовладати</i>
<i>пренадражити</i>	<i>преовлађивати</i>
<i>пренајести се</i>	<i>преогрнути се</i>
<i>пренакрцати</i>	<i>преокренути (се)</i>
<i>преналити</i>	<i>преокретати (се)</i>
<i>пренапети (се)</i>	<i>преокупати</i>
<i>пренапињати</i>	<i>преоправити</i>
<i>пренапити се</i>	<i>преостајати</i>
<i>пренапијати се</i>	<i>преостати</i>
<i>пренаправити</i>	<i>преобити</i>
<i>пренапрегнути</i>	<i>преобићи</i>
<i>пренапунити (се)</i>	<i>преобладати</i>
<i>пренаселити (се)</i>	<i>преоптеретити (се)</i>
<i>пренасељавати (се)</i>	<i>преоптерећивати (се)</i>
<i>пренаситити (се)</i>	<i>преодгајати</i>
<i>пренатегнути=пренатећи</i>	<i>преодгојити</i>
<i>пренатоварити</i>	<i>преповијати</i>
<i>пренатрпавати (се)</i>	<i>преповити</i>
<i>пренатрпати (се)</i>	<i>препознавати (се)</i>
<i>пренаучити</i>	<i>препознати (се)</i>
<i>преначинити</i>	<i>препокривати</i>
<i>преначитати се</i>	<i>препокрити</i>

<i>препорађати (се)</i>		<i>пресмакати</i>
<i>препородити (се)</i>		<i>пресмлатити</i>
<i>препорађавати</i>	<i>(се)</i>	<i>пресмотати</i>
<i>[препорађивати (се)]</i>		<i>пресмочити</i>
<i>препочети</i>		<i>пресустати</i>
<i>препочињати</i>		<i>преувелићати</i>
<i>преприсадити</i>		<i>преудавати (се)</i>
<i>препродавати</i>		<i>преудати (се)</i>
<i>препродати</i>		<i>преудесити</i>
<i>препроизвести</i>		<i>преудешавати</i>
<i>препрочитавати</i>		<i>преузбудити се</i>
<i>прераспод(и)елити</i>		<i>преузнети</i>
<i>пресавијати (се)</i>		<i>преузвисити</i>
<i>пресавинутити (се)</i>		<i>преумарати се</i>
<i>пресавити (се)</i>		<i>преумножавати се</i>
<i>пресачињавати</i>		<i>преуморити се</i>
<i>пресвратити се</i>		<i>преуранити</i>
<i>пресвући (се)</i>		<i>преуредити (се)</i>
<i>пресклизнути</i>		<i>преуређивати (се)</i>
<i>пресмагати</i>		<i>преусм(ј)еравати</i>
<i>пресмагнути</i>		<i>преусм(ј)ерити</i>
<i>пресмакнути</i>		<i>преухитрити</i>

<i>придобавити</i>	<i>принадлежати</i>
<i>придобављати</i>	<i>приоздравити</i>
<i>придобијати [придобивати]</i>	<i>приокитити се</i>
<i>придобити</i>	<i>приокупити</i>
<i>придовезати</i>	<i>приоткрити се</i>
<i>придовргнути=придоврћи</i>	<i>приповратити се</i>
<i>придодавати</i>	<i>приповрнути (се)</i>
<i>придодати (се)</i>	<i>припогледати</i>
<i>придолазити</i>	<i>припогледавати</i>
<i>придомислити се</i>	<i>припогледнути</i>
<i>придонети</i>	<i>приподигнути се = приподићи</i>
<i>придоносити</i>	<i>се</i>
<i>придосећати се</i>	<i>припознавати</i>
<i>придоћи</i>	<i>припознати</i>
<i>призабрадити се</i>	<i>припоклати</i>
<i>призавезати</i>	<i>припокрити</i>
<i>призакаснити</i>	<i>припомагати</i>
<i>принадоћи</i>	<i>припом(ј)естити (се)</i>
<i>приналазити</i>	<i>припомоћи</i>
<i>принаместити се</i>	<i>припослати</i>
<i>принаћи</i>	<i>припохватити</i>
<i>принаходити</i>	<i>припресадити</i>

<i>присабрати</i>	<i>произнаћи</i>
<i>присајединити</i>	<i>произнети</i>
<i>присвенути</i>	<i>произносити [произнашати]</i>
<i>прискупити</i>	<i>произрасти</i>
<i>присмакати</i>	<i>проистећи</i>
<i>присмочити (се)</i>	<i>проистицати = проистјецати</i>
<i>приспустити се</i>	<i>происходити</i>
<i>приуговорити</i>	<i>проналазити (се)</i>
<i>приуговорљавати</i>	<i>пронаћи (се)</i>
<i>[приуговораљавати]</i>	<i>проразговарати се</i>
<i>приудесивати</i>	<i>просклизати се</i>
<i>приудесити</i>	<i>просмочити се</i>
<i>приупитати (се)</i>	<i>проуздисати</i>
<i>приуоставити се</i>	<i>размимоићи</i>
<i>прозасјати</i>	<i>размимоилазити</i>
<i>произаћи</i>	<i>разочарати (се)</i>
<i>произвести</i>	<i>разоткривати (се)</i>
<i>произвирати</i>	<i>разоткрити (се)</i>
<i>производити</i>	<i>расповезати (се)</i>
<i>произилазити [произлазити]</i>	<i>расповијати</i>
<i>произићи = произаћи</i>	<i>расповити</i>
<i>произналазити</i>	<i>распод(и)елити (се)</i>

<i>распод(ј)ељивати (се)</i>	<i>сапотписати [супотписати]</i>
<i>распознавати (се)</i>	<i>сапотписивати</i>
<i>распознати</i>	<i>сповести се</i>
<i>распоредити (се)</i> <i>[распоредати]</i>	<i>сподобити (се)</i>
<i>распоређивати се</i> <i>[распоредавати]</i>	<i>спознавати (се)</i>
<i>распослати [распошиљати]</i>	<i>спознати (се)</i>
<i>расприпов(иј)едати се</i> <i>[расприпов(иј)едити се]</i>	<i>спомагати (се)</i>
<i>распродавати</i>	<i>спомоћи (се)</i>
<i>распродати</i>	<i>спонадати (се)</i>
<i>распросипати (се)</i>	<i>спонасти (се)</i>
<i>распростирати (се)</i>	<i>споразумевати (се)</i>
<i>распротр(иј)ети (се)</i>	<i>споразумети (се)</i>
<i>распросути (се)</i>	<i>споредити</i>
<i>разуверити (се)</i>	<i>споређивати</i>
<i>разудавати (се)</i>	<i>спотакнути (се) = спотаћи</i>
<i>разудати (се)</i>	<i>(се)</i>
<i>разумр(иј)ети (се)</i>	<i>спотицати (се)</i>
<i>сналазити (се) [снаходити</i> <i>(се)]</i>	<i>спотурати се</i>
<i>снаћи (се)</i>	<i>сподбијати</i>
	<i>сподбити</i>
	<i>спровађати</i>
	<i>спровести</i>

спроводити

узаћи

спроћи се

узнастојати

суздржавати (се)

узразговорити се

суздржати (се)

успретапати

узабранили

успропињати се

уокруглити (се)

уокружити (се)

упознавати (се)

упознати (се)

упокоравати (се)

упокорити (се)

упоредити (се)

упоређивати (се)

усагласити (се)

успоредати се

успоредити се

успоставити

узавирати

узажив(ј)ети

узалазити

узаткати

Биографија

Милица Стојановић (рођ. Марјановић) рођена је 1981. године у Књажевцу, где је завршила основну и средњу школу. Дипломирала је на Групи за српски језик и књижевност Филолошког факултета Универзитета у Београду 2006. године. На истом факултету завршила је мастер студије и 2008. године одбранила рад *Глаголи рађања и умирања у српском језику*. Од 2006. године запослена је у Институту за српски језик САНУ на пројекту *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*. Бави се лексикографским и лексиколошким истраживањима. Учествовала је на националним и интернационалним научним скуповима и објавила већи број научних радова и приказа.

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора _____ Милица Стојановић _____

Број индекса _____ 08128Д _____

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Полипрефиксирани глаголи у српском језику

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација у целини ни у деловима није била предложена за стицање друге дипломе према студијским програмима других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

Потпис аутора

У Београду, _____

**Изјава о истоветности штампане и електронске
верзије докторског рада**

Име и презиме аутора _____ Милица Стојановић _____

Број индекса _____ 08128Д _____

Студијски програм _____ српски језик _____

Наслов рада _____ Полипрефиксирани глаголи у српском језику _____

Ментор _____ проф. др Рајна Драгићевић _____

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла ради похрањена у **Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис аутора

У Београду, _____

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Полипрефиксирани глаголи у српском језику

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду и доступну у отвореном приступу могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци.
Кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве).

Потпис аутора

У Београду, _____

1. **Ауторство.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.

2. **Ауторство – некомерцијално.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

5. **Ауторство – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

6. **Ауторство – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.